ANTON PAVLOVİÇ

ÇEHOV

Kunduracı ile İblis

Öyküler / CİLT 5

ÇEVİREN
Mehmet Özgül

EMMA POLOTSKAYA'NIN ÖNSÖZÜ VE
DONALD RAYFIELD'İN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

iletişim

© Önsöz: Emma Polotskaya, "Chekhov and his Russia",
Cambridge Companion to Chekhov, Edited by Vera Gottlieb,
Cambridge University Press, 2000
© Sonsöz: Donald Rayfield, "Chekhov's Stories and Plays",
Cambridge Companion to Chekhov, Edited by Vera Gottlieb,
Cambridge University Press, 2000

İletişim Yayınları 2803 • İletişim Klasikleri 129
ISBN-13: 978-975-05-2722-7 • ISBN-13: 978-975-05-1989-5 (Tk. No.)
© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2019, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Barış Özkul, Güneş Akkor
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Vladimir Makovski, "Bulvarda", 1887
UYGULAMA Hüsnü Abbas, Hasan Deniz
DÜZELTİ Naci Ozansoy

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV

Kunduracı ile İblis

ÖYKÜLER • CİLT 5

RUSÇADAN ÇEVİREN ***Mehmet Özgül***

Kunduracı ile İblis, Anton Pavloviç Çehov'un 1888-1889 tarihleri arasında kaleme aldığı öykülerden seçilerek hazırlanmıştır.

EMMA POLOTSKAYA'NIN ÖNSÖZÜ
VE DONALD RAYFIELD'İN SONSÖZÜYLE

iletişim

ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV 29 Ocak 1860 günü Kırım'da bir liman kenti olan Taganrog'da dünyaya geldi. Bakkallık yapan Pavel Yegoroviç Çehov ve Yevgeniya Yakovlevna Çehova'nın üçüncü oğluydu. Taganrog Erkek Gramer Okulu'na yazıldı. Erken yaşta tiyatroya ilgi duydu ve ailesiyle birlikte oynadığı kısa skeçler yazmaya başladı. "Babasız" ve "Platonov" adında iki oyun yazdı. Babasının iflasından sonra aile Moskova'ya gitti; Çehov, Taganrog'da kalıp eğitimini özel dersler vererek sürdürdü. Tıp okumak için Moskova'ya geldi ve burada *Strekoza* (Yusufçuk) dergisine Antoşa Çehonte gibi takma isimlerle haftalık öyküler yazmaya başladı. İlk eskiz derlemesi *Melpomene'nin Masalları* 1884'te yayımlandı. Bu dönemde tüberküloza yakalandı. Meşhur romancı Grigoroviç'in kendisine yazdığı mektupla yazarlığı ciddiye almaya karar verdi ve kendi imzasıyla ilk öykü derlemesi *Karmakarışık Öyküler* 1885'te yayımlandı. "İvanov"un ilk hali, Moskova'da Korsh Sahnesi'nde 19 Kasım 1887'de sahnelendi, aynı yıl ikinci öykü derlemesi *Alacakaranlık* yayımlandı. "Kuğunun Şarkısı" ve "Ayı" 1888 yılında ilk kez sahnelendi. *Alacakaranlık* ile Puşkin Ödülü'ne layık görüldü. Ağabeyi Nikolay, 1889'da tüberkülozdan öldü. Ertesi yıl Sibirya'daki Sahalin Adası'nı ziyaret etti. A.S. Suvorin ile birlikte Fransa ve İtalya'ya gitti. Bir sonraki yıl Moskova yakınlarındaki Melihovo arsasını satın alarak bir ev yaptırdı ve burada yaşamaya başladı. Burada geçirdiği beş yıl boyunca bir yandan en iyi öykülerini yazarken bir yandan da açtığı ufak klinikte, doktorluk mesleğini sürdürdü. "Martı", 1896'da ilk defa sahnelendiğinde olumsuz tepkilerle karşılaştı. Ertesi yıl tüberküloz teşhisi konan Çehov, Avrupa'da istirahat etti. Bir sonraki yıl Yalta'ya döndü ve buradan bir arsa aldı. "Vanya Dayı", Moskova Sanat Tiyatrosu'nda 1899'da sahnelendi, aynı yıl annesi ve kız kardeşiyle Yalta'daki yeni evine taşındı. 1898'de tanıştığı aktris Olga Knipper ile 1901 yılında küçük bir merasimle evlendiler. Bu yıl "Üç Kız Kardeş", Moskova Sanat Tiyatrosu'nca sahnelendi. Ertesi yıl sağlığı kötüleşmeye başladı. Tamamladığı son oyunu "Vişne Bahçesi"nin ilk gösteriminin yalnız üçüncü perdesine katılabildi. İyileşmek için gittiği Badenweiler'de hayata gözlerini yumdu. Eşi Knipper'e söylediği "Şampanya içmeyeli uzun zaman oldu" meşhur son sözleri olmuştur. Naaşı Novodeviçi Mezarlığı'na defnedildi. Hayata ve yazarlığa bakışını kendisi şöyle özetlemiştir: "Kısa ömrümde insanın erişebildiği her şeyi kucaklamak istiyorum. Konuşmak, okumak; dev bir fabrikada elime çekiç almak; denizi seyretmek, tarla sürmek. Nevski Bulvarı'nda, uçsuz bucaksız tarlalarda, okyanusta –hayal gücümün beni götürdüğü her yerde– bir başıma yürümek istiyorum."

İÇİNDEKİLER

ÖYKÜLERE DAİR GÖRSELLER *7*

KRONOLOJİ *11*

ÖNSÖZ
ÇEHOV VE RUSYASI / EMMA POLOTSKAYA. *19*

Kunduracı ile İblis

Adsız Öykü *33*

Uyumak İstiyorum *39*

Bozkır *47*

Işıklar *161*

Tatsız Bir Olay *205*

Güzeller *227*

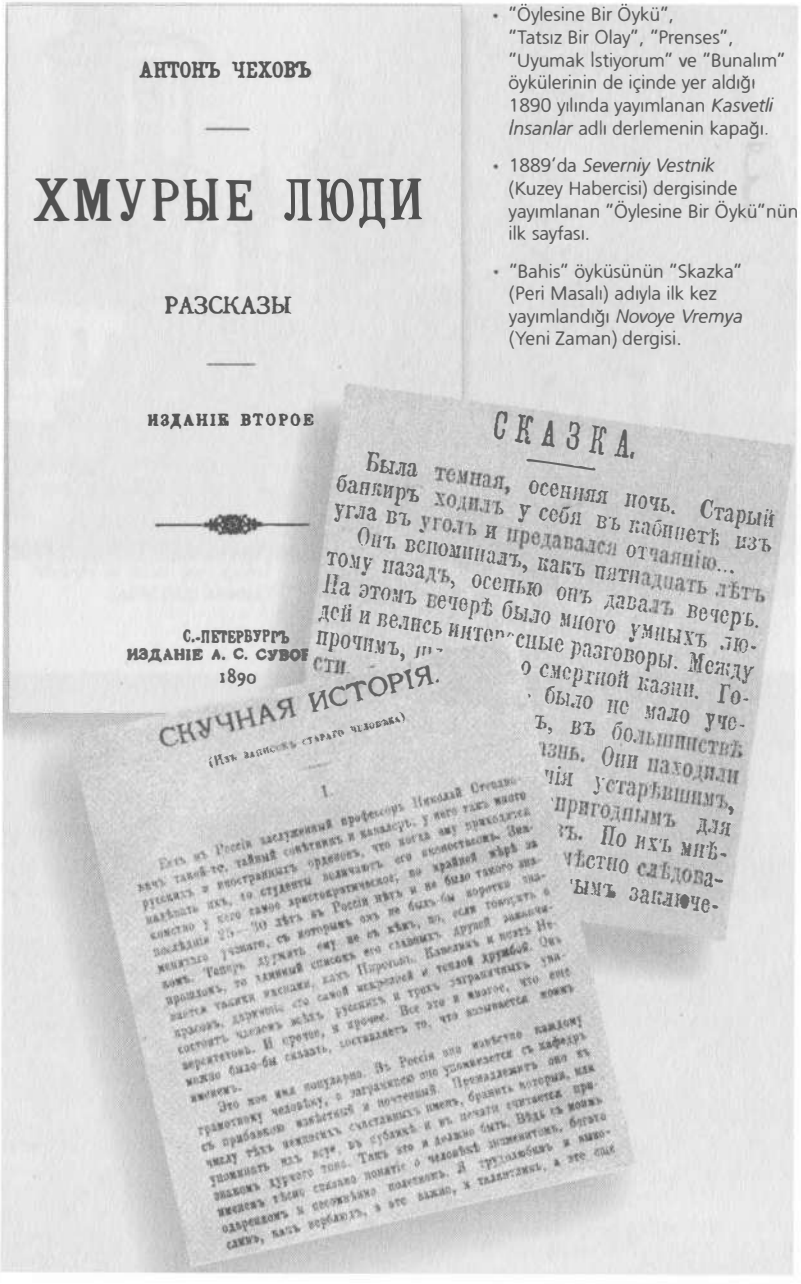
H. M . Prjevalski *237*

Bir Yaş Günü *241*

Dilenciliğimiz ... 279
Kunduracı ile İblis ... 283
Bahis ... 291
Prenses ... 299
Öylesine Bir Öykü ... 313
Edebiyat Öğretmeni ... 377
Bunalım ... 405

SONSÖZ
ÇEHOV VE TOLSTOY FELSEFESİ / DONALD RAYFIELD ... 431

ÖYKÜLERE DAİR KÜNYE BİLGİLERİ ... 447

АНТОНЪ ЧЕХОВЪ

ХМУРЫЕ ЛЮДИ

РАЗСКАЗЫ

ИЗДАНІЕ ВТОРОЕ

С.-ПЕТЕРБУРГЪ
ИЗДАНІЕ А. С. СУВОР
1890

СКАЗКА.

Была темная, осенняя ночь. Старый банкиръ ходилъ у себя въ кабинетѣ изъ угла въ уголъ и предавался отчаянію...

Онъ вспоминалъ, какъ пятнадцать лѣтъ тому назадъ, осенью онъ давалъ вечеръ. На этомъ вечерѣ было много умныхъ людей и велись интересные разговоры. Между прочимъ, ...о смертной казни. Говорили...

СКУЧНАЯ ИСТОРІЯ.

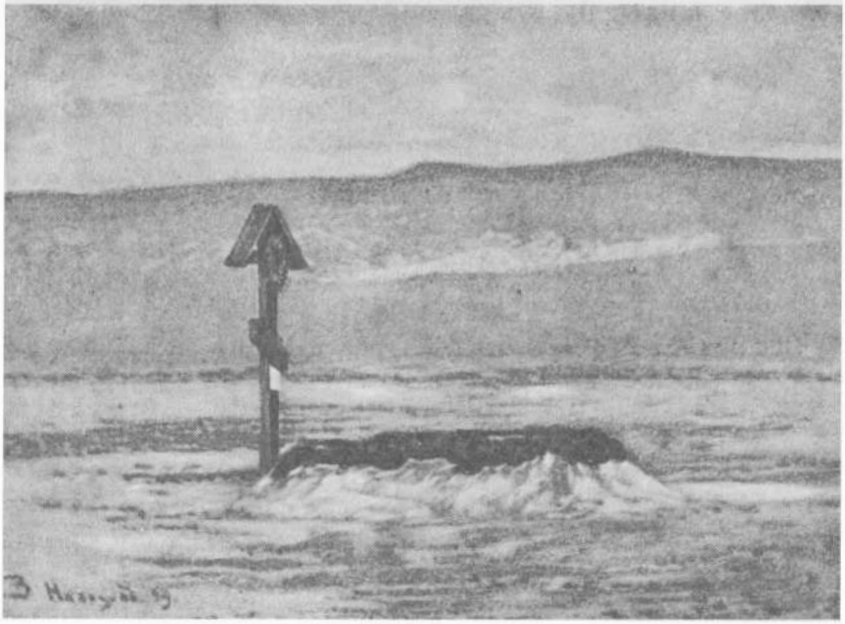
(Изъ записокъ стараго человѣка)

I.

- "Öylesine Bir Öykü", "Tatsız Bir Olay", "Prenses", "Uyumak İstiyorum" ve "Bunalım" öykülerinin de içinde yer aldığı 1890 yılında yayımlanan *Kasvetli İnsanlar* adlı derlemenin kapağı.
- 1889'da *Severniy Vestnik* (Kuzey Habercisi) dergisinde yayımlanan "Öylesine Bir Öykü"nün ilk sayfası.
- "Bahis" öyküsünün "Skazka" (Peri Masalı) adıyla ilk kez yayımlandığı *Novoye Vremya* (Yeni Zaman) dergisi.

- H. M . Prjevalski'nin fotoğrafı (solda) ve mezarını gösteren bir çizim (altta).
- 19. yüzyılın ikinci yarısından Petersburg manzaraları, Kolokolnaya Sokağı (sağ üstte) ve Vladimir Katedrali (sağ altta).

С-ПЕТЕРБУРГЪ Владимирскій проспектъ
ST-PETERSBOURG Perspective de Wladimir

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1860	Anton Pavloviç Çehov, 29 Ocak günü Kırım'da bir Azak Denizi limanı olan Taganrog'da dünyaya geldi. Esnaflık yapan Pavel Yegoroviç Çehov ve Yevgeniya Yakovlevna Çehova'nın üçüncü oğluydu.	– Rus entelektüellerinde, Batı'da "popülizm" adıyla bilinen *narodnichestvo* akımını benimseyenler oldu. Britanya'da Yahudilere oy hakkı tanındı. – İvan Turgenyev, *Arefesinde*; George Eliot, *Kıyıdaki Değirmen*.
1861		– II. Aleksandr serfliği feshetti. Devrimci Zemiya Volga örgütü kuruldu. – Charles Dickens, *Büyük Ümitler*.
1862		– *Sovremennik* (Çağdaş) dergisi kapatıldı, Nikolay Çernişevski tutuklandı.
1866		– Dmitri Karakozov isimli bir öğrenci Çar II. Aleksandr'a suikast girişiminde bulundu. – Dostoyevski, *Suç ve Ceza*.
1868	Bir süre Rum okulunda okuduktan sonra Taganrog Erkek Gramer Okulu'na yazıldı.	

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1869		– İvanov adlı bir öğrenci, Moskova'da Neçayev'in siyasi çevresine mensup kişilerce katledildi. – Dostoyevski, *Budala*; Lev Tolstoy, *Savaş ve Barış*; Flaubert, *Duygusal Eğitim*; İvan Gonçarov, *Yamaç*.
1873	Erken yaşta tiyatroya ilgi gösterdi; ev ahalisinin oynaması için kısa skeçler yazmaya başladı. "Hamlet", Gogol'ün "Müfettiş"i ve Griboyedov'un "Akıldan Bela"sını sahnede izleme imkânı buldu.	– Rus devleti, İsviçre'ye gönderdiği öğrencileri geri çağırdı. Bu öğrenciler Narodnik (Halkın Dostları) hareketini başlattılar. – Ressam İlya Repin, "Volga'da Sal Çekicileri"ni tamamladı.
1875	Aile içinde okunması için Taganrog hayatından enstantaneleri konu edindiği mizah dergisi *Zaika*'yı (Kekeme) yazmaya başladı.	– Modest Musorgski'nin "Boris Godunov" operası ilk kez St. Petersburg'da sahnelendi. – Tolstoy, *Anna Karenina*.
1876	Babası Pavel iflas etti. Aile Moskova'ya yerleşti; Çehov Taganrog'da okula devam etti. Özel ders vermeye başladı.	– Devrim yanlısı "Toprak ve Hürriyet Partisi" kuruldu. Popülistler yargılandı. Mihail Bakunin'in ölümü.
1877	İlk kez Moskova'ya seyahat etti; ailenin maddi durumu halen çok kötüydü.	– Osmanlı-Rus Savaşı patlak verdi.
1878	"Babasız" ve "Platonov" adında iki uzun oyun yazdı; ikisi de hayatı boyunca yayımlanmamış ve sahnelenmemiştir.	– '93 Harbi'nin ardından Osmanlı ve Rusya arasında Ayastefanos Antlaşması imzalandı. Vera Zasuliç tutuklandı ve mahkemeye çıkarıldı. – Rus şair-yazar Nikolay Nekrasov'un ölümü; Tolstoy, *Anna Karenina*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1879	*Strekoza* (Yusufçuk) adlı haftalık mizah dergisine öyküler yazmaya başladı. Moskova'ya taşındı ve aile reisliğini üstlendi. Ağustos ayında Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okumaya başladı.	– St. Petersburg'da işçiler ilk büyük grevi düzenledi. Tolstoy, *İtiraflarım*'ı yazdı. – Henrik Ibsen, "Bir Bebek Evi".
1880	*Strekoza*'da ilk öyküsü yayımlandı: "Toprak Ağası Stepan Vladimiroviç N.'den Eğitimli Komşusu Dr. Frederik'e Mektup". "Antoşa Çehonte", "Kardeşimin Kardeşi" ve "Dalaksız Adam" gibi takma isimler kullanıyordu. Yakın dost olacağı manzara ressamı İsaak Levitan'la tanıştı.	– II. Aleksandr'a karşı gerçekleştirilen ikinci bir suikast teşebbüsü yine başarısız oldu. Radikaller çarlık sarayındaki yemek odasını havaya uçurdu: On bir kişi öldü, elli altı kişi yaralandı. Polis, Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütünün pek çok üyesini tutukladı. – Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*. – II. Aleksandr, Narodnaya Volya mensubu Grinevistski adlı bir öğrencinin bombalı saldırısı sonucu öldü. Oğlu ve halefi III. Aleksandr, bu suikasti fırsat bilerek liberal görüşü savunan yazar ve yayınevlerini ağır baskıya aldı. – Dostoyevski'nin ölümü.
1882	Bir yandan tıp eğitimini sürdürürken, ailenin geçimini sağlamak için yazarlık yaptı.	– III. Aleksandr, Yahudileri hedef alan pogromlar başlattı. Yahudiler, Moskova'dan sınır dışı edildi. – Henrik Ibsen, "Bir Halk Düşmanı".
1883	*Oskolki* (Kıymıklar) dergisine öyküler ve bir dedikodu köşesi yazmaya başladı.	– Emeğin Kurtuluşu adlı ilk Rus Marksist devrimci örgüt, Georgi Plehanov tarafından kuruldu. – Turgenyev'in ölümü.
1884	Seçme eskizlerinden oluşan ilk derlemesi *Melpomene'nin Masalları* yayımlandı. Yayımlanan öykülerinin sayısı 200'ün üzerindeydi. Okuldan mezun oldu; erken tüberküloz belirtileri göstermeye başladı.	– 14'lerin Mahkemesi: Narodnaya Volya'nın on dört üyesi yargılandı; iki kişi idam edildi. – Henrik Ibsen, "Yaban Ördeği".

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1885	Ertesi yıla kadar çoğu *Petersburgskaya Gazeta*'ya olmak üzere (Petersburg Gazetesi) 100'den fazla öykü yazdı. Kendi imzasının olduğu ilk öyküsü "Panihida" *Novoye Vremya*'da (Yeni Çağ) yayımlandı. Yazarlığı ciddiye almasını sağlayan, meşhur romancı Grigoroviç'in yazdığı bir mektuptur. İlk öykü derlemesi *Karmakarışık Öyküler* yayımlandı.	– Émile Zola, *Germinal*.
1887	İkinci öykü derlemesi *Alacakaranlık* yayımlandı. İlk kısa oyunu "Kuğunun Şarkısı" ilk kez yayımlandı. "İvanov"un taslağı olacak metni, Moskova Korsh Sahnesi'nin isteğiyle yazdı. 19 Kasım'daki ilk gösteri izleyicilerden beklediği beğeniyi görmedi.	– Lev Tolstoy, *İvan İlyiç'in Ölümü*.
1888	"Bozkır" öyküsü *Severniy Vestnik*'te (Kuzey Postası) yayımlandı. "Kuğunun Şarkısı" ve "Ayı" sahnelendi. Tek perdelik komedi "Bir Evlenme Teklifi"ni yazdı. "Alacakaranlık", Puşkin Ödülü'nü kazandı. Stanislavski ile tanıştı.	– August Strindberg, "Baba".
1889	31 Ocak'ta "İvanov"un gözden geçirilmiş metni St. Petersburg Aleksandrinski Tiyatrosu'nda sahnelendi ve coşkuyla karşılandı. "Prenses" ve "Tatsız Bir Olay" gibi öykülerini yazdı. "Orman Cini"nin ilk taslağı Aleksandrinski tarafından reddedildi. Ağabeyi Nikolay tüberkülozdan öldü.	– İkinci (Sosyalist) Enternasyonal, Paris'te kuruldu. Maksim Gorki, *Foma*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1890	"Gusev" yayımlandı. 21 Mayıs'ta Moskova'dan tren, at arabası ve tekne ile Sibirya'ya yolculuk ederek Sahalin Adası'na gitti; burada nüfus sayımı yaptı. Hong Kong, Singapur ve Seylan üzerinden Aralık ayında Moskova'ya döndü.	– Henrik Ibsen, "Hedda Gabler".
1891	"Düello" ve "Köylü Kadınlar", *Novoye Vremya*'da yayımlandı. Tek perdelik oyunu "Jübile"yi yazdı. A.S. Suvorin ile birlikte Fransa ve İtalya'yı ziyaret etti. Orta ve Güneydoğu Rusya'da açlıkla mücadele için yapılan sağlık çalışmalarına katıldı.	– Trans Sibirya Demiryolu'nun inşaatına başlandı. Rusya'nın iç topraklarında gerçekleşemeyen hasat yüzünden kıtlık ortaya çıktı; kışın sonunda bir milyon kişi hayatını kaybetmişti. – Mihail Bulgakov dünyaya geldi.
1892	"Altıncı Koğuş" dahil yirmi bir öykü yazdı. Moskova'ya 80 kilometre uzaklıkta Melihovo arsasını aldı ve Mart ayında ailesiyle birlikte buraya yerleşti. Bir yandan yazarlığı sürdürürken, açtığı klinikte köy ahalisine hizmet ediyordu.	– Rus yönetimindeki Polonya'da ayaklanan işçilere saldıran emniyet güçleri, kırk altı kişinin ölümüne sebep oldu. – Çaykovski'nin "Fındıkkıran Balesi" ilk kez sahnelendi.
1893	Edebiyat dışı eseri *Sahalin Adası*'nı tamamladı ve *Russkaya Mysil*'de (Rus Düşüncesi) tefrika etti.	
1894	"Kara Keşiş"i yazdı. *Öyküler ve Masallar* adında yeni bir derlemesi yayımlandı. Tekrar Batı Avrupa'ya seyahat etti.	– Rusya'da II. Nikolay tahta çıktı. Fransa'da "Dreyfus Olayı".
1895	"Üç Yıl" kitap halinde yayımlandı. "Ariadna", "Anna Nişanı" ve "Bir Cinayetin Öyküsü"nü yazdı. "Martı"yı yazmaya başladı. Lev Nikolayeviç Tolstoy ile tanıştı.	– Joseph Breuer ve Sigmund Freud'un *Histeri Üzerine Çalışmalar* isimli kitabıyla psikanaliz devri başladı. – Thomas Hardy, *Adsız Sansız Bir Jude*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1896	"Martı", 17 Ekim'de Aleksandrinski Tiyatrosu'nda ilk kez sahnelendi. Seyirciler oyunu olumsuz tepkiyle karşıladılar.	– Henrik Ibsen, "John Gabriel Borkman".
1897	"Köylüler" ve "Peçenek" yayımlandı. "Vanya Dayı" yayımlandı ama 1899'a kadar sahnelenmedi. Nüfus sayımına katıldı. Mart ayında geçirdiği iç kanama sonrası tüberküloz olduğu anlaşıldı. Ağustos ayını istirahat etmek için Avrupa'da geçirdi; kış aylarında Güney Fransa'da kaldı.	– Macaristan'da Theodor Herzl, Dreyfus Olayı'yla bağlantılı anti-Semitizmden rahatsız olarak Basel'de I. Siyonist Kongre'yi topladı. – H.G. Wells, *Görünmez Adam*.
1898	"İonıç", "Kılıflı Adam", "Aşk Üstüne" ve "Bektaşi Üzümü" gibi öykülerini yazdı. Dreyfus Davası'nda Zola'yı desteklediği için Suvorin'le arası açıldı. Daha sonra evleneceği aktris Olga Knipper ile tanıştı; Kırım'a döndü. Yalta'da Gorki ile buluştu, oradan bir arsa aldı. Babası Pavel Yegoroviç öldü.	– Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Minsk'te ilk toplantısını yaptı.
1899	"Küçük Köpekli Kadın" ve "Yeni Yazlık" yayımlandı. "Üç Kız Kardeş"i yazmaya başladı. Bir yayıncıyla toplu eserlerinin yayınlanması için sözleşme imzaladı. "Vanya Dayı" Moskova Sanat Tiyatrosu'nda ilk kez sahnelendi. Sağlık sorunları nedeniyle Çehov katılamadı. Haziran ayında Melihovo'yu sattı, annesi ve kız kardeşi Maşa ile Yalta'ya taşındı.	– Henrik Ibsen, "Biz Ölüler Uyanınca".

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1900	"Çukurda"yı yazdı. Toplu eserlerinin ilk iki cildi yayımlandı. Moskova Sanat Tiyatrosu'nun Sivastopol ve Yalta turnesinde "Vanya Dayı"yı ilk defa seyretti. Olga Knipper ile yakınlaşmaya başladı.	– Rusya, Mançurya'yı işgal etti. – Sigmund Freud, *Düşlerin Yorumu*; Maksim Gorki, *Üçler*.
1901	Olga Knipper'in Maşa rolünde oynadığı "Üç Kız Kardeş" Moskova Sanat Tiyatrosu tarafından sahnelendi. Toplu eserlerinden sekiz cilt daha yayımlandı. Olga Knipper ile 25 Mayıs'ta Moskova'da küçük bir merasimle evlendi.	– Sosyalist Devrimci Parti kuruldu. – Thomas Mann, *Buddenbrooklar*; Maksim Gorki, *Küçük Burjuvalar*.
1902	"Vişne Bahçesi"ni yazmaya başladı. Sağlığı kış aylarında kötüleşmeye başladı.	– Zola öldü. Maksim Gorki, *Alçaktaki Derinlikler*.
1903	"Nişanlı Kız"ı yazdı ve toplu eserlerinin son cildi üzerinde çalışmaya başladı. "Vişne Bahçesi"ni 12 Ekim'de tamamladı. Aralık başında Moskova'ya gelerek provalarını izledi. Stanislavski ile ciddi bir oyun mu, yoksa güldürü mü olduğu konusunda anlaşmazlık yaşadılar.	– Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin Londra'da yapılan ikinci kongresinde parti "Bolşevikler"e (Vladimir İlyiç Lenin liderliğinde) ve "Menşevikler"e ayrıldı. Yahudilere karşı üç gün süren Kişinev pogromu.
1904	"Vişne Bahçesi" 17 Ocak'ta ilk defa sahnelendi ve coşkuyla karşılandı; Çehov yalnız üçüncü perdeye katıldı. İyileşmek için gittiği Badenweiler'de hayata gözlerini yumdu. Naaşı istiridyelerin muhafaza edildiği bir vagonda Moskova'ya getirildi. Bu yüzden cenaze kalabalığı yanlışlıkla aynı tarihlerde ölen General Kepper'in cenaze kortejinin peşine takıldı. Çehov, babasının da gömülü olduğu Novodeviçi Mezarlığı'na defnedildi.	– Rus-Japon Savaşı. İngiltere ve Fransa arasında Dostluk Antlaşması. – James, *Altın Kâse*.

ÖNSÖZ

ÇEHOV VE RUSYASI

EMMA POLOTSKAYA

Çehov'un edebiyatında geçen mekânların sayısı oldukça fazladır: Karakterlerini küçük köylerde, taşra kasabalarında, bir soylunun malikânesinde, iki "başkent"ten –Moskova ve Petersburg– birinde, Kafkasya'da ve Kırım'da, Sibirya'da ve Sahalin'de bulmak mümkündür. Ayrıca sonsuz yollarda, kır patikalarında, bozkır engebelerinde gerçekleşen karşılaşmalar, garlarda ve trenlerde gerçekleşen buluşmalar da vardır.

Karakterlerin yaşadığı sosyal dünya da bir o kadar rengârenktir: entelektüeller, tüccarlar, köylüler, toprak beyleri, çobanlar, balıkçılar, itfaiyeciler, her rütbeden askerler ve her makamdan memurlar,[1] hırsızlar ve polisler, oyuncular ve âlimler, öğrenciler, doktorlar, öğretmenler, avukatlar ve rahipler; farklı kuşaklardan, yaşlardan, eğitimlisi eğitimsizi, kültürlüsü kültürsüzü, onca insan.

Ancak öykülerin coğrafi boyutu, toplumsal arka planı ya da temsil edilen meslekler, Rusya'nın iç durumu ve bu durumun kişilerin bireysel yazgısını nasıl etkilediği kadar önemli değildir. Bu yazının konusu Çehov'un gözünden "yüzyıl dönümü Rusyası" ya da –başka bir deyişle– "Çehov'un Rusya tasvirleri" olsa da, amacı tam olarak bu karşılıklı bağlılık durumudur. Bu karşılıklı bağlılık çeşitli açılardan incelenecektir: Rusya'nın topraklarının genişliği ve doğal zenginlikleri üzerin-

1 Devrim öncesi Rusya'da memuriyet on dört sınıfa ayrılıyordu.

den Rusya'nın varoluşsal bağlamının yanı sıra, Rusya'nın dünya ve evren bağlamındaki yeri de söz konusu olacaktır. Çehov'un vardığı yargılar asla kategorik ve köşeli olmadığı gibi, Rusya'ya dair sembolik "tasvir"leri de asla dolaysız değildir; Rusya'nın hayat biçimini ve o döneme ait duyarlılıklara ışık tutan karmaşıklıkları ve tartışmaları; ışıkla karanlığın, iyilikle kötülüğün dansını yansıtırlar.

Çehov'un Rusya'ya dair karmaşık fikirlerinin bir örneği, ülkesinin güneyinde, doğduğu topraklara dair hisleridir; kişisel ve duygusal izlenimlerini nesnel, önyargısız gözlemlerle nasıl birleştirdiği görülebilir. 1887 yılında öyküleriyle çoktan adını duyurmaya başlamış olan Çehov, memleketi Taganrog'u ziyaret etmişti. Mektuplarında, yerel görgü ve geleneklere dair izlenimleri ironiyle doludur. Yedi yıl Moskova'da yaşadıktan sonra yerel görenekleri yadırgamış ve hatta iğrenç bulmuştu: kültürsüzlüğü, "yemek, içmek, çoğalmak dışında hiçbir ilgi alanı olmayan"[2] cahillerin boş konuşmalarını. Ancak bu ironinin altında güney hayatının tüm alımlı seslerine, renklerine ve kokularına duyduğu dokunaklı ve sinizmden uzak hayranlığı görmek mümkündür: şehir parklarından gelen müziğe, leylak ve akasya kokularına, her şeyden çok da bozkırın "tepecikleri, uçurtmaları, tarlakuşları ve mavi manzaraları"na. "Bozkır" (1888) adlı öyküsünde bu "yürekli ama güzel anayurt"taki çocukluk deneyimlerinden hatıralarını ifade eder.

Çocukluğu bu beldelerde geçmiş olan yazar 1880'lerde başka –karanlık ve kasvetli– bir gerçeklikle karşı karşıyaydı. Çehov, "Bozkır"ı tamamladıktan sonra Dmitri Grigoroviç'e bir mektubunda, Rusya'nın engin topraklarının insanlara olan düşmanlığını nasıl fark ettiğini şöyle açıklıyordu:

> Bir tarafta bedensel güçsüzlük, tedirginlik, erken cinsel erişkinlik, yaşamaya ve gerçeği bulmaya duyulan tutku, çalışmaya dair tıpkı bozkırın kendisi gibi hudutsuz hayaller; alıp başını giden düşüncelere karışan huzursuz irdeleyiş ve bilgisizlik; diğer taraftaysa sonsuz düzlükler, sert iklim, ağır ve soğuk bir tarihe sahip renksiz, katı bir ulus, Tatar boyunduruğu, bürokrasi, yoksulluk, cehalet, yağmur altında başkentler, Slav vurdumduymazlığı, böyle gider... Rus hayatı-

2 N.F. Belchikov ve diğerleri, ed., *Anton Çehov, Polnoye sobraniye soçineniy i pisem v 30i tomah* (*Toplu Eserleri ve Mektupları*, 30 cilt), Moskova, 1974-1983, cilt II, s. 54-84.

dır Rus'u tarumar eden... Batı Avrupa'da insanlar bulundukları alanın sıkışık ve boğucu olmasından ölür. Rusya'daysa bulundukları alan uçsuz bucaksız olduğu için.

Burada sözü edilen Rusya, "Bozkır"daki *güzel* anayurttan son derece farklıdır. Çehov mantığını sanatsal içgüdüsüyle "Cadı" ve "Yolda"da (1886) açıklamış, bu öykülerde don ve kar fırtınalarını huzursuz ruhun simgesi olarak kullanmıştır. Grigoroviç'e mektubuyla bu öyküler arasındaki tek ortak nokta, "hakikati yaşama ve bulmaya olan tutkulu istek" ile insanın engin ve soğuk alandaki acziyeti arasındaki çelişkidir.[3] Soğuk hakkındaki bu sözler sıcak denizlere yakın doğmuş bir güneyli tarafından söylense de, Rusya'yı soğuk bir ülke olarak gören yaygın Avrupa görüşünü yineliyordu. (Acaba "Vişne Bahçesi"nin İngiltere'deki galasında bu yüzden mi oyuncular kürk kalpaklar ve paltolar giymişlerdi?)

Çehov 1890'da Sibirya'da, sonra 1892 yılında Nijniy Novgorod'da donarak ölme tehlikesi geçirdiğinden, eserlerinde soğuk iklimin insan bedenini ve zihnini yok etmesi bir rastlantı değildir. "Öyle bir iklimde yaşıyoruz ki her an kar yağacak gibidir, bir de bunların bitmek bilmez konuşmalarını dinlersiniz." Maşa'nın "Üç Kız Kardeş"teki bu repliği bir alt anlama sahiptir; evde kalpsiz ve akılcı Nataşa egemenliğinde boğucu bir atmosfer olduğunu söyler bize. Bu atmosfer neredeyse Ural'lara gelmek üzere olan soğuk kışın tedirgin bekleyişi kadar dayanılmazdır; Çehov'un da yazdığı gibi, oyunda olaylar "Perm gibi bir taşra kasabasında" geçmektedir.

1890'ların sonlarında Kırım'ın güneyine taşınan ancak Melihovo'daki anılarını, orta Rusya'nın görkemli kışlarını, her yeri kaplayan saf Rus karında kızakla kaymanın neşesini unutamayan Çehov, ülkenin uçsuz bucaksız topraklarında Rus yazgısı meselesine geri döner. "Resmî Görevde" ("Po delam slujbıy", 1899) adlı öyküsünde köyündeki kar fırtınası sırasında anlamsız evrak işlerine gömülmüş bir taşra polis memurunu anlatır. Serpuhov Sıhhiye Dairesi'nin bir üyesi olan Çehov yerel yönetimin küçük zorbalıklarına tahammül eden polis memurlarını otuz yıl boyunca görmüştü. Çehov'un hikâyesinin kah-

3 R.L. Jackson, Çehov'un Rusya'nın uçsuz bucaksız topraklarına dair yorumu hakkında ilk yazanlardan biriydi. "Times and Travellings: A Metaphor of All Times", *Chekhoviana, Chekhov in 20th Century Culture*, Moskova, 1993, s. 8-9.

ramanı olan müfettiş Lıjin kar fırtınasını izlerken minik polis memurunun ölmüş sigorta memuruyla el ele yürüdüğünü gördüğünü zanneder. Halbuki acı gerçeklerle yüzleşemeyen sigorta memuru kendini öldürmüştür. Lıjin'in zihninde köylü bir ailenin oğlu olan yaşlı polis memuruyla merhum entelektüel, emekçi insan imgesinde iç içe geçer. Emekçi insanın toplumun hep birlikte sırtlanması gereken yükün altında beli bükülmektedir. Kahraman da böyle duyarlı insanlara karşı suçluluk duymaktadır.

"Soğuk" anavatanın çetin manzaralarının, bürokratik devletin ideal bir temsili olduğunu, Çehov'un iki aforizmasından anlayabiliriz: "Rusya bürokratik bir ülkedir," ve "Rusya cesur bir süvarinin pervasızca atını sürdüğü engin bir düzlüktür". Ünlü devlet adamı Konstantin Pobedonov[4] da bu aforizmaya benzer bir şekilde "Rusya cesur bir süvarinin at sürdüğü buzlu bir çöldür,"[5] demiştir. Rusya'yı tanımlamak amacıyla kimin ilk "*buzlu*" kelimesini kullandığı bilinmese de Çehov'un aklındaki Rusya'yı tam anlamıyla karşıladığı kesindir.

Rusların "cesareti" bizi gerçekleştirilemeyen bireysel hayaller konusuna geri getirir. Cesur, atılgan süvari böyle pervasızca nereye gitmektedir? Bu soru aynı zamanda bize Gogol'ün Rusya'yı "bir kuş gibi uçarak giden bir *troyka*"ya[6] benzetmesini ve şu retorik sorusunu da düşündürür: "Rusya, ne tarafa uçuyorsun?"[7] İnsanın Rusya'nın uçsuz bucaksız topraklarıyla çatışması konusu Çehov'un aklında intihar konusuyla iç içe geçmiştir ki intihar geçtiğimiz yüzyıl içerisinde özellikle gençler arasında oldukça yaygın hale gelmişti. (Treplev'in "Martı"daki intihar teşebbüsünü ve sonunda kendini öldürmesini hatırlayabiliriz.)

Çehov'u ilgilendiren bir diğer toplumsal illet de "zulüm sendromu"ydu. Rusya'nın polis terörü ve istismarı konusunda bereketli topraklarında sıkça rastlanan bu psikolojik rahatsızlık insanların tutuklanmaktan, idari ya da hukuki cezaya çarptırılmaktan sürekli korkarak yaşamalarına neden oluyordu. Benzer bir zulüm sendromu eğitimli

---

4 Bu tabirin bir versiyonu için bkz. V.V. Rozanov, ed. *Collected Works*, cilt VII, *The Legend of the Great Inquisitor*, F. Dostoyevski, Moskova 1966, s. 52: "Issız ve karanlık tarlalarda cesur bir süvari atını sürüyordu."

5 Alıntılayan O.N. Mihailov, D.M. Merejkovski'den alıntıladığını söyler ancak kaynak göstermez. Bkz. *Literary Gazette*, 11 Ekim 1989, s. 2.

6 Üç atın çektiği bir Rus kızağı – ç.n.

7 N.V. Gogol, *Ölü Canlar*.

entelektüel İvan Gromov'un zihnini de zehirlemiştir. Dışarıda muhafızların ittirdiği prangalı mahkûmları gören Gromov aynı şeyin kendi başına geleceğinden de korkar ve sonunda kendini tımarhanede bulur. "Altıncı Koğuş" öyküsü yayımlandığında okurları dehşete düşürmüştü. Rus toplumu hakkında yazdığı estetik incelemeler arasındaki en korkunç "deney" olduğu söylenebilecek bu öykü, Rusya'nın bir diğer tarafını daha ifşa etmesine neden olmuştu ve "Altıncı Koğuş" ülkenin tamamı hakkında bir metafora dönüşmüştü. Çehov'un Grigoroviç'e yazdığı mektupta Rusya'nın uçsuz bucaksızlığının hissettirdiği klostrofobi duygusu, "Altıncı Koğuş"ta *gerçek* bir anlam kazanır. Öyküdeki olaylar dünyaya kapalı bir alanda geçer ve klinikteki bu koğuş bir hapishane hücresini andırır. Doktor Ragin, kliniği pencereden görünen hapishaneyle özdeşleştirir ve şu sonuca varır: "Gerçek bu". Kaçmanın tek yolu ölmektir. Ragin de ölür.

"Altıncı Koğuş"un, insan özgürlüklerine baskı uygulayan feodal Rusya'nın bir simgesi olduğu düşüncesini ressam İlya Repin ve yazar Nikolay Leskov paylaşıyorlardı: "'Altıncı Koğuş' her yerde... Bu Rusya". Vladimir Lenin gençken öyküyü okuduğunda, diğer delilerle birlikte o koğuşa kapatılmış gibi korktuğunu söylemişti.

Çehov böyle acı durumlara insanın verdiği tepkilerle daha sonra ilgilenmeye başlamıştır ve hapse atılmanın insanda *başkalarının* hapse atılması isteğine dönüştüğünü fark etmiştir. Bu durum başta "Maniya Grandioza Olayları" (1883) ve "Prişibeyev Başçavuş" (1885) gibi ilk dönem öykülerinde görülmüştü. Böyle insanların bulundukları şartların bir hapishane olduğu gerçeğiyle başa çıkmalarının tek yolu uyum sağlamak ve başkalarını da uyum sağlamaya zorlamaktır. Aynı yöntemi "Kılıflı Adam" öyküsündeki Yunan dili öğretmeni Belikov da uygular. Kendine ait bir evren yaratır ve kendini içine hapseder: Yatak odası "kutu" gibidir; perdeleri sürekli kapalıdır; uyurken başını örtünün altına sokar; paltosu, başlığı, kılıfa soktuğu eşyası, lastik ayakkabıları ve şemsiyesiyle gezer. Zavallı Belikov başkalarının da aynı kurallara göre yaşamaya istekli olmadığını görmekten çok korkar ve öldüğünde onu son kılıfına –bir tabuta– yerleştirirler. Ancak Çehov öyküyü sonlandırırken okurun kafasında soru işareti bırakmaz: "Kılıf içinde yaşayan nice nice Belikovlar kalmıştı aramızda ve daha niceleri ileride başımıza bela olacaktı!" Kılıf ve içine isteyerek saklanan adam

simgesi, 1880'lerin sert sosyal atmosferi için Çehov'un kullandığı metafor olacaktı.

Rusya'ya ait bu karanlık tasvirler için bir kaynak *ve* bir eşanlamlı sözcük mevcuttur: Sahalin. Sahalin'de ağır hapis cezasına dair bilinenlerin "özel" ya da yasak kitaplardan öğrenildiği bir dönemde Çehov, Sahalin'in "dayanılmaz bir ıstırapla dolu bir yer" olduğunu fark etmişti. 1890'da Sahalin'e yaptığı ziyarette, Çehov varsayımlarını doğrulama imkânı bulmuştu. Çoğu haksız yere hüküm giymiş mahkûmlar soğuk bir iklimde eziyet görmekteydi; bu durumu gören Çehov, "Bu bir iklim değil," diye yazmıştı. "Iğrenç bir hava... Bu ada Rusya'daki en iğrenç yer." Çehov'un ağır cezayla birleştiğinde bu korkunç havayı tasvir etmek için kullandığı sözcük "cehennem"di.

Sahalin Adası (1895) isimli kitabında Çehov sonu gelmez bedensel ve zihinsel ıstıraba maruz bırakılan mahkûmların varoluşunun ümitsizliğini ifade etmişti. En kötü durumda olanlar da, "Bir Cinayetin Öyküsü"nde anlatılan, kardeşini öldürmüş Yakov Terehov gibilerdi; çünkü özgürlüğe olan hasretlerini henüz yitirmemişlerdi. Terehov çok kez kaçmaya çalışmış ve acımasızca cezalandırılmıştı ama çektiği eziyet sayesinde ruhu temizlenmiş, bu eziyet, onda önceden olmayan bir inancı uyandırmıştı. Şimdi keder ve sevgi ile vatanını uzaktan izlerken korkunç deneyimini bir başkasıyla paylaşmanın, bir tek kişi bile olsa onu kurtarmanın hayalini kurar. Ne olursa olsun, insanın ruhu da Rusya gibi çok çeşitlidir.

Çehov'un eserlerinin çoğunda Sahalin baskının simgesi haline gelmiştir. Hatta 1890'lardaki tüm eserlerinin "baştan sona Sahalinize olduğu"nu gözlemlenmiştir.[8] Aynı şekilde "çukur" da yalnız Ukleyevo köyünü değil, Rusya'nın tamamını yutan bir uçurumu simgeler. Çehov bu imgeyi Melihovo'da (Moskova eteklerindeki evi) yaptığı gözlemlerle; köylüler, tüccarlar ve civar fabrikaların sahipleriyle olan yakın arkadaşlığıyla üretmiş ve ortaya "Çukurda" (1900) adlı öyküyü çıkarmıştı. Çukur karanlık, pis bir yerdir: "Köyde sıtmadan geçilmezdi; çitlerin üzerine abanan yaşlı söğütlerin geniş gölgelerinde daha çok olmak üzere, yaz kış çamur eksik olmazdı. Fabrika atıklarının, basma işinde kullanılan sirke asidinin kokusu insanın burnunun direğini kırar-

8 Bkz. T.P. Krestinskaya, *Motifs of Sakhalin in Chekhov's Works*, Nijniy Novgorod Öğretmen Eğitim Koleji, 1967, cilt XX, s. 111.

dı." Yaşlı bir dul kadının kızı, bu yerdeki tek saf varlık olan Lipa zengin bir aile tarafından eve kapatılmış hapis hayatı yaşamaktadır. Özgürlüğün bedeli ağır olmuştur; bir aile kavgası sırasında küçük oğlu hayatını kaybetmiştir. Hikâye, köyün bir kez daha çukura batarak karanlığa gömülmesiyle sona erer. Ancak diğer yandan "çukur"un asıl anlamı da doğanın bir parçasıdır. Dik yamaçları olan bu derin boşluk karakterlerin deneyimlerini vurgulayarak başka, psikolojik bir işlev de edinir. "Baba Yurdunda" öyküsünde (1897) bir toprak sahibinin köylü bir kıza davranışı zeki Vera Kardina'yı öyle dehşete düşürür ki, serfliğin kaldırılmasından önceki döneme zorla sürüklendiğini hisseder ve çareyi kendisinden kaçmakta, çukura saklanıp huzura orada erişmekte bulur. Hayatını değiştirmek ve "uçsuz bucaksız, vurdumduymaz bozkırla (...) kaynaşmak" hayali kurar. Ona mutluluk vermese de, Vera'nın hayalindeki çukurun işlevi de 1888 tarihli öyküye ismini veren bozkırla benzeşir: çukur da Rusya'nın uçsuz bucaksız topraklarının bir temsilidir.

"Köylüler" öyküsündeki (1897) yamaç –önceki hikâyedeki çukur gibi onun da kenarları diktir– bir Rus köyünün çöküşünü nehre yansıyan günbatımı, kilise ve tertemiz havasından söz ederek anlatır. Yamacın kenarında hasta kocasıyla oturan dindar Olga, köye geldikleri gün etrafını bu şekilde görür. Fakirlik ya da kendisini zorla davet ettirdiğini düşünen akrabalarının düşmanlığı henüz keyfini kaçırmamıştır. Hikâyenin sonuna gelindiğinde Olga yine yamacın kenarında oturmaktadır. Açlıkla geçen sert bir kışı atlatmış, kocasını kaybetmiştir; buna rağmen nehre ve kiliseye hayranlıkla bakar ve Moskova'ya döneceği günün hayalini kurar.

Doğa sembollerinde karanlıkla ışık arasındaki karşıtlık, karakterler (örneğin köylüler) arasındaki farklılıkların bir yansımasıdır. Jukovo köyüne verilen hakaretamiz "Uşaklar Köyü" sıfatı, ülkeye ya da ulusa yapılmış bir yakıştırma değildir. Ne de olsa köylüler doğuştan uşak, hödük, hırsız ya da ayyaş değildirler. Bu kötü özellikleri feci şartlarda yaşayarak, ağır işlere çarptırılarak, fakirlikle ve yerel yönetimin adaletsizliğiyle sınanarak edinmişlerdir. Bu kötü özellikler yalnız "insancıllık" ve Tanrı inancı egemen olduğunda ortadan kaybolur. Dostoyevski gibi Çehov da ister köylü ister toprak sahibi, ister entelektüel ister emekçi olsun, Rus ruhunun hem iyilik hem kötülüğü, hem gücü hem

zaafı, hem alçaklık hem yeniden doğuşu içinde barındırdığına inanıyordu. Psikolojiye inanan Çehov, aydınlanma deneyimlerine ve insanın hayatını boşa geçirdiğini aniden fark ettiği anlara çok değer veriyordu. Çehov'un Sahalin'de tanıştığı ve görüştüğü mahkûmlar da bir istisna değildi.

Bu zengin ve çok yönlü ülkeyi temsil eden olumsuz semboller, "Bozkır"da "yürekli ama güzel anayurt" ve Çehov'un son oyunu "Vişne Bahçesi"nde "bahçemiz" olarak Rusya imgeleriyle yan yana gelir.

Bu iki eser arasındaki sembollere "Vanya Dayı"daki (1896) orman da eklenmelidir. Bozkır ve vişne bahçesi kadar güzel olduğu gibi, orman da kaçınılmaz şekilde yok olmaya yüz tutmuştur. Orman, karakterlerin hayatlarıyla iç içedir. Sonya'nın hislerinin güzelliği beyhudedir; Yelena Andreyevna'nın kadınsı güzelliğinin, Astrov'un becerileri ve ormanı kurtarma çabalarının, Çopur'un masumiyetinin ve naifliğinin de hiçbir kıymeti yoktur. En etkileyici olan, Voynitski'nin (Vanya) hayatını boşa harcadığını fark etmesidir; yalnız basit yaşantısı ve Tanrı'ya olan inancıyla dadı Marina, halkın sağlıklı ruhunu temsil etmektedir.

"Martı"da göl (Treplev'in insanlığın uzak geleceği hakkındaki oyununun geçtiği doğa ortamıdır) Rus hayatından gerçek özellikleri barındırır: İnsanlar gölde balık tutar, martılar gölün üzerinde yüzer ve gölün kenarında yaşayan bir kız (Nina) taşradan kurtulup gerçek sahnenin olduğu Moskova'ya gitmenin hayallerini kurar. Gerçi tüm bunlar herhangi bir ülkede olabilir: milli özellikler evrensel anlamlar da taşır. Aynısı oyundaki martı simgesi için de geçerlidir. Hem üstü açık (Nina'nın mahvolan hayatı gibi) hem de üstü kapalı (Treplev'in kendisini martı gibi öldüreceğini söylemesi gibi). Oyun aynı zamanda, insanların çektiği ıstırabı aşan sanata alegorik göndermelerde de bulunur; "gerçekte" öldürülen kuşun sanata ve hayatın güzelliğine dair bir *simge* olarak tekrar hayata dönmesi, geçmişte türlü üzüntüler yaşasa da yaşam gücünü kaybetmemiş anayurdun simgelerini de yansıtır.

Nina'nın Moskova özlemi, Çehov'un en sevdiği şehirde bulduğu, Rusya'ya ait bir diğer özelliği öne çıkarır. Öncelikle Çehov'un eserlerinde Moskova ve Petersburg *zıt anlamlı* kelimelerdir. Moskova, Rus devletinin simgesidir, Puşkin'in *Bakır Atlı*'da betimlediği üzere "morlar içinde bir dul"dur; yeni bir başkentin gölgesinde kalmış, kenara çekilmiş bir "dul". Ancak Moskova dünyadan elini eteğini çekme-

miş bir "dul"dur. Rusların çoğu içten içe Moskova'yı Petersburg'a her zaman tercih etmişlerdir. Cana yakınlığıyla, Sadovoye ve Bulvarnoye Koltso'daki bulvarlarıyla, yedi sevimli tepesi ve kiliseleriyle ünlü Moskova'yı sıradan Ruslar, Avrupai tarzı ve geometrik caddeleriyle Petersburg'dan daha sıcak bulurlar. "Acı"da (1886) yaşlı arabacının oğlunu kaybettiğinden beri hissettiği trajik yalnızlığın hikâyesinin soğuk ve kayıtsız Petersburglular arasında geçmesi rastlantı değildir.

Çehov'un insan dramını anlattığı öyküler de Moskova'da geçer; "Öylesine Bir Öykü" (1889), "Üç Yıl" (1894) ve "Küçük Köpekli Kadın"ın (1899) bir kısmı bunlardan bazılarıdır. Çehov'un karakterleri de Moskova'yı Petersburg'dan daha çok severler ("Üç Yıl"daki Yartsev ve Koçevoy gibi). Çehov, şehrin "kurşuni sisli günleri"ni bile severdi.[9] Çehov eserlerinde Petersburg'a gitmek genelde karakterlerin içinde bulundukları durumu değiştirme ümidini yansıtır: "Küçük Bir Şaka" (1886), "Bir Ressamın Öyküsü" ("Çekme Katlı Ev" ismiyle de bilinir) (1896); ya da iş değiştirmek isterler, "Taşralı"daki (1896) Doktor Blagovo gibi. Moskova özlemiyse hayata "sil baştan" başlama özleminden gelir; "Edebiyat Öğretmeni"ndeki (1894) gibi. Ancak Çehov'da her zaman bir istisna vardır: son öyküsü "Nişanlı Kız"da (1903) hayatına tekrar başlamanın hayalini kuran Nadya Şuminıy'ın okumaya gittiği Petersburg'a yolculuk ederken yolu Moskova'ya düşer. Bunun 1899-1902 yıllarında Petersburg'da varlığını sürdüren (radikal) öğrenci hareketine Çehov'un duyduğu sempatiyle alakası da olabilir.

Arzulanan yeni bir hayatın simgesi olarak Moskova, Yalta'daki "sürgün" yıllarında Çehov'un hayatında önemli bir konu olmuş, bunu da en iyi "Üç Kız Kardeş"te (1901) ifade etmiştir. Kız kardeşlerin hayallerinin gerçekleşmemesi de sembolik olmalıdır. Yeni bir hayatın *sadece* yer değiştirmekle başlayacağı fikri başlı başına bir yanılgıdır. Kız kardeşlerden biri (İrina), başka bir yere gitme imkânı olsa da Moskova'ya gitmez; öğretmen olur ve bu yüzden yeni, beklenmedik zorluklarla karşı karşıya gelir.

---

9 Çehov'un Yalta'dan bir ahbabı şöyle anlatır: "Moskova onun kutsal topraklarıydı; Çehov'un Rusya'da sevdiği her şeyin yoğunlaştığı yerdi. (...) Sokak isimleri, Samoteka ya da Pusçika, martta eriyen karda biriken kir, hatta kurşuni sisli günleri bile çok sever, yüreği tatlı duygularla dolardı." S.Y. Yelpatyevski vd., ed. *Çehov v vospominaniyah sovremennikov*, Moskova, 1960, s. 570-571.

Çehov'un Moskova'yı Rusya'nın kalbi olarak gördüğünü, Rusya'nın geleceğine dair tüm yaratıcı ve kurgusal düşüncelerinde mutlaka Moskova'nın tarihine kafa yormasından anlamak mümkündür. "Üç Yıl"daki öğretmen Yartsev yeni nesilden ümitlidir ve Rusya'nın büyük bir zaferin eşiğinde olduğuna inanmaktadır ama aynı zamanda Moskova'nın çok kötü günler göreceğini düşünür. Bu sözlerini kanıtlamak için geçmişe döner, 11. yüzyılın sonunda, Moskova'nın çoktan var olduğu günlerde göçebe kavimlerin şehri yağmaladığı günleri hatırlayarak kendisiyle çelişir. Yartsev'e bu kadar bel bağladığı genç neslin seyretmesi için bu konu hakkında bir oyun yazması önerilir. Asla yazılmayacak bir oyunun taslağını çıkarırken Yartsev, atın eyerine bağlanmış bir Rus kızının olduğu bir sahne hayal eder. Tutsak kız, etrafındaki kanlı çatışmayı hüzünle ve bilgelikle seyretmektedir; hüzün ve bilgelik ulusun çektiği eziyetleri simgelerken, sabrını ve gelecek zorluklara hazırlıklı olduğunu da bize göstermektedir. On üç yıl sonra Aleksandr Blok da Rusya'nın Tatar ordularına göğüs gerdiği o kanlı günlerin geri döneceğini muştulamaktaydı: "Evet, *karşındayım* senin, ey muazzam / Ve fırtınalı günlerin başlangıcı olan gün" (italikler bana ait – E.P.).[10]

Çehov, Rusya'nın geleceğinde "inanılmaz doruklara" yükseleceğini hayal etmiyordu. Buna rağmen Sovyetler Birliği'nde Çehov uzmanları yıllar boyunca tam tersini ispat etmeye çalışmış, bunun için Çehov'un çağdaşlarının yazdıkları anıları, bazı Çehov oyunlarından replikleri ve geç dönem öyküleri kaynak göstermişlerdir. Görkemli bir geleceğe inanan karakterler arasında "Üç Kız Kardeş"teki Verşinin, "Nişanlı Kız"daki Saşa ve "Vişne Bahçesi"ndeki Trofimov sayılabilir. Çehov'un bu karakterlerle yaptığı ironi çoğunlukla göz ardı edilmiştir; ortada olan hataları, tumturaklı konuşma alışkanlıkları ve lüzumsuz kişilikleri de öyle.

Trofimov'un "Bütün Rusya bizim bahçemizdir" sözü, gelecek için toprağı işlemeye bir çağrı gibidir; "büyük ve güzel, pek çok başka yer var muhteşem olan" derken de Rusya topraklarını kastetmektedir. Rusça bilmeyenlere "toprak" ile "yeryüzü" için aynı kelimelerin kullanıldığını belirtmemiz gerekmektedir. Çehov, üç ya da dört asır içinde "çiçeklenecek" olan bahçenin hayalini kurduğunda,[11] aslında tüm

10 A.A. Blok, *2 Cilt Tüm Eserleri*, Moskova, 1955, I. cilt, s. 288.

11 Bkz. A.İ. Kuprin, *In Memory of Chekhov*, s. 541.

dünyayı düşünmektedir; anayurdun geleceği, tüm insanlığın geleceğinden ayrı düşünülemez.

Trofimov'un tarihsel iyimserliğinin sınırlarını bir kenara bırakacak olursak, hiçbir şekilde profesyonel bir Rus devrimci olduğunu söyleyemeyiz. Öğrenci eylemlerine katılan Trofimov (sansür kurallarına uyması gerektiği için Çehov bunu oyunda geçiremiyordu fakat karısına bir mektubunda bu konudan bahsetmişti), eski dünyanın yok edilmesini savunmuyordu; tek istediği, ülkedeki azınlığın başkalarının emeği üzerinden yaşadığı eski yaşam biçiminden vazgeçmekti.

Çehov'un karakterlerinin hayalini kurduğu "görkemli gelecek" devrimle ilintili değildir (bu sebepten, 1920'lerde pek çok eleştirmen Çehov'u proleter devrime karşı olan yazarlar arasında sıralamıştır). Diğer yandan devlet tiyatro tarihçileri de 1960'ların sonuna kadar, yalnız Trofimov'un tiradlarını incelemekle kalmayıp, Tuzenbah'ın "Üç Kız Kardeş"te fırtınaya dair sözlerinin Gorki'nin "Fırtına Kuşunun Türküsü"ndeki fırtına çağrısına ("Kop fırtına, tüm hiddetinle kop!") bir cevap olduğunu da iddia ederek Çehov'un devrimci imajını özenle şekillendiriyorlardı. Ancak Gorki'nin fırtına kuşunun aksine, Tuzenbah fırtınanın yıkıcı olacağını düşünmez. Hatta "Fırtına Kuşunun Türküsü", "Üç Kız Kardeş"in galasından üç ay *sonra* yayımlanmıştı ve belki de Çehov'un karakterlerinin toplumdaki sorunları çözme fikrine dair bir polemiği devam ettirmek için yazılmıştı. Tuzenbah, toplumdaki "aylaklığı, kaygısızlığı, kokuşmuş can sıkıntısını" silip süpürmenin hayalini kurmuştur, o kadar.

Çehov'un anıları, Rusya'nın geleceğine dair hayallerinin bize öğretildiği kadar iyimser olmadığını gösterir. "Her şeyi altüst edecek" olayları yazmıştır: "Yaşadığımız dönem, Kırım Savaşı'ndan hemen önce babalarımızın yaşadığına benziyor ama biz çok *daha büyük bir imtihandan* geçmek üzereyiz. Bu kadarından eminim" (italikler bana ait – E.P.).[12] Bu satırları 1903 yılında yazmıştı; bir ay sonra Japonya'yla savaş başladı. Çehov en başlarda savaşın sonucuna dair bazı ümitler beslemiş ("O pis Japonları alt edeceğiz"), hatta cephede doktor olarak görev yapmak istemişti. Rus ordusunun yenilgisinden sonra, Kırım Savaşı'yla benzetmelerin sayısı da artmaya başlamıştı.

12 Bkz. A. Mamontov, *Two Meetings with Chekhov*, *Russkoye slovo*, 2 Temmuz 1909.

1901 yılının sonunda Rusya'nın havasını özleyen Çehov şöyle yazıyordu: "Uçsuz bucaksız bir tarla ve tek başına bir huş ağacı. Bu resmin adı 'yalnızlık'." Isaac Levitan'ın "Ot Yığınları" resmi hakkında da şunları yazmıştı: "Bir çayır, ot yığınları, uzakta bir orman ve tepelerinde, hepsine hükmeden ay". Bu eskizler melankolik, lirik ya da Çehov'un deyişiyle "Levitanvari bir ruh hali"ni gösterir. "Üç Yıl"ın kadın kahramanının sanat galerisinde gördüğü bir manzara resmi karşısında havanın yalnızlık ve sessizlikle dolduğunu hissetmesini hatırlatır.

Son olarak, Çehov'un 1899'da Yalta'da bu konu hakkında bir diğer yazısı daha vardır: "Bundan bin yıl sonra bir başka gezegende dünya hakkında gerçekleşen bir sohbet: şu beyaz (huş) ağacını hatırlıyor musun?" Rusya imgesi, bu şekilde küresel bağlama yerleştirilir. "Tüm hayatların hazin çemberlerini tamamlayıp yok olduğu" bir dönemde geçse de, "Martı"da Treplev'in yazdığı oyunda Dünya Ruhu'nun kehanet ettiği gibi dünya ve uyduları henüz küle dönmemiştir. Diğer bir deyişle bu bir kıyamet sonrası anlatısıdır. Tarih bu yüzden önemlidir: "1000 yıl sonrası", Yeni Ahit'e göre, "dünya tarihi"nin sonudur; kara keşiş de adını verdiği öyküde (1894) böyle olduğunu dile getirir.[13] Çehov'a göre o zaman geldiğinde, dünyanın eski sakinleri bir başka gezegene gidecek ve hatta o huş ağacının ismini de unutacaklardı. Yokluğunda herhangi bir Rus manzarası hayal edilemeyecek huş ağacı, Rusya'nın ve dünyanın simgesi haline gelir.

Her ne kadar dünyanın geleceğine dair beklentileri karanlık olsa da, Çehov aynı zamanda dünyadaki gerçeklik içinde insanın zafere ulaşacağına inanıyordu. Rusya'nın iyi geleceği için umutlarını toplumsal sınıflara değil, bireylere bağlar: "Bireylere inanıyorum ve kurtuluşu bireylerde arıyorum; isterse entelektüel olsunlar, isterse köylü. Rusya'nın her yerindeler, az da olsalar, güçsüz değiller." İnsanları sınıflara ya da sosyal gruplara ayırmamak Çehov'un daimi, şaşmaz görüşüydü: "Bölmemek daha iyi, çünkü *hepimiz* bir ulusuz ve yaptığımız tüm güzel şeyleri ulusumuz için yapıyoruz" (italikler bana ait – E.P.). Açık bir şekilde gördüğü ve acımasızca ifşa ettiği zayıflıklara ve kötülüklere rağmen, Çehov'un insanlara inancı vardı.

---

13 İ.N. Suhih, Çehov'un öyküsündeki kara keşişi bir kıyamet habercisi olarak yorumlamıştı. Bkz. İ.N. Suhih, *Problems of Chekhov's Politics*, Leningrad, 1897, s. 108-109.

Bu inancı besleyen şeyler Rusya'da "sosyal farkındalığın" yükselmesi; Rus entelektüellerinin eğitim, kültür ve etik seviyesinin artması;[14] aynı zamanda 19. (ve 20.) yüzyılın dönümünde Rus manevi kültüründe yaşanan açılmaydı. Çehov'un çağdaşları ve arkadaşları arasında Lev Tolstoy, Fyodor Çalyapin, Pyotr Çaykovski, Isaac Levitan, Konstantin Korovin, Sergey Rahmaninov (Çehov, Rahmaninov'un dehasını ilk fark edenlerden biriydi), Vladimir Nemiroviç-Dançenko ve Konstantin Stanislavski bulunuyordu. Lenin, Plehanov ve diğerleri gibi bazı ciddi devrimcilerin fikirleri Çehov'a son derece yabancı olsa da, siyasi mahkûmlara yakınlık duymaktan kendini alamıyordu (Sahalin'de birçoğuyla tanışmıştı). Ancak Çehov'un sınıf odaklı değişimi ve şiddetin her türlüsünü reddetmesi, yakında patlak vereceğini hissettiği devrimi kabul etmesini imkânsız kılmıştı.

Devrimin arefesinde yaşanacak olan felaketin önsezisi ve Rusya'ya olan sarsılmaz inancı, Çehov'un kendinden sonraki edebiyatçılarla paylaştığı şeylerdi. "Zamansızlık" (1906) adındaki makalesinde Aleksandr Blok şöyle yazmıştı: "Şeytani bir yaşam gücü yanmamıza ve asla sönmememize yardım ediyor."[15] Rusya'daki her şeyin, "kötü"[16] olduğu günümüzdeyse, filozof Berdyayev'in sözlerini tekrar ederek, umudumuzun Rusya'nın "gizli kaynakları"nda[17] olduğunu söylememiz gerekir.

"Çukurda" öyküsünde yaşlı ve bilge adam şu teselli edici gözlemde bulunur: "Yaşam uzundur, daha nice acı tatlı günler göreceksin. Ana Rusya büyüktür". Bu sözle birlikte, Rusya'nın tüm yüzleri tek bir yüzde birleşir, sonsuz bir Rusya'ya dönüşür.

Çeviren EMRAH SERDAN

---

14 Bkz. A.İ. Kuprin, *In Memory of Chekhov*, s. 542, 775.

15 Bkz. A.A. Blok, *2 Cilt Tüm Eserleri*, Moskova, 1955, II. cilt, s. 31.

16 L.N. Tolstoy, *Anna Karenina*.

17 Bkz. N.A. Berdyayev, *Spirits of the Russian Revolution (1918)*, *Russkaya mısl*, Mayıs-Haziran 1918 ve *Literaturnaya uçeba*, Mart-Nisan 1990, s. 139.

Adsız Öykü

(Без заглавия)

5. yüzyılda da güneş şimdiki gibi her gün sabahleyin doğar, akşamleyin de uykuya yatardı. Sabahları güneş ışınları çiyle öpüştüğünde toprak yeniden dirilir, hava sevinç çığlıkları, coşku ve umutla dolar, akşamları ise her şey sessizleşerek koyu bir karanlığa gömülürdü. Gündüzler gündüzlere, geceler gecelere benzerdi. Arada bir bulutlar toplaşır, gök öfkeyle gürler ya da yolunu şaşıran bir yıldız gökyüzünden hızla kayar giderdi. Solgun yüzlü bir keşiş koşa koşa manastıra gelir, keşiş kardeşlerine yolda bir kaplan gördüğünü anlatırdı, işte bütün değişiklik buydu. Bunun dışında gündüz gündüzün, gece gecenin aynısıydı.

Keşişler durmadan çalışır, Tanrı'ya dua ederlerdi. Başkeşiş ise bir yandan Latince şiirler yazarken bir yandan da org çalıp kutsal müzik bestelerdi. Bu olağanüstü aksakalın inanılmaz yetenekleri vardı. Orgu öyle güzel çalardı ki, en yaşlı keşişler bile kulakları epey sağırlaştığı halde nefis müziğin ezgileri hücrelerine ulaşınca gözyaşlarını tutamazlardı. Başkeşiş en olağan şeylerden, diyelim ağaçlardan, hayvanlardan, denizden söz ettiğinde keşişler onu dinlerken ya coşkuyla gülümser ya da hüngür hüngür ağlarlardı. Sanırdınız ki, orgun telleri gibi onların gönül telleri de titreşiyor. Başkeşiş öfkelendiğinde, karşı ko-

nulmaz bir sevince kapıldığında ya da çok korkunç, çok yüce bir şeyden söz etmeye başladığında tutkulu bir esin (ilham) sarardı tüm benliğini; gözlerinde yaşlar ışıldar, yüzü pembeleşir, sesi gürleşirdi. O zaman onu dinleyen keşişler yaşlı pirlerinin esinlenmesinin onların ruhlarını da tutsak ettiğini hissederlerdi. Böyle olağandışı, görkemli dakikalarda yüce ihtiyarın onların üzerindeki etkisi sınırsızmış gibi gözükürdü. Manastırdaki keşişlere, "Denize atın kendinizi!" dese gözlerini kırpmadan yerine getirirlerdi pirlerinin buyruğunu.

Onun ulu Tanrı'yı, yeri, göğü övdüğü müziği, sesi, şiirleri keşişler için sürekli sevinç kaynağını oluştururdu. Ama öyle günler olurdu ki, yaşamın tekdüzeliği içinde ağaçlar, çiçekler, birbirini kovalayan mevsimler, denizlerin gümbürtüsü can sıkıntısı verirdi onlara, kuş sesleri tatsız gelmeye başlardı. İşte böyle günlerde yaşlı pirin yetenekleri onları ekmek yer gibi doyurur, su içer gibi kandırırdı...

Böylece aradan yirmi-otuz yıl aktı gitti. Günün günden, gecenin geceden gene hiç farkı yoktu. Manastırın kapısının önünden yaban hayvanlarından, yırtıcı kuşlardan başka kimse gelip geçmiyordu.

En yakın kasaba ya da köy çok çok uzaklardaydı; oradan manastıra, manastırdan oraya gitmek için insanın çölde en azından yüz fersah yürümesi gerekirdi. Çölü aşmak isteyen biri ya yaşamaktan nefret etmiş olmalı ya bile bile ölümü göze alarak gömüte girer gibi çöle salmalıydı kendini.

İşte bu yüzden bir gece manastırın kapısını yabancı bir adam çaldığı zaman keşişler son derece şaşırdılar. Adam uzak kentlerden birinden gelmişti; üstelik yaşamayı seven, sıradan günahlılardan biriydi. Manastırdan içeri girer girmez başkeşişin dua okuyup onu kutsamasını istemek yerine kendisine şarap ve yemek vermelerini söyledi. Böyle uzak bir kentten nasıl olup da yolunun çöle düştüğünü sormaları üzerine uzun bir avcılık öyküsü anlatmaya başladı. Sözde ava çıkmış, geçtiği yerlerde içkiyi fazla kaçırıp yolunu şaşırarak ta buralara kadar gelmişti... Kendisine keşiş olmasını, böylece ruhunu kurtarmasını önerdikleri zaman ise gülerek, "Ben sizlere yoldaş olamam!" diye karşılık verdi.

Karnını doyurup bir güzel kafayı çektikten sonra anlattıklarını ilgiyle dinleyen keşişlere döndü, onları suçlarcasına başını salladı.

"Ey rahipler, sizler burada ne yaptığınızı sanıyorsunuz? Bana kalırsa yiyip içmekten başka hiçbir şey yaptığınız yok. İnsanoğlunun ruhu kötülüklerden böyle mi kurtulur? Siz burada huzur içinde yer içer, mutluluk hayalleri kurarken dış dünyada din kardeşleriniz boş yere yok olup gidiyor, sonunda cehennemi boyluyorlar. Bir bölümü açlıktan kırılıyor, bir bölümü de altınlarını nereye harcayacaklarını bilemedikleri için, işrete dalarak, bala saplanan sinekler gibi geberip gidiyorlar; insanlarda ne inanç kalmış ne de gerçeklik duygusu! Peki, onları kurtarmak kimin işi? Doğru yolu onlara kim gösterecek? Sabahtan akşama dek içki içen benim gibi biri mi? Ulu Tanrı dört duvar arasında oturup kılınızı kıpırdatmayasınız diye mi sizlere derin bir inanç, dingin bir ruh, seven bir yürek verdi?"

Kentli adamın sarhoşluğuna sığınarak söylediği bu cüretli sözler saygı sınırlarını aşıyordu, gelgelelim başkeşişi garip bir biçimde etkilemişti. Keşişleriyle şöyle bir bakıştıktan sonra sapsarı bir yüzle onlara dedi ki:

"Kardeşlerim, adam doğru söylüyor! Gerçekten dışarıdaki din kardeşlerimiz akılsızlıkları, zayıflıkları yüzünden günaha giriyor, inançsızlık içinde yok olup gidiyorlar. Bizler de sanki hiçbirimizi ilgilendirmiyormuş gibi kılımızı kıpırdatmadan oturuyoruz. Bu duruma göre ben niçin onların arasına girip unuttukları İsa'yı kafalarına sokmayayım?"

Ertesi gün bastonunu aldı, keşiş kardeşleriyle uğurlaştı, yabancının geldiği kentin yolunu tuttu. Keşişler ise onun müziğinden, konuşmalarından, şiirlerinden yoksun, manastırda kendi başlarına kaldılar.

Aradan bir ay geçti, iki ay geçti, başkeşişi çok özlediler, ama ondan hiç haber yoktu. Üçüncü ayın bitiminde bastonunun tanıdık tıkırtısını duydular manastırın kapısında. Bütün keşişler başkanlarını karşılamak üzere kapıya üşüştüler, onu soru yağmuruna tuttular, başkeşiş ise onları sevindirecek yerde acı acı ağlamaya başladı, ama ağzından tek söz çıkmadı. Keşişler baş-

kanlarının iyice yaşlanıp çöktüğünü fark etmişlerdi, yüzünden yorgunluğu yanında derin bir üzüntü okunuyordu; ağlaması, gücendirilmiş bir adamın ağlamasıyla tıpatıp aynıydı.

Bunun üzerine keşişler de ağlamaya başladılar, ona niçin ağladığını, yüzünün niçin asık olduğunu sordular. Ama başkeşiş gene bir şey söylemedi, gidip hücresine kapandı. Böylece tam yedi gün bir şey yiyip içmeden kaldı orada; yalnızca org çaldı, hıçkıra hıçkıra ağladığı duyuldu... Keşişler kapısını çalıp üzüntüsünü paylaşmak istediklerini söyledikleri zaman derin bir sessizlikle karşılaştılar.

Sonunda çıktı hücresinden...

Bütün keşişleri çevresine topladı; ağlamaklı, öfkeli, üzüntülü bir yüzle son üç ayda başından geçenleri anlatmaya koyuldu. Manastırdan kente kadar geçen yolculuğunu anlatırken sesi sakindi, yüzünde gülücükler oynaşıyordu. Uzaklardaki kente değin kuşların ötüşünü, derelerin çağıltısını dinlemiş, yüreğine tatlı gençlik umutları dolmuş. Tıpkı savaşa giden, utku kazanacağına inanan bir savaşçı gibi hissediyormuş kendini. Böyle hayaller kurup şiirler düzer, marşlar mırıldanırken yolun nasıl bittiğini anlamamış...

Sıra kentte insanlar arasında geçirdiği günleri anlatmaya gelince birden sesi titredi, gözleri öfkeyle parladı. Kente girerken karşılaştığı görüntüyü daha önce ne görmüş ne de böyle bir şeyi aklına getirmiş. Ancak orada bu geçkin yaşında ilk kez şeytanın bunca güçlü, insanların ise böylesine zayıf, zavallı olduklarını görüp şaşakalmış. Şu bahtsız rastlantıya bakın ki, ilk karşılaştığı yer ahlâksızlık yuvası bir evmiş. Buraya bol paralı elli kadar adam doluşmuş, ölçüsüz biçimde yiyip içerek eğleniyorlarmış. Şaraptan kafaları dumanlandıktan sonra şarkılar, türküler arasında öyle iğrenç sözler söylemeye başlamışlar ki, Tanrı'dan korkan bir insan bu sözleri ağzına almaya çekinirmiş. Sınırsız derecede mutlu, atak, akıllarına eseni yapan bu sarhoşların şeytandan da, ölümden de korktukları yokmuş. Canlarının çektiğini ele geçirmeye çalışıyor, şehvetleri onları nereye sürüklerse oraya koşuyorlarmış. Üzerinden altın rengi zerreler uçuşan kehribar duruluğundaki şarapları öylesine lezzetli ve güzel ko-

kuluymuş ki, içenler bir daha içmek ister, yüzlerinde mutlu gülücükler oynaşırmış. İçinde sakladığı şeytanca güzelliği biliyormuş gibi neşeli kıvılcımlar saçan şarap, onu içenlerin yüzündeki gülücüklere gülücükle karşılık veriyormuş sanki...

Başkeşiş kızgınlığı gittikçe artarak, öfkesinden ağlayarak gördüklerini anlatmayı sürdürüyordu; işrete dalan bu insanlar ortaya bir masa koymuşlar, üzerine de yarı çıplak bir kadın çıkarmışlar. Böylesine güzel, böylesine büyüleyici bir kadını tasavvur etmek, onun gibisine rastlamak çok zormuş. Uzun saçlı, kara gözlü, kara kaşlı, etli dudaklı, esmer tenli kadın kar gibi beyaz dişlerini göstererek, "Görüyorsunuz, ben ne kadar güzelim, ne kadar cesurum!" dercesine utanmazca, küstahça gülümsemekteymiş. Kadının giydiği atlaslar, ipekliler güzelliğini örtmek istercesine omuzlarından aşağı dökülüyormuş, ama güzellik kolay kolay gizlenemeyeceği için bahar toprağının altından fışkıran körpe yeşillikler gibi onun gençliği, güzelliği de giysilerinin kıvrımları arasından kendini belli ediyormuş. İşte utanmaz kadın böyle gülümseyerek şarap içip şarkı söylerken her isteyene de kendini verirmiş...

Yaşlı başkeşiş iffetsiz kadını bırakıp öfkeyle ellerini sallayarak at yarışlarını, boğa güreşlerini, tiyatroları, çıplak kadın resimlerinin çizildiği, çamurdan heykellerin yapıldığı sanatçı işliklerini dile getirmeye başladı. Kendinden geçercesine, orgunun görünmez tellerine vururcasına, coşkuyla, gördüklerini ballandıra ballandıra anlatıyordu; keşişler ise donakalmış bir durumda onun anlattıklarını can kulağıyla dinliyor, heyecandan solukları kesiliyordu. Başkeşiş böylece haramın çekiciliğini, şeytanın etkisinin baş döndürücülüğünü, onlara yasak kadın bedeninin büyüleyiciliğini bir bir ortaya döktükten sonra iblisi lanetleyerek hücresine çekildi, kapısını sımsıkı kapattı.

Ertesi gün hücresinden çıktığında manastırda tek keşiş kalmamıştı. Hepsi kaçıp uzak kente gitmişlerdi.

Uyumak İstiyorum

(Спать хочется)

Gece yarısı. On iki-on üç yaşlarında bir kız çocuğu olan Varka, bakıcılığını üstlendiği bebeğin beşiğini sallıyor, mırıldanarak ninni söylüyor:

Uyusun da büyüsün, ninni...
Tıpış tıpış yürüsün, ninni...

Köşede kutsal tasvirin önünde yeşil bir lamba yanmakta. Odada bir uçtan öbür uca ip gerili, ipin üzerine çocuk bezleri ile kocaman siyah bir pantolon asılmış. Lambadan tavana yeşil bir ışık lekesi düşerken çocuk kundaklarının, pantolonunun gölgesi sobanın, beşiğin, dadı kız Varka'nın üzerinde uzayıp gidiyor. Lambanın alevi kendiliğinden arada bir titriyor. O zaman tavandaki ışık halkası ile gölgeler rüzgâra tutulmuş gibi yalpalıyor. Odanın boğucu bir havası var; lahana çorbası ile pis deri kokusu birbirine karışmış.

Beşikteki bebek ağlıyor. Ağlamaktan bitkin düşüp sesi kısılmıştır ama, gene de durmadan bağırıyor. Sesinin ne zaman kesileceği belli değil. Oysa dadı kızın öyle çok uykusu var ki! Gözkapakları kavuşuyor, boynu sızlıyor, başı önüne düştü düşecek... Kızcağız gözkapaklarını, dudaklarını oynatamıyor; sanki yüzünün derisi gerilip uyuşmuş, başı küçülerek topluiğne başı kadar kalmış.

Uyusun da yavrum uyusun, ninni...
Sana ninni söyleyeyim, ninni...

diye ninni söylüyor bir yandan da.

Sobanın içinde bir cırcırböceği cırıldıyor. Bitişik odadan ev sahibi ayakkabı ustası adam ile kalfası Afanasi'nin horultuları gelmekte... Sallanan beşiğin acıklı gıcırtısı, Varka'nın mırıldanması, öbür sesler birbirine karışınca insanın uykusunu getiren tatlı bir ninniye dönüşüyor. Ama dadı kızın uyuması yasak. Uyumaya kalksa bir güzel sopa yiyecektir. O yüzden oturduğu yerde kıvranıyor, acı çekiyor...

Gece lambası göz kırpıyor, gölgeler ile tavandaki yeşil ışık lekesi kıpırdanıyor, bütün bunlar kızcağızın yarı açık gözkapaklarından içeri girerek uyuklayan beyninde sisler içinde hayallere dönüşüyor. Gözünün önünde koyu bulutlar canlanıyor birdenbire. Bulutlar gökyüzünde birbirini kovalayarak bebek viyaklamasıyla ağlamaya başlıyorlar... Derken, ansızın bir rüzgâr esiyor, dağılan bulutların ardından geniş bir şose açılıyor. Şose vıcık vıcık çamurla kaplı. Dizi dizi arabalar, sırtı torbalı insanlar, koyu gölgeler ileri geri gidip geliyorlar yol boyunca... Yolun her iki yanını kuşatan soğuk, somurtkan sisin arasından kopkoyu bir orman gözüküyor. Gölgeleri yola düşen sırtı torbalı insanlar hepsi birden uzanıp yola yatıyorlar. Varka, "Çamurun içine niçin yatıyorsunuz?" diye soruyor onlara. "Uyumak istiyoruz..." diyorlar, sonra da derin bir uykuya dalarak mışıl mışıl uyumaya başlıyorlar. Telgraf tellerine konan kargalar, saksağanlar adamları uyandırmak için bebek sesiyle ağlıyor, çığlık çığlığa bağırıyor.

Varka hayalleri bırakıp gene havası boğucu, yarı karanlık odaya dönüyor:

Uyusun da büyüsün, ninni...
Tıpış tıpış yürüsün, ninni...

Derken, evde can çekişen babası Yefim Stepanov geliyor gözlerinin önüne. Varka onu tam olarak seçemiyorsa da ağrıdan kıvrandığını işitiyor. Babası "kasık fıtığının tuttuğunu" söylü-

yor iniltiler arasında. Dişleri birbirine kenetli, havayı derin derin içine çekerek, "Buu buu buu!" diye sesler çıkarıyor...

Annesi Pelageya, kocasının ölmek üzere olduğunu haber vermek için bey konağına koşuyor. Yefim ölmek üzeredir. Pelageya gideli çok olduğu halde bir türlü dönmek bilmiyor. Varka fırının üzerinde yatarken bir yandan da babasının "buu buu buu" diyen sesini dinliyor. Sonra, bir araba yanaşıyor kapıya. Çiftlik sahibi bey, evine konuk gelen genç bir doktoru hastaya bakması için çağırmıştır. Doktor kapıdan içeri giriyor, karanlıkta yüzü görünmemektedir, ama onun kapıyı açıp kapadığını işitiyor Varka.

"Işığı yakın!" diyor doktor.

Babasının "buu buu buu" sesleri yanıt veriyor ona.

Annesi fırının yanına koşuyor, bir saksı parçasının üzerine koyduğu kibritleri arıyor. Böylece bir dakika kadar geçiyor sessizlik içinde. Neden sonra doktor cebinden kendi kibritini çıkarıp çakıyor.

Annesi, "Şimdi mumu getiririm!" diyerek dışarı koşuyor, elinde bir mum dibiyle dönüyor.

Babası Yefim'in yanakları ateşten pembe pembe, odanın içinde her şeyi yeni görmüş gibi dikkatle bakınıyor çevresine. Doktor hastasının üzerine eğilerek, "E, ne'n var bakayım?" diye soruyor. "Durup dururken hastalanmayı da nereden çıkardın? Çoktan beri mi hasta yatıyorsun?"

"Ah, beyim, artık ölme zamanım geldi. Benim gibiler yaşayıp da ne olacak?"

"Hadi, saçmalama! Bu dertten kurtaracağız seni!"

"Orası sizin bileceğiniz iş, beyciğim. Tanrının sizden razı olsun. Ancak anlamadığım bir şey var. İnsanın eceli gelmişse kim ne yapabilir?"

Doktor bir çeyrek saat uğraşıyor, sonra doğrularak diyor ki:

"Anlaşıldı, senin durumundaki bir kişi için benim yapacağım bir şey yok... Bir an önce hastaneye götürülüp ameliyat edilmen gerekiyor. Hemen gitmelisin! Vakit biraz geç, şimdi herkes uyumuştur, ama eline bir pusula yazıp veririm. Beni işitiyorsun, değil mi?"

"Beyim, hastaneye nasıl giderim ben? Ne atımız var ne arabamız..."

"Orası önemli değil. Çiftlik ağasına söylerim, sana bir araba verirler."

Doktorun gidişinin ardından mum sönüyor, yeniden "buu buu buu" sesleri duyulmaya başlıyor. Aradan yarım saat geçiyor geçmiyor, bir araba yaklaşıyor kapıya. Bey konağından gönderilen arabadır bu. Babası Yefim hazırlanıp yola çıkıyor...

Aydınlık, güzel bir sabah. Annesi yok evde, Varka onun, babasının durumunu öğrenmek için hastaneye gittiğini biliyor. Çocuk ağlaması geliyor bir yerlerden, Varka'nın sesiyle biri ninni söylüyor:

Uyusun da yavrum büyüsün, ninni...
Sana ninni söyleyeyim, ninni...

Neden sonra annesi hastaneden dönüyor, istavroz çıkardıktan sonra, "Babanı gece ameliyata aldılar, ama sabaha karşı ruhunu teslim etti," diye fısıldıyor. "Tanrım rahmet eyleye, huzur içinde yatsın. Çok geç kalmışız. Daha erken götürsek kurtarırlarmış..."

Varka ormana atıyor kendini, orada doya doya ağlayacaktır. Ama biri ensesine öyle şiddetle vuruyor ki, kızcağızın alnı kayın ağacına çarpıyor. Varka gözlerini açınca karşısında ev sahibini görüyor.

"Utanmadan uyursun, değil mi? Beşiği sallamazsan çocuk böyle ağlar, seni aşağılık!" diye bağırıyor ayakkabıcı.

Adam acıtarak kulağını çekiyor, Varka kurtulmak için başını silkeliyor, bir yandan da beşik sallayarak ninni söylüyor. Tavandaki yeşil halka ile ipte asılı pantolondan, çocuk bezlerinden duvarlara düşen gölgeler kıpırdanıyor, dadı kıza göz kırpıyor, sanki yeniden beynini uyuşturuyor. Varka karşısında vıcık vıcık çamurla kaplı aynı şoseyi görüyor. Sırtı torbalı adamlar, başka gölgeler bir baştan bir başa yollara serilmişler, mışıl mışıl uyuyorlar. Onları gören Varka da uyumak istiyor ama uyuyamaz ki... Yanında annesi var, birlikte kente dilenmeye gidiyorlar.

Gelip geçenlere, "Allah rızası için bir sadaka verin," diye el açıyor annesi. "Tanrı'nın iyiliği üzerinize olsun. Yardım edin biz yoksullara!"

O sırada tanıdık bir ses, "Çocuğu bana ver!" diyor. "Çocuğu versene!" diye üsteliyor sertçe. "Uyursun değil mi, seni sürtük!"

Varka silkelenip kendine geliyor, aynı anda da durumu anlıyor: Ortada ne şose var, ne annesi ne de yürüyen adamlar... Odanın ortasında ev sahibi kadın durmaktadır. Bebeğini emzirmeye geldiği belli. Erkek gibi geniş omuzlu, şişman kadın çocuğu emzirip yatıştırmaya çalışırken Varka ayakta dikilerek bebeği kendisine vermesini bekliyor. Bu arada dışarıda yavaş yavaş hava bozarıyor, tavandaki, duvarlardaki gölgeler soluklaşıyor. Belli ki, sabah olmak üzere...

Ev sahibi kadın entarisinin göğsünü ilikleyerek, "Al şunu!" diyor. "Durmadan ağlıyor... Birisinin gözü mü değdi, nedir!"

Varka bebeği alıyor, beşiğe yatırıyor, sallamaya başlıyor. Yeşil halka ile gölgeler tümüyle yok oluyor, artık Varka'nın beynini sislendirecek bir şey kalmamıştır. Bununla birlikte yalnızca uyumak istiyor, hem de çok uyumak! Bunun üzerine başını beşiğin kıyısına dayıyor, uykuyu yenmek için bütün gövdesi ileri geri gidip geliyor, gene de gözkapakları kavuşuyor, başı ağırlaşıyor.

Kapının arkasından ayakkabıcının sesi duyuluyor:

"Varka, sobayı yak!"

Ayağa kalkıp işlere sıvanmak gerektiğini anlıyor Varka. Beşiği olduğu yerde bırakıyor, odun getirmek için kömürlüğe koşuyor. Bu duruma seviniyor gene de. Koşup yürürken insan uyumak istemez ne de olsa. Odun getiriyor, sobayı yakıyor, bu arada gerilip uyuşan yüzünün gevşediğini, düşüncelerinin netleştiğini hissediyor.

"Varka, semaveri koy!" diye sesleniyor ev sahibi kadın.

Varka çıta kırıyor, bunları tutuşturup semaverin içine soktuğu anda yeni bir buyruk geliyor:

"Varka, ustanın ayakkabısını boya!"

Varka yere çömeliyor, ustanın ayakkabılarını boyarken başını kocaman, derin ayakkabıların içine sokup biraz kestirmek

istiyor. Derken, ayakkabılar daha bir irileşiyor, şişe şişe odanın içini dolduruyor. Fırça elinden düşüyor kızcağızın, başını silkeleyip gözlerini belerterek kendine gelmeye çalışıyor. İstiyor ki, çevresindeki nesneler büyümesin, gözlerinin önünde oynaşıp durmasınlar...

"Varka, müşterilere karşı ayıp oluyor, dış merdiveni yıka!"

Varkacık merdiveni güzelce yıkıyor, odaları topluyor, ikinci sobayı yakıyor, alışveriş etmek üzere dükkâna koşuyor. Boş geçen bir dakikası yok, durmadan bir şeyler yapıyor...

Ama oturduğu yerde kıpırdanmadan mutfak masasında patates ayıklamak en zoru. Başı ağırlaşıp masaya düşer, patatesler gözünde pul pul olur, bıçak elinden fırlar... Yanı başında dikilen şişman ev sahibi kadın, kolları sıvalı, öfkeyle öyle bir bağırır ki, kulakları çın çın öter zavallı kızın. Sofrada hizmet etmek, çamaşır yıkamak, dikiş dikmek de kolay değildir. Öyle dakikalar oluyor ki, hiçbir şeye aldırmadan döşemeye devrilsin, horul horul uyusun istiyor...

Böylece gündüz sona eriyor. Pencerelerin kararmasına bakan Varka uyuşan şakaklarını ellerinin arasında sıkıyor, hiçbir neden yokken kendi kendine gülümsüyor. Akşamın alacakaranlığı kavuşan gözlerini okşamakta, sanki yakın, tatlı tatlı uyuma sözü vermektedir. Akşam eve konuklar geliyor.

"Varka, semaveri koy!" diye bağırıyor ev sahibi kadın.

Semaver ufacık bir şeydir, konukların kana kana çay içmeleri için en azından beş kez doldurulup yeniden kaynatılması gerekmektedir. Çaydan sonra Varka bir saat daha ayakta dikiliyor, konukların bir buyruğu var mı, diye bekliyor.

"Varka, koş, üç şişe bira getir!"

Varkacık dışarı fırlıyor, uykusunu dağıtmak için olanca hızıyla koşuyor.

"Varka, votka al bakkaldan! Varka, şişe açacağı nerede? Varka, ringa balığı ayıkla!"

Neyse, konuklar evlerine gitti, ışıklar söndü, ev sahipleri yataklarına girdiler. Son buyruk duyulur yan odadan:

"Varka, bebeği salla!"

Sönen sobada cırcırböceği cırıldar, tavandaki yeşil halka ile

pantolonun ve çocuk kundaklarının duvardaki gölgeleri yeniden oynaşmaya başlar, kızcağızın yarı açık gözlerine oyarcasına girerek başını döndürüp dumanlandırır. Ninni söyler bir yandan:

Uyusun da büyüsün, ninni...
Tıpış tıpış yürüsün, ninni...

Zavallı bebek bağırır durmadan, ağlamaktan içi dışına çıkmıştır. Çamurlu soşe ile sırtı torbalı adamlar yeniden canlanır Varka'nın gözünde. Babasını, annesi Pelageya'yı görür. Her şeyi anlamakta, tanımakta, ama yarı uyku arasında ellerini, kollarını bağlayan, canını sıkan, yaşamasını engelleyen şeyin ne olduğunu bir türlü düşünememektedir. O şeyi görmek, ondan kurtulmak için çevresine bakınır, ama göremez. Sonunda canından öylesine bezer ki, tüm dikkatini toplayarak tepesinde kırpışıp duran ışıklı halkaya bakar, bebek çığlıklarına kulak kabartırken yaşamasını engelleyen düşmanını keşfeder.

Düşmanı bebektir.

Güler... Nasıl olmuş da böylesine basit bir şeyi daha önce düşünememiş? Yeşil halka, gölgeler, sobadaki cırcırböceği anlar onun düşmanını, düştüğü acıklı duruma şaşıp kalırlar.

Bu bir yanılmadır, gene de tümüyle duygularına egemen olmuştur. Dadı kız oturduğu tabureden kalkar. Yüzünde bir gülümsemeyle, gözlerini kırpıştırmadan odanın içinde bir-iki kez dolanır. Ellerini, kollarını bağlayan bebekten az sonra kurtulacağı düşüncesi hoşuna gider, onu rahatlatır. Önce çocuğu öldürecek, sonra uyuyacak, uyuyacak, hep uyuyacak...

Yüzünde aynı gülümsemeyle, yeşil lekeye göz kırpıp parmağıyla tehdit ederek yavaş yavaş beşiğe sokulur, bebeğin üzerine abanır. Çocuğun boğazını sıkıp öldürür, sonra döşemeye uzanır, uyuyabileceği için sevinerek güler, bir dakika sonra da kütük gibi yatağa devrilir...

Bozkır

(Bir Yolculuğun Öyküsü)

(Степь)

I

Bir temmuz sabahının erken saatlerinde Z. iline bağlı N. kasabasından çıkan, Nuh Nebi'den kalma, yaysız, köhne bir araba, kasabanın ilerisindeki anayola saptı. Briçka adı verilen bu tür ufak arabalara şimdi Rusya'da yalnız tüccar kâhyaları, celepler, bir de yoksul papazlar binerler.

Araba en ufak bir harekette takur tukur sesler çıkarıyor, cızırtılar koyveriyor, arkaya bağlı boş bir kova da tangırtılarla bu gürültüye katılıyordu. Yalnız bu gürültülere, arabanın gövdesinden sarkan deri parçalarına bakarak, bu külüstür binek aracının hani neredeyse kırılıp parçalanıvereceğini sanırdınız.

Briçkada N. kasabasından iki adam oturuyordu. Bunlardan biri, gözlüklü, hasır şapkalı, yüzü sinekkaydı tıraşlı, ilk bakışta tüccardan çok memura benzeyen, tüccar İvan İvaniç Kuzmiçov'du. Öteki ise, yelken bezinden kurşuni bir kaftan ile geniş kenarlı bir silindir şapka giyen, beline renk renk, işlemeli bir kemer takmış, uzun saçlı, ufak tefek bir ihtiyar, Nikolayevsk Kilisesi vaizi Papaz Kristofor Şiriyski... İvan İvaniç dalgın dalgın düşünüyor, bir yandan da uykusunu dağıtmak için ikide bir başını silkeliyordu. Yüzünde, işten başka bir şey düşün-

meyen bir adamın kuruluğu yanında, yakınlarından yeni ayrılmış bir sarhoşun duygusallığı vardı. Papaz Kristofor ise ıslak gözlerle, Tanrı'nın yarattığı bu güzel dünyaya hayran hayran bakmaktaydı. Yüzüne öylesine tatlı bir gülümseme yayılmıştı ki, bu gülümseme, sanki silindir şapkasının kenarlarına değin yayılmış sanırdınız, iyimser yüzü üşümüş gibi kıpkırmızıydı.

Kuzmiçov ile Peder Kristofor yün satmaya gidiyorlardı. Evlerinden ayrılmadan önce tıka basa puf böreği yemişler, sabahın erken saatine bakmadan iyice kafaları çekmişlerdi. Şimdi ikisi de çakırkeyifti, neşeleri yerindeydi...

Sözünü ettiğimiz bu iki kişiden ve arabaya koşulu bir çift kıvrak doru atı yorulmadan kırbaçlayan arabacı Deniska'dan başka bir yolcu daha vardı. Bu, güneş yanığı yüzü gözyaşlarıyla ıslak ıslak bir çocuktu. Yegoruşka adındaki bu çocuk dayısı Kuzmiçov'un uygun görmesi üzerine uzak bir kentte gimnaziyaya[1] girmek için götürülüyordu. Okumuş insanlara, soylular topluluğuna hayranlık besleyen, Kuzmiçov'un küçük bir devlet memurundan dul kalmış kızkardeşi Olga İvanovna, yün satmaya giden ağabeyinden, oğlu Yegoruşka'yı da yanına almasını, gideceği kentteki okula vermesini istemişti. İşte şimdi Yegoruşka arabanın önünde arabacı Deniska'nın yanında oturuyor; nereye gittiğini bilmemenin şaşkınlığı içinde, aşağı düşmemek için sık sık arabacının dirseğine tutunurken, kaynayan semaverin üstündeki demlik gibi hop hop hopluyordu. Arabanın görece hızlı gitmesinden dolayı al gömleği sırtında şişip kabarıyor, tavus tüyü takılmış yeni şapkası ikide bir ensesine kayıyordu.

Araba, kasaba dışındaki hapishanenin önünden geçerken Yegoruşka yüksek beyaz duvar dibinde sessiz sessiz gezinen nöbetçilere, parmaklıklı küçük pencerelere, damda parlayan haça baktı ve bir hafta önce Kazan Meryem Ana Yortusu'nda annesiyle birlikte buraya gelişlerini, yortuyu hapishane kilisesinde kutladıklarını anımsadı. Paskalya Yortusu'nda da aşçı Lyudmilya ve Deniska'yla birlikte gene buraya gelmişlerdi. Yanlarında börek, haşlanmış yumurta, kızarmış sığır eti ve çeşit çe-

1 Bugünkü ortaokul-lise dengi ortaöğrenim kurumu – ç.n.

şit çörekler getirmişler; bunları verdikleri mahpuslar teşekkür edip istavroz çıkarmışlar; mahpuslardan biri, yiyeceklere karşılık olarak Yegoruşka'ya kalayla kaplı bir çift kol düğmesi armağan etmişti.

Çocuk, tanıdığı bu yerlere baktı. Bu sırada yere batası araba hızla savuşup gidiyor, her şeyi geride bırakıyordu. Hapishaneden sonra isten kararmış demirci dükkânlarını, bunların ardından parça taşlardan örülmüş bir duvarın çevrelediği, suskun, yeşil gömütlüğü geçip gittiler. Duvarın arkasından, vişne ağaçlarının yeşillikleri arasına gizlenmiş beyaz gömüt taşları, sıra sıra haçlar gözüküyor, uzaktan bakılınca bunlar beyaz benekler gibi duruyordu. Yegoruşka, vişneler çiçek açınca gömüt taşları ile haçların vişne çiçeklerinden oluşan beyaz bir denize gömüldüğünü, vişneler olgunlaşınca da beyaz taşların kan kırmızısı beneklerle kaplandığını anımsadı. Orada, vişnelerin altında babası ile ninesi Zinaida Danilovna gece gündüz bitmez bir uykuya dalmışlardı. Ninesi öldüğü zaman onu uzun, dar bir tabuta koymuşlar, kapanmak bilmeyen gözlerini iki bakır beşlikle kapatmışlardı. Yaşlı nine ölümüne kadar dinç kalmış bir kadındı, pazardan haşhaş tohumu serpili yumuşak simitler aldırır, iştahla yerdi. Şimdi ise uyuyor, uyuyordu... Gömütlüğün ilerisinde tuğla fırınları tütüyordu. Uzun kamışlarla örtülü basık damların altından çıkan koyu, kara dumanlar iri kümeler oluşturduktan sonra usul usul göğe yükseliyordu. Fırınlar ve gömütlük üzerindeki gökyüzü esmerleşmişti; duman öbeklerinin geniş gölgeleri yolda, tarlalarda sürünüyordu. Damların yöresinde, koyu duman içinde kırmızı tozla örtülmüş gibi görünen insanlar, atlar kımıldanıp duruyordu.

Fırınların hemen yanında kasabanın son canlılığı da bitiyor, buradan sonra kırlar başlıyordu. Yegoruşka son bir kez dönüp kasabaya baktı, bunun ardından yüzünü Deniska'nın dirseğine dayayarak acı acı ağlamaya başladı.

Kuzmiçov, yeğeninin ağlamasına öfkelenmişti.

"Hadi, hadi, gene hüngürdeme, hüngürdek! Şımarıklığı bırak da salyanı akıtma bakayım! Madem gitmek istemiyorsun, gitme! Seni zorla götüren yok!" dedi.

Peder Kristofor ise çabuk çabuk şunları söyledi:

"Ağlama yavrum, yok bir şey. Yegor, oğlum, yok bir şey. Yok bir şey... Tanrı'ya sığın, oğlum. Kötülük için değil, iyilik için gidiyorsun. Okuma aydınlıktır demişler, cahillik de karanlık. Ya, işte..."

Kuzmiçov aynı öfkeyle yeğenine sordu:

"Hadi, söyle! Annenin yanına dönmek istiyor musun?"

Yegoruşka hıçkırıklar arasında yanıt verdi:

"İ-istiyoruuuum!"

"Dön öyleyse! Zaten boşuna gidiyorsun. Okumaya niyeti olan böyle davranmaz."

Peder Kristofor öğüt vermeyi bırakmıyordu.

"Yok bir şey, yok bir şey, oğlum. Tanrı'ya sığın sen. Lomonosov da senin gibi okumaya gitmişti, onu balıkçıların yanına katmışlardı. Ne var ki, Avrupa çapında bir adam oldu, inançla kazanılan bilgi Tanrı'yı sevindirecek sonuçlar verir. Hani, dua ederken nasıl denir: 'Yaradan'ın şanına, ana babamızın avunmasına, yurdumuzun, kilisenin yararına!' Öyle değil mi?"

Ucuz yaprak sigaralarından bir tanesini yakan Kuzmiçov:

"Yarar dediğin çeşit çeşittir," dedi. "Bakarsın adam yirmi yıl okur okur da kafası gene nah, mermer!"

"Öylesi de var..."

"Bilim kimisinin işine yarar, kimisinin de aklını karıştırır. Düşüncesiz bir kadındır kızkardeşim, soylulukla[2] bozmuş kafasını. Oğlu okuyacakmış da adam olacakmış. Oysa bilmez ki, benim mal varlığım, kazancım oğlunun yaşam boyu rahat etmesine yeter de artar bile... Şunun için söylüyorum bunları: Eğer herkes okuyacak olsa, tarlayı, bostanı kim ekecek, kim ticaretle uğraşacak? Kimse ürün yetiştirip mal satmazsa hepimiz acımızdan ölürüz..."

"Öyle diyorsun ama herkes tarlada, dükkânda çalışmaya kalkarsa bu sefer de bilimle uğraşacak kimse kalmaz."

Oturaklı laflar ettiklerine inanan Kuzmiçov ile Peder Kristofor, her ikisi de yüzlerini ciddileştirdiler, aynı anda öksürdüler. Konuşmalara kulak kabartan Deniska söylenenlerden fazla bir

2 Öğrenim görmüşler soylu sayılıyordu – ç.n.

şey anlamadığı için başını salladı, hafifçe doğrularak doru atlara kırbacını şaklattı, sonra ortalığa bir sessizlik çöktü.

Bu arada yolcuların gözleri önünde, tepeler zincirinin art arda uzayıp gittiği engin bir ova açılmış bulunuyordu. Birbirinin arkasında sıklaşarak gözüken bu tepeler, yolun sağında ta ufka değin uzanırken, menekşe rengi enginlerde gözden yiten bir yüksekliğe ulaşıyorlardı. Gidersiniz, gidersiniz, bu yüksekliğin nerede başlayıp nerede bittiğini anlayamazsınız... Güneş de gerilerden, kasabanın üstünden bir yerden doğmuş, her zamanki sessiz, acelesiz işine koyulmuştu; ilk güneş ışınları, yerin gökle birleştiği tepeciklerin ve uzakta kollarını sallarken minicik bir adama benzeyen yüksekçe bir yel değirmeninin yöresinde geniş, parlak, sarı bir şerit olup boylu boyunca uzandı. Bir dakika sonra böyle bir şerit, daha berilerde sağa doğru kaydı, yakındaki tepeleri sardı. Aradan fazla bir zaman geçmeden ılık bir şey Yegoruşka'nın sırtına dokundu; bir ışık demeti arkasından gizlice süzülüp atların, arabanın üzerinden aştı, karşıdan yayılarak gelen şeritlerle birleşti. Geniş bozkır, üzerinden sabahın loşluğunu atıp birdenbire gülümsedi, çiyler ışıldayarak parladı.

Bir gün önce güneşten kavrulmuş olan, yanık rengi, yarı canlı, şimdi ise çiylerin yıkayıp güneşin ilk ışıklarıyla okşadığı, biçilmiş çavdar, kangal, sütleğen, dağ kenevirleri yeniden çiçeklenmek için dirildiler. Dedemen kuşları yolun üstünden şen çığlıklarla uçuştu, geleniler otların arasından seslendi, sol yandan, uzak bir yerden tarla kuşlarının cıvıltısı duyuldu. Arabadan ürken bir keklik sürüsü kanat çırptı, gevrek pırr sesleriyle tepelere doğru uçtu gitti. Çekirgeler, cırcırlar, ağustosböcekleri, otların içinden cızırdayan tekdüze türkülerini tutturdular...

Fakat zaman ilerledikçe çiyler buğulaşıp uçtu, hava donuklaştı, aldatılmış bozkır gene o hüzünlü, ölgün temmuz görünümüne büründü. Otlar pörsüdü, yaşam yavaş yavaş söndü. Gölge gibi yumuşak renkleriyle uzaklardaki yanık yeşil, kavrulmuş, mor tepeler; puslu enginlere gömülmüş düz ova bütün bunların tepesindeki, ormanların, yüksek dağların yer almadığı bozkırda çok daha derin, çok daha duru gözüken gökyüzü, o sonsuzluk içinde kıpırdanmadan donup kalmış gibiydi.

Ne boğucu sıcak, ne sıkıntılı hava! Yegoruşka karşısında durmadan aynı şeyleri görüyor: Hep gökyüzü, ova, tepeler... Otların arasından gelen müzik son buldu, dedemenler sustu, keklikler bir yerlere çekildi. Yalnız saksağanlar solmuş otlar üzerinde iş olsun diye uçuşuyor, hepsi de birbirine benzedikleri için, bozkıra daha tekdüze bir görünüm veriyordu.

Kanatlarını usul usul sallayan bir çaylak tepede süzülüyor, yaşamın sıkıcılığını anlamış gibi havada bir an duruyor, sonra kanat çırpıyor ve bozkırın üstünde ok gibi kayıyor. Niçin uçtuğu, nereye uçtuğu belli değil... Uzaktaki yel değirmeni durmadan kanatlarını oynatıyor.

Tek değişiklik, yabani otlar arasında beyaz bir kafatasının ya da kaya parçasının birden görünüp kaybolması. İri bir taş, dallarına gökçerge konmuş, dalları kuru bir aksöğüt bir an için gözünüzün önünde beliriveriyor, bir geleni, koşarak yoldan geçiyor; sonra yeniden yabani otlardan, yayvan tepelerden, ekin kargalarından başka bir şey görülmez oluyor.

Hele şükür, işte karşıdan ekin demetleriyle dolu bir araba geliyor. Yığının ta tepesine bir kız çocuğu yatmış. Küçük kız sıcaktan bitkin, uykulu; karşısında beliren arabayı görünce başını kaldırıp bakıyor. Deniska da ona bakıyor, briçkaya koşulu doru atlar başlarını demetlere uzatıyorlar. Ekin arabası gıcırdayarak berikine bindirdi bindirecek, kılçıklı başaklar Peder Kristofor'un silindir şapkasını süpürge gibi sıyırıp geçiyor. Deniska bağırmaya başlıyor:

"Arabanı doğru sür, şişik! Şuna bak, suratını eşekarısı mı sokmuş ne! Davul gibi şişmiş!"

Kız uykulu uykulu gülümsüyor, dudaklarını kıpırdatıp kendi kendine bir şeyler mırıldandıktan sonra yığının üstüne yeniden yatıyor... Hah işte, ilerdeki tepede bir kavak gözüktü. Onu oraya kimin diktiğini, tek başına orada niçin durduğunu yalnızca Tanrı bilir! Yeşil giysileri içindeki sülün gibi yükselen kavaktan gözleri ayırmak öyle zor ki! Mutlu mudur bu güzel ağaç yalnız başına durduğu yerde? Yazın yakıcı sıcağından, kışın ayazından, tipisinden, güzün kapalı havalarından başka ne görür bu yerlerde? O korkunç geceler, öfkeyle uğuldayan az-

gın rüzgârlardan başka bir şey işitilmeyen o ayazlı kış geceleri, daha da önemlisi ömür boyu hep yalnız, yalnız... Kavağın ötesindeki bir tepeden başlayıp aşağıda yola kadar uzanan sapsarı bir buğday tarlası var. Tepede ekinler biçilip yığın yapılmış, aşağıda ise yenileri biçiliyor. Altı tırpancı yan yana durmuşlar, tırpanlarını sallıyorlar. Tırpanlar güneşte parlıyor, hepsi aynı tempoda, "Vıjj! Vıjj!" diye sesler çıkarıyor. Demet bağlayan kadınların terlerini silmesinden, tırpancıların yüzlerinden, tırpanların pırıl pırıl parlamasından sarı sıcağın cayır cayır yaktığı, iyice bunalttığı belli. Dili bir karış dışarı çıkmış kara bir köpek, belki havlamak niyetiyle tırpancıların yanından arabaya doğru koşuyor, fakat yarı yolda duruyor, "Çok sıcak, sakın havlama ha!" dercesine kamçısını sallayan Deniska'ya kayıtsızca bakıyor. Demetçi kadınlardan biri doğruluyor, ağrımış belini iki eliyle birden tutarak, Yegoruşka'nın al gömleğini dikkatli bakışlarla izliyor. Kırmızı renk mi dikkatini çekmişti, yoksa evde bıraktığı çocuklarını mı anımsamıştı? Öylece, uzun süre kımıldamadan durup geçenlerin ardından bakıyor...

İşte ekin biçenler de geride kaldı. Yine kavrulmuş ova, yanmış tepeler, sıcak gökyüzü uzanıyor yolcuların gözlerinin önünde; yine bir çaylak tepede tek başına süzülüyor. Uzaktaki yel değirmeni hâlâ kanatlarını sallıyor, gene eskisi gibi kollarını sallayan küçük bir adama benziyor. Uzakta dikilip durması ne can sıkıcı! Sanki yanına varılamazmış, arabadan kaçarmış gibi bir duruşu var.

Peder Kristofor ile Kuzmiçov sürekli susuyorlar. Deniska doru tayları arada bir kırbaçlarken bağırıyor, ağlamasını kesmiş bulunan Yegoruşka sağa-sola umursamazca bakıyor. Sıcağın, sıkıcı bozkırın onu yorduğu, canından bezdirdiği nasıl da belli! Sanki çoktandır yol gidiyormuş, çoktandır arabada sarsılıyormuş, güneş çoktandır sırtını yakıyormuş gibi bir duygu okunuyor yüzünde. On fersah[3] bile ilerlemedikleri halde, "Dinlenme zamanı gelmiştir," diye düşünüyor olmalı. Dayısının yüzündeki duygusallık silinmiş, işten başka bir şey düşünmeyen bir tüccarın katılığı kalmış. Özellikle gözlüklü olduğu, burnunun,

3 Bir fersah: 1.060 metre – ç.n.

şakaklarının toza bulandığı şu sırada bu katılık, tıraşlı yüzüne acımasız bir zalim havası veriyordu. Peder Kristofor ise Tanrı'nın özene bezene yarattığı dünyaya bakmaya doyamamıştı daha, yüzünden eksilmeyen gülümsemesiyle çevresini hayran hayran seyrediyordu. Kafasının içine ne kadar iç açıcı, neşe verici düşünceler dolmuş olmalı ki, yüzündeki gülücükler hiç silinmiyordu. Yüzünde donup kalmış gibi duran gülümsemesine bakarak kafasındaki iç açıcı, neşe verici düşüncelerin sıcaktan beyninde pişip katılaştığını sanırdınız.

Kuzmiçov bir ara, "Hey, Deniska, bugün araba kervanına yetişir miyiz?" diye sordu. "Hani dün kasabadan geçmişlerdi ya? O kervanı soruyorum..."

Deniska gökyüzüne baktı, yerinden hafifçe doğrulup atları kırbaçladı, ancak ondan sonra Kuzmiçov'un sorusunu yanıtladı:

"Gece bastırdıktan sonra yetişebiliriz belki de..."

O sırada köpek havlamaları duyuldu. Bunun ardından altı tane iri bozkır çoban köpeği pusudan fırlarcasına azgın, uluyan havlamalarla arabaya saldırdılar. Örümcek ağı gibi kıllı suratlarından kin kusarak, öfkeli gözlerle arabadakilere yercesine bakarak arabayı dört bir yandan kuşattılar; sanki avlarını birbirlerinden kıskanmışçasına itişip kakışarak hep bir ağızdan boğuk bir uğultu tutturdular. Öfkeden kudurmuş gibiydiler; atları, arabayı, arabanın içindeki insanları bir anda paramparça etmeye niyetliymiş gibi görünüyorlardı. Köpekleri kamçılayıp kızdırmayı seven Deniska karşısına çıkan bu fırsattan ötürü son derece kıvançlıydı. O da suratını öfkeyle buruşturup öne doğru eğilerek çomarlardan birine esaslı bir kırbaç yapıştırdı. İtler hep bir ağızdan uludular, atlar hızlarını artırdılar. Arabanın önünde güçlükle tutunan Yegoruşka köpeklerin kinli gözlerine, sivri dişlerine bakarken, boş bulunup aşağı yuvarlanıverse bu canavarların onu bir anda parça parça edeceklerini düşünerek büyük bir korkuya kapıldı. Ama nedense ufacık bir korku duymamışçasına, Deniska gibi o da köpeklere öfkeli öfkeli bakıyor, kendi elinde de bir kırbaç bulunmayışına üzülüyordu.

Araba büyük bir koyun sürüsüyle aynı hizaya gelince Kuzmiçov, Deniska'ya bağırdı:

"Dur! Durdur arabayı! Durrr!"

Deniska bütün gövdesini geriye verdi, atları güçlükle durdurabildi. Araba sarsılarak durunca Kuzmiçov çobana bağırmaya başladı:

"Hey, kör olası, gel buraya! Sustur şu köpekleri!"

Kışlık bir şapka giyen, üstü başı yırtık pırtık, kalçasından kirli bir çuval sarkan, ucu çengelli sopasına dayanmış, yalınayak, Nuh Nebi'den kalma yaşlı bir çoban, azgın köpekleri yatıştırdı; şapkasını çıkararak arabaya yaklaştı. Tıpkı onun gibi eski püsküt giysiler içinde ikinci bir çoban da sürünün öbür başında kımıldamadan duruyor, arabayla geçenlere kayıtsızca bakıyordu.

"Bu sürü kimin?" diye sordu Kuzmiçov yaşlı çobana.

"Varlamov'un!"

Sürünün öbür başındaki çoban, aynı soru kendisine sorulmuş gibi, "Varlamov'un," diye karşılık verdi.

"Dün Varlamov'un buradan geçtiğini gördünüz mü?"

"Hayır, efendim. Daha doğrusu kâhyaları geçtiler."

"Hadi öyleyse, sür arabayı!"

Kuzmiçov'un buyruğu üzerine araba yeniden yola koyuldu, kudurgan köpekler ile çobanlar geride kaldılar. Yegoruşka elinde olmadan ilerilere, mor renge bürünmüş enginlere bakıyordu. Kanatlarını sallayan değirmen gittikçe yaklaşıyormuş gibi bir duyguya kapılmıştı. Çünkü gittikçe büyüyerek kocaman bir şey olmuştu sonunda. Gene dönüp duran iki kanadını da açıkça görebiliyordu. Kanatlardan biri eskiydi, şurasına burasına yamalar yapıştırılmıştı; öteki kanat ise yeni yapıldığı için güneşte ışıl ışıl parlıyordu.

Araba yolda dümdüz gittiği halde değirmen hep sola kayıyormuş gibiydi. Gidiyorlar gidiyorlar, değirmen durmadan sola kayıyor, bir türlü gözden kaybolmuyordu.

Deniska da aynı şeyleri düşünüyor olmalı ki, "Bay Boltva oğluna iyi bir yel değirmeni kurdu. Kendi çiftliği de yakındadır," dedi.

"Çiftlik mi dedin? Hani, nerede?"

"Şurada. Değirmenin arkasına düşer."

Gerçekten, çok geçmeden Boltva'nın çiftliği de gözüktü. Değirmen bir türlü gözden uzaklaşmıyor, pırıl pırıl parlayan kanadıyla Yegoruşka'ya bakıyor, hep dönüyordu. Ne yaman bir büyücüydü şu yel değirmeni!

II

Öğleye doğru araba anayoldan sağa saptı, ağırdan ağırdan biraz daha ilerledikten sonra durdu. Yegoruşka iç rahatlatıcı, okşayıcı bir su şırıltısı duydu. Sanki başka bölgelerden gelen bir hava, kadife yumuşaklığıyla yüzüne süründü. Doğanın kocaman, biçimsiz taşlardan oluşturduğu bir tepenin içinden sızıp, bilinmeyen birinin soktuğu baldıranotu sapından yapılmış bir oluktan akan incecik bir pınarın başında duruyorlardı. Güneşte ışıl ışıl parlayan, duru, neşeli pınar ince bir şırıltıyla toprağa dökülüyor; kendini gür, coşkun bir sel sanarak hızla sola kıvrılıyordu. Oysa tepenin ilerisindeki su birikintisine karışan bu coşkun akıntı, parmak inceliğinde bir şeydi. İlerdeki su birikintisine doğru koşturan bu incecik derenin hızı, güneşin yakıcı ışıkları altında sımsıcak toprakta giderek azalıyor, sonra kendisi gibi başka bir derecikle birleşerek biraz canlanıyordu. Araba geçerken üç çulluğun havalandığı, gür kamışlarla örtülü bir gölcük görünümündeydi bu su birikintisi.

Yolcular biraz dinlenmek, atları yemlemek için dereciğin kıyısında mola verdiler. Peder Kristofor, Kuzmiçov, Yegoruşka araba ile koşumlarından çıkarılmış atlardan yere düşen gölgeye bir keçe sererek oraya oturdular, yol azıklarını çıkarıp yemeye koyuldular. Sıcak yüzünden Peder Kristofor'un beyninde katılaşıp kalan iyi, neşeli düşünceler, saygıdeğer papaz haşlanmış bir yumurtayı bitirip bir bardak da su içince birdenbire çözülüverdi. Peder, Yegoruşka'nın yüzüne okşayıcı bakışlarını çevirdi, bir yandan yemeğini yerken bir yandan da anlatmaya başladı:

"Bak oğlum, okula ben de senin yaşında gitmiş biriyim. Daha küçücükken Tanrı içime nasıl bir akıl, nasıl bir anlama yetene-

ği koymuşsa, anamı, babamı, öğretmenlerimi zekâmla şaşkına çeviririrdim. Evet öyleydim, arkadaşlarım benim gibi değillerdi. On beş yaşıma bastığımda Rusçanın yanında Latince de okur, şiirler yazardım. O yıllarda Başpiskopos Aziz Kristofor'un asa taşıyıcısıydım. Sanki dün olmuş gibi hiç unutmam: Bir gün Çar Aleksandr Pavloviç'in doğum gününü kutlarken kilisede duayı bitirmiş, üstümüzdekileri soyuyorduk. Başpiskopos Aziz Kristofor mihrapta yanıma geldi, bana gülerek baktıktan sonra sordu: '*Puer bone, quam appellaris?*'[4] Ben hemen atıldım: '*Christoforus sum.*'[5] O da, '*Ergo connominati sumus,*' yani biz adaşız, dedi. Gene Latince olarak kimlerden olduğumu sordu. Ben de Latince, Lebedino köyünden Zangoç Siriyaki'nin oğlu olduğumu söyledim. Aziz Başpiskopos benim bu çokbilmişliğim, konuşmalarımın çabukluğu karşısında pek memnun kalmış olacak ki, kutsadı beni, sonra da, 'Babana yaz, kendisini unutmayacağım, seni de hep göz önünde bulunduracağım,' dedi. Mihrapta toplanan piskoposlar, papazlar bizim Latince konuşmamızı ağızları bir karış açık, hayranlıkla dinliyorlardı.

"Her biri bana övgü dolu sözler söylediler. İşte oğlum, daha bıyıkları yeni terlemiş bir delikanlıyken Latince, Yunanca, Fransızca okur; felsefe, matematik, anayurt tarihi gibi bilimlerden anlardım. Tanrı bana öylesine şaşırtıcı bir bellek vermiş olmalı ki, bir kez okuduğum yazıları ezberleyiverirdim. Öğretmenlerim, bana yardım edip elimden tutanlar hayran kalırlardı benim zekâma. Hepsi de benim ilerde büyük bir bilgin, kilisenin kutsal çırası olacağıma inanırlardı. Papaz okulunu bitirdikten sonra Kiev'e gidip ilahiyat okuluna girmek istediysem de anam babam bunu uygun bulmadılar. Babam benden ayrı düşmeye katlanamayacağa benziyordu. Bana, 'Bak oğlum, izin versem sen yaşam boyu okumaya heveslisin. Yüksek okulları bitirmeni daha ne kadar bekleyeceğim?' dedi. Onun ağzından bu sözleri işitince öğrenimimi yarıda kestim, kiliselerden birinde göreve başladım. Sonunda bilgin bir adam olmadım ama anamın babamın gönlünü de kırmadım. Onları düşkün dönemle-

4 (Lat.) İyi çocuk, adın nedir?

5 (Lat.) Kristofor'dur.

rinde rahat ettirdim, öldüklerinde ikisini de şanlarına yaraşır biçimde gömdüm. Büyüklere saygı; oruçtan, her türlü tapınmadan üstündür."

Kuzmiçov o sırada düşündüklerini açığa vurmadan duramadı:

"Herhalde öğrendiğiniz bütün bilimleri zamanla unutmuşsunuzdur."

"Nasıl unutmazsınız? Çok şükür seksenimdeyim. Felsefe ve söylev bilimlerinden kimi şeyler hatırımda. Ama yabancı dilleri, matematiği tümüyle unuttum gibi..."

Kristofor bunları söyledikten sonra gözlerini yumdu, kısık sesiyle şunları ekledi:

"Madde nedir? Madde, bütünlük oluşturmak için başka bir şeye gereksinim duymayan, kendi başına, bağımsız bir varlıktır." Sevecen bir gülümsemeyle güldü, başını salladı. "Ruhun besinidir madde. Madde bedenimizi besler, bedenimiz de ruhumuzu barındırır."

Kuzmiçov daha fazla dayanamadı:

"Peder, şimdi felsefenin sırası değil. Varlamov'a yetişemezsek felsefeyi siz o zaman görürsünüz."

"İnsan iğne değildir, istediğimiz zaman buluruz. Varlamov buralardan kaçıp başka bir yere gidecek değil ya..."

Gölcüğün kıyısına geldikleri sırada kamışların arasından havalanan çulluklar yeniden gelip suyun üstünde dolandılar, sonra tedirginliğin verdiği telaşla bağıra bağıra uçup gittiler. Atlar yemlerini büyük bir iştahla çiğniyor, pofur pofur sesler çıkarıyorlardı. Deniska, efendilerinin önündeki yumurta, börek ve hıyarlara aldırmıyormuş gibi tavırlar takınırken atların çevresinde dolaşıyor; hayvanların sırtlarına, karınlarına üşüşen karasinekleri, atsineklerini kovma işine fazlaca dalmış görünüyordu. Sinekleri kıyasıya vururken boğazından çıkardığı öfkeli hırıltılar, oflama puflamalar, kaçırdığı bir sineğin ardından üzüntüyle bakması görmeye değerdi...

Karnını tıka basa doyuran Kuzmiçov, "Hey, Deniska, gel, sen de yemeğini ye!" diye seslendi.

Deniska korka korka yaklaştı, "turşuluk" denilen sararmış,

iri hıyarlardan beş tane seçti (ufak ve körpelerini almaktan çekinmişti), iki tane kara, çatlak, haşlanmış yumurta aldı, sonra utana sıkıla, sanki uzattığı eline biri vuracakmış gibi, böreklerden birine dokundu.

"Hadi korkma, al al!" diye çıkıştı Kuzmiçov.

Bunun üzerine Deniska bir börek aldı, azığını kucağına yığdıktan sonra arabadan uzakça bir yere, sırtını onlara dönerek oturdu. Az sonra oturduğu yerden öyle ağız şapırtıları yükselmeye başladı ki, atlar bile kuşkuyla başlarını o yana çevirip baktılar.

Kuzmiçov arabadan, içinde bir şeyler bulunan bir torba çıkardı, Yegoruşka'ya, "Ben biraz yatıp uyuyacağım. Gözünü dört aç, torbayı başımın altından çekip almasınlar," dedi.

Peder Kristofor cüppesini, kemerini, kaftanını çıkardı. Yegoruşka ona bakınca şaşkınlıktan donakaldı. Bir papazın pantolon giydiğini kendi gözleriyle görmese, böyle bir şeye öldürseler inanmazdı, inanmazdı ama Peder Kristofor'un pantolonu vardı işte, hem de paçalarını çizmeleri içine soktuğu, yelken bezinden, şık bir pantolon... Bunun üstüne de alacalı bulacalı bir ceket giymişti. Şaşkın bakışlarını papazdan ayıramayan Yegoruşka, onun böyle şanına yaraşmayan cicili bicili giysileri, uzun saç ve sakalıyla tıpkı Robinson Crusoe'ya benzediğini düşündü. Soyunma işi bittikten sonra Peder Kristofor ile Kuzmiçov arabanın altındaki gölgeye yüz yüze uzandılar, gözlerini yumdular. O sırada ağız şapırtıları kesilen Deniska, güneş altındaki bir yere sırt üstü uzandı, gözlerini kapatırken Yegoruşka'ya, "Aman atlara iyi bak, birisi gelip götürmesin!" dedikten sonra hemen horlamaya başladı.

Atların yem yerken çıkardıkları kıtır kıtır sesler, pofurdamalar, uyuyanların horultuları dışında ortalığa bir sessizlik çöktü. Arada bir uzaktan bir kuşun ağlar gibi ötmesi, çağrısız konukların gidip gitmediklerine bakmak için gelen çullukların çığlıkları duyuluyordu. Pınarın derinden gelen, gevrek, yumuşak bir şırıltısı vardı. Fakat bütün bu sesler çevredeki sessizliği bozmuyor, donakalan havayı canlandırmıyor, tam tersine, doğayı derin bir uyku durumuna gömüyordu.

Yemekten sonra sıcağın etkisini daha çok hisseden Yegoruşka can sıkıntısıyla kamışlığa koştu, oradan çevreyi seyretmeye koyuldu. Yolculuğun başından beri gördüğü gene aynı şeyler vardı dört bir yanda: Engin ova, alçak tepeler, mora çalan ufuklar, bütün bunların üstünde sonsuz gökyüzü... Buradan bakınca tepeler daha yakınmış gibi duruyordu, gerilerde kalan yel değirmeni ise artık görünürlerde yoktu. Dibinden pınarın çıktığı kayalık tepenin arkasında daha düzgün, yayvan bir tepe daha yükseliyordu. Bu yayvan tepenin üstünde beş-altı evlik bir köy vardı. Ufacık köy öğle sıcağının altında büzülerek, uyuşup kalmış gibiydi. Yegoruşka iş olsun diye otlar arasından bir cırcırböceği yakaladı, avucunun içine koyup kulağına tuttu. Böcek, tekdüze kemanını çalarken Yegoruşka onu uzun uzun dinledi. Müzik dinlemekten bıkınca kargılıkta, su başına konan bir küme sarı kelebeğin ardına düştü. Onları böyle kovalarken döne döne arabanın yanına nasıl geldiğine şaştı kaldı. Dayısı ile Peder Kristofor horul horul uyuyorlardı. Atlar dinleninceye kadar, birkaç saat uyumaya niyetleri vardı anlaşılan. Çocukcağız bu uzun süreyi nasıl geçirecek, sarı sıcaktan nereye kaçacaktı? Yegoruşka bilinçsiz bir hareketle ağzını şırıl şırıl akan pınara dayadı, ağzının içi bir anda hoş bir serinlik ve baldıran sapı oluktan gelen bayıltıcı kokuyla doldu. Yegoruşka buz gibi suyu önce istekle, sonra soğuk avurtlarını üşüttüğü halde kendini zorlayarak, gömleğinin önü sırsıklam ıslanıncaya kadar içti içti... Sonra arabaya yaklaştı, gölgede uyuyanları seyre koyuldu. Dayısının yüzünde, işinden başka bir şey düşünmeyen bir adamın katılığı vardı gene. Gerçekten de dayısı uyanıkken olsun, uyurken düşlerinde olsun, hatta kilisede "*ije heruvimi*"[6] duasını okurken olsun, işlerini nasıl düzene koyacağını düşünürdü hep. Şimdi de, anlaşılan, düşünde gene yün denklerini, arabaları, yün pazarını, Varlamov'u görüyor olmalıydı. Tatlı sözlü, yumuşak yüzlü, güleç bir adam olan Peder Kristofor ise onu boa yılanı gibi sıkacak hiçbir tasa ya da dert tanımazdı. Yaşam boyu tuttuğu işlerin hepsinde de onu, işin kendisinden çok, karşılaştığı insanlarla ilişkiler çekmişti. Bu iş yolculuğunda da onu yün

6 Meleklerin Şarkısı – yay.haz.n.

piyasasından, büyük yün üreticisi Varlamov'dan çok yol söyleşileri, arabanın gölgesine çekilip uyumalar, zamanlı zamansız yemekler ilgilendiriyordu. Uyurken bile yüzünün gülümsemesine bakılırsa, düşünde Başpiskopos Kristofor'la Latince konuşmasını, karısını, karısının pişirdiği puf böreklerini ve Kuzmiçov'un göremeyeceği daha bir nice hoş şeyi görüyor olmalıydı.

Yegoruşka uykulu yüzlere bakarken birdenbire, hafiften bir şarkı duydu. Uzaklarda bir yerde bir kadın şarkı söylüyordu. Ama nereden geliyordu bu ses, belli değildi. Güçlükle duyulabilen, şarkıdan çok ağlamaya benzeyen bu durgun, ezik, hüzünlü şarkı, bir sağdan, bir soldan, bir yukarıdan, bir yerin altından geliyor gibiydi. Yegoruşka çevresine bakındı, tuhaf şarkının hangi yönden geldiğini anlayamadı. Sonra iyice kulak kabartınca, bunu otların söylediği sanısına kapıldı. Pörsümüş, yarı ölmüş otlar, söyledikleri bu sözsüz fakat acıklı, içli şarkıyla kendilerinin hiçbir suçları olmadığını, güneşin onları boşu boşuna yaktığını anlatıyor gibiydiler. Daha çok yaşamak istediklerini, ölmek için körpe olduklarını, kuraklık ile yakıcı sıcak onları kavurmaya çalışmasa, daha uzun süre körpe ve güzel ve göz alıcı kalabileceklerini dile getiriyorlardı sanki. Hiçbir suçları yoktu onların, gene de birilerinden bağışlanmalarını diliyorlar, dayanılmaz acılarını, dertlerini içli içli anlatıyorlardı.

Yegoruşka bir süre sessizce dinledi; bu hüzünlü, ezik şarkıdan dolayı havanın daha boğucu, daha sıcak, daha durgun bir hale geldiğini düşündü. Şarkının etkisini azaltmak için o da bir türkü tutturdu ve ayaklarını patır patır yere vurarak kargılığa doğru koştu. Kamışlara varınca şarkıyı kimin söylediğini birden gördü. Köyün kıyısındaki evlerden birinin yanında kısa eteklikli, uzun bacaklı, balıkçıl gibi dizlerini kırmış bir kadın, elindeki kalburla bir şeyler eliyor; kalburun altından çıkan toz, boz bir şerit gibi tepeden aşağıya süzülüyordu. Şarkıyı o kadının söylediği kesindi. Kadından birkaç adım ilerde, sırtında iç gömleğinden başka bir şey olmayan, başı kabak, ayakları çıplak bir oğlan çocuğu, büyülenmiş gibi ayakta dikilmekteydi. Onun, gözlerini Yegoruşka'nın al gömleğinden ayırmadan bak-

ması, şarkıdan daha çok gömleğin çarpıcı renginden etkilendiğini gösteriyordu besbelli...

Şarkı sona erince Yegoruşka da, yapacak başka bir işi olmadığı için sallana sallana arabanın yanına döndü, yeniden pınarın suyuyla oyalanmaya başladı.

Derken, baygın şarkı aynı eziklikle bir daha duyuldu. Köyün yanında kalburuyla iş gören kıvrık bacaklı kadın söylüyor olmalıydı gene. Yegoruşka'nın içine bir bezginlik, bir can sıkıntısı çöktü, baldıran boruyla oynamayı bırakarak başını köyden yana çevirdi. Fakat başını çevirmesiyle ürpermesi bir oldu. Kayalardan birinin üstünde, demin şarkı söyleyen kadının yanında gördüğü, sırtında iç gömleğinden başka bir şey bulunmayan, iri fırlak karınlı, incecik bacaklı, şişik yüzlü çocuk az ilerde yere çakılmış gibi dikiliyordu. Küçük oğlan, sanki karşısında başka dünyadan gelen insanlar varmışçasına, Yegoruşka'nın al gömleğine, arabaya, arabanın dibinde uyuyanlara ağzı bir karış açık, gözlerini kırpmaksızın, yüzünde korku ve şaşkınlığın donukluğuyla aval aval bakıyordu. Yegoruşka'nın kırmızı gömleği, arabanın altında uyuyan insanlar onun için ne kadar ilgi çekici şeylerdi, kimbilir! Çocuk, belki de onu köyden çekip getiren şeyin gömleğin kırmızısı ile yabancı insanlara karşı duyduğu merak olduğunu bilmiyordu herhalde. Şimdi korkmadan buralara nasıl geldiğine kendisi de şaşıyor olmalıydı. Yegoruşka ile karşılıklı birbirlerine baktılar; sonunda ikisi de bundan sıkılmaya, utanmaya başladılar. Uzun bir sessizlikten sonra Yegoruşka dayanamayıp sordu:

"Adın ne senin?"

Küçüğün yanakları daha bir şişti, sırtını kayaya yapıştırdı, gözlerini belertti, dudaklarını oynattı, ağzından kısık, kalın bir ses çıktı:

"Tit..."

Çocukların arasında bundan başka bir konuşma geçmedi. Küçük oğlan bir süre daha sessizce bekledikten sonra gözlerini Yegoruşka'dan ayırmaksızın bir ayağını arkaya, yukarı doğru kaldırdı, topuğuyla arkasındaki kayada bir çıkıntı aradı, aradığı şeyi bulup yoklayarak ayağını oraya bastı, yükseldi; sanki Ye-

goruşka'nın onu dövmesinden korkuyormuş gibi, bakışları hep onun üzerinde, öbür ayağını arkaya kaldırıp biraz daha yükseldi, böylece kayadan kayaya tırmanarak geldiği gibi gizemli bir biçimde tepenin ardında gözden silinip gitti.

Köylü çocuk tepeye böyle geri geri tırmanırken Yegoruşka da oturduğu yerde bacaklarını kucaklamış, başını dizlerinin üstüne koymuştu. Kızgın güneş ensesini, omuzlarını, sırtını cayır cayır yakıyordu. Hüzünlü şarkı kâh kesilip kâh yeniden başlıyordu. Pınarın tekdüze şırıltısı hep aynıydı. Yemlerini geveleyen atlardan aynı kıtırtılar, pofurtular duyuluyordu. Zaman, büyük bir durgunluk içinde donmuş kalmış gibiydi; sabahtan beri sanki koskoca bir yüzyıl geçmişti. Yoksa Tanrı, Yegoruşka'nın, atların, arabanın, arabanın altında uyuyanların bu durgunluk içinde katılaşmalarını, yöredeki yayvan tepeler gibi taşlaşıp kalmalarını mı istiyordu?

Yegoruşka başını kaldırdı, ağırlaşan gözkapaklarını aralayarak uzaklara baktı. O zamana değin kıpırtısız duran mor enginlikler birdenbire salınmaya, gökyüzüyle birlikte yavaş yavaş uzaklaşmaya başladı. Güneşten kavrulan kangal dikenleri, sararmaya yüz tutmuş kamışlar da onlarla birlikte uzaklara doğru sürükleniyordu. Yegoruşka hiçbir çaba harcamadığı halde kendisinin de onların ardına takıldığını hissetti. Karşı konulmaz bir güç onu zorla çekip götürüyor, kavurucu sıcak ile bezdirici şarkı da onu bırakmaksızın arkasından geliyordu. Yegoruşka başını eğdi, gözlerini yumdu...

Önce Deniska uyandı. Uyurken bir şey ısırmış olmalı ki, birden hopladı, elini omzuna götürüp hatır hatır kaşınmaya başladı.

"Tüh, mendebur böcek! Tanrı cezanı versin, e mi?" diyordu bir yandan da.

Sonra kalkıp pınara yanaştı, kana kana su içtikten sonra ellerini, yüzünü yıkadı. Onun yıkanırken atlar gibi pofurdaması, su şıpırtıları Yegoruşka'yı da uykusundan uyandırdı. Çocuk, Deniska'nın iri çillerle, su damlalarıyla kaplı, mermeri andıran ıslak yüzüne bakarak, "Ne zaman gideceğiz?" diye sordu.

Deniska başını kaldırıp güneşin yüksekliğine baktı.

"Çok geçmeden yola çıkarız herhalde..."

Yüzünü gömleğinin eteğine sildikten sonra birden ciddileşti, sanki önemli bir şey yapıyormuş gibi tek ayağının üstünde sıçrayarak, "Hadi, kargılığa kadar kim daha çabuk sekecek?" dedi.

Yegoruşka sıcaktan, ansızın bastıran uykudan bitkin düşmüştü, gene de Deniska'nın arkasından sekmeye başladı. Deniska arabacılıkla geçimini sağlayan, yakında evlenmeyi tasarlayan, yirmi yaşlarında koca bir adamdı ama, çocukluğu bir türlü elden bırakmazdı. Uçurtma uçurmaya, çocuklar gibi kavga etmeye bayılırdı. Efendilerinin azıcık bir yerlere uzaklaşmaları ya da uyumaları, onun tek ayak üstünde sıçrama, taş fırlatma cinsinden bir oyuna dalması için yeter de artardı bile. Deniska'nın küçüklerle böyle kendinden geçercesine oynadığını görenler, "Vay sırık vay!" demekten alamazlardı kendilerini. Çocuklar da aralarına koca bir herifin karışmış olmasına hiç aldırmazlar, onunla kendi arkadaşlarıymış gibi oynarlardı: Ne olacak, varsın oynasın, yeter ki küçükleri pataklamasın da! Küçük köpekler de aralarına karışan şakacı, iri bir köpekle dalaşmakta yadırganacak bir şey görmezler.

Deniska tek ayak üstünde sekme yarışında Yegoruşka'yı geçmiş, bundan dolayı da son derece büyük kıvanç duymuştu. Bunun üzerine Yegoruşka'ya göz kırparak, her uzaklığa tek ayak üzerinde gidip gelebileceğini, isterse onunla birlikte yolun ötesine dek sekebileceğini söyledi. O kadar büyük mesafeye sekmeyi göze alamayan Yegoruşka onun bu önerisini geri çevirdi; çok yorulmuş, bacaklarının gücü kesilmişti.

Tam o sırada Deniska, Kuzmiçov onu döverken ya da sopasını vurmak için kaldırdığı sırada yaptığı gibi, yüzü ansızın ciddileşerek tek dizi üstüne çöktü; gözlerini bir noktaya dikip yavaşça eğildi; yüzünde ürkmüş, biraz da kızmış bir adamın gerginliğiyle, çukurlaştırdığı avucunu havaya kaldırıp ileri atılarak bir küme otun üstüne boylu boyunca kapaklandı.

"Yakaladım!" dedi büyük iş başarmış bir adamın coşkusuyla.

Kalktığı zaman avucunun içinde kocaman bir ot çekirgesi tutuyordu. Deniska ile Yegoruşka, çekirgenin pek hoşlanacağını düşünerek geniş, yeşil sırtını sıvazladılar, bıyıklarına dokundular. Sonra Deniska kan eme eme şişmiş, semiz bir sinek ya-

kaladı, yemesi için bunu çekirgenin ağzına yaklaştırdı. Çekirge, sanki Deniska'yla çoktandır tanışıyormuş gibi, umursamaz bir tavırla, kıskaca benzeyen çenelerini oynattı, sineğin karnını tuttuğu gibi kopardı. Çekirgeyi havaya saldılar, özgürlüğüne kavuşan hayvan pembe kırmalarını açtı, az ilerdeki bir ot kümesine konarak hemen cırlamaya başladı. Sineği kendi haline bıraktıkları zaman beriki örselenen kanatlarını düzeltti, karınsız kalmasına aldırmaksızın, atların yanına doğru uçtu gitti.

Arabanın altından derin bir iç çekiş işitildi. Kuzmiçov uyanmıştı. Yaşlı adam gözlerini açınca ilk yaptığı hareket, başını kaldırıp uzaklara tasayla bakmak oldu. Onun böyle Deniska'yı, Yegoruşka'yı görmeksizin gözlerini uzaklara çevirmesi uyanır uyanmaz gene Varlamov'u, yün piyasasını düşündüğünü göstermekteydi. Vaktin hayli ilerlediğini anlayınca telaşa kapıldı.

"Hadi, Peder Kristofor, kalkın artık; gitme zamanı geldi! Herkes işini gücünü düşünürken biz uyumuş kalmışız. Deniska, atları koş çabuk!"

Peder Kristofor, uyurken yüzünde donup kalan aynı gülümsemeyle uyandı. Yüzü uyku sırasında kırışıp pörsümüş, sanki yarı yarıya küçülmüştü. Elini yüzünü yıkayıp giyindikten sonra hiç telaş etmeden cebinden küçük dua kitabını çıkardı, yüzünü doğuya döndü, fısır fısır bir şeyler okuyup istavroz çıkarmaya başladı. Bu sırada Kuzmiçov telaştan ne yapacağını bilemiyordu.

"Hadi, Peder Kristofor! Geç kalıyoruz! Bakın, atlar da hazır. Siz de tam dua etme zamanını buldunuz!"

"Hemen, şimdi. Kofizma duasını da okuyayım. Bugün Kutsal Kitap'ın yüzünü açmadık..."

"Kofizma'nız da eksik kalaydı..."

"İvan İvaniç, beni niçin her gün yaptığım bir şeyden alıkoyuyorsunuz? Olur mu öyle şey?"

"Tanrı bağışlayıcıdır. Bu seferlik kusuruna bakmaz. Ne olacak..."

Peder Kristofor çeyrek saat daha yüzü doğuya dönük, kıpırdamadan dua okudu. Bu sırada Kuzmiçov dokuz doğuruyor; Peder Kristofor'a arkasından kin dolu gözlerle, yiyecekmiş gibi

bakıyordu. Peder Kristofor duasını bitirip derin derin içini çekerek istavroz çıkarmaya, ötekilerin de istavroz çıkarması için yüksek sesle, "Alliluya! Alliluya! Alliluya!" diye bağırmaya başlayınca iyice deliye döndü.

En sonunda peder tatlı tatlı gülümsedi, gökyüzüne sevinçle baktı, dua kitabını cebine sokarak, "*Fini!*"[7] dedi.

Bir dakika sonra yeniden yola koyuldular. Sanki ileriye değil de geriye gidiyor gibiydiler, çünkü sabah geçtikleri aynı şeyler uzanıyordu gözlerinin önünde. Mor tepeler gene art arda sıralanıyor, bir türlü sonu gelmek bilmiyordu. Yabani ot kümeleri, iri taşlar, biçilmiş tarlalar aynı sırayla birbirini izliyor, daha önce gördükleri saksağanlar tarlalara inip inip kalkıyor, gene bir çaylak tek başına gökyüzünde dönüp duruyordu. Gittikçe ısınan, sessizleşen hava daha durağan bir hal alıyordu sanki, güneşin sıcaklığına karşı koyamayan doğa, sessizlik içinde donup kalmış gibiydi. Ne ufak bir esinti, ne küçük bir çıtırtı ne de yerinden kıpırdayan bir bulutçuk...

Fakat işte güneşin batıya doğru yöneldiği bir sırada bozkır, yayvan tepeler, durgun gökyüzü, üzerlerindeki baskıya dayanamayıp artık başkaldırmaya, bu katlanılmaz baskıyı yok etmeye niyetlenmiş gibi kıpırdanmaya başladılar. Tepelerin arkasından ansızın bir bulut sıyrıldı; bu külrengi, boz, katmer katmer bulut, "Ben hazırım!" dercesine bozkırla bakıştı, suratını iyice astı. Durağan havada bir kımıldanma oldu, birdenbire çıkan bir yel hışırdayarak, ıslık çalarak bozkırda şöyle bir dolandı. Kurumaya yüz tutmuş otlar, geçen yıldan kalma kangallar kıpır kıpır oynadılar, rüzgârın ıslığına hışırtıyla karşılık verdiler. Yoldan kalkan bir toz bulutu helezon biçiminde kıvrıldı, bozkırda koşturmaya başladı, ardından samanları, böcekleri, kuştüylerini sürükleyerek kıvrılan bir direğe dönüşerek gökyüzüne yükseldi, güneşin yüzünü kararttı. Bozkırın dört bir yanında hoplayan, zıplayan kevenler arasında sanki bir kovalamacadır gidiyordu. Top kevenlerden biri hortumun burgacına kapılarak döne döne yükseldi, yükseldi; ta yukarılarda kara bir nokta olup gözden silindi. Bunun peşinden ikincisi, sonra üçüncü-

7 (Lat.) Bitti.

sü havalandı. Yegoruşka, iki kevenin mavi yüksekliklerde nasıl çarpıştıklarını, düello yapıyorlarmış gibi nasıl birbirine girip nasıl çabucak ayrıldıklarını seyretti bir süre.

Tam yolun kıyısından bir toy havalandı. Kanatları, kuyruğu güneşte parlayan kuş, suyun içinden hızla çekilirken pırıl pırıl oynayan bir balıkçı zokasına benziyor, suyun üzerinde uçarken kanatları bıyıklarıyla karışan, dört bir yanından bıyıkları çıkıyormuş gibi görünen bir su kelebeğini andırıyordu. Küçük bir böcekmiş gibi gökyüzünde kımıldayan, kımıldadıkça kanatlarında güneşin yansımasıyla alaca bulaca gözüken toy, dik bir çizgi boyunca ta yukarılara yükseldi; orada burgaçlanıp duran toz bulutundan ürkmüş olacak ki, yana doğru kaydı, gökyüzünde art arda parlayıp sönmesi aynı biçimde sürdü gitti...

Kargaşadan kaygılanan bir çalıkuşu neye uğradığını anlayamadığı için otların arasından fırladı bir anda; öbür kuşlar gibi rüzgâra karşı uçtukça tüyleri havaya kalkıyor, kabaran tüyleriyle daha bir irileşerek öfkeli, korku verici bir görünüm kazanıyordu. Bozkırdan başka bir yere gitmeyen, tüm yaşamlarını bozkırda geçiren saksağanlar ise hiçbir şeyi umursamadan rahatça uçuyorlar ya da kalın gagalarıyla sert toprağı eşeliyorlardı.

Tepelerin ardında gök boğuk boğuk gürledi, ortalığa serin bir hava yayıldı. Keyfe gelen Deniska ıslıkla neşeli bir şarkı tutturdu, atları kırbaçladı. Peder Kristofor ile Kuzmiçov elleriyle şapkalarını tutarak bulutun yükseldiği yukarılara doğru baktılar. Biraz yağmur serpiştirse iyi olacaktı.

Bozkır biraz daha dayansa, üstün gelmek için biraz daha dirense istediğini elde edecek gibiydi. Ne yazık ki, görünmeyen bir güç yavaş yavaş rüzgârın hızını bastırdı, havayı dinginleştirdi, toz bulutlarını yatıştırdı, az sonra hiçbir şey olmamış gibi ortalığa bir sessizlik çöktü. Bulut bir yerlere gizlendi, yanık rengi tepeler somurtkanlaştı, hava durgunlaştı. Yalnızca rahatları kaçan kuşlar uzaklarda ağlaşıyor, başlarına gelenlerden dolayı için için sızlanıyorlardı.

Sonra çabucak akşam oldu.

III

Akşamın alacakaranlığında tek katlı, damının sacı pas tutmuş, pencereleri karanlık, büyük bir ev gözüktü. Evin çevresinde avlu cinsinden bir şey yoktu, fakat burası nedense han olarak adlandırılmıştı, bozkırın ortasında yalnız başına dikilip duruyordu. Evin biraz gerisinde çevresi alçak çitli, bakımsız bir vişne bahçesi göze çarpıyordu. Karanlık pencerelerin dibinde sırayla dizili ayçiçekleri iri başlarını önlerine eğmiş, yarı karanlıkta uykulu uykulu dikiliyorlardı. Yakınlarda, herhalde takırtısıyla tavşanları ürkütsün diye kurulmuş ufak bir yel değirmeni vardı. Evin yöresinde bozkırdan başka bir şey gözükmüyor, değirmenin takırtısından başka tek ses işitilmiyordu.

Briçka giriş kapısının önünde durur durmaz, biri kadın, biri erkek iki kişinin sevinç çığlıkları yükseldi evin içinden. Bunun ardından bir kapı cızırdadı, elleriyle birlikte eteğini de sallayan uzun boylu, zayıf bir adam bir anda arabanın yanında bitiverdi. Bu soluk benizli, biçimli sakalı çini mürekkebiyle boyanmış gibi kapkara, yaşı da hayli ilerlemiş adam, hanın sahibi Moisey Moiseyiç'ti. Sırtına eski bir redingot geçirmişti; redingot adamın dar omuzlarında askıdaymış gibi duruyor, yaşlı han sahibi sevinçten ya da korkudan ellerini çırparken eteklerinin iki parçası birden kanat gibi havaya kalkıyordu. Redingotun altına geniş paçalı, beyaz bir pantolon, kırmızı çiçekleri uzaktan dev tahtakurularına benzeyen kadife bir yelek giymişti.

Moisey Moiseyiç gelenleri tanıyınca, bir an, yüreğini dolduran duyguların coşkusuna dayanmamışçısına yerinde dondu kaldı, sonra ellerini sevinçle şaklattı, inledi. Redingotun etekleri havalanıp sallandı, yaşlı adamın sırtı yay gibi büküldü, arabayla gelenleri görmesi onun için çok hoş, çok tatlı bir şeymiş gibi, solgun yüzü sevinç dolu bir gülümsemeyle kırış kırış oldu. Kıvranan, gelenlerin önünde eğilip kalkan gövdesiyle yolcuların arabadan inmesine neredeyse engel oluyor, soluğu tıkanarak bir oraya bir buraya koşturuyor, bir yandan da ince sesiyle şarkı söylüyormuş gibi, "Ah, aman Tanrım, aman Tanrım! Benim için ne mutlu bir gün bu! Ah, şimdi ben ne yapa-

cağım? İvan İvaniç! Aziz Kristofor! Ah, gözüm kör olsun, arabanın önünde güzel bir de beyzade oturuyormuş, az kaldı onu da görmüyordum! Ah, nedir bu benim başıma gelenler! Yerimde kıvranıp duruyorum da konukları içeri buyur etmek aklıma gelmiyor! Buyursunlar, yalvarırım efendim! Lütfen içeri girin, eşyalarınızı ben taşırım. Hadi, girin, girin! Ah hey Tanrım!" diyordu ara vermeden.

Moisey Moiseyiç arabanın içini didik didik ederek yolcuların tüm öteberisini dışarı çıkardı, sonra sanki boğulmak üzereymiş de birini yardıma çağırıyormuş gibi bağırmaya başladı:

"Hey, Salamon! Nerdesin Salamon?"

Evden de bir kadın sesi yükseldi:

"Salamon! Salamon!"

Dış kapı cızırdadı; kızıl, sert, kıvırcık saçları tam orta yerinden dazlaklaşmış, orta boylu, iri gaga burunlu genç bir Yahudi eşikte gözüktü. Genç Yahudi kendisini kısa boylu, tüyleri yolunmuş bir kuş gibi güdük gösteren, değirmi etekli, kısa kollu, eskiyip tiftimiş dar bir ceket, paçaları kısa ve dar, şayak bir pantolon giymişti. Moisey Moiseyiç'in çağırdığı Salamon buydu işte. Han sahibinin öz kardeşi bu Salamon yeni gelenlere tek söz söylemeksizin, hatta selam bile vermeden, yalnızca kendi kendine tuhaf tuhaf gülümseyerek arabaya yaklaştı. Moisey Moiseyiç, kardeşinin kendisine inanmayacağından korkuyormuş gibi bir tavırla, "İvan İvaniç ile Aziz Kristofor onurlandırdılar bizi," dedi. "Ay, ay, olağanüstü bir şey bu! Böyle iyi insanlar tutsunlar da ansızın hanımıza geliversinler! Hadi, Salamon, al eşyaları! Değerli konuklar, içeri buyursunlar!"

Biraz sonra Kuzmiçov, Peder Kristofor ve Yegoruşka iç karartıcı, geniş, hemen hemen boş bir odada külüstür bir meşe masanın çevresinde toplanmışlardı. Odada bundan başka masa yoktu; zaten koca odada bu masayla birlikte muşambası yırtık, geniş bir sedirden ve üç sandalyeden başka bir eşya gözükmüyordu. Hoş, sandalyelere de sandalye denemezdi ya! Ömrünü çoktan tüketmiş muşambaları ve çocuk kızağı gibi geriye yatık arkalıklarıyla birer sandalye kalıntısıydı bunlar. Sandalyeleri yapan marangozun, arkalıkları böyle insafsızca geriye eğmekte

ne gibi bir rahatlık gözettiğini anlamak olanaksızdı, insan bunların böyle eğik olmasında marangozdan çok, güç gösterisi yaparken sandalyelerin arkalıklarını istemeden büküveren, sonra düzelteyim derken daha çok büken pehlivan yapılı bir yolcunun suçlu olduğunu düşünürdü ister istemez. Oda yarı karanlıktı. Duvarlar zamanla kurşuni bir renk almış, tavan baştan başa kararmış, kornişler eskimişti. Döşemede boylu boyunca çatlaklar uzanıyor, şurasında burasında nasıl oluştuğu bilinmeyen kara kara delikler göze çarpıyordu. (Aynı pehlivan ökçesiyle açmış olamaz mıydı bu delikleri?) Geniş odaya bir değil, tam on lamba asılsa herhalde gene loşluktan kurtulamazdı burası. Pencerelerde olsun, duvarlarda olsun süse benzer tek nesne yoktu. Bununla birlikte duvarlardan birine, ağaç çerçevesi kararmış, tepesinde iki başlı kartal resmi bulunan bir han işletme yönetmeliği ile başka bir duvarda da gene böyle bir çerçevede, altında "insanlığın vurdumduymazlığı" yazısı bulunan, taş basması bir resim asılıydı. Ancak, insanlar neye karşı ve niçin vurdumduymazdılar, orası pek anlaşılmıyordu, çünkü resim zamanla silikleşmiş, sinekler tarafından cömertçe kirletilmişti. Odanın içi sasımış, ekşimsi bir kokuyla doluydu.

Konuklarının önünde iki kat yere eğilen, süklüm püklüm dolaşan, ellerini çırpan, sevinç çığlıkları atan, durmadan kırıtan Moisey Moiseyiç, bu hareketleri konukseverliğin bir gereği olarak yaptığına inanıyordu herhalde. Adam önlerinde böyle kıvranıp dururken Kuzmiçov sordu:

"Yün yüklü arabalar geçti mi buradan?"

"Evet, kafilelerden biri bu sabah geçti. Başka bir kafile de az önce sizin önünüzden yola çıktı. Öğle molasını bizim handa verdiler."

"Şey... Varlamov'u merak ediyorum en çok. Gelenler arasında o da var mıydı?"

"Yoktu, İvan İvaniç! Kâhyası Grigori Yegoriç dün sabah geldi hana. Varlamov'un belki de bugün Malakov'un çiftliğine uğrayacağını söylediydi."

"Çok güzel. İlk yapacağımız iş, önce öndeki yük arabalarına yetişmek. Sonra da ver elini Malakov'un çiftliği!"

İvan İvaniç'in söylediklerinden büyük bir korkuya kapılan Moisey Moiseyiç ellerini çırpmaya başladı.

"Tanrı korusun, İvan İvaniç! Gece yarısı hanı bırakıp da nereye gidiyorsunuz? Akşam yemeğini yersiniz, geceyi birlikte geçiririz, yarın sabah da erkenden gideceğiniz yere varırsınız."

"Bağışlayın, Moisey Moiseyiç, hiç vaktimiz yok. Çeyrek saat kadar dinlendikten sonra yola çıkmak zorundayız, ister istemez geceyi Malakov'da geçireceğiz."

Moisey Moiseyiç bir çığlık attı:

"Çeyrek saat mi dediniz? Tanrı'dan korkun, İvan İvaniç! Şapkalarınızı saklatıp kapıları kilitleteceksiniz bana. Bari bir şeyler yiyip çay içseydiniz!"

Peder Kristofor içini çekti, acıklı bir sesle, "Tamam, çay içersek yolumuzdan geri kalmayız herhalde," dedi. "Bir çay molası verelim bari."

İvan İvaniç de razı olmuş görünüyordu.

"Hadi, getirin çayı öyleyse."

Moisey Moiseyiç canlandı, sevinçle bir, "Ah!" çekti. Soğuk sudan yeni çıkmış gibi titreyerek kapıya doğru seğirtti. Salamon'u çağırdığı zamanki yabani sesiyle bir daha bağırdı:

"Roza! Roza! Semaveri hazırla!"

Bir dakika sonra kapı açıldı, elinde büyük bir tepsiyle Salamon girdi içeriye. Tepsiyi masaya koyarken gözlerini başka tarafa kaçırıyor, yolcularla ilk karşılaştığı zamanki gibi garip garip gülümsüyordu. Odanın tek lambası altında delikanlının yüzü daha bir belirgindi. Birçok duyguyu açığa vuran bu tuhaf gülümsemenin başlıca özelliği, karşısındakileri küçümsemesiydi. Sanki aklından gülünç, budalaca şeyler geçiyor, karşısındaki adamların hareketlerine dayanamıyor, onları hor görüyor, alayla iğnelemek, katıla katıla gülmek için uygun bir fırsat kolluyor gibiydi. Uzun burnu, kalın dudakları, iri iri açılmış sinsi gözleri kahkaha atmak için gerilmişti sanki.

Kuzmiçov, Salamon'un yüzüne bakınca kendini tutamadı, güldü.

"Salamon, bu yaz bizim N. panayırına çıfıtları temsil etmek için neden gelmedin?"

Yegoruşka çok iyi anımsıyordu: İki yıl önce Salamon, N. kasabası panayırında bir barakada Yahudi yaşayışından sahneler anlatmış, bunda da büyük başarı kazanmıştı. Bu olayın anımsatılması, Salamon'un hoşuna gitmemiş olmalıydı, çünkü suratını buruşturarak soruyu yanıtsız bıraktı, biraz sonra da gidip sesini çıkarmadan semaveri getirdi.

Masadaki işini bitirince yana çekildi, ellerini göğsünde kavuşturup bir ayağını ileri atarak durdu, alaylı bakışlarını Peder Kristofor'a dikti. Duruşunda böbürlenen, hor gören, meydan okuyan, aynı zamanda son derece zavallı, gülünç bir hal vardı. Onun orada cakalı cakalı dikilişi; güdük ceketi, kısa pantolonu, karikatürümsü burnu ve tüyleri yolunmuş kuş görünüşüyle birleşince gülünçlüğü daha bir göze batıyordu.

Moisey Moiseyiç içeriden bir tabure getirip masanın biraz ilerisine oturdu, sözde konuklarının gönlünü hoş tutmak için konuşmaya başladı:

"Afiyet olsun. Çayınızı afiyetle için. Öyle az bulunan konuklarsınız ki, sizler gibi insanları her zaman ağırlayamam. Aziz Kristofor'u görmeyeli beş yıl olmuştur herhalde... Şey, biriniz çıkıp da bu beyzadenin kim olduğunu söylemeyecek misiniz?"

Kuzmiçov, "Yeğenimdir. Kızkardeşim Olga İvanovna'nın oğlu," dedi.

"Nereye götürüyorsunuz onu?"

"Okumaya. Gimnaziyaya girecek."

Moisey Moiseyiç, nezaket gereği, şaşırmış gibi bir tavır takındı, başını anlamlı anlamlı salladı. Tehdit edercesine parmağını semavere doğru kaldırarak:

"Oh, iyi, iyi! Gimnaziyayı bitirince hepimizin saygı duyacağı bir beyefendi olursun, inşallah. Akıllı, zengin, onurlu kişiler çıkar gimnaziyadan. Anneciğin de sevinir. Çok iyi! Çok iyi!"

Sustu, dizlerini sıvazladı, saygılı, yarı şakacı bir tavırla konuşmasını sürdürdü:

"Aziz Kristofor, kusuruma bakmazsanız, piskoposluğa bir mektup döşenip tüccarların ekmeğini ellerinden aldığınızı yazacağım. 'Aziz Peder,' diyeceğim, 'parasını çoğaltmak için yün satma işine el atmıştır.'"

"Ya, öyle. Geçkin yaşımızda bu da geldi başımıza. Papaz sınıfından tüccar sınıfına kaydolacağım neredeyse. Evde oturup Tanrı'ya dua etmek varken, savaş arabasına kurulan firavun gibi ekmek kavgasına çıktık, işin yoksa uğraş, didin..."

"Boşuna uğraşacak değilsiniz ya, para kazanacaksınız."

"Öyle mi sanıyorsun? Para yerine birisi burnumuzun dibine yumruğunu dayamasın da... Satacağım mal benim değil ki, güveyim Mihaylo'nun."

"Peki, neden kendisi gitmiyor yününü satmaya?"

"Neden olacak, ağzında daha annesinin sütü kokuyor da ondan... Yünü almasına almış ama satmaya gelince beceremeyeceği anlaşıldı. Dedik ya, ana kuzusu, toy delikanlı. Üstelik çok da akılsız... Para kazanmak, gösteriş yapmak için götürdü tüm parasını yüne yatırdı; ondan sonra da yünü satmak için sağa-sola ne kadar koşturduysa eli boşa çıktı, kimse ona ödediği fiyatı bile vermedi. Bir yıl kadar böyle sürttükten sonra geldi bana: 'Ee, babacığım, ne olur yünü siz satın. Ben bu işlerden anlamıyorum.' Yemin ederim, tıpkı böyle söyledi, işi düşünce 'babacığı' oluyoruz, oysa eskiden yüzümüze bakmıyordu, işi düşmese yeryüzünde bir babacığı olduğunu bile unutup gidecekti. Hoş, babacığı da işe yarar bir adam olsa bari! İvan İvaniç yardım etmese benim kıvıracağım işler değil bunlar. Hep onlar için koşuşturuyoruz..."

"Öyle öyle, hep çocuklar için. Benim de altı çocuğum var. Birini okut, öbürünün hastalığıyla uğraş, bir başkasını kucağında taşı. Büyüyünce zahmetleri azalsa bari! Yalnız günümüzde olmuyor bu işler, Kutsal Kitap'ta da aynı şeyleri yazıyor. Yakup Peygamber çocukları olunca ağladı, çocuklar büyüyünce daha çok ağladı."

Peder Kristofor önündeki çay bardağına düşünceli düşünceli baktı.

"Doğru söylüyorsun. Tanrı'nın bildiğini kulundan niçin saklayayım, artık son günlerimi yaşıyor sayılırım. Tanrı bu yaşa gelmeyi herkese nasip etsin... Kızlarımı iyi insanlarla evlendirdim, oğullarımı adam ettim, şimdi ise unumu elemiş, eleğimi asmış sayılırım, kuşlar gibi özgürüm. İstersem canımın istedi-

ği yerde gezer tozarım. Kocakarıyla son günlerimizi huzur içinde yaşıyor, yiyor, içiyor, uyuyor, torunlarımla avunuyor, Yaradan'a dua ediyorum. Bundan başka ne gibi bir isteğim olabilir ki? Yaşam boyu sıkıntı yüzü görmedim, hiçbir şeyden yakınacak değilim. Karşıma yüce çar çıksa da, 'Dile benden ne dilersen?' diye sorsa nasıl bir istekte bulunabilirim? Çok şükür, her şeyim var, hiçbir dileğim olamaz. Kasabamızda benden daha mutlu bir insan arasanız bulamazsınız. Yalnız bir şey var ki, ona üzülüyorum. Bu da günahımın çok olması. Doğrusunu isterseniz, günahsız olan yalnız Tanrı'dır... Öyle değil mi?"

"Doğrusu öyle..."

"Eh, yaşım dolayısıyla dişler döküldü, bel ağrıları, nefes darlığı, ne ararsan hepsi var... Beden güçsüz düştüğü için sık sık hastalanıyorum."

"Desene nüfus kâğıdın iyice eskidi, artık senden hayır gelmez!"

"Orası öyle, seksenimdeyim... Bundan fazlasını isteyip yüz yaşımı bulacak değilim ya. Haddini bilmeli insan..."

Peder Kristofor ansızın bir şey anımsamış gibi kıkırdadı, ağzındaki çayı bardağa püskürttü, gülmesi öksürmeye dönüştü. Moisey Moiseyiç de nezaketen gülmeye, öksürmeye başlamıştı.

Peder Kristofor, "Anlatayım da siz de gülün!" dedi. "Büyük oğlum birkaç günlüğüne kalmak için bize gelmişti. Kendisi doktordur, hükümet tabipliği yapar. Neyse... Ona dedim ki, 'Bak oğlum, bende nefes darlığı, şu, bu, ne hastalık ararsan bulursun. Hazır gelmişken babanı bir güzel gözden geçir, gerekli tedaviyi yap.' Oğlan beni hemen soydu, şurama burama tak tak vurdu, karnıma bastı, aklınıza ne gelirse hepsini yaptı. Sonra bana ne dese beğenirsiniz? 'Babacığım, seni sıkıştırılmış havayla tedavi etmekten başka yol yok!'"

Peder Kristofor kahkahayla gülmeye başladı. Gülerken oturamadığı için ayağa kalktı, sonra da sarsıla sarsıla, gözlerinden yaşlar gelesiye kadar güldü. Kahkahalar arasında bir yandan elini kolunu sallıyor, bir yandan da konuşmaya çalışıyordu:

"İşittiniz mi oğlumun sözlerini? Basınçlı havayla tedavi edilmeliymişim? Tanrı müstahakını versin sıkıştırılmış havasının! O nasıl şeymiş!"

Kristofor'un ayağa kalkması üzerine Moisey Moiseyiç de kalkmış, karnını tuta tuta, fino köpeğinin havlamasını andırır bir gülüş koyvermişti. Kahkahalar arasında Peder Kristofor hep aynı şeyi söylüyordu:

"Sıkıştırılmış hava verecekmiş bana! Tanrı müstahakını versin senin sıkıştırılmış havanın! Kah kah kah!"

Pederin kahkahaları durmak bilmeyince Moisey Moiseyiç de sesini iki nota yükseltti, onun gibi sarsıla sarsıla kahkaha atmaya başladı. Bu sırada az kaldı ayağı kayıp düşeyazdı.

"Oh, aman aman, çok güldürdünüz aziz peder! Bırakın da biraz dinleneyim! Gülmekten kasıklarım patlayacak!"

Moisey Moiseyiç kahkahalar arasında bir yandan konuşmaya çalışıyor, bir yandan da kuşkuyla Salamon'a bakıyordu. Beriki başlangıçtaki duruşunu hiç bozmamıştı, yüzündeki garip gülümseme orada donup kalmış gibiydi. Gülümsemesine, meydan okuyan bakışlarına bakılırsa çevresindeki insanları küçümsediği, onlardan nefret ettiği açıkça belliydi. Fakat onun bu tavırları, tüyü yolunmuş duruşuyla öylesine çelişkiliydi ki, Yegoruşka, bir an onun maskaralık etmek, konukları eğlendirmek için böyle tuhaf tavırlar takındığını düşündü.

Konuşmadan ardı ardına altı bardak çay içen Kuzmiçov altıncı bardaktan sonra önünü temizledi, arabanın altında yatarken başının altına koyduğu torbayı aldı, bağını çözdü, ters çevirip içindekileri masanın üstüne silkeledi. Torbadan masaya banknot desteleri saçıldı.

"Hadi, Peder Kristofor, vaktimiz varken yüne vereceğimiz parayı sayıp ayıralım."

Moisey Moseyiç paraları görünce utanarak kalktı, başkalarının gizlerini öğrenmekten kaçınan terbiyeli bir insan tavrıyla ayakuçlarına basarak, kollarını iki yana açıp dengesini sağlamaya çalışarak odadan sessizce çıktı gitti. Salamon oturduğu yerde durmaktaydı.

Peder Kristofor, "Bir rublelik destelerde kaç banknot var?" diye sordu.

"Elli... Üç rublelikler doksanar, yirmi beş ve yüz rublelikler biner ruble olarak destelenmiştir. Varlamov için yedi bin sekiz

yüz ruble sayın. Ben de Guseviç'in parasını ayıracağım. Sakın yanlış saymayın!"

Yegoruşka bunca parayı bir arada hiç görmemişti. Masadaki para pek çok olmalıydı, çünkü Peder Kristofor'un Varlamov için ayırdığı para geriye kalan yığınla karşılaştırılınca küçücük kalıyordu. Belki başka bir zaman olsa bu kadar parayla kaç simit, pasta, haşhaşlı çörek alabileceğini düşünürdü. Fakat şimdi paralara şaşkınlık duymadan, kayıtsızca bakıyor, para yığınından burnuna çalınan gazyağı ve çürük elma kokusundan başka bir şey hissetmiyordu. Arabayla yaptığı sarsıntılı yolculuktan sonra yorulmuş, bitkin düşmüştü; bıraksalar bir güzel uyku çekerdi. Başı önüne düşüyor, gözkapakları kavuşuyor, düşünceleri iplik iplik birbirine dolaşıyordu. Elinden gelse büyük bir istekle başını masanın üstüne koyar, masada, lambanın aydınlığında kıpır kıpır oynayan parmakları görmemek için gözlerini kapar, gevşeyen, karışan düşüncelerinin daha da karışmasına razı olurdu. Uyumamaya çalıştıkça lambanın alevi, çay bardakları, para sayan parmaklar çatallaşıyor; odayı dolduran çürük elma kokusu daha pis, daha dayanılmaz bir hal alıyordu.

Peder Kristofor gülümseyerek, "Ah, para para!" dedi. "Başımızın belası! Güveyim Mihaylo şimdi tatlı tatlı uyuyor, düşünde kendisine böyle bir yığın para getireceğimi görüyordur."

"Bana kalırsa güveyiniz Mihaylo Timofeyeviç ciğeri beş para etmezin biri. Kafası böyle şeylere hiç çalışmıyor. Oysa siz onun gibi değilsiniz, alışveriş işlerine aklınız eriyor. Daha önce de söyledim ya, yününüzü bana bırakıp geri dönmek isterseniz, aldığınız fiyattan yarım ruble fazlasını seve seve veririm. Bunu da size duyduğum saygıdan ötürü yapıyorum..."

Peder Kristofor içini çekti:

"Teşekkür ederim, İvan İvaniç. Bizim iyiliğimizi düşündüğünüzü anlıyorum. Ama siz de biliyorsunuz ki, mal benim değil, bu konuda bir şey söyleyemem..."

Moisey Moiseyiç gene parmak uçlarına basarak usul usul içeri girdi, terbiyelilik gereği para yığınına bakmamaya çalışarak Yegoruşka'ya sokuldu, arkasından gömleğini yavaşça çekti.

"Gel, beyzadem, içeri gidelim. Sana öyle güzel bir ayı göstereceğim ki, bayılacaksın! Kızgın mı kızgın, korkunç bir ayı bu! Uuuh!"

Masada pinekleyen Yegoruşka kalktı, ayıya bakmak için Moisey Moiseyiç'in arkasından yürüdü. Gözleri henüz karanlığa iyice alışmamıştı ki, sasımış, ekşimsi bir kokunun burun direğini sızlattığı ufak bir odaya girdiğini anladı. Bu koku büyük odaya, evin her yerine buradan yayılıyor olmalıydı. Küçük odanın yarısı, yağdalı bir yorgan örtülmüş büyük bir karyolayla, öbür yarısı ise komodinle ve sarı kolalı etekliklerden başlayıp çocuk pantolonları, askılarıyla biten bir paçavra yığınıyla doldurulmuştu. Komodinin üstünde bir yağ kandili yanıyordu.

Yegoruşka sözü edilen korkunç ayı yerine, entarisinin benekleri kırmızı, saçları dağınık, iriyarı, çok şişman bir Yahudi kadınıyla karşılaştı. Kadın, komodin ile karyola arasındaki dar boşlukta güçlükle kımıldanıyor, dişi ağrıyormuş gibi uzun iniltiler, ahlar koyveriyordu. Yegoruşka'yı görünce ağlamaklı bir yüz takındı, uzun uzun içini çekti, daha nerede bulunduğunu iyice kestiremeyen çocuğun ağzına bal sürülmüş bir ekmek dilimi tıktı.

"Ye çocuğum, ye. Burada annesizsin, seni doyuracak kimseciğin yok."

Yegoruşka evden ayrılmadan önce tıka basa yediği akide şekerleri ve haşhaşlı çöreklerden sonra, yarı yarıya balmumu, arı kanatlarıyla karışık balda fazla bir tat bulamadıysa da, istemeye istemeye yedi. O ekmek dilimini çiğnerken, Moisey Moiseyiç ile karısı onu inceliyor, ah çekiyorlardı.

"Böyle nereye gidiyorsun, çocuğum?"

"Okumaya."

"Annenin kaç çocuğu var?"

"Yalnız ben. Başka yok."

Kadın ahlarla, oflarla başını yukarı kaldırdı.

"Zavallı anne! Zavallı anne! Kimbilir ne üzülüyor, ne ağlıyordur! Bir yıl sonra biz de Naum'umuzu okumaya götüreceğiz. Ah, ah!"

Moisey Moiseyiç içini çekti, solgun yüzünün derisi sinirli sinirli gerildi.

"Ah Naum, ah Naum! Öyle de cılız ki!"

Yağdalı yorgan kımıldadı, altından, ipince boynunun üzerinde kıvırcık saçlı bir çocuk başı göründü; parıldayan bir çift kara göz merakla Yegoruşka'nın yüzüne dikildi. Moisey Moiseyiç ile karısı ahlara, oflara ara vermeksizin komodine yaklaştılar, aralarında Yahudi dilinde bir şeyler konuşmaya başladılar. Moisey Moiseyiç kalın sesiyle, alçaktan alçaktan konuşuyordu; onun konuşması genellikle ardı arkası kesilmeyen "gal gal"larla sürüp gidiyordu. Karısı ise ona tiz hindi sesiyle karşılık veriyor, "tu tu" diye işitilen sözler söylüyordu. Onlar böyle karşılıklı danışadursunlar, kirli yorganın altından incecik boyunlu ikinci bir kıvırcık baş, sonra üçüncüsü, ardından dördüncüsü gözüktü. Yegoruşka'nın zengin hayal gücü olsaydı, yorganın altında yüz başlı bir devin yattığını düşünebilirdi.

"Gal gal gal," diyordu Moisey Moiseyiç.

"Tu tu tu," diye karşılık veriyordu karısı da.

Bu uzun süreli danışma kadının ahlar, oflarla komodine yanaşması, oradan aldığı yeşil bir çaputu çözüp içinden yürek biçiminde, çavdar unundan yapılmış, iri bir çörek çıkarmasıyla son buldu. Kadın çöreği Yegoruşka'ya verirken, "Al çocuğum," dedi. "Şimdi anneciğinin yanında değilsin, sana tatlı şeyler verecek kimsen yok."

Yegoruşka çöreği cebine soktu, geri geri yürüyerek odadan dışarı çıktı; artık ev sahiplerinin içinde yaşadığı sasımış, ekşi havayı daha fazla soluyacak gücü kalmamıştı. Büyük odaya dönünce sedire rahatça oturdu, kafasına üşüşen düşünceleri kendi haline bıraktı.

Kuzmiçov para saymayı yeni bitirmiş, para desteklerini gerisin geriye torbaya dolduruyordu. Hareketlerine bakılırsa paralara karşı son derece umursamazdı, çünkü kâğıt süprüntüsü tıkıştırıyormuş gibi banknot tomarlarını alıp alıp sokuyordu kirli torbaya.

Peder Kristofor, Salamon'la konuşmaya dalmıştı. Tam esnediği sırada ağzında istavroz çıkararak sordu:

"Söyle bakalım, Hazreti Süleyman, işler nasıl gidiyor?"

Salamon yanıt vermeden önce sanki işlediği bir suçu ima ediyorlarmış gibi kuşkulu kuşkulu baktı.

"Hangi işlerden söz ediyorsunuz?"

"Genel olarak, canım! Neler yaptığını, nasıl vakit geçirdiğini soruyorum."

Salamon omuz silkti, yanıt vereceği yerde kendisi soru sordu:

"Ne mi yapıyorum? Ne yapabilirim ki? Görüyorsunuz, uşaklık ediyorum. Ağabeyimin uşağıyım ben. Ağabeyim han yolcularının, yolcular Varlamov'un uşağıdır; eğer on milyonum olsaydı Varlamov da benim uşağım olurdu."

"Dur hele! Varlamov senin nereden uşağın oluyormuş?"

"Bunu anlamayacak ne var? Fazladan birkaç metelik kazanmak için pis bir çıfıtın elini öpmeyecek bey ya da milyoner yoktur da ondan. Şimdi ben pis bir çıfıtım, dilenciyim; herkes suratıma köpeğe bakar gibi bakıyor. Ama cebim para dolu olsaydı o Varlamov dediğiniz adam, Moisey'in sizin önünüzde yaptığı gibi, kıvır kıvır kıvranarak dört dönerdi benim önümde."

Peder Kristofor ile Kuzmiçov bakıştılar. Salamon'un ne demek istediğini anlamamışlardı. Kuzmiçov sert bakışlarını Salamon'un yüzüne dikerek sordu:

"Nasıl olur da senin gibi bir aptal, Varlamov'la kendini bir tutar?" Salamon da karşısındakileri dik dik süzdü.

"Merak etmeyin, kendimi Varlamov'la bir tutacak denli aptal değilim. Kendisi soyca Rus'tur ama ruhça pis bir çıfıttan farkı yoktur. Adamın varı yoğu para, tek düşüncesi nasıl kazanç sağlanır... Oysa ben paralarımı sobada yakıverdim. Ne para pul isterim ne toprak, ne koyun ne de önümden geçerlerken benden çekinip şapka çıkarmalarını... Demek oluyor ki, sizin Varlamov'unuzdan daha akıllıyım ve insana daha çok benziyorum."

Aradan bir süre daha geçince Yegoruşka, uykusunun ortasında, Salamon'un nefretten tıkanmış, kısık, boğuk sesiyle, peltek peltek, Yahudilerden, Yahudi yaşamından söz ettiğini işitti. Önceleri temiz bir Rusçayla konuşuyordu, ama kendisini anlattığı öykülerin havasına kaptırdıkça, panayırlardaki Yahudi taklitçilerin bozuk şivesiyle konuşmaya başladı.

Onun konuşması Peder Kristofor'un hoşuna gitmediği için, "Dur bir dakika," dedi. "Madem dinini beğenmiyorsun, hemen değiştir. Dinle alay etmek günahtır, dinini küçümseyen kişi en aşağılık varlıktır."

Bu sefer Salamon, pederin sözünü kabaca kesti:

"Benim ne demek istediğimi anlamıyorsunuz ki! Ben ne diyorum, siz ne anlıyorsunuz!"

Peder Kristofor içini çekti.

"Anladığım kadarıyla sen aptalın birisin. Sana elimden geldiğince öğüt vermeye çalışıyorum, ama sen gene kendi bildiğini okuyorsun. Yaşlı bir kişi olduğum için yavaş yavaş konuşuyorum. Ya sen ne yapıyorsun! Gulu gulu gulu diye üstüme yürüyorsun. Tuhaf adamsın, doğrusu..."

O sırada Moiseyiç içeri girdi. Adam önce Salamon'a, sonra konuklara baktı, yüzünün derisi yeniden sinirli sinirli titredi. Bir ara uyanan Yegoruşka başını kaldırıp çevresine bakındı. Salamon'un ona dönük yüzüne vuran ölgün lamba ışığı uzun burnunun gölgesini sol yanağına düşürmüştü. Genç Yahudi'nin yarı gölgeli yüzündeki küçümseyen gülümseme, gözlerinin alaycı, ışıl ışıl parlayışı, cakalı tavırları, bütün bunların yanında tüyü yolunmuş kuş görünüşü Yegoruşka'nın uykulu gözlerinde çatallaşarak birbirine karıştı. Salamon o anda bir panayır maskarası değildi artık, çocukların düşlerine giren cinlere benziyordu.

Peder Kristofor gülümseyerek konuşmasını sürdürdü:

"Sizinki iyice aklını oynatmış, Moisey Moiseyiç. Tanrı yardımcısınız olsun. En iyisi bunu evlendirin ya da bir işe yerleştirin, insana benzer bir yanı kalmamış."

Kuzmiçov öfkeyle somurtuyordu. Moiseyiç, kardeşine ve konuklara bir daha baktıktan sonra kardeşine sertçe çıkıştı:

"Salamon, çık dışarı. Çık diyorum sana!"

Bu paylamanın ardından İbranice bir şeyler daha ekledi. Salamon giderken kesik kesik gülümsüyordu.

Moisey Moiseyiç yüzünde bir korkuyla Peder Kristofor'a döndü:

"Ne oldu? Bir şey mi geçti aranızda?"

Ona yanıtı, Kuzmiçov verdi:

"Kim olduğunu unutuyor, kaba herif! Kendisini bir şey sanıyor!"

Moisey Moiseyiç telaşa kapıldı, ellerini korkuyla çırpmaya başladı.

"Böyle olacağını biliyordum. Ah, aman Tanrım, aman Tanrım! Siz onun kusuruna bakmayın, kızmayın ona, ne olur! Kardeşimin patavatsızlığını hoş görün! Nedir benim çektiklerim bu heriften! Öz kardeşimdir ama üzüntüsünden başka bir şeyini görmedim. Zaten biliyorsunuz, biraz şeydir..."

Moisey Moiseyiç böyle diyerek parmağını alnının önünde çevirdi.

"Akıldan noksandır yani... Mahvetti kendini. Onunla ne yapacağımı bilemiyorum. Kimseyle bağdaşmıyor, kimseyi sevip saymıyor, kimseden korkmuyor. Herkesle alay ettiğini, neler saçmaladığını, herkese 'sen' dediğini kendiniz gördünüz. İnanmayacaksınız ama bir gün hana Varlamov gelmişti; Salamon onun yanında neler yumurtladıysa, adam kamçısını hem bana, hem terbiyesiz kardeşime yapıştırdı. Peki, ama neden bana? Benim ne suçum vardı? Tanrı onun aklını başından aldıysa, bunda benim suçum ne?"

Aradan beş-on dakika geçmişti. Moisey Moiseyiç hâlâ sızlanıyor, kardeşini çekiştiriyordu.

"Geceleri uyku tünek bilmez, hep düşünür, düşünür... Ne düşündüğünü Tanrı'dan başka kimse bilmez. Gece yarısı yanına gidersin, kızar, alaylı alaylı güler. Benden de hoşlanmaz. Bari sevdiği, istediği bir şey olsa! Nerdee? Babacığım ölürken ona da, bana da altışar bin ruble bıraktıydı. Ben kendime bir han aldım, evlendim, çoluk çocuğa karıştım. Ama bizimkisi paraları sobaya attı. Yazık değil mi? Para yakılır mı hiç? Madem senin işine yaramıyormuş, ver bana! Parayı yakmak da ne oluyor?"

O sırada odanın kapısı cızırdadı, döşemenin tahtası birinin adımları altında titredi. Yarı uyku arasında hafif bir rüzgârın yüzünü okşadığını hissetti Yegoruşka. Kocaman kanatlarını açarak uçan kara bir kuşun gelip yanına konduğunu sandı, birden gözlerini açtı. Dayısı, para torbası elinde, gitmeye hazır,

sedirin yanında ayakta dikiliyordu. Peder Kristofor geniş kenarlı silindirini elinde tutarken selam verircesine eğiliyor; yüzüne pek yaraşan o yumuşak, sevecen gülüşle değil, saygılı, zoraki bir gülümsemeyle sırıtıyordu. Moisey Moiseyiç ise, sanki üç parçaya bölünmüş de bedeninin dağılıp üç parça halinde yere düşmesini önlemek amacıyla kollarıyla dengesini sağlamaya çalışıyordu. Odaya geri gelmiş bulunan Salamon'dan başka herkes gergin bir bekleyiş içerisindeydi. Genç Yahudi her zamanki gibi umursamaz görünüyordu; bir köşede kollarını çaprazlamış dikilirken, yüzünde aynı küçümseyen, çarpık gülümseme vardı.

Peder Kristofor'u da, Kuzmiçov'u da görmezlikten gelen, üçe bölünüp parçalanmamak için kollarıyla dengesini sağlamaya çalışan Moisey Moiseyiç yılışık bir gülücükle, "Bizi bağışlayın, hanımefendi, size göre odamız yok," diye inledi. "Basit insanlarız biz, hanımız temiz değildir."

Yegoruşka gözlerini ovuşturdu. Odanın ortasında hasır şapkalı, siyah giysili, tombul ve güzel bir kadın, gerçek bir hanımefendi durmaktaydı. Kadının yüz hatlarını iyice incelemeye fırsat bulamayan Yegoruşka'nın aklına nedense gündüzleyin tepede gördüğü, tek başına duran, ince, uzun kavak ağacı geldi.

Kadın, "Bugün buradan Varlamov geçti mi?" diye sordu.

Moisey Moiseyiç yılıştı, saygıyla eğildi.

"Hanımefendi hazretleri, gelmediler bugün."

"Eğer yarın uğrayacak olursa beni görmesini söyleyiniz. Tamam mı?"

Yegoruşka hiç beklemediği bir sırada, yüzünden bir karış ötede, ansızın, siyah kadife kaşlar, iri iri bal rengi gözler, tombul yanaklar ve bu yanaklar güneş ışığı saçarcasına tatlı tatlı gülümserken çukurlaşan bir çift gamze gördü. Mis gibi bir koku çarptı burnuna.

"Ne şeker çocuk," dedi yabancı kadın. "Kimin oğlu bu? Kazimir Mihayloviç, bakın, ne olağanüstü bir şey! Ne de güzel uyuyor? Aman, tatlım benim!"

Kadın eğilerek Yegoruşka'nın yanağına bir öpücük kondurdu, Yegoruşka, uyuyormuş süsü vererek gözlerini yumdu, gü-

lümsedi. O sırada kapı yeniden gıcırdadı, telaşlı ayak sesleri duyuldu, birileri girip çıktı.

Birisi, herhalde Deniska olacak, gelip Yegoruşka'yı ayağa kaldırdı, elinden tutup dışarı doğru çekti. Yegoruşka sendeleyerek yürürken gözlerini araladı, kendisini öpen siyah giysili kadını bir daha gördü. Kadın, odanın ortasında dikilirken Yegoruşka'ya bakıyor, başını dostça sallıyordu. Yegoruşka kapıya iyice yaklaştığı sırada kadının yanında, şapkasını başına sımsıkı geçirmiş, tozluklu, yakışıklı, dolgun vücutlu, esmer bir adam gördü. Güzel kadının yol arkadaşı olmalıydı bu.

Avludan "dübrrr" diye sesler geliyordu.

Adımını eşikten dışarı atarken, Yegoruşka avluda bir çift yağız atın çektiği lüks bir kupa arabasının durduğunu gördü. Üniformalı, eli kamçılı bir uşak oturuyordu sürücü yerinde. Handan ayrılan Peder Kristofor'u, Kuzmiçov'u, Yegoruşka'yı yalnızca Salamon uğurlamaya çıktı. Genç adamın yüzü kahkaha atmak üzereymiş gibi gergin duruyordu. Konuklar gittikten sonra arkalarından rahatça alay etmek için bir an önce çekip gitmelerini bekliyordu sanki.

Briçkaya binerlerken Peder Kristofor saygıyla fısıldadı:

"Kontes Dranistkaya!"

Kontesle karşılaşmalarının etkisi ne derece büyük olmalıydı ki, Deniska bile araba üç fersah yol aldıktan, hanın yerinde gerilerde sönük bir ışık kaldıktan sonra doru atlara kırbacını sallayıp neşeyle haykırmayı aklına getirebildi.

IV

Salamon'un adam yerine koymadığı, Kontes Dranitskaya'nın bile arayıp sorduğu bu gizemli, bu ele geçmez Varlamov kimdi acaba? Arabanın önüne, Deniska'nın yanı başına oturan Yegoruşka her şeyden önce bunu düşünüyordu. Hakkında çok şeyler işittiği, adı sık sık anılan bu adamı bir kerecik görmemişti, ama onu gözlerinin önünde canlandırmaya çalışmıştı. Onunla ilgili olarak bildiği şeyler, iki yüz-üç yüz dönümlük arazisi ile yüz bin başa yakın koyunu ve pek çok parası olduğu, durma-

dan dolaştığı için arandığı zaman kolay kolay ele geçmediğiydi.

Yegoruşka evde dayısından, Kontes Dranistkaya hakkında da çok şeyler öğrenmişti. Onun da iki yüz-üç yüz dönümlük arazisi, koyun sürüleri, tavlası ve çok parası vardı. Fakat o, Varlamov gibi durmadan dolaşmaz; onu arayanların kolayca bulabilecekleri, işi gereği birçok kez onu görmeye giden İvan İvaniç'in övgüyle sözünü ettiği, bir eşi daha bulunmaz çiftliğinden pek dışarı çıkmazdı. Anlatılanlara bakılırsa, duvarlarında Leh krallarının portreleri asılı bulunan kontesin konağının büyük salonunda sivri kaya biçiminde bir saat varmış. Kayanın üzerinde gözleri pırlanta kakmalı, altından yapılma bir at duruyormuş; atın üzerinde ise saat çaldıkça elindeki kılıcı sağa-sola sallayan, altın bir süvari biniliymiş. İşte bu zengin kontes, yılda iki kez, il sınırları içindeki tüm toprak ağalarını, bütün devlet memurlarını çağırdığı, bu arada Varlamov'un da katıldığı görkemli balolar verirmiş. Konuklara gümüş semaverlerde çay kaynatılır, kışın ortasında bulunup getirilen taze ahududu, çilek cinsinden eşsiz yiyecekler sunulur, baloya gelenler gece gündüz çalan müzik eşliğinde dans eder, eğlenirlermiş.

Yegoruşka, kontesin yüzünü, tatlı gülümsemesini anımsadı. "Ne güzel kadın!" diye düşündü.

Kuzmiçov'un da aklında hep kontes olmalıydı, çünkü araba iki fersah daha yol aldıktan sonra, "Şu Kazimir Mihayloviç, kadını soyup soğana çeviriyor," dedi. "Anımsar mısınız, birkaç yıl önce kontesten yün almıştım. İşte yalnız bu alışverişten üç bin ruble kazancım oldu."

Peder Kristofor, Kazimir Mihayloviç'i kastederek, "Bir Polonyalıdan başka ne beklenir?" yanıtını verdi.

"Derdi yok kadının. Genç olduğu için de çok toy. Başında kavak yelleri esiyor."

Yegoruşka'nın düşünceleri hep Varlamov'la, Kontes Dranitskaya'yla, özellikle bu ikincisiyle doluydu. Uykulu zihni sıradan olaylar üzerinde durmak istemiyor, aklına böyle şeyler gelince toz duman içinde birbirine karışıyordu. O anda kafasını kurcalayan düşünceler, kendiliğinden geliveren, kafasını silkeleyince de iz bırakmadan dağılan, masalımsı, düşümsü konularla ilgi-

liydi. O sırada çevresinde gördüğü şeyler de olağanüstü özellikler taşıyordu. Sağ yanda, ürküntü verici, akıl almaz gizler saklıyormuş gibi gözüken, kara kara tepeler vardı. Sol yanda, ufkun üstündeki gökyüzü şeridi boylu boyunca kırmızı renge bürünmüştü; bu kızıllığın uzaklarda çıkan bir yangından mı, yoksa doğmaya hazırlanan aydan mı kaynaklandığını anlamak güçtü. Enginler sanki gündüzmüş gibi gözüküyordu, fakat akşam pusunun gölgelediği hafif morluklar kaybolmuş, bütün bozkır, Moisey Moiseyiç'in çocuklarının yorgan altına saklanmaları gibi, loş bir sis altına gizlenmişti.

Temmuz gecelerinde bıldırcınlar, çalıkuşları ötmez, orman vadilerinde bülbüller şakımaz, çiçekler mis gibi kokmaz; gene de bozkır canlıdır, yaşam doludur. Güneş batar batmaz gündüzki eziyetler unutulmuş, boğucu sıcağın çektirdikleri bağışlanmış gibi, her yeri ince bir sis sarar, engin bozkır geniş göğsüyle hafif hafif solur. Karanlıkta pörsümüşlüğü gözükmeyen otlar arasından gündüzleyin işitilmeyen şakrak, gür sesli bir şamata yükselir. Çıtırtılar, ıslıklar, cırıltılar, bozkır basları, tenorları, sopranoları birbirine karışır; akışına kendinizi kaptırıp iyi şeyler anımsayacağınız, hüzünlenip duygulanacağınız kesintisiz, tekdüze bir curcuna sürer gider. Gözlerinize uyku ağırlığının çöktüğünü hissedersiniz, bir ara, ansızın, uyumamış bir kuşun kesik kesik çığlıkları ya da şaşkınlığa kapılan birinin, "Aaa!" diye bağırmasını andıran belirsiz bir ses çalınır kulağınıza, sonra uyku yavaş yavaş gözkapaklarınızı kavuşturur. Çalılıkların bulunduğu dere büklerinin yanından geçerken, bozkırda yaşayanların "*splyu*" dedikleri bir kuş, "*Splyu!*"[8] diye seslenir; bir başkası sanki kahkahayla güler, ardından nazlı bir ağlayış tutturur. Baykuştur bu. Bu yaratıkların kime seslendiklerini, onları kimin dinlediğini yalnızca Tanrı bilir; fakat ağlayışlarında, çığlıklarında insana hüzün veren bir sızlanış vardır. Dört bir yanda kurumuş otlar, geç açmış körpe çiçekler kokar; bu kokular keskin, iç bayıltıcı derecede tatlı, kimi zaman da taptazedir.

8 *Splyu*: Uyuyorum. Bu ses benzerliğinden dolayı böyle bağıran kuşlara *splyu* adı verilmiş – ç.n.

Sis arasından pek çok şey gözükür, gene de cisimlerin biçim ve renkleri tam olarak seçilemez. Gidersiniz, gidersiniz, birden yolun kıyısında keşişe benzeyen bir karaltının dimdik ayakta durduğunu görürsünüz. Sakın yol kesen bir haydut olmasın bu? Siz ilerledikçe karaltı da size yaklaşır, büyür, arabanızla aynı hizaya gelir; o zaman haydut sandığınız şeyin yol kıyısında dikilen bir çalı ya da kaya parçası olduğunu anlarsınız. Böyle kımıltısız, birilerini gözleyen karaltılar tepelerde dururlar, tümseklerde saklanırlar, yabani otların arasına gizlenirler; bunların hepsi de insana benzer, böyle olduğu için de kuşku uyandırırlar.

Ay doğunca gece solgun, donuk bir aydınlığa bürünür, sis ortadan kalkmış gibidir. Hava saydam, taze ve ılıktır. Her yer açıkça gözükür, hatta yol kenarındaki ot saplarını bile seçmek olanaklıdır. Ta uzaklarda kayalar, taşlar, çalılar, hayvan kafatasları görürsünüz. Kara giysili keşişe benzeyen karaltılar gecenin parlak fonunda daha belirgin, buna karşılık daha somurtkandır. Tekdüze böcek curcunası arasında uykusu kaçan, sayıklayan kuş sesleri, birilerinin şaşkın "Aaa"ları daha açık seçik işitilir. Düzlük yerlerde, gökyüzündeki bulutlar benzeri geniş gölgeler dolaşır. Bu gölgeler uzaklarda üst üste yığılıp yükselerek bulanık, düşsel biçimlere dönüşür... Bunlara baktıkça korku basar insanın yüreğini. Başınızı kaldırıp üzerinde tek bulutçuk, ufacık bir leke bile bulunmayan, sayısız yıldızların serpiştirildiği donuk yeşil gökyüzüne bakarsınız ve ılık havanın niçin durgun, doğanın niçin kımıltısız ve kulağı kirişte bekler durduğunu anlarsınız: Yeriyle, göğüyle tüm doğa büyük bir korku içindedir, sanki bir an olsun yaşamdan kopmak istememektedir.

Gökyüzünün erişilmez derinliği, uçsuz bucaksızlığı konusunda yalnız engin denizlerde, bir de geceleyin ay ışıklı bozkırlarda bilgi sahibi olabilirsiniz. Böyle zamanlarda gökyüzü ürkütü vericidir, güzeldir, okşayıcıdır, insanı büyüleyerek kendine çeker, okşaması baş döndürür.

Saatlerce ilerlersiniz... Yolunuza, suskun, yaşlı bir tepe; kimin, ne zaman diktiğine akıl erdiremediğiniz bir kilometre taşı

çıkar. Bir gece kuşu ansızın "pırr" diye havalanır; ürpertiyle birlikte hatırınıza bozkır söylenceleri, bir zamanlar yollarda dinlediğiniz öyküler, çocukluğunuzda köylü dadınızın anlattığı masallar, o anda hayal gücünüzle canlandırabileceğiniz her şey gelir. İşte o zaman böceklerin curcunasında, kuşku verici karaltı ve tümseklerde, mavi gökyüzünde, hülyalı ay ışığında, gece kuşunun ansızın uçuşunda, görüp işitebildiğiniz her şeyde gençliğin, güzelliğin görkemini, doğadaki canlıların gelişip serpilme özlemini, yaşama karşı duydukları doyulmaz tutkuyu ta derinden hissedersiniz; anayurdun bu katı yürekli ama güzel bölgesine, bozkıra karşı içinizde bir sıcaklık duyarsınız, gece kuşuyla birlikte sizin de havalanıp uçasınız gelir. Güzelliğin görkeminde, doğanın bu coşkulu mutluluğunda bozkırın gene de bir şeylerin özlemini çektiğini, tedirginlik yaşadığını düşünürsünüz.

Bozkır yalnızlığının bilincindedir; sanki zenginliği, esin verme gücü kimsenin işine yaramadığı, kimse şarkılarında bu özelliklerini yüceltmediği için kendini boş yere harcadığına inanmaktadır. Böceklerin canlı curcunası arasında onun özlemle yanan umutsuz çağrısını işitirsiniz; "Bir ozan, ne olur yalnızlığımı dile getiren bir ozan beni anlatsın!" diye sesleniyor gibidir.

"Durrr! Selam Panteley! İşler iyi gidiyor mu?"

"Çok şükür, İvan İvaniç."

"Hey çocuklar, Varlamov'u görmediniz mi?"

"Hayır, rastlamadık ona."

Yegoruşka uyandı, gözlerini açtı. Briçka yolun ortasında duruyordu. İlerde, sağda art arda dizilmiş uzun bir araba kervanı gözüküyor, birtakım adamlar arabaların yöresinde gidip geliyorlardı. Üzerlerinde büyük yün denkleri bulunduğundan arabaların hepsi de son derece yüksek ve kabarık, atlar ise onların önünde ufacık ufacık, bacakları kısacık görünüyordu.

Kuzmiçov, "Anlaşıldığına göre doğruca Malakov'a gideceğiz," dedi. "Hancı çıfıt, Varlamov'un Malakov'da geceleyeceğini söylüyordu. Sizlere iyi yolculuklar dileyelim. Hoşça kalın ağalar!"

Birkaç arabacı birden karşılık verdi:

"Güle güle, İvan İvaniç!"

Kuzmiçov birden canlandı.

"Ha, çocuklar, bizim küçüğü de yanınıza alır mısınız? Yollarda bizimle boşuna yorulmasın. Panteley, denklerden birine oturtuver şunu! Sizinle birlikte yavaş yavaş gitsin. Biz arkanızdan yetişiriz. Yegor, hadi git! Korkma, sana bir şey olmaz."

Yegoruşka arabanın önünden indi. Yaklaştığı arabaların yanında birkaç el onu sımsıkı yakaladı, yukarı doğru çekti; çiyden hafifçe ıslanmış, yumuşacık, kocaman bir şeyin üstüne oturttu. Çocuk kendini birden göğe yaklaşmış, yerden ise uzaklaşmış gibi gördü.

Deniska aşağıdan, uzaktan gelen bir sesle bağırıyordu:

"Hey, paltonu unuttun. Al şunu da!"

Çıkınıyla birlikte fırlatılan palto yanına düştü. O anda uyumaktan başka bir şey düşünmeyen Yegoruşka çıkını hemen başının altına koydu, paltoyla örtündü, bacaklarını boylu boyunca uzattı, çiyin verdiği serinlikten ürperip büzüşerek keyifle gülümsedi.

Aşağıdan Deniska'nın şöyle bağırdığı duyuluyordu:

"Beni dinleyin, arkadaşlar, sakın bizim delikanlıyı gücendireyim demeyin!"

Kuzmiçov da, "Eh, hoşça kalın, ağalar!" dedi. "Yolunuz açık olsun. Göreyim sizi, oğlana iyi bakın!"

"Gözünüz arkada kalmasın, İvan İvaniç!"

Deniska atları hayladı, köhne briçka gıcırtılar koparark yürüdü. Fakat yoldan gitmedi de yana saptı. Yegoruşka büyük bir sessizlik içinde, dayısının arabasının uzaklaştığını, arkaya bağlı kovanın gittikçe azalan tıngırtılar çıkardığını işitiyordu.

Duran araba kervanının önünden biri şöyle bağırdı:

"Kiryuha, hadi, sür arabayı!"

En öndeki araba gıcırtılar koyverdi, onun ardından ikincisi, üçüncüsü... Yegoruşka, denkler üzerinde arabanın gıcırdayarak sarsıldığı hissetti. Bütün kervan yola koyulmuştu. Yegoruşka balyaları saran sicime tutundu, bir daha keyifle gülümsedi, cebindeki çöreği parmaklarıyla okşar gibi yaptı; evde, yatağında uyuyormuş gibi rahat bir uykuya daldı.

Gözlerini açtığı zaman güneş doğuyordu. Tepelerden biri güneşin önüne gerilmiş, yeryüzünü aydınlığa boğmaya hazırlanan ışıkları tutmaya çalışıyor gibiydi. Ama dört bir yana ışık püsküren güneş uzun ışınlarını sağa-sola uzatıyor, ufku parlak yaldızıyla boyuyordu. Bir gün önce güneşi hep ensesinde hisseden Yegoruşka, onun o sırada solundan doğduğunu görünce güneşin doğuş yerini niçin değiştirdiğini anlayamadı. Zaten çevresindeki görüntü de değişmişti. Tepecikler yok olmuş, göz alabildiğine uzanan, tekdüze yanık rengiyle insanın içine sıkıntı veren, dümdüz bir ova daha önce gördüğü yayvan tepelerin yerini almıştı. Şurada burada ufak tümsekçikler göze çarpıyor, bunların üstlerinde ise bir gün önceki saksağanlar uçuyordu. İşte uzakta bir köyün kilisesinin çan kulesi, beyaz beyaz evleri gözüktü. Pazar günü dolayısıyla evlerinde kalan Ukraynalılar dinlencede bol bol yiyecekleri yemekleri pişiriyor olmalıydılar. Bu, her evin bacasından tüten, sonra köyün üstünde saydam bir örtü gibi yayılan dumanlardan anlaşılıyordu. Evlerin arasındaki boşluklara bakılınca, kilisenin arkasından göğümsü bir ırmağın geçtiği, ırmak ufka doğru yaklaştıkça puslar içinde gözden silindiği görülüyordu. Bütün bunlar arasında bir gün önceki görüntülerle çok az benzerliği olan, geniş bir yol Yegoruşka'nın özellikle dikkatini çekti. Burada bozkırın bağrından geçen yol genişliği, düzgünlüğü, bozkırı boydan boya aşışıyla masal kahramanlarının geçtikleri yolları andırıyordu. Gerçekten de otuz-kırk sajen[9] genişliğindeki, arabaların gide gele çökerttiği, tozla kaplı, koyu renkli yoldan bir zamanlar İlya Murcomets, Haydut Solovey gibi devlerin, masal kahramanlarının gelip geçmediğini, küheylan atların bu yolları iri nallarıyla ezmediğini akla getirmemek zordu. Yegoruşka eğilip aşağıya baktı ve kutsal tarihteki resimlerde gördüğü arabalar cinsinden altı tane heybetli savaş arabasını hemen yakınında yürüyor olarak düşündü. Her bir arabaya altışar yabanıl at koşulmuştu; dev tekerlerden çıkan tozlar göklere yükseliyor, atların yanında, ancak düşlerde rastlanabilecek türden, masalsı adamlar geniş adımlarla yürüyorlardı. Eğer destanlarda yaşayan kahramanlar,

9 Sajen: 2,13 metre – ç.n.

atları ve arabalarıyla birlikte bugün de var olsalardı, bu engin bozkırda, bu geniş yola öylesine yakışırlardı ki!

Yolun sağında iki telli telgraf direkleri arka arkaya dizilmişti. Direkler gitgide küçülerek köyün yöresindeki yeşillikler, evcikler yakınında gözden yitiyor, sonra yeniden ortaya çıkarak toprağa saplanmış minicik kurşunkalemler biçiminde mor enginliklere doğru uzayıp gidiyordu. Tellerde sıralanmış atmacalar, bozdoğanlar, kargalar yoldan geçip giden araba kervanına kayıtsızca bakıyorlardı.

Arabalardan sonuncusunun tepesinde yatan Yegoruşka'nın bütün arabaları görmesi böylece kolaylaşmış oluyordu. Yirmi kadar araba vardı kervanda, her üç arabaya bir sürücü verilmişti. Yegoruşka'nın bindiği sonuncusunun başında Peder Kristofor gibi kısa boylu, sıska, fakat güneş yanığı yüzünün tasalı, sert anlatımıyla pedere hiç benzemeyen, sakallı bir ihtiyar vardı. Bu ihtiyarcık belki de aslında ciddi, sert yüzlü biri değildi, ama kızarmış gözkapakları, uzun sivri burnu istese de istemese de yüzüne ciddi şeyler düşünmeye alışkın, sert bir adam görünümü veriyordu. Bu ihtiyar da başına, Peder Kristofor'unki gibi geniş kenarlı, fakat soylu kişilerin giydiği cinsten değil de, halktan tiplerin giydiği türden keçe bir silindir, silindirden çok, kesik koniye benzeyen bir şapka geçirmişti. Ayakları çıplaktı. Arabasının başında giderken birçok kez donma tehlikesiyle karşılaştığı soğuk kış günlerinden kalma bir alışkanlıktan dolayı ellerini kalçalarına, ayaklarını da yere vuruyordu, ihtiyar, Yegoruşka'nın uyandığını fark edince soğuktan titreyen sesiyle ona şöyle dedi:

"E, delikanlım, uyandın mı? İvan İvaniç'in oğlu mu oluyorsun?"

"Hayır, yeğeniyim."

"Demek, yeğeni oluyorsun... Ben de çizmelerimi çıkardım da, yalınayak zıplayıp duruyorum işte... Ayaklarım hastalıklı, bir zamanlar üşütmüştüm, onun için çizmesiz daha rahat yürüyorum. Ayaklarım rahat ediyor, delikanlım... Çizmesiz iyi... Yeğenisin demek ki... İyi adamdır, yanında gittiğin büyüğün, tanırım onu. Tanrı ömürler versin... Bir kötülüğünü görmedim...

Dayın mı, amcan mı? İvan İvaniç'ten söz ediyorum... Demek, Malakov'a gitmesi gerekiyormuş... Tanrım, sen bizleri esirge!"

Yaşlı adam sanki hava çok soğukmuş da soluk almada güçlük çekiyormuş gibi, sözlerine ara vererek, ağzını fazla açmadan konuşuyordu. Belki de dudaklarının uyuşmasından olacak, dudak ünsüzlerini tam çıkaramıyor, bir söylediğini bir daha söyleyerek kekeliyormuş izlenimi veriyordu.

İki araba ilerde uzun kızıl paltolu, kasketli, ayaklarında kısa konçlu çizmeler bulunan, eli kırbaçlı bir adam yürümekteydi. Yaşı kırk ya var ya yoktu, ilk bakışta fazla yaşlı göstermiyordu. Adam bir ara geriye dönünce, Yegoruşka seyrek keçisakallı, sağ gözünün altında sünger gibi bir şişlik bulunan, uzun, kırmızı bir yüz gördü. Bu çirkin şişten başka adamın hemen göze çarpıveren bir özelliği daha vardı: Kırbacı sol eliyle tutuyor, sağ elini ise, sanki koro yönetiyormuş gibi, sağa-sola sallayıp duruyordu. Kimi zaman kırbacı koltuğunun altına kıstırıyor, o zaman da iki kolunu birden sallamaya başlayarak kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu.

Onun arkadasındaki arabacı, tahta gibi düz sırtı, fazlaca düşük omuzları ile sivri, uzun bir insan görüntüsü veriyordu. Sanki askerlik eğitimi yapıyormuş ya da oklava yutmuş gibi dimdik yürüyor, sallanmayan kolları iki yanında sopa gibi sarkıyordu. Onun böyle gövdesini dik tutup dizlerini kırmadan, adımlarını elinden geldiğince geniş geniş atarak yürüdüğünü görenler, adamcağızı tahtadan yapılmış oyuncak askere benzetebilirdi. Yegoruşka'nın yakınındaki yaşlı sürücü ile gözünün altı urlu arabacı iki adım atarlarken beriki yalnızca bir adım atıyor, bundan ötürü onlara göre daha yavaş yürüyerek geride kalmış izlenimi veriyordu. Yüzü çenesinin altından bir sargıyla bağlanmıştı, başında keşiş külahı cinsinden bir şapka vardı. Bol şalvarının üstüne kırk yamalı bir Ukraynalı gömleği giymiş, ayaklarına da dolak yerine paçavra dolamıştı.

Yegoruşka daha ileriki arabacıları seçemiyordu. Yüzükoyun yatıp denkte bulduğu bir deliğe parmağını soktu, eline geçen yün parçasını kıvırarak ip yaptı. Bindiği arabanın dibinde yürüyen ihtiyar, yüzünün duruşundan sanıldığı gibi sert biri çıkma-

dı; ağzını bir kez açmıştı ya, artık kapatmak bilmiyordu. Ayaklarını hep yere vurarak yürürken "Ee, nereye gidiyorsun bakalım?" diye sordu.

"Okumaya gidiyorum."

"Okumaya mı? Eh, hadi bakalım, Meryem Ana yardımcın olsun. Öyle ya, bir akıl iyi, iki akıl daha iyi. Tanrı, kullarından kimine tek akıl, kimine iki, kimine de üç tane birden verir... Hem de üç tane birden... Bunlardan biri doğarken aldığın akıl, biri okumaktan gelen, biri de yaşarken görüp kazandığın akıl... İşte yavrum, üç aklı birden kazanana ne mutlu! Böyle insanlara değil yaşamak, ölmek bile kolay gelir. Ya, ölmek bile... Nasıl olsa bir gün hepimiz öleceğiz..."

İhtiyar alnını kaşıdı, başını kaldırıp kızarmış gözlerle Yegoruşka'ya baktı.

"Slavyanovserbsk kasabası ağalarından Maksim Nikolayiç geçen yıl oğlunu okumaya götürdüydü. Delikanlının kafası bilim almaya yeterli mi, orasını bilmem ama iyi çocuktur, doğrusu... Ne yalan söyleyeyim, ben bir kötülüğünü görmedim. Ailece iyi insanlardır hepsi de. Ya işte, bu delikanlıyı okusun diye kente gönderdiler. Demek oluyor ki, Slavyanoserbsk'te bilim verecek okul yokmuş, o yüzden kente göndermişler. İyidir, iyidir. Gitti de kötü mü yaptı? Kasabada küçük rütbeler için basit bir okul varmış, oğlanın yükseköğrenim almasını istiyorlarmış. Doğrudur, yoktur öyle bir okul orada... Adın neydi bakalım?"

"Yegoruşka."

"Yegori de sen şuna. Doğum günün Nisan'ın 23'ü, Aziz Yegori Pobedonosets'in adını vermişler sana.[10] Benim adım da Panteley... Panteley Zaharov Holodov... Holodovlardanız... Belki bilirsin, Kursk diye büyük bir kent vardır, işte bu kentin Tim köyünde doğmuşum. Kardeşlerim esnaf sınıfına kaydoldular, kente yerleşip kendi zanaatlarıyla uğraşıyorlar. Bense köyde kaldım. Yedi yıl önce gidip gördüm orasını. Eve gittiğimi söylemek istiyorum. Kendim köyde de oturdum, kentte de... An-

10 Takvimin her günü bir ya da birkaç Hıristiyan azizinin doğum günü sayılmıştır – ç.n.

la sen canım, köyüm Tim'e gittiğimi söylüyorum. Şükür Tanrı'ya, o zaman hepsinin sağlığı yerindeydi. Şimdi nasıllar, bilmem... Belki ölenler olmuştur. Artık ölme zamanı çoktan geldi, hepsi de yaşlı başlı insanlar. Aralarında benden büyükleri bile var. Ölüm sanıldığı gibi kötü değildir, gelgelelim tövbesiz ölmemeli insanoğlu. Tövbesiz ölümden kötüsü yoktur. Tövbesiz ölüm yalnız şeytanı kıvandırır. Eğer Tanrı katının sana yasak kılınmaması için tövbe edip ölmek istersen Azize Varvara'ya duanı eksik etme. Bağışlayıcıdır, inananları esirger, korur. Herkes tövbe edip yalvarsın diye Tanrı ona kendi yüce katında yer verdi."

Yegoruşka'nın, kendisini işitip işitmediğinden en ufak bir kuşkuya düşmeyen Panteley böyle mırıl mırıl konuşup duruyordu. Sesini yükseltip alçaltmaksızın sürdürdüğü bu tekdüze, ölgün konuşmasıyla kısa zamanda çok şey anlatmıştı. Anlattıklarının hepsi de, aralarında en ufak bağlantı bulunmayan, Yegoruşka'ya ise hiç de ilgi çekici gelmeyen şeylerdi. Adamcağız belki de susarak geçirdiği bir geceden sonra yüksek sesle düşünüp böylece düşüncelerinin yerlerinde durup durmadıklarını yoklamak istiyor olabilirdi. Tövbe konusunu bitirince Slavyanovserbskli bilmem hangi toprak ağası Maksim Nikolayeviç'e yeniden döndü:

"Ya, delikanlıyı alıp götürdüler okumaya. Götürmekle iyi ettiler..."

İlerde yürüyen arabacılardan biri kırlara doğru koştu, yere eğilerek kırbacını vurmaya başladı. Bu, otuz yaşlarında, geniş omuzlu, uzun boylu, sarı kıvırcık saçlı, görünüşe bakılırsa son derece sağlıklı, güçlü kuvvetli bir adamdı. Kırbacıyla birlikte kolunun inip inip kalkmasından, gövdesinin duruşuyla anlattığı öfkeden, kırbacını vurduğu şeyin canlı bir yaratık olduğu belliydi. Adamın yanına, sırtında yeleği, etekleri dışarı çıkmış gömleğiyle, kısa boylu, tıknaz, kopkoyu tahta sakallı bir arabacı daha koştu geldi. Oraya varınca öksürüklü tok sesiyle bir kahkaha attı.

"Amanın çocuklar, Dımov bir yılan öldürmüş. Bakın, boylu boyunca sermiş yere!"

Sesinden, gülüşünden zekâ durumu konusunda yargıya varabileceğimiz kişiler vardır, işte kara sakallı da bu talihlilerden biriydi: Sesinden, gülüşünden katıksız bir aptal olduğu anlaşılıyordu. Sarı saçlı Dımov kırbacıyla vurmaktan vazgeçti, yerden ipe benzer bir şey takıp aldı, kahkahalar arasında bunu arabalara doğru fırlattı.

Arabacılardan biri bir çığlık attı.

"Yazık be! Zehirli değil, karayılan bu!"

Yüzü çenesinin altından bağlı, oklava yutmuş yürüyüşlü adam koşar adım ölü yılanın yanına vardı, öne eğildi, sopa biçimindeki kollarını sallamaya, boğuk boğuk çıkan, ağlamaklı sesiyle bağırmaya başladı:

"Tüh, Tanrı'nın cezası! Neden öldürdün yılancağızı? Sana ne zararı dokundu, mendebur herif? Vah vah, acımadan kıyıverdi yılancığın canına! Seni de böyle birinin geberttiğini görmeyecek miyim?"

"Karayılanı öldürmemeli," diye söylendi Panteley de durgun bir sesle. "Olmaz... Engerek değildir ki... Gerçi görünüşü yılandır ama zararsız yaratıktır, insanları sever karayılanlar..."

Herhalde Dımov ile kara sakallı sürücü yaptıklarından dolayı utanmışlardı, çünkü suçlu suçlu gülerek, arkadaşlarının sızlanmalarına karşılık vermeden, arabalara doğru tembel tembel yürüdüler. Sonuncu araba yılanın öldürüldüğü yerle aynı hizaya gelince, yılanın başucunda dikilen, yüzü çenesinin altından bağlı adam Panteley'e döndü, ağlamaklı bir sesle sordu:

"Dede, söylesene, bu adam ne diye öldürdü yılancağızı?"

Yegoruşka, iyice yaklaşınca fark etti: Adamın ufacık gözleri, kan çekilmekten külrengini almış hastalıklı bir yüzü, kızarıp şişmiş bir çenesi vardı.

Panteley'le yan yana yürüyerek sorusunu üsteledi:

"Neden öldürdü karayılanı, söyler misin, dede?"

"Neden olacak, budalanın elleri kaşınmıştır da ondan. Bilirsin, hiç rahat durmaz. Karayılanın öldürülmeyeceğini herkes bilir. Ama vız gelir Dımov'a. Böylesi acımasız adam az bulunur yeryüzünde, eline geçeni öldürür. Ama Kiryuha da hayvancağızı onun elinden almamakla iyi etmedi. Onun engel olmasını

beklerdim. Üstelik kah kah kah, kih kih kih! Vasya, sen canını sıkma! Bunda üzülecek bir şey yok. Onlar bir yaratığın canına kıydılar, Tanrı cezalarını verir böylelerinin. Dımov yaramazın tekidir, Kiryuha ise kafasızlığından uyar ona... Aldırma sen o haylazlara! Aklı kıt insanlar anlamaz öyle şeylerden... Tanrı kusurlarını bağışlasın. Bak, Yemelyan onlara benziyor mu hiç? Kendisine zarar vermeyene dokunmuyor. Ben böylelerine iyi insan derim. Çünkü iyi terbiye görmüştür, öbürleri gibi akılsızca işler yapmaz. Yemelyan demişler ona, kimsenin girdisine çıktısına karışmaz."

Görünmez koroyu yöneten, gözünün altı urlu, kızıl paltolu arabacı, adının söylendiğini işitince durdu; Panteley ile Vasya kendi hizasına gelene dek bekledi, sonra onlarla birlikte yürüdü.

"Konuşmanız ne üzerineydi?" diye sordu kısık, çatallaşmış sesiyle.

"Bizim Vasya, diyorum, boşu boşuna canını sıkıyor. Canını sıkmamasını söylüyordum ona... Of, hasta ayaklarım, ağrılı bacaklarım! Oof! Kutsal pazar günü gene karıncalanıp duruyor."

"Yürümekten olacak," dedi Vasya.

"Hayır, delikanlım, hayır, yürümekten değil. Yürüdüğüm sırada tüy gibiyim, ama yatıp ısınınca sızlamaya başlar. Yürüdükçe açılıyor, bir şeyciğim kalmıyor."

Kızıl paltolu Yemelyan, Panteley ile Vasya'nın arasında yürürken, sanki şarkı söylemeye hazırlanıyormuş gibi kollarını sallamaya başladı, ama bir süre sonra kollarını sallamaktan vazgeçerek, "Ah, güzel bir sesim olaydı!" dedi. "Alnımın karayazısı! Bir zamanlar vardı ama kalmadı artık. Maronivski Bey'in nikâhında üç sesli koroyla okuduğumuz 'Yarabbi, esirge bizi' ilahisini unutamıyorum, gece sabaha dek aklımdan çıkmadı, şimdi bile ağzımı açsam, söyleyiverecekmişim gibime geliyor. Oysa yapamam artık, o güzel sesim çoktan gitti..."

Aklına bir şey gelmiş olmalı ki, bir süre sustu, sonra konuşmasını sürdürdü:

"Kiliselerde on beş yıl ilahicilik yaptım, koskoca Lugansk fabrikasında benimki gibi güzel sesi kimsede göremezdiniz.

Gelgelelim üç yıl önce Donets Irmağı'nda yıkandığım bir gün boğazımı üşüttüm, o günden beri pürüzsüz sesimi çıkaramıyorum. Bir işçi kolunu yitirince ne duruma düşerse, işte ben de aynı durumdayım."

"Doğrudur," dedi Panteley içini çekerek.

"Artık benden hayır gelmez; ben bunu bilir, bunu söylerim."

Bu konuşmalar sırasında Vasya'nın gözü arabanın tepesindeki Yegoruşka'ya takıldı; o anda gözleri ıslandı, minicik minicik kaldı. Utanmış gibi yeniyle yüzünü örterek, "Aa, beyzadem de bizimle birlikte mi gidiyor?" dedi. "Amanın yavrucuğum, arabanın tepesine ne güzel de kurulmuş! Sen hep bizimle kal, olmaz mı? Kervancılık eder, yün taşırsın."

Bir beyzade ile basit bir arabacının aynı kişide birleşmesi düşüncesi ona çok tuhaf, aynı zamanda zekice bir buluş olarak görünmeli ki, adam kıkır kıkır güldü, bu düşünceyi geliştirmek için büyük bir istek duyuyordu. Onun ardından Yemelyan da başını kaldırıp baktı Yegoruşka'ya, fakat bu, soğuk, kısa bir bakıştı. Herhalde o anda gömüldüğü kendi düşünceleri içinde çırpınıp duruyordu. Vasya olmasa arabada kimin bulunduğunu görmez, görse bile kim olduğuna aldırmazdı. Aradan beş dakika geçmeden kolunun birini yeniden sallamaya başladı, bütün gece hatırından çıkmayan "Yarabbi, esirge bizi" ilahisini bir zamanlar koroyla birlikte ne güzel söylediklerini yol arkadaşlarına anlatırken kamçısını koltuğunun altına aldı, bu sefer iki kolunu birden sallamaya başladı.

Araba kervanı yol kıyısındaki bir köyün bir fersah ilerisindeki tapıncaklı bir kuyu başında mola verdi. En başta koşan kara sakallı Kiryuha, kuyunun üstüne yüzükoyun kapandı; karanlık deliğe tapıncağın ucundaki kovayla birlikte kıllı başını, omuzlarını, gövdesinin yarısını soktu. Dışarıda yalnızca sırtı, kısa bacakları, uçları yere zor dokunan ayakları kalmıştı. Adam kuyunun derinliğinde kendi başının yansımasını görünce pek hoşuna gitti, aptalca, tok bir kahkaha koyverdi; kuyunun yankısı aynı kahkahalara karşılık verdi. Elinde kovayla kalktığında yüzü, boynu al bezler gibi kızarmıştı. Su içmeye ilk koşan Dımov oldu. Ağzını kovadan ikide bir ayırarak, Kiryuha'ya gülünç şey-

ler anlatıp kahkahayla gülerek suyunu içti; sonra geriye döndü, tüm bozkıra bağıra bağıra, ağza alınmayacak, çirkin küfürler savurdu. Yegoruşka bu küfürlerin ne anlama geldiğini bilmiyordu, fakat bunların kötü şeyler olduğunu da anlamıyor değildi. Akrabalarının, yakından tanıdığı kişilerin bu sözlere karşı duydukları tiksintiyi bilir, nedenini anlamadan o da aynı tiksintiyi yüreğinde hissederdi. Böyle çirkin sözleri bağıra bağıra söyleme yetkisini yalnız sarhoşlar ile kopukların taşıdığını düşünmeye alışmıştı eskiden beri. Karayılanın öldürülme olayını anımsadı, Dımov'un sövgülü kahkahalarını dinledi ve bu adama karşı nefret çeşidinden bir duygu beslemeye başladı. Terslik bu ya, tam o sırada Dımov da su içmek için arabadan inen Yegoruşka'yı gördü, bir kahkaha atarak bağırmaya başladı:

"Amanın, çocuklar, bakın! Bizim moruk geceleyin bir çocuk doğurmuş!"

Onun ardından Kiryuha tok sesiyle güldü, ama fazla gülemeden öksürüğe tutuldu. Onların peşinden bir üçüncüsü kahkahayı bastı. Yegoruşka'nın yüzü utançtan kıpkırmızı kesildi. Dımov'un kötü bir insan olduğuna iyice inanmıştı şimdi.

Kıvırcık sarı saçlı, şapkasız, mintanının önü açık, son derece güçlü görünen yakışıklı Dımov'un her hareketinden bir kabadayının, değerini bilen bir yiğidin fiyakası okunuyordu. Konuşurken omuzlarını oynatıyor, ellerini kalçalarına koyuyor, sesini herkesten çok yükseltiyor, sürekli kahkahayla gülüyor, bir eliyle ağır bir şey kaldıracakmış da bununla tüm dünyayı şaşkına çevirecekmiş gibi tavırlar takınıyordu. Arsız bakışları yoldan arabalara, arabalardan gökyüzüne kayıyor; bakışları hiçbir yerde uzun boylu kalamadığı ve yapacak başka bir işi olmadığı için sataşacak, alay edecek, öldürecek birini ararcasına şuna buna takılıyordu. Dımov belli ki hiçbir şeyden korkmuyor, kendine hiçbir şeyi dert etmiyor, hele Yegoruşka'nın, onun hakkında neler düşündüğüyle hiç mi hiç ilgilenmiyordu. Peki, Yegoruşka neler düşünüyordu o sırada? Adamın sarı saçlarından, aydınlık, güleç yüzünden, kendisine güvenen, cakalı tavırlarından tüm benliğiyle nefret ediyor, kahkahalarını tiksintiyle, korkuyla dinliyor, ondan öç almak için neler söylemesi gerek-

tiğini tasarlıyordu. Kuyuya yanaşan sonuncu arabacı Panteley oldu. Yaşlı adam cebinden yeşil bir kandil çömleği çıkardı, bunu bir bezle güzelce sildi, kovadan suyla doldurdu ve tepesine dikti. Sonra çömleğe biraz daha su doldurdu, beze özenle sardı, gerisin geriye cebine soktu.

Yegoruşka bu işe çok şaşırmıştı.

"Dede, suyu niçin kandil çömleğiyle içiyorsun?" diye sordu.

"Kimi doğrudan doğruya kovadan içer, kimi de kandil çömleğiyle alır içer. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır, derler... Eğer canın kovadan içmek istiyorsa sağlıkla iç, sana kimse karışmaz..."

Vasya kimsenin beklemediği bir anda, sevinçli, ağlamaklı bir sesle bağırdı:

"Oy, iki gözüm benim, anacığım, canım, canımın içi!"

Uzaklara çevirdiği gözleri yaşarmıştı, incecikten kikirdeyerek gülüyordu. Yüzü, daha önce Yegoruşka'ya bakarken büründüğü aynı görünümü almıştı.

"Kime söylüyorsun bu sözleri?" diye sordu Kiryuha.

"Tilkiye... Köpek enciği gibi otların üzerine yatmış, kendi kendine oynuyor."

Arabacılar gözlerini uzaklara çevirdiler, Kirhuya'nın gördüğü tilkiyi aramaya başladılar, fakat kimse tilkiye benzer bir yaratığa rastlamadı. Yalnızca Vasya donuk bakışlı, külrengi, minicik gözleriyle uzaklarda bir şeyler görüyor; bu görüntüden dolayı da sevincinden kabına sığmıyordu. Yegoruşka daha sonra durumu öğrendi. Vasya'nın şaşılası keskin gözleri vardı. O denli uzak şeyleri görüyordu ki, boz renge bulanmış, yanık rengi kırlar onun için her zaman yaşam dolu, meraklı şeylerle kaynaşan bir yerdi. Bir tilkiyi, bir tavşanı, gökteki bir akbabayı, insanlardan kaçan başka bir hayvanı görmesi için uzaklara şöyle bir bakıvermesi yeterliydi. Kaçan tavşanı ya da gökte süzülen akbabayı görmek zor değildir, bozkırda yolculuk yapan herkes böyle şeyleri görebilir; fakat kaçmadıkları, kıpır kıpır oynamadıkları, kaygıyla sağa-sola bakmadıkları zaman yaban hayvanlarını kendi yuva yaşamları içinde görmek hiç kolay değildir. Oysa Vasya neler neler görmezdi ki bozkırın ortasında! Oyna-

şan tilkiler mi, patileriyle yüzlerini yıkayan tavşanlar mı, kanatlarını düzelten akbabalar mı, kondukları yeri eşeleyip duran toy kuşları mı... Gözünün bu keskinliği sayesinde Vasya'nın, herkesin gördüğünden ayrı, kendine özgü başka bir dünyası, kimsenin erişemediği, o bakıp sevinirken de kıskanmaktan kendilerini alamadıkları, güzeller güzeli bir dünyası vardı.

Araba kervanı yeniden yola koyulduğunda köy kilisesinin çanı öğle ayinini vuruyordu.

V

Kervan, ırmağın kıyısındaki bir köyün yakınında konakladı. Güneş bir gün önceki gibi cayır cayır yakıyordu; hava durgun, sıkıntılıydı. Irmağın kıyısında birkaç tane salkımsöğüt vardı, fakat bunların gölgesi toprağa değil, suya düştüğü için boşa gidiyordu. Arabaların altındaki gölge ise bunaltıcı, o derece de iç kapayıcıydı. İçinde gökyüzü yansıdığı için masmavi görünen suyun yüzeyi "Gel bana!" dercesine insanı kendine çağırıyordu.

Yegoruşka'nın daha önce fark etmediği, yürürken paçaları bayrak gibi sallanan, bol bir şalvar ile uzun bir mintan giymiş, on sekiz yaşlarında bir Ukraynalı olan Styopka çabuk çabuk soyundu, ırmağın dik kıyısından aşağı doğru koştu ve kendini suyun derinliklerine bırakıverdi. Su yüzüne çıktıktan sonra birkaç kez daha batıp çıktı, sonra sırt üstü yüzmeye başladı, zevkten gözlerini yumdu. Sudan gıdıklanıyormuş, bir yerleri ağrıyormuş, serin suda yüzmek tuhafına gidiyormuş gibi gülümsüyor, yüzünü buruşturuyordu.

Boğucu, bunaltıcı sıcaktan kaçıp kurtulamadığımız böyle bir günde su şıpırtısı, serin suda yıkanan birinin hızlı hızlı soluk alışları kulağa hoş gelen, güzel bir müzik etkisi bırakır insanda. Styopka'ya bakarak Dımov ile Kiryuha da çabuk çabuk soyundular. Daha ırmağa dalmadan, suyun tadını duyarcasına çınlatıcı kahkahalar atarak hızla derinlere daldılar. Durgun akan, ağırbaşlı ırmak onların pofurdamalarına, şıpırtılarına çalkalanarak karşılık veriyordu. Kiryuha öksürüyor, gülüyor, kendisi-

ni boğmak isteyen biri varmış gibi bağırıyordu. Dımov ise arkadaşını kovalıyor, ayaklarından yakalamaya çalışıyordu.

"Heeeey! Yakalayın, tutun şunu!"

Kiryuha her ne kadar keyifli kahkahalar atıyorsa da yüzünün anlatımı karadakinin aynısıydı. Birisi gizlice arkasından yaklaşmış da baltanın dövdüsünü kafasına indirivermiş gibi aptalca, şaşkın bir görünüşü vardı. Yegoruşka da soyundu, ötekiler gibi kıyıya inmedi, sarp yarın tepesinden geriye çekilerek hızla koştu, bir buçuk metre yukarıdan suya atladı. Bu atlayışla biraz daha yükselerek havada bir yay çizdi, suyun ta derinlerine gömüldüyse de dibini bulamadı. Dokunuşu serin, hoş bir güç onu suyun altından kaptığı gibi gerisin geriye yukarıya, suyun yüzeyine çıkardı. Yüze çıkınca derin bir soluk verdi, beyaz kabarcıklar arasında gözlerini açtı. Açmasıyla gözlerinin kamaşması bir oldu: Tam başının yanında güneş yansıyordu suda. Parıltılı, kör edici kıvılcımlardan sonra gökkuşakları, kara kara benekler doldurdu gözlerini. Bunun üzerine yeniden dibe daldı, suyun içinde gözlerini bir daha açtı, ay ışıklı gecelerdeki gökyüzüne benzeyen, bulanık yeşil bir yoğunlukla karşılaştı. Gene aynı güç, dibe varmasına izin vermeden, Yegoruşka serinliği bedeninde doya doya hissetmeden onu yukarı itti. Yegoruşka su yüzüne çıkınca derin bir soluk aldı; soluklanmasıyla birlikte göğsü, karnının içi rahatlayıp serinledi. Bundan sonra sudan alınabilecek çeşitli zevklere kaptırdı kendini: Sırt üstü yattı, suyun içinde debelendi, takla attı, suyu ağzına doldurup püskürttü; yoruluncaya, bıkıncaya kadar karın üstü, yan, sırt üstü yatarak, diklemesine durarak yüzdü, yüzdü... Irmağın karşı yakası silme kamışlarla örtülüydü, kamış yaprakları güneşte pırıl pırıldı, salkım salkım kamış çiçekleri suya sarkmıştı. Bir ara kamışlar karıştı, titreyen yaprakların arasından hışırtılar yükseldi. Styopka ile Kiryuha orada yengeç yakalıyorlardı. Kiryuha böbürlenerek, "Yengeç, yengeç! Bakın çocuklar, yengeç!" diye haykırdı.

Gerçekten de elinde bir yengeç tutuyordu.

Bunun üzerine Yegoruşka da kamışlı kıyıya doğru yüzdü, dibe dalarak kamış kökleri arasını araştırmaya koyuldu. Cı-

vık, kaygan çamuru didiklerken sivri, iğrenç bir şey, belki de bir yengeç dokundu eline, fakat bu sırada biri ayağından yakaladı, yukarı çekti. Yutkunarak, öksürerek gözlerini açtığında Yegoruşka, sataşkan Dımov'un sırıtan, ıslak yüzüyle karşılaştı. Dımov yavaş yavaş soluyor, yaramazlığı elden bırakmayacağı bakışlarından okunuyordu. Bir eliyle Yegoruşka'nın bacağına sımsıkı yapışmıştı. Öbür elini, boynundan da yakalamak için kaldırmıştı ki, Yegoruşka bu güçlü kuvvetli adamın kendisini boğacağından korkarak tiksintiyle, nefretle çırpındı, iğrenç herifin kollarının arasından sıyrıldı.

"Aptal, suratına patlatırsam!" diye haykırdı olanca gücüyle.

Sonra, bunun öfkesini anlatmada yetersiz kaldığını düşünerek biraz düşündü, "Namussuz! İt oğlu it!" diye bağırdı.

Dımov, sanki bu küfürler kendine değilmiş gibi, Yegoruşka'ya aldırmadan Kiryuha'ya doğru yüzdü. Bir yandan da, "Heeey, çocuklar! Gelin balık avlayalım. Hadi, balık avına!" diye bağırıyordu.

Kiryuha da ona katıldı:

"Durmayın, hadi! Burada çok balık vardır..."

Dımov, ırmaktaki genç Ukraynalı'ya seslendi:

"Styopka! Çabuk köye git! Köylülerden bir ağ iste!"

"Vermezler ki!"

"Niçin vermesinler? Sen iste hele! İsa adına de! Burada garibiz!"

"Peki, isteyeyim!"

Yegoruşka, "Neden yıkanmıyorsun?" diye sordu Vasya'ya.

"Hiç... Sevmiyorum da ondan..."

"Çenen niçin şişti? Bu yüzden mi çimmiyorsun?"

"Hastalıklıdır çenem, beyzadem. Kibrit fabrikasında çalışırken hastalandı. Doktor çenemin şişeceğini söylediydi, dediği gibi de çıktı. Orasının havası sağlığa zararlıymış, çoğu kişiye dokunurmuş. Benden başka üç kişinin daha çenesi şişti. Hele birisinin çenesi büsbütün sakat kaldı."

Aradan fazla bir zaman geçmedi, elinde bir ağla Styopka köyden döndü geldi. Dımov ile Kiryuha suda uzun süre kalmaktan dolayı her yerleri mosmor kesildiği, sesleri de kısıldığı halde

balık avlama işine dört elle sarıldılar; kamışlığın dibinden ayrılarak derin yerlere doğru yüzdüler. Burada su Dımov'un gırtlağına geliyor, kısa boylu Kiryuha'yı ise boyluyordu. Kiryuha ağı çekerken yutkuna yutkuna, kabarcıklar çıkarta çıkarta ilerliyor; Dımov'un ayakları ağa dolaşıyor, köklere takılıyordu. İki delikanlının su içinde debelenmesinden, cıbıldamasından dolayı, yaptıkları iş balık avından başka her şeye benziyordu.

Kiryuha kısık kısık bağırırken, "Burası çok derin! Bu suda balık avlanmaz!" dedi.

Gergin ağa gereken durumu vermek için suyun içinde yerini değiştiren Dımov öbür uçtan bağırdı:

"Dikkat et, ulan! Sımsıkı tut şu mereti!"

Onların böyle boşuna çırpındıklarını gören Panteley oturduğu yerden seslendi:

"Orada balık filan yakalayamazsınız! Balıkları ürkütmekten başka bir iş yapmıyorsunuz, budalalar! Sola doğru gidin. Orada sığ yerler var."

Bir ara ağın üstünde iri bir balığın pırıldadığı görüldü. Hep birden derin bir ah çektiler, Dımov balığın sıçrayıp kaybolduğu yere yumruğunu vurdu, yüzü üzüntüden buruştu. Ayağa fırlayan Panteley tepinerek haykırdı:

"Tüh, aptallar! Koca balığı kaçırdınız!"

Sola doğru gide gide Dımov ile Kiryuha sığ yerlere vardılar, gerçek balık avı orada başladı. Bu arada arabalardan da üç yüz metre kadar uzaklaşmışlardı, iki kişi ağı sığ yerden kamışlığa doğru ağır ağır çekerek, bir yandan da balıkları ürkütüp ağın içine sürmek için suyu şamarlayarak, kamışları hışırdatarak ilerlediler. Kamışların yanına yaklaşınca geriye döndüler, yeniden sığ yere vardıkları zaman ağı kıyıya çektiler. İçinden bir şey çıkmadığını görünce düş kırıklığı içinde tekrar kamışlara doğru yürüdüler. Böyle bacaklarını yukarı kaldıra kaldıra giderlerken aralarında konuşuyorlardı, fakat ne konuştukları kıyıdan işitilmiyordu. Güneş sırtlarını iyice kızdırmış, ısırgan sinekler başlarına üşüşmüştü. Başlangıçta serin sudan mosmor kesen tenleri şimdi kıpkırmızıydı. Mintanını omzuna kadar sıvayan Styopka eteğinin bir ucunu dişiyle tutarak,

elinde kova, ağ çekenlerin peşinden yürüyor, eğer ağdan balık çıkarsa, güneşte parlayan balığı havaya kaldırıp kıyıdakilere gösteriyordu.

"Hey, bakın, ne iri balık! Kovada bunun gibi beş tane daha var!"

Ağı kenara çektikten sonra Dımov, Kiryuha ve Styopka'nın her seferinde çamuru didik didik araştırdıkları, kovaya bir şeyler fırlattıkları, ağdan çıkardıkları nesneyi bazen elden ele geçirerek ilgiyle inceledikleri, sonra kovaya attıkları görülüyordu.

Styopka sudan çıktı, çabuk çabuk giyindi, başı çıplak, bol şalvarının paçalarını savura savura köye doğru koştu.

Dımov'la çatışmasından sonra ırmak, Yegoruşka için tüm çekiciliğini yitirmişti. O da dışarı çıktı, giyinmeye başladı. Panteley ile Vasya ayaklarını sarkıtarak dik sahilde oturuyorlar, yüzenlere bakıyorlardı. Yemelyan hemen kıyıda diz boyu suya girmiş, düşmemek için bir eliyle kenardaki otlara tutunurken bir eliyle de gövdesini suyla ovuyordu. Kupkuru kürek kemikleri ve gözünün altındaki şişle, besbelli sudan korktuğu için öne abanmış dururken çok gülünç bir görünüşü vardı. Yüzünün anlatımı ciddi, sertti; bir zamanlar Donets'te üşütüp sesini elinden aldığı için, azarlıyormuş gibi suya öfkeli öfkeli bakıyordu.

Kıyıdan, "Hey, nedir o çıkardığınız?" diye bağırıyorlardı.

Buna Kiryuha karşılık veriyor, fakat ne dediği pek anlaşılmıyordu. En sonunda Styopka sudan çıktı, mintanının eteklerini boşlamayı unutup kovayı iki eliyle birden tutarak arabalara doğru koştu. Güçlükle soluk alırken şöyle bağırıyordu:

"Arkadaşlar, bu kova doldu, başkasını verin!"

Yegoruşka kovaya bir göz attı: İçi balıkla doluydu. Genç bir çapakbalığı çirkin suratını sudan dışarı çıkarıyor, onun yanında yengeçler, küçük balıklar kaynaşıyordu. Yegoruşka elini suya daldırdı, karıştırdı; çapakbalığı avucunun içinden kaydı, onun yerine yukarıya bir sudak ile çayır sazanı çıktı. Vasya da yaklaşıp baktı kovaya, bakar bakmaz gözleri yaşla doldu. Tilkiyi gördüğü zamanki gibi yüzüne sevecen bir yumuşaklık yayıldı. Az sonra kovanın içinden bir şey çıkardı, bunu ağzı-

na atıp çiğnemeye başladı. Dişlerinin arasından çıtır çıtır sesler geliyordu.

Styopka şaşırarak bağırmaya başladı:

"Amanın, kardeşlerim! Vasya kayabalığını çiğ çiğ yiyor! Tüh sana, e mi!"

Vasya hiç istifini bozmadı, çiğ balığı çiğnerken, "Yok, canım! Bu kayabalığı değil, kilbalığı," dedi.

Ağzından balığın ezilmiş kuyruğunu çıkardı, sevgiyle baktıktan sonra yeniden ağzına soktu. O böyle balığı çiğneyip çıtır çıtır sesler çıkarırken, Yegoruşka, insandan başka bir yaratıkla karşı karşıya bulunduğunu düşündü. Şişik çenesi, donuk bakışlı, olağanüstü keskin gözleri, ağzına tıkıştırdığı balık kuyruğu, çiğ balığı çiğnerken yüzünün aldığı yumuşaklık onu insandan çok bir hayvana benzetiyordu. Vasya'nın yanında dikilmekten Yegoruşka'nın canı sıkılmıştı. Zaten balık avı da son bulmuştu. Arabaların yanında tembel tembel biraz gezindi, başka yapacak bir şey bulamadığı için köye doğru yürüdü.

Kilisedeydi şimdi. Bir köylünün kenevir kokan sırtına alnını dayamış, minberde okunan ilahiyi dinliyordu kımıldamadan. Öğle ayini bitmek üzereydi. Yegoruşka kilise şarkısından bir şey anlamıyor, o yüzden kayıtsız duruyordu. Az önceki ırmak eğlencesinden dolayı ıslak kızıl saçlarından Yemelyan'ı kalabalık arasında tanıdı. Ensesi tostoparlak, saçları hayli yukarıdan kesilmişti; şakakları da öyle, gereğinden fazla kısaydı. Kırmızı kulakları iki aslanağzı yaprağı gibi yanlara açılmıştı, iki kulak da yerlerini pek yadırgamış görünüyorlardı. Yusyuvarlak ensesine, kepçe kulaklarına bakarken Yegoruşka, Yemelyan'ın çok mutsuz bir insan olduğunu düşündü. Yürürken kollarını sallamasını, hırıltılı sesini, ırmakta yıkanırken ürkek ürkek otlara tutunuşunu gözünün önüne getirince ona karşı sonsuz bir acıma duydu, içinden ona okşayıcı sözler söylemek geldi. Adamı yeninden çekerek, "Yemelyan, ben de buradayım," dedi.

Kilise korosunda tenor ya da bas sesle ilahi söyleyenler, özellikle bir kerecik olsun koroyu yönetme mutluluğuna erenler çocuklara sert sert bakma, gerektiğinde de azarlama alışkanlığı-

nı edinirler. Koro şarkıcılığından ayrıldıktan sonra bile bu alışkanlıkları sürer gider. Yemelyan da yüzünü Yegoruşka'ya çevirip kaşlarının altından sert sert baktı, "Kilisede şımarıklık yapılmaz!" dedi.

Yegoruşka orada fazla kalmadı, kalabalık arasından ilerleyerek aziz tasvirlerinin bulunduğu köşeye ulaştı. Burada ilginç insanlar çarptı gözüne. Herkesten önde, yere serili halının sağında bir bay ile bir bayan yan yana dikiliyorlardı. Her ikisinin arkasında birer boş sandalye vardı. Üstünde yeni ütülenmiş keten bir giysi bulunan bay, selam veren bir asker gibi dimdik, tıraşlı, mavimsi görünen çenesini yukarı kaldırıyordu. Dik yakasında, mavimsi çenesinde, tepesindeki ufacık dazlağında, elindeki bastonda son derece kibirli bir hava vardı. Adamın kurumlanması o denli abartılıydı ki, boynu geriye doğru iyice gerilmişti. Çenesini yukarı kaldırıp boynunu iyice gerişinden kafasının her an kopup havaya fırlayıvereceğini sanırdınız. Beyaz ipek şallı, tombul, yaşlıca bayan ise başını yana eğmiş; sanki az önce birine bir iyilikte bulunmuş da, berikinin teşekkür etmesi üzerine, "Ah, teşekküre ne gerek var? Ben böyle şeyleri sevmem!" demek istiyormuş gibi dalgın dalgın bakıyordu. Halıyı dört bir yandan Ukraynalı köylüler kuşatmıştı.

Yegoruşka, aziz tasvirleri bölmesine yaklaştı, tanıdığı aziz resimlerinin önünde eğilmeye başladı. Her aziz resminin önünde telaş etmeden yere değinceye değin eğiliyor, doğrulmadan önce arkada duranlara şöyle bir göz gezdiriyor, sonra kalkıp resmi öpüyordu. Alnının soğuk taş döşemeye değmesi çok hoşa gidici bir şeydi. Elinde uzun mum maşasıyla kilise bekçisi mumları söndürmek için mihraptan çıkınca Yegoruşka ayağa fırladı, ona doğru seğirterek sordu:

"Ekmek-şarap ayini tamamlandı mı? Şaraplı ekmek dağıtıldı mı?"

Bekçi somurttu.

"Hayır, hayır! Böyle bir günde şaraplı ekmek dağıtılmaz."

Nikâh töreni sona ermişti. Yegoruşka ağırdan alarak kiliseden çıktı, köyün çarşısını gezmeye gitti. Eskiden de birçok köy görmüş, çarşılar gezmiş, çeşit çeşit insan tanımıştı; o yüz-

den burada karşılaştığı şeyler pek ilgisini çekmedi. İş olsun diye, kapısının önünde geniş, kırmızı kumaş parçası asılı bir dükkândan içeri girdi, içerisi geniş, yarı karanlıktı; dükkân iki bölümden oluşuyordu. Bölümlerden birinde tuhafiye ve bakkaliye malları satılıyordu. Öbürüne katran fıçıları dizilmişti; tavandan hamutlar, koşum kayışları sarkıyordu. Her iki bölüme de hoş bir katran ve meşin kokusu sinmişti. Dükkânı serinletmek için yerleri sulamışlardı; bu işi yapan kişi düş gücü zengin, aynı zamanda özgür düşünceli biri olmalıydı, çünkü taban baştan başa nakışlarla, büyü işaretleriyle süslüydü; görünüşe bakılırsa kuzeyli bir Rus olan, ablak suratlı, değirmi sakallı, şişko dükkân sahibi, göbeğini tezgâhın arkasındaki yazı masasına dayamış, ayakta dikiliyordu. Adamın elinde kıtlama içtiği bir bardak çay vardı. Çayı yudumlarken ofluyor, derin derin iç çekiyordu. Yüzünden büyük bir vurdumduymazlık okunmakla birlikte her iç çekişiyle, "Sen biraz dur hele! Ben de senin gözünü patlatmazsam!" der gibiydi.

Yegoruşka, adamın çalımına aldırmaksızın, "Bana bir kapiklik ayçiçeği çekirdeği verir misiniz?" dedi.

Dükkâncı kaşlarını kaldırdı, tezgâhın arkasından çıktı, Yegoruşka'nın cebine bir kapiklik ayçiçeği çekirdeği doldurdu. Ölçek görevini boş bir pomat kutusu yapmıştı. Yegoruşka'nın canı dükkândan çıkıp gitmek istemiyordu. Çörek dolu kutulara uzun uzun baktı, bir şeyler düşündü, yıllarca beklemekten üzerlerine toz çöken, ufak Vyazemsk çöreklerini göstererek, "Bunlar kaça?" diye sordu.

"Çifti bir kapik."

Yegoruşka bir gün önce Yahudi kadının armağan ettiği çöreği cebinden çıkardı.

"Peki, böyleleri sizde kaça?"

Dükkâncı çöreği eline aldı, evirdi çevirdi, bir kaşını kaldırarak, "Böyleleri mi?" diye sordu.

Sonra öbür kaşını da kaldırdı, bir süre daha düşündü, sonra yanıt verdi:

"Çifti üç kapiktir."

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Kırmızı bakır çaydanlıktan ken-

dine bir çay daha dolduran dükkân sahibi, göbeğini yeniden masaya dayadıktan sonra, "Kimin oğlusunuz?" diye sordu.

"İvan İvaniç'in yeğeniyim ben."

"Hangi İvan İvaniç? Her yerde İvan İvaniç dolu..."

Dükkâncı içini çekti, Yegoruşka'nın başının üstünden kapıya bir göz attı, kısa bir sessizlikten sonra, "Çay ister misiniz?" dedi.

Yegoruşka çay içmek için büyük bir istek duymuyordu.

"Eh, içebilirim..."

Adam ona da bir bardak çay doldurdu, bir topak şekeri dişleriyle parçalayarak çay tabağına koydu. Kırma sandalyelerden birine oturan Yegoruşka çayını içmeye koyuldu. Şimdi de badem şekerlerinin ederini sormak istiyordu. Sözü tam bu konuya getirmek üzereydi ki, içeriye bir müşteri girdi, bardağını bir kenara iten dükkâncı, adama doğru koştu. Onlar müşteriyle birlikte keskin katran kokan bölüme gittiler, konuşmaya başladılar. Müşteri işini bilen, inatçının biri olmalıydı, çünkü fiyat konusunda bir türlü pazarlığa yanaşmıyor, "olmaz" anlamında başını sallarken kapıya doğru geri geri yürüyordu. Sonunda dükkâncıyla bir uzlaşmaya vardılar, beriki büyük bir çuvala yulaf doldurmaya başladı.

Müşteri bir yandan mırın kırın ediyordu:

"Buna siz yulaf mı diyorsunuz? Yulaf değil, harman elentisi bu. Tavukların önüne atsanız onlar bile güler. Olmaz, ben Bondarenko'nun dükkânına gideceğim."

Yegoruşka ırmak kıyısına döndüğü zaman suya yakın yerde ateş yakmışlardı. Arabacılar yemek hazırlığı yapıyorlardı. Styopka elinde büyük bir kevgirle dumanlar içinde dikiliyor, durmadan önündeki kazanı karıştırıyordu. Biraz ötede de Kiryuha ile Vasya vardı; balık ayıklayan bu ikisinin gözleri dumandan kızarmıştı. Yerde çamura, yosunlara bulanmış, içinde balıkların parladığı, yengeçlerin oynaştığı ıslak ağ duruyordu.

Biraz önce kiliseden dönen Yemelyan gelip Panteley'in yanına dikilmişti. Adam bir yandan koro yönetir gibi kollarını sallıyor, bir yandan da zor işitilir, hırıltılı sesiyle "Senin için Tanrım..." ilahisini okuyordu. Dımov, atların yanındaydı.

Balık ayıklamayı bitiren Kiryuha ile Vasya, temizledikleri balıkları, canlı yengeçleri bir kovaya doldurdular, bol suyla çalkaladılar, sonra hepsini birden kazandaki kaynar suya boca ettiler.

Kevgirle köpükleri toplayan Styopka, "Yağ da koyayım mı?" diye sordu. Kiryuha, "Ne diye boşuna yağ harcayacaksın?" dedi. "Balık kendi öz suyunu salar."

Kazanı ateşin üzerinden çekmeden önce Styopka suya üç avuç dolusu darı ile bir avuç tuz attı. Kazanı karıştırıp biraz bekledikten sonra çorbanın tadına baktı, dudaklarını şapırdattı, kevgiri yaladı, yaptığı işten kıvançlı, öksürerek boğazını temizledi. Balık çorbası yenmeye hazır demekti bu.

Panteley dışında bütün arabacılar kazanın çevresini kuşattılar, kaşıklarını balık çorbasına daldırıp daldırıp çıkarmaya başladılar.

Panteley, kazanın başındakilere çıkıştı:

"Hey, delikanlıma da bir kaşık vermek yok mu? Belki onun da karnı acıkmıştır."

Kiryuha içini çekerek, "Bizim azığımız köylülere göredir, belki beğenmez," dedi.

"Yemeğin köylülere göresi mi olurmuş? Canı çeken oturur yer."

Eline bir kaşık tutuşturulan Yegoruşka, kazanın başına öbürleri gibi yanaşmadı, ayakta durup bir çukura bakar gibi kazanın içine bakarak, kaşıklamaya başladı. Yemekten taze balık kokusu yayılıyor, ara sıra darılar arasından pullar çıkıyordu. Yengeçleri kaşıkla çekip çıkarmak zor olduğundan, arabacılar doğrudan doğruya ellerini çorbaya daldırıp yengeci alıyorlardı. Çorbanın suyuna yalnız ellerini değil, yenlerini bile sokmuş bulunan Vasya bu konuda özellikle becerikliydi! Çorba gene de Yegoruşka'ya pek lezzetli geldi, perhiz günleri annesinin pişirdiği yengeç çorbasını anımsattı. Panteley, kazandan uzak bir yerde oturuyor, kendi kendine ekmek geveliyordu.

Yemelyan dayanamayıp sordu:

"Dede, çorbadan sen niye yemiyorsun?"

"Iğğğ! Yengeçten iğrenirim ben!"

Yaşlı adam gerçekten de yüzünü tiksintiyle öbür yana çevirdi.

Yemek yenirken havadan sudan konuşuluyordu. Yegoruşka arabacıların bu konuşmalarından, aralarında yaş ve huy ayrımı olmakla birlikte, onları birbirlerine yaklaştıran bir şeylerin varlığını hemen sezdi: Hepsi de çok iyi geçmişleri olan, buna karşılık geçirmekte oldukları günlerden hiç hoşnut kalmayan kimselerdi. Geçmiş günler hakkında her biri coşkuyla konuşuyor, ama içinde bulundukları zamana gelince ağızlarını bıçak açmıyordu. Öyledir hep, Rus insanı yaşamayı değil, anımsamayı sever. Yegoruşka henüz bu gerçeği bilmiyor; çorba kazanı başına toplanmış bu insanların hepsinin de birilerince incitildiklerine, dünyaya küstürüldüklerine inanıyordu. Panteley, geçmiş zamanlarda, henüz demiryolu yokken at arabalarıyla Moskova'ya, Nijni'ye yük taşıdıklarını, kazandıkları bol parayı koyacak yer bulamadıklarını anlatıyordu. O zamanın tüccarları bir başkaymış, balık bile daha bol, her şey ucuzmuş. Ya şimdi? Son zamanlarda yollar kısalmış, tüccarlar pintileşmiş, halk yoksullaşmış, tahıl pahalanmış, her şey ufalıp küçülmüş. Yemelyan da dertliydi. Bir zamanlar Lugansk fabrikasında kilise şarkıcılığı yaptığını, ama şimdi o pürüzsüz seslerden, notaya bakıp şarkı okuma becerisinden onda eser kalmadığını söyledi. Şimdi kendisi bir köylü parçasından başka bir şey değilmiş, geçimi ise, onu arabaların başına koyup yollayan, yolculuktan döndükten sonra da kazancının yarısını elinden alan ağabeyinin insafına kalmış. Vasya eskiden bir kibrit fabrikasında çalışıyor, çok da iyi kazanıyormuş. Kiryuha iyi insanların yanında arabacılık yapmış, yörede üçlü at koşulu arabaları onun gibi süren başka bir arabacı daha yokmuş. Varlıklı bir köylünün oğlu olan Dımov ise eski günlerini zevk, eğlence içinde geçirmiş, gezmiş tozmuş, üzüntü nedir bilmezmiş. Fakat sert yapılı bir adam olan babası, çocuk yirmi yaşını doldurunca, daha fazla aylak dolaşmasından korkmuş; oğlunun bir baltaya sap olmasını istediğinden, kimsiz kimsesiz çocuklar gibi arabacıların yanına katıvermiş. Ötekilerin arasında konuşmayan yalnız Styopka'ydı, ancak onun yüzünün duruşundan da önceki yaşamının şimdikine göre bin kat iyi olduğu anlaşılabilirdi.

Aklına babası gelen Dımov, somurtarak yemeği bıraktı, çatık kaşlarının altından arkadaşlarını teker teker süzdü, arsız bakışları Yegoruşka'nın üzerinde durdu.

"Hey, şapkanı çıkarsana sen!" dedi. "Gâvur musun yoksa? Yemek yerken şapka giymek nerede görülmüş? Bir de efendi olmaya niyetleniyorsun!"

Yegoruşka tek söz söylemeden şapkasını çıkardı. Artık ne yediği çorbanın tadı kalmıştı ne de Panteley ile Vasya'nın ona arka çıkmalarını anlayabiliyordu. Onu gücendiren kabadayıya karşı içinde kabardıkça kabaran bir kin vardı şimdi. İlk fırsatta bu küstah adamdan hıncını çıkarmalıydı.

Yemekten sonra arabacılar arabaların yanına gidip altlarındaki gölgelik yerlere uzandılar.

Yegoruşka, Panteley'in yanına yaklaştı.

"Dede, ne zaman yola çıkacağız?"

"Ulu Tanrı ne zaman izin verirse biz de o zaman gideriz, delikanlım. Şimdi yola çıkılmaz, sıcaktır... Oh, ulu Tanrım, sen bizi esirge! Meryem Ana, koru bizi! Hadi, sen de yat, oğul!"

Çok geçmeden arabaların altından horultular yükseldi. Yegoruşka yeniden köye gitmeyi düşündüyse de uyuyanların arasında biraz daha oyalandı, sonra kendisi de ihtiyarın yanına kıvrıldı.

VI

Kervan, gün boyu ırmak kıyısından ayrılmadı, ancak güneş batarken yola koyuldu.

Yegoruşka gene dengin üstünde yatarken araba cızırdıyor, iki yana ağır ağır ırgalanıyordu. Panteley arabanın yanındaydı gene. Yaşlı adam yürürken ayaklarını yere, ellerini de kalçalarına vuruyor, bir yandan da kendi kendine mırıldanıyordu. Havada bir gün önceki müzik, bozkırın tekdüze curcunası vardı.

Yegoruşka arabanın tepesinde sırt üstü yattı, ellerini başının altına koydu, gökyüzünü seyre koyuldu. Akşam kızıllığı yavaş yavaş azalıyor, koruyucu melekler, ufku dört bir yandan yaldızlı kanatlarıyla örterken, gece yatısı için yerlerini alıyorlardı.

Olaysız geçen bir gündüzden sonra beklenen, istenen gece bastırmıştı; melekler göklerdeki evlerinde rahatça oturabilirlerdi... Yegoruşka havanın yavaş yavaş karardığını, karanlıkla birlikte bozkıra sis çöktüğünü, yıldızların birbiri ardından gökyüzünde parladığını gördü.

Geceleri uçsuz bucaksız gökten gözlerinizi ayırmadan bakarken, her nedense düşüncelerinizde, duygularınızda yalnız olduğunuz bilinci uyanır. Kendinizi umarsızlık içinde yapayalnız, en yakınınız saydığınız kimselerden uzak, çok uzak bulursunuz. Koca evrende değersiz bir varlık olarak görürsünüz kendinizi. Binlerce yıldır gökyüzünden bakan yıldızlar, insanın kısacık yaşamını umursamayan, bilinmeyenlerle dolu gökyüzü ve çevrenizi saran karanlık, siz bütün bunlarla göz göze gelip anlamlarını çözmeye çalıştıkça suskunluklarıyla içinizi ezerler. İşte o anda gömütte bizleri bekleyen yalnızlık gelir aklınıza; içinde bulunduğunuz yaşamın gerçeği, tüm korkunçluğu, umarsızlığıyla beyninizde çakılıp kalır.

Yegoruşka gömütlükte, vişne ağaçları altında sonsuz uykuya dalan ninesini düşündü. Gözlerini bakır beşliklerle kapayıp tabuta koyduklarını, sonra tabutun kapağını kapatıp gömüte indirdiklerini anımsadı. Toprak keseklerinin tabutun kapağından çıkardığı tok sesler kulaklarında çınladı. Herkesin karanlık, dar tabut içinde tek başına bıraktığı zavallı ninesi gözünün önüne geldi. Ninesinin, birdenbire uyanıp nerede olduğunu anlayamadığını, açmaları için kapağa vurduğunu, onu kurtarmalarını isteyerek yalvardığını, sonunda korkudan bitkin düşüp yeniden öldüğünü canlandırdı zihninde. Daha sonra annesini, Peder Kristofor'u, Kontes Dranitskaya'yı, Salamon'u ölü olarak düşledi, fakat kendisini evden uzaklarda, karanlık bir gömütte yalnız başına bırakılmış, güçsüz ve ölü olarak hayal etmeye ne denli çalıştıysa da bunu başaramadı. Kendisinin ölebileceğine inanmıyor, hiçbir zaman ölmeyecekmiş gibi bir duygu taşıyordu...

Öte yandan ölme vakti çoktan gelmiş bulunan Panteley, arabanın yanında ayaklarını yere vurarak yürüyor, bir yandan da sanki düşüncelerinin yerlerinde durup durmadıklarını yokluyordu:

"... Bir kötülüklerini görmedim, iyi efendilerdir doğrusu. Delikanlıyı okumaya gönderdiler, ama oğlan iyi okuyor mu, orasını bilmem artık... Slavyanoserbsk'te yüksek bilim öğrenebilecek okul yokmuş, yokmuş ya... Onun için kente göndermişler delikanlıyı... Oğlan da iyi oğlandır, ha! Büyüsün, adam olsun, sonra anasına babasına yardım eder... Sen de öyle, Yegori, şimdi daha küçüksün, büyüyünce anana babana bakacaksın. Ulu Tanrı'nın buyruğudur bu... Anamı babamı sayacaksın. Benim de çocuklarım vardı, yandılar... Karım da yandı, çocuklarım da... Ya işte, böyle... Noel gecesi yangın çıkmış. Yoktum ben evde, Oryol'a gitmiştim. Keşke gitmez olaydım. Yangını görür görmez karım Marya sokağa fırlamış, sonra çocukların içeride kaldıklarını anımsayınca gerisin geri içeriye koşmuş. Hepsi birlikte yanmışlar, hiçbiri kurtulamamış... Ya işte... Ertesi gün kemiklerinden başka bir şey bulamamışlar..."

Gece yarısı olmalıydı; arabacılar ile Yegoruşka gene ufak bir ateşin çevresinde oturmaktaydılar. Kuru yabani otlar çatır çatır yanarken Kiryuha ile Vasya dereye su getirmeye gittiler. Az sonra karanlıkta gözden kaybolan iki kişinin konuşmaları, kovalarını suya daldırışları duyulduğuna göre dere pek uzakta olmamalıydı. O koyu karanlıkta ateş durmadan kıpırdayan koca bir kırmızı leke gibiydi. Gökte her ne kadar ay ışıldıyorsa da kırmızı lekenin ötesinde her şey ışık geçirmez bir karanlığın içine gömülmüş gibiydi. Alevler arabacıların gözünü kamaştırdığından yolun bir bölümünün dışında hiçbir şey gözükmüyordu. Yün balyaları yüklü arabalar, ayakta dikilen atlar yarı karanlıkta yüce dağları andırıyordu. Ateşin yirmi adım ilerisinde, yol ile tarla sınırının arasında yana yatmış bir gömüt haçı vardı. Ateş yakılmadan önce uzaklar daha iyi gözüktüğü için Yegoruşka bu eğik haçın orada durduğunu görmüştü.

Dolu kovalarla geriye dönünce Kiryuha ile Vasya kazanı taşıra taşıra doldurdular, ateşin üstüne oturttular. Elinde kenarları kertik kertik olmuş bir kaşık, Styopka kazanın yanında, dumanlar içindeki yerini aldı; suya düşünceli düşünceli bakarak köpüğün kabarmasını beklemeye koyuldu. Yan yana oturan Panteley ile Yemelyan da büyük bir suskunluk içinde dü-

şüncelere dalmışlardı. Dımov, yumruklarını başına destek yapmış, yüzükoyun yerde yatıyor, ateşe bakıyordu. O böyle uzanmış yatarken ayakta dikilen Slyopka'nın gölgesi onun üzerinde hop hop oynuyor, güzel yüzü bazen koyulaşırken bazen de aydınlanıp parlayıveriyordu. Kiryuha ile Vasya yakınlarda dolaşıyorlar, ateşe atmak için kuru ot, kayın ağacı kabuğu topluyorlardı. Ellerini ceplerine sokan Yegoruşka, Panteley'in yanında durmuştu. Ateşe dalıp gitmişti gözleri, ateşin kuru otları yutuvermesi görülecek şeydi...

Yorgunluk gideren arabacıların hepsinin duruşları da düşünceliydi. Arada bir başlarını çevirip üzerinde kırmızı beneklerin oynaştığı tahta haça kaçamak bakışlarla bakıyorlardı. Karanlıktaki bu tek gömütün hüzünlü, hülyalı, son derece şiirsel bir görünüşü vardı. Gecenin sessizliği içinde gömütün suskunluğu, bu suskunluk içinde toprak altında, tanımadıkları bir kişinin yattığı, ölenin ruhunun o çevrede dolanıp durduğu açıkça hissettiriyordu kendini. Acaba bu ruh bozkırın ortasında huzurlu muydu? Ay ışıklı gecelerde tek başına sıkılmıyor muydu? Bozkır daha bir hüzünlü, keder verici, düşünceliydi gömütün yanında. Otlar daha bir üzgün görünüyor, çekirgelerin çıtırtıları daha neşesiz geliyordu insana. Yoldan geçerken bu yalnız başına kalmış ruhu düşünmeyen, gömüt çok gerilerde kalıp sisle örtülünceye dek dönüp dönüp arkasına bakmayan bir tane yolcu bile çıkmamıştır herhalde...

"Dede, neden dikmişler bu haçı?" diye sordu Yegoruşka.

Panteley ilkin haça baktı, sonra gözlerini Dımov'a çevirerek sordu:

"Hey, Dımov, tırpancıların tüccarları yolda durdurup öldürdükleri yer burası mı?"

Dımov isteksiz isteksiz doğruldu, gömüte şöyle bir göz atarak, "Ta kendisi," dedi.

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Bir tutam kuru ot alan Kiryuha, otları çıtırdata çıtırdata topak yaptı, bunu kazanın altına soktu. Ateş canlandı, alevler yükseldi, alevlerle birlikte yükselen yumak yumak dumanlar Styopka'nın üstüne doğru yöneldi. Haçın gölgesi uzayarak yarı karanlıktaki arabalara doğru ilerledi.

Dımov başladığı sözü sürdürme çabası içindeydi, bir yandan da isteksiz görünüyordu.

"Evet, tırpancıların tüccarları öldürdükleri yer burası. Baba ile oğul iki tüccar kutsal tasvirler, aziz resimleri satmak üzere yola çıkmışlar. İlerde, şimdi İgnat Fomiç'in işlettiği bir han vardır, geceleyin orada konaklamışlar. Baba içkiyi biraz fazla kaçırmış anlaşılan, parasının çokluğuyla övünmeye başlamış. Bilmez misiniz, tüccar milleti övünmeden duramaz... Sanki herkesten üstün olduklarını ortaya koyacaklar da ellerine bir şey geçecek! Her neyse, o gece handa buralara ekin biçmeye gelen tırpancılar da varmış. Tüccarın övündüğünü duyunca kulak kesilmişler..."

Panteley içini çekti.

"Sen büyüksün, Tanrım! Bizleri koru, Meryem Ana!"

"Ertesi sabah, gün ucuyla birlikte tüccarlar yola koyulmuşlar, tırpancılar da onların peşinden... 'Efendim, birlikte yolculuk yapalım, hep birlikte zaman çabuk geçer, hem tehlikeleri de azaltmış oluruz. Kuş uçmaz, kervan geçmez yerler burası,' demişler. Aziz tasvirleri zedelenmesin diye tüccarlar yavaş yol alıyorlarmış, bu da tırpancıların işine yaramış..."

Dımov dizlerinin üstüne oturdu, gerindi, esneyerek anlatmasını sürdürdü:

"Ya işte... Başlangıçta güzel güzel konuşmuşlar, ahbaplık etmişler. Ama buraya gelince ırgatlar ansızın tırpanlarını kaldırıp baba oğula saldırmışlar. Oğlan yiğit bir delikanlıymış, tırpanlardan birini kaptığı gibi o da ötekilere veryansın etmiş. Ne var ki, sekiz kişiymiş tırpancılar, sonunda tüccarları delik deşik etmişler, kesmedikleri yerlerini bırakmamışlar, ikisinin de işini bitirince sürükleye sürükleye götürmüşler, yaşlı tüccarı buraya, oğlunu da yolun öbür yanına gömmüşler. Şu haçın karşısında bir tane haç daha vardır. Sağlam kalmış mıdır, bilmem, ama karanlıkta gözükmez..."

Kiryuha gözlerini karanlığa dikti.

"Yok canım, sapasağlam duruyor yerinde."

"Tüccarların fazla parası çıkmamış," dedi Dımov.

Onu Panteley de onayladı:

"Doğru, çok paraları yokmuş. Topu topu yüz ruble çıkmış üstlerinden."

"Sonra tırpancılardan da üç kişi ölmüş. Genç tüccar onları bir hayli hırpalamışmış meğer. Yaralılardan üçü çok kan kaybetmişler. Birinin kolu kopmuş, anlatılanlara bakılırsa dört fersah gittikten sonra Kurikov köyü yakınlarında bir tümsekte bulmuşlar adamı. Çömelip başını dizlerine dayamış, onu oturduğu yerde düşünüyor sanmışlar. Bir de bakmışlar ki, canı yok, ölmüş..."

Panteley, "Kanlı izlerden bulmuşlar onu," dedi.

Hepsi birden dönüp haça baktılar, ortalığa bir sessizlik çöktü. Bir yerlerden, belki de dere kıyısından bir kuşun hüzünlü çığlığı yükseldi: "Splyu, splyu, splyu!"

Yemelyan, "Dünyada kötü insan çok!" dedi.

Ürkmüş bir yüzle ateşe doğru sokulan Panteley, "Evet, çoktur, pek çoktur," diye destekledi onu. "Böyleleriyle her yerde karşılaşmışımdır... Öte yandan iyilerini, anasından temiz süt emmişleri de gördüm, insanların günaha girmişleri daha çoktur yeryüzünde... Göklerin Kraliçesi, Meryem Ana'mız esirgesin, korusun bizleri... Hiç unutmam, otuz yıl, belki daha da önceydi; Moşçansk'tan bir tüccar binmişti arabama. Ne yalan söyleyeyim, iyi bir adamdı; yörenin varlıklı, tanınmış tüccarlarındandı. Bir kötülüğünü görmedim, neme gerek, iyi insandı. İşte bu tüccarla yola çıktık, hayli gittikten sonra hanlardan birinde konakladık. Rusya'da hanlar buradakiler gibi değildir.[11] Hanların üstleri ahır gibi kapalıdır orada, zenginlerin çiftliklerinin ambarını andırır biraz. Ancak, ambarların tavanı yüksekçe olur. İşte böyle bir hana indik, ikimizin de keyfine diyecek yoktu, doğrusu... Tüccar odasında, ben atların yanında; gel keyfim gel! Neyse, vakit ilerledi, yatma zamanı geldi. Tanrı'ya gereken duamı okudum, yatmadan önce avluyu şöyle bir dolaşayım dedim. Şimdiki gibi kapkaranlık bir gece bastırmış, göz gözü görmüyor. Usul usul yürüdüm, sözün gelişi, şu arabalara kadar gittim, gitmedim. Bir de baktım: İlerisi ateş yakmışlar

11 Yolculuk Ukrayna'da, Çehov'un doğup büyüdüğü bölgeye yakın yerlerde geçmektedir: Rusya olarak adlandırılan yerler, Ukrayna'nın kuzeyindedir – ç.n.

gibi aydınlık. Olur şey değil! Gecenin bu saatinde kim ateş yakabilir? Herhalde han sahibi çoktan yatmıştı, tüccarla benden başka yolcu da yoktu. Beni bir kuşkudur aldı... İyice sokuldum, aydınlığın nereden geldiğini görmek istedim. Aman Tanrım, sen bizi koru, Göklerin Kraliçesi! Bir de ne göreyim: Hanın altındaki parmaklıklı bir pencereden gelmiyor mu ışık? Yere yattım usulca, başımı uzatıp baktım. Nasıl baktıysam bütün tüylerim ayağa kalktı, her yerim buz gibi oldu..."

Gürültü etmemeye çalışarak ateşe bir tutam ot attı, otun çıtırtıları, cızırtıları geçinceye dek bekledikten sonra anlatmasını sürdürdü.

"İçeriye baktım: Genişçe, isli, karanlık bir bodrum. Fıçının üstüne bir fener konulmuş. Demek, ışık bu fenerden geliyordu... Odanın ortasında kırmızı gömlekli on kadar adam duruyor; kollarını sıvamışlar, ellerindeki bıçakları biliyorlar. Ya, demek böyle! Tam da çetenin kucağına düşmüşüz! Bu durumda ne yapmak gerekir? Hemen tüccarın yattığı odaya koştum, yavaşçacık uyandırdım. 'Böyle böyle... Sakın korkayım deme, efendim, ama haydutların eline düştüğümüzü de bil...' Beti benzi attı adamcağızın. 'Dur, Panteley, ne yapacağız şimdi?' diye sordu. 'Yanımda öksüzlerin hakkı, pek çok para var. Canımdan korktuğum yok, Tanrı verdi, Tanrı alır, ama benim tüm korkum öksüzler için kazandığım paralar yüzünden...' Tüccar bana güveniyor ama, benim elimden ne gelir ki? Bütün kapılar kapalı, dışarı kaçacak tek delik yok. Avlu yalnız duvarlarla çevrilmiş olsaydı kolaydı, duvarın üstünden aşmaya çalışırdık. Ama avlunun üstü kapalı. Tüccara dedim ki: 'Efendim, sen yüreğini berk tut. Korkuya kapılmadan, yerini değiştirmeden dua et Yaradan'a. Belki ulu Tanrı öksüzleri yerindirmek istemez. Burada kal, hiç renk verme. Ben elimden geleni yapmaya çalışacağım.' İşte böyle dedim tüccara. Oturup dua ettim, Tanrı bana akıl verdi. Usulcacık arabaya çıktım, oradan da yukarı tırmandım. Kimsecikler duymasın diye yavaş yavaş tavandaki samanları çekmeye başladım. Ellerimle çektim, çektim, bir adam sığacak genişlikte bir delik açtım. Oradan çıktım yukarıya, çatıya demek istiyorum yani. Çatıdan aşağıya atladım, var gücüm-

le koşmaya başladım. Koştum, koştum, koştum... Az kaldı düşüp bayılayazdım. Bir solukta beş fersah, belki de daha çok koşmuşum. Tanrı'ya şükür, bir de bakıyorum; bir köy... Koşa koşa evlerden birine yaklaştım. 'Açın kapıyı Ortodokslar!' diye bağırdım. 'Bir Hıristiyan'ın canını kurtarın!' Herkesi ayağa kaldırdım. Köylüler toplandılar, yollara döküldüler. Kimisinde sicim, kimisinde sopa, kimisinde dirgen... Hanın kapısını kırdık, oradan doğruca bodruma. Haydutlar bıçaklarını iyice bilemişler, tüccarı kesmeye hazırlanıyorlarmış. Köylüler tümünü de yaka paça topladılar, muhtara teslim ettiler. Tüccar öyle sevindi ki, yardıma gelenlere yüz ruble bağışladı. Bana da beş altın verdi. Unutmamak için adımı deftere yazdı. Sonra o bodrumda birçok insan kemiği bulmuşlar. Kemik, kemik, hem de ne kadar! Doldurmuşlar her yeri. Demek oluyor ki, hana gelenleri soyuyorlar, sonra kimse öğrenmesin diye öldürüp gömüyorlarmış... İşte böyle, haydutları Moşçank'a götürdüler, cellatlar hepsinin cezasını verdi."

Panteley öyküsünü bitirince dinleyenlere baktı. Onlar da çıt çıkarmadan gözlerini ihtiyara dikmişlerdi. Su durmadan kaynıyor, Styopka bir yandan köpüğünü alıyordu.

Kiryuha sesini yükseltmekten korkarak, "Yağ hazır mı?" diye sordu.

"Bekle bir dakika. Hemen getiririm."

Onun yokluğunda yeni bir şey anlatmasını istemediği için, gözlerini Panteley'den ayırmayan Styopka arabalara doğru koştu, ufak tahta bir çanakla birlikte çabucak geriye döndü. Çanağın içinde domuz yağı vardı.

Panteley gene alçak sesle, gözlerini kırpmadan anlatmaya koyuldu:

"Başka bir seferinde gene bir tüccar almıştım arabama. Dün olmuş gibi anımsarım, adı Piyotr Grigoryiç'ti. İyi adamdı doğrusu. Aynı biçimde, onunla da bir hana indik. O gene odasında, ben de atların başında. Karı-koca han sahipleri iyi insanlara benziyorlardı, yanaşmaları da öyle. Her şey iyi, güzel de, benim içim rahat değil. Gene içime bir kurt düştü. Böyle yerlerde sen gel de huylanma! Kapılar açık, giren çıkan pek çok ama gene

de korkuyorum, içim rahat etmiyor... Aradan zaman geçti, yolcular yatıp uyudular. Vakit hayli ilerledi, neredeyse sabah olacak. Arabada tek başıma yatıyorum, baykuş gibi gözlerimi kırpmıyorum... Derken, amanın yavrularım, 'tap tap tap' diye sesler işitmeyeyim mi yattığım yerden! Birinin arabaya yaklaştığını anladım. Başımı çıkarıp baktım: Üstünde gecelikten başka bir şey bulunmayan bir kadın dikiliyor karşımda. 'Ne var, ne istiyorsun bacım?' diye soruyorum. Seninkisi zangır zangır titriyor, bet beniz atmış, 'Çabuk kalk!' diyor. 'Canına kurban. Tüccar tehlikede, han sahipleri onun için hiç de iyi şeyler düşünmüyorlar. Adamla karısının fiskos ettiklerini kendi kulaklarımla işittim.' Ya, işte... Yüreğim boşuna sızlayıp durmamış, boşuna işkillenmemişim... 'Peki, sen kimsin?' diye soruyorum. 'Ben mi? Ben onların aşçısıyım,' diyor. Bunun üzerine doğruca tüccarın yanına vardım, onu usulca uyandırdım. 'Böyle böyle, Piyotr Grigoryiç, durumun hiç de iç açıcı değil. Bak, efendim, sen hemen kalk yataktan. Uykunu sonra alırsın. Vakit varken buradan uzaklaşıp gidelim,' dedim. Tüccar kalktı, giyinmeye başladı. Tam o sırada kapı ardına kadar açıldı. Ee, gözünüz aydın... Aman, Ana Kraliçem, bu gözlerim daha neler görecek? Odaya han sahibi karı-koca ile üç tane de yanaşma girmezler mi? Demek, kör olasılar uşakları da kandırmışlar... 'Parası çoktur, tüccarı öldürür, parasını paylaşırız,' demişlerdir. Beşinin de ellerinde birer uzun bıçak... Han sahibi adam kapıyı arkadan kilitledikten sonra, 'Ee, hadi bakalım, ecel saatiniz geldi, çabuk duanızı edin!' dedi. 'Eğer bağırmaya kalkarsanız dua etmenize de izin vermem.' Bağırıp da ne olacaktı sanki? Üstelik korkudan soluğumuz kesilmiş, bu durumda bağıracak güç kalır mı insanda? Tüccar ağlamaya, yalvarmaya başladı: 'Ey, Ortodokslar!' dedi, 'Siz parama göz dikip beni öldürmeyi tasarladınız. Aklınıza koyduğunuzu yapmanıza engel olamam. Ben yolcu hanlarında öldürülen ne ilk ne de son tüccar olurum... Benim gibi kaç tüccar kardeşim can vermiştir bu yerlerde! Ama arabacının bunda suçu ne? Benim param yüzünden ona ne eziyet çektiriyor, niçin kesmeye kalkıyorsunuz?' Tüccarın bu acıklı konuşması karşısında han sahibi ne dese beğenirsiniz? 'Eğer ara-

bacıyı kesmezsek yarın mahkemede ilk tanıklığı o yapar. Onu canlı bırakamayız. Zaten bizim için pek fark etmez; ha bir kişi öldürmüşüz, ha iki kişi... On günah işlesen de hepsine bir tövbe yeterlidir. Siz şimdi konuşmayı bırakın da duanızı bitirin. Boşuna vakit yitiriyorsunuz.' Tüccarla yan yana durarak gözlerimizden yaşlar aka aka ulu Tanrı'ya yakarmaya başladık. Tüccarın aklından çocukları çıkmıyordu. Bense daha gençtim, yaşamaya doyamamıştım. Azizlerin resimlerine bakıyor, öyle acı acı ağlıyorduk ki, düşündükçe şimdi bile gözlerim yaşarıyor. Han sahibi ile karısı bize acımaya başladılar neredeyse. Dediler ki; 'Ey, Tanrı'nın garip kulları! Yarın öbür dünyada yakamıza yapışmayın, Tanrı katında bizler için kötü dua etmeyin! Size bu işi yapıyorsak, geçim zorluğu yüzünden yaptığımızı bilin! Bundan başka çıkış yolumuz yok.' Tanrı'ya yalvardık, yakardık, ağladık, sızladık, ama sonunda yüce Tanrım dualarımızı işitti, acıdı bize... Han sahibi, tüccarın sakalından yakalayıp tam bıçağı boğazına çalacağı sırada biri avlu penceresine küt küt vurmaya başlamasın mı! Tüccarla ben şaşkınlıktan donakaldık. Han sahibinin iki eli yanına düştü. Dışarıdan pencereye vuruyorlar, bir yandan da bağırıyorlardı: 'Piyotr Grigoryiç! Piyotr Grigoryiç! Hadi, çabuk hazırlan, gidiyoruz!' Tüccarı almak için adamlarının geldiğini sanan han sahipleri hemen oradan tabanları yağladılar, biz de doğruca avluya koştuk, oradan arabaya atladığımız gibi, artık bizi koydunsa bul!"

Dımov, "Pencereye vuran kimmiş?" diye sordu.

"Pencereye vuran mı? Kim olacak! Meleklerden ya da ermişlerden biri... Çünkü avludan dışarı çıktığımızda kimseyi göremedik. Tanrı'nın hikmeti, bize yardıma gelmişler..."

Panteley bunun gibi daha birçok öykü anlattı dinleyenlere. Öykülerinin hepsinde de "uzun bıçaklılar" başlıca rolü oynuyor, hepsinden de bir uydurma kokusu geliyordu. Bu öyküleri başkalarından mı işitmişti, yoksa bir zamanlar kendisi uydurup belleği zayıfladıkça gerçeklerle uydurduklarını karıştırmaya mı başlamıştı, orası pek belli değildi. Ancak, hangisi doğru olursa olsun, insanın garibine giden bir şey vardı: Yaşlı adam gerek yolda giderken, gerekse mola verildiğinde dinle-

nirken bir şeyler anlatma isteği duyduğu zaman, yaşadıklarını değil de, uyduruk olayları anlatmayı açıkça yeğliyordu. Her işittiğini geçer akçe sayan saf Yegoruşka, Panteley'in anlattıklarına hemen inanıyor, fakat gün görmüş, bütün Rusya'yı gezmiş, birçok olay yaşamış, bu arada çoluğunu çocuğunu yangında yitirmiş bir adamın, sanki bütün bunlar onun başından geçmiş gibi, kendi yaşamıyla ilgili konulara gelince susmasına, uyduruk şeyleri bol bol anlatırken asıl yaşadıklarını es geçmesine şaşıp kalıyordu.

Pişirdikleri lapayı yerken hepsi susuyor, az önce dinledikleri öyküleri düşünüyorlardı. Yaşam korku vericidir, mucizelerle doludur; o nedenle Rusların ülkesinde anlatacağınız öykü ne denli korkunç olursa olsun, öykülerinizi haydut yuvalarıyla, uzun bıçaklarla, mucizelerle ne denli çok süslerseniz süsleyin, anlatacağınız öyküler dinleyiciler üzerinde olmuş şeyler gibi etki bırakır, belki yalnız okumuş-yazmış kişiler inanmadıklarını gösterircesine size yan yan bakarlar, fakat onlar bile anlattıklarınıza karşı çıkmayıp susmayı yeğlerler. Yolun kıyısındaki haç, karanlığa gömülmüş yün denkleri, görünmeyen koyu enginler, ateşin başında toplanmış insanların pek de parlak olmayan gelecekleri... topu birden göz önüne alınınca öylesine ürkütücü, mucize dolu görünüyordu ki, uydurma olayların, masalların korku vericiliği bunların yanında soluklaşıyor, gerçekmiş gibi gözüküyordu.

Arabacılar kaşıklarını aynı kazana daldırıp daldırıp çıkarıyorlar, yalnız Panteley lapasını bir köşede tek başına tahta çanağından yiyordu. Panteley'in kaşığı da ötekilerinki gibi değildi; selvi ağacından oyulmuş, üzerine haç resmi işlenmişti. Yegoruşka yaşlı adamın kaşığını görünce hatırına onun su içtiği kandil çömleği geldi. Styopka'ya sokularak usulca sordu:

"Dede niçin ayrı yiyor yemeğini?"

Styopka ile Vasya bir ayıptan, gizli kalmış bir suçtan söz ediyormuşçasına birbirlerine bakarak fısıltıyla, "Eski tarikattandır da ondan," karşılığını verdiler.

Hepsi de susuyor, kara kara düşünüyorlardı. Anlatılan korkulu öykülerden sonra olağan şeylerden söz etmek gelmiyordu

içlerinden. Bu koyu sessizlik ortasında Vasya birdenbire doğruldu, donuk gözlerini bir noktaya dikerek kulak kabarttı.

"Ne var? Bir şey mi oldu?" diye sordu Dımov.

"Bize doğru biri geliyor uzaktan."

"Hani, nerede?"

"Bak, işte orada. Belli belirsiz parlıyor." Vasya'nın baktığı yönde koyu karanlıktan başka bir şey gözükmüyordu, hepsi birden kulak kesildiler, hiçbir ses yoktu. Dımov, "Yoldan mı geliyor?" diye sordu.

"Yoo, tarladan. Bize doğru yaklaşıyor."

Bir dakika kadar sessizlik içinde geçti. Dımov, "Belki tüccarlardan biri hortlamıştır da tarlada dolaşıyordur," dedi.

Başlarını haça döndürüp ürkek ürkek baktılar, sonra gözlerini birbirlerine çevirip gülüştüler. Duydukları korkudan dolayı utanmışlardı.

İşte ayak sesleri işitildi, birisi hızlı hızlı yürüyordu onlara doğru.

Vasya, "Elinde de bir şey var," dedi.

Yürüyen kişinin ayakları altında otların hışırdadığı, çıtır çıtır ettiği duyulmaya başladı, fakat ateşin aydınlattığı bölgenin dışında tek canlı varlık gözükmüyordu. Sonunda ayak sesleri iyice yaklaştı, birisi öksürdü, sanki ateşin titreyen aydınlığı birdenbire genişleyerek arabacıların gözlerindeki sis perdesi düştü: Önlerinde koskoca bir adam dikiliverdi.

Ateşin aydınlığı mı adamın yüzünde bir ışık oyunu yapmıştı, yoksa ona bakanlar önce bu yüzü mü dikkatle incelemişlerdi, orası pek belli değil; fakat her şeyden önce adamın yüzündeki gülümsemenin canlılığı hepsinin dikkatini çekti. Uykusundan yeni uyandırılmış bir çocuğun gülücüklerine benzeyen, bakar bakmaz insanın içini ısıtan, bütün yüze yayılmış, hoş bir gülümsemeydi bu. Görür görmez bu gülücüğe gülümsemeyle karşılık vermek isteği duyuyordunuz elimizde olmadan. Adama daha yakından bakınca bir olağanüstülüğü bulunmayan, otuz yaşlarında çirkince biri olduğu dikkatlerini çekti. Uzun boylu, uzun burunlu, uzun bacaklı, uzun kollu bir Ukraynalı'ydı bu; kısa olan yalnız boynuydu, bu da ona kambu-

rumsu bir görüntü veriyordu. Yakası işlemeli, tertemiz beyaz mintan, beyaz şalvar, beyaz çizmeler giymişti. Beyazlar içindeki yabancı, çevresine ışık saçıyor gibiydi, ilk bakışta ne olduğu anlaşılmayan, iri, beyaz bir şey tutuyordu elinde; omzunda uzun namlulu tüfeği asılıydı.

Karanlıktan ışık harmanının ortasına çıkınca mıhlanmışçasına durdu; "Bakın ben ne güzel gülümsüyorum!" dercesine, yarım dakika kadar arabacıları gözden geçirdi, sonra ateşin yanına yürüyerek, "Afiyet şeker olsun ağalar!" dedi.

Şaşkınlıktan ağızlarını bir karış açan arabacılar adına Panteley karşılık verdi:

"Hoş geldiniz. Buyurun..."

Yabancı elinde tuttuğu şeyi ateşin yanına bıraktı –ölü bir toydu bu– oturanları bir daha selamladı.

Arabacılar toyun başına toplandılar. Dımov, "Aman ne büyük bir kuş bu! Neyle vurdunuz!" dedi.

"Kurşunla... Saçma ulaşmaz o yüksekliğe... Satın almak ister misiniz? Yirmi kapiğe bırakırım."

"Toyu ne yapalım biz? Ancak kızartması işe yarar. Haşlaması yapılmaz bunun, diş geçmez etine."

"Çok yazık... Şuradaki çiftliğe götürebilseydim, efendiler en azından elli kapik verirlerdi. Ama uzak, on beş fersahtan aşağı değil."

Yeni gelen yabancı, yere oturdu, tüfeğini omzundan sıyırıp yanına koydu. Yüzü yorgun, uykulu görünüyor, durmadan gülümsüyor, ateşe bakarken gözlerini kısıyordu. Gülümsemesine bakarak zihninden hep iyi şeyler geçtiğini düşünürdünüz. Ona da bir kaşık verdiler, yemek yiyenlere o da katıldı.

Dımov, "Kimlerden oluyorsun, arkadaş?" diye sordu.

Adam soruyu işitmemiş olacaktı, çünkü Dımov'a yanıt vermedi, hatta dönüp bakmadı bile. Durmadan gülümseyen yabancı, lapanın tadını dahi almıyor olmalıydı; kaşığı bazen dolu, bazen boş, ağzına getirip götürmesinden anlaşılıyordu bu. Ağzını tembel tembel, makine gibi oynatmasından, sarhoş değilse bile, kafasında sersemletici düşüncelerin dolaşığı kestirilebilirdi.

Dımov, "Sana diyorum; kimsin, kimlerdensin?" diye sordu bir daha.

Yabancı irkildi.

"Ben mi? Adım Konstantin Zvonık, Rovnı'lıyım. Köyümüz dört fersah ilerdedir."

Yeni tanıştığı bu insanlara kendisinin basit köylülere benzemediğini göstermek istercesine, "Kovanlarımız var, domuz yetiştirir satarız," dedi böbürlenircesine.

"Ananla babanla birlikte mi yaşıyorsun, yoksa ayrı mısın?"

"Şimdi ayrı yaşıyorum. Geçenlerde, Petrov Yortusu'nun ardından evlendim. Evlenince ayrıldım anadan babadan. Evleneli bugün tam on sekiz gün oluyor."

"Eh, iyi bir iş yapmışsın, oğul," dedi Panteley. "Evlenmek iyidir. Ulu Tanrı da böyle buyurmuştur."

Kiryuha gülmeye başladı.

"Kah kah kah! Genç karısı evde tek başına uyuyor, seninkisi dağ bayır dolaşıyor. Böylesi görülmüş şey mi?"

Konstantin, en nazik yerinden çimdiklemişler gibi irkildi, sonra güldü, yüzü utançtan kıpkırmızı kesildi. Ağzına soktuğu kaşığı gerisin geriye çıkarıp çevresindekileri şaşkınlık içinde, sevinçle süzerek, "Ama karım yok ki evde!" dedi. "Yok, gitti... İki günlüğüne anasının evine gönderdim. İnanmıyor musunuz yoksa? Sanki hiç evlenmemiş gibiyim şimdi. Vallahi doğru söylüyorum."

Nasıl olup da durumunu anlamadıklarına şaşarcasına ellerini çırpıtı, başını iki yana salladı. Bütün düşüncelerini açığa vurmak istiyor, fakat yüzünü aydınlatan sevinç buna engel oluyor gibiydi. Oturduğu yer batmışçasına kalkıp başka bir yere oturdu, güldü, ellerini bir daha çırpıtı. Bir yandan, içini dolduran hoş düşünceleri çevresindekilere açmaktan utanıyor, bir yandan da yüreğindeki sevinci başkalarıyla paylaşmak için karşı konulmaz bir istek duyuyordu.

Öfkelenmiş gibi bir tavırla tüfeğini alıp başka bir yere koyduktan sonra, "Demidova köyüne, annesinin yanına gitti," dedi. "Yarın dönecek. Öğle yemeğine kalmaz dönerim, dediydi."

"Karını çok mu özledin?" diye sordu Dımov.

"Özlenmez olur mu? Evleneli daha dün bir, bugün iki... Evlenir evlenmez anasının evine koştu. Benim için cehennem azabı, canım! Yalan söylüyorsam iki gözüm çıksın! Ah, ne güzel, ne cana yakın, ne güler yüzlü, ne neşeli kadındır karıcığım! Kısacası bir yudum su... Yanımda durduğu sürece başım fırıl fırıl dönüyor, ayrılıp gittiği zaman da böyle serseriler gibi bozkırda dolaşıyorum. Ta öğle vakti çıkmıştım evden, gözüme bir türlü uyku girmiyor."

Gözlerini uykulu uykulu ovuşturdu, ateşe baktı, gülümsedi.

Panteley, "Karını seviyorsun, demek ki?" dedi.

Konstantin, yaşlı adamın söylediklerini işitmemişti.

"Ah, ne şeker, ne tatlı şeydir karıcığım! Üstelik çok da akıllı, düşünceli bir kadındır. Koskoca eyalette onun gibisini arasan bulamazsın. Ama gitti işte. O da özlüyordur beni. Ben malımı bilmez miyim! Öğleye döneceğini söylediydi, döneceğini adım gibi biliyorum."

Oturuşunu değiştirdi, sesini bir ton inceltip daha da yükselterek, "Fakat siz şu işe bakın!" dedi. "Şimdi onun da beni sevdiğini, özlediğini biliyorum. Ama, ne haber, başlangıçta bana varmak istememişti!"

Kiryuha, genç evlinin yemek yemeden oturduğunu görünce, "Hadi, yesene yahu!" dedi.

Beriki onun ne söylediğini işitmemişti.

"Ya işte, varmak istememişti bana. Üç yıl peşinde koştum. Kalaçik panayırında görmüştüm onu, görür görmez ölesiye vuruldum. Bir uçurumun tepesine çık, at kendini aşağıya daha iyi. Ben Rovnılıyım, o Demidovo'dan; aramızda tam yirmi beş fersah uzaklık var. Elimden bir şey gelmiyor ki! Dünür gönderiyorum. Nuh diyor, peygamber demiyor. Ah, o ne kurnaz, ne şeytanmış öyle! Durmadan çeşit çeşit armağanlar, küpeler, çörekler, kilo kilo çiçek balları gönderiyorum; istemem oğlu istemem! Sen gel de rahat oturabilirsen otur! Aklıma neler gelmiyordu, neler? Her şeyden önce ben böyle bir kıza eş olabilir miydim? Bir düşünsene, kız gencecik, üstelik güzel mi güzel, civelek! Oysa benim yaşım ilerlemiş, neredeyse otuzuma yaklaşmışım. Güzellik dersen, işte karşınızda gördüğünüz ada-

mım! Yuvarlacık bir sakal yerine çivi gibi sivri bir tutam kıl! Pürüzsüz yüz yerine de şişler içinde bir surat! Böyle bir adam o kıza denk düşer mi? Geriye kala kala zenginliğimiz kalıyor. Ama kızın ailesi Vahramenkolar dersen, onların da bizden aşağı kalır yanı yok. Üç çift mandayla saban sürerler, iki de yanaşma tutarlar. Ya işte, ağalar, için için yanmaya başladım. Yemeden içmeden kesildim, gözlerime uyku girmez oldu. Kafam da öyle bozuk ki, Tanrı düşmanımın başına böylesini vermesin. Kızı görmeden duramıyorum. Gelgelelim ben burada, yavuklum ta Demidovo'da. Eğer yalan söylüyorsam gözüm çıksın, onu görmek için haftada üç-dört kez Demidovo'ya yol teptiğimi bilirim. Zaman geldi, ayrılığa dayanamaz oldum, kıza daha da yaklaşmak için Demidovo'ya yanaşmalığa girmeye razı oldum. Bende huzur kalmamıştı artık. Anam büyücülere mi göstermedi beni, babam öfkesinden sopa mı çekmedi! Babamın en azından on kez dayağını yemişimdir. Ya işte, üç yıl şeytan azabı çektim. Sonunda baktım olmayacak, "Lanet olsun! Kente gideyim de bir zenginin yanına arabacı olarak gireyim," dedim. Bu karar üzerine onu görmek için Paskalya Yortusu'nda son bir kez Demidovo'ya gittim. Demek ki, yazgımız böyle yazılmış."

Başını arkaya attı, sanki birini az önce kurnazca kandırmış da, bu iş çok hoşuna gitmiş gibi neşeli bir gülücükle, kıkır kıkır gülmeye başladı.

"Baktım, köyün delikanlılarıyla birlikte ırmak kıyısında gezip dolaşıyorlar. Bu duruma çok canım sıkıldı... Onu bir kenara çektim, iki saat dil döktüm. Neler söylemedim, neler! Birdenbire hoşlandı benden, üç yıl yüzüme bakmayan kız şıp diye beni sevmeye başladı."

Dımov, "Neler söyledin kıza?" diye sordu.

"Neler söylediğimi ben nereden bileyim! Güldür güldür akan bir çeşme gibi dökülüyordu sözler ağzımdan. Şimdi bir tekini söyle, desen söyleyemem. Ya işte, böyle oldu... Şimdi de güzel kuşum anasını görmeye gitti. Ben de onsuz kalınca yollara düştüm. Evde oturunca sıkıntıdan patlıyorum, dağ bayır durmadan dolaşıyorum gördüğünüz gibi..."

Ayaklarını beceriksizce altından çekip oracığa uzandı, sonra yeniden toparlanıp oturdu, başını ellerinin üstüne dayadı. Arabacılar onun hem âşık, hem mutlu, özlemden yanıp kavrulurken bile mutlu bir adam olduğunu şimdi çok iyi anlamışlardı. Gülümsemesi, bakışları, her hareketi özlemden, mutluluktan bitkin düştüğünü gösteriyordu. Adam, sanki diken üstündeydi; nasıl oturacağını, ellerini nereye koyacağını, yüreğini dolduran duyguların onu yiyip bitirmesini önlemek için ne yapması gerektiğini bilmiyordu sanki. Karanlıkta karşısına çıkan yabancı insanlara içini döktükten sonra biraz rahatlamış, ateşe gözlerini dikerek hayallere dalmıştı...

Aralarında mutlu bir adam gören arabacıların içlerine bir sıkıntı çöktü, aynı mutluluğu kendileri de duymak isteğiyle kara kara düşünmeye başladılar. Dımov ayağa kalktı, ateşin biraz ilerisinde ağır ağır yürüdü. Yürürken kürek kemiklerinin oynayışından onun da böyle bir mutluluğu ne denli özlediği anlaşılıyordu. Böyle biraz dolaştıktan sonra Konstantin'in yüzüne baktı, gelip eski yerine oturdu.

Ateş sönmeye yüz tutmuştu. Artık alevler alazlanıp oynamıyor, çevresindeki kırmızı leke gittikçe daralıyor, donuklaşıyordu... Ateş sönükleştikçe ay ışıklı gece de gitgide parlaklaşıyordu. Ateşin ilerisindeki yol, arabaların okları, üstlerindeki denkler, yemlerini geveleyen atlar açıkça seçilmeye başladı, yolun karşı yanındaki gömüt haçı belli belirsiz gözüktü.

Dımov elini yanağına dayadı, ağır ağır acıklı bir türkü tutturdu. Uykulu uykulu gülümseyen Konstantin de ince sesiyle ona katıldı. Türkü yarım dakika sürdü sürmedi, ondan sonra ikisi de sustular. Yemelyan silkindi, dirseklerini sağa-sola salladı, parmaklarını kımıldattı, yalvaran bir sesle, "Ağalar, gelin dinî bir şarkı söyleyelim," dedi.

Elini göğsüne koymuştu, gözlerinde yaşlar parlıyordu.

"Ne olur, arkadaşlar, hep birlikte bir ilahi okuyalım."

Konstantin, "Ben ilahi okuyamam," karşılığını verdi, öbürleri de buna benzer sözler söylediler. Bunun üzerine Yemelyan ilahisini tek başına söylemek zorunda kaldı.

Adamcağız iki elini birden sallayarak başını önüne eğdi, ağ-

zını açtı, fakat boğazından hırıltılı, kısık bir sesten başka bir şey çıkmadı. O da ilahisini ellerinin, başının, gözlerinin, hatta gözünün altındaki urun yardımıyla okumaya başladı; hatta bütün gücünü kullanarak, kendini hırpalayarak boğazında tıkanıp kalan sesi çıkarmaya çalıştı. Ne var ki, o böyle kendini zorladıkça, temiz bir nota çıkarmaya uğraştıkça hırıltı sesi daha bir ölgünleşti, soluğu iyice kısılarak kesildi.

Öbürleri gibi Yegoruşka'nın üzerine de uykunun ağırlığı çökmüştü. Çocuk, baştan beri bindiği arabanın yanına gitti, denklerin üstüne tırmandı, hemen oracığa kıvrıldı. Uyumadan önce gökyüzüne bakarken Konstantin'i, karısını düşünüyordu, insanlar niçin evleniyorlar, kadınlar şu dünyada ne işe yarıyordu? Yegoruşka kendi kendine yanıtlayamayacağı bu gibi sorular yöneltirken bir yandan da gönül okşayıcı, şen şakrak, güzel bir kadının bir erkeği rahat ettirebileceğini, onu yaşam boyu mutlu kılacağını düşünüyordu. Bu düşünceler arasında her nedense hatırına Kontes Dranistkaya geldi, böyle bir kadınla yaşamaktan bir erkeğin her zaman hoşlanacağını hayal etti. Eğer ayıplamasalar kendisi onunla seve seve evlenirdi. Kontesin kara kaşlarını, gözlerini, hanın önünde bekleyen kupa arabasını, evindeki süvarili atını gözlerinin önüne getirmeye çalıştı... Sessiz, ılık gece Yegoruşka'nın üzerine eğilmiş, kulağına bir şeyler fısıldıyor gibiydi. Çocuk, o güzel kadının gelip üzerine eğildiğini, ona gülerek baktığını, öpmek istediğini düşledi...

Ateş yakılan yerde gittikçe küçülen kırmızı iki benekten başka bir şey kalmamıştı. Yarı karanlıkta kımıldamadan oturan arabacılar ile onların yanındaki Konstantin, eskiye göre daha iri, daha koyu gölgelenmiş gibi gözüküyorlardı. Şimdi her iki haç da aynı derecede belirginleşmişti. Anayol boyunca hayli uzaklarda kırmızı bir ateş parlıyordu. Birileri yemek pirişiyor olmalıydılar.

Kiryuha ansızın, "Anayurdumuz Rusya bütün dünyada en öndedir," diye vahşi bir sesle türkü söylemeye başladı, ama hemen ardından öksürüğe tutularak türküyü yarıda kesti. Bozkırın yankısı Kiryuha'nın sesine katıldı, uzaklara doğru yuvarlana yuvarlana çekti gitti. Sanki aptallığın kendisi ağır tekerlekli

arabasıyla bozkırda yürüyormuş gibiydi. Panteley, "Yola çıkma zamanı geldi. Hadi, kalkın bakalım, yiğitlerim!" dedi.

Arabacılar koşumlarından çözdükleri atları yeniden koşarlarken Konstantin onların yanında dolanıyor, hep karısını düşünürken mutluluktan kabına sığamıyordu.

Kervan hareket edince arkalarından bağırdı:

"Güle güle, ağalar! İkramınızdan dolayı teşekkür ederim! Ben de ilerdeki ateşin başına gideyim bari. Köye yürüyecek gücüm yok."

Çok geçmeden yarı karanlıkta gözden silindi; onun, mutluluğunu başka, yeni insanlara aktarmak için uzaktaki kır ateşine doğru yürürken çıkardığı ayak sesleri uzun süre patır patır duyuldu.

Yegoruşka ertesi gün gözlerini açtığında sabahın erken bir saatiydi, henüz güneş doğmamıştı. Arabalar sıra sıra duruyorlardı. Kurşuni, ucuz bir kumaştan giysisi olan, beyaz şapkalı, Kazak soyundan gelme bir ata binmiş bir adam en baştaki arabanın yanında Dımov ve Kiryuha'yla konuşuyordu. Araba kervanından iki fersah kadar uzakta, alçak tavanlı, uzun uzun ambarlar, damları kiremit döşeli küçücük evler vardı. Bu evciklerin önlerinde bir tane ağaç bile görülmediği gibi, çevrelerinde avluları da yoktu.

Yegoruşka, "Burası ne köyüdür, dede?" diye sordu.

Panteley, "Ermeni çiftlikleridir burası," karşılığını verdi. "Ermeniler yaşar burada, delikanlım. Kötü bir ulus sayılmazlar, bir zararlarını görmedim..."

Kurşuni giysili adam Dımov ve Kiryuha'yla konuşmasını bitirince çiftliklere doğru baktı.

Serin sabah havasında büzüşen Panteley içini çekti, o da gözlerini çiftlik yönüne çevirdi.

"Nasıl iş bu, anlayamadım. Tüccar, bir kâğıt getirmesi için çiftliklere adamını gönderdi, daha gelen de yok giden de... Bir de Styopka'yı mı göndermeli, ne yapmalı?"

Yegoruşka, "Kim bu tüccar, dede?" diye sordu.

"Varlamov."

Aman Tanrım! Yegoruşka yattığı yerden doğruldu, dizleri-

nin üstüne oturdu, tüccarın beyaz kasketine gözlerini dikti, işleri tıkırında bütün insanların uyuduğu böyle bir saatte kötü Kazak beygirinin sırtında köylülere laf anlatmaya çalışan, bu kocaman çizmeli, kısacık boylu, kurşuniye bürünmüş adamın, Kontes Dranistkaya'dan daha çok parası olduğu halde "durmadan gezen", işi için herkesin arayıp sorduğu, ama kolay kolay ele geçmeyen Varlamov olabileceğini düşünmesi gerçekten zordu.

Gözlerini çiftliklerden ayırmadan bakan Panteley, "Kötü bir adam değildir, ne yalan söyleyeyim, bir zararını görmedim," dedi. "Tanrı sağlık versin, özü sözü doğru bir tüccar şu Semyon Aleksandriç Varlamov. Dünya işte böylelerinin yüzü suyu hürmetine ayakta duruyor. Görüyorsunuz, daha horozlar ötmeden ayağa fırlamış. Başkaları onun yerinde olsa ya horul horul uyur ya da konuklarıyla vur patlasın çal oynasın eğlenir. Seninkisi böyle biri değildir. Yaz demez, kış demez, gece gündüz bozkırda dolaşır; hep işini kovalar. Onun gibisi az bulunur, yaman tüccardır, doğrusu..."

Durmadan çiftliklerden yana bakan Varlamov bir şeyler mırıldanıyor, sabırsızlanan aygırcık, altında kıpır kıpır oynuyordu.

Panteley şapkasını çıkararak bağırdı:

"Semyon Aleksandriç, emir buyurursanız çiftliğe bir de bizim Styopka'yı gönderelim. Yemelyan, çağır şu Styopka'yı da buraya gelsin. Bakın işte, çiftliklerden bu yana doğru bir atlı çıktı."

Adam, atının üstünde iyice yana yatmıştı; çeşitli hünerler gösterip atak biniciliğiyle herkesi şaşırtmak istercesine, kırbacını başının üstünde sallayıp sallayıp atına yapıştırıyor, arabalara doğru hızla koşturuyordu.

Panteley, "Çiftliklere gönderilen ulağa benziyor," dedi. "Bir değil, yüz ulağı vardır Varlamov'un, her yere haberci salar."

Binici en baştaki arabayla aynı hizaya gelince atını durdurdu, şapkasını çıkardıktan sonra Varlamov'a bir defter uzattı. Varlamov defterin içinden birkaç kâğıt çıkardı, bunları okudu.

"Peki, İvançuk'un gönderdiği pusula nerede?"

Atlı, defteri geriye aldı, içindeki kâğıtlara göz gezdirdi, omuz

silkti, kendi kendine homurdandı. Kendinin bu işte bir suçu olmadığını, izin verilirse çiftliklere bir daha gidebileceğini söylüyor olmalıydı. Binicisi birdenbire ağırlaşmış gibi Kazak aygırı kıpırdandı; Varlamov öfkelenmiş, elini kolunu sallamaya başlamıştı. Kırbacını ulağına vurmak için kaldırırken, "Defol karşımdan!" diye bağırdı.

Sonra Kazak aygırını geriye çevirdi, kervan boyunca ağır ağır sürerek elindeki defteri incelemeye koyuldu. Sonuncu arabaya yaklaştığında Yegoruşka gözlerini dört açtı, yaşlı adama bütün dikkatiyle bakmaya başladı. Ufacık sakalına kır düşmüş, yüzü güneş yanığı, sadenin sadesi bir adamdı bu. Çiyden ıslanmış, kızarık, tipik Rus yüzü mavi damarcıklarla kaplıydı. İvan İvaniç'in yüzü gibi onun yüzünde de işten başka bir şey düşünmeyen, titiz bir adamın kuruluğu, katılığı okunuyordu. Gene de onunla İvan İvaniç arasında belirgin bir ayrım göze çarpıyordu. Kuzmiçov Dayı'nın yüzünde hep iş düşünen bir adamın kuruluğu yanında, "Aman Varlamov'u kaçırmayayım, piyasa yüksekken yetişeyim, herkesten geri kalmayayım!" diyen bir adamın kaygısı vardı. Oysa Varlamov'un ne yüzünde, ne tavırlarında küçük adamlara özgü böyle bir tasanın izine rastlanıyordu. Çünkü piyasayı bu adam yaratır, kendisi kimsenin peşinde koşmaz, kimseye bağımlı değildir. Her ne kadar görünüşünde bir orta hallilik varsa da, bütün davranışlarında, kırbacını elinde tutuşunda bile bir güçlülük, yüzünde içli dışlı yaşadığı bozkıra kesinkes egemen oluşunun bilinci okunuyordu. Yegoruşka'nın yanından geçerken başını çevirip ona bakmadı bile. Yalnız altındaki aygırcık, çocuğu iltifatından yoksun bırakmak istemedi; iri, aptal gözlerini çevirerek ona bön bön baktı. Varlamov yakınına gelince Panteley eğilip selam verdi. Yaşlı adam bunu fark etti, incelediği kâğıtlardan gözlerini ayırmaksızın, "Meyhaba, ihtiyay!" dedi peltek diliyle.

Varlamov'un, ulağıyla azarlarcasına konuşması, vurmak için kırbacını kaldırması arabacılar üstünde iyi bir etki bırakmamıştı. O nedenle hepsinin suratı bir karış asıktı. Güçlü efendisinin öfkesi karşısında afallayan ulak şimdi atının dizginlerini bırakmış, öndeki arabanın yanında başı açık dolaşıyor, ağzını bıçak

açmıyordu. Günün böyle bir olayla başlamış olmasına bir türlü inanamıyor gibiydi.

Panteley kendi kendine konuşuyordu:

"Çok sert bir adamdır. Siz onun ne denli sert olduğunu görmediniz daha. Serttir ama iyidir, durup dururken kimseyi incitmez. Zararı yok, iyi adamdır."

Kâğıtların hepsini de inceleyip bitiren Varlamov defteri katlayıp cebine soktu. Kazak aygırı, sanki sahibinin düşüncelerini okumuş gibi kıpırdandı, herhangi bir uyarı beklemeksizin ileri fırladı, geniş yolda hızla koşmaya başladı.

VII

Arabacılar ancak geceleyin mola verebildiler, arabalar durur durmaz lapa pişirmeye giriştiler. Bu konaklamada da başından beri belirsiz bir sıkıntı vardı hepsinin içinde. Hava boğucu derecede sıcaktı, durmadan su içtikleri halde bir türlü kanmak bilmiyorlardı. Kızıl hastalığına yakalanmış gibi kıpkırmızı, somurtkan bir ay yükseldi gökyüzünde. Yıldızlar da somurtuyordu. Bir gece öncesine göre sis daha koyu, enginler daha bulanıktı. Sanki doğa, karşılaşacağı acı bir olayın şimdiden üzüntüsünü çekiyor gibiydi.

Ateşin çevresinde bir gün önceki kıpırtı, can kulağıyla dinlenen masalımsı konuşmalar yoktu. Hepsinin de içleri sıkılıyor, bezgin bezgin, büyük bir isteksizlikle konuşuyorlardı. Bacaklarının sızladığını söyleyen Panteley durmadan ağrılardan yakınıyor, sözü döndürüp dolaştırıp ölüme getiriyordu.

Yüzükoyun yatmış bulunan Dımov susuyordu hep, ağzında bir saman çöpü gevelemekteydi. Yüzünde, sanki saman çöpünden kötü bir koku geliyormuş gibi tiksinen, bıkkın bir anlatım vardı. Vasya hasta çenesinin zonklamasından yakınıyor; bunun, havanın bozacağı anlamına geldiğini söylüyordu. Kollarını sallamayı çoktan bırakan Yemelyan, bakışlarını ateşe dikmiş, suratı bir karış asık, kıpırdamadan duruyordu. Yegoruşka'nın da canı sıkkındı. Arabaların yavaş yavaş gidişinden yorulmuş, gündüzün sarı sıcağından başına ağrı girmişti.

Lapa piştiği sırada Dımov canının sıkıntısından ne yapacağını iyice şaşırdı, sataşacak birini aramaya başladı. İlk kurban da Yemelyan oldu. Yemek yemeye hazırlanan adama öfkeyle bakarak, "Yayıldı oturdu, ağalar ağası!" dedi. "Kaşığını herkesten önce banmazsa içi rahat etmez! Açgözlü, ne olacak! Kaşığını kaptığı gibi kazanın başına çöreklenir. İlahi söylermiş kiliselerde! İşitenler de onu önemli biri sanırlar! Senin gibi ilahicilerin bin tanesi yollara dökülmüş, gelenden geçenden sadaka dileniyor."

Yemelyan da öfkeli gözlerini Dımov'a çevirdi.

"Suçum yokken niye sataşıyorsun bana?"

"Kazana herkesten önce yanaşma sen de! Kendini bir şey mi sanıyorsun?"

Yemelyan hırıltılı sesiyle, "Aptalın birisin sen! Bunu bilir, bunu söylerim," dedi. Daha önceki örneklere bakarak bu gibi konuşmaların nasıl sonuçlanacağını bilen Panteley ile Vasya araya girerek Dımov'a boş yere sağa-sola çatmamasını, ağzını bozmamasını söylediler.

Ama kavgacı Dımov yatışmak bilmiyordu. Karşısındakini küçük gören, alaycı bir gülüşle, "Hıh! İlahiciymiş!" dedi. "İlahiyi senin kadar herkes söyler! Git, kiliselerden birinin sahanlığına oturuver, ondan sonra da elini açıp, 'Ne olur, Hazreti İsa adına bir sadaka!' diyerek dilenmeye başla! İşte senin yapacağın bu! Ah, senin gibiler yok musunuz ya!"

Yemelyan sesini kesmişti. Bu suskunluk Dımov üzerinde kışkırtıcı bir etki bıraktı. Eski ilahiciyi daha büyük bir nefretle süzerek, "Sana ilişmek istemiyorum, yoksa kendini bir şey sanmanın ne demek olduğunu gösterirdim!" dedi.

Ama bu sefer de Yemelyan parladı.

"Ne sataşıp duruyorsun, yezit! Ben sana bir şey yapıyor muyum?"

Dımov birden diklendi. Gözleri kan çanağına dönmüştü.

"Ha, ne dedin bana, ne dedin?! Ben yezidim, öyle mi? Al öyleyse! Git de ara!"

Dımov böyle diyerek Yemelyan'ın lapa yediği kaşığı onun elinden kaptığı gibi ta uzaklara fırlattı.

Kiryuha, Vasya, Styopka yerlerinden fırladılar, kaşığı aramak için koştular. Yemelyan ise yalvarırcasına, sanki, "Ne olur, bir şeyler yap!" dercesine Panteley'e baktı. Bu arada yüzü ufaldı ufaldı, buruştu, gözleri kırpış kırpış etti, eski ilahici küçük bir çocuk gibi ağlamaya başladı.

Çoktandır Dımov'a karşı tiksinti duyan Yegoruşka havanın birdenbire dayanılmaz derecede boğuculaştığını, ateşten gelen sıcaklığın yüzünü cayır cayır yaktığını hissetti. Karanlığa, arabaların yanına kaçıp gitmek istiyor, fakat nefret ettiği kabadayının sıkıntıdan patlayan, öfkeli bakışları sanki onu kendine doğru çekiyordu. Yegoruşka, içinde ona son derece incitici bir şey söyleme isteği kabararak Dımov'a doğru yürüdü, soluğu tıkanırcasına şöyle bağırdı:

"Sen çok aşağılık bir adamsın! Seni gözüm görmesin! Anladın mı!"

Bu sözlerden sonra arabaların yanına kaçması gerekirken yerinden bile kıpırdayamadı, bağırmasını sürdürdü.

"Cehennemde yanacaksın! Bu yaptıklarını İvan İvaniç'e söyleyeceğim! Yemelyan'ı gücendiremezsin! Pis herif!"

Dımov çocuğa umursamazca, gülerek baktı.

"Şimdi de sen mi çıktın? Bak şu domuz yavrusunun söylediklerine! Ağzı süt kokar ama amcası yaşındaki koskoca adamı terslemeye kalkar! Şimdi kulağını çekersem!"

Yegoruşka soluğunun tıkandığını hissetti –böyle bir şey ilk kez başına geliyordu–, bütün bedeni zangır zangır titremeye başladı, ayaklarını yere vurarak tiz bir sesle haykırdı:

"Dövün onu! Dövün onu!"

Gözlerinden yaşlar fışkırdı, söylediği sözlerden utandı, sendeleyerek arabalara doğru koştu. Haykırışının ne gibi bir etki bıraktığını görememişti. Dengin üstüne yatarak ağlarken kollarını, bacaklarını sallıyor, bir yandan da, "Anne! Anneciğim!" diye inliyordu.

Bütün bu insanlar, ateşin çevresindeki gölgeler, kara kara gözüken denkler, uzaklarda her saniye çakan şimşekler şimdi gözlerinin önünde yabanıl, korkunç bir görünüme bürünmüştü. Umutsuzluk içinde, büyük bir ürküntüye kapılarak, nasıl olup

da bilmediği bu yerlere, bu korkunç köylülerin arasına düştüğünü soruyordu kendi kendine. Dayısı, Peder Kristofor nerelerdeydiler? Niçin hâlâ gelmiyorlardı? Yoksa unutmuşlar mıydı onu? Yegoruşka unutulduğu, kendi yazgısıyla yalnız bırakıldığı düşüncesinden öylesine büyük bir ürperti duydu ki, birkaç kez denklerin üstünden atlayıp ardına bakmadan kaçmaya, geldiği yerlere geri dönmeye niyetlendiği halde yolda karşısına çıkmasından korktuğu somurtkan haçlar, enginlerde sık sık çakan şimşekler onu bu niyetinden caydırdı. Yattığı yerde, "Anne! Anneciğim!" diye fısıldarken sanki yüreği biraz dinginleşti.

Arabacılar da buna benzer bir korkuya kapılmış olmalıydılar. Çünkü Yegoruşka ateşin yanından kaçtıktan sonra ilkin sessizlik içinde oturdular, sonra kendi aralarında kısılmış bir sesle onun gelmekte olduğunu, hemen hazırlanıp "ondan" kaçmak gerektiğini konuşmaya başladılar. Yemeklerini çarçabuk yiyip bitirdiler, yaktıkları kır ateşini söndürdüler. Bir felaketin gelmekte olduğunu sezdikleri, aralarındaki isteksiz, kesik kesik konuşmalardan anlaşılıyordu.

Arabalar yola çıkmadan önce Dımov, Panteley'e yaklaştı; alçak sesle, "Neydi çocuğun adı?" diye sordu.

"Yegori."

Dımov bir ayağını Yegoruşka'nın bindiği arabanın tekerine bastı, denkleri sıkı sıkı saran urganlara tutunarak yükseldi. Yegoruşka tiksindiği kabadayının yüzünü, kıvırcık saçlarını ansızın karşısında görünce irkildi. Bu yüz, solgun, yorgun, ciddiydi, ama öfke izi taşımıyordu.

Dımov usulca, "Hey, Yera,[12] hadi vur! Döv beni!" dedi.

Çocuk, adamın yüzüne şaşkınlıkla baktı, tam o sırada bir şimşek çaktı.

Dımov bir daha, "Bakma sen ona! Hadi, vur!" dedi.

Ondan sonra da Yegoruşka'nın vurmasını ya da kendisiyle konuşmasını beklemeden aşağıya atlarken, "Of! Sıkıntıdan patlayacağım!" diye bağırdı.

Bir bacağından öbürünün üstüne yıkıla yıkıla, kürek kemik-

12 Yera, Yegoruşka aslı Georgi olan, Yegor, Yegori olarak halk arasında kullanılan adın, çocuklar, yakın arkadaşlar arasında söylenen biçimi – ç.n.

lerini oynata oynata kervan boyunca tembel tembel yürüdü; ağlamaklı, hem de sıkkın bir sesle üsteledi:

"Of! Sıkıntıdan patlayacağım!" Yemelyan'ın yanından geçerken, "Yemelyan, kusura kalma, e mi!" dedi. "Sen benim kusuruma bakma! Bizler mahvolmuş insanlarız. Bizimkine de yaşama mı denir?"

Sağ yanda bir şimşek çaktı, sanki aynada yansımış gibi hemen uzaklarda da başka bir şimşek daha parladı.

Panteley arabanın yanından yukarıya kara, büyük bir şey uzattı.

"Yegori, al şunu!"

"Nedir o, dede?"

"Hasır. Birazdan yağmur yağacak, örtünürsün."

Yegoruşka doğruldu, çevresine bakındı. Enginler göze çarpacak derecede kararmıştı, solgun bir ışık uzaklarda art arda yanıp yanıp sönüyordu. Koyu karanlık, sanki ağırlığı olan bir cisimmiş gibi hep sağa doğru kaymaktaydı. Yegoruşka, "Dede, fırtına mı çıkacak?" diye sordu.

Panteley çocuğun ne dediğini işitmedi, ayaklarını yere vurarak, şarkı söyler gibi, "Ah, hasta bacaklarım! Ağrılı bacaklarım!" diye sızlandı.

Birisi gökyüzünde bir kibrit çakmışçasına, fosforlu, soluk bir ışık parlayıp söndü. Çok uzaklarda bir yerde sac dam üzerinde geziniyorlarmış gibi gürültüler geldi. Damda gezinenler yalınayak olmalıydılar, çünkü sac boğuk boğuk gümbürdüyordu.

Kiryuha, "Fırtına geliyor!" diye bağırdı.

Ufkun sağ yarısında öylesine parlak bir şimşek çaktı ki, bozkırın bir bölümü, gökyüzünün karanlıkla örtülen yerleri pırıl pırıl aydınlandı. Korkunç bir bulut hiç acele etmeden, büyük bir kütle halinde göğün üstüne çöküyordu. Bulutun dört bir yanından kocaman kocaman saçaklar sarkmıştı. Aynı saçaklar birbirine dolanıp sarılarak ufkun sağından, solundan yere doğru uzanmışlardı. Bulutun salkım saçak, yırtık pırtık görünüşü bu koca kütleye sarhoş bir dilenci görünümü veriyordu. Yegoruşka istavroz çıkardı, paltosunu çabuk çabuk giyinmeye başladı.

Öndeki arabalardan birinin yanından Dımov'un can sıkıntısıyla karışık öfkeli homurtuları işitildi:

"Of, of! Çok canım sıkılıyor! Of!"

Rüzgâr hiç beklenmedik bir anda, öylesine güçlü esti ki, az kaldı Yegoruşka'nın sımsıkı tuttuğu hasır ile elindeki çıkını çekip alıyordu. Hasır savrularak çocuğun bir yanına kaydı, bir ucuyla da Yegoruşka'nın yüzüne hızlı hızlı çarpmaya başladı. Rüzgâr kıvrıla kıvrıla bozkırda koştu, önünde otları, kuru yaprakları hışırdatarak sürükledi götürdü. Bu hışırtıda bir an ne gök gürültüsü işitilebildi ne de tekerleklerin gıcırtısı; toz bulutları, yağmur ve toprak kokusu getiren bu şiddetli rüzgâr ta kara bulutun yanından esip gelmiş gibiydi. Ay ışığı puslandı, kirli bir renk aldı, yıldızlar daha somurtkan bir havaya büründüler, toz bulutları ile bunların yere düşen gölgeleri gerilere doğru koşturdular. Pek olasıdır ki, kasırga ilerde bir yerde kıvrılarak, yerden toz, kuru ot, kuş tüyleri sürükleyerek ta göklere yükseldi. Kara bulutun yöresinde kocaman, top kevenler uçuşuyordu herhalde. Fakat gözkapaklarını yapıştıran tozdan, topraktan dolayı Yegoruşka şimşeklerin parıltısından başka hiçbir şey görmüyordu.

Yağmurun üzerine boşanmak üzere olduğunu düşünen Yegoruşka diz çöküp oturdu, hasırı sırtına çekti.

Uzaklardan biri bağırıyordu:

"Panteleey! Beni duyuyor musun?"

Panteley arabanın yanından ezik, dağılan bir sesle karşılık verdi:

"Heey! Sesin pek iyi işitilmiyooor!"

Gökyüzü hırçın bir sesle gümbürdedi; gümbürtü ilkin sağdan soldan, sonra gerilere doğru patır patır patlayarak kervanın ilerisinde sessizliğe gömüldü.

İstavroz üzerine istavroz çıkaran Yegoruşka büyükler gibi fısır fısır dua okuyordu:

"Tanrım! Tanrım! Tanrım, sen bizi koru! Bizi esirge, Aziz Savaof! Yerler, gökler senin şanınla dolsun."

Gökteki koyuluk ağzını açtı, dışarıya beyaz bir ışık püskürdü. Bunun ardından gökyüzü gümbür gümbür gümbürdedi.

Gök gürültüsünün kesilmesiyle birlikte şimşek bir daha öylesine geniş bir alanda çaktı ki, Yegoruşka, üstüne çektiği hasırın aralığından ta uzaklara doğru giden yolun tümünü, bütün arabacıları, hatta Kiryuha'nın sırtındaki gömleğe varıncaya kadar her şeyi açık seçik gördü. Kara saçaklar yerden yukarı doğru uzanmıştı; iri iri parmaklı, biçimsiz, kaba saba bir kol aya doğru yaklaşıyordu. Korkuya kapılan Yegoruşka gözlerini sımsıkı yumdu.

Artık çevresinde olup biten hiçbir şeye aldırmayacak, her şey geçip gidinceye dek sabırla bekleyecekti.

Yağmur nedense bir türlü boşanmamıştı. Yegoruşka kara bulutun geçip gittiği umuduyla hasırın aralığından bir daha baktı: Ürkütücü bir karanlık vardı dışarıda; ne Panteley'i, ne üstünde yattığı yün balyasını ne de kendi ellerini görebildi. Bunun üzerine az önce ayın bulunduğu yere başını çevirdi; orada da arabanın yakınındaki gibi koyu bir karanlık vardı. Şimşekler karanlıkta üst üste, göz kamaştırıcı bir parlaklıkla çakıyor, her çakışta insanın gözüne ağrı giriyordu.

Yegoruşka, "Panteley dede!" diye bağırdı.

Yanıt yoktu. Güçlü bir rüzgâr hasırı son kez savurdu, sonra da hızla uzaklaşıp gitti. Düzgün, gürültüsüz bir şakırtı duyuldu bunun ardından. İri, soğuk bir damla Yegoruşka'nın dizine düştü, bir başkası elinin üstünden yuvarlandı. Çocuk, dizlerinin açıkta kaldığını fark etti, fakat bu sırada gökyüzünden bir şeyler döküldü, bu dökülen şeyler yolun üstünde, otlarda, yün denklerinde tıpırdadı. Sağanaktı bu. Sağanak ile hasır her konuda birbirlerini çok iyi anlıyorlarmış gibi, iki saksağanın çirkin sesiyle, çabuk çabuk, neşeli bir konuşmaya tutuştular.

Yegoruşka dizlerinin üstünde duruyordu, daha doğrusu çizmelerinin boğazlarının üzerine oturmuştu. Yağmur hasıra hızlı hızlı çarpınca, birdenbire ıslanan dizlerini örtmek için gövdesini ileriye verdi. Artık dizlerini gövdesiyle örtmüştü, ama bir dakika bile geçmeden, sırtından aşağı doğru, baldırlarında dondurucu, ürpertici bir ıslaklık duydu. Eski duruşuna geçti, dizlerini ister istemez yağmurun altında bıraktı; bu arada, "Nasıl edip de karanlıkta gözükmeyen hasırı düzeltmeli?" diye düşünüyor-

du. Fakat ürpertici yaşlık kollarına yayılmıştı. Yakasından, kol uçlarından içeriye yağmur suları giriyordu. Az sonra kürek kemikleri soğuktan sızlamaya başladı. Bir daha kıpırdanmamaya, yağmur geçip gidinceye dek hareketsiz oturmaya karar verdi. Bir yandan da, "Tanrım! Tanrım! Tanrım!" diye fısıldıyordu.

Ansızın, tam başının üstünde sağırlaştırıcı bir çatırtı koptu. Yegoruşka öne kapaklandı, tepesinde parçalanan şeyin, ensesine, sırtına dökülmesini beklerken soluğunu tuttu. Elinde olmaksızın gözlerini açtı ve ellerinde, ıslak yenlerinde, hasırdan aşağı akan selciklerde, dengin üstünde, arabanın dört bir yanında göz kamaştırıcı, batıcı bir ışığın üst üste beş kez çakıp söndüğünü gördü. Bunun ardından yeni bir çatırtı, önceki kadar güçlü ve korkunç bir çatırtı daha koptu. Artık gök gürlemiyor, gümbürdemiyor; kırılan kuru ağaç çatırtısına benzer, gevrek çatırtılar çıkarıyordu.

"Tırrak! Tak tak tak tak tak!"

Tok zangırtılar takır takır ediyor, gökte yuvarlanıp gidiyor, bir yerlerde tökezliyor, öndeki arabaların dolaylarında ya da gerilerinde öfkeli, kesik kesik "tırak"larla birleşiyordu.

Başlangıçta şimşekler yalnızca korkunçtu, ama takırtılarla karışınca tüyler ürpertici bir hal aldı. Büyülü parıltılarıyla gözkapaklarından içeri sızıyor, insanın bedeninde soğuk bir yel olup geziniyordu. Bu şimşekleri görmemek için ne yapmalıydı? Yegoruşka başını geriye çevirdi; arkadan birinin onu gözetlemesinden korkarak, dört ayak olup dengin üstünde emekleyerek, ıslak, kaygan dengin üstünden yuvarlanmamaya çalışarak olduğu yerde yönünü değiştirdi.

Başka bir çatırtı "Tırrak tak tak!" diyerek başının üstünden geçti, arabaların altına düştü ve "Tırrak!" diye patladı.

Gözleri gene elinde olmadan açıldı. Yegoruşka yeni bir tehlikeyle karşı karşıya gelmişti: Arabanın yakınında, omuzlarında uzun uzun kargıları bulunan üç dev yürüyordu. Şimşek kargıların sivri uçlarında parladı, devleri tüm irilikleriyle aydınlattı. Bunlar, ağır ağır yürüyen, başları önlerine düşmüş, yüzleri örtülü, kocaman kocaman üç insandı sanki. Üzgün, umutsuz, düşüncelere dalmış görünüyorlardı. Belki de arabalara za-

rar vermek için gelmemişlerdi buraya, gene de görünüşlerinde ürkütücü bir şey vardı.

Yegoruşka çarçabuk ileriye, eski durduğu yöne döndü, bütün bedeni zangır zangır titreyerek bağırdı:

"Dede! Panteley dede!"

Gökten ona başka bir yanıt geldi: "Tırrrak tak tak!"

Arabacıların yerlerinde durup durmadıklarına bakmak için Yegoruşka gözlerini araladı. O anda da şimşek iki yerde birden çakarak ta uzaklara dek bütün yolu, arabaları, sürücüleri göz kamaştırıcı bir parıltıyla aydınlattı. Yoldan derecikler akıyor, kabarcıklar hopluyordu. Panteley hemen arabanın yanındaydı; tümsek şapkası, omuzları ufak bir hasırla örtülüydü. Gök gürültülerinden sağırlaşmış, şimşeklerden körleşmiş gibiydi; yüzünde ne bir korku izi vardı ne de en ufak bir tasa...

"Dede! Devler geliyor!"

Yegoruşka durmadan bağırdığı, zır zır ağladığı halde ne yazık ki dede onu işitmedi. Daha ilerde de Yemelyan yürüyordu. Başından ayaklarına doğru sarkan kocaman bir hasırla örtünmüştü. Bu duruşuyla üçgen biçiminde bir cismi andırıyordu. Başına hiçbir şey örtmemiş bulunan Vasya her zamanki gibi, dizlerini kırmadan, ayaklarını fazla yukarı kaldırmadan, oklava yutmuş görünüşüyle dimdik yürüyordu. Şimşek çaktığı anda kervan hareket etmiyormuş, arabacılar durdukları yerde donup kalmışlar, Vasya'nın kalkık bacağı havada öylece taşlaşmış gibiydi.

Yegoruşka dedeye bir daha seslendi. Ondan bir karşılık alamayınca kımıldamadan oturdu, çevresinde olanların sona ermesinden umudunu kesti. Gök gürültüsünün bir an gelip onu öldüreceğinden, ister istemez gözlerini açınca devleri gene göreceğinden artık kuşkusu kalmamıştı; istavroz çıkarmıyor, dedeye seslenmiyor, annesini düşünmüyordu; fırtınanın hiç kesilmeyeceği inancı içinde ve iliklerine işleyen soğuktan dolayı oturduğu yerde katılıp kalmıştı.

Derken, birdenbire kulağına sesler çalındı. Panteley dede aşağıdan, "Yegori, uyuyor musun, delikanlım? Hadi, in aşağı!" diye bağırıyordu.

Çocuktan ses çıkmayınca, bir daha bağırdı:

"Hey, sağır mısın, be çocuk? Durma, hadi, in artık!"

Yabancı bir erkek, tok sesiyle, "Ne fırtına ya!" dedikten sonra bir bardak iyi cins votka içmiş gibi keyifli keyifli haykırdı.

Yegoruşka canlanarak gözlerini açtı. Arabanın yanında Panteley, üçgen görünüşlü Yemelyan ile üç dev duruyordu. Ama devlerin boyları onları ilk gördüğü zamankine göre çok kısalmıştı. Yegoruşka bu devlere dikkatle bakınca, omuzlarında kargı değil, dirgen tutan basit birer köylü olduklarını gördü. Panteley ile üçgen Yemelyan'ın arasında basık bir köy evinin aydınlık penceresi göze çarpıyordu. Anlaşılan, araba kervanı bir köyün içinde konaklamıştı. Yegoruşka, hasırı üzerinden attı, yanındaki çıkını aldı, arabadan aşağı sıyrılıp indi. Gök gene eskisi gibi gevrek çatırtılar çıkartıyor, üst üste şimşekler çakıyordu, ama aydınlık bir pencerenin önünde konuşan insanları gördükten sonra Yegoruşka'nın tüm korkusu dağılmıştı.

Panteley, "Fırtına iyidir, kimseye bir zararı dokunmaz," dedi. "Ayacıklarım yağmurdan biraz ıslandı ama zararı yok... Ee, arabadan indin mi Yegori? Hadi, gir içeriye..."

Yemelyan hırıltılı sesiyle dua okuyordu:

"Tanrım, sen bizi koru! Tanrım, sen bizi koru! Bir yerlere yıldırım düşmüştür muhakkak." Devlerden birine döndü. "Buralı mısınız, arkadaş?"

"Yoo, Glinovo'luyuz. Glinovo köyündeniz biz. Plater Ağa'nın yanında çalışırız."

"Harman mı sürüyorsunuz?"

"Evet, iş çok şimdi... Önce harmanı kaldıracağız. Ne çok şimşek çaktı! Üst üste, üst üste durmadan parlıyor! Çoktandır böylesi bir fırtına olmamıştı."

Yegoruşka arabadayken gördüğü basık köy evine girdi. Onu orada sivri çeneli, kambur, cılız mı cılız, yaşlı bir kadın karşıladı. Kadın elinde bir yağ kandili tutuyor, gözlerini kısıyor, durmadan içini çekiyordu. Yegoruşka'ya, "Ulu Tanrı öyle bir fırtına gönderdi ki. Bizimkiler bozkırda geçiriyorlar geceyi. Kimbilir ne güçlüklerle karşılaşmışlardır! Çok ıslanmışsın, yavrum. Hadi soyun, soyun!" dedi.

Soğuktan ürperen, zangır zangır titreyen Yegoruşka, ıslak paltosunu sırtından çıkarıp attı. Sonra kollarını açıp bacaklarını aralayarak odanın ortasında durdu, uzun süre bu duruşunu bozmadı. Çünkü en ufak kıpırdanma, iliklerine işleyen ıslaklığı, soğuğu ürpererek yeniden duymasına sebep oluyordu.

Yenleri, gömleğinin sırtı sırılsıklamdı, pantolon paçaları bacaklarına yapışıyor, başından sular sızıyordu.

Yaşlı kadın, "Ne diye bacaklarını ayırmış duruyorsun yavrum? Gel de otur şuraya," dedi.

Yegoruşka gene bacaklarını ayıra ayıra masaya yaklaştı; orada, sedirde yatan birinin başının yanına oturdu. Baş kımıldandı, burnundan fısıltılar çıkardı, ağzı geviş getiriyormuş gibi oynadı, sonra sakinleşti. Pösteki bir gocukla örtülmüş bir tümseklik kafadan başlayıp sedir boyunca ayaklara doğru uzanıyordu. Uyuyan bir kadındı bu.

Yaşlı kadın içini çeke çeke dışarı çıktı, az sonra elinde bir dilim kavun, bir dilim de karpuzla geriye döndü. Esneyerek, "Al, ye bunları iki gözüm. Evde yiyecek başka bir şey kalmamış," dedi.

Çekmecenin gözünü karıştırdı, hanlarda haydutların tüccarları kestikleri cinsten uzun, sivri uçlu bir bıçak çıkarıp verdi.

Yegoruşka sıtmalı gibi tir tir titreyerek bir dilim karpuzla bir dilim kavunu esmer ekmekle birlikte yemeye girişti, ama aynı zamanda üşümesi daha da arttı.

Yegoruşka verilen şeyleri soğuktan zangırdayarak yerken kadın durmadan sızlanıyordu:

"Tüh, tüh! Bizimkiler geceyi nerede geçiriyorlar acaba? Tanrı'nın öfkesi tuttu. Tasvir kutusuna mum diksem iyi olacak. Nereye koymuş mumları Stepanida? Ye çocuğum, ye sen. Bana bakma..."

Yaşlı kadın esnedi, sağ elini geriye uzattı, sol omzundan arkasını kaşıdı.

"Saat iki midir, nedir? Neredeyse kalkıp işe koyulmak zamanıdır. Bizimkiler bozkırda geçiriyorlar geceyi, iyice ıslanmışlardır şimdi..."

Yegoruşka, "Nine, uyumak istiyorum," dedi.

Yaşlı kadın bir ah daha çekti, esnedi.

"Uyu yavrum, uyu... Sen bizi esirge, İsa Hazretleri! Uzandığım yerde uyuyakalmışım. Bir de baktım, birisi kapıya tık tık vuruyor. Hemen toparlanıp kalktım. O ne fırtınaydı öyle? Ulu Tanrım ne fırtınalar verirmiş! Bir mum dikmeli aziz resimlerinin önüne. Ama mumu da bulamıyorum ki!"

Kendi kendine söylenerek sedirden bir çul (pek olasıdır ki kendi döşeği) aldı, fırının yanındaki çividen iki pösteki gocuk çıkardı, bunlarla Yegoruşka'ya yatak yapmaya başladı. Bu arada durmadan söyleniyordu:

"Fırtına da kesilmedi gitti. Tanrı korusun, şimdi bir de yangın çıkacak olsa kimse söndüremez. Bizimkiler bozkırdan dönemediler, orada kaldılar bütün gece... Yat yavrum sen, uyumana bak... İsa korusun seni. Bakıyorum, kavununu bitirmemişsin, içeri götürmeyeceğim, kalkınca yersin."

Yaşlı kadının sonu gelmez ahları, esnemeleri, sedirde uyuyan kadının düzenli soluk alışları, odanın alacakaranlığı, yağmurun dışarıda tekdüze tıpırtısı çocuğun uykusunu getiriyordu. Yegoruşka, ninenin yanında soyunmaktan utandığı için çizmelerini çıkardıktan sonra gösterilen yere uzandı, koyun postu gocuğuna sarındı.

Bir dakika bile geçmeden Panteley'in fısıldayan sesi duyuldu:

"Bizim delikanlı uyudu mu?"

Nine de fısıltıyla karşılık verdi:

"Yattı, yattı. Şimdi yattı... Ulu Tanrı'nın öfkesi geçmedi daha. Durmadan gürlüyor, bir türlü sonu gelmiyor."

Panteley ile nine, Yegoruşka'nın ayakucunda yan yana oturuyorlar, konuşmalarına ikide bir esnemelerle, iç çekmelerle ara vererek, dişsiz ağızlarının şapırtısıyla fiskos fiskos mırıldanıp duruyorlardı. Yegoruşka'nın üşümesi geçmemişti hâlâ. Üzerine ağır, kalın bir pösteki gocuk örtüldüğü halde kolları, bacakları titriyor, bütün iç organları zonkluyordu. Gocuğun altına girince üstündeki ıslak giysileri çıkarmıştı, fakat bütün bedeninin sarsılması gene de geçmedi. Üşümesi gitgide artıyordu.

Panteley arabaların başında nöbet sırasını geçirip geldiğinde Yegoruşka hâlâ zangır zangır titriyor, gözlerine uyku girmiyordu. Sanki bir şey başına, göğsüne bastırarak ağırlık yapıyor,

onu bu ağırlığın altında eziyordu. Yegoruşka onu ezen şeyin ne olduğunu anlayamadı bir türlü; bu, ihtiyarların bitmeyen fiskosu muydu, yoksa koyun postunun ağır kokusu mu? Yediği karpuz ile kavundan ağzının içinde hoş olmayan bir demir tadı kalmıştı. Bütün bunların üstüne, bir de pireler ısırıyordu.

Yegoruşka, "Dede, üşüyorum," dediği zaman kendi sesini tanıyamadı.

Yaşlı kadın uzaktan gelen sesiyle, "Uyu yavrum, uyu," dedi.

Çırpı bacaklı Tit, usul usul yatağına yaklaştı, ona ellerini salladı, sonra büyüdü büyüdü, başı tavana erişti, ondan sonra da yel değirmenine dönüştü. Peder Kristofor, arabadaki giysileriyle değil de, resmî papaz giysisi ve elinde kutsal su serpme püskülüyle değirmenin çevresini dolandı, dönen kanatlarına kutsal su serpti, değirmen birdenbire durdu. Düş görmeye, sayıklamaya başladığını anlayan Yegoruşka gözlerini açtı.

"Dede! Su ver!" diye inledi.

Ama dededen karşılık gelmedi. Yatağın içi dayanılmaz derecede sıcak, o yüzden de çok rahatsızdı. Yegoruşka kalkıp giyindi, odadan dışarı çıktı. Sabah olmuştu artık. Hava gene bulutlu olmakla birlikte yağmur dinmişti. Yegoruşka titreye titreye, ıslak paltosuna sarınarak, çamurlu avluda yürümeye başladı. Bir yandan da evin çevresindeki sessizliğe kulak kabartıyordu. O sırada kapısı yarı aralık, çatısı sazla örtülü bir ahır çarptı gözüne. Kapıda durup içeriye baktı, sonra eşikten adımını attı, karanlık köşedeki bir tezek yığınının üstüne oturdu.

Ağırlaşan kafasının içinde düşünceler birbirine karışıyordu, paslı demir tadından dolayı ağzının içi kurumuş, bir tuhaf olmuştu. Yegoruşka şapkasını çıkarıp gözden geçirdi, üstündeki tavus teleğini düzeltti, bu şapkayı almak için annesiyle birlikte çarşıya gittiklerini anımsadı. Sonra elini cebine soktu, oradan kahverengi, yapışkan bir macun topağı çıkardı. Nasıl girmişti bu macun topağı cebine? Tamam, şimdi anımsıyordu, Yahudi kadının verdiği çörekti bu. Zavallı çörek, nasıl da ıslanıp ezilmişti!

Sonra paltosunu gözden geçirmeye başladı. Pardösü biçiminde dikilmiş, iri kemik düğmeleri olan, kurşuni bir paltoy-

du bu. Evin girişinde değil, bütün yeni ve değerli giyecekler gibi yatak odasında, annesinin entarisiyle yan yana asılı dururdu. Bayramdan bayrama, bir de önemli günlerde giyilmesine izin verirlerdi. Yegoruşka paltosunu o durumda görünce içi sızladı. Hem kendisi hem paltosu yazgılarıyla baş başa bırakılmışlardı. Çocukcağız eve bir daha dönemeyeceğini düşününce, acıklı bir ağlama tutturdu, bu sırada az kaldı tezek yığınından aşağı yuvarlanıyordu.

O sırada, kılları tokayla toplanmışçasına tutam tutam suratına yapışmış, yağmurdan sırılsıklam, iri, beyaz bir köpek ahırdan içeri girdi; gözlerini merakla Yegoruşka'ya dikti. Hayvancağız havlasın mı, yoksa havlamasın mı diye kararsızlık içinde bekliyordu. Sonunda havlamamak gerektiğine karar vererek, çekine çekine Yegoruşka'ya sokuldu, onun uzattığı macunu yedi, sonra geldiği gibi sessizce çıkıp gitti.

Sokakta birinin şöyle bağırdığı duyuluyordu:

"Varlamov'undur bunlar!"

Ağlaması son bulan Yegoruşka ahırdan çıktı, sokaktaki bir su birikintisinin çevresini dolanarak ağır ağır yürüdü. Arabalar avlu kapısının önüne sıra sıra dizilmişti. Ayakkabıları çamura bulanmış, sırılsıklam ıslanmış, güz sinekleri gibi uyuşuk, uykulu arabacılar ortalıkta dolaşıyor ya da otların üstünde oturuyorlardı. Yegoruşka yolculukta tanıdığı bu adamlara baktı ve "Köylü olmak ne kötü, ne can sıkıcı bir şey," diye düşündü. Sonra Panteley'in yanına gitti, onun yanına, otun üstüne oturdu. Elleri ceplerindeydi.

"Dede, üşüyorum," dedi titreyerek.

Panteley gevşek gevşek esnedi.

"Zararı yok, delikanlım. Yolculuğumuzun bitmesine az bir şey kaldı..."

Kervan fazla oyalanmadan yola koyuldu, çünkü o gün hava sıcak değildi. Yegoruşka gene dengin üstüne yatmıştı. Az sonra doğan güneş ıslak giysisini, yün denklerini, yaş toprağı çabucak kuruttuğu halde onu ısıtamıyor, bu yüzden Yegoruşka tir tir titriyordu. Bir ara gözlerini kapadığında gene ince bacaklı Tit'i, yel değirmenini gördü. Mide bulantısıyla birlikte bütün

bedenine çöken ağırlıktan kurtulmak için olanca gücünü kullandığı zaman bu görüntüler uzaklaşıyor, fakat onların yerine gözleri öfkeden kızarmış, yumrukları sıkılı, sataşkan Dımov karşısına dikilerek, "Of, canım sıkılıyor!" sözleriyle gene başını ağrıtmaya başlıyordu. Dımov'un ardından Kazak aygırının sırtında Varlamov görünüyordu, sonra da elinde bir toy tutan, mutluluktan ağzı kulaklarında Konstantin... Ne bıkkınlık verici, ne can sıkıcı insanlardı bunlar!

Aradan hayli zaman geçmiş, akşam yaklaşmıştı. Yegoruşka su istemek için başını doğrulttuğunda araba kervanı geniş bir nehir üzerindeki köprüde durmaktaydı. Aşağıdaki kara kara dumanlar arasında ise yedeğinde mavna çeken bir çatana vardı. Daha ilerlerde, nehrin karşı yakasında kiliselerle, evlerle tıklım tıklım dolu koskoca bir dağ gördü. Bu alacalı bulacalı dağın eteğinde, yük vagonlarının yanında bir lokomotif yürüyordu.

Yegoruşka o güne değin ne vapur, ne lokomotif ne de bunlara benzer şeyler görmüştü, fakat şimdi gördüklerinin karşısında en ufak bir korku ya da şaşkınlık duymadığı gibi, ne olduklarıyla da fazla ilgilenmedi. O anda tüm sıkıntısı içinin bulanması, başının dönmesiydi. Kusmamak için karnını dengin kenarına dayadı, oraya öylece yattı. Çocuğun bu durumunu gören Panteley şaşkınlık, can sıkıntısı anlamında başını iki yana sallayarak bağırdı:

"Tüh, bizim delikanlı hastalanmış! Karnını mı üşüttü, ne etti yavrucak! Elin memleketinde ne yapacak şimdi? Oğlanın durumu kötü..."

VIII

Kervan, iskelenin az ilerisinde, büyük bir hanın avlusunda durdu. Arabadan sarkan Yegoruşka, arkadan tanıdık birinin sesini duydu. Birisi onun inmesine yardım ederken, "Biz dün akşamdan beri buradayız, sizin yolunuzu gözlüyorduk," dedi. "Yolda arkanızdan yetişmek istedik, sonra başka işler çıktı, oralara gitmek zorunda kaldık... Vay vay vay, paltonu da nasıl buruşturmuşsun! Dayıcığından azar işiteceksin!"

Yegoruşka kendisiyle konuşan adamın mermer yüzüne baktı, bunun Deniska olduğunu anımsadı.

"Dayıcığınla Peder Kristofor oteldeler. Ben onlardan ayrıldığımda çay içiyorlardı. Hadi, gidelim."

Deniska böyle diyerek Yegoruşka'yı, N. kasabası yardım kurumunun binasına benzeyen, karanlık, iç karartıcı, iki katlı, büyük bir yapıya götürdü. Geniş girişi, karanlık merdivenleri, uzun dar koridoru geçtikten sonra Yegoruşka ile Deniska, içerisinde gerçekten İvan İvaniç ve Peder Kristofor'un çay içtikleri küçücük bir odaya girdiler. Çocuğu görünce iki ihtiyar çok şaşırdılar, yüzlerinde sevinç görüntüleri belirdi.

Peder Kristofor, "Oo, Yegor Nikolayeviç! Bay Lomonosov!" diye bağırdı.

Dayısı da, "Hoş gelmişler, benim beyzadem!" dedi.

Yegoruşka paltosunu çıkardı, dayısının, Peder Kristofor'un ellerini öptü, onlarla birlikte çay içmeye oturdu. Yegoruşka'nın önüne bir bardak çay koyan Peder Kristofor, her zamanki gibi yüzünden sevinç parıltısı saçarak çocuğu soru yağmuruna tuttu:

"Eee, yolculuk nasıl geçti bakalım, *puer bone*? Çok yoruldun, değil mi? Tanrı kimseye arabayla ya da manda sırtında yolculuk kısmet etmesin! Gidersin gidersin, dört bir yanda ucu bucağı görünmez, dümdüz bozkır uzanır. Böylesine, yolculuk değil püsküllü bela derler... Ne o, çay içmiyor musun? Hadi iç, iç! Sen kervanla ağır ağır gelirken biz kente daha önce ulaştık, senin işlerini yoluna koyduk. Çok şükür, yünümüzü de tüccar Çerepahin'e satıverdik. Tanrım herkese böylesini nasip eylesin, az kazancımız olmadı bu işten..."

Yegoruşka'nın yakınlık duyduğu bu iki insanın yanında büyük bir dert yanma isteği uyandı. Peder Kristofor durmadan konuşurken adamcağızı dinlemiyor, yakınmalarına önce neresinden başlayacağını düşünüyordu. Ne var ki, Peder Kristofor'un kulakları tırmalayan, rahatsız eden sesi düşüncelerini toplamasını zorlaştırıyor, kafasının içini karmakarışık ediyordu. Çay sofrasında beş dakika bile oturmadan kalktı, odadaki divana giderek üzerine uzandı.

Peder Kristofor şaşırmıştı.

"Al sana işte! Çayını niçin içmedin, çocuğum?"

Sızlanmalarına nereden başlayacağına bir türlü karar veremeyen Yegoruşka alnını duvara dayadı, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Oturduğu yerden kalkarak divanın yanına gelen Peder Kristofor şaşkınlık içinde, "O da nesi? Sana ne oldu, Georgi? Niçin ağlıyorsun?" dedi.

Yegoruşka, "Ben... Ben hastayım," diyebildi. Peder Kristofor daha da şaşırdı.

"Nasıl, hasta mı? İşte bu olmadı, çocuğum! İnsan yolculuk sırasında hastalanır mı? Yaptığın işi hiç beğenmedim, yavrucuğum..."

Elini Yegoruşka'nın alnına koydu, yanağına dokundu.

"Evet, alnın cayır cayır yanıyor. Yolda ya üşütmüş olacaksın ya da yaramaz bir şey yedin. Dua et ulu Tanrı'ya, yavrum..."

İvan İvaniç de çok şaşırmıştı.

"Kinin mi versek, ne yapsak?" dedi kararsızlık içinde.

"Hayır, sıcak bir şeyler yesin daha iyi... Georgi, sana çorba getireyim mi? Çorba içer misin?"

Yegoruşka hıçkırarak, "İste... İstemiyorum," diye karşılık verdi.

"Üşüyor musun, çocuğum? Yoksa bir yerin mi ağrıyor?"

"Önce üşüyordum, şimdi... Şimdi ateşim var. Her yerim ağrıyooor."

İvan İvaniç de divanın yanına geldi, elini Yegoruşka'nın alnına koydu, şaşkın şaşkın homurdanarak sofraya döndü. Peder Kristofor, Yegoruşka'ya, "Yapacağın ilk iş, yatıp güzelce bir uyku çekmek," dedi. "İyice uykunu al, sonra bakalım ne olacak!"

Yegoruşka'nın soyunmasına yardım etti, başının altına yastık koydu, üzerine yorgan, yorganın üstünden de İvan İvaniç'in paltosunu örttü, sonra da ayakuçlarına basarak çay masasına döndü. Yegoruşka uyumak için gözlerini yumdu, fakat yumar yummaz kendini otelde değil de, bozkırdaki yolda, ateşin başında gördü. Yemelyan kollarını sallıyor, kızarık gözlü Dımov ise yüzükoyun yerde yatarken ona alaycı gözlerle bakıyordu.

"Dövün onu! Dövün onu!" diye bağırdı Yegoruşka.

Peder Kristofor, "Çocukcağız sayıklıyor," dedi fısıltıyla. İvan İvaniç ise içini çekti.

"Hiç yoktan başımıza iş çıktı. Şimdi bir de hastalıkla uğraşacağız," dedi.

"Çocuğun sırtına sirke sürelim, yağla ovalım. Yarına bir şeyciği kalmaz, kalkar ayağa."

Yegoruşka korkulu düşlerden kurtulmak için gözlerini açtı, ışığa bakmaya başladı. Peder Kristofor ile İvan İvaniç çaylarını içmişler, aralarında fısır fısır bir şeyler konuşuyorlardı. Birincisinin yüzünde, yün alışverişinden iyi kazanç sağladığını unutmayan birinin mutlu gülümsemesi vardı. Ancak, eve varır varmaz büyük ailesini başına toplayıp onlara kurnaz kurnaz göz kırptıktan sonra neşeli bir kahkaha atma düşüncesi ona para kazanmanın kendisinden daha büyük bir mutluluk veriyordu; ilkin yünü, alış fiyatından daha ucuza sattığını söyleyerek hepsini kandıracak, sonra da güveyi Mihail'e kabarık cüzdanı verip, "Al bakalım! Gör, iş nasıl yapılırmış!" diyecekti. Oysa dayısı Kuzmiçov hiç kıvançlı görünmüyordu. Yüzünde eskisi gibi, yalnız iş düşünen bir adamın katılığından, tasadan başka bir şey yoktu.

Alçak sesle, "Tüccar Çerapahin'in böyle yüksek bir fiyat vereceğini nereden bilecektim?" dedi. "Bilseydim üç yüz pud'luk[13] yünü kasabadayken Makarov'a satar mıydım? Ne büyük şanssızlık! Piyasanın böyle yükseleceğini kim bilebilirdi?"

Beyaz mintanlı bir adam çay içtikleri semaveri kaldırdı, aziz tasvirinin önündeki kandili yaktı. Peder Kristofor adamın kulağına eğilerek bir şeyler fısıldadı; beriki, "anlıyorum" anlamında başını salladı, komploya hazırlanan bir kişinin gizemli tavrını takınarak dışarı çıktı. Az sonra elinde lazımlıkla geriye döndü. İvan İvaniç yatağını döşemeye serdi, birkaç kez esnedi, isteksiz isteksiz dua etti, soyunup yattı.

Peder Kristofor, "Yarın katedralde dua etmeye niyetliyim," dedi. "Katedral anahtarcısı tanıdığımdır. Öğle ayininden sonra da piskoposu ziyaret etmek istiyordum ama ne yazık ki kendileri hastaymış..."

13 Pud: 16 kg – ç.n.

Esnedi, lambayı söndürdü. Odayı şimdi yalnız kandil ışığı aydınlatıyordu. Peder Kristofor bir yandan soyunurken, bir yandan da durmadan konuşuyordu:

"Hastalık dolayısıyla kimseyi kabul etmiyormuş. Bu durumda aziz piskoposu görmeden gideceğiz..."

Peder kaftanını çıkarınca Yegoruşka önünde gene Robinson Crusoe'yu gördü. Robinson elindeki kapta bir şeyler karıştırarak ona yaklaştı.

"Lomonosov, uyuyor musun? Hadi, kalk! Sırtına sirke sürüp yağla ovayım biraz. Çok iyi gelir. Sen de duanı eksik etme..."

Yegoruşka doğruldu, yatağın içinde oturdu. Peder Kristofor çocuğun iç gömleğini çıkardıktan sonra, sanki gıdıklanan kendisiymiş gibi ezilip büzülerek, sık sık soluyarak Yegoruşka'nın göğsünü, sırtını ovalamaya başladı. Bir yandan da dua ediyordu:

"Babasının ve oğlunun ve kutsal ruhun adıyla... Yat şimdi çocuğum. Sırt üstü yat. Ha şöyle... Yarına bir şeyciğin kalmaz. Yalnız, bir daha günah işleme! Ateş gibi de yanıyorsun. Korkarım, o fırtınada yoldaydınız?"

"Evet, yoldaydık."

"Hastalık durup dururken gelecek değil ya, her şeyin bir nedeni vardır. Babasının ve oğlunun ve kutsal ruhun adıyla... Hastalanmayıp da ne yapacaktın? Yağmurda iyice ıslanmışsın..."

Yegoruşka'nın her yerini güzelce ovduktan sonra iç gömleğini yeniden giydirdi, üzerini sımsıkı örttü, üstünde istavroz çıkardı. Yegoruşka onu daha sonra dua ederken gördü. Yaşlı adam pek çok dua biliyor olmalıydı, çünkü kutsal tasvirin önünde dikilirken fısır fısır dua okumasının sonu gelmeyecekmiş gibi görünüyordu. En sonunda dualarını bitirdi, pencerelere, kapıya, İvan İvaniç'e dönüp istavroz çıkardı, başının altına yastık almaksızın küçük bir divana uzandı, üstüne kaftanını çekti.

Koridorda saat onu vurdu. Yegoruşka sabaha kadar daha bir sürü zaman kaldığını düşünürken can sıkıntısıyla başını divanın arkalığına dayadı. Bulanık, eziyet verici kâbuslardan kurtulmaya çalışmıyordu artık. Sabah umduğundan da erken geldi.

Alnı divanın arkalığına dayalı, kısa bir süre yatmış gibiydi sanki. Gözlerini açtığında eğik güneş ışınları her iki pencere-

den birden içeri girerek odayı aydınlığa boğmuştu. Peder Kristofor ile İvan İvaniç onu yalnız bırakıp gitmişlerdi. Oda derli toplu, cıvıl cıvıl güneşle doluydu, bu aydınlık huzur veriyordu insana. Ayrıca odanın havasına, Peder Kristofor'un kullandığı kuru peygamberçiçeği ve selvi kokusu sinmişti. (Evde peygamberçiçeklerinden kutsal su serpme püskülleri ve tasvir kutularına süsler yaptığı için pederin bütün giysilerinden çevreye bu koku yayılırdı.) Yegoruşka, başının altındaki, Peder Kristofor'un kullanmayıp ona verdiği yastığa, pencereden yere düşen eğik ışınlara, divanın dibinde duran, yeni boyanmış çizmelerine bakarak gülümsedi. O anda arabada, dengin üstünde bulunmayışına, çevresindeki tüm eşyanın kuruluğuna, tavanda şimşeklerin çakmayıp göğün gürlemeyişine hem şaşırıyor hem de seviniyordu.

Divandan aşağı atlayıp giyinmeye başladı. Kendini çok iyi hissediyordu; bir gün önceki hastalıktan bacaklarında, boynunda az bir sızlama kalmıştı hepsi o kadar. Sirkeyle, yağla ovulması beklenen etkiyi göstermişti demek ki... Bir gün önce belli belirsiz gördüğü çatana, lokomotif, geniş nehir aklına geldiği için, bunları yeniden seyretmek niyetiyle, bir an önce giyinip çıkmaya can atıyordu. Elini yüzünü yıkayıp havluyla kuruladıktan sonra tam kırmızı gömleğini giyeceği sırada kapının kilidi şıkırdadı; yelken bezi kaftanının üstünden giydiği, kahverengi ipekten papaz cüppesi, bastonu, silindir şapkasıyla Peder Kristofor eşikte gözüktü. Peder gülümseyerek, yüzünden ışık saçarak (kiliseden yeni çıkmış ihtiyarların hepsi de yüzlerinden böyle ışık saçarlar), masaya bir paskalya çöreği ile bir paket bıraktı, duasını okudu.

"Görüyorum ki, Tanrı lütfunu göndermiş... Nasıl, iyileştin mi?"

Yegoruşka pederin elini öptü.

"İyiyim şimdi..."

"Şükür Yaradan'a... Ben de öğle ayininden dönüyorum. Tanıdığım anahtarcıyı buldum, beni çay içmeye çağırdı ama istemedim gitmeyi. Kimseyi erkenden rahatsız etmekten hoşlanmam. Tanrım ondan razı olsun!"

Cüppesini çıkardıktan sonra göğsünü sıvazladı, hiç acele etmeden masanın üstündeki paketi açtı. Yegoruşka bir dilim tuzlu balık sırtı, içerisinde taneli havyar bulunan bir teneke kutu, bir francala gördü.

"Balıkçı dükkânının önünden geçerken alıverdim bunları. Başka zaman olsa bunca masrafa girmezdim. Otelde hastamızın yattığını düşündüm de... Böyle zamanlarda yapılan masraftan kimseye zarar gelmez. Çok iyi bir havyardır bu, mersinbalığı yumurtasından yapılmıştır."

O sırada beyaz mintanlı adam bir semaver ile çay takımı getirdi. Peder Kristofor bir dilim ekmeğe havyar sürdü, Yegoruşka'ya uzattı.

"Al, ye şu ekmeği. Şimdi bol bol ye, iç, gez, sonra zamanı gelince okursun. Okula girince çok çalışacaksın ki, sonunda bir yararı olsun. Ezberlenmek mi isteniyor, ezberle; bir şeyi ezberlemeden, özünün kavranıp eksiksiz anlatılması mı isteniyor, o zaman da özünü kavrayıp kendi sözlerinle anlatmaya çalış. Bilimlerin hepsine aynı önemi ver, hepsini de en iyi derecede öğrenecek gibi çaba göster. Kimileri çok iyi matematik bilir, ama, 'Pyotr Mogila kimdir?' diye sorulunca aval aval bakar. Kimileri de Pyotr Mogila'yı tanır da, aydan, güneşten haberi yoktur. Bana kalırsa sen her şeyden anlayacak biçimde okumalısın. Latince, Fransızca, Almanca... Coğrafya, tarih, ilahiyat, felsefe, matematik... Hiçbirini küçümsemeden çalış, öğren. Acele etmeden, sindire sindire, dua ederek öğrendin mi, okulunu bitirince kolayca bir göreve girersin. Bütün bilimleri özümsediğin zaman her görevi kolayca yerine getirirsin. Sen yalnız oku, çalış; bir gün gelir, emeklerinin karşılığını devşirirsin. Ulu Tanrı hangi mesleği seçeceğini gösterir sana. Doktor mu olacaksın, yargıç mı, mühendis mi, zamanında belli olur."

Ufak bir ekmek dilimine havyar sürüp ağzına attı.

"Havarilerden Aziz Pavel türlü türlü, tuhaf bilimlere önem vermemizi öğütler. Büyücülük, üfürükçülük yapmak, Şaul gibi gaipten ruh çağırmak ya da ne kendine ne de başkalarına bir yararı dokunan bilimlerle uğraşmak insana yakışmaz. Böyle bilimlerle uğraşacaksan hiç uğraşma daha iyi. Tanrı'nın sa-

na 'Öğren!' dediğini öğren, aklını başına devşir, bu sana yeter... Aziz havariler her dili konuşurlardı. Sen de yabancı dil öğren. Ulu Vasili matematik ve felsefe öğrenmişti, onları sen de öğren. Aziz Nestor tarih yazardı. Sen de tarih öğren ve yaz. Bu ermişleri kendine örnek al..."

Çay tabağına döktüğü çayı yavaş yavaş yudumladı, bıyığını sildi, başını iki yana salladı.

"Ya, işte böyle çocuğum... Ben eski usule göre okudum, üstelik şimdi öğrendiklerimin çoğunu unuttum. Gene de yaşamım başkalarına göre değişiktir. Hem de öylesine değişik ki! Sözgelişi bir yerde, büyük bir topluluk arasında, yemekte ya da bir toplantıda Latince birkaç söz, tarihten ya da felsefeden ilginç birkaç tümce söylersin, bu hem herkesin hoşuna gider hem de kendin hoşnut kalırsın. Diyelim ki, kente ceza mahkemesi kurulmuş, jüri toplanmış, tanıklara kutsal yemin ettirmek gerekiyor. Başka papazlar olsa sıkılırlar, o işi yaptırmaktan çekinirler. Ama ben bu işi güzelce kıvırdıktan başka, yargıçlarla, savcılarla, avukatlarla ahbaplık ederim; bilgin bir kişi olarak onlarla birlikte çay içer, şakalaşır, güler, bilmediklerimi de onlara sorar öğrenirim. Hoşlanırlar böyle şeylerden, işte böyle, oğlum... Bilmek aydınlık, bilmemek ise karanlıktır. Oku, oku; durmadan oku! Biliyorsun, zor bir iştir benim sana bu söylediğim, şimdiki zamanda çok da para ister. Sana gelince, anneciğin dul kaldı, dul-yetim aylığıyla geçinmek zorundasınız. Gene de... şey..."

Peder ürkek ürkek kapıya baktı, sesini alçaltarak ekledi:

"İvan İvaniç yardım eder sana. Destek olur... Kendi çocukları olmadığına göre yardım etmeyip de ne yapacak? O konuda hiç merak etme."

Yüzünü ciddileştirdi, alçak sesle konuşmasını sürdürdü:

"Ama bak, Georgi. Tanrı sana uzun ömürler versin, zamanı gelince sen de ne anneni unutacaksın ne de İvan İvaniç'i. Anneleri saymak ulu Tanrı'nın buyruğudur, İvan İvaniç velinimetindir, böyle olduğuna göre senin baban yerine geçer, onu da sayman gerekir. Bir gün okuyup önemli bir adam olursan, Tanrı göstermeye, senden daha geridedirler, bilgisizdirler diye in-

sanları yüksünmeye kalkarsan, vay senin şanına, vay senin insanlığına!"

Peder Kristofor ellerini yukarı kaldırdı, ince sesiyle, "Vay sana ki vay, vay!" diye üsteledi.

Peder Kristofor konuşmaya dalmış, böyle durumlarda denildiği gibi, konuşmanın tadına varmaya başlamıştı. Ama o sırada kapı açıldı, İvan İvaniç içeri girdi. İvan Dayı odadakilerle çabuk çabuk selamlaştıktan sonra masaya oturdu, büyük bir acelesi varmış gibi, hızlı hızlı çayını içmeye başladı. Yudumlar arasında da, "Bütün işlerimi bitirdim," dedi. "Kasabaya hemen dönebilirdik, gelgelelim daha Yegoruşka'yla yapılacak işlerimiz var. Onu bir an önce kalacağı eve yerleştirmemiz gerek. Kızkardeşim buralarda bir yerde arkadaşı Nastasya Petrovna'nın oturduğunu söylüyordu. Belki de çocuğu bu kadın yanına alıverir."

Cüzdanının içini karıştırdı, buruşuk bir kâğıt parçası bulup çıkardı.

"'Malaya Nijnaya Sokağı, kendi evinde oturur Nastasya Petrovna Toskunova.' Hemen gidip arasak iyi olacak. İş güç bitmiyor ki!"

Çaylarını bitirince İvan İvaniç ile Yegoruşka birlikte çıktılar. Handan dışarı adımlarını attıklarında İvan İvaniç hâlâ söyleniyordu:

"İş güç, durmadan iş güç! At sineği gibi yapıştın bana! 'Okuyacağım!' diye tutturdun, Tanrı sana akıl düşünce versin! Okuyunca temelli baştan çıkacaksın ama işkenceyi hep biz çekeceğiz!"

Han avlusundan geçerlerken Yegoruşka birlikte yolculuk yaptığı arabaları da göremedi, arabacıları da. Sabah erkenden iskeleye gitmiş olmalıydılar. Avlunun uzak bir köşesinde çok yakından tanıdığı köhne briçkaya gözleri takıldı. Briçkanın yanına bağlanmış doru atlar yulaflarını geveliyorlardı. Yegoruşka, "Elveda, arabacık!" diye geçirdi içinden.

İlkin sonu gelmez gibi görünen bir bulvardan yokuş yukarı tırmandılar, sonra çarşının ortasından geçtiler. Burada İvan İvaniç bir polisten Nijnaya Sokağı'nın bulunduğu yeri sordu. Polis gülmeye başladı.

"Ohoo! Daha çok yürüyeceksiniz. Ta ilerdeki şu çayırlığı geçin bakalım!"

Yolda karşılarına sık sık faytonlar çıkıyordu, fakat dayısı faytona binmek gibi bir lükse ancak bayramlarda, kimi özel durumlarda kendine izin verirdi.

Dayısı ile Yegoruşka önce parke taş döşenmiş yollardan, sonra yalnız yaya kaldırımı bulunan, toprak sokaklardan yürüdüler. Bacakları ile dilleri sürekli işleyerek bu iki kişiyi Malaya Nijnaya Sokağı'na ulaştırdığı zaman ikisinin de yüzü terden kızarmıştı. Yakalıklarını çıkarıp terlerini sildiler.

İvan İvaniç bir kapının önünde iskemlesinde oturan yaşlı bir adama sordu:

"Lütfen söyler misiniz, Nastasya Petrovna Toskunova'nın evi buralarda neredediir?"

Yaşlı adam biraz düşündü.

"Buralarda Toskunova diye birisi yok. Sakın Timoşenko olmasın?"

"Hayır, Toskunova..."

"Öyleyse Toskunova yok."

Onlar biraz uzaklaşınca yaşlı adam arkalarından seslendi:

"Boşu boşuna aramayın. Yok diyorsam yoktur."

İvan İvaniç bu sefer aynı soruyu, tablasında ayçiçeği ve armut satan yaşlı bir kadına sordu:

"Bakar mısın, teyze! Nastasya Petrovna Toskunova'yı arıyoruz. Evi buralarda bir yerdedir. Kendi evinde oturur."

Kadın ona şaşkın bir yüzle baktıktan sonra güldü.

"Nastasya Petrovna şimdi kendi evinde oturmuyor ki! Kızını kocaya verip evi de güveyine bırakalı sekiz yıl oluyor. Şimdi güveyi oturuyor onun evinde."

Kocaman kocaman açılmış gözleri, "Aptallar, nasıl olup da böyle basit şeyleri bilmezsiniz?" dercesine gülümsüyordu.

"Peki, kendisi şimdi nerede oturuyor?"

Kadın çok şaşırmış gibi ellerini çırptı.

"Ah, Tanrım, bu da sorulur mu? Kirada şimdi. Evini güveyine bırakalı tam sekiz yıl oldu. Siz neler söylüyorsunuz?"

Kadıncağız İvan İvaniç'in de, "Ya öyle mi? Bak işte bunu

bilmiyordum!" demesini beklediyse de, beriki hiç istifini bozmadı.

"Peki, kirada oturduğu yer neresi?"

Satıcı kadın yenlerini çemredi, çıplak kollarını uzatıp adres soranların gidecekleri yeri tarif ederken bir yandan da ince, kulak çınlatan bir sesle bağırıyordu:

"Dosdoğru gidin, gidin, gidin... Böylece kırmızı bir evceğize varıp onu da geçince sol kolda bir ara sokak göreceksiniz. Bu ara sokağa sapın, soldan üçüncü kapı aradığınız evdir."

İvan İvaniç ile Yegoruşka kırmızı evciğe vardılar, soldaki ara sokağa saptılar, üçüncü kapıya yöneldiler. Yöneldikleri kurşuniye boyanmış, köhne kapının her iki yanında koca koca çatlakları bulunan, kurşuni renkte bir tahta çit uzanıyordu. Tahta çitin kapıya göre sağda kalan bölümü ileri doğru abanmış, "Ha yıkıldım, ha yıkılacağım" diye korku veriyordu insana, soldaki bölüm ise geriye, avluya doğru yatmıştı; iki bölümün arasında dik durmaya çalışan kapı ileriye mi, yoksa geriye mi eğilmesi gerektiği konusunda kararsızlık geçiriyor gibiydi. İvan İvaniç kapıyı açtı, kangal dikenleri, kelotları bürümüş geniş bir avlu çıktı önlerine. Dış kapıdan yüz adım kadar ilerde kırmızı kapılı, yeşil panjurlu bir evceğiz vardı. Yenlerini sıvamış, eteğini toplamış şişman bir kadın, avlunun ortasında duruyor; yere bir şeyler serperken, tablacı kadınınki gibi ince, çınlatıcı bir sesle bağırıyordu:

"Gel bili bili bili!"

Kadının arkasında sivri kulaklı, kızıl tüylü bir köpek durmaktaydı. Köpek, konukları görür görmez kapıya koştu, tenor sesiyle havlamaya başladı. (Kızıl tüylü köpekler hep tenor sesle havlarlar.)

Kadın, ellerini gözlerine siper ederek bağırdı:

"Kimi arıyorsunuz?"

İvan İvaniç sopasını, kızıl tüylü köpeğe salladı.

"İyi günler! Söyler misiniz, Nastasya Petrovna Taskunova burada mı oturuyor?"

"Evet, burada oturuyor. Onu ne yapacaksınız ki?"

İvan İvaniç ile Yegoruşka, kadına biraz daha yaklaştılar. Bu sırada kadın onları kuşkuyla süzmekteydi.

"Niçin arıyorsunuz, söyler misiniz?"

"Nastasya Petrovna siz misiniz yoksa?"

"Ee, benim. Ne olacak?"

"Çok iyi... Şey, anımsar mısınız, bilmem. Eski arkadaşınız Olga İvanovna Knyazyeva selam gönderdi. Bu da onun oğlu. Belki unutmuşsunuzdur, ben de kardeşi İvan İvaniç'im... Sizin N. kasabasından buraya geldiğinizi biliyoruz. Kasabamızda doğdunuz, kasabamızda büyüdünüz..."

Ortalığa bir sessizlik çöktü. Şişman kadın gözlerine inanamıyormuş, birden neye uğradığını şaşırmış gibi İvan İvaniç'e anlamsız gözlerle, bön bön baktı; sonra ansızın canlanarak ellerini çırpmaya başladı. Böyle iki elini birden bırakınca eteğindeki yulaflar yere saçıldı, gözlerinden yaşlar boşandı, kulak çınlatan bir çığlık attı.

"Olga İvanovna'nın oğlu mu dedin? Ah, iki gözüm benim, ciğerim! Aman, bana da neler oluyor? Aptal gibi dikilip duruyorum! Ah, benim meleğim, canım!"

Yegoruşka'yı kucakladı, çocuğun yüzünü gözyaşlarıyla ıslatarak öptü öptü. Sonra ellerini ovuşturmaya başladı.

"Amanın Tanrım, Olga'nın oğluymuş! Güvercinim benim! Ne sevimli, ne tatlı bir çocuk! Tıpkı da annesi! Hık demiş burnundan düşmüş! Ee, avlunun ortasında ne dikilip duruyorsunuz? Hadi, içeri buyurun!"

Şişman kadın eve doğru hızlı hızlı yürürken bir yandan ağlıyor, bir yandan da durmadan konuşuyordu, iki konuğu da onun arkasına düşmüştü.

Üçü birden aziz tasvirleriyle, çiçek saksılarıyla bezenmiş, küçük, havasız bir odaya girdikleri zaman kadın durmadan konuşuyordu:

"Ortalık da toplanmadı daha! Ah, Meryem Ana! Vasilisa, kızım! Çabuk gel de panjurları aç! Oliçka'nın böyle cici bir oğlancığı olduğunu bilmiyordum. Demek, bir oğlu varmış..."

Şişman kadın konuklarına biraz alışıp sessizleşince, İvan İvaniç onunla yalnız başına konuşmak istediğini bildirerek kadını bir köşeye çekti. Bunun üzerine Yegoruşka başka bir odaya gitti. Burada ilkin bir dikiş makinesi çarptı gözüne. Pencerenin

önünde, içinde sığırcık bulunan bir kafes asılıydı. Odanın şurasında burasında en azından öteki odadaki kadar çok aziz tasvirleri, çiçek saksıları vardı. Makinenin yanında Tit gibi tombul yanaklı, ak pak basma entarili, yüzü güneş yanığı, küçük bir kız çocuğu kıpırdanmadan duruyordu. Gözlerini Yegoruşka'nın gözlerine dikip kirpiklerini kırpmadan bakan çocukcağız bu karşılaşmadan dolayı son derece rahatsız olmalıydı. Yegoruşka da ona baktı, uzun bir sessizlikten sonra sordu:

"Adın ne senin?"

Küçük kızın dudakları hafifçe kıpırdandı, yüzü ağlamaklı bir durum aldı, titreyen bir sesle, "Atka," dedi. "Katya" demekti bu.

Öbür odadan İvan İvaniç'in fısır fısır konuşması geliyordu:

"Sizde kalacak. Eğer kabul ederseniz ayda on ruble öderiz. Lütfen kabul edin. Uslu, şımartılmamış bir çocuktur."

Nastasya Petrovna ağlamaklı ağlamaklı içini çekiyordu.

"Size ben şimdi ne söyleyeyim, bilmem ki... On ruble iyi para, ne var ki, elin çocuğunun sorumluluğunu almak kolay mı? Ansızın hastalanıverir, başka bir şey olur."

Az sonra Yegoruşka'yı öbür odaya çağırdıklarında İvan İvaniç ayağa kalkmış, "Eh, öyleyse hoşça kalın," diyordu. "Ha, şey, iyi oldu da aklıma geldi. Çocuğu geriye götürmeyeceğim, şimdi de burada kalsın." Yegoruşka'ya döndü. "Yegor, kalırsın değil mi? Hadi kal, kal. Sakın yaramazlık yapma, Nastasya Petrovna'nın sözünden çıkma. Hoşça kalın. Yarın gene görüşürüz..."

İvan İvaniç böyle diyerek çıktı gitti. Nastasya Petrovna, Yegoruşka'yı bir daha kucakladı, "Meleğim!" diyerek yanağından öptü, okşadı. Ondan sonra da ağlamaklı bir yüzle sofra hazırlamaya koştu.

Yegoruşka yeni tanıştığı şişman kadınla sofrada yan yana otururken onun sonu gelmez sorularına yanıt yetiştirmeye çalışıyor, önüne konulan sıcak, yağlı lahana çorbasını kaşıklıyordu.

Akşamleyin dikiş masasının başında Nastasya Petrovna'yla karşı karşıya, başını ellerinin arasına alarak otururken gene onun konuşmalarını dinlemekteydi. Kadın, ağlamaları ile gülmeleri birbirine karışarak annesiyle birlikte geçen gençlik gün-

lerini, evliliğini, çocuklarını anlatıyordu Yegoruşka'ya. Ocakta bir cırcırböceği cırlıyor, lambanın fitili belli belirsiz cızırdıyordu. Alçak sesle konuşan kadın heyecandan ikide birde yüksüğünü düşürüyor, yüksüğü almak için masanın altına giren torunu Katya orada Yegoruşka'nın ayaklarını seyre koyulduğundan olacak, masanın altına girdikten sonra bir türlü çıkmak bilmiyordu.

Zavallı Yegoruşka dinliyor, dinliyor, uyukluyor, şişman kadının yüzünü, kıllı et benini, yüzündeki gözyaşı izlerini seyrediyordu. O anda duyduğu hüzün sonsuzdu. Yatma zamanı gelince yatağını sandığın üstüne serdiler, eğer canı bir şey yemek isterse gece koridora çıkıp pencerenin önündeki üstü örtülü tabakta duran piliç kızartmasını yiyebileceğini söylediler.

Ertesi gün sabahtan İvan İvaniç ile Peder Kristofor vedalaşmaya geldiler. Onların gelişine çok sevinen Nastasya Petrovna semaver kaynatmak için koştuğu sırada İvan İvaniç ellerini sallamaya başladı.

"Yok, yok, şimdi çayla, şekerle vakit harcamayalım! Biz hemen gideceğiz."

Vedalaşmadan önce oturdular, bir dakika kadar kimseden ses çıkmadı. Bu sırada Nastasya Petrovna derin derin içini çekti, ağlamaklı gözlerle aziz tasvirlerine baktı. Sessizlik bitmeden İvan İvaniç ayağa kalktı, yeğenine; "Eh, demek artık kalıyorsun," dedi.

Yüzündeki işadamı kuruluğu bir anda silindi, hafif bir kızarıklıkla birlikte, üzüntülü bir gülümseme işadamı kuruluğunun yerini aldı.

"Bak, yeğenim, oku işte... Anneni unutma. Nastasya Petrovna'nın sözünü dinle. Eğer iyi okursan seni her bakımdan destekleyeceğimi aklından çıkarma."

Cebinden para kesesini çıkardı, Yegoruşka'ya sırtını dönerek karıştırdı karıştırdı, içinden bir on kapiklik bularak bunu Yegoruşka'nın avucuna sıkıştırdı. Peder Kristofor içini çekti, hiç acele etmeden Yegoruşka'yı kutsadı.

"Babasının ve oğlunun ve kutsal ruhun adıyla... Oku oğlum, çok çalış... Seninle bir daha görüşmeden ölecek olursam beni

hayırla an. Al, benden de sana bir on kapiklik, kabul et bunu."

Yegoruşka, papazın elini öptü, ağladı, içinde bu ihtiyarla bir daha görüşmeyecekmiş gibi bir duygu vardı. İvan İvaniç odada bir ölü varmış gibi sesini alçaltarak, "Nastasya Petrovna, Gimnaziya'ya dilekçeyi verdim," dedi. "7 Ağustos'ta çocuğun giriş sınavı var. Size zahmet oraya götürüverirsiniz. Eh, esen kalınız. Sen de hoşça kal, Yegor. Allahaısmarladık!"

Nastasya Petrovna onlar giderken arkalarından, "Bir çayımı içseydiniz," diye inledi.

Gözlerini bürüyen yaşlar arasından Yegoruşka, dayısı ile Peder Kristofor'un çıkıp gittiklerini görmedi bile. Bir an toparlanarak pencereye atıldıysa da avludan da çıkıp gitmişlerdi. Az önce havlayıp duran kızıl tüylü köpek borcunu ödemişlerin rahatlığıyla geriye dönüyordu. Niçin yaptığını bilmeden Yegoruşka yerinden fırladı, odadan dışarı koşarak kendini sokak kapısına attı. O hızla sokağa çıktığı zaman İvan İvaniç ile Peder Kristofor, birincisi çengelli sopasını, ikincisi ise bastonunu sallayarak dönemeci yeni kıvrılıyorlardı. Yegoruşka o ana kadar bu insanlarla birlikte yaşadığı her şeyin bir duman gibi birdenbire yok olduğunu anladı. Geriye dönerek umarsızlık içinde bir iskemleye çöktü, kendisi için o andan sonra başlamış bulunan, yeni, bilmediği yaşamı acı gözyaşlarıyla selamladı.

Kimbilir, nasıl bir yaşam olacaktı bu?

Işıklar

(Огни)

Dışarıda köpek telaşlı telaşlı havlayınca mühendis Ananyev ile yardımcısı üniversite öğrencisi von Ştenberg, arkalarından da ben, hayvan kime havlıyor diye merak ederek barakadan çıkıp baktık. Ben onların konuğuydum, belki içeride kalmam gerekirdi, ama içtiğim şarabın etkisiyle başım döndüğü için biraz temiz hava almak istiyordum.

Kapının önüne çıkınca Ananyev, "Kimseyi görmüyorum," dedi. "Azorka, niçin boşu boşuna havlıyorsun? Seni aptal köpek!"

Gerçekten görünürlerde kimsecikler yoktu. Kara tüylü bir zağar olan Azorka sanki bizleri boşuna dışarı çıkardığı için özür diler gibi süklüm püklüm yanımıza geldi, kuyruğunu sallamaya başladı. Ananyev eğilip hayvanın kulaklarının arasını okşadı. Sonra bazı erkeklerin çocuklarla, köpeklerle konuşurken kullandığı babacan ses tonuyla, "Köpekler boşuna havlar mı?" dedi. "Yoksa kötü bir düş mü gördün?"

Bana döndü:

"Doktorcuğum, bu hayvanın garip garip huyları var. Bir kere çok sinirlidir, yalnızlığa hiç dayanamaz. Sonra, uyurken korkunç düşler, karabasanlar görür. Hele ona bir bağırmayagörün, öyle huysuzlaşır ki, şaşar kalırsınız."

"Nazik yaradılışlı bir yaratık," dedi yardımcısı von Ştenberg.

Azorka kendisinden söz edildiğini anlamışçasına, burnunu havaya dikti, uzun uzun çeniledi. Bununla, "Öyle, bazı geceler dayanılmaz acılar çekiyorum. Ne olur, kusurumu bağışlayın!" der gibiydi.

Bol yıldızlı bir ağustos gecesiydi, ama hava epeyce karanlıktı. Bir rastlantı sonucu içine düştüğüm bu ortam, gökyüzünde yıldızların ışıl ışıl parladığı gece, olduğundan daha karanlık, daha iç karartıcı, son derece de ıssız geliyordu bana. Henüz döşenmesi süren tren raylarının hemen yakınında bulunuyorduk. Yarı yarıya bitmiş demiryolu seddi, kum, kireç, çakıl yığınları, barakalar, hendekler, oyuklar, şurada burada göze çarpan el arabaları, işçilerin kaldıkları düz, toprak damlı izbeler, şantiye görünümündeki bütün inşaat alanı gecenin karanlığında renklerini yitirmiş gibiydi. Yeryüzünün bu garip, ilkel görünümü, dünyanın yaradılışı sırasındaki karmaşayı düşündürüyordu insana. Çevrede her şey öylesine karmakarışık ve düzensizdi ki, toprağın delik deşik olmuş bağrında biz üç kişinin, bir de sıra sıra dizilmiş uzun telgraf direklerinin karaltıları bu tablonun çarpık uyumunu bozuyor, herhalde başka bir dünyaya gelmişiz izlenimini veriyordu. Ortalık sessizdi, başımızın üstündeki telgraf tellerinin sanki ta yukarılardan geliyormuş gibi inlemesinden başka bir şey işitmiyorduk.

Önümüzdeki tren yolu seddine tırmandık, o yükseklikten çevreyi seyre koyulduk. Yüz metre kadar ilerimizde, çukurların, tümseklerin, oyukların gecenin karanlığında birbirine karışarak görünmez olduğu yerde puslu bir ışık ıpıl ıpıl yanıp sönüyordu. Bunun arkasında ikincisi, sonra üçüncüsü... Işıklardan yüz adım kadar ötede ise bir çift kırmızı göz gibi gözüken iki ışık lekesi daha vardı. Bunlar bir barakanın pencereleri olmalıydı. Böyle ardı ardına sıralanan çift lekeler gitgide donuklaşarak hat boyunca ufka kadar uzanıyor, sonra sola doğru bir yay çiziyor, oradan gecenin sisine karışarak gözden kayboluyordu. Gördüğümüz ışıklardan hiçbiri kımıldamıyordu. Gerek ışıkların kıpırtısızlığında, gerek sessiz gecede, gerekse telgraf tellerinin hüzünlü iniltisinde ortak bir şey vardı. Sanki demir-

yolu seddinin altında çok önemli bir şey gizliydi; ışıklar, gece ve teller bunu bizden saklıyordu.

Ananyev derin derin göğüs geçirdi.

"Tanrım, bu ne zenginlik, bu ne güzellik! Göz alabildiğine uzanan şu enginliğe bakıp şaşkınlık duymuyor musunuz? Ya tren yolu seddine ne buyurulur? Sanki uzun bir toprak yığını değil, koskoca Mont Blanc Dağı! Milyonlarca rubleyi acımadan gömdük buraya!"

İçtiği şaraptan başı döndüğü için duygusallaşan, milyonlarca rublenin gömüldüğünü söylediği sedde ve ışıklara hayranlığını belirterek bakan mühendis, yardımcısı von Ştenberg'in omzunu tıpışlayarak şakayla, "Mihaylo Mihaylıç, niye böyle derin düşüncelere daldınız?" dedi. "Kendi çalışmamızın sonucunu görmek hoş bir şey değil mi? Geçen yıl bu yerlerde ot bitmeyen bir bozkır uzanıyor, insan denen yaratığın sesi soluğu işitilmiyordu. Ama bir de şimdi bakın! Fıkır fıkır yaşam kaynıyor, gerçek bir uygarlık uzanıyor önümüzde! Göğsümüzün kabarmasını hak etmedik mi? Şimdi sizinle burada demiryolu döşüyoruz; aradan yüz yıl, iki yüz yıl geçecek, buralarda fabrikalar yükselecek, okullar, hastaneler açılacak, capcanlı bir yaşam başlayacak! Arabalar, makineler göreceksiniz bu kuş uçmaz, kervan geçmez yerlerde."

Üniversite öğrencisi ellerini ceplerine sokmuş, ayakta dikilirken gözlerini ışıklardan alamıyordu. Mühendisi dinlediği filan yoktu. Dalgın dalgın düşünüyor; pek olasıdır ki, bir insanın konuşmak ya da başkasını dinlemek istemediği o ruhsal durumu yaşıyordu. Uzun bir suskunluktan sonra bana dönerek alçak sesle şunları söyledi:

"Şu ucu bucağı görünmez ışık dizisi aklıma neler getiriyor, biliyor musunuz? Bundan binlerce yıl önce yaşayıp sonra da yok olmuş Amelikiten ya da Filistin kavimlerinin şu ilerde ordugâh kurduklarını hayal ediyorum. Sanki eski dönemlerden kalma bir Habeş topluluğu savaş düzeni almış, Saul'un ya da Davut'un ordusuna saldırmak amacıyla sabahın olmasını, güneşin doğmasını bekliyor. Eksik olan, yalnız boru sesleri ile nöbetçilerin Habeş dilinde haykırmaları..."

"Aman ne güzel hayaller!" dedi mühendis.

Tam o sırada, özellikle olmuşçasına, hat boyunca bir esinti koptu; kalkan kılıç şakırtısını andıran bir gürültüyü bize kadar getirdi. Hepimiz susuyorduk. Mühendis ile öğrencinin neler düşündüklerini bilmiyorum, ama ben de binlerce yıl önce tarihin derinliklerine gömülmüş bir topluluğu uzaklarda görür gibi oldum. Anlamadığım bir dilde haykırmalar çalındı kulağıma. Hayal gücüm çadırlar, garip insanlar, tuhaf tuhaf giyimler, miğferler, zırhlar getirdi gözlerimin önüne.

Öğrenci düşünceler içinde, "Evet, bir zamanlar yeryüzünde Filistinliler, Amelikitenler yaşadı; bu topluluklar birbirleriyle çarpışıp tarihte önemli roller oynadılar," dedi. "Ama şu anda izini bile bulamazsınız hiçbirinin. Bizim de başımıza aynı şeyler gelecek. Şimdi demiryolu döşerken şurada dikilip felsefe yapıyoruz, ama aradan iki bin yıl gibi uzun bir zaman geçecek; ne şu tren yolu seddinden ne de ağır bir çalışma sonunda uykuya dalan şu insanlardan tek iz kalacak. Gerçekten korkunç bir şey bu, öyle değil mi?"

Mühendis ciddi bir ses tonuyla, öğüt verircesine, "Bunları aklınıza nereden bulup getiriyorsunuz?" dedi.

"Niçin getirmeyeyim?"

"İnsanlar böyle şeyleri ancak ölümlerine yakınken düşünürler. Oysa siz çok gençsiniz, henüz bunun sırası değil..."

"Neden öyle söylüyorsunuz? Açıklar mısınız?"

"Bütün şu söylediklerinizi; yaşamın amaçsızlığı, boşluğu, hiçliği, ölümün kaçınılmazlığı, ölüm sonrasının karanlığı vb. üzerine kurulu. Demin de belirttim, iki gözüm, bu derin düşünceler uzun süren bir zihinsel çalışmanın ürünü olarak yaşlılık dönemimizde güzeldir, ancak o zaman doğal kaçar. Çünkü acı çekilerek kazanıldıkları bellidir, insanın içsel zenginliğini oluştururlar. Oysa çevresinden bağımsız olarak yaşamaya başlamış genç bir beyin için böyle bir başlangıç büyük bir talihsizlik sayılmalıdır. Evet, büyük bir talihsizlik!" Ananyev elini salladı. "Bence, sizin yaşınızda böyle düşünmektense omzunuzun üstünde düşünen bir kellenizin olmaması daha iyi. Bakın, cancağızım, bunları size tüm ciddiyetimle söylüyorum. Bu konu-

yu sizinle ta ne zamandan beri tartışmak istiyordum, çünkü ilk tanıştığımız gün bu tür berbat düşüncelere eğiliminiz olduğunu sezmiştim."

Öğrenci gülümsedi.

"Niçin 'berbat düşünceler' diyorsunuz, sorabilir miyim?"

Sesinin tonundan, tavırlarından mühendise nezaket gereği yanıt verdiği, aslında böyle bir tartışmayı tümüyle gereksiz gördüğü anlaşılıyordu.

Yorgunluktan gözkapaklarım kavuşmak üzereydi. Biraz dolaştıktan sonra birbirimize iyi geceler dileyip yatacağımızı sanmıştım. Oysa bu isteğimin gerçekleşmesine daha uzun bir zaman varmış. Barakaya döndüğümüzde mühendis boş şişeleri toplayıp karyolasının altına soktu, hasırdan örülmüş büyük bir sepetten iki dolu şişe daha çıkarıp bunların kapağını açtıktan sonra çalışma masasının başına geçti. Besbelli, amacı yeniden içmek, bu arada konuşmalara ara vermeden çalışmaktı. Bardağından şarap yudumlarken bir yandan da çizimler üzerinde kurşunkalemle düzeltmeler yapıyor; bir yandan da öğrenciye, genç biri olarak bu tarz düşünmenin yakışık almayacağını kanıtlamaya çalışıyordu. Von Ştenberg hemen yanındaydı, birtakım hesapları gözden geçirirken susuyordu. Anlaşıldığı kadarıyla, benim gibi onun da ne konuşmak ne de mühendisi dinlemek gibi bir niyeti vardı. Bense onların çalışmalarını engellememek için, her an gidip yatmamı söylemelerini sessizce bekliyor, mühendisin çarpık bacaklı sefer karyolası üzerinde gözkapaklarımı açmaya çalışırken sıkıntıdan patlıyordum. Saat gecenin biri olmuştu.

Yapacak başka bir işim olmadığı için yeni tanıdıklarımı incelemeye koyuldum. Daha önce gerek mühendisle, gerekse üniversite öğrencisiyle hiç karşılaşmamış, ikisiyle de o gece tanışmıştım.

O akşam geç vakit kasaba panayırından, evinde konuk olarak kaldığım bir toprak ağasının yanına dönüyordum; belki atla yolculuk ettiğim için karanlıkta yolumu bulamamış, ne yöne gideceğimi şaşırmıştım. Hep hattın çevresinde dolanıp duruyordum. Havanın gitgide kararması üzerine daha bir tedir-

ginleşerek "kara tren" raylarının hem atlıya, hem yayaya yol göstereceğini anımsadım ve ilk önüme çıkan barakanın kapısını çaldım.

Ananyev ile yardımcısı beni güler yüzle karşıladılar. Birbirine yabancı insanların bir rastlantı sonucu bir araya geldiklerinde çoğu zaman yaptıkları gibi, biz de tanışıp arkadaş olduk; önce çay içerken, sonra da içki masasında birbirimize alışıp ısındık. Aradan bir saat bile geçmemişti ki, ben onların yazgının sillesiyle başkentten bozkırın ortasına savrulduklarını biliyor; onlar da benim ne işle uğraşıp nasıl düşündüğümü öğrenmiş bulunuyorlardı.

Mühendis Nikolay Anastasyeviç Ananyev geniş omuzlu, tıknaz bir adamdı; dış görünüşünden anlaşıldığı kadarıyla Othello gibi "otuz beş yaş yolun yarısı eder" diyerek yaşının ikinci yarısında bu işlere koyulmuştu. Çöpçatan kadınların deyimiyle "kıvamında bir erkek" sayılırdı. Başka bir deyişle ne genç, ne yaşlı, yemesini içmesini seven, geçmiş günlerini saygıyla anan, yürürken biraz biraz soluğu darlanan, uyurken haylice horlayan, ordudaki subayların yüzbaşı rütbesini aşıp şişmanlamaya yüz tuttukları bir yaşta, yanındakilere son derece anlayışlı, hoşgörülü, babacan tavırlı bir adamdı. Gerçi saçında, sakalında tek kırlaşmış tel yoktu; gene de kendisi bile farkına varmadan küçüklerine "bak, cancağızım" diyerek konuşmaya bayılıyor, düşünme tarzından dolayı gençleri eleştirip haşlama konusunda kendisine karşı konulmaz haklar tanıyordu. Deneyimlerinin doğruluğuna güvenen insanlar gibi gerek davranışları, gerekse konuşmaları sakin ve pürüzsüzdü. Görevinin tıkırında gittiğini, iyi bir işi olup rahatça ekmek parası kazandığını biliyor, çevresine belirli bir bakış açısıyla korkusuzca bakıyordu. Güneş yanığı iri yüzü, kaslı boynu, "Ben tokum, sağlıklıyım, kendime güveniyorum. Ey gençler, bir gün gelecek, siz de tok, sağlıklı, kendisine güvenen biri olacaksınız," der gibiydi. Yakası yandan iliklenen basma bir mintan giymiş, bol keten pantolonunun paçalarını iri çizmelerinin içine sokmuştu. Birtakım ayrıntılara, örneğin belindeki cicili bicili kumaş kemere, göğsü işlemeli mintanına, dirseklerindeki özel yamalara baka-

rak onun evli olduğunu, üstelik karısı tarafından sevildiğini rahatça söyleyebilirdiniz.

Ulaştırma fakültesi öğrencisi Baron Mihail Mihayloviç Ştenberg yirmi dört-yirmi beş yaşlarında bir gençti. Açık kumral saçı, seyrek sakalı, bir de belki yüz çizgilerinin sertliği, soğukluğu soyunun Alman baronlarından gelme olduğunu göstermekle birlikte adı, dini, düşünme tarzı, tavırları, yüzünün anlatımı yüzde yüz Rus'tu. Ananyev'inki gibi eteklerini pantolonunun içine sokmadan salıverdiği basma gömleği, kocaman çizmeleri, kamburumsu sırtı, çoktandır tıraş görmemiş, güneş yanığı yüzüyle bir üniversite öğrencisinden çok, giyimine özen göstermeyen Rus kalfalara benziyordu. Gerek hareketleri, gerekse konuşması yavaştı; isteksiz isteksiz şarap içişi de öyle. Hesapları gözden geçirirken makine tekdüzeliğiyle çalışıyor, çalışmaktan çok derin derin düşünmeyi yeğliyordu. Hareketleri, konuşması sakindi, tıpkı mühendisinki gibi; gelgelelim onun sakinliği başka bir nedenden ileri geliyordu. Düşünceli görünen alaycı yüzü, kaşlarının altından dikkatli bakışı, rahat görünüşü; içindeki dinginliğin, beyin tembelliğinin en belirgin göstergeleriydi. Çevresinde olup biten hiçbir şeye aldırdığı yoktu aslında. Odada ışık mı yanmıyor, içtiği şarap berbat bir şey mi, hesaplar yanlış mı çıkıyor; hepsine boş veriyor gibiydi. Delikanlının durgun, zeki yüzünden şunları düşündüğünü açıkça seziyordum: "Dünyada işler hep böyle gider zaten. Kazandığımız ekmek parası da bir şey mi sanki? Sizin şu söylediklerini neye benziyor, söyler misiniz? Hepsi de zırva! Eskiden Petersburg'daydım, şimdi bu barakada vakit öldürüyorum, güz mevsimi Petersburg'a gidip baharda buraya gene döneceğim. Bunların sonunun neye varacağını bilmediğim gibi, kimsenin de bildiğini sanmıyorum. Öyleyse böyle şeyleri uzun uzun niye konuşuyoruz ki?"

Mühendisi, ona fazla önem vermeden, hoşgörülü bir vurdumduymazlıkla dinlediği ta baştan beri gözümden kaçmamıştı. Sanki mühendisin söyledikleri onun için hiç de yeni değildi, tembellik etmeyip kendisi konuşsa daha ilginç, daha akıllıca şeyler söylerdi. Öte yandan Ananyev'in konuşması bitmek

bilmiyordu. Başlangıçtaki babacan, şakacı konuşma tarzını bırakmış, sakin görünüşüne hiç de uygun düşmeyen ciddi, hatta ateşli bir konuşma tutturmuştu. Anladığıma göre, soyut konulara o da düşkündü, böyle şeyleri konuşup tartışmayı seviyordu; gelgelelim bu tür tartışmalara sık sık girmediği için düşüncelerini dile getirmede acemilik çekiyordu. Acemiliği öylesine belliydi ki, başlangıçta ne demek istediğini bir türlü anlayamadım.

"Sizin yaşınızdakilerin böyle düşünmesinden nefret ediyorum!" diyordu. "Gençlik günlerimde ben de hastasıydım bunların, hatta şimdi bile tümüyle bu illetten kurtulmuş değilim, ama şunu belirteyim ki, ya aptal olduğumdan ya da bunlar zaten işe yaramadığından, bu çeşit düşünceler kötülükten başka bir şey getirmedi bana. Durum böylesine açık benim için, bundan hiç kuşkum yok! Gözümüzün önündeki şu dünyanın amaçsızlığı, boşluğu, hiçliği; Yahudilere özgü 'her şey hayhuyla geçer gider' felsefesi bugün bile insanoğlunun kafasında en yüksek, en son basamağa gelip oturmuş. Eğer düşünen bir insan bu noktaya gelip dayanmışsa işi bitik demektir. Daha ilerde varacağı başka bir aşama yoktur. Normal bir beynin etkinliği bununla son bulur, bu da çok doğal bir sonuç olup hastalıklı beyinlerin yapısına uygundur. Sizin gibilerin talihsizliği şurada ki, düşünmeye her şeyin bittiği yerden başlıyorsunuz. Normal insanlar yaşlılıkta son noktayı koyarken sizler o noktadan sonra ilk adımınızı atıyorsunuz. Beyninizin bağımsız çalışmaya başladığı ilk gençlik günlerinde ta tepe noktasına, son basamağa tırmanıyor; daha aşağıdaki basamaklara boş veriyorsunuz."

"Bunun neresi kötü, söyler misiniz?"

Ananyev barona kızgın kızgın baktıktan sonra, "Bunun normal bir şey olmadığını nasıl anlamıyorsunuz, bilmem!" diye bağırdı. "Eğer biz alt basamakların yardımı olmadan en üst basamağa tırmanırsak geride bıraktığımız upuzun merdiven, başka bir deyişle renkleri, sesleri, düşünceleriyle bütün bir yaşam, bizim yönümüzden anlamını yitirmiş demektir. Sizin yaşınızda bu tarz düşüncelerin kötülükten, saçmalıktan başka bir şey olmadığını yanlış yollara sapmamış, mantıklı bir yaşamın her

adımında anlayabilirsiniz. Diyelim ki, şu anda oturup Shakespeare'den ya da Darwin'den bir şey okumaya başladınız. Daha ilk sayfayı bitirmeden içinizdeki zehir kendini belli eder; böylece kendi yaşamınız da, Shakespeare de, Darwin de size saçma, zırva gözükmeye başlar. Çünkü biliyorsunuz ki, eninde sonunda öleceksiniz; Shakespeare, Darwin gibiler çoktan öldüler; onların güzel düşünceleri ne kendilerini, ne dünyayı ne de sizi kurtarabildi. Böylece, yaşamanın bir anlamı kalmadığına göre bütün bilgileriniz, etkiliyici şiirler ve derin düşünceler gereksiz boş oyalanmalardan, kocaman bebeklerin işe yaramaz oyuncaklarından başka bir anlam taşımayacaktır. Bu durumda ikinci sayfayı okumadan kitabı kapatırsınız. Diyelim ki o sırada aklı başında biri size gelip, örneğin, savaşın ahlâka uygun olup olmadığını, herkesçe istenip istenmediğini sorsa, bu önemli soruya yanıt olarak yalnız omuz silkmekle yetinirsiniz. Çünkü sizin kafa yapınızdaki biri için savaşta yüz binlerce insanın öldürülmesi ile kendi ecelleriyle ölmesi arasında bir ayrım yoktur. Nasıl olsa her iki durumda da yok olup unutulacaklardır."

Sizinle şurada yeni bir demiryolu döşüyoruz. Aklımıza şöyle bir soru gelebilir: Bu demiryolunun iki bin yıl sonra izinin bile kalmayacağını bildiğimize göre, niçin durmadan kafa patlatıp yeni çözüm yolları geliştirerek babadan kalma, bir işe yaramaz yöntemleri bırakıyor, işçilere acıyor, dürüstçe çalışarak çalıp çırpınıyoruz? Daha bunun gibi bir yığın soru geliyor insanın aklına. Şunu kabul edin ki, sizin tarzınızdaki bir düşünceyle ne bilimde, ne sanatta ne de düşünme yönteminde herhangi bir gelişme olabilir. Size toplumun çoğunluğundan, Shakespeare'den bile daha doğru düşünüyormuşsunuz gibi gelebilir, gerçekte ise düşünsel çabanızın varacağı sonuç sıfırdır. Neden derseniz, daha alt basamaklara inme gibi bir isteğiniz yoktur, daha yukarıda ise tırmanacak başka basamak kalmamıştır. Bu durumda beyniniz donma noktasında durur; ne bir adım ileri gider ne de geri... Geçmişimde ben de beş-altı yıl kadar bu çeşit düşüncelerin etkisi altında yaşadım. Size yemin ederim ki, bu süre içerisinde ne işe yarar bir kitap okudum, ne eskisinden bir milim daha akıllı bir adam oldum ne de ahlâk anlayışımda

bir gelişme sağlayabildim. Öyleyse bu, talihsizlik değilse nedir? Kendimizin zehirlenmesi yetmemiş gibi bir de çevremizdekileri zehirlemeye kalkarız. Bu karamsarlığımızla insanlar arasında yaşamaya son verip bir mağaraya kapansak ya da bir an önce ölmeyi seçsek çok iyi olurdu, ama genel yasalara boyun eğerek yaşamayı sürdürür, çoluk çocuk sahibi olur, şimdi yaptığımız gibi durmadan yeni yollar döşeriz..."

Öğrenci isteksiz isteksiz, "Bizim düşüncelerimizin kimseye bir zararı dokunmaz," dedi. "Belki yararı da dokunmaz..."

"Bırakın bu safsataları, cancağızım! Siz yaşamı yeterince tanımış değilsiniz, benim kadar yaşadığınız zaman dünyanın kaç bucak olduğunu anlarsınız. Bu düşünce tarzı sandığınız kadar masum, zararsız değildir. Günlük yaşamda başka insanlarla karşılaştığınızda çok kötü sonuçlar doğurabilir, ayrıca aptal durumuna düşersiniz. Ben öyle acınacak durumlarla karşı karşıya geldim ki, aynı şeyin düşmanımın başına gelmesini istemem."

"Ne gibi?"

Mühendis biraz düşündükten sonra, "Ne gibi mi?" diyerek güldü. "Başımdan şöyle bir olay geçti, isterseniz anlatayım. Bu, yalnızca başımdan geçen bir olay değildir; başlangıcı, gelişmesi, bitimiyle koskoca bir roman sayılır! Bundan alınacak öyle çok ders var ki, sonuna kadar dinlerseniz anlarsınız!"

Bardaklarımıza şarap doldurdu, eliyle geniş göğsünü sıvazladı, öğrenciden çok bana dönerek konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Savaşın bitiminden hemen sonra, 1876 yılının bir yaz günüydü, üniversiteyi yeni bitirmiştim. Kafkaslar'da ilk görevime atandığım için, göreve başlamadan önce yolumun üzerinde, deniz kıyısındaki bir kasabada birkaç gün kalıp dinlenmek istedim. Hemen söyleyeyim, burası benim doğup büyüdüğüm yerdi; bana son derece cana yakın, güzel, sıcak gelmesinin nedeni bu olsa gerek. Ama başkentte yaşamaya alışmış bir kişi için orası Çuhlom ya da Kaşir gibi ücra bir köşe olmalı; sıkıntı verici, bunaltıcı... Oraya varır varmaz bitirdiğim liseyi gezerken, tanıdık park yollarında yürürken, hayli zamandır görmediğim, ama unutamadığım insanlarla karşılaşıp konuşmaya çalışırken içimde sürekli bir hüzün vardı.

Böyle durmadan dolaştığım bir akşam, yolum Karantina adıyla bilinen ağaçlık bir semte düştü. Kel kel ağaçların yer aldığı bu ufak korulukta çok eskiden, veba salgını olduğu zamanlarda gerçekten karantina açılmış, ama sonra buraya bir sürü yazlık ev yapmışlar. Kasabadan oraya gitmek için sıkıştırılmış kum döşeli, dört fersahlık güzel bir yoldan geçmek gerekiyordu. Bir gün oraya giderseniz yolunuzun solunda mavi bir deniz, sağında ise uçsuz bucaksız, somurtkan bir bozkır görürsünüz. İki yanınızda göz alabildiğine uzanan bu genişlikte soluk almak bile kolay gelir insana...

Sözünü ettiğim koruluk tam denizin kıyısındadır. Neyse, oraya varınca tuttuğum arabayı geri gönderdim, koruluğun kapısından içeri girip çocukluk günlerimde çok sevdiğim kameriyeye doğru yürüdüm. Bu taştan örme, hantal, yuvarlak kameriye, ağır sütunları üzerinde eski bir gömütlük anıtının şiirselliği ile Sobakeviç'in[1] kaba sabalığını birleştirmiş gibidir; gene de bana göre kentimizin en romantik köşesi sayılır. Denizin tam kıyısında bulunduğu, ayrıca yalçın bir kayalığın tepesinde yer aldığı için buradan bakınca her yer ayaklarınızın altındaymış gibi gözükür. Yukarıdan baktığımda killi kayalar, dulavratotları arasından dimdik bir çılganın sahile doğru kıvrıla kıvrıla indiğini gördüm. Çılganın denize ulaştığı yerde küçük küçük dalgalar çakılların üzerinde köpürerek oynaşıyor, bulunduğum yerden hışırtılar duyuluyordu.

Kameriyeye girip oradaki kanepelerden birine oturdum, korkuluğun üstünden eğilerek aşağıyı seyre koyuldum. Deniz, azgın dalgalarıyla sonsuzluğa doğru uzayıp giden aynı öfkeli denizdi; tıpkı yedi yıl önce liseyi bitirip başkente okumaya gittiğim zamanki gibi... Enginlerde kapkara bir duman şeridi seçiliyordu, uzaktan geçen bir vapurun dumanıydı bu; kıpırdamadan duran bu duman şeridinden, suyun üstünde uçuşan martılardan başka gökteki ve deniz yüzeyindeki tekdüzeliği bozan başka bir canlılık yoktu. Parkın iki yanında killi kayalardan oluşan bir sahil uzayıp gidiyordu.

Bildiğiniz üzere, kendisini hüzne kaptıran bir insan deniz-

1 Gogol'ün *Ölü Canlar* romanından tipik bir kahraman – ç.n.

le ya da onu etkileyen bir doğa görüntüsüyle baş başa kalınca duyduğu hüzne başka şeyler de eklenir. Kendisinin bir süre daha yaşadıktan sonra yok olacağını düşünmeye başlar ve karşı koyamadığı bir refleksle eline bir kalem alarak, gözüne kestirdiği en uygun yere adını yazar. Bizim kameriye türünden kuytu köşelerin böyle yazılarla süslenmesinin, çakılarla oyulup çizilmesinin nedeni bu olsa gerek. Yaslandığım korkuluğun demirlerine yazılan yazılar şimdi bile hatırımdadır. 'İvan Korolkov b. o. (burada oturdu) 16 Mart 1876' diye yazmış birisi. Yanına da iki dize eklemiş: 'Yalnız dalgaların çırpındığı bu sahile, derin düşüncelerle geldim ben de...' Yazanın kendisi gibi hülyalı, eciş bücüş bir yazıydı okuduğum. Ufak tefek, çelimsiz bir adam olduğunu sandığım Kross adında bir başkası da orada öylesine büyük bir yalnızlık hissetmiş olmalı ki, çakısını kaptığı gibi kocaman, derin harflerle ağaç sıraya adını kazımış. Ben de cebimden kalemimi çıkardım, kurulmuş bir makine gibi sütunlardan birine adımı çiziktirdim. Neyse, konumuz bu değil, anlatmak istediğimi kısa yoldan anlatamadığım için özür dilerim.

Bir yandan hüzün duyuyor, bir yandan da yalnızlıktan bunalıyordum. Bu can sıkıntısı, çevremdeki sessizlik, dalgaların hışırtısı yavaş yavaş, demin sözünü ettiğimiz düşünceleri getirdi aklıma. 1870'li yılların başlarında bu tür düşünceler aydınlar arasında pek yaygındı; 80'lerden sonra edebiyatımıza, bilimsel yazılara konu oldu, sonra da siyaset alanına girdi. O zaman henüz yirmi beş-yirmi altı yaşlarındaydım, ama yaşamın amaçsız, saçma bir şey olduğuna inanır, çevremde gördüğüm her şeyi hayal, göz yanılması olarak kabul ederdim. Yaşamın özü ve sonuçları bakımından Nice'teki yaşamın Sahalin Adası'ndaki kürek mahkûmlarının yaşamından bir farkı olmadığı, filozof Kant'ın beyni ile bir sineğin beyni arasındaki ayrımın fazla bir önem taşımadığı inancındaydım. Durum böyle olduğuna göre yeryüzünde haklılık ya da haksızlık diye bir şey yoktu. Bize öğretilenler uyduruk, saçma sapan şeylerdi, öyleyse aldırmamalıydık bunlara, hepsinin canı cehennemeydi. İşte böyle yaşayıp gidiyordum, ama hayatta kalmakla beni yaşamaya zorlayan bilinmez güce bir lütufta bulunduğumu düşünerek dünyaya boş

veriyor, 'Hiçbir şeyin benim yanımda beş paralık değeri yoktur,' diyordum. Kafamın hep aynı tarzda çalışması beni işinin ustası aşçılara benzetiyordu; hani, bildiğimiz patatesten tadına doyulmaz kırk çeşit yemek yapan aşçılar vardır ya, onlardan biri gibiydim. Evet, ben tek yönlü, bir dereceye kadar dar görüşlü bir insandım; gelgelelim düşünce ufkum engin denizler gibi sonsuzluğa uzanıyordu kendi kafama göre. Durum bu işte, kendi kendime yorumladığım kadarıyla deminden beri sözünü ettiğimiz düşünce tarzı özü bakımından tütün gibi, morfin gibi insanları bağımlı kılan uyuşturuculara benzer. Böyle düşünme saplantısından kurtulamayız, onsuz edemeyiz. Elimize geçen her fırsatta ya da yalnız başımıza kaldığımız her dakika amaçsız yaşamayı düşünmek, ölümden sonraki bilinmezliğe kafa yormak bize büyük zevk verir, bu zevkle kendimizden geçeriz.

Kameriyede yalnız başıma otururken parkın ana yolunda birkaç Rum çocuğunun burunları bir karış havada, cakalı cakalı gezindiklerini gördüm. Bunu fırsat bilerek şöyle düşünmeye başladım:

'Bu çocuklar ne diye böyle fiyakalı fiyakalı dolaşıyorlar? Onların varlıklarının ne değeri olabilir? Dünyaya gelmelerinin bir anlamı var mı? Kendileri de niçin yaşadıklarını bilmeden büyürler, bu ücra kentte yaşayacakları kadar yaşar, sonra da ölüp giderler...'

Çocukların kostaklanarak dolaşmaları canımı sıkmıştı. Benim yönümden renksiz, bir anlam taşımayan yaşamlarına pek önem veriyorlarmış, niçin yaşadıklarını biliyorlarmış gibi, aralarında ciddi ciddi konuşuyorlardı. O sırada uzakta, ta yolun bitiminde üç genç bayan gözüktü. Biri pembeli, ikisi beyaz giysiler giymişler; kol kola girerek güle oynaya yürüyorlardı. Onları bakışlarımla izlerken, 'Kasabada kaldığım sürece can sıkıntısından kurtulmak için bunlardan biriyle gönül eğlendirmek ne hoş olurdu!' diye düşündüm. Petersburg'daki kız arkadaşımla üç haftadır görüşmediğim geldi hatırıma. 'Böyle kaçamak bir ilişkinin tam zamanı!' dedim. Ortada yürüyen beyazlısı, üç bayan arasında gözüme en genci, en güzeli olarak gözüktü. Tavırlarına, gülmesine bakılırsa lise son sınıf öğrencisi olmalıydı.

Genç kızın göğüslerine bakarken kafama kötü kötü düşünceler üşüştü, şöyle demeye başladım: 'Bu kızcağıza öğrenim gördüğü sürece toplum içinde nasıl davranması gerektiğini, biraz da müzik öğretirler. Sonra sümüklü bir Rum'la evlenir. Böylece renksiz, anlamsız bir hayata başlar. Ardından kimin ne işine yaradığını kendisi de bilmeden bir yığın çocuk doğurur, sonra da ölür gider. Aman, ne saçmalık!'

Şunu açıkça belirtmeliyim ki, aklımdan geçen derin düşünceleri bayağının bayağısı niyetlerle birleştirme konusunda üstün bir becerim vardı. 'Ölümden sonraki bilinmezlik'le ilgili düşüncelerimin güzel kadınların memelerine, bacaklarına bakmamı engellememesi gibi... İşte sevgili baronumuzun taşıdığı derin düşünceler de onun cumartesi günleri Vukolovka Sokağı'na gidip zamparalık yapmasını önleyemiyor. Elimi vicdanıma koyarak söyleyeyim: O günlerde kadınlar hakkındaki görüşlerim onları çok aşağılayıcıydı. Şimdi aklıma geldikçe yüzüm kızarıyor, ama parkta gezen liseli kızlarla ilgili düşüncelerimden dolayı o zaman vicdanım sızlamamıştı. Kendimi tanıtmam gerekirse soylu bir aileden gelmeyim, Hıristiyan'ım, yüksek öğrenim gördüm, kötü niyetli biri değilimdir, aptal da sayılmam; oysa bedensel zevklerim için gittiğim kadınlara Almanların deyişiyle *Blutgeld*[2] ödediğim ya da liseli kızları aşağılayıcı bakışlarla süzdüğüm zamanlar bundan kesinlikle rahatsızlık duymamışımdır.

Gençliğin birtakım haklara sahip olduğu bir gerçek. Bu durumda size soruyorum: O zamanki düşünce tarzımıza göre bu hakların hangisi iyi, hangisi kötü diye ayrım yapmamak iyi bir şey midir? Yaşamın amaçsızlığı ile ölümün kaçınılmazlığını kafalarından atamayanları doğayla mücadele konusunda kıllarını kıpırdatmazlar, şöyle bir gözümüzün önüne getirelim: Böylelerinin günah anlayışları da değişiktir, doğru değil mi? 'Nasıl olsa bir gün ölüp toprağın altında çürüyeceğimize göre kötülüklerle savaşsak da bir, savaşmasak da bir!' derler. İkinci bir tehlike daha vardır: Bu düşünme tarzı genç beyinlere bir çeşit hesaplılık, mantıklılık bağışlar. Bu saçma mantığımız, duygularımız

2 İffetsizliğinin ücreti – ç.n.

üzerinde ezici bir baskı kuracağı için, bunun sonu iyilik getirmez. Aniden kabaran bir duygu, coşkulu bir esinlenme, zihnin beş paralık irdelemesi karşısında pusar. Bundan dolayı mantığın baskın olduğu yerde soğukluk vardır, soğuk insanlar ise –saklamaya ne gerek var– ahlâk mahlâk tanımazlar. Ahlâklılık yüce bir erdem olup yalnız sıcakkanlı, duygulu, sevecen insanlarda bulunur. Üçüncü bir tehlike de şudur: Yaşamın anlamını yadsıyan düşünce tarzı bireyin kişilik haklarını da yadsımış olur. Sonuç olarak ben diyelim, Natalya Stepanovna adında bir bayanın kişiliğini yadsıyorsam onun herhangi bir biçimde gücenip gücenmeyeceğine aldırış etmem. Bugün bir hareketimle gururunu incitirim, ardından *Blutgeld* ödedim mi, ertesi gün bütün yaptıklarımı unuturum.

Neyse, parktaki kameriyede oturmuş, bana doğru yürüyen genç kızları seyrediyordum. O sırada yolda başı açık, sarı saçlı, omzuna yün örgü beyaz bir şal örtmüş bir bayan daha gözüktü. Kadın biraz gezinip dolaştıktan sonra benim oturduğum kameriyeye girdi, korkuluğa yaslandıktan sonra kayıtsız bir havayla aşağıya, denize bakmaya başladı. Kameriyeye girerken beni görmemiş miydi, bilmem artık; orada bulunuşuma aldırış bile etmedi. Kadını bacaklarından yukarı doğru bir güzel süzdüm (erkeklerin yaptığı gibi yukarıdan aşağı değil). Gördüğüm kadarıyla yirmi beş yaşlarında, hoş, vücut hatları göz doldurucu, iyi bir aileden gelme, tahminime göre başından evlilik geçmiş bir kadındı. Bütün N.'li okumuş kadınlar gibi modaya uygun giyinmişti, ama üstündekileri kendisinin diktiği gözden kaçmıyordu.

Kadının biçimli bedenine, kollarına yercesine bakarken, 'Ah, şununla gönül ilişkisi kursam ne iyi olur! Hoş bir parça! Ya bir at baytarının karısıdır ya da bir öğretmenin...' diye içimden geçirdim.

Böyle bir kadınla ilişki kurmam, başka bir deyişle buraya birkaç günlüğüne gezmeye gelen biri olarak romantik bir serüven yaşamam kolay değildi, dahası olanaksız gibiydi. Kadının yüzüne bakar bakmaz anlamıştım bunu. Denize öyle bir bakışı, yüzünün öyle bir duruşu vardı ki, onun denizi, üzerindeki du-

manı, gökyüzünü, yani yıllardır aynı şeyleri göre göre bıktığını anlardınız. Yüzündeki bezginlik, neşesizlik, can sıkıntısı iyice belirgindi; tanımadığı bir erkeğin yakınında bulunduğunu hisseden bütün kadınların yaptığı gibi gergin, telaşlı bir kayıtsızlık tavrı takınmayı bile gereksiz görmüştü.

Sarışın kadın denizi bir süre seyrettikten sonra bana doğru sıkıntılı, kaçamak bir bakış fırlattı, ardından gelip kanepeye oturdu. Bu bakışından anladım ki, benimle ilgilendiği filan yoktu, ayrıca başkentli olduğumu belli eden giyinişim de merakını uyandırmamıştı. Kendisiyle konuşmaya can attığım için ona şöyle bir soru sordum:

'Hanımefendi, acaba aşağıdaki iskeleden kente vapurun kaçta kalktığını biliyor musunuz?'

'Ya onda ya da on birde olsa gerek.'

Teşekkür ettim. Kadın bana birkaç kez kaçamak bakışlarla baktıktan sonra beni deminden beri umursamayan yüzünde ansızın bir merak uyandı, ardından afalladığını belirten hareketler yapmaya başladı. Ben aldırmıyormuş gibi bir tavır takındım, ona boş verdiğimi göstermeye çalışırken 'Tamam, ağa düştü!' dedim içimden. Az sonra kadın arı sokmuş gibi yerinden fırladı, uysal uysal gülümsedi, beni şöyle bir daha süzdükten sonra çekine çekine, 'Siz Ananyev değil misiniz?' diye sordu.

'Evet, Ananyev'im...'

'Peki, beni tanımadınız mı?'

Bir an utandığımı söylemeliyim. Ama yüzüne bir kez daha dikkatle bakınca onu birden tanıdım. Düşünebiliyor musunuz, kadını yüzünden, genel görünüşünden değil uysal, yorgun gülümsemesinden tanımıştım. Karşımda duran kadın Natalya Stepanovna'nın ya da o zaman öğrenciler arasındaki takma adıyla Pisicik'in ta kendisiydi. Sırtımda lise üniforması taşıdığım yıllar, yani yedi-sekiz yıl önce sırılsıklam tutulduğum kız... Her şey öylesine gerilerde kalmıştı ki, onu unutup gitmiştim. Pisicik, doğa ananın biz liseli gençlerin platonik aşkla bağlanması için özene bezene yarattığı, on beş-on altı yaşlarında, incecik, çıtı pıtı bir kızdı. Hem öyle hoş bir kız ki, anlatamam! Kırılıverecekmiş, üfleseniz tüy gibi uçuverecekmiş gibi duran,

solgun yüzü hülyalı, uysal bakışlı, elleri minicik, beline kadar inen uzun saçları yumuşacık, arılar gibi ince belli, kısacası, gökten yeni inmişçesine taze, ay ışığı kadar saydam, biz liselilerin bayılıp da ayılamadığı, güzeller güzeli bir yosmaydı işte... Ona öylesine tutkundum ki, geceleri uyuyamaz, onun için durmadan şiirler karalardım. Akşamları parka gittiğimizde biz öğrenciler Pisicik'i kanepede oturuyor görünce hemen çevresini sarar, ona en yakın olmak için birbirimizle yarışırdık. İltifatlarımız, iç çekmelerimiz, çeşit çeşit pozlarımız karşısında kızcağız akşam serinliğinde üşümüşçesine omuzlarını büzer, işveyle göz süzer, uysal uysal gülümserdi. Böyle büzülerek otururken onu tıpkı yumuşak tüylü bir kedi yavrusuna benzetirdik; hepimiz böyle güzel bir kedi yavrusunu sevip okşamaya can attığımız için kıza Pisicik adını takmıştık.

Aradan geçen yedi-sekiz yıl içerisinde Pisicik büyük bir değişime uğramıştı. Eski, tüy gibi uçmaya hazır, yumuşacık kedi yavrusu gitmiş; yerine etine dolgun bir kadın gelmişti. Sakın genç kızlık hatlarının tümüyle yok olduğunu sanmayın! Evet, yüzünde sert, köşeli çizgilerden eser kalmamıştı, ama daha oturaklı, daha kadınsı bir havası vardı. Eskisine göre saçları kısa, boyu uzun, omuzları ise iki kat geniş gözüküyordu. En önemlisi de o yaştaki namuslu kadınlara özgü bir annelik, boyun eğmişlik ezikliği yansımıştı yüzüne; bu, daha önce onda hiç görmediğimiz bir şeydi. Lafı uzatmadan söylersek, biz gençlerde aşk hayalleri uyandıran liseli güzel kızın o çekingen gülümsemesinden başka bir şey kalmamıştı yüzünde...

Konuşmaya başladık ki, hem de ne konuşma! Pisicik benim mühendis olduğumu öğrenince deli gibi sevindi. Gözlerimin içine sevinçle bakarak, 'Ah, ne kadar güzel! Ne kadar güzel!' dedi. 'Aferin bizim delikanlılara! Dönemimizin mezunları arasında başarısız tek erkek yok, hepiniz iyi birer meslek sahibi oldunuz. Biriniz mühendis, biriniz doktor, öteki öğretmen, söylediklerine göre bir başkası Petersburg'da ünlü bir şarkıcı! Sizi yürekten kutlarım, beni öyle sevindirdiniz ki, anlatamam!'

Pisicik'in bakışlarında benim için en iyisini dileyen içtenlikli bir sevinç okunuyordu. Aynı zamanda ablammış ya da beni ye-

tiştiren eski bir öğretmenimmiş gibi hayran hayran süzüyordu beni. Bense gözlerimi yüzüne dikmiş, 'Ah, şununla zevkli bir gece geçirebilsem!' diye hayal kuruyordum.

'Anımsıyor musunuz, Natalya Stepanovna, bir keresinde parkta size, içine pusula koyduğum bir demet çiçek sunmuştum. Pusulayı okuyunca öyle şaşırmıştınız ki!'

Genç kadın güldü.

'Hayır, anımsamıyorum. Ama unutamadığım başka bir olay var. Benim yüzümden Florens'i düelloya çağırmıştınız.'

'Şuna bakın, ben de onu unutmuşum!'

Pisicik göğüs geçirdi.

'Böyle işte, bunların hepsi gerilerde kalıp unutuldu. Bir zamanlar sizler bana hayrandınız, nereye gitsem çevremi kuşatırdınız. Şimdi de şöyle aşağıdan yukarıya doğru bakıp size imrenmek sırası bende.'

Daha ileriki konuşmalarımızdan Pisicik'in okulu bitirdikten iki yıl sonra bizim kentten yarı Rum, yarı Rus biriyle evlendiğini öğrendim. Kocası bankada mı çalışıyormuş, yoksa bir sigorta şirketinde mi, orasını şimdi unuttum; adam aynı zamanda buğday alım satımıyla uğraşıyormuş. Soyadı da bir tuhaftı, Populaki ya da Skarandopulo gibi bir şey... Eski sınıf arkadaşım kendisi hakkında konuşmamızı istemiyor, çoğunlukla o bana sorular soruyordu. Bu arada bitirdiğim fakülteyi, eski arkadaşlarımızı, Petersburg'u, ilerde neler yapacağımı sordu. Ben ne anlatsam, 'Ah, ne güzel! Ne iyi!' gibi sevinç çığlıklarıyla kesiyordu sözümü.

Yandaki yoldan dolaşıp deniz kıyısına indik, çakıllı sahillerde dolaştık, hava serinleyip nemli bir esinti çıkınca gene kameriyeye döndük. Bütün konuşmalar benimle, geçmiş günlerimizle ilgiliydi. Akşam kızıllığının yansımaları yazlık evlerin pencere camlarında birer birer sönünceye değin konuştuk, arada bir dışarı çıkıp dolaştık...

Pisicik, 'Gelin, bize gidelim de birer fincan çay içelim, semaveri çoktan koymuş olmalılar,' dedi.

Akasyaların yeşilliği arasından yazlıkları gözükünce, 'Evde kimse yok. Kocam kenttedir şimdi; her akşam oraya gider, gece

geç vakitlere değin gelmez. Hiç dönmediği zamanlar bile olur. Ben de ne yapayım, evde yalnız otura otura sıkılıyorum,' dedi.

Kadının arkasından yürüyor; biçimli omuzlarını, sırtını seyrediyordum. Evli olması çok hoşuma gitmişti. Gelip geçici gönül ilişkileri için evli kadınlar bekârlardan daha elverişlidir. Ayrıca kocasının evde bulunmaması iyi bir rastlantıydı. Gene de aramızda böyle bir serüvenin yaşanmayacağını hissediyordum nedense.

Birlikte evine girdik. Yazlık evin odaları küçük, tavanları basıktı. Odalardaki döşemeye gelince... Rus insanı atmaya kıyamadığı, ama ne yapacağını da bilemediği hantal, kullanışsız, boyası dökülmüş ne kadar eski eşyası varsa götürüp yazlığına doldurur. Bununla birlikte birtakım ayrıntılardan belli oluyordu ki, Pisicik'le kocası hayli varlıklı bir yaşam sürdürüyorlardı, yıllık gelirleri beş-altı bin rubleden aşağı olamazdı. Şimdiki gibi gözümün önündedir: Pisicik'in oturma odası diye adlandırdığı odanın tam ortasında altı ayaklı olmasının nedenini anlamadığım, yuvarlak bir masa duruyordu. Üstünde semaver ile fincanlar, bir kenarında ise kurşunkalem ile açık bir kitap, bir de defter... Kitaba bakınca Malinin ile Burenin'in aritmetik problemleri kitabı olduğunu hemen anladım.

'Birine ders mi çalıştırıyorsunuz?' diye sordum.

'Hayır, kimseyi çalıştırmıyorum... Can sıkıntısından kendi kendime problem çözüyor, eski günleri anımsıyorum.'

'Çocuklarınız yok mu?'

'Bir oğlumuz dünyaya gelmişti, bir hafta yaşadıktan sonra öldü.'

Çay içmek üzere oturduk. Pisicik gene yüzüme hayran hayran bakıyor; başarılı bir adam, bir mühendis olmama çok sevindiğini söylüyordu. O böyle beni övdükçe, içtenlikle gülümsedikçe düşündüklerimin boşa çıkacağı konusunda inancım daha da pekişti. O zamanlar gönül ilişkilerinde hayli deneyimli biri sayılırdım, bir kadını elde edip edemeyeceğimi ta baştan kestirirdim. Eğer aklı bir karış havada bir hatunun peşine düşmüşseniz, sizin gibi gönül serüveni düşkünü, güzel duygular tatmak isteyen bir hanıma rastlamışsanız ya da sizi daha ön-

ce tanımayan malın gözü bir kadına takılmışsanız başarınızdan emin olabilirsiniz. Ama yüzünden yorgunluk, uysallık, iyi niyet akan; yanında bulunuşunuza içten sevinen, en önemlisi de size saygılı davranan ciddi, ağırbaşlı bir kadınla karşı karşıyaysanız hemen arabanızın yönünü çevirin! Bu durumda başarılı olmak için bir gün yetmez, daha uzun bir süre gerekir.

Öte yandan Pisicik odadaki ışıkların altında gündüzkinden daha güzel gözüküyordu gözüme. Hem gittikçe daha çok hoşuma gidiyor; hem, öyle sanıyorum, o da beni beğeniyordu. Ortam istediğim gibi bir gönül serüveni için çok uygundu. Kocası bir yerlere gitmiş, hizmetçiler ortada gözükmüyor, evin içi ıpıssız... Her ne kadar bu işten bir başarı elde edeceğime inanmıyorsam da, ne olur ne olmaz diye, saldırıya geçmeye karar verdim. Her şeyden önce senli-benli bir konuşma tarzına geçmek, Pisicik'in ciddi duygularla dolu davranışını uçarı, şuh bir havaya dönüştürmek gerekiyordu.

'Natalya Stepanovna, gelin, şu konuşmanın konusunu değiştirelim,' diye başladım. 'Daha neşeli şeylerden konuşalım mı, ne dersiniz? Ama daha önce eski günlerimizin hatırına size Pisicik dememe izin verin.'

Gerekli izni kopardım.

'Pisicik, lütfen söyler misiniz, buradaki cins-i latifleri hastalık aşılayan sinekler mi ısırdı nedir, anlayamıyorum. Ne oldu bu hanımlara? Eskiden hepsi de güzel ahlâk sahibi, erdemli kızlardı, şimdi kime sorsam ürkütücü şeyler anlatıyorlar. Biri bir subayla kaçmış, öbürü liseli bir gençle kayıplara karışmış, beriki kocasını bırakıp bir sahne sanatçısıyla işi pişirmiş, bir başkası kocasını bir subayla aldatmış, bunun gibi ipe sapa gelmez bir sürü olay... Bir salgın hastalık mı kadınlarımızı kırdı geçirdi, söyler misiniz? Bu gidişle, öyle sanıyorum ki, kentimizde tek genç kız, işe yarar tek evli kadın kalmayacak.'

Yıvışık, oynak bir konuşma tarzı tutturmuştum. Sözlerime Pisicik kahkahalarla gülerek yanıt verseydi yandığı gündü. Hemen, 'Pisicik, aman dikkat edin, sakın sizi de bir subay ya da bir tiyatro oyuncusu baştan çıkarmasın!' diye sürdürürdüm konuşmamı. O zaman herhalde gözlerini önüne indirir, 'Benden

daha güzelleri, gençleri varken beni kim baştan çıkaracak ki?' diye sorardı. Ben de 'Olmaz öyle şey, Pisicik, en başta sizi kolunuzdan tuttuğum gibi ben kaçırırım!' derdim. Böyle böyle, sonunda avım iyice kapana kısılırdı. Bundan kurtuluş yolu var mıydı? Ama hiç de umduğum gibi çıkmadı, Pisicik kahkahayla güleceği yerde suratını asıp derin derin iç çekti.

'Evet, anlatılanların hepsi doğru. Tiyatro oyuncusuyla kaçan, teyzemin kızı Sonya'dır. Onun iyi bir şey yaptığını söyleyemem. Her insan yazgısının getirdiğine boyun eğip içinde bulunduğu koşullara katlanmalıdır. Bununla birlikte onları ayıplayıp suçladığımı sanmayın. Öyle durumlar oluyor ki, insan bunun üstesinden gelemiyor.'

'Orası öyle, Pisicik, gene de bunun bir hastalık gibi yayılmasının altında birtakım nedenler yatıyor olmalı... Sizce nedir bunlar?'

Pisicik şaşırmış gibi kaşlarını kaldırdı.

'Bunu bilmeyecek ne var? Apaçık ortada... Okumuş genç kızlar, kültürlü kadınlar için yaşanacak yer değil burası. Gidip bir üniversiteye girmek, öğretmenlik yapmak, erkekler gibi inandıkları ülküler uğruna savaşmak her liseli kızın harcı değil. Onlar da tutup evleniyorlar. Ama evlenecek doğru dürüst erkek var mı ki kentimizde? Siz erkekler liseyi bitirince bir üniversiteye giriyorsunuz, buraya bir daha dönmeyip büyük kentlerde evleniyorsunuz. Kızlar da burada kalıyorlar. Söyler misiniz, kiminle evlensinler kızcağızlar? Kendilerini yetiştirmiş erkek bulamayınca onlar da nerede içki düşkünü, kavgacı, tüccar bozuntusu, madrabaz varsa onlara varıyorlar. Evlenip de ellerine ne geçiyor sanki? Gene bir şey değişmiyor. Dayanılır mı böyle bir yaşama? Uzun uzun anlatmaya gerek var mı? İyi yetişmiş bir kız geri kafalı bir adamla evlendikten sonra bir gün karşısına kültürlü biri, bir subay, oyuncu ya da doktor çıkınca gönlü ona akıyor, sürdürdüğü berbat yaşamı bırakarak onunla kaçıyor. Böylelerini suçlayabilir misiniz?'

'Bu durumda onlar da hiç evlenmesinler. Niçin evleniyorlar!' Pisicik bir daha içini çekti.

'Dediğiniz çok doğru. Ama her genç kız bir yuva kurmanın

daha iyi olacağına inanır. Nikolay Anastasyeviç, size bir şey söyleyeyim mi, bizim bu kentin yaşamı gerçekten dayanılmaz. Kızken de öyle, evlendikten sonra da... Sonya kocasını bıraktı, üstelik bir oyuncuyla kaçtı diye ayıplıyorlar, bir de kızcağızın neler yaşadığına baksaydılar ya! Öyle sanıyorum ki, o zaman Sonya'yı hiç kınamazlardı.'"

... Barakanın önünde Azorka yeniden havlamaya başlamıştı. Hayvancağız acı acı uluyarak birkaç kez havladıktan sonra bütün gövdesiyle gelip barakanın duvarına çarptı. O zaman Ananyev'in yüzü buruştu, köpeğine acıdığı için konuşmayı yarıda keserek dışarı çıktı. Orada birkaç dakika hayvanı yatıştırmaya çalıştığını duydum. "Sen iyi bir köpeksin. Niye böyle yapıyorsun yavrucuğum? Hadi, havlama! Uslu uslu otur!" diyordu.

Von Ştenberg gülerek, "Bizim Nikolay Anastasyiç konuşmaya bayılır," dedi. Bir süre sustu. "Ama iyi adamdır. Severim kendisini."

Yeniden barakaya dönen mühendis bardaklara şarap doldurdu, gülerek sakalını sıvazladıktan sonra anlatmasını sürdürdü:

"Baltayı taşa vurmuştuk. Bu durumda yapılacak başka bir şey yoktu. Çirkin niyetimi daha uygun bir zamana saklayıp başarısızlığı sineye çektim. Bu yetmemiş gibi, Pisicik'in ve o akşamın etkisiyle kendim de yavaş yavaş şiirsel, duygulu, durgun bir havaya girmiştim. Düşünebiliyor musunuz, ardına değin açık pencerenin önünde bir koltuğa kurulmuş; kararan gökyüzüne, ağaçlara bakarak dalıp gitmiştim. Akasyaların, ıhlamur ağaçlarının görüntüsü tıpkı doğduğum kasabadan ayrılmadan önceki gibiydi; uzaklardan gene kötü bir piyanonun tıngırtıları duyuluyor, insanlar gene caddede bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlardı. Ama eski tanıdıklardan hiçbiri yoktu aralarında. Nerede benim o candan erkek arkadaşlarım, gönül tellerimi titreten liseli kızlar? Hepsi de bana yabancı, ilk kez gördüğüm, genç genç delikanlılar, kızlardı... Derin bir hüzne kapılmıştım. Pisicik'e bazı tanıdıkları sorup da 'Öldü,' yanıtını alınca daha bir durgunlaştım, içimdeki hüzün yakın bir arkadaşın cenaze töreninde duyulan derin acıya dönüştü. İşte böyle açık pencerenin önünde oturup caddede dolaşan kalabalığı seyreder, ayarı bozuk piya-

nonun tıngırtılarını dinlerken ilk kez şöyle bir düşünceye kapıldım: 'Yeni kuşaklar eskisinin yerini almak için nasıl da doymak bilmez bir istek duyuyorlar! Yedi-sekiz yıl gibi kısa bir süre bile insan ömründe ne kadar büyük değişiklikler yapıyor!'

Pisicik masaya bir şişe santurin şarabı koymuştu. Ben birkaç bardak içince iyice gevşedim, uzun konuşmalara daldım. Kadın beni sesini çıkarmadan dinliyor, gözlerini yüzüme dikmiş, hayranlığını gizlemeden bakıyordu. Zamanın nasıl geçtiğini anlamıyorduk. Bu arada gökyüzü kararmış, akasyaların, ıhlamurların karaltısı birbirine karışmış, insan seli kaldırımlardan çekilmiş, piyano susmuştu. Denizin düzgün hışırtısından başka bir şey işitilmiyordu.

Genç insanlar genelde birbirlerine benzerler. Hangisinin biraz yüzüne gülüp sırtını sıvazlasanız, önüne bir şişe şarap koyup kendisini beğendiğinizi belli etseniz hemen gevşeyerek her şeyi unutur, kalkıp gitmeyi akıl etmez, aklımdan her geçeni anlatır da anlatır... Ev sahibinin uykusuzluktan gözleri mi kapanıyor, yatma zamanı geçeli çok mu oldu, diye düşünmez. Benim durumum da aynıydı. Bir ara gözüm saate takıldı. Aa, neredeyse gecenin yarısı olmuş! Hemen kalkıp gitmek üzere davrandım.

Pisicik'in, 'Ayrılmadan önce bir bardak daha için!' diye ısrar edeceği tutmaz mı?

Ben bir bardak ayrılık şarabı içeyim derken gene her şeyi unuttum, anlatmaya başladım, yeniden gömüldüm koltuğa. Bir ara erkek sesleri, ayak patırtıları, mahmuz şakırtıları geldi sokaktan. Birilerinin pencerenin altından geçip kapıya yaklaştıklarını gördüm.

Pisicik kulak kabarttı. 'Kocam dönmüş olmalı...'

Kapının mandalı takır tukur ettikten sonra girişte konuşmalar başladı, yemek odasına açılan kapının önünden iki erkek içeri geçtiler. Bunlardan biri kemerli burunlu, başında hasır şapka bulunan, esmer, şişmanca, oturaklı bir adamdı; öteki ise beyaz üniforma giymiş genç bir subay... Kapının önünden geçerlerken ikisi de bize umursamazca, şöyle bir baktılar. Adamların sarhoş olduklarını sanıyorum. Aradan bir dakika kadar

geçince burundan çıkan tok sesiyle birisi dedi ki: 'Kadın palavra sıkmış, sen de ona kuzu kuzu inanmışsın! Ayrıca, anlattığın bu olay büyük kulüpte değil, küçük kulüpte geçti!'

Subayın olması gereken öbür ses bir kahkahadan sonra, 'Yüpiter, kızma dostum!' dedi. 'Kızdığına göre haksızsın. Şey... Bu gece sizde kalabilir miyim? Sizi rahatsız etmem ya?'

'Kalabilir miyim?' de ne demek! Sen gitmek istesen de bırakmam! Şimdi ne getireyim, söyle: Şarap mı, bira mı?'

Adamlar iki oda ötemizde oturuyorlar, gümbür gümbür konuşuyorlar, Pisicik ile bana aldırış etmiyorlardı. Kocasının gelmesinden sonra kadıncağızda bazı değişiklikler oldu. Yüzü kızarıp bozardı, sonra ürkek, suçlu bir görünüşe büründü, davranışlarında bir tedirginlik belirdi. Kocasını bana göstermekten çekindiği için olmalı, bir an önce kalkıp gitmemi istiyor gibiydi.

Bunun üzerine kalktım. Pisicik beni geçirmek için kapının önündeki merdivene değin çıktı. Elimi sıkıp bana iyi geceler dilerken yüzündeki uysal, hüzünlü gülümsemeyi; gözlerinin tatlı, saygılı bakışını hiç unutamayacağım.

'Öyle sanıyorum ki, bir daha görüşemeyeceğiz. Size başarılar, esenlikler dilerim. Her şey için çok çok teşekkür ederim!' dedi.

Ne bir iç çekiş ne de başka bir söz! Elindeki mumdan yüzüne, boynuna düşen parlak lekeler karanlıkta titrerken kadının hüzünlü gülümsemesini silmeye çalışıyor gibiydi. Öğrenciyken bizde okşama isteği uyandıran kedi yavrusu yumuşaklığındaki Pisicik gözümün önünden gitmiyor, bir yandan da karşımdaki Pisicik'in yüzüne bakarken onun, 'Her insan, yazgısının getirdiğine boyun eğip yaşadıklarına katlanmalıdır,' sözünü düşünüyordum; içimdeki duygular karmakarışıktı. Yaşamımdan memnundum, karşımdaki kadının durumunu fazla umursadığım yoktu; gene de sezgilerim bana onun sevecen, iyilikten başka bir şey düşünmeyen bir insan olduğunu söylüyor, vicdanım ise kadıncağızın çok acı çektiğini gizliden gizliye kulağıma fısıldıyordu.

Pisicik'e son bir kez selam verip bahçe kapısına yöneldim. Çevre zindan gibi karanlıktı. Temmuz ayında güneyde akşam

erken bastırır, hava hemen kararır. Saat on oldu mu, göz gözü görmez olur... El yordamıyla kapıya doğru yürürken en azından yirmi kibrit çaktım.

'Arabacı!' diye bağırdım caddeye çıkınca.

Ama ne ses ne soluk...

'Arabacı!' diye haykırdım bir daha.

Tek araba yoktu ortalıkta, koca cadde bomboştu... Denizin dalgalarının uykulu uykulu çalkalandığını, bir de yüreğimin santurin şarabından dolayı küt küt attığını işitiyordum, hepsi o kadar. Başımı kaldırıp göğe baktım, tek yıldız yoktu. Hava bulutlanıp kapanmış olmalıydı. Nedenini bilmediğim bir ürpermeyle omuzlarımı büzdüm, aptal aptal gülümsedim, bir kez daha umutsuzca bağırdım:

'Arabacı! Arabacı!'

Caddede sesim boğuk boğuk yankılandı. Kırlardan geçerek bu karanlıkta dört fersah yol yürümek hiç de iç açıcı bir şey değildi. Bunca yolu yürümeyi göze almadan önce epeyce durup bekledim, 'Arabacı!' diye birkaç kez daha seslendim, şaşkınlıktan ne yapacağımı bilemediğim için yakındaki koruluğa saptım. Koruluk öyle karanlıktı ki, hem de nasıl! Ağaçlar arasından şurada burada yazlık evlerin pencerelerinde kırmızı ışıklar gözüküyordu. Boğuk boğuk yankılanan ayak seslerimden, yolumu aydınlatmak için sık sık kibrit çakmamdan ürken bir karga ağaçtan ağaca sekerek dallar arasında epeyce kanat çırptı. Sıkıntıdan canım burnuma gelmişti, üstelik kendimden utanıyordum; bir yandan da pis karga, içimdeki kargaşayı anlamışçasına 'gak gak' diye çirkin sesiyle bağırıyordu. Canımın sıkılmasının, kendimden utanmamın nedeni, Pisicik'in evinde küçük çocuklar gibi gevezelik ederek sonunda yaya yürümek zorunda kalmış olmamdı.

Koruluktan ayrılmaksızın yürüdüm yürüdüm, sonunda kameriyeyi buldum, elimle yoklaya yoklaya oradaki kanepeye oturdum. Ta aşağılarda, karanlığın içinden dalgaların öfkeli hışırtısı duyuluyordu. Kör gibi ne denizi, ne gökyüzünü, hatta ne de içinde oturduğum kameriyeyi görmeksizin otururken çevremdeki dünyanın yalnız kafamdaki, sarhoşlara özgü düşünce-

lerden, bir de aşağıda tekdüze çalkanıp duran görünmez güçten oluştuğunu hayal ediyordum. Aradan bir süre daha geçip uyuklamaya başlayınca bu sefer hışırtıların aşağıdaki denizle, kafamdaki düşüncelerden kaynaklandığı, kısacası dünyanın yalnız benden ibaret olduğu sanısına kapıldım. Böylece bütün dünyayı kendi içimde yoğunlaştırdıktan sonra arabacıyı da unuttum, kenti de, Pisicik'i de... Çok hoşlandığım bir duygunun seline kaptırdım kendimi. Bu öyle korkunç bir yalnızlık duygusudur ki, karman çorman, karanlık bir evrende kendi varlığınızın dışında hiçbir şey hissetmezsiniz. Devlere özgü bu duyguyu yalnız Ruslar yaşayabilir, çünkü Rusların duyuş ve düşünüşleri denizler gibi engin, ormanlar gibi uçsuz bucaksız, karla örtülü bozkırlar gibi sonsuzdur. Eğer iyi bir ressam olsam, ayaklarını altına toplayıp başını kollarının arasına alan, böylece kıpırtısız otururken kendini bu duygulara kaptıran bir Rus'un resmini yapmayı çok isterdim. Rus, yalnızlık duygusu yanında yaşamın amaçsızlığını, ölümün kaçınılmazlığını, öldükten sonraki bilinmezliği de düşünür. Aslında onun kafasındaki düşüncelerin beş paralık değeri yoktur, gene de, bence, bunları düşünen kişinin yüzünü görmek gerekir. Çok güzel bir yüzdür o!

Kameriyede biraz ısındığım, kendimi daha rahat hissettiğim için oturduğum yerde uyuklayıp dururken denizin tekdüze hışırtıları arasında dikkatimi çeken sesler işitmeye başladım. Ve o anda kafamdaki bütün düşünceler uçtu gitti. Park yolunda hızlı hızlı yürüyen birinin ayak sesiydi bunlar. Ayak sesleri kameriyeye yaklaşınca birinin sürekli hıçkırdığını duydum, sanki küçük bir kız çocuğu ağlayarak, 'Tanrım, bütün bunlar ne zaman son bulacak? Dayanamayacağım artık!' diyordu.

Sesinden, hıçkırıklarından ağlayanın on-on bir yaşlarında bir kız çocuğu olduğunu düşündüm. Küçük kız çekine çekine kameriyeden içeri girdi, kanepenin ucuna oturdu, hıçkırıklar arasında yalvarır ya da birinden yakınırcasına söylenmeye başladı:

'Ulu Tanrım! Buna nasıl dayanırım! Ben değil, kimse dayanamaz! Bugüne değin sesimi çıkarmadım, dişimi sıkıp derdimi içime attım... Ama artık yaşamak istiyorum... Yaşamaya benim de hakkım var!'

Sızlanmalar böyle sürüp gitti... İstiyordum ki, küçüğün yüzünü göreyim, onunla konuşayım... Kızcağızı ürkütmemek için önce derin derin iç çektim, sonra öksürmeye başladım, bir kibrit çıkarıp çaktım. Aa, bir de ne göreyim, karşımda hüngür hüngür ağlayan bizim Pisicik değil mi?"

"Tastamam bir roman!" dedi von Ştenberg. "Karanlık bir gece, deniz hışırdayarak çalkalanıyor, acı çeken bir kadın ile evrenin yalnızlığını göğsüne hapsetmiş bir de erkek karşı karşıya! Nesi eksik bu romanın? Birkaç da eli hançerli haydut ekleseydiniz bari!"

"Ben size masal anlatmıyorum, yaşanmış bir olayı aktarıyorum."

"Yaşanmış bir olay da olsa çoğumuzun bilip işittiği şeyler..."

"Ananyev sıkıntıyla elini salladı."

"Alay etmeden önce izin verin de anlatacaklarımı bitireyim! Sözümü kesmeyin lütfen. Zaten ben bunları size değil, doktora anlatıyorum."

Masanın üstüne eğilerek hesapları gözden geçiren von Ştenberg mühendisi kızdırdığı için son derece memnundu. Ananyev gözucuyla yardımcısını kuşkulu kuşkulu süzerken bana döndü, anlatmasını sürdürdü:

"Pisicik beni tanıyınca ne şaşırdı ne de korktu. Kameriyede beni göreceğini önceden biliyordu sanki. O böyle hıçkırarak, sıtmaya tutulmuş gibi titreyerek ağlarken ben kibrit üstüne birkaç kibrit çaktım, içeriyi aydınlatmaya çalıştım. O sırada gördüğüm kadarıyla Pisicik'in gözyaşlarından ıslanan yüzü öyle değişmişti ki, şaşırıp kaldım. O akıllı, uysal, yorgun yüz gitmiş; yerine şimdi bile tanımlamakta güçlük çektiğim başka bir yüz gelmişti. Bu yüzde deminden beri gözyaşı döküp sızlandığı şeylerden tek iz yoktu; ne acı, ne bezginlik ne de bunalma... Aptal, bön bir surat duruyordu karşımda. Bu değişikliğe bir anlam veremediğim için kadının körkütük sarhoş olduğu ya da aklını kaçırdığı kanısına vardım.

Pisicik, ağlayan bir kız çocuğunun ince sesiyle, 'Daha fazla dayanamayacağım, buna gücüm kalmadı,' dedi. 'Kusuruma bakmayın, Nikolay Anastasyiç... Bu koşullarda yaşayamam ar-

tık... Kente, annemin yanına gideceğim... Beni oraya kadar, lütfen geçirir misiniz?'

Ağlayan birinin yanında elim ayağım dolaşır, ne yapacağımı şaşırırım. Onu yatıştırmak için saçma sapan şeyler söylemiş olacağım ki, Pisicik hemen ayağa kalktı, karanlıkta elimi bularak sımsıkı tuttu. Eli, entarisinin kol uçları gözyaşlarından ıslak ıslaktı.

'Beni durdurmaya kalkmayın, Nikolay Anastasyiç, annemin yanına gitmekten başka çıkar yok. Bağışlayın, böyle daha fazla yaşayamam. Annemin yanına dönmek en iyisi.'

'Pisicik, neyle gideceksiniz oraya? Yolda tek araba yok.'

'Olsun, ben de yaya giderim. Evi uzak değil, şuracıkta. Böyle yaşamaktansa ölmek daha iyi...'

Onun bu sözleri içime dokunmaktan daha çok, şaşırtıyordu beni. Gözyaşları, sesinin titremesi, aptal, bön yüzü ucuz bir Fransız ya da Ukrayna melodramı seyrediyormuşum gibi bir etki bıraktı bende. Hani, tiyatroda biraz üzülünce bir ton gözyaşı dökülen yapmacıklı oyunlar oynanır, o melodramlardan birini seyrediyor sandım kendimi. Bana göre Pisicik'in davranışı düpedüz saçmalıktı. Onu kesinlikle anlamıyordum, öte yandan susup bir şey söylememek de onu aptal yerine koymak anlamına geleceği için annesinin yanına gitmemesini, evinde oturmasını söyledim. Ağlayan biri gözyaşlarının görülmesini kesinlikle istemez. Oysa ben kibrit üstüne kibrit çakıp kameriyeyi aydınlatmaya çalışıyordum. Bu salakça aydınlatma işi nereden aklıma esmişti, şimdi bile kendime açıklayamıyorum. Katı insanlar böyledirler işte; sık sık sakarlık yapar, aptalca hareketlerde bulunurlar...

Sonunda Pisicik'in dediği oldu, koluma girdi ve birlikte yürümeye başladık. Parkın kapısından çıkınca tozlu, yumuşak yol sağa sapıyordu. Ortalık eskisi gibi karanlıktı, ama biraz gözlerim alışınca yolun iki yanında sıralanan yaşlı, cılız meşeleri, ıhlamur ağaçlarını seçmeye başladım. Çok geçmeden sağımızda belli belirsiz sahil gözüktü. Pek yüksek olmayan kayalıklar, derin çukurlar dik sahili keserek yol boyunca art arda sıralanıp gidiyordu. Çukurların çevresinde yere çömelmiş gibi duran al-

çak çalılar vardı. Bunları görünce içime bir ürperti geldi. Dik sahile kuşkulu gözlerle bakarken dalgaların hışırtısı, solumuzdaki kırların sessizliği bana korku veriyordu. Yanımda Pisicik sus pus olmuştu. Titremesi kesilmediği gibi, yarım fersah sonra yürüyecek gücü de kalmadı, derin derin solumaya başladı. Ben konuşup bir şeyler anlatsam bari, o da yok...

Karantina semtinin yarım fersah ilerisinde dört katlı, yüksek bacalı, kocaman bir yapı vardır. Bir zamanlar burası buharla çalışan bir değirmenmiş. Gündüzleri nereden baksanız, denizden de, kırlardan da, ta uzaklarda onu orada tek başına dururken görürsünüz. Binanın terk edilmiş, bomboş görünüşü, yakınından geçerken sesinizin, ayak patırtılarınızın boğuk boğuk yankılanması buraya gizemli bir hava verir. Karanlık bir gecede kocasından kaçan bir kadınla el ele tutuşarak bu yüksek, koca meretin yanından geçtiğinizi, ayak seslerinizin her adımda yankılandığını, eski değirmenin yüzlerce penceresiyle size dik dik baktığını gözünüzün önüne getirin. Normal biri bu görüntüden irkilip değişik duygulara kapılır, oysa ben karanlık pencerelere bakarken neler düşünüyordum biliyor musunuz? 'Gördüğüm bu manzara çok etkileyici. Ama bir gün gelecek, bu binadan da, kocasından bıkan Pisicik'ten de, kafasında çeşit çeşit düşünceler taşıyan benden de tek iz kalmayacak. Her şey saçma, her şey boş...'

Tam eski değirmenin hizasına gelmiştik ki, Pisicik birdenbire durarak elimi bıraktı, o incecik küçük kız sesiyle değil, kendi sesiyle, 'Nikolay Anastasyiç, söylediklerimin size garip geldiğini biliyorum,' dedi. 'Ben çok mutsuz bir kadınım. Ne kadar mutsuz olduğumu tasavvur edemezsiniz. Size neler çektiğimi anlatsam inanmazsınız, ama yaşadığım olayları sırasıyla anlatmam olanaksız. Benimki yaşamak değil...'

Konuşmasını yarıda keserek dudaklarını sıktı, bu arada ağzından bir inilti koptu. Duyduğu acıya dayanamayıp bağırmak istediği, ama kendini zor tuttuğu anlaşılıyordu.

'Evet, neler çektiğimi anlatamam size! Buna yaşamak mı denir? Ulu Tanrım, nedir bu başıma gelenler? Ne yaptım da bana bu acıları çektiriyorsun?'

Güneyli şivesiyle, daha doğrusu Ukraynalıların konuşma tarzıyla söylenen bu sözler ağzından şarkı gibi çıkıyordu. Özellikle acı çeken güneyli kadınlar böyle konuşurlar. Başına gelenleri anlamaya çalışırken şaşkın şaşkın omuzlarını silkelemesi, ellerini ovuşturması, başını sallaması, kadınlara özgü güzel, zarif hareketlerle üzüntüsünü dile getirmesi, Ukraynalı ünlü bir kadın tiyatrocuyu getirdi gözümün önüne.

Çaresizlik içinde elini çırparak, 'Kendimi derin bir çukura yuvarlanmış gibi hissediyorum,' dedi. 'Mutlu geçen tek günüm yok. Ah, başıma gelenleri bir anlayabilsem! Sonunda öğrencilik yıllarından tanıdığım bir erkeğin yanında, gece yarısı kocasından kaçan sürtük bir kadın durumuna düştüm. Bundan sonra benden ne beklenir?'

Kadının karşımda ezilip büzülmesi, mutsuzluğundan yakınması bana büyük bir zevk vermeye başlamıştı. Öyle ya, onun kocasıyla geçinememesi benim işime yarardı. 'Bu kadını elimden kaçırmamalıyım!' düşüncesi zihnimde iyice yer etti ve birlikte yürüdüğümüz sürece bir daha da aklımdan çıkmadı.

Eski değirmenden bir buçuk fersah ilerde kente giden yol gömütlüğün önünden sola sapar. Yolun tam sola döndüğü yerde, köşede bir yel değirmeni vardır, bunun yanında ise değirmencinin küçük kulübesi. Yel değirmeni ile kulübeyi geçip gömütlüğün kapısına geldiğimizde Pisicik birdenbire durdu.

'Nikolay Anastasyiç, ben buradan geriye döneceğim,' dedi. 'Siz yolunuza devam edin, ben kendim giderim. Artık korkmuyorum.'

'Öyle şey olur mu?' diye karşılık verdim. 'Gideceksek birlikte gideriz.'

'Deminki sinirlenmem, ağlayıp sızlamam boşunaymış... Bir hiç yüzünden kızdım kocama, böyle yapmamam gerekirdi. Sizinle karşılaşıp konuşmamızdan, bana anlattıklarınızdan çok etkilendiğimi söylemeliyim. Eski günler gözümün önüne gelip ağlamaya başlayınca kocam bunu başka türlü anladı, subay arkadaşının yanında bana çok kaba davrandı. Ben de dayanamayıp kaçtım evden. Bütün olay bu... Şimdi annemin yanına gidip de ne yapacağım? Sanki orada mutluluk mu bekliyor beni? Evi-

me döneyim daha iyi! Ama madem yola çıktık, gidelim! Nasıl olsa değişen bir şey yok.'

Pisicik böyle söyleyerek güldü.

Gömütlüğün girişinde, kapıda şöyle bir yazı vardır: 'Günü saati gelecek, tabutlarında yatanlar Tanrı'nın oğlunun sesini duyacaklar.' Evet, er ya da geç bir gün gelecek, ben de, Pisicik de, kocası da, beyaz ceketli subay da böyle bir gömütlükte, koyu selvi ağaçlarının altında yatacaktık. Hem bunu düşünüyor hem de yanımda mutsuz, incinmiş bir kadının benimle birlikte yürüdüğünü biliyordum. Öte yandan Pisicik her an geriye dönecekmiş, kendisine söylemek istediğim şeyleri söylemeye fırsat bulamayacakmışım gibi bir korku vardı içimde. Bir yanda yüce düşünceler, öte yanda en pis, en hayvansı istekler; ikisinin birbirine karıştığı böyle bir anı hiçbir zaman yaşamamışımdır. Ne kadar iğrenç, öyle değil mi?

Neyse, gömütlüğü biraz geçmiştik ki, boş bir arabaya rastladık. Pisicik'in annesinin evi anacaddenin üzerindeymiş; oraya yaklaşınca arabayı bıraktık, yaya kaldırımında yürümeye başladık. Yanımda konuşmadan giden kadının yüzüne bakıyor, 'Hadi, daha ne bekliyorsun? Başlasana!' diyordum. Ne rastlantı! Kaldığım otel yirmi adım kadar ilerideydi. Pisicik sokak fenerinin dibine gelince birden durdu, yeniden ağlamaya başladı. Bir yandan ağlıyor; bir yandan da bana ıslak, ışıl ışıl gözlerle bakarak gülümsüyordu.

'Nikolay Anastasyiç!' dedi. 'Bugün birlikte geçirdiğimiz akşamı hiçbir zaman unutmayacağım. Siz ne kadar iyi bir insansınız! Hepiniz böyleydiniz zaten. Dürüst, yücegönüllü, temiz yürekli, zeki... Sizinle karşılaşmaktan dolayı öyle mutluyum ki!'

Beni kültürlü, kendinden kat kat üstün biri saydığı kesindi. Gözyaşlarından ıslanmış, gülümseyen yüzünden bana duyduğu hayranlık, sevgi okunuyordu. Bunun yanında eski arkadaşlarına her zaman rastlamadığı, Tanrı ona bizlerden birinin karısı olma mutluluğu vermediği için üzülüyor gibiydi. Durmadan, 'Ah, sizinle görüştük de ne iyi oldu!' diyordu. Yüzündeki çocuksu sevinç, gözyaşları, uysal uysal gülümsemesi, başına gelişigüzel örttüğü yazmasının altından fırlayan yumuşacık saçla-

rı sokak fenerinin ışığında eski günlerdeki Pisicik'i canlandırdı gözlerimin önünde. Elimi uzatıp onu küçük bir kedi yavrusu gibi okşamaktan kendimi alamadığım için saçlarını, omzunu, ellerini okşamaya başladım. Bir yandan da, 'Benden ne istersen yaparım,' diyordum, 'istersen seninle dünyanın öbür ucuna giderim. Seni bu çukurdan kurtarıp mutlu edeceğim. Seviyorum seni Pisicik. Buradan kaçıp gidelim mi? Nasıl? İster misin?' diyordum.

Kadının yüzünde önce büyük bir şaşkınlık belirdi. Fener direğine doğru bir adım geriledi; bana afallamış, kocaman kocaman gözlerle bakmaya başladı. Bense ellerini sımsıkı kavramıştım. Yüzünü, boynunu, omuzlarını öpücüklere boğuyor; yemin üstüne yemin ederek ona güzel bir yaşam vaat ediyordum. Gönül ilişkilerinde yeminler, söz vermeler kaçınılmaz, çünkü bunlar olmadan başarı elde edemezsiniz. Söylediklerinizin yalan olduğunu bile bile yemin edip güzel vaatlerde bulunacaksınız...

Afallayan Pisicik geri geri gidiyor, bana irileşmiş gözlerle bakıyordu. Bir yandan da elleriyle beni uzaklaştırmaya çalışarak, 'Yapmayın! Ne olur yapmayın!' diyordu.

Karşı koymasına aldırmadan ona sımsıkı sarıldım. Bunun üzerine ağlamaya başladı. Yüzünün son derece aptal, bön bir görünüşü vardı; tıpkı kameriyede kibrit üzerine kibrit çakarken gördüğüm zamanki gibi... Kadının isteyip istemediğine bakmaksızın, ağzını açmasına fırsat vermeden onu kucakladığım gibi zorla otele doğru sürükledim. Şaşkınlıktan donmuş kalmıştı, adımını atamıyordu, onu oraya kucağımda taşıyarak götürdüm denebilir. Merdivenden yukarı çıkarken, şapkasının kenarı kırmızı şeritli bir görevlinin bana şaşkın şaşkın baktığını, Pisicik'e ise selam verdiğini hiç unutmam..."

Yüzü kıpkırmızı kesilen Ananyev sustu. Masanın çevresinde sessizce birkaç kez dolandı, sıkıntılı sıkıntılı ensesini kaşıdı, sırtı soğuktan üşümüş gibi geniş omuzlarını, kürek kemiklerini oynatmaya başladı. Gençlik günlerinde başından geçen bu olaydan utanç duyduğu belliydi.

"Davranışım hiç de hoş değildi. Kadın hastalıkları dalında uzmanlık eğitimine başlayan genç hekimlere ilk derste ne öğ-

retirler, biliyor musunuz? 'Hasta bir kadını soymadan, elinizle ona dokunmadan önce onun bir anne, bir kızkardeş ya da birinin nişanlısı ya da karısı olduğunu hiç unutmayın!' Bu sözleri yalnız doktorlara değil, kadınlarla şöyle ya da böyle ilişkisi olan herkese söylemeliler. Bir karım, bir de kızımın olduğu bugün bu sözlerin önemini öyle iyi anlıyorum ki! Hem de nasıl! Neyse, anlatacaklarımın sonunu dinleyin.

Pisicik metresim olduktan sonra bu olaya benim baktığımdan bambaşka bir gözle bakmaya başladı. Her şeyden önce büyük bir aşkla bağlandı bana. Benim için gelip geçici olan gönül ilişkisi onun yaşamında fırtınalar kopardı. Sanki aklını kaçırmış gibi davranıyordu benim yanımda. Böyle bir mutluluğu yaşamında ilk kez tattığı belliydi, neredeyse beş yaş gençleşmişti. Son derece coşkulu, içten, hülyalı bir kadın olup çıktı. Mutluluktan ne yapacağını bilemiyor, bir gülüp bir ağlıyor, hemen ertesi gün Kafkaslar'a gitmemiz, sonbaharda da Petersburg'a yerleşmemiz için hayaller kuruyordu.

'Kocama gelince, o konuda için rahat olsun,' diyordu. 'İstese de, istemese de boşanma isteğimi kabul edecek. Çünkü bütün kent onun Kostoviçlerin büyük kızıyla gönül ilişkisi kurduğunu biliyor. Kocamdan boşanır boşanmaz seninle evleniriz.'

Bir kadın sevdiği erkeğe kolayca uyum sağlar, ona evin kedisiymiş gibi kısa sürede alışır. Pisicik de kaldığım otel odasında bir buçuk saat geçirdikten sonra kendini evindeymiş gibi hissetmeye, eşyalarımı benden daha çok sahiplenmeye başladı. Ortalıkta dağınık duran giyeceklerimi düzgün biçimde valize yerleştiriyor, yeni paltomu askıya asmayıp iskemlenin arkasına bıraktım diye bana çıkışıyordu... Bunun gibi bir sürü örnek verebilirim.

Bir yandan yüzüne bakarak konuşmalarını dinliyor, bir yandan da sıkıntı ve bezginlik duyuyordum. Sinirime dokunan bir şey daha vardı: Aklı başında, namuslu, acı çeken bir kadın dört-beş saat içerisinde ilk karşısına çıkan erkeğin metresi olabilir miydi? Benim gibi dengeli bir kişinin hoşuna gidecek bir durum değildi bu. Üzerimde kötü etki bırakan başka bir durum da Pisicik gibi kadınların sığ, ciddiyetten uzak oluşlarıydı.

Böyleleri yaşamaya tutkuyla bağlandıkları için bir erkeğe gönül vermek gibi bir saçmalığı yaşamlarının tek amacıymış gibi yüceltirler, aşk onların yaşamlarını allak bullak ederken hem mutlu olurlar hem de büyük acı çekerler. Canımı sıkan bir durum daha vardı: Ondan beklediğimi elde etmiştim, eninde sonunda ister istemez onu bırakıp gideceğime göre onunla ilişki kurmuş olmam saçmalık değil miydi? Niçin yalan söyleyip aldatmıştım kadıncağızı? Evet, ona karşı dürüst davranmamıştım, ama yalan söylemekten de nefret ediyordum.

Hiç unutmam, ayaklarımın dibinde yere oturmuş, başını dizlerime koymuştu. Bana sevdalı, ışıl ışıl gözlerle bakarak şöyle sordu:

'Kolya, beni seviyorsun değil mi? Çok mu seviyorsun?'

Mutluluktan gözlerinin içi gülüyordu. Onun bu sözleri bana son derece duygusal, yıvışık, hatta aptalca geldi. Artık kendim doymuştum, onun hareketlerinde de aklı başındalık, 'düşünce derinliği' arıyordum.

'Pisicik, fazla geç kalmadan annenin evine dönsen iyi olur,' dedim. 'Yoksa seni merak edip bütün kentte aramaya kalkarlar. Eve sabaha doğru çıkıp gelmen hoş karşılanmaz.'

Söylediklerime karşı çıkmadı. Ayrılmadan önce, ertesi gün öğle üzeri gene parkta buluşmak üzere sözleştik. Daha ertesi gün de birlikte Kafkaslar'a gidecektik. Onu annesinin evine değin geçirmek için caddede yan yana yürürken kadıncağızın gönlünü hoş tutmaya çalışıyor, onu sevip okşuyordum. Öyle bir an geldi ki, içimde ona karşı büyük bir acıma duygusu kabardı, görev yapacağımı Kafkasya'da Piyatigorsk'a onu da götürme konusunda kesin kararımı verdim. Ama sonra valizimde topu topu altı yüz ruble kaldığını, güzün kendisinden ayrılmanın şimdikinden daha zor olacağını düşünerek içimdeki acıma duygusunu bastırdım.

Annesinin oturduğu eve gelmiştik. Çıngırağın ipini çektim. Kapının arkasından ayak sesleri duyulunca Pisicik'in yüzü birden ciddileşti, gökyüzüne baktı, birkaç kez göğsümün üzerinde küçük bir çocuğu kutsar gibi istavroz çıkardı, sonra elimi yakalayıp dudaklarına götürdü.

'Hoşça kal!' dedikten sonra da kapının arkasında kayboldu.

Karşı kaldırıma geçtim, oradan eve bakmaya başladım. Önce pencereler karanlıktı, sonra yakılan bir mumun mavimsi, fersiz parıltısı camlardan birine vurdu, ardından bütün odalar aydınlandı.

'Anlaşılan, onu beklemiyorlardı,' dedim kendi kendime.

Oteldeki odama dönünce soyundum, bir şişe santurin şarabı açtım, bunu, sabahleyin pazardan satın aldığım taze havyarı meze yaparak içtikten sonra yatağıma uzandım, gönlünü eğlendirenlerin tasasızlığı içinde derin bir uykuya daldım.

Sabahleyin uyandığımda neşem yerinde değildi, başım ağrıyordu, içimde bir tedirginlik vardı.

Tedirginliğin nedenini anlamaya çalışırken kendi kendime, 'Nasıl bir şey bu? Beni kaygılandıran nedir?' diye soruyordum. Ama çok geçmeden anladım nedenini. Evet, her an Pisicik'in çıkıp gelmesinden korkuyordum. Ben otelden ayrılmadan gelirse yola çıkmama engel olabilirdi. Onu atlatmak için yalan söylemek, bir sürü dil dökmek zorunda kalacaktım. Bunun üzerine çabucak giyindim, öteberimi topladım, akşam saat yedide valizimi istasyona getirmesini kapı görevlisine sıkı sıkıya tembihledikten sonra otelden ayrıldım. Bütün gün, doktor olan bir arkadaşımın yanında vakit geçirdim, akşam olunca da yola çıktım. Görüyorsunuz, o zamanki düşünce tarzım alçakça bir yalana sığınmamı, kaçarcasına kentten ayrılmamı engellememişti.

Arkadaşımın yanında, sonra istasyonda kaldığım sürece içimi aynı tedirginlik kemirip durdu. Her an Pisicik'in gelip rezalet çıkarmasından korkuyordum. O yüzden istasyonda yolcu salonunda kalmayıp tuvalete gittim, orada ikinci kampana çalıncaya değin oturup bekledim. Trene binerken öyle kaygılı bir duygu içindeydim ki, sanki elim kolum çalınmış eşyalarla doluydu, herkesin gözleri bana çevrilmişti. Kanepede otururken üçüncü kampananın çalmasını ne büyük sabırsızlık ve korkuyla beklediğimi anlatamam!

En sonunda üçüncü kampana can simidi gibi yardıma yetişti, tren ağır ağır hareket etti. Önce hapishaneyi, ardından kışlaları

geçip kırlara açıldık, ama şaşılacak şey, yüreğimdeki tedirginlik hâlâ geçmemişti, kendimi buralardan kaçıp gitmek isteyen bir hırsız gibi hissediyordum, içimdeki ürpertiyi unutmama yardım eder diye pencereden dışarıyı seyretmeye koyuldum. Tren tam denizin kıyısında ilerliyordu. Denizin yüzeyi çarşaf gibi düzgündü, güneşin batması dolayısıyla gökyüzünü yarı yarıya kaplayan kırmızı erguvan cümbüşü göğün öbür yarısının firuze rengiyle birlikte sulara vurmuştu. Denizin üzerinde şurada burada koyu koyu sandallar, sallar göze çarpıyordu. Bir tepenin üstünde oyuncak gibi duran kent pırıl pırıldı, yavaş yavaş akşamın alacakaranlığına gömülüyordu. Kiliselerin yaldızlı kubbeleri, pencereler, ağaçlar güneşin kızıllığını ışıldayarak yansıtıyor, bu görünüşleriyle potada eritilirken alevler saçan birer altın parçasına benziyorlardı. Rüzgârın kırlardan sürükleyip getirdiği kokular denizin nemli havasına karışmıştı.

Tren uçarcasına gidiyordu. Yolcuların kahkahaları, vagon görevlilerinin şen şakrak konuşmaları tam bir şamataya dönüşmüştü. Onun üstüne çöken hafif pusa bakarken orada, sisler altında olduğunu; genç bir kadının kiliseler, evler arasında oradan oraya koşarken şaşkın, ne olduğunu anlamamış bir yüzle beni aradığını, küçük bir kızın ince sesiyle ya da Ukraynalılar gibi şarkı söylercesine, 'Aman Tanrım, nerede kaldı bu adam? Niçin bulamıyorum?' diye bağırdığını getirdim gözümün önüne. Gece ayrıldığımız sırada beni çocukmuşum gibi kutsarken ciddileşen yüzü ile kocaman kocaman açılmış gözlerini düşündüm; ansızın öpüverdiği elimi açıp incelemeye koyuldum.

Elimi sıvazlarken, 'Yoksa Pisicik'e âşık mıyım?' diye soruyordum kendime.

Geceleyin bütün yolcular uyuyup da vicdanımla baş başa kalınca o zamana değin anlamadığım şey birdenbire kafama dank etti. Vagonun alacakaranlığında Pisicik'in görüntüsü gözümün önünden gitmiyordu. Artık şunu iyice anlıyordum: Bu kadına karşı cinayete eşit bir suç işlemiştim, tedirginliğimin asıl nedeni buydu. Öte yandan içimdeki tedirginliği bastırmak, vicdanımı susturmak için bu kentte yaşadıklarımın saçma, boş şeyler olduğunu, bir gün benim de, Pisicik'in de toprağa karışıp çürü-

yeceğimizi, onun çekmekte olduğu acıların öldüğü an son bulacağını düşünmeye başladım. Şöyle diyordum: 'Özgür irade diye bir şey yoktur, insan kendiliğinden suç işleyemez, öyleyse ben de suçlu değilim...' Böyle diyordum ama gene de ileri sürdüğüm kanıtlar beni vicdan azabından kurtaramıyor, kafamdaki öbür düşünceler arasında kaybolup gidiyordu. Sanki Pisicik'in öptüğü elim bile için için sızlamaya başlamıştı. Uyumak için kanepeye yatıp sonra hemen kalkıyor, her istasyona gelişte bir kadeh votka yuvarlıyor, canım istemediği halde bir şeyler tıkınıyor, yaşamın anlamsızlığı konusunda kendi kendimi kandırmaya çalışıyordum, ama hiçbirinin yararı olmuyordu. Kafamın içinde tuhaf, hadi açıkça söyleyeyim, gülünç bir kargaşa başlamıştı. Birbiriyle hiç ilgisi olmayan olasılıklar büyük bir düzensizlik içinde uçuşup duruyor, birbirine karışıp dağılıyor, bunları kafasında taşıyan Tanrı'nın ben zavallı kulu ise başımı ellerime dayamış, beynimde neler döndüğünü anlamaksızın yararlı, yararsız bir sürü varsayımlar arasında ne yapacağımı bilemiyordum. Şurası bir gerçek ki, düşünmeye çalışan bir insan olarak henüz düşünme tekniğini bile özümseyememiştim; bozulan bir saati onarmak benim için nasıl olanaksızsa, düşüncelerimi düzene sokmayı da beceremiyordum. Yaşadığım sürece ilk kez böylesine yoğun, gergin bir düşünme çabası içine girmiştim; neredeyse aklımı kaçırmak üzereydim. Beynini kullanmasını bilmeyenler ya da ancak zorda kalınca düşünenler sık sık bu duruma düşerler.

Bir gece, bir gündüz, ardından bir gece daha bu zihin karmaşasına katlandıktan, bunca acı çektikten sonra aklımdan geçenlerin bana zerrece yarar sağlamayacağını anladım. Meğer ben ne kafasız biriymişim! O güne değin önem verdiğim düşüncelerimin beş paralık değer taşımadığı, Pisicik'le karşılaşıncaya dek düşünmek nedir bilmediğim, ciddi düşünmenin ne olduğunu anlamadığım gerçeği kafama iyice dank etti. İyice kavramıştım ki, güvenilir bir inancım da yoktu, sağlam bir ahlâk anlayışım da, mantığım da, sevecen bir yüreğim de... Bütün düşünsel ve ahlâksal zenginliğim başkalarından kapma birtakım peşin hükümlerden, mesleğimle ilgili özel bilgilerden, hiçbir

işe yaramayan kopuk kopuk anılardan oluşuyordu. Zihinsel etkinliklerim ise dağ başında yaşayan basit, ilkel bir insanınkinden daha gelişmiş değildi. Eğer yalan söylemekten hoşlanmıyorsam, çalıp çırpmıyorsam, adam öldürmüyorsam, genelde kaba yanlışlar yapmıyorsam, bu, benim kanılarımın gücünden kaynaklanmıyordu –kanı diye bir şey yoktu ki bende–; dadımın verdiği öğüt ve anlattığı masallarla elimin kolumun bağlı olmasından, herkesin uyduğu ahlâk kurallarının kanıma, tenime işlemesinden, bunları saçmalık saydığım halde farkında olmaksızın beni çekip çevirmesinden dolayı böyle oluyordu.

Ben ne bir düşünürdüm ne de filozof; yalnız ve yalnız bir düşünce cambazıydım. Ulu Tanrı bana doğuştan pek çok yetenekleri olan güçlü, sağlam bir Rus beyni vermişti. Bir adam düşünün ki, beyni yaşamının baharında doğru dürüst eğitilmemiş, sorumluluk altına girip bir zorlukla karşılaşmamış, yalnızca mühendisleri ilgilendiren kimi bilgilerle donanmış olsun. Bu adam gençtir, başarıya susamıştır, kendini kanıtlamak için fırsat kollamaktadır, ama her nasılsa bir rastlantı sonucu yaşamın amaçsızlığı, ölüm sonrasının bilinmezliği gibi dışarıdan, cilalı, çekici gözüken garip bir düşünce saplanmış beynine. Genç adam bu düşünceye sımsıkı sarılıyor, bütün zihinsel gücünü onu geliştirmeye veriyor, bir kedinin sıçanla oynaması gibi evirip çevirerek oyalanıyor onunla. Delikanlının beyni engin bilgilere açılacağı, kendine esaslı bir düşünce sistemi kuracağı yerde böyle şeylere aldırış etmiyor, kesinlikle böyle bir derdi yoktur onun. Bir ay sonra bir de bakıyoruz, delikanlımız doğanın verdiği zihinsel yeteneğiyle, kafasına yerleşen çarpık düşünceyi genişlete genişlete patatesten kırk türlü yemek pişiren yaman aşçı ustalığıyla kendiliğinden filozof kesilivermiş, daha doğrusu kendini öyle sanmakta...

Bu düşünce cambazlığını, kedinin fareyle oynaması gibi ciddi düşüncelerle oynama becerisini bizim neslimiz bilime de, edebiyata da, siyasete de bulaştırdı; hangi alana el attıysa becerisini orada da gösterdi. Ama düşünce cambazlığıyla birlikte ruhsal soğukluğunu, zihinsel sığlığını, tek yönlülüğünü de işin içine kattı. Sonuçta, bana öyle geliyor ki, bizim kuşak insanlar

arasındaki ciddi düşüncelere karşı yepyeni, bugüne dek benzeri görülmemiş bir yaklaşım tarzı benimsedi.

Normal dışı davrandığımı, kara cahilliğimi ben ancak bir sürü acıya katlandıktan sonra anladım. Şunu söyleyebilirim: Normal düşünmem işin en başına dönmemle, başka bir deyişle vicdanımın sesini dinleyip yeniden N.'ye giderek Pisicik'in önünde diz çöküp yalvarmamla başlamıştır. Onun affına sığındım, birlikte ağlayıp gözyaşı döktük..."

Ananyev, Pisicik'le son görüşmelerini kısaca anlattıktan sonra sustu. Mühendisin sesini kesmesi üzerine öğrenci dişlerinin arasından, "Demek öyle... Şu dünyada ne garip işler dönüyor!" dedi.

Beyninin tembelliği gözlerinden okunuyordu, belli ki, Ananyev'in anlattıkları bir kulağından girip öbür kulağından çıkmıştı. Aradan bir dakika daha geçip mühendis düşüncelerini yeniden toparlamaya, öyküsünün başında söylediği şeyleri bir daha dile getirmeye başlayınca öğrenci öfkeyle yüzünü buruşturdu, masadan kalktı, karyolasına giderek yatağını açtı, yatmak üzere soyunmaya başladı.

"İnsan sizin yüzünüze bakınca bu ısrarınızla birilerini çarpık düşüncelerinden döndürdüğünüzü sanır," dedi öfkeyle.

"Birilerini çarpık düşüncelerinden döndürmek mi? Cancağızım, benim böyle bir niyetim yok. Başkalarını bilmem, ama sizin gibi birinin aklını çelmek, kanılarını değiştirmek olanaksız. Ayrıca bir insan ancak kendi deneyimlerinin ardından, bir sürü acı çektikten sonra eski kanılarını değiştirebilir."

Geceliğini giyen öğrenci durmadan homurdanıyordu:

"Öyle inandırıcı bir mantığınız var ki, Tanrı korusun, insan şaşıp kalıyor! Nefret ettiğinizi bildirdiğiniz düşünceler sözde gençler için mahvediciymiş de sanki yaşlılara fazla bir zararı dokunmazmış... Yalnızca saçların kırlaşmasından söz ediyorsanız o başka... Yaşlıların ne gibi bir ayrıcalığı var? Bir düşünce zehirleyiciyse herkes için zehirleyicidir."

Mühendis kurnaz kurnaz göz kırptı.

"Cancağızım, bu sözleri sizden işitmemiş olayım! Bir kere yaşlı insanlar artık düşünce cambazlığı yapmazlar. Yaşlıla-

rın karamsarlığı dışarıdan, bir rastlantı sonucu filan gelmez; onlar Hegelleri, Kantları okuyup yuttuktan, nice acılar çektikten, bir yığın yanlışlık yaptıktan, kısacası merdiveni alt basamaklardan başlayıp yukarıya kadar tırmandıktan sonra karamsarlık onların beyinlerinin derinliklerinden sızar gelir. Yaşlıların karamsarlığı kişisel deneyimlerinin bir sonucudur, zamanla sağlam bir felsefe temeline oturur, ikincisi de yaşlıların karamsarlığı sizinle benimki gibi entipüften şeylerle ilişkili değildir; tüm insanlığın çektiği acıları, hepimizin yürek sızılarını kapsar, bunlarla ilgilenir, insanlar için duyulan sevgi ve kaygılardan kaynaklandığı için Hıristiyanlık bunun altyapısını oluşturur. Düşünce cambazlarının bencilliğini burada kesinlikle bulamazsınız. Yaşamın anlam ve amacı size kapalı olduğu için sizin gibiler yaşamaktan nefret ediyor, ölümden korkuyorsunuz; oysa gerçek düşünür bunun insanların çoğunluğuna kapalı olduğunu düşündüğünden onun ölümden korkusu bütün insanlık adınadır. Bu konuda bir örnek mi istersiniz? Yakınımızdaki devlet ormanı görevlisi İvan Aleksandrıç'ı ele alalım. Kendisi dünya tatlısı bir adamdır. Gençliğinde öğretmenlik yapmış, derinliğini bilmem, ama bu arada birtakım makaleler yazıp çizmiş. Anladığım kadarıyla çok bilgili, çeşitli konuları irdeleyip incelemiş bir adam; felsefe alanında saçlarını ağartmış. Eskiden epeyce kitap okumuş, şimdi de durmadan okuyor. İşte bu adamla Gruzov bölgesindeki hat boyunda karşılaştık bir gün. O sıralar demiryolu seddi üzerine travers döşeyip rayları bunlara tutturuyorduk. Aslında kolay bir iştir, ama anlamadığı için bizim İvan Aleksandrıç'a çok zor gözükmüş. Traversi seddin üstüne yatırıp üstünden geçen rayı buna tutturmak deneyimli bir ustanın bir dakikasını bile almaz. O gün işçilerin neşesi yerindeydi; istekle çalışıyor, üzerlerine aldıkları her işi çabucak bitiriyorlardı. Hele becerikli bir hergele vardı ki, çivinin tepesine balyozu bir kerecik indirdi miydi tamam! Oysa balyozun sapı iki metre uzunluğunda, çivilerin boyu ise en azından otuz santim... İvan Aleksandrıç işçiyi seyretti, seyretti, adamın çalışmasından çok etkilendiği için dönüp bana dedi ki: 'Bu olağanüstü becerikli insanların bir gün öleceklerini düşünmek çok acı de-

ğil mi?' İşte bu karamsarlığı anlarım, buna karşı diyeceğim tek söz olamaz!"

Battaniyeyi üstüne çeken öğrenci, "Bu, hiçbir şeyi kanıtlamaz, hiçbir şeyi de açıklamaz," diye karşılık verdi. "Boşuna havanda su dövüyorsunuz. Yeryüzünde kesin bir şey yoktur, konuşmakla hiçbir şeyi kanıtlayamazsınız."

Battaniyenin altından başını çıkarıp baktı, yüzünü sinirli sinirli buruşturdu.

"İnsanoğlunun mantığına, ağzından çıkan sözlere kanıp bunlara fazlaca değer vermek için safın safı olmak gerekir. Sözlerle istediğiniz her şeyi kanıtlar ya da yadsıyabilirsiniz. Bir zaman gelecek, insanlarda anlatım tekniği o derece gelişecek ki, iki kere ikinin yedi ettiği matematiksel olarak kanıtlanacak. Ben başkalarını dinlemeyi, kitap okumayı severim, ama bunlara inanmaya gelince, beni bağışlayın, yapamam böyle bir şeyi, kesinlikle yapamam! Ben yalnız Tanrı'nın varlığına inanıyorum, o kadar! Sizin olmayacak şeyleri olmuş gibi göstermeniz ilgilendirmiyor beni. Bırakın bir tanesini, beş yüz tane Pisicik'i baştan çıkarsanız bu konuda anlattıklarınıza inanmam! Ama beynimin birkaç tahtası eksilirse o zaman belki.... Hadi, iyi geceler!"

Böyle diyerek başını battaniyenin altına soktu, yüzünü duvara çevirdi. Bununla ne başkasını dinlemek ne de konuşmak istediğini açıkça göstermiş oluyordu. Böylece tartışma son buldu.

Yatmadan önce mühendisle barakadan çıktık, uzaktaki ışıklara bir daha baktım. Ananyev birkaç kez esnedikten sonra gökteki yıldızları süzerek, "Bugün sizi gevezeliklerimizle hayli bıktırdık," dedi. "Ama azizim, akşamları yapacak başka işimiz yok. Biz de can sıkıntısından kurtulmak için şarap içip felsefeye dalıyoruz."

Tren yolu seddine yaklaşmıştık. Toprak yığınının yüksekliği karşısında duygulanarak, "Sanki set değil Ağrı Dağı!" dedi coşkuyla.

Bir süre sessizlikten sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Bizim baron şu ışıklara baktıkça aklına Amelikitenler geliyor, oysa ben bunları bir insanın kafasındaki düşüncelere benzetiyorum. Bana göre bir insanın kafasındaki düşünceler de

karşıda gördüğümüz ışıklar gibi düzensizce dağınıktır, gecenin karanlığında bir çizgi üzerinde anlayamadığımız bir amaca doğru uzar giderler. Aslında ne bir şeyi açıkladıkları var ne de geceyi aydınlattıkları. Yaşlılığımızın ötesinde, bilmediğimiz bir yerde son buluyorlar sanki... Neyse, felsefe yaptığımız yeter! Gidip yatalım..."

Barakaya döndüğümüzde benim kendi yatağına yatmam için ısrar etti. İki elini göğsüne bastırarak yalvarıyordu:

"Çok rica edeceğim, rahattır, burada uyuyun. Beni hiç düşünmeyin lütfen. Ben nerede olsa yatarım, ayrıca hemen uyuyacak değilim. Hadi, kırmayın beni!"

Soyunup onun yatağına yattım, o da çalışma masasının başına geçti, çizim işine koyuldu.

Gözlerimi kapadığımda alçak sesle şöyle söylüyordu:

"Bizim gibilerin uyumaya vakti yoktur, azizim. Eğer evliyseniz, bir de çocuklarınız varsa gözünüze uyku girmez. Onların karınlarını doyuracaksın, giydireceksin, gelecekleri için de bir kenara birkaç kuruş koyacaksın... Bir kızımla bir de oğlum var benim. Oğlan öyle veledin biri ki, hiç sormayın! Henüz altı yaşında, ama gözlerinden zekâ fışkırıyor. Şurada bir yerde fotoğrafları olacak. Ah, yavrularım, yavrularım!"

Kâğıtları karıştırarak çocuklarının resmini buldu, bakmaya başladı. Ben o sırada uyumuşum.

Azorka'nın havlamalarıyla, birtakım konuşmalarla gözlerimi açtım. Sırtında yalnız gecelik gömleği, yalınayak, saçları karmakarışık, kapıda dikilen von Ştenberg biriyle bağıra bağıra konuşuyordu. Gün ağarmıştı. Barakanın kapısından, pencereden, duvarın yarıklarından sızan boz, somurtkan bir ışık, üzerinde yattığım karyolayı, masa ile üstündeki kâğıtları, döşemede horul horul uyuyan Ananyev'i hafifçe aydınlatıyordu. Mühendis yere serdiği yamçının üzerine uzanmış, başının altına meşin kılıflı bir yastık koymuş, kıllı göğsü kalkıp kalkıp inerek öyle gürültüyle horluyordu ki, her gece onunla aynı odayı paylaşan öğrenciye bayağı acıdım. Von Ştenberg, "Bunları sizden niçin alacakmışız?" diyordu. "Bizimle bir ilgisi yok. Sen en iyisi mühendis Çalisov'a götür. Kazanları kim gönderdi demiştin?"

Kalın erkek sesi soruyu, "Nikitin gönderdi," diye yanıtladı.

"İyi ya, bizi ilgilendirmiyor, Çalisov'a götür. E, daha ne bekliyorsun? Çek arabanı!"

"Ama beyefendi, Bay Çalisov'a götürdüm, yerinde yoktu. Dün bütün gün hat boyunca aradım, kaldığı barakada Dımkov hat bölgesine gittiğini söylediler. Bana bir iyilik yapın, teslim alın şu kazanları, beyefendiciğim! Durmadan bunlarla mı uğraşacağım? Git git, hat boyu bitmek bilmiyor..."

O sırada uyanan Ananyev başını yastıktan kaldırdı.

"Bir şey mi var? Ne oluyor orada?"

"Nikitin'den birisi bize kazan getirmiş," dedi öğrenci. "Almamız için ısrar ediyor. Alıp da ne yapacağız?"

"Patlat ensesine gitsin!"

Kalın sesli adam yalvarmaya başladı:

"Beyefendiciğim, buna bir çare bulun! Atlar iki gündür yem yemediler, bizim efendi çok kızacak. Şimdi bunları alıp geriye mi götüreyim? Tren yolları kazan ısmarlıyor, bu duruma göre birinizin teslim alması gerekir."

"Sen ne kalın kafalı adamsın, be? Mühendis Çalisov'a götür dedik! Niçin anlamıyorsun?"

Ananyev yattığı yerden yeniden homurdanmaya başladı:

"Amma da uzattınız! Sorun nedir yahu? Kahretsin sizi!"

Böyle diyerek yerinden doğruldu, kapıya doğru yürüdü. Ben üstümü giyindim, birkaç dakika sonra barakadan çıktım. Ananyev ile öğrenci gecelik giysileriyle, yalınayak, kazanları getiren köylüye öfkeli öfkeli bir şeyler açıklıyorlar; beriki ise kamçısı elinde, şapkasız, onların karşısında dikilirken söylenenlerden bir şey anlamıyordu. Mühendis ile öğrencinin yüzlerinde her zamanki günlük kaygı yer almıştı. Mühendis, "Kazanları alıp da ne yapayım?" diye bağırdı. "Yoksa şapka diye başıma mı geçireyim? Çalisov'u bulamadıysan yardımcısını ara! Sabah sabah bizi niçin rahatsız ediyorsun?"

Öğrenci benim barakadan çıktığımı görünce akşamki tartışmayı anımsamış olacak ki, hemen yüzündeki kaygı silinerek yerine beyin tembeli insanların vurdumduymazlığı geldi. Elini boş verircesine salladı, köylünün yanından uzaklaştı.

Hava bulutluydu. Geceki ışıkların parladığı hat boyunca henüz uyanmış bulunan işçiler karınca gibi kaynaşıyor, insan sesleri ile el arabası gıcırtıları birbirine karışıyordu. Günlük koşturmaca başlamıştı. İp koşumlu lagar bir beygirin boynunu uzatarak seddin üstüne tırmanmaya çalışması en başta dikkatimi çekti. Zorlanarak çektiği araba kumla doluydu.

Ev sahiplerine teşekkür edip esenlikler diledim. Akşamki tartışmada çok şey söylenmişti, ama hatırımda yalnızca ışıklar ile Pisicik'in hüzünlü yüzü kalmıştı. Atıma binince mühendis ile öğrenciye, ortalıkta sarsak sarsak dolaşan huysuz köpeğe, sabahın pusu altında sağa-sola koşuşturan işçilere, boynunu uzatarak araba çeken beygire son kez baktım. "Şu dünyada anlaşılmadık öyle çok şey var ki!" dedim kendi kendime.

Üzerine bindiğim atı kırbaçlayıp set boyunca sürdükten sonra önümde uçsuz bucaksız uzanan ovaya, yarı kapalı, soğuk gökyüzüne uzun uzun baktım. Akşamleyin tanıştığım insanların gece boyunca çözmeye çalıştıkları sorunlar geldi aklıma. Ben yalnız bunları düşünüyor; yaz güneşinin kavurduğu geniş ova, tepemdeki gökyüzü, uzakta bozaran meşe ormanı ile sisli enginler ise bana, "Evet, bu dünyada birçok şeyi kavrayamazsın!" diyordu.

Güneş usul usul uç göstermeye başlamıştı.

Tatsız Bir Olay

(Неприятность)

Çiftçiler Birliği Hastanesi tabiplerinden Grigori İvanoviç Ovçinnikov o sabah koğuşlarda viziteye çıkmıştı. Otuz beş yaşlarında, sıska, sinirli bir adam olan Ovçinnikov sağlık istatistiği alanında yaptığı katkılar, "toplumsal konular"a duyduğu yakın ilgi dolayısıyla meslektaşları arasında iyi tanınırdı.

Her zaman olduğu gibi doktorlarla birlikte sağlık memuru Mihail Zaharoviç de koğuşları dolaşıyordu. Mihail Zaharoviç tombul suratlı, yağlı saçları düz taranmış, bir kulağında küpesi olan yaşlıca bir adamdı.

Ovçinnikov viziteye henüz başlamıştı ki, pek de önemli olmayan bir durum dikkatini çekti. Hastabakıcının sırtındaki yelek buruş buruştu, üstelik ikide bir ucundan aşağı çekip düzelttiği halde hep yukarı toplanıyordu. Hastabakıcı gömleği de kırışıklar içindeydi, üzerinde düzgün durmuyordu. Uzun siyah redingotu ile pantolonunda, hatta kravatında beyaz beyaz tüyler vardı. Anlaşıldığı kadarıyla hastabakıcı o gece giysilerini üzerinden çıkarmadan uyumuştu; yüzünün anlatımına, sık sık yeleğini çekiştirip kravatını düzeltmesine bakılırsa sırtındakilerin durumundan dolayı hayli utanıyordu.

Doktor adamı dikkatle inceleyince her şeyi anladı. Hastabakıcı ayakta sallanmıyordu, sorulara yerli yerinde yanıtlar veri-

yordu, gelgelelim asık bön suratı, bulanık bakışları, başının, ellerinin titremesi, giyimindeki düzensizlik, en başta da durumunun açığa çıkmaması için gösterdiği olağanüstü çaba onun yataktan yeni kalktığını, henüz uykusunu alamadığını, dünden kalma bulut gibi sarhoş olduğunu açıkça ortaya koymaktaydı. Ağzının leş gibi içki kokması da cabası. Adamın durumundan son derece rahatsız olduğu kesindi.

Hastabakıcıyı öteden beri sevmeyen, bunun için de yeterli nedeni olan doktor, adama, "Bugün çok sarhoşsunuz!" dememek için kendini zor tuttu. Sırtındaki biçimsiz yelekten, uzun redingotundan, etli kulağında sallanan küpeden nefret ettiği halde yumuşak bir sesle, "Gerasim'e sütünü verdiniz mi?" diye sordu.

Beriki de aynı yumuşaklıkla, "Evet, efendim, verdim," dedi.

Doktor hastası Gerasim'le konuşması sırasında derecenin yazıldığı kâğıda göz atınca öfkesi yeniden kabardı, incitici bir şey söylememek için kendini tuttuğu halde boğulurcasına, "Derece niçin yazılmamış?" diye bağırdı.

Mihail Zaharıç[1] gene yumuşak bir sesle, "Hayır, yazıldı," dediyse de kâğıda bakıp durumu görünce omuz silkti, şaşkınlık içinde mırıldandı:

"Bilmem, vallahi. Bunu Nadejda Osipovna'ya sormalı..."

"Bakın, dünkü ateş durumu da yazılmamış! Sizin sarhoşluktan başka yaptığınız bir şey yok! Şimdi de körkütük sarhoşsunuz! Nadejda Osipovna nerede?"

Hastalara pansuman yapmak için doktorla birlikte dolaşması gereken hemşire Nadejda Osipovna yoktu ortalıkta. Çevresine bakınan doktor koğuşta her şeyin dağınık, bakımsız, yatakların toplanıp düzeltilmemiş, hastabakıcının yeleği gibi buruşuk, tüyler içinde olduğunu görünce üstündeki gömleği çıkardığı gibi hastaneyi yüzüstü bırakıp gitmek istediyse de kendini zor tuttu, hastaları dolaşmayı sürdürdü.

Gerasim'den sonra vizite sırası sağ kolu ameliyat edilmiş, sargısı değiştirilmesi gereken bir hastaya geliyordu. Doktor bu hastanın karşısına geçti, kolundaki ameliyat yerini açmaya başladı.

1 Zaharoviç, halkın söyleyiş biçimi – ç.n.

Sargıyı çözerken, "Anlaşılan, dün birinin yaş gününü kutladılar," diye geçirdi içinden. "Ben size yaş gününü gösteririm. Ama ne yapabilirim ki bu adamlara? Hiçbir şey..."

Hastanın kolundaki kıpkırmızı şişliğe dokunarak, "Bisturi!" dedi.

Ayakta işe yaradığını, durabildiğini göstermek isteyen hastabakıcı ileri atıldı, bir bisturi uzattı.

"O değil! Yenilerden birini verin!"

Mihail Zaharıç çabuk çabuk masanın yanına yürüdü, içinde pansuman malzemesi bulunan kutuyu karıştırmaya başladı. Bisturiyi ararken hemşire yardımcısı kızlarla fısır fısır konuşuyor, kutuyu masanın üstünde ileri geri itiyor, hışır hışır sesler çıkarıyordu. Bu sırada iki kez aleti elinden düşürdü. Hastanın karşısında oturup bisturi bekleyen doktorun ise fısıldaşmalardan, hışırtılardan dolayı öfkeden kan beynine sıçramıştı. Sonunda dayanamayıp sordu:

"Hadi, bisturiyi ne zaman vereceksiniz? Yoksa aşağıda mı unuttunuz?"

Hastabakıcı koştu, elinde tuttuğu iki bisturiyi uzattı, bu sırada tedbirsizlik edip soluğunu doktorun yüzüne verdi.

Doktor iyice çileden çıktı.

"Bunları istemiyorum! Size açık açık söylemedim mi, yenilerden birini getirin diye? En iyisi, siz gidin de güzelce uykunuzu alın. Aklınız başınızda değil bugün. Meyhane gibi de kokuyorsunuz."

Hastabakıcı da sinirlenmişti. Hafifçe omuz silkerek, "Anlamadım, sizin istediğiniz hangisi?" dedi.

Doktor gözlerinin dolduğunu hissetti, parmaklarının ucu karıncalandı. Kötü bir şey yapmamak için büyük bir çaba harcayarak, titreyen bir sesle, "Siz gidin de uyuyun!" dedi. "Sarhoşlarla konuşacak değilim."

"Benden yalnız görevle ilgili istekte bulunabilirsiniz, doktor bey! Eğer içkiliysem bu konuda bana bir şey diyemezsiniz! Görüyorsunuz ya, görevimi yapıyorum. Yapmıyor muyum? Öyleyse başka ne isteyebilirsiniz benden!"

Doktor oturduğu yerden fırladı, ne yaptığının kendisi bile

farkına varmadan var gücüyle hastabakıcının yüzüne bir yumruk indirdi. Neden böyle yaptığını anlamamıştı, ancak yumruğunun adamın tam suratının ortasına gelmesinden; evli barklı, dinine düşkün, oturaklı, değerini bilen hastabakıcının geri geri sendeleyerek arkadaki tabureye çökmesinden dolayı büyük bir kıvanç duydu. Bir yumruk daha atmayı öylesine istiyordu ki, ama nefret ettiği herifin yanında hemşire yardımcısı kızların şaşkın, sararmış yüzlerini görünce bu niyetinden vazgeçti, elini sallayarak koğuştan çıktı.

Bahçede Nadejda Osipovna'yı gördü. Onun yüzü de soluk sarıydı, saçları toplanmamıştı, hastaneye az önce geldiği belliydi. Yirmi yedi yaşındaki hemşirenin pembe basma entarisinin eteği öylesine dardı ki, adımlarını küçük küçük atabiliyordu... Yürürken omuzlarını oynatıyor, adım atışlarına uygun olarak başını sallıyordu; sanki içinden neşeli bir şarkı mırıldanıyor gibiydi.

Hastanede herkesin hemşireye "denizkızı" dediğini bilen doktor, "Gerçekten denizkızı!" diye geçirdi içinden. Güzel giyinmeye düşkün, doktor olduğu için ona sevdalanan bu züppeyi paçavraya çevirebilse, bundan büyük bir zevk duyacaktı. Onunla karşı karşıya gelince, "Oo, nerelerdesiniz, hanımefendi?" dedi. "Neden görevinizin başında değilsiniz? Hastaların derecesi yazılmamış, her yer bakımsız, düzensizlik diz boyu, hastabakıcı sarhoş... Ancak on ikide kalkıp hastaneye geliyorsunuz... Bu duruma göre kendinize başka bir iş arayın! Sizin gibilerle çalışmak istemiyorum!"

Hastanedeki dairesine varınca beyaz gömleğini sırtından sıyırdı attı, beline sardığı havluyu bir köşeye fırlattı, odada hızlı hızlı dolaşmaya başladı.

"Aman Tanrım, ne biçim insanlar bunlar! Sözde, çalışmalarımda bana yardım edecekler! Hayır, yardımcım değil, düşmanım hepsi de! Onlarla hiçbir iş yapılmaz! Dayanamayacağım artık! En iyisi buradan çekip gitmek!"

Yüreği küt küt atıyor, tüm bedeni titriyordu. Dokunsalar ağlayacaktı. Bu duygulardan kurtulup kendini yatıştırmak için davranışında haklı olduğunu, hastabakıcının suratına vurmak-

la iyi ettiğini düşünmeye başladı. Asıl iğrençlik şuradan kaynaklanıyordu ki, hastabakıcı denen bu herifin teyzesi, Çiftçiler Birliği başkanının çocuklarına dadılık ediyordu, o nedenle yeğenini normal yoldan değil, torpille hastaneye aldırmıştı. (Etkili teyze berbat bir kadındı, hastaneye muayeneye geldiğinde sıraya girmeyip babasının evindeymiş gibi hareket ederdi.) İşte o yüzden bir türlü disipline girmeyen Mihail Zaharıç hastabakıcılık mesleğini de doğru dürüst öğrenememişti. Ayrıca hep sarhoş dolaşır, saygısızca davranır, hastaneye temizlenmeden gelir, hastalardan rüşvet alır, Çiftçiler Birliği'nin ilaçlarını gizli gizli satardı. Söylendiğine göre adam doktorluğa özenip cahil esnafın açığa vurmaya çekindiği hastalıklarını iyileştirmeye çalışıyormuş. Her yerde sıkça rastlanan bir şarlatan olsa gene neyse, ama herif yaptığından emin, açıkça tıp bilimine aykırı bir davranış içindeydi. Doktora göstermeden hastalara şişe çeker, kanlarını alır, ameliyatlarda ellerini yıkamadan yardım eder, yaraya pis sonda koyardı. Bunlar, onun doktorluk mesleğini tüm bilimselliği ve kurallarıyla ne derece küçük gördüğünü anlamaya yeter de artardı.

Parmaklarının uyuşması geçince doktor masaya oturdu, Çiftçiler Birliği başkanına şöyle bir mektup yazdı:

> Sayın Lev Trofimoviç,
> Mektubumu alır almaz hastaneniz hastabakıcılarından Simirnovski'nin işine son vermez, ayrıca bana kendi yardımcılarımı seçme hakkı tanımazsanız, üzülerek bildireyim ki, kuruluşunuz hastanesi tabipliğinden ayrılmak zorunda kalacağım. O zaman kendinize başka bir doktor bulursunuz.
> Eşiniz Liyubov Fiodorovna ve Yus'a saygı ve sevgilerimle.
> G. Ovçinnikov

Mektubu okuyunca yazılış tarzının yeterince soğuk olmadığını anladı, üstelik çok kısaydı. Hele başkanın eşi ile Yus'a (ailenin küçük oğlu) saygı ve sevgilerini bildirmesi resmî bir iş mektubunda tümüyle yersiz kaçıyordu.

"Yus'un burada işi ne?" diyerek mektubu yırttı, bir yenisini tasarlamaya başladı. "Saygıdeğer Beyefendi..." böyle mi de-

seydi? Açık pencerenin önünde oturuyor, bahçede tökezleyerek, belli ki paytak paytak havuza doğru koşan ördekleri, ördek yavrularını seyrediyordu. Yavrulardan biri yolda bulduğu bir bağırsak parçasını yutarken bir başkası atılıp bunu berikinin gagasından kaptı, kendisi yutmaya çalıştı, telaşa kapılarak bir çığlık attı. Bunun üzerine başka bir ördek yavrusu bağırsağı onun ağzından zorla aldı, o da yutamadı... Uzakta, bahçe duvarının dibinde, yere düşen ağaç gölgelerinin altında aşçı kadın Darya yapacağı sebze çorbası için kuzukulağı topluyordu... Sesler duyuluyordu sağdan soldan... Elinde yular tutan arabacı Zot ile hastanede çalışan, önlüğü kirli bir adam odunluğun yanında dikilmişler, gülerek bir şeyler konuşuyorlardı.

"Hastabakıcıya vurduğumu konuşuyorlardır," diye düşündü doktor. "Kısa sürede bütün ilçenin haberi olur... Ha, şimdi şu mektuba gelelim... 'Saygıdeğer Beyefendi. Başında bulunduğunuz kuruluş mektubumu alır almaz...'"

Doktor, adı gibi biliyordu ki, Çiftçiler Birliği yönetimi kesinlikle onu bir hastabakıcıya değişmez, Ovçinnikov gibi değerli bir hekimi harcamaktansa birkaç hastabakıcıyı birden gözden çıkarırdı. Mektubu okuyunca Lev Trofimoviç arabasına atladığı gibi hastaneye gelecek, şöyle konuşmaya başlayacaktı: "Azizim, siz de hastanemizden ayrılmayı nereden çıkardınız? İki gözüm, boş verin o adama! Öyle şey olmaz, canım! Hani, nerede o hergele? Kendisini gönderin bana! Kulağından tuttuğum gibi atacağım! Burada bir dakika bile kalamaz! Yarından tezi yok, çeksin gitsin!"

Sonra oturup öğle yemeği yiyecekler, yemeğin ardından işte şu kırmızı kumaşla kaplı kanepeye sırt üstü yatıp yüzünü gazeteyle örterek horul horul uyuyacak, uyanınca çay içecek, sonra gece konuk etmek üzere doktoru evine götürecekti. Böylece olay, hastabakıcının hastanede kalması, doktorun ise istifadan vazgeçmesiyle son bulacaktı.

Oysa doktorun beklediği sonuç hiç de öyle değildi. Onun düşüncesine göre hastabakıcının teyzesi bu olayda da gücünü göstersin, Çiftçiler Birliği sekiz yıllık dürüst hizmetine aldırmadan doktoru kulağından tuttuğu gibi kapının önüne koy-

sun. Ovçinnikov yıllardır benimsediği hastanesinden ayrıldığını şöyle bir gözünün önüne getirdi. Ardından *Tıp* dergisine olayla ilgili bir mektup yazdığını, meslektaşlarından onu destekleyici birçok mektup aldığını hayal etti.

O sırada bahçede "denizkızı" gözüktü. Daracık eteği yüzünden ufacık adımlar atarak, hışır hışır sesler çıkararak pencereye doğru yürüyen hemşire, "Grigori İvanıç," dedi. "Hastalara siz mi bakacaksınız, yoksa viziteyi biz kendimiz mi bitirelim?"

Böyle derken gözlerinden şunlar okunuyordu: "Önce çok öfkelenmiştin, şimdi öfken geçti, yatıştın. Ben hepsini, hepsini biliyorum, ama büyüklük gösterip farkında değilmişim gibi davranıyorum."

"Peki, hemen geliyorum," dedi doktor.

Gömleğini giydi, havluyu beline sardı, hastaneye yollandı. Yolda giderken, "Adama vurduktan sonra oradan kaçmakla iyi etmedim. Sonuçta yaptığımdan utanmışım ya da korkmuşum gibi bir durum çıktı ortaya. Liseli öğrenci gibi davrandım açıkçası... Çok kötü!" diye düşünüyordu.

Koğuşa girdiği zaman hastaların onun yüzüne bakmaktan utanacaklarını, aynı utancı onun da duyacağını sandıysa da içeri girdiğinde hastaların yataklarında sakin sakin yattıklarını, ona aldırış etmediklerini gördü. Veremli Gerasim'in yüzünden umursamazlık okunuyordu, "O sana saygısızlık etti, sen de ona cezasını verip suratına patlattın. Böyle şeyler olur, beyim," der gibiydi.

Doktor iki hastanın çıbanını deşip güzelce sardıktan sonra kadın hastalar bölümüne geçti. Orada da bir hastanın gözünü ameliyat etti. Bütün bu işler sırasında "denizkızı" yanından bir adım bile ayrılmadı; aralarında bir şey geçmemiş, her şey eski düzeniyle gidiyormuş tavrıyla ona yardım etti.

Koğuşların dolaşılması bitmiş, sıra yeni hastaları kabul etmeye gelmişti. Doktorun küçük kabul odasının penceresi ardına değin açıktı, insan pencerenin içine oturup biraz eğilse bir metre aşağıda körpe otların boy verdiğini görürdü. Bir gün önce akşamleyin fırtınanın ardından sağanak boşanmıştı, bu yüzden otlar biraz örselenmişti, ama şimdi ışıl ışıl parlıyordu. Pen-

cerenin ilerisinden geçip yara doğru uzanan çılga yol sanki özenle yıkanmış gibiydi. Çılganın iki yanına atılan cam kavanoz kırıkları yağmurda tertemiz yıkanmış olarak güneşte parlıyor, insanın gözünü kamaştırıyordu. Yolun arkasında birbirine yakın yükselen köknar fidanları sağanağın hırpaladığı taze, gür yapraklarla donanmıştı. Köknarların biraz ilerisinde ise kar gibi beyaz gövdeleriyle kayın ağaçları vardı. Kayınların yemyeşil yapraklarının arasından ta yukarılarda, masmavi gökyüzü gözüküyordu. Pencereden çılga yola bakınca sıçraya sıçraya koşturan sığırcıkları görürdünüz. Aptal kuşlar kafalarını pencereye döndürüp, "Orada oturan adamdan korkmak mı gerekir, yoksa korkmamak mı?" dercesine tedirgin bakıyorlardı. Sonunda korkmak gerektiğinde karar kılıp doktorun uçmayı beceremememesiyle alay edercesine neşeli bir çığlık koyverdiler, birbiri ardından kayın ağaçlarının üst dallarına doğru uçtular.

Ağır iyodoform kokusunun arasından bahar mevsiminin taze, ıtırlı kokuları hissediliyordu... Baharın serin havasını derin derin solumak ne güzeldi!

Doktor hastalardan birincisini çağırdı:

"Anna Spiridonova!"

Kırmızı başörtülü genç bir köylü kadını içeri girdi, duvardaki kutsal tasvire dönüp dua etti.

"Şikâyetiniz ne?" diye sordu doktor.

Kadın önce içinden geçtiği kapıya, sonra eczaneye açılan küçük kapıya kuşkuyla baktı, doktora iyice sokularak, "Çocuğum olmuyor," dedi.

O sırada hemşirenin sesi duyuldu:

"Kaydını yaptırmayan hasta var mı? Varsa hemen adını yazdırsın!"

Köylü kadını muayeneye başlayan doktor şöyle düşünüyordu: "Hastabakıcının hayvanın biri olduğu şuradan belli ki, beni kavga etmeye zorladı. Ben bugüne dek kimseyle kavga etmiş değilim."

Hasta Anna Spiridonova çıktı. Ardından kötü bir hastalığa yakalanmış olan yaşlı bir köylü girdi içeriye. Sonra da uyuza yakalanmış üç çocuğu ile bir kadın... Muayene bitmek bilmi-

yordu. Bu arada hastabakıcı ortalıkta hiç gözükmedi. "Denizkızı" eczaneye açılan kapının arkasında neşeli neşeli konuşuyor, giysilerinin hışırtısı ta oradan işitiliyor, arada bir muayene odasına girerek doktora ameliyatta yardım ediyor ya da onun yazdığı reçeteyi alıp hastaya veriyordu. Bunları yaparken doktorla aralarında bir şey olmamış gibi bir tavır takınmaktaydı.

Hemşirenin şen şakrak sesine kulak veren doktor, "Hastabakıcıya vurduğum için çok memnun. Oysa bir zamanlar onunla karı-koca gibi yaşadılar. Adamı hastaneden kovsalar keyfinden bayram edecek. Hemşire yardımcıları da çok sevindiler. Öf, ne iğrenç!" diye düşünüyordu.

Hastaların fokur fokur kaynaştığı bu saatte hemşirenin de, hemşire yardımcılarının da, hatta koğuştaki hastaların da mahsus böyle davrandıklarını düşündü. Yani olanlara aldırmaksızın neşeli görünmek... Doktorun utandığını, acı çektiğini bildikleri halde bilmezlikten gelmek... Doktor da yaptığından utanmadığını göstermek için arada bir öfkeyle bağırıyordu:

"Hey, oradakiler, kapıyı kapatın bakayım! Görmüyor musunuz, cereyan yapıyor!"

Oysa çok utanıyor, üzüntüden yüreği sızlıyordu. Kırk beş hastaya baktıktan sonra acele etmeksizin muayene odasından çıktı. Hemşire bu arada evine uğrama fırsatı bulmuş, başına açık kırmızı eşarbını atıp dağınık saçlarına bir çiçek iliştirerek ağzında sigarayla hastanenin çıkışına doğru hızlı hızlı yürümekteydi. Ya dışarıda özel hastalarına bakacaktı ya da bir arkadaşına uğrayacaktı. Hastanenin merdiveninde birkaç hasta oturmuşlar, güneşte sessizce ısınıyorlardı. Vıcır vıcır bağrışan sığırcıklar ise böcek peşindeydiler. Doktor durup çevresine bakındı. Bütün bu tasasız, şamatasız yaşam içerisinde bozuk piyano tuşu gibi sırıtan iki şey vardı: Hastabakıcı ile onun bir işe yaramayan yaşamı. Hastabakıcı şimdi evinde yatmıştır, ama bir türlü uyuyamamaktadır. Suçlu olduğunu, incitildiğini, işten atılacağını unutamadığı için bütün huzuru kaçmıştır. Daha önce kimseyle kavga etmemiş bulunan doktor ise kusursuzluğuna leke sürülmüş gibi hissediyordu kendisini. Bir yandan hastabakıcıyı suçlarken bir yandan da kendinin hiçbir suçu olmadığını düşünüyordu. Ama

anlamadığı bir şey vardı: Nasıl olmuş da köpek bile dövmemiş onun gibi biri, bu adama el kaldırmıştı?

Evine varır varmaz kanepeye uzandı, yüzü kanepenin arkasına dönük, düşünmeye başladı: "Belli ki herif işe yaramazın, ciğeri beş para etmezin biri. Burada çalıştığı üç yıl boyunca öfkeden kudurttu beni. Gene de benim bu davranışım hoş karşılanamaz. Güçlü oluşumdan yararlandım düpedüz. Adam benim buyruğum altında çalışıyor, kusurlu, üstelik sarhoş, oysa ben onun amiriyim, haklıyım, ayık durumdayım. Demek oluyor ki, daha güçlüyüm ondan, ikincisi, beni otorite sayan kişilerin yanında dövdüm onu. Bu duruma göre onlar için iyi bir örnek olmadım..."

Öğle yemeği için seslendi aşçı kadın. Doktor lahana çorbasından birkaç kaşık atıştırdıktan sonra gene gelip kanepeye uzandı. Olay bir türlü aklından çıkmıyordu: "Ne yapacağım şimdi? Fazla gecikmeden adamı tatmin edecek bir şey yapmalıyım. Ama nasıl? Basit bir insan olduğundan düelloyu aptallık sayar ya da böyle şeylere aklı ermez. Aynı koğuşta hemşire yardımcıları ile hastaların yanında ondan özür dilesem bu sefer de yalnız kendi kendimi tatmin etmekle kalırım. Çünkü pis herif korktuğumu, beni Çiftçiler Birliği'ne şikâyet etmesinden çekindiğimi sanacaktır. Ayrıca ondan özür dilemek hastanenin disiplinini bozar. Peki, çıkarıp para versem? Hayır, ahlâksızlık bu, adamı parayla satın alıyormuşum gibi olur. Peki, ya durumu yetkililere iletip her şeyi onların kararına bıraksam? Belki bana bir uyarı cezası verirler, onu da görevden atarlar. Hayır, biliyorum, böyle bir şey yapmazlar bu adamlar. Üstelik kendilerini ilgilendirmeyen bir konu için yukarıdakileri iç işlerimize karıştırmak pek uygun kaçmaz..."

Aradan üç saat kadar zaman geçtikten sonra yüzmek amacıyla bende giderken gene aynı şeyleri düşünüyordu: "Ya da adam böyle durumlarda yapılacak işleme başvursun. Yani mahkemeye versin beni. Suçlu olduğum için kendimi savunmaya çalışmam, böylece hapis cezası alırım. Sonuçta hem gücendirilen kişi tatmin olur hem de ben güçlü olduğumu bile bile yaptığım haksızlığın cezasını çekerim."

Bu düşünce aklına yattı. Sevinerek böylece konunun en iyi çözüme kavuşturulacağını, bundan daha uygununun olamayacağını düşünmeye başladı.

Bendin sularına dalıp küçük balık yavrularının sağından solundan kaçıştıklarını görerek, "Eh, böylesi en güzeli!" diye geçirdi içinden. "Versin mahkemeye... Görev ilişkilerimiz iyice bozulduğuna göre ikimizin birden hastanede kalması artık uygun kaçmaz..." diyordu kendi kendine.

Garnizon komutanının yanına gidip birlikte briç oynamak amacıyla tek atlı arabayı koşmalarını söyledi. Çalışma odasında paltosu ve şapkasıyla gitmeye hazır, eldivenlerini giyerken dış kapı gıcırdayarak açıldı, hole sessizce birisi girdi.

"Kim var orada?" diye sordu.

"Benim efendim," diye boğuk bir sesle karşılık verdi giren kişi.

Doktorun yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı; utançtan, nedenini bilmediği bir korkudan dolayı her yeri buz kesti. Hastabakıcı Mihail Zaharıç (gelen oydu) hafifçe öksürdü, çekine çekine odaya girdi. Bir süre sessizlikten sonra boğuk sesiyle, suçlu suçlu, "Grigori İvanıç, beni bağışlayın!" dedi.

Doktor öyle şaşırdı ki, ne diyeceğini bilemedi. Onun buraya Hıristiyanca alçakgönüllülük duygusuyla ya da alttan alarak, onu küçük düşüren kişiyi utancından kahretmek amacıyla gelmediğini anlıyordu. Besbelli, adamın hesabı başkaydı. "Kendimi zorlar, ondan özür dilersem belki beni işten kovmazlar, böylece ekmeğim elimden alınmaz," diye düşünüyor olmalıydı. İnsan onuru için bundan daha alçaltıcı ne olabilirdi?

"Bağışlayın, beyefendi," diye üsteledi hastabakıcı.

Henüz ne söyleyeceğini bilemeyen doktor adamın yüzüne bakmadan, "Bakın, beni dinleyin," dedi. "Size hakaret ettim, bundan dolayı yaptığımın cezasını çekmeliyim, yani sizi tatmin etmeliyim. Biliyorum, düelloyu kabul etmezsiniz, hoş, öyle bir şeyi ben de istemem... Size hakaret ettiğime göre beni mahkemeye verin, ben de cezamı çekeyim. Bundan böyle hastanede ikimizin birden kalması olanaksız, ikimizden biri çekip gitmeli."

"Aman Tanrım, söylemek istediklerim bunlar değil! Ne saçma!" diye düşündü doktor.

"Kısacası, verin beni mahkemeye! İkimiz birden burada kalamayız artık! Ya siz gideceksiniz ya ben... Yarından tezi yok, hemen dilekçenizi verin!"

Hastabakıcı doktora ters ters baktı; kararmış, bulanık gözlerinde nefretin en koyusu okunuyordu. Ona göre doktor beceriksizin biri, nazlı bir çocuktu. Doktorun konuşurken titremesi, gereksiz telaşı karşısında öfkeyle, "Hayır, dilekçe filan vermem!" dedi.

"Yok, yok, verin!"

"Ya! Demek öyle. Vermeyeceğimi mi sanıyorsunuz? Vereceğim işte! Bana vurmaya hakkınız yoktu! Utanmadınız mı yaptığınızdan? Ancak köylü parçaları, cahil insanlar sizin gibi davranır."

Doktorun yüreğinde adama karşı büyük bir nefret kabardı.

"Defolun karşımdan!" diye bağırdı.

Kendi sesini tanıyamamıştı. Hastabakıcı isteksiz isteksiz şöyle bir kıpırdandı (söyleyeceği başka şeyler var gibiydi), hole doğru yürüdü, düşünceler içinde durakladı. Orada bir süre kararsız bekledikten sonra çıktı gitti.

"Ah, ne aptallık! Ne alçakça, ne aptalca bir şey bu!"

Onun gidişinin ardından böyle homurdanan doktor hastabakıcıya karşı çocukça davrandığını hissediyordu. Mahkemeyle ilgili düşünceleri de çok yersizdi, sorunu çözmek şöyle dursun, iyice karıştırmaktan başka bir işe yaramazdı.

Arabayla garnizon komutanına giderken, orada briç oynarken de aynı şeyleri düşünüyordu: "Aptallığın daniskası senin bu yaptığın! Doğru dürüst eğitim görmemiş biri miyim ben, insanları böylesine az mı tanıyorum? Peki, öyleyse ne yapmam gerekiyor?"

Ertesi sabah hastabakıcının karısının bir arabaya binerek hastaneden çıktığını[2] gördü. "Teyzelerine gidiyordur yüzde yüz. Nereye giderse gitsin!" dedi içinden.

---

2 Doktor ve hastanede çalışan birçok kişinin kendilerine ayrılan hastane lojmanlarında kaldıkları anlaşılmaktadır – ç.n.

Hastabakıcı olmadan çalışmaları sürdürüyorlardı. Doktor durumu Çiftçiler Birliği yönetimine bir yazıyla bildirmek istediyse de yazıya nasıl başlayacağına karar veremedi. "Asıl suçlu kendim olmakla birlikte hastabakıcının görevden uzaklaştırılmasını rica ederim," mi demeliydi? Yazacağı yazının hem aptalca hem de utanç verici biçimde olmaması gerekirdi. Ama bu, aklı başında bir adam için hemen hemen olanaksızdı.

Birkaç gün sonra hastabakıcının Çiftçiler Birliği Başkanı Lev Timofeyiç'e onu şikâyete gittiğini duyurdular doktora. Ama başkan, adamın daha ağzını açmasına fırsat vermemiş, ayaklarını yere vurarak kovmuş yanından. "Tanırım seni! Yıkıl karşımdan! Senin gibi bir adamı dinlemek istemiyorum!" diye bağırmış. Bunun üzerine hastabakıcı birlik yönetimine başvurarak doktorun kendisine tokat attığından söz etmeden, kendisi için de herhangi bir dilekte bulunmaksızın onun hakkında bir sürü iftira yağdırmış. Sözde, doktor başkalarının yanında birlik yönetimi ile birlik başkanı hakkında olumsuz şeyler söylemişmiş, hastaları gerektiği gibi tedavi etmiyormuş, birliğe bağlı sağlık ocaklarına hiç uğramıyormuş falan filan... Doktor bunu öğrenince gülerek "Salak herif!" diye söylendi. Hastabakıcının böyle davranmasından dolayı ona hem acıdı hem de onun adına utandı. Demek ki, insan kendini savunmak amacıyla saçmaladıkça zayıflayıp daha da savunmasız bir duruma düşüyordu.

Bir hafta sonra sulh yargıçlığından mahkemeye çağrı yazısı geldi. Çağrı yazısının alındı belgesini imzalayan doktor, "Böylesi salaklık görülmemiştir! Ne haltlar karıştırıyor bu adam?" diye söylendi.

Havanın kapalı olduğu durgun bir sabah mahkemeye giderken artık utanç duymuyordu; yalnızca canı sıkılıyor, her şeyden nefret ediyordu. Kendine de, hastabakıcıya da, aralarında oluşan duruma da kızmaya başlamıştı.

"Mahkemede tutayım, 'Hepinizin canı cehenneme! Topunuz eşeksiniz, aklınızın bir şeye erdiği yok!' diyeyim," diye söylendi.

Sulh yargıçlığına yaklaşırken tanık olarak çağrılan üç hemşire yardımcısı ile "denizkızı"nı gördü giriş merdiveninde. Cıvıl cıvıl kaynayan "denizkızı" sabırsızlıktan durduğu yerde du-

ramıyordu. Onları görünce, hele duruşmanın başkahramanının geldiğini fark ederek sevinçten yüzü kızaran "denizkızı"na bakınca, doktor öfkeden küplere bindi; atmaca gibi üzerlerine atılıp, "Size hastaneden ayrılmanız için kim izin verdi? Hemen oraya dönün!" diye bağırmak geldi içinden. Ancak kendini tuttu, sakin görünmeye çalışarak köylü kalabalığı arasından geçerek duruşma salonuna girdi.

Salon bomboştu. Sorgu yargıcının saat zinciri koltuğunun arkasında asılı duruyordu. Bunun üzerine doktor yazıcı bölmesine geçti. Orada zayıfça yüzlü, evde dokuma kaba kumaştan bir ceket giymiş, ceplerinin kapağı fırlak genç bir adamla karşılaştı. Yazıcıydı bu. Hastabakıcı ise bir masaya oturmuş, yapacak başka bir işi olmadığından, yargılamayla ilgili bir kitabı karıştırıyordu. Doktor içeriye girince yazıcı ayağa kalktı, nasıl davranacağını şaşıran hastabakıcı da kalktı.

"Aleksandr Arhipoviç daha gelmedi mi?" diye sordu doktor utanarak.

"Hayır, gelmediler. Sulh yargıcı henüz evindeler, efendim."

Duruşma salonu sulh yargıcının oturduğu konağın yan bölmelerinden birinde bulunuyordu. Doktor salondan ayrılıp yargıcın evine yollandı. Aleksandr Arhipoviç'i yemek odasında, semaverden çay alırken buldu. Üniformasının ceketini, yeleğini henüz giymemiş bulunan yargıç, gömleğinin önü açık olarak masanın yanında dikiliyor, iki eliyle birden tuttuğu semaver demliğinden bardağa kahve koyuluğunda çay dolduruyordu. Doktoru görünce önüne ikinci bir bardak çekti, selam vermeden sordu:

"Doktor, çayınızı şekerli mi istersiniz, yoksa şekersiz mi?"

Yargıç çok, çok eskiden süvari birliklerinde subaylık yapmıştı. Seçimler sonucunda yargıçlık görevine gelip uzun hizmet sonunda müsteşar rütbesine yükseldiği halde sırtından ne askerlik üniformasını çıkarmıştı ne de subaylık alışkanlıklarını bırakmıştı. Emniyet müdürlerininki gibi burma bıyıkları vardı, pantolonunun dikiş yerleri zıhlıydı, tüm davranışları, konuşmaları subaylık inceliğinin izlerini taşıyordu. Başını hafifçe arkaya atarak, generaller gibi gevrek bir sesle, ikide bir "mmm"

diyerek konuşur, o sırada omuzları oynarken gözleri velfecri okur, birine selam verir ya da sigara ikram ederken topuklarını birbirine vurur, yürürken çizmelerinin mahmuzlarını hafifçe ve öyle özenle şakırdatırdı ki, sanki yürümek ona dayanılmaz acılar veriyor sanırdınız.

Doktoru çay masasına oturtup geniş göğsü ile karnını sıvazlayarak derin derin bir soluk aldı, "Mmm, evet," dedi. "Votka ile çerez getirteyim isterseniz. Mmm... Getirteyim mi?"

"Hayır, istemem. Karnım tok."

Hastanedeki olayla ilgili konuşmanın kaçınılmaz olduğunu ikisi de hissediyorlar, bu yüzden biraz sıkıntı duyuyorlardı. Yargıç zarif bir el hareketiyle, açık göğsünü ısıran bir sivrisinek yakaladı, sivrisineği elinde evirip çevirerek hayli inceledikten sonra bıraktı, derin derin göğüs geçirdi, bakışlarını doktorun yüzüne dikerek, ağır ağır, "Dinleyin, o adamı niçin kovmuyorsunuz?" dedi.

Doktor yargıcın sesinde kendini desteklediğini hissettiren bir ton sezdi, bu yüzden acıdı kendine. Zaten son hafta içinde yaşadığı tatsız olaylar nedeniyle hayli yıpranıp yorgun düşmüştü. Artık sabrının taştığını gösteren bir tavırla masadan kalktı, yüzünü öfkeyle buruşturup omuz silkerek, "Gerçekten kovayım mı?" diye sordu. "Nasıl böyle düşünebildiğinizi anlamıyorum! Şaşılacak bir iş, böyle bir şeyi nasıl aklınızdan geçirirsiniz! Gerçekten kovabilir miyim? Oturduğunuz yerde benim hastanenin patronu olduğumu, istediğim her şeyi yapabileceğimi mi sanıyorsunuz? Pes doğrusu! Hastabakıcının teyzesi Birlik Başkanı Lev Timofeyiç'in evinde dadılık yaparken, Birlik Başkanı, Bay Zaharıç gibi uşaklardan, müzevirlerden hoşnutken onu işinden atabilir miyim? Çiftçiler Birliği yönetimi biz doktorları adam yerine koymaz, hastanenin doktoru bana adım başı çelme takarsa böyle bir şeyi nasıl yaparım? Yok yok, hepsinin canı cehenneme! Böyle bir yerde çalışmam, çalışmak istemiyorum!"

"Durun, durun! Bana kalırsa siz bu işe gereğinden fazla önem veriyorsunuz."

"Birlik Başkanı bizim birer nihilist olduğumuzu kanıtlamaya çalışıyor, bize karşı casus kullanıp hepimizi elinin altındaki ya-

zıcılarıymışız gibi küçük görüyor. Söyler misiniz, benim yokluğumda hastaneye gelip hemşire yardımcılarını, hastaları sorguya çekmeye hakkı var mı? Bizi küçük düşürmez mi bu? Sizin şu Semyon Alekseyiç adındaki kaçık dostunuz çiftçilikle uğraştığı için karnı tok, boğa gibi de sağlıklı olduğundan tıbba inanmayıp başkalarının yanında biz doktorları asalak olarak adlandırır, ekmeğimizle oynarsa işin sonu neye varır? O nedenle hepsinin canı cehenneme! Dinlenmek nedir bilmeden sabahın köründen geceyarılarına dek çalışıyorum; şu kaçıkların, softaların, reformcu bozuntularının, bütün öteki soytarıların topundan birden daha çok işe yarıyorum. Çok çalışmaktan ötürü sağlığımı yitirdim, ama teşekkür edecekleri yerde bir lokma ekmeği başıma kakıyorlar. Yeter artık, o da sizin olsun! Hepiniz burnunuzu başkasının işine sokuyor, akıl vermeye çalışıyor, hastanede ne yaptığımızı denetlemeye kalkıyorsunuz. Çiftçiler Birliği'nde yönetime soktuğunuz Bay Kamçatski, birlik toplantılarından birinde çok potasyum iyodür harcadığımız için biz doktorları kınadı, kokain kullanmada daha dikkatli olmamızı salık verdi. Sorarım size, böyle şeylerden anlar mı o adam? O adam niçin sizin yargılama işine de karışmıyor? Buna hakkı var mı?"

"Bilmiyor musunuz, Kamçatski küstahın, çanak yalayıcının biridir. Ona değer vermeyin."

"Ama bu küstahı, çanak yalayıcıyı birlik yönetimine sizler seçtiniz, şimdi de başkasının işine burnunu sokmasına da siz izin veriyorsunuz. Gülmeyin lütfen! Size göre ufak tefek, önemsiz şeyler bunlar, ama biliyorsunuz, dağların kum taneciklerinden oluşması gibi, yaşam da böyle ıvır zıvır şeylerden oluşuyor. Hayır, artık dayanamayacağım! Gücüm kalmadı, Aleksandr Arhipıç! Biraz daha dişimi sıkmaya zorlanırsam suratlara yumruk atmayı bırakıp insanlara ateş etmeye başlayacağım. Anlayın artık, benim sinirlerim telden değil! Ben de sizin gibi bir insanım!"

Doktorun gözleri doldu, sesi titredi. Bunun üzerine yüzünü pencereye çevirip dışarıya bakmaya başladı. Bir sessizlik çöktü ortalığa. Yargıç düşünceli düşünceli, "Demek durum böyle azizim," dedi. "Gene de olaya başka bir açıdan bakıp daha soğuk-

kanlı düşünürsek..." Böyle derken başka bir sivrisinek yakaladı, bunu parmaklarının arasında inceledikten sonra ezip yüz yıkama leğeninin içine attı. "Bu adamı işinden kovmanın da bir anlamı yok. Kovsanız bile yerine alacağınız kişi onun aynısı çıkacaktır, belki de daha kötüsü... Yüz adam değiştirseniz bile ondan daha iyisini bulamazsınız. Hepsi hergele takımından bunların! (Koltuğunun altını kaşıdı, bir sigara yaktı.) Böylelerine katlanmaktan başka çıkar yol yok. Size doğrusunu söyleyeyim mi, günümüzde her yönden güveneceğiniz dürüst, içki içmeyen bir adam isterseniz aydınlar ya da köylüler arasından seçeceksiniz; iki aşırı, birbirine karşıt topluluk arasından yani... Kesinlikle söyleyebilirim ki, çok dürüst bir doktora, öğretmenin en hasına, onların karşıtı olarak en onurlu çiftçiye ya da demirciye rastlarsınız da, bunların ortasındaki kütleden, yani halktan kopmuş ama aydınlar katına ulaşamamış insanlar arasından güvenilir tek adam bulamazsınız; işte bu yüzden dürüst, içki içmeyen hastabakıcıyı, yazıcıyı, tezgâhtarı zor bulursunuz, hem de çok zor! Kırk yıldır adliyede görev yapmaktayım, bugüne dek bir tane olsun namuslu, sarhoşluk yapmayan kâtiple çalışmadım. Oysa kovduğum yazıcıların sürüsüne bereket! Bu insanlar ahlâk değerlerini tümüyle yitirmişler, artık öbür ilkeleri unutun!"

Doktor, "Yargıç bunları niçin söylüyor? Üzerinde durduğumuz konu bu değil ki!" diye düşündü.

"Çok uzağa gitmeye gerek yok, daha geçen cuma benim yazıcı Diyujinski öyle bir halt işledi ki, temizleyinceye dek akla karayı zor seçtim. Akşamleyin tanıdığı birkaç iti kopuğu topla, bütün gece onlarla birlikte duruşma salonunda kafayı çek! Nasıl, beğendiniz mi? İçki içmeye kesinlikle karşı değilim. Zıkkımlanmak istiyorsan zıkkımlan, ama yabancıları duruşma salonuna niçin sokarsın? Heriflerden biri dosyalardan bir belge, senet filan çalarsa ben ne yaparım? Bir dakikalık iş! Onlar istedikleri gibi keyif çattılar, bense iki-üç gün bir şey çalındı mı diye dosyaların hepsini gözden geçirdim. Böyle ahlâksızlara ne yapılır? Kovar mısınız? Diyelim kovdun adamı, gelenin daha kötü olmayacağı belli mi?"

"Kovmak kolay mı sanki? Sözde kolay... Herif evliyse, çoluk çocuğu varsa aç bırakmayı göze alabilir misiniz? Ailesiyle nereye gider bu adam?"

Doktor böyle derken bir yandan da, "Of, ben de neler saçmalıyorum!" diye geçirdi içinden. Bilincini belirli bir düşünce ya da duygu üzerinde oturtup sürekli aynı konu üzerinde tutamıyordu. Bu durum kendisine tuhaf gözüktüğü için, "Tutarlı bir adam olmadığım açık, ben daha düşünmesini bile beceremiyorum," diye geçirdi içinden.

"Sizin adlandırdığınız gibi orta sınıf insanına gerçekten güvenilmez," diye sürdürdü konuşmasını. "İsterseniz kovun, azarlayın, suratına yumruk atın, ama sonunda onun yerine kendinizi koymak, onu anlamak zorundasınız. Böyle bir adam ne köylüdür ne de beydir; başka bir deyişle belirli bir özelliği yoktur. Geçmişi acılarla doludur aslına bakılırsa, şimdiki durumda ayda yirmi beş rubleye çalışır, ailesinin karnı doymaz, hep ezik yaşar. Gelecekte de isterse yüz yıl çalışmış olsun, ayda alacağı gene yirmi beş rubledir, üstlerine bağımlılıktan kurtulamaz. Ne doğru dürüst öğrenimi ne de malı mülkü vardır; okumaya, kiliseye gitmeye vakit bulamaz; yanımıza sokulmasına izin vermediğimiz için ne istediğimizi ona anlatamayız... Böylece ilerisi için bir umut beslemeden, yarı aç, yarı tok gezerek, her an devlet lojmanından kovulacağından korkarak, çocuklarını nereye yerleştireceğini bilemeden ölünceye dek günü gününe yaşar. Böyle bir adam sarhoşluk etmesin, başkasının malını çalmasın da ne yapsın? Böylesinden ilkeli olmak beklenir mi?"

"Biz galiba toplumsal sorunları tartışıyoruz burada. Üstelik ne yersiz bir zamanda! Bir işe yarasa bari!" diye düşündü doktor.

Araba çıngırakları duyuldu o sırada. Araba önce duruşma salonunun önüne, sonra konağın merdivenine yaklaştı. Pencereden bakan yargıç, "İşte Çiftçiler Birliği başkanı da geldi," dedi. "Hadi bakalım, ondan çekeceğiniz var!"

"Sayın yargıcım, beni bir an önce salıverseniz! Mümkünse bizim dosyayı sıraya koymadan en başta alın. Hiç zamanım yok, vallahi!"

"Peki, peki... Ancak, azizim, dosyanız yargılamaya hazır mı, orasını pek bilmiyorum. Hastabakıcıyla görev ilişkisi içindeyken, adam görevini yaptığı sırada pataklamışsınız onu. Neyse, bilmiyorum daha, dosyayı inceleyince görürüz. Şey, önce başkana soralım."

O sırada ağır ayak seslerinin peşinden derin iç çekişler duyuldu, ardından kır saçlı, dazlak kafalı, uzun sakallı, gözkapakları kırmızı kırmızı bir ihtiyar olan Çiftçiler Birliği Başkanı Lev Trofimoviç gözüktü kapıda. Başkan güçlükle soluk alarak, "Oo! Saygılar!" dedi. "Yargıcım, hadi çabuk söyle de bana bir bardak kvas getirsinler! Susuzluktan dilim damağım kurudu!"

Kendini bir koltuğa bıraktı, ama hemen yerinden sıçrayarak doktorun yanına koştu, gözlerini öfkeyle belerttikten sonra cırtlak bir sesle, "Size son derece minnettarım, Grigori İvanıç!" dedi. "Beni mutlu ettiniz! Sağ olun! Yaşadığım sürece duacınız olacağım. Azizim, bana baksanıza, böyle dostluk mu olur? Kendiniz bilirsiniz, ama bu yaptığınız dostluğa sığmaz! Durumu daha önce niçin bildirmediniz bana? Ben kimim size göre? Söyler misiniz, kimim? Düşmanınız mıyım, yoksa yabancı biri mi? Düşmanınız mıyım gerçekten? Bugüne dek bir dediğinizi iki ettim mi? Hadi, söylesenize!"

Gelen kvası gözlerini belertip parmaklarını kıpırdatarak içtikten sonra çabuk çabuk dudaklarını sildi, gene başladı:

"Evet. Size çok teşekkür ederim! Durumu önceden niçin bana bildirmediniz? Bana karşı iyi duygular taşısaydınız dostça yanıma gelir, 'İki gözüm, Lev Trofimoviç, durum şöyle şöyle...' derdiniz. Ben de şıp diye sorunu çözerdim, o zaman bu rezalete gerek kalmazdı. O salak ne halt ettiğini bilmediği için bütün ilçeyi dolaşıp hakkınızda iftira yağdırıyor, karılar gibi dedikodu yapıyormuş. Beni bağışlayın ama siz de bir şey yaptığınızı sanarak o aptalı zorlayıp sizi mahkemeye vermesini sağlamışsınız. Böylesi rezillik görülmemiş! Herkes bana durum nedir, bu nasıl bir şey, diye soruyor, benimse başkan olarak hiçbir şeyden haberim yok. Dış kapının dış mandalıyım çünkü. Size çok çok teşekkür ederim, Grigori İvanıç!"

Başkan böyle derken yerlere kadar eğilip selam verdi, bu sırada yüzü kıpkırmızı kesildi. Sonra pencereye yaklaşarak bağırdı:

"Hey, Jigalov, Mihail Zaharıç'a söyle, buraya gelsin! Hemen gelsin, geç kalmasın!" Pencereden uzaklaştı. "Yaptığınız iyi bir şey değil, azizim!" Karım bile bu işten dolayı epeyce kırıldı, oysa size karşı büyük sevgisi vardı. Hepinizin aklı bir karış havada! Kendi başınıza iş görmeye kalkarken sözde birtakım ilkelere, akıllıca yöntemlere başvurarak ortalığı toza dumana katarsınız. Göz gözü görmez olur..."

"Siz akıllıca yöntemlere başvurmadınız da elinize ne geçti?"

"Bizim elimize mi ne geçti? Eğer şu anda burada bulunmasaydım hem kendinizi rezil edecektiniz, hem bizi... Bereket versin ki, olayı işittim de hemen geldim."

Hastabakıcı içeri girerken eşikte bir an durakladı. Ona yan duran başkan ellerini cebine soktu, birkaç kez öksürdükten sonra, "Doktordan özür dile bakalım!" dedi.

Doktor öylesine utandı ki, hemen öbür odaya kaçtı.

"Bak, doktor bey özür dilemeni bile kabul etmeye yanaşmıyor. Senin sözde değil, gerçekte pişmanlık duymanı istiyor da ondan. Bugünden başlayarak onun her dediğini dinleyeceğine, ayık gezeceğine söz veriyor musun?"

Hastabakıcı sıkıntılı bir sesle, "Söz veriyorum," dedi.

"Bak, bir daha böyle şeyler duymayayım! Kötü bir şey yaparsan benden sana acımamı bekleme! O an işinden kovulursun! Şimdi çabuk işinin başına!"

Başına geleceklere çoktan razı olmuş bulunan hastabakıcı için işlerin bu şekle dönmesi sevindirici bir sürprizdi. Öyle ki, kıvancından ne yapacağını şaşırdı. Bir şey daha söylemek niyetiyle elini uzattı, ama ağzından tek söz çıkmadı, bön bön gülümseyerek dışarı çıktı.

"Eh, gözünüz aydın!" dedi başkan. "Mahkemeye gerek kalmadı."

Rahat bir soluk aldı, önemli işler becermiş bir insan tavrıyla semaveri, bardakları gözden geçirdi, ellerini keyifle birbirine sürdü.

"Ee, barış sağlayanlar mutluluk bulsun! Şimdi sıra içkide! Saşa, bana bir bardak votka doldursana! Ama önce meze getirsinler, ardından votkamızı içeriz."

Yüzünün kızarıklığı hâlâ geçmemiş bulunan doktor ellerini silkeleyerek, heyecanla içeriye girdi.

"Baylar, böyle şey olmaz! Sizin oynadığınız düpedüz güldürü! Çirkin bir oyun bu. Böylesi bir duruma katlanamam! Sorunları vodvil oynar gibi çözmektense yargılanmak en iyisi! Hayır, gönlüm razı değil buna!"

Başkan öfkelendi.

"Daha ne istiyorsunuz, azizim? Herifi kovmamı isterseniz hemen kovayım!"

"Hayır, kovmanızı istediğim filan yok. Aslında ne istediğimi ben de bilmiyorum, ama insanlara böyle davranmamak gerekir. Çok kötü!"

Doktor sinirli sinirli sağa-sola bakındı. Şapkasını aradığı belliydi, ancak bulamayarak bir koltuğa çöktü.

"Çok çirkin!" diye söylendi.

Sulh yargıcı alçak sesle, "Bakın, iki gözüm," dedi. "Sizi tam olarak ben de anlamış değilim. Biliyorsunuz, bu olayda hayli suçlusunuz. On dokuzuncu yüzyılın sonuna gelmişiz, bu çağda adamın suratına yumruk atana pek iyi gözle bakmazlar. Belli, adam hergelenin teki, ancak kabul ediniz ki, siz de iyi davranmamışsınız..."

"Öyle," dedi başkan.

Votkalar geldi, masaya mezeler kondu. Oradan ayrılmadan önce doktor kurulmuş makine gibi bir bardak içki yuvarladıktan sonra bir dilim turp attı ağzına. Hastaneye döndüğünde kafasının içi karmakarışık ve dumanlıydı, tıpkı bahar sabahı otların üzerine sis çökmesi gibi.

"Bir hafta boyunca bunca acı çekmem, her şeyi inceden inceye tartıp ölçmem, durmadan dil dökmem işlerin böylesine aptalcasına, alçakçasına bitmesi için miydi? Ne aptalca, ne salakça işler bunlar!" diye düşünüyordu.

Özel işlerine başkalarını karıştırdığı için, o insanlara söylediği sözler için utanıyordu; içki alışkanlığı, amaçsız yaşama tarzı

sonucunda onlarla birlikte votka içmekten dolayı utanıyordu; anlayışı kıt, derin düşünmesini beceremeyen zekâsı yüzünden kendinden utanıyordu...

Hastaneye döner dönmez koğuşlardaki hastaları dolaşmaya başladı. Hastabakıcı da onunla birlikteydi. Süt dökmüş kedi gibi arkasında sessizce yürüyor, sorulan sorulara yumuşak yanıtlar veriyordu. Gerek hastabakıcı, gerekse başhemşire ile yardımcıları bir şey olmamış, her şey eski düzeninde gidiyormuş gibi davranıyorlardı. Doktorun kendisi de olanların farkında değildi sanki. Yardımcılarına onlardan ne istediğini söylüyor, birilerine öfkeleniyor, hastalarıyla şakalaşıyordu. Ama bir yandan da beyninin içi, "Ah, ne aptallık, ne aptallık, ne aptallık!" diye kaynıyordu.

Güzeller

(Красавицы)

I

Hiç unutmam, sekizinci sınıfta mıydım, yoksa dokuzuncuda mı, öyle bir şey işte dedemle birlikte Don bölgesindeki Bolşoy Krepkoy kasabasından Rostov-Don'a gidiyorduk. Korkunç derecede sıcak, sıkıntılı, yorucu bir ağustos günüydü. Yüzümüze toz toprak savuran kuru, yakıcı rüzgârdan, kavurucu sıcaktan gözkapaklarımız birbirine yapışıyor, ağzımız kuruyordu. Ne çevremize bakmak, ne konuşmak ne de bir şey düşünmek istiyorduk. Durmadan uyuklayan arabacımız Ukraynalı Karpo'nun arada bir atların sırtında şaklattığı kırbacın ucu kasketime dokunduğu zaman bile sesimi çıkarmıyordum. Yarı uykulu bir halde bazen gözlerimi açıp isteksiz isteksiz enginlere baktığım oluyordu. Acaba toz bulutları arasında bir köy görebilir miyim diye...

Sonunda atlarımızı doyurmak için bir köyde durduk. Burası Bahçe-Salah adında büyücek bir yerdi, dedemin tanıdığı varlıklı bir Ermeni'nin evine inmiştik. Bugüne değin bu Ermeni kadar karikatüre benzeyen başka bir adam görmediğimi söyleyebilirim. Şöyle bir gözünüzün önüne getirin: Saçları kısa kesilmiş küçücük bir baş, gür, sarkık kaşlar, uzun kır bıyıklar,

gagamsı bir burun, kiraz ağacından yapılmış bir çubuk sokulu kocaman bir ağız... Bu minik başın sıska, kamburumsu, garip urbalı bir gövdenin üstüne beceriksizce oturtulduğunu düşünün. Üstte güdük kırmızı bir ceket, altta cırtlak mavi bir şalvar... Adam bacaklarını iki yana açarak, pabuçlarını sürüye sürüye yürüyor, ağzından çubuğunu çıkarmadan konuşuyor, tam bir Ermeni gururuyla davranıyordu. Gururlu davranması da şu: Yüzü hiç gülmüyor, boyuna kaşlarını çatıyor, biz konuklarıyla elinden geldiğince az ilgilenmeye çalışıyordu.

Gerçi Ermeni'nin evinde rüzgâr, toz bulutları falan yoktu, ama odaların içi bozkırın, geldiğimiz yolların boğucu sıcağından, sıkıntısından hiç de geri kalmıyordu. Hiç unutmam, üstüm başım toz içinde, sıcaktan bitkin bir halde, köşedeki yeşil bir sandığın üzerinde oturuyordum. Boyasız ahşap duvarlardan, kırmızı toprak boyalı döşemeden, mobilyalardan güneşte kavrulan kuru bir ağaç kokusu yayılıyordu. Ayrıca nereye baksam çepeçevre sinek doluydu; sinek, sinek, sinek... Demlemle yaşlı Ermeni alçak sesle nadastan, yaylaklardan, davarlardan konuşuyorlardı. Biliyordum ki, semaverin hazırlanması en azından bir saat sürer. Bunun üzerine dedem yarım saat çay içer, iki-üç saat de yatıp uyur. Böylece günümün dörtte biri beklemekle geçecek; sonra yeniden yolun sarı sıcağını, tozunu, arabanın sarsıntısını çekecektim. Durmadan iki sesin tekdüze mırıltısı çarpıyordu kulağıma. Yaşlı Ermeni'yi, içinde kapkacak bulunan dolabı, sinekleri, üstüne güneş vuran pencereyi çoktan beri görüyormuşum gibi geliyordu. Onları ancak aradan uzun bir süre geçtikten sonra görmekten kurtulacağımı sanıyordum. Bozkıra, güneşe, sineklere karşı içimde derin bir nefret duygusu kabarmaya başlamıştı.

Başörtülü bir köylü kadın, üzerinde çay takımı bulunan bir tepsiyle içeri girdi; sonra geriye dönüp semaveri getirdi. Ev sahibi yaşlı Ermeni ağır ağır sofaya yürüdü, oradan seslendi:

"Maşya! Hadi gel de çayları koy! Neredesin, Maşya?"

Patır patır ayak sesleri duyuldu, on altı yaşlarında bir kız girdi içeriye. Genç kızın üstünde sade bir basma entari, başında beyaz bir yazma vardı. Çay fincanlarını çalkalayıp içlerine çay ko-

yarken sırtı bize dönüktü. Yalnızca ince beli, pantolon paçalarının yarı yarıya örttüğü minik çıplak topukları çekti dikkatimi.

Ev sahibi beni de çaya çağırdı. Sofraya otururken bana bardağı uzatan kıza baktım, bakar bakmaz sanki ruhumda bir fırtına kopmuş, bu fırtına günün bütün sıkıntılarını, tozu toprağıyla bütün kötü izlenimlerini süpürüp atmış gibi bir duyguya kapıldım. Yaşamım süresince gördüğüm ya da düşlerime giren yüzlerin en güzeli tüm büyüleyici çizgileriyle karşımdaydı. Gözümün önünde gerçek bir dilber duruyordu, bunu hemen o anda, insanın şimşek çakışını görmesi gibi o anda algılamıştım.

Maşa'nın ya da babasının deyişiyle Maşya'nın gerçek bir dilber olduğuna yemin etmeye hazırım, ancak bunu size nasıl anlatacağımı bilmiyorum. Hani, bazen gurup vakti bulutlar ufukta karmakarışık bir biçimde toplanır; güneş, arkasında saklandığı bulutları, gökyüzünü türlü türlü renklere boyar. Kiremit kırmızısı, turuncu, altın sarısı, eflatun, tozpembe... Hepsi de göz alıcı renkler. Kimi bulutlar keşişe, kimisi balığa, kimisi de sarıklı bir Türk'e benzer. Günbatımının kızıllığı göğün üçte birini kaplamıştır; çeşitli renkler kilisenin haçında, bey konağının pencerelerinde parlar; ırmağın yüzeyinde, su birikintilerinde yansır; ağaç dallarında titreşir... Çok çok uzaklarda bir sürü yaban ördeği gurubun kızıllığına bulanarak tüneyecekleri yere doğru uçarlar... İnek güden bir çocuk sığırtmaç, bendin kıyısında arabasıyla giden bir kadastro memuru, hava almaya çıkmış beyler hepsi de güneşin batacağı yere bakarlar, o sırada gökyüzünü olağanüstü güzel bulurlar, ancak bunun gizini çözüp birbirine anlatamazlar... Ermeni kızının güzelliği de tıpkı böyleydi işte.

Onu güzel bulan yalnız ben değildim. Seksen yaşlarında, katı görüşlü, kadın ve doğa güzelliklerine karşı kayıtsız bir adam olan dedem bile Maşa'yı bir dakika kadar sevecenlikle süzdükten sonra, "Kızınız mı, Avet Nazarıç?" diye sordu.

"Evet, kızım."

"Çok güzel, doğrusu..."

Bir ressam Ermeni kızının güzelliğini fazlaca ölçülere uygun, klasik bulabilirdi. Karşımda öyle bir güzellik vardı ki, in-

san onu seyrettikçe yüz çizgilerinin kusursuzluğu konusunda en ufak bir kuşkuya kapılmazdı; saçları, gözleri, burnu, ağzı, boynu, göğsü, genç bedeninin tüm devinimleri tam bir uyum içindeydi. Bu uyumda doğanın tek bir yanlış yapmadığını düşünürdünüz. İdeal güzellikte bir kadının mutlaka Maşa'nın burnu gibi hafif kemerli bir burnu olacağı kanısı yerleşirdi içinizde. Gözleri onunki gibi iri, koyu; kirpikleri onunkiler gibi uzun; bakışları onun bakışları gibi baygın olması gerektiğini düşünürdünüz. Yeşil bir kamış durgun akan bir dereye nasıl yakışırsa, kızın simsiyah, dalgalı saçları ile kara kaşları yanaklarının, alnının pürüzsüz beyazlığına öyle bir uyum içindeydi. Maşa'nın kar beyazı boynu ile körpe memeleri yeni yeni gelişmekteydi.

Bütün bu güzellikleri yaratan doğanın ne büyük yetenekte bir sanatçı olması gerektiği geldi aklıma. Onu seyrettikçe yavaş yavaş bu dilbere olağanüstü hoş, içten, güzel, hem de onun kadar güzel bir söz söylemek isteği büyüdü içimde. Oysa ilk dakikalarda Maşa'nın bana hiç dikkat etmeyişinden, gözlerini sürekli önüne eğişinden dolayı canım sıkılmış, ben de garip bir utanma duygusuna kapılmıştım. Sanki kızı kuşatan mutlu, gururlu bir hava onu benden ayırıyor, bakışlarımdan kıskançlıkla koruyordu. "Belki de üstümün başımın toz toprak içinde, yüzümün güneş yanığı oluşundan, karşısında beni çocuk buluşundan," diye düşündüm.

Fakat yavaş yavaş her şeyi unuttum, bu güzelliğin seyrine dalıp gittim. Artık bozkırın çektirdiği sıkıntıyı, tozu, sinekleri aklıma getirmiyor; çayın tadına varmıyor, sofranın öbür yanında güzel bir kızın durduğundan başka bir şey düşünmüyordum.

Bu güzelliği garip bir biçimde algıladığım ayrı bir konu; genç kız; bende herhangi bir istek, heyecan, zevk alma duygusu değil, ağır, fakat tatlı bir hüzün uyandırıyordu. Belirsiz, karmaşık, rüyayı andıran bir hüzündü bu. Nedense hem kendime, hem dedeme, hem yaşlı Ermeni'ye hem de kıza acıyordum. Bana öyle geliyordu ki, dördümüz de çok önemli, yaşam için gerekli, bir daha bulamayacağımız bir şeyler yitirmiştik. Dedemin bakışlarına da bir hüzün çökmüştü. Artık nadas tarlalardan, da-

vardan söz etmiyor, boyuna susuyor, düşünceli düşünceli Maşa'ya bakıyordu.

Çaylarımızı içtikten sonra dedem yatmaya gitti. Ben de çıkıp evin önündeki merdivene oturdum. Bahçe-Salah'taki bütün evler gibi Ermeni'nin büyük evi de güneşin altında kavruluyordu. Koskoca avluda ne dikili bir ağaç vardı ne de gölge veren bir yer, serin bir sundurma altı... Gene de bahçeyi baştan başa örten karapazılardan, labadalardan bir canlılık, yaşama sevinci yayılıyordu çevreye. Avluyu çaprazlamasına kesen alçak çitlerin ayırdığı bölmelerden birinde bir harman vardı. Yan yana koşulmuş on iki at geniş harmanın ortasındaki direğin çevresinde durmadan dönüyorlardı. At dizisinin önünde ise uzun yelekli, bol şalvarlı bir Ukraynalı yürüyor; kamçısını arada bir şaklatarak, sanki atlarla alay etmek, onlar üzerindeki egemenliğiyle caka satmak isteğiyle şöyle bağırıyordu:

"Hay, gözü kör olasıcalar! Daha ne duruyorsunuz? Yürüyün bakalım!"

Alaca bulaca, kır, doru atlar aynı yerde niçin dönüp durduklarını, buğday saplarını niçin toynaklarıyla ezdiklerini anlamaksızın, isteksiz isteksiz, sanki zorla koşuyor, kuyruklarını darılmışlar gibi sallıyorlardı. Atların nallarının altından rüzgâr altın sarısı saman bulutları savuruyor, çitlerin üzerinden aşırarak ta uzaklara götürüyordu.

İlerde elleri dirgenli kadınlar yeni yığılmış sap tınazlarının arasında dolaşıyor, arabalar durmadan gidip geliyordu. Bitişik avluda ise gene bir düzine at bir direğin çevresinde dönüyor, başka bir köylü, elinde kırbaç, atlarla sanki eğleniyordu.

Oturduğum merdivenin basamakları cayır cayır yanıyordu. Seyrek merdiven korkuluğundan, pencere çerçevelerinden yer yer reçineler sızmıştı. Kırmızı kırmızı böcekler sıcaktan kaçıp basamakların altında, panjurların dibinde minicik gölgelere sığınmışlardı. Güneş başımı, göğsümü, sırtımı yakıyordu. Ama ben bu sıcağı hissetmiyor, arkamdaki evde tahta döşemelerde yürüyüp duran çıplak ayakların patırtısını dinliyordum. Çay takımını toplayan Maşa bir ara yanımdan geçip arkasında hafif kokulu bir esinti bırakarak, koşa koşa merdivenden aşağı indi;

avludaki küçük, isten kararmış bir dama girdi. Burası evin mutfağı olmalıydı, içinden kızarmış koyun eti kokusu ile öfkeli Ermenice konuşmalar geliyordu.

Maşa'nın girdiği kapının eşiğinde kırmızı yüzlü, kamburca, yeşil şalvarlı, yaşlı bir Ermeni kadını belirdi az sonra. Birine kızdığı belliydi, durmadan sövüp sayıyordu. Çok geçmeden Maşa gözüktü eşikte, onun da sıcaktan yüzü kıpkırmızıydı. Omzundaki tepside kocaman bir çavdar ekmeği vardı. Sanki ekmeğin ağırlığı altında biraz eğilerek, bedeninin tüm ince kıvrımlarıyla avludan harman yerine doğru koştu. Çiti geçerek harmana vardı, oradan gene çitin üzerinden geçti, saman tozlarının arasından sap yığınlarına doğru süzüldü. Atları süren Ukraynalı, kırbacını sallamayı bıraktı, sessizce dikilerek yığınların, arabaların bulunduğu yöne baktı. Maşa çiti atlayıp yeniden atların yanında gözüktüğü zaman onu sürekli gözleriyle izledi, sanki atlara çok kızmış gibi, "Geberesiceler! Ne duruyorsunuz? Hadi, yürüsenize!" diye bağırdı.

Artık hep Maşa'nın çıplak ayaklarının patırtısını duyuyordum. Genç kız da ciddi, düşünceli yüzüyle avluda oradan oraya koşturup duruyordu. Kâh arkasında bir esinti bırakarak basamaklardan aşağı iniyor, kâh mutfağa seğirtiyor, kâh harmana bir şey yetiştiriyor, kâh avlu kapısından dışarı fırlıyordu. Başımı bir o yana, bir bu yana döndürerek onu izlemekte güçlük çekiyordum.

Bu güzel kızın gözlerimin önünden böyle sık sık gelip geçmesi hüznümü daha da artırıyordu. Kendime de, ona da, saman savruntusu arasından arabalara doğru her koşusunda onu hayran gözlerle süzen, atların sürücüsü köylüye de acıyordum. Kızın güzelliğini mi kıskanıyordum acaba, yoksa onun benim olmadığını, hiçbir zaman da olmayacağını, onun beni yabancı gördüğünü bildiğim için mi canım sıkılıyordu? Yoksa onun eşsiz güzelliğinin öyle bir rastlantı olduğunu, kimsenin işine yaramayacağını, dünyadaki her şey gibi onun güzelliğinin de uzun sürmeyeceğini belli belirsiz hissettiğimden mi üzülüyordum? Ya da bu hüznüm gerçek güzelliğin insanda bıraktığı o bambaşka duygunun ta kendisi miydi? Orasını bilemem...

Böylece üç saatin nasıl geçtiğini hiç fark etmedim. Bana öyle geliyordu ki, daha Maşa'ya doya doya bakmadan araba sürücümüz Karpo ırmağa gitmiş, atı yıkamış, arabayı hazırlamaya başlamıştı. Islak hayvan keyfinden kişniyor, ayaklarıyla yeri eşeliyordu.

Karpo, "Bas geri!" diye bağırdı.

Dedem uykusundan kalkıp gelmişti. Maşa avlunun büyük kapılarını gıcırdata gıcırdata açtı. Arabaya bindik, avludan çıktık. Sanki birbirimize dargınmışız gibi konuşmadan yola koyulduk.

Aradan iki ya da üç saat kadar geçip de uzaktan Rostov ile Nahiçevan gözüktüğü zaman sürekli susmakta olan sürücümüz Karpo başını geriye çevirip dedi ki:

"Şu Ermeni'nin kızı da ne güzel, değil mi?"

Ardından kamçısını atın sırtında şaklattı.

II

Başka bir seferinde genç bir üniversite öğrencisi olarak trenle güneye gidiyordum. Aylardan mayıstı, istasyonlardan birinde, sanıyorum Belgorod ile Harkov arasında, peronda biraz dolaşmak niyetiyle trenden indim.

İstasyonun küçük bahçesine, perona, kırlara akşam loşluğu çökmüştü; istasyon binası önünü kapattığı için güneşin batıp batmadığı gözükmüyordu. Ancak lokomotiften çıkan dumanın üst katlarına vuran kızıllıktan güneşin henüz batmadığı anlaşılıyordu.

Peronda gezinirken yolcularından çoğunun ikinci mevki vagonlarından birinin önünde sürekli dönüp dolaştıklarını fark ettim. Duruşlarından vagonda önemli birinin bulunduğu geldi aklıma. Toplananların arasında yol arkadaşım olan bir topçu subayı da vardı. Hani şu yolculuk sırasında kısa bir süreliğine tanıştığımız insanların hepsi gibi o da cana yakın, sevimli, zeki biriydi.

"Kime bakıyorsunuz öyle?" diye sordum yol arkadaşıma.

Subay yanıt vermediyse de gözleriyle vagondaki bir bayanı

işmar etti. On yedi-on sekiz yaşlarında, gencecik bir kızdı bu gösterdiği. Üzerinde geleneksel bir Rus giysisi vardı, başı açıktı. Yeldirmesini özensiz biçimde bir omzuna atmıştı. Kendisi yolcu değildi herhalde, istasyon şefinin kızı ya da kardeşi filan olmalıydı. Vagon penceresine yakın dururken yaşlı bir kadınla konuşuyordu. Daha durumu iyice kavramadan hani o Ermeni köyünde kapıldığım aynı duygulara kapıldım.

Kız son derece güzeldi; bu konuda ne benim karşı görüşüm ne de benimle birlikte onu seyredenlerin kuşkusu olabilirdi.

Eğer her zaman yapıldığı gibi, kızın güzelliğini parça parça tanımlamaya kalkarsak, onun en güzel yerinin sarı, gür, dalgalı saçları olduğunu söyleyebiliriz. Omuzlarına gelişigüzel dökülen saçlar başının üstünde siyah bir kurdeleyle bağlanmıştı. Öbür yerlerine gelince, fazla bir olağanüstülüğü yoktu, hatta sıradan bile sayılabilirdi. Ya cilve yapmaya çalıştığı için ya da miyop olduğundan, gözlerini kısarak bakıyordu. Burnunun ucu hafifçe kalkık, ağzı küçücüktü. Yandan bakıldığı zaman yüz çizgilerinin çarpıcı bir özelliği dikkat çekmiyordu. Omuzları yaşına göre dardı. Gene de bütün olarak ele alındığında kusursuz bir güzellik vardı karşımızda. Ona bakarken, Rus kadınlarının güzel gözükmesi için yüz çizgilerinin hiç de düzgün olmasına gerek yok, diye düşündüm. Hatta diyebilirim ki, kızın ucu kalkık burnunun yerine Ermeni kızının burnu gibi biçimli, kusursuz bir burun konsaydı, bu yüz güzelliğinin çoğunu yitirirdi.

Pencerenin önünde konuşan genç kız akşam serinliğinde üşüyerek büzüşüyor, dönüp dönüp bize bakıyor, saçlarını düzeltmek için beline dayadığı ellerini ikide bir başına götürüyor, gülüyor, yüzünden kâh şaşkınlık kâh korku okunuyor, bedeni de, yüzü de bir an rahat durmuyordu. Güzelliğinin gizi, büyüsü bu küçük, zarif el hareketlerinde, gülümsemesinde, yüzünün mimiklerinde, bize çevirdiği bakışlarında saklı gibiydi. Bütün güzelliği zarif hareketlerinin gençliğiyle, toyluğuyla, sesi ve gülüşünden anlaşılan masumluğuyla, hani o çocuklarda, kuşlarda, karacalarda, fidanlarda görüp sevdiğimiz o kendini savunamama haliyle birleşmesinden ileri geliyordu sanki.

Bu güzellik ışığın çevresinde uçuşan pervanelerin güzelliğiydi bir bakıma. Böyle bir genç kıza dans etmek, bahçelerde koşturmak, neşeyle gülmek, kahkaha atmak yaraşırdı; buna karşın koyu koyu düşünmeyle, hüzünle, durgunlukla kesinlikle uyuşmazdı. Bana öyle geliyordu ki, o sırada peronda güçlü bir rüzgâr çıksa ya da şiddetli bir yağmur yağsa bu narin çiçek birdenbire solacak, o nazlı güzellik toz olup uçacaktı.

İkinci kampanadan sonra vagonumuza doğru yürüdüğümüz sırada yol arkadaşım subay içini çekerek, "Böyle işte!" dedi.

Bu "Böyle işte!"nin ne anlama geldiğini uzun uzun açıklamaya kalkışmayacağım. Belki o da hüzünlenmişti ya da güzel kızdan ve bahar akşamından ayrılıp can sıkıcı vagona dönmek istemiyordu. Benim gibi o da içinde yaşadığı o dakikalarda, kendisine, bana, tembel tembel vagonlarına dağılan öbür yolculara acıyor olmalıydı...

İstasyon binasının pencerelerinin önünden geçerken telgraf masasının başında soluk yüzlü, dağınık kıvırcık kızıl saçlı, elmacık kemikleri çıkık telgrafçıyı gördük. Subay içini çekerek dedi ki:

"Bahse girerim, şu telgrafçı vagondaki güzel kıza sırılsıklam âşıktır. Böyle dağ başında melek güzelliğinde bir kızla aynı çatı altında oturup ona âşık olmamak insanın gücünü aşar. Ama dostum, çalışmaktan kamburu çıkmış, yüzü solmuş, saçlarına bile çekidüzen veremeyen, ama namuslu, zeki görünüşlü bir adamın böylesine bir kuş beyinliye, güzel olduğunu bildiği için kimseye aldırış etmeyen böyle bir kıza gönül vermesi ne büyük bir felaket, ne kadar gülünç bir şeydir, bilir misiniz? Bir de daha kötüsünü düşünün: Telgrafçı hem âşık hem de evlidir; karısı da kendisi gibi kambur, üstü başı dökülen, öte yandan aklı başında bir kadındır. İşte buna gerçek işkence denir!"

Kondüktör bizim vagonun ucunda, sahanlığın korkuluğuna dayanmış, güzel kızın durduğu yere bakıyordu boyuna. Sürekli içki içmekten yıpranmış, uykusuz gecelerden, tren sarsıntısından yorgun düşmüş, pörsüyüp sarkmış yüzünde sevecenlikle karışık derin bir hüzün vardı. Sanki bu kızda gençliğini, geçmişte kalan mutluluğunu, daha içkiye alışmadığı günle-

ri, saflığını, karısıyla evlendiği ilk günleri, çocuklarını görüyor gibiydi. Sanki genişliğinde yaptıklarından pişmanlık duyuyor, bu genç kızın onun kendi kızı olmayışının acısını bütün benliğinde hissediyordu. Vaktinden önce gelen yaşlılığı, hantallığı, yağ bağlamış suratı yüzünden her insanın payına düşen biraz mutluluktan bile gökyüzü kadar uzak olduğunu düşünüyordu belki de.

Üçüncü kampana da çaldı. Düdükler öttü, tren ağır ağır hareket etti. Penceremizden önce hareket memuru, sonra istasyon şefi, ardından bahçe, ardından da yüzünde çocuksu, kurnaz bir gülümsemeyle o nefis kız son kez gözüktü.

Başımı pencereden uzatıp geriye bakınca onun gözleriyle treni izledikten sonra peronda telgrafçının penceresinin önünden geçtiğini, saçlarını düzelttiğini, bahçeye doğru koştuğunu gördüm.

Önünde istasyon binası bulunmadığı için güneşin battığı yer açıkta kalmıştı, kırlar tüm enginliğiyle gözler önüne seriliydi. Güneş çoktan batmıştı, lokomotifin dumanı önümüzde yeşil bir kadife gibi uzanan güz ekinlerinin üzerine kara kara kümeler halinde çöküyordu. Hem bahar havasında, hem kararmaya yüz tutan gökyüzünde hem de vagonumuzun içinde derin bir hüzün vardı.

Tanıdık kondüktör vagona girdi, ışıkları yakmaya başladı.

H. M . Prjevalski

(Н. М. Пржевальский)

Prjevalski Kırgızistan'da Isık Göl yöresinde görev yaparken eğer buralarda ölürse cenazesini gölün kıyısına gömmelerini istemişti. Ölümünü düşünen bu değerli bilim adamına Tanrı'nın büyük bir dayanma gücü verdiği belli. Ana yurduna duyduğu özlemi bastırarak, görev arkadaşlarına gömütünü Orta Asya çöllerinde kazmalarını söylemesi bunu gösteriyor. Rahmetliye benzeyen insanlar her toplumda, her çağda yaptıkları bilimsel hizmetler, devlet görevleri dışında öğretici-eğitici değerler taşıyan, örnek davranışlarda bulunmuşlardır. Prjevalski, Stenli[1] gibi insanlar tek başlarına onlarca öğrenim kurumu, yüzlerce güzel kitap değerindedirler. Yalnız onlarda görülen, yurtlarının ve bilimin onurunu yücelten düşünüş derinliği, böyle insanların soylu ruh yapıları, zorluklar karşısında direnmeleri, hiçbir tehlikenin, ayartmanın, hiçbir engelin durduramadığı azimleri, belirledikleri hedefe kilitlenerek amaçlarına erişme çabaları, bilgilerinin zenginliği, çalışkanlıkları, bunaltıcı sıcaklara, açlığa, yurt özlemine, ölümcül hummalara dayanma güçleri, Hıristiyanlık kültürüne, bilime bağnazlık derecesinde inanmış olmaları onları halkın gözünde özveriyle çarpışan kahramanlar düzeyine yükseltmekte, böylece bu kişileri ör-

1 Henri Morton Stenli (1841-1904) Afrika'yı keşfe çıkan İngiliz gazeteci – ç.n.

nek alınacak bir ahlâk simgesi konumuna yükseltmektedir. Bu ahlâk simgesi nerede bulunuyorsa orada soyut kavram olmaktan çıkarak o kişileri büyük kahramanlar düzeyine yüceltir. Prjevalski'yi, Mikluha-Maklay'ı,[2] Livinston Stenli'yi her okul çocuğunun derslerde tanıyarak onlara inanması boşuna değildir; bu insanların bulundukları yerlerde efsaneleşmesi boşuna değildir. Nazlı büyütülmüş on yaşındaki bir öğrencinin Amerika'ya ya da Afrika'ya kaçarak birtakım yiğitlikler hayal etmesi yaramazlıktır, ancak bu basit bir yaramazlık sayılamaz. Okuma-yazması olmayan cahil bir Abaza, bir zamanlar kahramanca işler yapmış Andrey Pervozvannı hakkında saçma sapan masallar anlatıyorsa, bu da saçma sapan işlerle uğraşma sayılmamalıdır. Bu tür masallar tarihin derinliklerinde yaşamış gerçek yiğitlerin zihinlerde yerleşen yansımalarıdır. Salgın hastalıklar nasıl geniş kütlelere yayılırsa, bu masallar da salgın hastalıklara benzer, ama sonuçları insanlığın yararınadır.

Avrupa toplumlarında inançsızlık, aylaklık, yaşamaktan sıkılıp bıkma ne garip oluşumdur! Bütün dünyada yaşamayı sevmeme ile ölüm korkusunun yaygınlaştığı, en seçkin insanların bile yaşamak için belli amaçları olmadığını ileri sürerek tembelliklerini, ahlâkça bozulmalarını haklı çıkarmak istercesine, ellerini göbeklerinin üzerine bağlayıp bir iş yapmadan yaşadıkları şu hastalıklı çağımızda böyle kahramanlar, böyle yiğitler güneş ışınları kadar gereklidir bizlere. Toplumların en idealist kişileri, en şen şakrak, en canlı bireyleri olan bu insanlar hepimizi uyarıcı, avutup sevindirici, maneviyatımızı yüceltici bir işlev yüklenmişlerdir. Onların kişilikleri, iyimserlik-kötümserlik tartışmalarıyla vakit öldürenlerden, önemsiz öyküler yazarak can sıkıntısını unutanlardan, yararsız projelerle uğraşanlardan, önemsiz tezler ileri sürenlerden, düzgün yaşamayı reddederek ahlâksızlık yolunu seçenlerden, bir dilim ekmek parası uğruna yalan söyleyenlerden, sürekli kuşku duyan insanlardan, gizemciler (mistikler) türünde ruh hastalarından, sahte Hıristiyanlar ile sahte filozoflardan, liberal ya da tutucu inanç taşıyan

2 Nikolay Nikolayeviç Mikluha-Maklay (1846-1888) Okyanusya bölgesinde araştırmalar yapan Rus etnograf – ç.n.

bilgiç taslaklarından tümüyle değişik, toplumun içinde kendi düzenleriyle yaşayan karakterli, yiğit, özverili, inancına bağlı, amaçlarını belirlemiş, yukarıda belirttiğimiz olumsuzlukların hiçbirini taşımayan bambaşka insanların bulunduğunun canlı örnekleridir. Eğer edebiyatın yarattığı olumlu tipler değerli ve eğitici örnekler oluşturuyorsa, yaşamın kendisinin bize bağışladığı aynı tiplerin değeri bütün ölçülerin üzerindedir. O bakımdan Prjevalski çapındaki insanlar yaşamlarının anlamıyla, amaçlarıyla, özverili çalışmalarıyla bu kişileri tanıyanları ölümlerinden sonra üzüntüye boğsa da hayranlıkları unutulmaz... Bu demektir ki, yaşamları boyunca yürüttükleri önemli görevi öldükten sonra da sürdüreceklerdir. Örnek olarak Prjevalski'yi ele alırsak, bu değerli kişi gömüldüğü yerde bile çöle canlılık getireceğini açıkça anlatmış olmuyor mu? Bu ünlü insanın özgeçmişini okuyanlar "Niçin, neden, hangi amaç uğruna yaptı bunu?" diye sormayacaklar. Çünkü herkes onun doğru yaşadığını bilmektedir.

Bir Yaş Günü

(Именины)

I

Sekiz çeşit yemek ve bitmez tükenmez sofra başı konuşmalarından oluşan yaş günü şöleninin ardından Olga Mihaylovna bahçeye çıktı. Kocasının yaş günü dolayısıyla durmadan gülümseyip konuşmak zorunda kalması, tabak çanak şangırtısı, hizmetçilerin beceriksizlikleri, yemeğe uzun uzun ara vermeler, konukların gözlerinden gebeliğini saklamak amacıyla taktığı korse onu dayanılmaz derecede sıkmaya başlamıştı. Elinden geldiğince evden uzaklaşmak, bahçede bir gölgeliğe oturmak, iki-üç ay sonra doğmasını beklediği bebeğini düşünerek biraz rahat etmek istiyordu.

Bebeğiyle ilgili düşünceler geniş bahçe yolundan sola sapıp dar bir çılgaya girdiğinde üşüşürdü zihnine. Burada erik ve vişne ağaçlarının koyu gölgesinde boynuna, omzuna kuru dallar değer, yüzüne örümcek ağları yapışır, cinsiyetini bilmediği küçük bir bebeğin tam seçemediği yüz çizgileri belirirdi gözlerinin önünde. Sonra yüzünü, boynunu gıdıklayan şey örümcek ağı değilmiş, onu okşayan kendi bebeğiymiş gibi gelmeye başlardı. Çılganın sonunda seyrek örgülü çit gözüküp çitin de arkasında geniş karınlı, toprak sıvalı arı kovanları ortaya çıktığın-

da, hele bahçenin durgun havasında bal kokusuyla karışık ot kokuları ile birlikte uysal arı vızıltıları duyulmaya başladığında karnındaki küçük yaratık tümüyle Olga İvanovna'nın hayal gücüne egemen olurdu. Orada asma dallarından örülü çardağın yanındaki sıraya oturur, kendini düşüncelerinin egemenliğine bırakırdı.

Bu sefer de oraya doğru yürüdü, sıraya oturdu, düşüncelere daldı. Ancak hayalinde karnındaki küçük varlık yerine yanlarından kaçtığı yetişkin insanlar canlandı, konuklarını yalnız bırakmış olmaktan dolayı büyük bir tedirginlik duydu. İyi anımsıyordu, yemekte kocası Piyotr Dmitriç ile dayısı Nikolay Nikolayiç önce tatlı tatlı konuşurlarken biraz sonra mahkeme jüri üyeliği, basın ve kadınların eğitimi konusunda sıkı bir tartışmaya tutuşmuşlardı. Kocası genellikle başkalarının yanında tutucu görüşleriyle caka satmak, en başta da sevmediği insanlarla aynı düşünceyi paylaşmadığını göstermek amacıyla tartışmalara katılırdı. Dayısı ise kocasının her dediğine karşı çıkıyor, ikide birde adamcağıza çatıyordu. Bunun bir nedeni vardı: Elli dokuz yaşında bir dayı olarak düşünce özgürlüğünü savunacak kadar genç ruhlu kaldığını kanıtlamak istemesiydi... Olga Mihaylovna yemeğin sonuna doğru dayanamadı, pek beceremese de kadın eğitimini savunmaya girişti. Asıl amacı, kadınların eğitilmesinin önemini vurgulamaktan çok, haksız bulduğu kocasını zor duruma düşürmekti. Tartışmanın uzayıp gitmesi herkesi canından bezdirmişti, ancak ne mahkeme jüri üyeliğine ne de kadınların eğitilmesine ilgi duydukları halde konuklardan hiçbiri konuyu değiştirmeye yanaşmadı, üstelik hepsi o konuda bol bol söz alıp konuştular.

Olga Mihaylovna çitin bu yanında, çardağın yanındaki sırada oturmaktaydı. Güneş bulutların arkasına gizlenmiş, ağaçlar ve gökyüzü yağmur öncesi loşluğuna bürünmüştü. Gene de eski boğucu sıcak sürüp gidiyordu. Petrov Yortusu'ndan bir gün önce biçilip ağaçların altına serilen otlar öbek öbek duruyor, sıcaktan tazeliklerini yitirip pörsüdükleri bir halde ortalığa aşırı tatlı kokular salıyordu. Sessizlikte arıların tekdüze vızıltıları duyuluyordu çitin öte yanından...

Birdenbire ayak sesleri, konuşmalar duyuldu. Kovanlığa doğru giden çılgada birileri yürüyordu.

Bir kadın sesi, "Hava çok sıcak!" dedi. "Ne dersiniz, bugün yağmur yağar mı?"

Çok yakından tanıdığı kocasının sesi de, "Bana kalırsa yağar, güzelim. Ancak geceden önce yağış bekleme. Daha sonra iyi bir sağanak boşanacak," karşılığını verdi.

Olga Mihaylovna elini çabuk tutup çardağın içine saklanırsa gelenlerin onu fark etmeden geçip gideceklerini, böylece kimseye gülümsemek zorunda kalmayacağını düşündü. Eteğini topladı, başını eğip çardağa girdi, içeri girer girmez de boynuna, kollarına buhar sıcaklığında bir hava çarptı. Eğer bu boğucu sıcak ile soluğunu kesen çavdar, dereotu, asma kokuları olmasa Olga Mihaylovna çardağın sap örtüsü altında, alacakaranlıkta gizlenip, dört gözle beklediği küçük bebeğini bol bol düşünebilirdi. Böylesine rahat ve dingindi içerisi.

Kadın sesi, "Ah, buralar ne kadar güzelmiş!" dedi. "Gelin, Piyotr Dmitriç, biraz oturalım!"

Olga Mihaylovna çalı çırpı arasından gelenleri gözlemeye koyuldu.

Kocasının yanındaki genç bayan o gün konukları arasında bulunan Liyuboçka Şeller'di. Liyuboçka enstitüyü yeni bitirmişti, on yedi-on sekiz yaşlarında çıtı pıtı bir kızdı. Şapkası ensesine kayan kocası çok içmekten dolayı gevşemişti, çevresine baygın baygın bakıyordu. İki yana devrile devrile yürüyerek çite yaklaştıktan sonra biçilmiş otları ayağının ucuyla bir yana itti. Sıcaktan yüzü pembeleşen, her zamanki gibi güzel olan Liyuboçka ise ellerini arkasında bağlayarak ayakta dikiliyor, yanındaki yakışıklı, iriyarı erkeğin ağır hareketlerini izliyordu.

Kadınların kocasını çok beğendiklerini bilen Olga Mihaylovna bundan hiç hoşnut kalmadı. Aslında Piyotr Dmitriç'in otları ayağıyla itip güzel bir kızla yan yana oturmasında, onunla havadan sudan gevezelik etmesinde kötü bir şey yoktu. Genç kızın hayranlık duyarak ona bakmasında da... Gene de Olga Mihaylovna kocasının evli bir erkek olarak evliliğine aldırmaz tavırlarından ötürü üzüldü; gizli gizli dinleyeceği ko-

nuşmalar yüzünden şimdiden hem korku hem de sevinç duymaya başladı.

Biçilmiş ot yığınının üstüne oturduktan sonra tatlı tatlı gerinen Piyotr Dmitriç, "Hadi, siz de oturun bir tanem," dedi. "Ha şöyle. Şimdi anlatın bakalım."

"Yaa! Olur mu? Ben anlatacağım, siz de uyuyacaksınız, öyle değil mi?"

"Ben mi uyuyacakmışım? Tanrı korusun! Sizin gözleriniz gibi güzel gözler üzerime çevrilmişken nasıl uyuyabilirim?"

Kocasının söylediklerinde, genç bayanın yanında şapkası ensesine kaymış olarak oturmasında da önemsenecek bir şey yoktu. Kadınların kocasını beğendiklerini, bu yüzden onu şımarttıklarını çok iyi bilirdi. Onlarla konuşurken kocası öyle tavırlara girerdi ki, herkes bunun ona çok yakıştığını söylerdi. Liyuboçka'ya karşı takındığı tavır öteki kadınlara karşı takındıklarından pek farklı değildi. Bununla birlikte Olga Mihaylovna kocasını kıskanmaktan kendini alamadı.

Kısa bir suskunluktan sonra Liyuboçka, "Lütfen söyler misiniz?" dedi. "Geçenlerde mahkemelik olduğunuz doğru mu?"

"Benim mi? Doğrudur, gerçekten mahkemeye düştük işte... Artık beni de suçlular arasında sayabilirsiniz, güzelim."

"Ne yüzden?"

Piyotr Dmitriç esnedi.

"Ne yüzden olacak... Siyaset yapmaya düşkünlüğümden... Bildiğiniz şu sağ sol çatışması. Benim gibi kurulu düzeni korumaya çalışan, tutucu bir yargıç, resmî bir belgede bölge mahkemesinin yargıçları Kuzma Grigoryeviç Vostriyakov ile Vladimir Pavloviç Vladimirov gibi kusursuz Gladstone'lar[1] hakkında küçük düşürücü deyimler kullanırsa..."

Piyotr Dmitriç bir daha esnedi, sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Toplumumuzda şöyle garip bir tutum vardır: Güneş, ay ve daha aklınıza gelen her konuda olumsuz düşünceler ileri sürebilirsiniz, ama liberaller aleyhinde kimse sizin tek laf söyleme-

1 1860-1890 arasında birkaç kez başbakanlık yapmış ünlü İngiliz devlet adamı – ç.n.

nize izin vermez! Sakın ha, Tanrı korusun! Bence özgür düşünceli adam çürümüş mantara benzer, elinizi sürmeye kalktınız mı, ortalık toza dumana boğulur."

"Aranızda nasıl bir olay geçti? Anlatır mısınız?"

"Önemli bir şey değil canım! Bir hiç yüzünden koptu bütün şamata. Basit bir öğretmen, babası kilisenin zangocu muymuş, neymiş, bir gün Yargıç Vostriyakov'un görev yaptığı bölge mahkemesine bir dilekçe vererek bir meyhanecinin kendisi hakkında aşağılayıcı sözler kullandığını, ona başkalarının yanında hakaret ettiğini ileri sürüyor. Durumdan anlaşıldığı kadarıyla öğretmen de, meyhaneci de bulut gibi sarhoşmuş, o nedenle ikisi de kendilerine yakışmayan hareketlerde bulunmuşlar. Ortada bir hakaret varsa, karşılıklı olmuş. Yargıç Vostriyakov'un yapacağı tek şey, huzuru bozdukları için ikisini de cezalandırıp duruşma salonundan atmak. Ama bizde kimse böyle davranmaz. Kişinin ve olayın özünden önce dış görünüş, etiket önem kazanır. Öğretmen ne kadar edepsiz biri de olsa öğretmendir diye haklı çıkarılır, meyhaneci ise ağzıyla kuş tutsa meyhane işlettiği için suçlu bulunmaktan kurtulamaz. Vostriyakov böylece meyhaneciyi hapse mahkûm ediyor, o da kararı üst mahkemeye götürüyor. Sonuçta üst mahkeme Vostriyakov'un kararını onayladı. Ben üst mahkeme üyesi olarak karara çekimser oy verdim, hükmün altına da kendi görüşümü yazdım, yargıçların ikisine de verip veriştirdim, işte bütün olay bu..."

Piyotr Dmitriç sakin sakin, ama iğneli, alaycı bir dille konuşuyordu. Aslına bakılırsa kendisi hakkında açılan dava konusunda hayli tedirgindi. Olga Mihaylovna onun o uğursuz üst mahkeme toplantısından eve döndükten sonra canının çok sıkkın olduğunu, durumu saklamaya çalıştığını unutamıyordu. Kocası zeki bir adamdı, çekimser oyunu açıklarken fazla ileri gittiğini anlamaz olur muydu? Korkusunu belli etmemek, bunu hem kendisinden, hem başkalarından saklamak için uğraştığı gözden kaçmıyordu. Gülünç olmayan bir şey için atılan yapmacık kahkahalar, gereksiz konuşmalar, yerli yersiz homurdanmalar hep bu yüzden değil midir? Onu mahkemeye

verdiklerini öğrendiği zaman tüm keyfi kaçmış, uykuları azalmış, evde her zamankinden çok pencerenin önünde dikilerek parmaklarıyla camda trampet çalmaya başlamıştı. Ancak canının sıkıldığını karısından gizlemeye çalışması, olanları ona anlatmaktan utanması Olga Mihaylovna'yı çok üzmüştü.

"Poltava iline gitmişsiniz, öyle mi?" diye sordu Liyuboçka.

"Evet, gittim. Döneli üç gün oluyor."

"Nasıl, güzel mi oralar?"

"Güzel, hem de çok güzel. Aslını söylemek gerekirse Poltava'ya bizim çiftlikteki otları biçtirmek için gitmiştim. Ukrayna ot biçme mevsiminde şiirsel bir güzelliğe sahiptir. Şimdi bakın, şu gördüğünüz ev, şu bahçe çok büyük bir yer. Ayrıca çalışan insan sayısı çoktur, ayrıca adamlar yorgunluk nedir bilmezler, o yüzden otların ne zaman biçilip bitirildiğini anlayamazsınız. Oysa orada topu topu yüz elli dönüm yerimiz var, hangi pencereden baksanız avucunuzun içindeymiş gibi bütün tırpancıları görürsünüz. Çayırlıkta ot biçilir, bahçede ot biçilir, eve gelen giden olmaz, fazla koşuşturmaca yoktur; ister istemez yalnız ot biçenleri görür, onların sesini işitirsiniz. Evin içi, dışarılar, her yer biçilmiş ot kokar; tan vaktinden günbatımına değin tırpancılar arı kovanı gibi işler... Sözün kısası, Ukrayna güzel memlekettir! İnanır mısınız, tapıncaklı kuyudan su çekip içtiğimde, ucuz çıfıt meyhanelerinde votka demlenirken, o sessiz akşamlar kulağıma kıytırık Ukrayna kemanı ile basit tef sesleri gelince yüreğim cız eder, 'Kal ulan şu çiftlikte, yaşa yaşayabildiğin kadar!' derim. Üst mahkeme duruşmalarından, zekice konuşmalardan, felsefe yapan kadınlardan, sonu gelmez yemekli toplantılardan uzak bir yaşamın özlemini çekerim."

Piyotr Dmitriç doğru söylüyordu. İşlerden dolayı hayli bunalmış, iyi bir dinlenme istiyordu. Poltava'ya son gidişinin tek nedeni, evdeki çalışma odasını, hizmetçileri, gelip giden tanıdıkları görmemek; ona yaralanan onurunu, yaptığı yanlışları anımsatacak şeyleri unutmak istemesiydi.

Liyuboçka birden ayağa fırladı, korkuyla elini sallamaya başladı.

"Ah, arı, arı! Sokacak!"

"Durun canım, sokmaz! Görüyorum, siz amma da korkakmışsınız!"

Genç kız, gözleri arıda, "Hayır, hayır, sokar!" diyerek geri geri yürüdü.

Piyotr Dmitriç de onun arkasından kalktı; kıza acırcasına, üzgün bir yüzle baktı. O sırada Ukrayna'daki çiftliğini, yalnızlığını, kimbilir, belki de şu genç, tertemiz, fazla kitap okumakla kafası yorulmamış, gebelikle vücudu bozulmamış, körpecik kızla evlenip birlikte nasıl mutlu yaşayacaklarını düşünüyor olmalıydı.

Konuşmalar, ayak sesleri kesilince Olga Mihaylovna çardaktan çıktı, eve doğru yürüdü. Kocasını kıskandığı için ağlamak geliyordu içinden. Piotr Dmitriç'in yorulduğunu, yaşamından hoşnut olmadığını, içinde bulunduğu durumdan dolayı utanç duyduğunu biliyordu. Bildiği bir şey daha vardı, o da insanların kendilerinden utandıkları zaman yakınları olan kişilerden kaçtıkları, içlerini dostlarına değil, başkalarına döktükleriydi. Aslında ne Liyuboçka'dan ne de şimdi evde kahve içen öteki kadınlardan kendisine bir tehlike geleceği açıkça ortadaydı. Gene de işin içinde anlaşılmadık, korkutucu bir şey vardı; kocasının yarı yarıya başkasının olduğunu hissediyordu.

Kocasını kıskanmasının, o yüzden canının sıkılmasının nedenini anlamaya çalışarak, "Hayır, buna hakkı yok!" dedi. "Bana böyle davranmamalı! Onunla açık açık konuşacağım!"

Hemen kocasını bulup onunla her şeyi konuşmaya karar verdi. Başka kadınların hoşuna gitmesi, bundan yararlanıp onlara yaklaşması yakışık almıyordu. Karısının hakkı olan bir şeyi ondan esirgeyip başka kadınlara vermesi düpedüz haksızlıktı, dürüstlüğe sığmazdı, karşısına çıkan ilk güzel kadına açılabilmek için düşündüklerini karısından saklaması, ruhunu, vicdanını ona açmaması çok çirkindi. Karısı ne yapmıştı ona? Suçu neydi? Son zamanlardaki ikiyüzlü tavırları da kabak tadı vermeye başlamıştı. Sürekli naz yapıyor, kaçamaklı davranıyor, düşündüğünden farklı şeyler söylüyor, aslında neyse, nasıl biri olması gerekiyorsa ondan başka türlü görünmeye çalışıyordu. Bütün bu yalanlar ne içindi? Aklı başında bir adama yalan söylemek

yakışır mıydı? Eğer yalan söylüyorsa hem kendini, hem yalan söylediği kişiyi küçük düşürmüş olmuyor muydu? Yalan söylediği konuya karşı da saygısızlık değil miydi bu? Mahkemede yargıç, kürsüsünde numara yapıp düşündüklerinden başka türlü konuşuyorsa, evde sofradayken dayısını güç durumda bırakmak için resmî mercilerin ayrıcalıklarını kendine göre yorumluyorsa, bu tavrıyla hem mahkemeye, hem kendine hem de onu dinleyenlere beş paralık değer vermediğini göstermiş olmuyor muydu?

Bahçedeki ana yola gelince Olga Mihaylovna bir sebeple evden ayrılmış da geri dönüyormuş gibi yaptı. Terasta erkekler likör içip yaban yemişi yiyorlardı. Bunlardan nükteciliğiyle tanınan, geveze, şişman, yaşlıca sorgu yargıcı müstehcen bir fıkra anlatıyor olmalı ki, evin hanımını görünce kalın dudaklarını eliyle kapattı, gözlerini belertti, ayakta duruyorken iskemlesine çöküverdi.

Olga Mihaylovna ilçedeki memurların hiçbirinden hoşlanmazdı. Onların gösteriş düşkünü hantal karılarından, kadınların dedikodularından, birbirlerinin evine sık sık gidip gelmelerinden, biti kadar sevmedikleri halde kocalarını pohpohlamalarından nefret ederdi. Şimdi bile evinde yiyip içtikten sonra dışarı çıkmaya hazırlandıkları sırada onların varlıklarına zor katlanıyordu.

Sorgu yargıcına kabalık etmiş olmamak için onu görmezlikten gelmeyip, parmağını ona gözdağı verircesine salladı, yapmacıklı bir tavırla sırıttı. Salondan sonra oturma odasına geçerken sanki ev işleriyle ilgileniyormuş gibi davranıyordu. Bu sırada, "Ya beni biri durdurursa? Aman, Tanrı korusun!" diye düşündü. Ne var ki, sonunda kendisi durdu. Oturma odasında piyano çalan bir genci nezaket gereği biraz dinledi, ardından "Bravo, Bay Jorc!" diyerek iki kez el şaklattı, sonra yürüyüp gitti.

Kocasını çalışma odasında buldu. Masada oturmuş, bir şeyler düşünüyordu. Asık suratı, dalgın duruşu yanında sert yüzünün suçlu bir görünüşü vardı. Olga Mihaylovna sofrada dayısıyla tartışan, sofrada olmadığında ise başka biri olarak bili-

nen kocası Piyotr Dmitriç'i değil, yalnız onun bildiği, yorgun, suçlu suçlu bakan, yaşamaktan bezgin başka bir adam görüyordu karşısında. Odasına sigara almak için uğramış olmalıydı. Tıka basa sigara dolu tabaka, masasında açık duruyordu, bir elini çekmecenin gözüne sokmuştu. Bu pozda donup kalmış gibiydi...

Olga Mihaylovna bu görünüşüyle ona çok acıdı. Kocasının perişan bir durumda olduğu, sığınacak başka bir yer bulamadığı, kendi kendisiyle mücadele ettiği açıkça belliydi. Olga Mihaylovna hiç ses çıkarmadan onun yanına yaklaştı; sofra başındaki tartışmaları çoktan unutmuş, öfkesi geçmiş gibi davranarak tabakasını kapatıp kocasının yan cebine soktu.

"Ona ne söylesem?" diye geçirdi içinden. "Derinlere daldıkça yalanın geri çıkılması zor, karanlık bir ormana benzediğini mi söylesem? En iyisi şöyle diyeyim: Yapmacıklı rolüne kendini kaptırmakta öyle ileri gittin ki, seni sayıp seven, suçsuz, zararsız insanları çok incittin. Hadi, git de onlardan özür dile. Suratsız ciddiliğini bırakır, her şeyi şakaya vurursan rahatlarsın. Eğer tümüyle sessizlik, yalnızlık istiyorsan seninle istediğin yere gelmeye hazırım."

Piyotr Dmitriç karısıyla göz göze gelince sofrada, konuklar arasındaki yüz anlatımını yeniden takındı. Gevşek, biraz alaycı, her şeye boş veren biri gibi duruyordu. Esneyerek oturduğu yerden doğruldu. Saatine baktıktan sonra, "Oo, beş olmuş!" dedi. "Konuklar lütfedip gece on birde giderlerse onlarla altı saati daha birlikte geçirmemiz gerekecek. Aman ne keyif! Ne keyif! Bundan iyisi can sağlığı!"

Bir yandan ıslık çalarak, bir yandan da her zamanki gibi ağır ağır yürüyerek çalışma odasından çıktı. Önce salondan, ardından oturma odasından geçtiği, bir şeylere güldüğü, piyano çalan gence, "Bravo! Bravo!" diyerek pohpohladığı duyuluyordu. Sonra ayak sesleri şıp diye kesildi. Bahçeye çıkmış olmalıydı. Artık kıskançlık değil, üzüntü değil, gerçek bir nefret bu yürüyüşe, gülüşe, sese karşı Olga Mihaylovna'nın yüreğini kinle doldurdu. Pencereye yaklaşarak bahçeye baktı. Kocası bahçe yoluna varmıştı. Bir eli cebinde, öbür elinin parmaklarını böğ-

rüne bastırıp çıtlatarak, başı geriye atılmış durumda, o ağır yürüyüşüyle iki yana sallana sallana gidiyordu. Sanki çevresinden, yaşamından çok memnundu, güzel bir yemek yemişti, midesi yediklerini kolayca sindiriyordu.

Karşıdan, bahçe yolundan iki ilkokul öğrencisi göründü. Anneleri çiftlik sahibi Bayan Çijevskaya'nın yanına, kentteki okullarından yeni gelmişlerdi. Yanlarında onlara eğitmenlik yapan, beyaz ceketli, dar pantolonlu bir üniversite öğrencisi vardı. Çocuklar ile eğitmen, Piyotr Dmitriç'le karşı karşıya gelince durdular; pek olasıdır ki, onun doğum gününü kutladılar. Piyotr Dmitriç omuzlarını gösterişli bir hareketle oynatarak çocukların yanaklarını okşadı, yüzüne bakmaksızın gence elini uzattı. Üniversiteli, buranın havasını pek beğendiğini söyleyip Petersburg'un havasıyla karşılaştırmış olmalı ki, Piyotr Dmitriç, evinde bir konukla değil de icra memuruyla ya da mahkemede bir tanıkla konuşuyormuş gibi yüksek sesle, "Nasıl? Petersburg'da hava soğuk mu?" diye sordu. "Aman azizim, burada havaların en güzeli var! Meyvelerin de en bolu... Mmm! Öyle değil mi?"

Gene bir eli cebinde, öbür elini çıtlatarak yürümesini sürdürdü. Kocası ceviz ağaçlarının ardında gözden silininceye değin Olga Mihaylovna ona hep arkasından baktı, ama garip tavırlarına bir türlü anlam veremedi. Bu otuz dört yaşındaki adam oturaklı general yürüyüşünü nereden edinmişti? Ağır, çalımlı adım atışlar neyin nesiydi? Sesindeki, amirlere özgü titreyişle birlikte "azizim", "mmm", "öyle değil mi" deyişleri kimden kapmaydı?

Olga Mihaylovna evliliklerinin ilk aylarında evde tek başına kalmamak için kocasıyla birlikte onun görev yaptığı mahkemeye gider, duruşmaları izlerdi. Bazı günler Piyotr Dmitriç vaftiz babası Kont Aleksey Petroviç'in yerine mahkeme başkanlığı yapardı. Başkanlık koltuğuna oturunca sırtında üniforması, göğsünde saat zinciriyle tümüyle değişir, bambaşka bir adam olurdu. Gösterişli hareketler, gökgürültüsü gibi bir ses, "mmm", "nasıl", "öyle mi" deyişler, herkese boş veren tavırlar... Olga Mihaylovna'nın evde görmeye alıştığı olağan, insani özellikler o gösterişli tavırların ardından birdenbire kaybolur gider; kol-

tukta sanki Piyotr Dmitriç değil, herkesin "sayın başkan" dediği bir adam oturmaya başlardı. Kendisinin etkili bir kişi olduğu bilincine vardığından olacak, yerinde rahat oturamazdı. Zile basmak, insanlara sert sert bakmak, birine bağırıp azarlamak için fırsat kollardı sanki. Gözleri görmez, kulakları işitmez olurdu her nedense. Bu körlük, sağırlık ona nereden gelmişti acaba? Gösteriş yaparcasına alnını buruşturarak, duruşmaya katılanlara yüksek sesle konuşmalarını, masaya yaklaşmalarını söylerdi. Oturduğu makamın yüceliğinden olsa gerek; yüzleri, sesleri ayırt edemezdi kolay kolay. O sırada karısı Olga Mihaylovna masaya yaklaşmış olsa, ona da, "Adınız nedir?" diye sorardı herhalde. Köylü tanıklara "sen" der, duruşma salonundakilere bazen öyle bağırırdı ki, sesi ta sokaktan işitilirdi. Avukatların ondan çekmediği kalmazdı.

Eğer avukatlardan biriyle konuşması gerekirse ona biraz yan döner, gözlerini kısarak tavana bakardı. Bununla, "Duruşmada avukatın ne işi varmış? Ben onları kabul etmiyorum. Böylelerini adam yerine koymam!" der gibiydi. Avukat biraz gösterişsiz giyinmişse yandığı gündü. Onu dinlerken sanki kulak kesilir, bakışlarıyla ölçüp biçerek adamı karşısında ezmeye çalışırdı. "Şuna bakın, bir de avukat olmuş!" dercesine... "Bununla ne demek istiyorsunuz, azizim?" diyerek sık sık sözünü keserdi adamcağızın. Eğer karşısına ağdalı konuşan bir avukat çıkar da kullandığı bir sözcüğü yanlış söylerse bir anda canlanır, karakuş kesilirdi. "Nasıl? Ne dediniz? Ne anlama geliyor o söylediğiniz?" diye adama hayli çullandıktan sonra, "Bilmediğiniz sözleri kullanmayın!" diye akıl verirdi. Savunmasını bitiren avukat yüzü kıpkırmızı, kan ter içinde yerine oturduğunda Piyotr Dmitriç kendinden memnun gülümser, utku kazanmış bir komutan edasıyla iskemlesinin arkasına yaslanırdı. Onun avukatlara böyle davranması biraz Kont Aleksey Petroviç'ten kapmaydı. Ancak kont yaşlı, babacan bir adam olduğu için, "Avukat, biraz susunuz!" dediğinde avukatlarca doğal karşılanırdı. Piyotr Dmitriç'in çıkışları ise kabaydı, çok yapmacıklı kaçıyordu.

II

Alkışlar yükseldi. Genç adam piyano çalmayı bitirmişti. Konukların varlığını anımsayan Olga Mihaylovna oturma odasına koşarak piyano çalan gencin yanına yaklaştı.

"Ah, kulaklarım hep sizdeydi," dedi. "Çok güzel çalıyorsunuz. Büyük bir yeteneğiniz olduğu belli. Bizim piyanonun ayarı biraz bozuk, öyle değil mi?"

Tam o sırada iki ilkokul öğrencisi ile üniversiteli eğitmen içeri girdiler. Olga İvanovna onların yanına koştu, sevinçle, "A, Mitya ile Kolya gelmişler!" dedi. "Aman, aman ne kadar da büyümüşsünüz! Tanımakta güçlük çektim. Hani, anneniz nerede?"

Üniversiteli genç aşırı serbest bir tavırla, "Eşinizin doğum gününü kutlarım," diye karşılık verdi. "İkinize de mutluluklar dilerim! Yekaterina Andreyevna da yaş gününüzü kutluyor. Gelemeyeceği için özür diledi. Biraz rahatsız da..."

"Kendisi kocamın yaş gününe gelmemekle hiç iyi etmedi. Bütün gün onu bekledim. Petersburg'dan geleli çok oluyor mu? Orada havalar nasıl?"

Sorularının yanıtını beklemeden küçük öğrencilere döndü, sevecen bir tavırla, "Ah, ne kadar da büyümüşsünüz!" dedi. "Önceleri hep dadınızla gelir giderdiniz, şimdi ikiniz de koskoca adam oldunuz. Eskiler yaşlanıyor, gençler ise büyüyor... Yemek yediniz mi? Karnınız tok mu?"

Onu üniversiteli genç yanıtladı:

"O konuda rahatsız olmayın, efendim!"

"Öğle yemeği yememişsinizdir ama!"

"Gerçekten rahatsız olmayın! Önemli değil."

Olga Mihaylovna sesinde sabırsızlık ve can sıkıntısıyla, kabaca, "Yemek yemek istiyorsunuz, değil mi?" diye sordu bir daha.

Elinde olmaksızın ağzından çıkan sözlerin sertliğini anlayarak öksürdü, gülümsedi; yumuşak bir sesle, "Nasıl da büyümüşsünüz!" dedi. "Hadi, gidelim de bir şeyler yiyin."

Eğitmen genç bir daha üsteledi:

"Tanrı aşkına rahatsız olmayın!"

Onun "rahatsız olmayın" demesine karşılık küçüklerin hep

susması üçünün de aç olduklarını gösteriyordu. Olga Mihaylovna onları yemek odasına götürdü, Vasili'ye sofra kurmasını buyurdu. Üçünü masaya oturturken, "Anneniz gelmemekle hiç iyi etmedi," dedi bir daha. "Bizi unuttu artık. Hoş bir hareket yapmadığını söyleyin kendisine. Olur mu?"

Gence döndü.

"Hangi fakültede okuyorsunuz?"

"Tıp fakültesinde."

"Biliyor musunuz, doktorlara karşı büyük saygım vardır. Kocamın da doktor olmasını çok isterdim. Ameliyat ya da otopsi yapmak için insanın ne kadar cesur olması gerekir, düşünebiliyor musunuz? Siz böyle şeylerden korkmuyor musunuz? Şu gençler ne yaman, vallahi! Ben olsam korkumdan ölürdüm. Votka içer misiniz?"

"Rahatsız olmayın!"

"Yoldan geldiğinize göre içersiniz. Kadın olduğum halde ben bile ara sıra içiyorum. Mitya ile Kolya da şarap içerler. Çok hafiftir, bir şey olmaz. Ne kadar da büyümüşler, şunlara bakın! Bugün evlendirmeye kalksanız evlenirler."

Olga Mihaylovna durmadan konuşuyordu. Bu konuda inandığı bir şey vardı: Konukları oyalarken konuşmak onları dinlemekten daha kolaydı, duruma daha uygun kaçardı. Konuşurken insan onların sorularına ne yanıt vereceğini düşünmez, dikkatini toplamasına gerek kalmaz, yüzünün anlatımını değiştirmek için uğraşmazdı. Üniversite öğrencisi ev sahibi bayanın iyi bir öğrenim gördüğünü bildiği için onunla konuşurken ciddi davranmaya çalışıyordu.

Olga Mihaylovna daha önce de sorduğunu unutarak, "Hangi fakülteye gidiyorsunuz?" diye sordu bir daha.

"Tıp fakültesine."

"Ya! Demek ki doktor olacaksınız?"

Birden, çoktandır evindeki bayan konuklarla ilgilenmediğini anımsadı, iskemleden kalkarak, "Çok iyi, çok iyi!" dedi. "Kendim de tıp fakültesine gitmediğim için üzgünüm. Şey, yemeğinizi yedikten sonra bahçeye çıkarsınız. Orada sizi genç bayanlarla tanıştırırım."

Odadan çıkınca saatine baktı, altıya beş vardı. Zamanın böylesine yavaş geçmesine şaşırdı. Konukların evlerine dağılacakları gece yarısına dek daha tam altı saat vardı. Nasıl geçirecekti bunca zamanı? Konuklara ne söyleyecek, kocasına karşı nasıl bir tutum takınacaktı?

Yemek odasında, terasta tek insan yoktu. Herkes bahçeye dağılmıştı. Seslerin, gülüşmelerin geldiği, kroket oynayanların bulunduğu yere doğru hızlı hızlı yürürken, "Çay vaktine dek ya kayın korusunda gezmelerini önermeli ya da hepsini sandal gezisine götürmeli. Yaşlılar da iskambil oynarlar..." diye düşünüyordu.

Kroket oyuncularının yanından boş şişelerle dönen uşağı görerek, "Hanımlar nerede?" diye sordu.

"Ahududu ağaçlarının altındalar, efendim. Beyefendi de orada."

Kroket alanından birinin şöyle bağırdığı duyuldu:

"Tanrım, şunun yaptığına bakın! Size bin kez söylemedim mi, Bulgarlar hakkında ne düşündüğümüzü belirtmek için önce onları yakından tanımak gerekir diye? Gazete okuyarak onlar hakkında düşünce sahibi olunamaz!"

Ya bu bağırmadan dolayı ya da başka bir nedenden ötürü, Olga Mihaylovna tüm bedeninde, özellikle bacakları ile omuzlarında büyük bir yorgunluk hissetti. Artık ne konuşmak istiyordu, ne birini dinlemek ne de durduğu yerden kıpırdamak...

"Grigori," diye seslendi sesini yükselterek. "Konuklara çay ya da başka bir şey verirken bana bir şey danışmayın, soru sormayın, benimle konuşmayın. Gereken her şeyi kendiliğinizden yapın lütfen. Ayaklarınızı da yere vurmayın. Artık dayanamayacağım..."

Konuşmasını bitirmeden kroket oynayanların yanına yürüdü, ancak son anda aklına bayanlar gelerek ahududu ağaçlarının bulunduğu yere doğru yöneldi. Çevrede her şey, özellikle gökyüzü, eskisi gibi yağmur beklentisi içinde somurtuyordu, bunaltıcı bir sıcak vardı, havanın bozacağını hisseden karga sürüleri bağrışıp çağrışarak uçuyordu ağaçların tepesinde. Bahçenin derinliklerine gidildikçe yollar daralıp koyulaşıyor,

daha bir ıssızlaşıyordu. Ahlat, ekşi elma, meşe fidanlarının, yaban alıçlarının sıklaştığı böyle daracık bir yolda Olga Mihaylovna'nın çevresini bir sürü tatarcık sardı. Kadıncağız elleriyle yüzünü kapattı, karnındaki bebeği düşünmeye başladı. Grigori, Mitya, Kolya, o sabah kocasının doğum gününü kutlamaya gelen köylülerin yüzleri canlandı gözünün önünde...

Birilerinin ayak seslerini işiterek gözlerini açtı. Karşıdan dayısı Nikolay Nikolayiç hızlı hızlı yürüyerek geliyordu. Adamcağız soluk soluğa kalmıştı. Onu görünce sevindi.

"Ah, güzelim, sen miydin? Karşılaştığımıza çok memnun oldum. Sana bir çift sözüm var, fazla zamanını almayacağım..."

Sinekkaydı tıraşlı, terden kızarmış yüzünü mendiliyle sildi, birkaç adım geriledi, ellerini çırptı, gözlerini kocaman kocaman açtı. Zorlukla yutkunarak, "Sevgili yeğenim, bu rezillik daha ne kadar sürecek!" dedi. "Sorarım sana, bunun bir sınırı yok mu? Kocan olacak adamın herkesin moralini bozan, benim gibi aklı başında, olumlu düşünen insanların kutsal saydığı değerleri ayaklar altına alan sapık görüşlerinden söz etmeyeceğim. Ama artık edebini takınsın! Nedir onun bu yaptıkları? Bağırıp çağırıyor, boyuna homurdanıyor, türlü türlü numaralar çevirerek kendini Napoléon Bonaparte yerine koyuyor... Kimseye söz hakkı tanıdığı yok! O ne gösterişli hareketler, general tavırları, herkesi küçük gören ses tonu? Söyler misin, necidir o? Ne sanıyor kendisini? Şans eseri zengin bir kızla evlenmiş, olup olacağı küçük toprak sahibi bir devlet memuru! Adım başı karşımıza çıkan, gösteriş düşkünü bir züppeden başkası değil. Şçedrin'in romanlarında böyle tipleri çok bulursunuz. Yemin ederim, kafasının bir tahtası eksik senin kocanın. O Aleksey Petroviç adındaki yaşlı kont, o tarla sıçanı haklı vallahi! Günümüzün çocukları ile gençlerinin kolay kolay adam olamadıklarını, kırk yaşına değin araba sürücülüğü ile generallik arasında bocaladıklarını söylememiş miydi? Öyle değilse bile büyüklük hastalığına yakalanmış bulunuyor kocan olacak herif!"

"Doğru söylüyorsun, dayıcığım. İzin ver de geçeyim."

Yaşlı adam yana çekilmedi.

"Bunun sonunun neye varacağını hiç düşündün mü? Tutuculuk safsatası ile generallik taslamasının sonu neyle bitecek? Mahkemeye de düştü en sonunda. Ne diyeyim, hayırlısı olsun! Öylesine ileri gitti ki, kendini zorla sanık sandalyesine oturttu... Davası Yüksek Yargıçlar Kurulu'nda görülecek. Bundan daha kötüsü gelmiyor insanın aklına; ikincisi, o herif herkesle bozuştu. Bak, doğum gününe gelenler arasında ne Vostriyakov var, ne Yahontov, ne Vladimirov, ne Şevud ne de Kont Aleksey Petroviç'in kendisi... Tutuculukta Aleksey Petroviç'le atbaşı gittiği halde o bile gelmedi. Göreceksin, bir daha da gelmez!"

"Bunları bana niçin söylüyorsun, dayı? Benimle ne ilgisi var?"

"Nasıl ne ilgisi var? Sen onun karısı değil misin? Akıllısın, yüksek öğrenim gördün, onu doğru dürüst bir insan yapmak için çaba göstermen gerekmez mi?"

Olga Mihaylovna sertçe, "Okullarda zor insanları nasıl etkileyeceğimizi bize öğretmiyorlar, dayıcığım!" dedi. "Bu durumda beni yüksekokula gönderdiniz diye hepinizden özür dilemeliyim. Kocamı düzeltemeyeceğimi anladım. Beni dinler misin, dayı, her gün senin de kulağının dibinde aynı bıktırıcı vızıltı sürer giderse, sen de yorulup kaçmaz mısın? Bir yıl boyunca aynı şeyleri dinledim, hep aynı şeyleri... Bizim de canımız var, bize de acıyın!"

Dayının yüzü ciddileşti, yeğenini meraklı bakışlarla süzdü, ağzı alaycı bir gülüşle çarpıldı. Şarkı söyler gibi sözcükleri uzatarak, "Ya, demek öyle!" dedi. "Çok özür dilerim!"

Bunun ardından gösterişli bir biçimde yerlere değin eğildi.

"Sevgili yeğenim, kocanın etkisi altına girdiğini, eski görüşlerinin değiştiğini daha önce söyleseydin ya! Niçin söylemedin? Çok özür dilerim!"

Olga Mihaylovna öfkeyle bağırdı:

"Evet, görüşlerim değişti. Buna bir diyeceğin var mı?"

"Çok çok özür dilerim!"

Yaşlı dayı bir kere daha yerlere değin eğildi, ayaklarını birbirine vurarak yana çekildi, geriye çark edip yürüdü.

Olga Mihaylovna, "Bunak! Evine gitse ya! Niye gitmiyor?" diye söylendi.

Bayanları, gençleri ahududu ağaçlarının bulunduğu bahçe köşesinde buldu. Kimisi ahududu yiyor, ahududu yemekten bıkanlar karıklarda dolaşıyor, fiy topluyordu. Ahududu ağaçlarının biraz yan tarafında, elma yüklü dalları sırıklarla desteklenmiş elma ağacının yakınında Piyotr Dmitriç ot biçmekteydi. Saçları alnına düşmüş, kravatı çözülmüş, saatinin zinciri yelek cebinden sarkmıştı. Her adım atışında, her tırpan sallayışında becerikliliği, fiziksel gücü kendini belli ediyordu. Liyuboçka ve komşuları Albay Bukreyev'in kızları Natalya ile Valentina hemen oracıkta ayakta dikiliyor, onu seyrediyorlardı. Natalya ile Valentina (ya da onlara herkesin dediği gibi Nala ile Vata) kansız, hastalık derecesinde şişman, on altı-on yedi yaşlarında iki genç kızdı. Birbirine çok benzeyen kardeşlerin giysileri de aynıydı. Piyotr Dmitriç onlara ot biçmeyi öğretmek istercesine, "Gördüğünüz gibi çok kolay," dedi. "Tırpanı iyi tutmak, bir de heyecanlanmamak gerekir. Yani gereğinden çok enerji harcamamalısınız. Bakın, işte böyle..."

Tırpanı Liyuboçka'ya uzattı.

"Bir de siz denemek ister misiniz? Alın, hadi!"

Liyuboçka tırpanı beceriksizce tuttu, yüzü kızardı, kahkahayla gülmeye başladı.

Olga Mihaylovna onların yanına geldiğini herkes işitsin diye sesini yükseltti.

"Korkmayın, Liyubov Aleksandrovna! Çekinmenize gerek yok. Hemen öğrenirsiniz. Bir Tolstoycuyla[2] evlenecek olursanız ister istemez siz de ot biçeceksiniz."

Liyuboçka tırpanı yukarı kaldırdı, yeniden bir kahkaha attı, sürekli gülmesi gücünü azalttığı için ot biçmeye girişmeden elindeki aleti yere bıraktı. Bir yandan bu davranışından dolayı utanıyor, bir yandan da büyüklerin kendisiyle yetişkin bir insanla konuşur gibi konuşmaları hoşuna gidiyordu. Korkmadan tırpanı Nata aldı eline. Yüzü soğuk ve ciddiydi, gülümsemiyordu. Ancak ilk sallayışta tırpanın ucunu otlara sapladı. Bunun üzerine kardeşi gibi aynı soğukkanlılıkla, gülmeden Vata aldı tırpanı eline, ama o da ucunu toprağa sapladı; iki kızkar-

2 Doğa içinde köylüler gibi sade yaşamayı seven kişi anlamında – ç.n.

deş bir şey olmamış gibi kol kola girdiler, ahududu ağaçlarına doğru yürüdüler.

Piyotr Dmitriç durmadan gülüyor, küçük oğlanlar gibi şaklabanlıklar yapıyordu. Çocuksu, şakacı tavırları, saf davranışları çok yakışıyordu ona, bu da Olga Mihaylovna'nın pek hoşuna gidiyordu. Ancak genellikle fazla sürmezdi kocasının çocuksu tavırları. Bu sefer de tırpanla bir süre oyalandıktan sonra girişti̇ği oyuna ciddi bir hava vererek, "Tırpanla ot biçerken kendimi her zamankinden daha doğal, daha zinde hissederim," dedi. "Beni yalnız zihin çalışmasıyla yetinmeye zorlasalar çok geçmez çıldırırdım. Kültür adamı olarak doğmadığımı biliyorum. Ot biçmek, çift sürmek, ekin ekmek, atları gezdirmek en hoşlandığım şeylerdir."

Onu seyreden kadınlarla onun arasında bedensel çalışmanın üstünlükleri, kültürün ayrı bir konu olduğu, çok paranın zararları, mülkiyet üstüne bir tartışma başladı. Kocasını dinleyen Olga Mihaylovna evlenirken ona getirdiği drahomayı düşündü ister istemez.

"Bir gün gelecek, kendisinden daha varlıklı olduğum için bana kin besleyecek. Biliyorum gürurlu, onuruna düşkün bir adamdır. Çok bakımdan bana borçlu olduğunu düşündükçe beni bağışlamayacaktır," diye geçirdi içinden.

Gidip ahududu yemekte olan Albay Bukreyev'in yanında durdu, onların konuşmalarına o da katıldı. Kocası da onunla birlikteydi.

Albay yana çekilerek ikisine yer açtı.

"Buyurun, burada daha olgunları var" dedi.

Sonra sesini daha da yükseltti. "Ha ne diyordum? Proudhon mülkiyetin hırsızlık olduğunu özellikle vurgular. Doğrusunu söylemek gerekirse ben Proudhon'u filozof saymam. Bence Fransızlar felsefe konusunda biraz yaya kaldılar."

Piyotr Dmitriç;

"Proudhon'lardan, Bokl'lerden söz açılınca tüm bilgisizliğim ortaya çıkar," dedi. "Bu konuda karıma başvurmak en iyisidir. Fakültede Schopenhauer'ları, Proudhon'ları didik didik etmiştir."

Bu söz üzerine Olga Mihaylovna'nın yeniden canı sıkıldı. Birtakım önemli işleri çıkmış, bunları bir an önce bitirmesi gerekiyormuş gibi bir tavır takınarak armut, elma ağaçlarına doğru yürüdü, dar çılgadan geçip bahçıvanın evine yöneldi. Eşikte bahçıvanın karısı Varvara oturuyordu, yanında da saçları kısacık kesilmiş, koca kafalı dört oğlan vardı. Kadın beşinci çocuğuna gebeydi, hesabına göre İlya Yortusu'nda doğurması gerekiyordu. Olga Mihaylovna selam verdikten sonra kadına, çocuklara uzun uzun baktı.

"E, nasılsın bakalım?"

"Eh, şöyle böyle..."

Ortalığa bir sessizlik çöktü, iki kadın konuşmadan birbirlerini anlıyor gibiydiler. Sonra Olga Mihaylovna, "İlk kez çocuk doğurmak korkunç bir şey gibi geliyor bana. Acıya dayanamayıp öleceğimi sanıyorum," dedi.

"Bana da hep öyle gelirdi, gördüğünüz gibi, yaşıyorum. Korkmayın, bir şey olmaz..."

Üst üste gebe kalan Varvara, yanında çalıştığı hanımına biraz tepeden bakar, onunla öğüt verir tavırla konuşurdu. Olga Mihaylovna ise ister istemez onun kendisine üstünlüğünü kabul eder, o yüzden onu bunaltan korkularından, doğacak çocuğundan söz açmak istediği halde bunun Varvara'nın gözüne önemsiz, safça şeyler gibi gözükmesinden çekindiği için susarak konuyu berikinin açmasını beklerdi. Gene böyle beklerken ahududu ağaçlarının altından Piyotr Dmitriç seslendi:

"Olya, hadi, eve gidelim!"

Konuşmadan oturmak, kafasını dinlemek, Varvara'yı seyretmek Olga Mihaylovna'nın çok sevdiği bir şeydi. Bıraksalar hiçbir şey yapmadan akşama dek onun yanında kalabilirdi. Ama çağırmışlardı işte, gitmesi gerekiyordu. Tam bahçıvanın evinden ayrılmıştı ki, karşıdan Liyuboçka ile Nata, Vata kardeşlerin ona doğru koştuklarını gördü. Son ikisi birkaç adım kala yerlerinde çakılıp kaldılar; Liyuboçka ise yanına gelerek boynuna sarıldı, yanaklarını, boynunu öpmeye başladı.

"Sevgili Olga Mihaylovna! Bir tanem, anacığım! Çay içmeye adaya gidelim! Ne olur gidelim, ha?"

O zaman iki kardeş de yüzleri gülmeksizin, "Adaya gidelim! Adaya gidelim!" diye tutturdular.

"Ama güzellerim, çok geçmeden yağmur yağacak."

Liyuboçka ağlamaklı bir yüz takındı.

"Hayır, yağmaz! Yağmur yağmayacak! Herkes gitmek için can atıyor, sevgili Olga Mihaylovna!"

O sırada Piyotr Dmitriç geldi yanlarına.

"Herkes piknik yapmak için adaya gitmeye hazırlanıyor, Olga. Gerekli önlemleri alır mısın? Bizler sandallarla gideriz, semaverler filan da hizmetçilerle birlikte arabayla götürülür."

Böyle diyerek karısının koluna girdi, ikisi yan yana yürüdüler. Olga Mihaylovna'nın içi içine sığmıyor, kocasına tatsız bir şey söylemek için büyük bir istek duyuyordu. En azından ona getirdiği drahoma türünden iğneleyici bir şey söylemeliydi. Düşünürken birden aklına geldi:

"Kont Aleksey Petroviç niçin gelmedi?" diye sordu. "Gelmediğine çok üzüldüm."

Kocası hemen bir yalan kıvırdı.

"Tam tersine, ben sevindim. Çoktandır konuşmaları kabak tadı vermeye başlamıştı."

"Ama yemekten önce sabırsızlık içinde yolunu gözlüyordun..."

III

Konuklar yarım saattir sandalların bağlı bulunduğu kazıkların yanında bekliyorlardı. Durmadan konuşuyorlar, gülüyorlar, telaş içinde sandallara sığmayaklarını söylüyorlardı. Kayıklardan üçü tıklım tıklım dolmuştu, iki tanesi ise boş duruyordu. Bunları kazığa bağlayan zincirlerin kilitlerini açamadıkları için anahtar almak üzere birkaç kez eve adam göndermişlerdi. Konuklardan kimisi anahtarların Grigori'de, kimisi kâhyada olduğunu ileri sürdü; bazıları da demirciyi çağırtıp kilitleri kırdırmayı önerdi. Her kafadan bir ses çıkıyor, kimin ne dediği anlaşılmıyordu. Sabrı taşan Piyotr Dmitriç ırmak kıyısında dolaşarak bağırmaya başladı:

"Kimsenin bir şeye aklının erdiği yok! Anahtarlar evin girişindeki pencerenin önünde dururdu. Onları kim almış olabilir? Kâhya aldıysa o adama söyleyin, gitsin kendisine başka sandal bulsun!"

Sonunda anahtarlar bulundu, bu sefer de küreklerin eksik olduğu anlaşıldı. Yeni bir telaş başladı bunun üzerine. Kıyıda dolaşmaktan sıkılan Piyotr Dmitriç kavaktan oyma daracık kayığına atladığı gibi sahilden açıldı, bu sırada az kaldı dengesini yitirerek suya düşüyordu. Onun peşinden kadınların kahkahaları, çığlıkları arasında öbür sandallar da kıyıdan ayrıldılar.

Beyaz bulutlarla kaplı gökyüzü, kıyıdaki ağaçlar, sazlar, insan dolu sandallar, kürekler aynada yansır gibi yansıyordu suyun yüzeyinde. Sandalların altında, ta derinlerde gökyüzü sanki sonsuz uçurumun dibindeymiş gibi gözüküyor, orada kuşlar uçuşuyordu. Çiftliğin bulunduğu sahil yüksekçeydi, kıyıya dimdik iniyordu, her yerde ağaçlar vardı; öbür sahil ise düzdü, sulak çayırlarla örtülüydü, yer yer gölekler ışıldıyordu. Sandallar kıyıdan yüz adım kadar uzaklaşınca düz sahilde, hüzünlü salkımsöğütlerin arkasında köy evleri, hayvan sürüleri gözüktü; şarkılar, sarhoş çığlıkları, armonika sesleri duyulmaya başladı.

Geceleyin ağ germiş balıkçıların kayıkları ırmağın şurasında burasında karşılarına çıkıyordu. Bunlardan birinde eğlenen çalgıcılar kendi yaptıkları kemanları, viyolenselleri çalarak geçip gittiler.

Sandallardan birinin dümeninde Olga Mihaylovna vardı. Genç kadın bir yandan gülümseyip konuşarak konukların gönlünü hoş tutmaya çalışırken bir yandan da kocasını izliyordu. Piyotr Dmitriç en önde gitmekteydi; ayakta, tek kürekle yönetiyordu bindiği kayığı. Konukların "cankurtaran", kendisinin ise "Pendarakl" diye adlandırdığı sivri uçlu hafif kayık uçarcasına kayıyordu. Kayık sinsi görünüşüyle sanki içindeki yolculardan nefret ediyor, bir yolunu bulup üstündeki ağır yolcuların ayakları altından kaçıp kurtulmak için fırsat kolluyor gibiydi. Olga Mihaylovna kaçamak bakışlarla kocasına bakarken onun bütün kadınların hoşuna giden yakışıklılığından, biçimli ensesinden, duruşundan, kadınlarla senli benli konuşmasından dolayı

üzüntüden kahroluyordu. Bir yandan aynı sandalda giden kadınlardan onu kıskanıyor, bir yandan da kocasının kayığı devrilip başına bir felaket gelecek diye korkudan ödü patlıyordu.

Korkudan titreyerek, "Biraz yavaş git, Piyotr! Ayakta durma, otur! Senin gözü pek biri olduğunu hepimiz biliyoruz!" diye bağırdı en sonunda.

Birlikte aynı sandalda giden insanlar da tedirgin ediyordu kadıncağızı. Hepsi de bildiği, yakından tanıdığı, her zamanki insanlardı, gelgelelim o sırada olağandışı, berbat kişiler olarak gözüküyorlardı gözüne. Sanki her biri gerçek yüzünü ondan gizliyordu. "İşte şu kürek çeken, altın çerçeveli gözlüklü, sakalı biçimli, kumral delikanlıyı ele alalım," diye geçirdi içinden. "Varlıklı bir ailenin çocuğu; karnı tok, sırtı pek. Yaşamından memnun gözüküyor, dediklerine bakılırsa dürüst bir çocukmuş. Özgür düşünceli, ileri görüşlü bir genç olduğu belli. Üniversiteyi bitirip ilçeye geleli bir yıl oldu. Çiftçiler Birliği'ndeki görevinden dolayı övünç duyuyormuş. Ama bir yıl daha geçsin, birçokları gibi onun da Petersburg burnunda tütmeye başlayacak, başkente kapağı atmak için can atarken, 'Çiftçiler Birliği bir işe yaramıyordu, çok yazık ki, yanılmışım!' diyerek kendini haklı çıkarmaya çalışacak. Yandaki sandalda oturan genç karısı da onun Çiftçiler Birliği'nde çalışmasından dolayı mutludur herhalde, ama bir yıl sonra o da birliğin beş para etmediğine inanacaktır... Gelelim şu, Panama şapkasına kurdele takmış, dişlerinin arasında pahalı bir puro tutan, sinekkaydı tıraşlı tombul beye. Onun da ağzından düşmeyen bir söz vardır, 'Hayal kurmayı bırakıp işe sarılmalıyız!' der her zaman. Yorkshire domuzları beslediği, Buller arıları, kolza, ananas yetiştirdiği bir çiftliği, yağhanesi, peynir makineleri vardır; işletmesinde İtalyan yöntemi ile ikili muhasebe tutulur. Ama güzün Kırım'da metresiyle rahat yaşayabilmek için her yaz ormanından tomruk kestirip satar, toprağını parça parça rehine koyar... Şimdi de dayım Nikolay Nikolayiç'i ele alalım. O da kocamla geçinemediği halde, nedense bir türlü karar verip kendi evine gitmez..."

Olga Mihaylovna öbür sandallara baktı. Onlarda da birtakım abuk sabuk tiyatro oyuncuları, beğenmediği adamlar gör-

dü, ilçede tanıdığı insanların hepsini şöyle bir zihninden geçirdi: Hakkında iyi şeyler düşünebileceği, "Tamam, bu tam beğendiğim biri!" diyebileceği bir kişi bile bulamadı. Hepsinin kendine göre bir kusuru vardı; yeteneksizdiler, basittiler, yavandılar, dar görüşlüydüler, yapmacık tavırlıydılar, acımasızdılar. Düşündükleri gibi konuşmazlar, yaptıkları ile yapmak istedikleri birbirini tutmazdı...

Can sıkıntısından, umutsuzluktan boğulacak gibiydi. Sağasola gülücük dağıtmayı bırakıp kendini sandaldan aşağı atarak, "Bıktım hepinizden!" diye bağırmak geldi içinden. Hepsini orada bırakıp yüze yüze sahile gitmek istedi.

Oradan biri şöyle bağırdı:

"Arkadaşlar, Piyotr Dmitriç'i yedeğe alıp çekelim!"

"Yedeğe alalım! Yedeğe alalım! Olga Mihaylovna, kocanızı yedekte çekin!" haykırışları yükseldi.

Dümende oturan Olga Mihaylovna'nın bir an bile gecikmeden sandalın kıçındaki zinciri fırlatıp "Pendarakl"i burnundan yakalaması gerekiyordu. Ancak bu, büyük bir beceri isterdi. Tam zinciri almak üzere eğilmişti ki, Piyotr Dmitriç yüzünü buruşturdu, korkuyla ona baktı.

"Bu gidişle üşüteceksin!" diye seslendi.

Olga Mihaylovna, "Madem beni, çocuğumuzu düşünüyorsun, ne diye sürekli karını üzüp durdun?" diye geçirdi içinden.

Piyotr Dmitriç daracık kayıkla daha fazla gidemeyeceğini anlamıştı. Yedekte çekilmeyi de istemediği için ansızın kayıktan karısının bulunduğu sandala atladı. Zaten tıklım tıklım dolu olan sandal onun dikkatsiz atlayışı yüzünden daha bir yana yattı, korku içinde kalan yolcular çığlık çığlığa bağrışmaya başladılar.

Olga Mihaylovna, "Kadınların hoşuna gitmek için atladı. Her hareketin kendisine yakıştığını nasıl da biliyor!" dedi içinden.

Tam da düşündüğü gibi, üzüntüden, can sıkıntısından, sağasola gülücükler dağıtmaktan kadıncağızın kollarında, bacaklarında bir titremedir başlamıştı. Tüm bedeninde büyük bir rahatsızlık hissediyordu. Titrediğini saklamak için yüksek sesle konuşmaya, gülmeye, durmadan hareket etmeye çalışırken,

"Kendimi tutamaz ağlarsam dişimin ağrıdığını söylerim," diye geçirdi içinden.

En sonunda sandallar "Ümit Burnu"na yanaştılar. Irmağın keskin bir dönemeç yaptığı çıkıntıya bu ad verilmişti. Burada kayınların, meşelerin, söğüt ve kavak ağaçlarının oluşturduğu yaşlı bir koru vardı. Ağaçların altına masalar yerleştirilmişti; beyaz fraklı, beyaz örme eldivenler giymiş Vasili ile Grigori dumanı tüten semaverlerin başında uğraşıyorlardı. Karşı sahilde, "Ümit Burnu"nun hizasına gelen yerde ise erzak getiren arabalar duruyordu. "Pendarakl"e tıpatıp benzeyen başka bir kayık erzak dolu sepetleri, çıkınları kalabalığın bulunduğu yarımadaya getirmekteydi. Uşakların, arabacıların, hatta erzak taşıyan sandaldaki köylünün yüzünde yalnız bayram günleri çocuklar ile uşaklarda görülen türden coşkulu, görkemli bir hava vardı.

Olga Mihaylovna çayı demleyip bardaklara sırayla doldurduğu sırada konuklar reçel ve tatlıları atıştırmaya başlamışlardı bile. Pikniklerde ev sahibi hanımların en korktuğu, canlarını en çok sıkan şey buydu işte. Bu öyle bir kargaşaydı ki, Grigori ile Vasili dolu bardakları herkese dağıtmaya fırsat bulamadan Olga Mihaylovna'ya boşalmış bardak tutan eller uzanıyordu. Üstelik kimisi şekersiz çay istiyordu, kimisi demli, kimisi açık... Kadıncağız bardakları doldurduktan sonra kimin ne tür çay istediğini anımsamak ya da "Açık çayı hanginiz istediniz?" gibi sorular sormak zorundaydı. Bu kargaşada çayı nasıl istediğini unutup yanındakiyle hoş bir söyleşiye daldığı için kendisine uzatılan ilk bardağı kapanlar da oluyordu. Masaların biraz uzağında sessizce dolaşarak otların arasında mantar arıyormuş ya da kutuların üzerindeki yazıları okuyormuş gibi yapan birtakım asık suratlı insanlara rastlanıyordu. Bunlar, kendilerine bardak yetişmeyen şanssız konuklardı. Olga Mihaylovna arada sırada, "Siz çayınızı içtiniz mi?" diye soruyordu. Soru sorulan kişi çoğu kez, "Rahatsız olmayın, sıramı beklerim..." diyordu. Sanki beklerse kendisine çay düşecekmiş gibi...

Konuşmaya dalanlar bardağı elinde tutarak çayını yarım saatte bitiremiyor, çayı çok sevenler ise masanın yanından ayrılmaksızın bardak bardak üstüne yuvarlıyorlardı. Bu gibilere çay

yetiştirebilene aşk olsun! Kıtlama çay içen şakacı gençlerden biri derin derin soluyarak ikide birde bardağını uzatıyor, "Ne yaparsınız, ben günahkâr, Çin otundan zevk alırım. Bir bardakçık daha doldurabilir misiniz?" diyordu. Şekeri dişlerinin arasında kütür kütür kırarken kıtlama çay içen Rus tüccarlarını iyi taklit ettiğine, bundan dolayı hareketlerini herkesin çok beğendiğine inanıyor olmalıydı. Oysa bu gibi ıvır zıvır şeyler Olga Mihaylovna için son derece can sıkıcıydı. Ancak kimse anlayamazdı bunu, çünkü kadıncağız durmadan gülümsemek, habire iltifat edip herkesin gönlünü almak zorundaydı.

İşte bu yüzden kendini hiç iyi hissetmiyordu. Kalabalıktan sıkılmış, her şeyden bıkmıştı. Kahkahalardan, sorulardan, şakacı gençten, masaların çevresinde koşuşturan uşakların ayaklarına dolaşan şımarık çocuklardan, birbirinin kopyası Vata, Nata kardeşlerden, kimin çay içip kimin içmediğini sormaktan son derece yorulup usanmıştı. Asıl korktuğu, yapmacık gülümsemesinin bir an gelip öfkeye dönüşmesi, birdenbire ağlamaya başlamasıydı.

Derken, biri oradan bağırdı:

"Yağmur geliyor!"

Herkes göğe baktı. Piyotr Dmitriç yanağını silerek, "Evet, yağmur başladı," dedi.

Gökten henüz birkaç damla yağmur düşmüştü ki, o büyük kalabalık çay içmeyi bıraktığı gibi her biri bir yere dağıldı. Önce arabalara doğru koştular, sonra sandalların yanına üşüştüler. Akşam yemeği hazırlığına girişeceği bahanesiyle Olga Mihaylovna topluluktan ayrılarak onu buraya getiren arabaya doğru yürüdü. Arabaya binince yaptığı ilk iş, gülümsemeyi bırakıp yüzünü dinlendirmek oldu. Köyden geçerken, karşılaştığı köylülerin selamına karşılık verirken suratı hep asıktı. Eve varır varmaz yan kapıdan içeri girdi, doğruca yatak odasına çıkarak kocasının karyolasına uzandı.

"Aman Tanrım!" diyordu. "Bu eziyetler neden? Bunca insanın bir araya toplanması, çok eğleniyormuş gibi davranması niye? Ben de niçin durmadan gülümsüyor, yalan söylüyorum? Anlamıyorum, anlamıyorum!"

Bu sırada dışarıdan ayak sesleri, konuşmalar gelmeye başladı. Konuklar piknik yerinden dönmüşlerdi.

Olga Mihaylovna, "Gelirlerse gelsinler! Ben biraz daha yatayım," dedi.

Tam o sırada hizmetçi kız içeri girdi.

"Hanımefendi, Marya Grigoryevna gidiyorlar."

Kadıncağız ayağa fırladı, saçını düzelterek yatak odasından çıktı. Evden ayrılmakta olan konuğunun yanına gelerek, gücenik bir sesle, "Marya Grigoryevna, aceleniz neydi?" dedi. "Ne güzel oturuyorduk."

"Ah, iki gözüm! Zaten çok oturduk. Daha fazla kalamam, evde çocuklar bekliyor."

"Keşke çocukları da getirseydiniz. Bu bir şeye benzemedi ki..."

"Cancağızım, başka bir gün erkenden getiririm onları. Ama bugün..."

Olga Mihaylovna kadının sözünü kesti:

"Lütfen getirin... Memnun olurum. Çok sevimli çocuklarınız var. Benim adıma hepsini teker teker öpün. Ama gene de gücendirdiniz beni, böyle aceleye ne gerek vardı!"

"Gerçekten daha fazla oturamam. Hadi, hoşça kalın, şekerim! Zaten sizin de daha dikkatli olmanız gerekiyor..."

Kucaklaşıp öpüştüler. Onu arabaya değin geçiren Olga Mihaylovna oturma odasındaki öbür kadınların yanına döndü. Işıklar yanmıştı, erkekler iskambil oynamak üzere masalara oturuyorlardı.

IV

Konuklar dağılmaya başladıklarında vakit gece yarısını geçiyordu.

Olga Mihaylovna merdivende bir aileyi uğurlarken kadına, "Şalınızı niçin almadınız? İsterseniz benimkini vereyim," dedi. "Hava soğudu, üşütebilirsiniz."

"Rahatsız olmayın, Olga Mihaylovna! Hadi, hoşça kalın! Bize de bekleriz. Gelirim, deyip de aldatmayın sakın!"

Sürücü, "Dübrrr!" diyerek atları durdurmaya çalışıyordu.

"Hadi, Denis, sür atları! Esen kalın, Olga Mihaylovna!"

"Çocukları öperim!"

Hareket eden araba az sonra karanlıkta gözden silindi. Lambanın yolda bıraktığı kırmızı yuvarlağın içine sabırsız atların çektiği ikinci bir araba girdi. Elini ileri uzatan arabacının gölgesi yolun üzerine düşüyordu. Yeniden sarılıp öpüşmeler, şal alma konusunda ısrarlar, Olga İvanovna'ya gecikmeden evlerine gelmesi için yapılan çağrılar... Piyotr Dmitriç ikide birde merdivenden aşağı koşuyor, bayanların arabaya binmesine yardım ediyordu. Yaptığı başka bir iş daha vardı: Sürücüye nasıl gideceğini tarif etmek.

"Sen en iyisi Yefremovşçina üzerinden git! Mankino'dan gidersen yol kısadır, ama bozuktur, sonra arabayı devirirsin. Eh, güle güle gidin, güzelim! Bizim ressama *mille compliments!*"[3]

"Hoşça kalın, Olga Mihaylovna, tatlım! Hemen içeriye girmezseniz üşüteceksiniz. Hava çok rutubetli."

"Dübrrr! Haylazlığı bırakın!"

Piyotr Dmitriç sürücüye sordu:

"Nereden aldınız bu atları?"

"Büyük perhizde Haydarov'dan almıştık."

"Oo, güzel hayvanlarmış! Çok beğendim."

Piyotr Dmitriç böyle diyerek yana koşulu atın sağrısına eliyle vurdu.

"Hadi, yolunuz açık olsun!"

Son araba da evden ayrılınca yoldaki kırmızı ışık yuvarlağı şöyle bir titredi, yana doğru kaydı, küçülerek tümüyle gözden silindi. Uşak Vasili merdiven başındaki lambayı içeri götürmüştü. Eskiden böyle uğurlamalardan sonra Piyotr Dmitriç ile Olga Mihaylovna salonda karşı karşıya geçip sevinçten zıplamaya başlarlar, ellerini birbirine vurarak, "Oh, çok şükür, gittiler! Çok şükür gittiler!" diye şarkı söylerlerdi. Ama bu sefer Olga Mihaylovna'nın öyle bir niyeti yoktu. Hemen odasına çekilerek soyundu, yatağına girdi.

Çok geçmeden uykusunun geleceğini, derin bir uykuya dalacağını düşünüyordu. Bacakları, omuzları sızım sızım sızlıyor,

3 (Fr.) Binlerce selam!

tüm bedeninde gün boyu süren aynı rahatsızlığı duyuyordu. Yorganı başına çekti, üç dakika kadar öylece yattı, sonra yorganın altından gece lambasına baktı, sessizliğe kulak kabartarak gülümsedi. Bunca yürüyüşten sonra uzamış gibi gelen bacaklarını ikiye büktükten sonra, "İyi, iyi!" diye fısıldadı. "Şimdi tam uyuma zamanı!"

Bacakları sanki yatağa sığmıyordu, bedeni rahatsızdı, yatışını düzeltmek için öbür yanına döndü. Odaya iri bir sinek girmişti, tavana çarpa çarpa vızıldayarak uçuyordu, ikinci bir gürültü de dikkatle yürüyerek masaları toplayan Grigori ile Vasili'den geliyordu. Olga Mihaylovna bu gürültüler dinince rahata ereceğini, mışıl mışıl uyuyacağını düşündü. Yeniden kıpırdanıp öbür yanına döndü.

Tam o sırada oturma odasından kocasının sesi geldi. Evde yatmak üzere konuklardan biri kalmış olmalıydı, çünkü Piyotr Dmitriç yüksek sesle onunla konuşuyordu:

"Aleksey Petroviç'in başka türlü görünmeye çalışan biri olduğunu sanmıyorum. Bence siz onu o gözle görüyorsunuz. Bunun nedeni, sizlerin onda gerçekte olmayan şeyler aramanızdır. Adamın kaçıklığında özgün bir zekâ, senli benli davranışlarında babacanlık, herhangi bir görüş sahibi olmayışında tutuculuk buluyorsunuz. Adamın biraz tutuculuğu varsa bile bu, düşük ayarda bir tutuculuk olup hiçbir işe yaramaz!"

Piyotr Dmitriç, Kont Aleksey Petroviç'e de, az önce giden konuklara da, kendine de çok kızdığı için, belli ki arkadaşına içini döküyordu. Canının sıkıntısından konta, konuklara, kendisine atıp tuttuktan, aklına gelen her şeyi söyledikten sonra yatıya kalan konuğu odasına uğurladı, salonda birkaç tur attı, yemek odasında gezindi, oradan koridora, çalışma odasına geçti, yeniden salona döndü, en sonunda yatak odasına girdi. Olga Mihaylovna o sırada, sıcak geldiği için yorganı beline değin itmiş, tavana çarparak uçan sineği öfkeli gözlerle izlemekteydi.

"Birisi mi var içeride?" diye sordu.

"Evet, Yegorov."

Kocası böyle diyerek soyundu, kendi yatağına uzandı. Ardından bir sigara yaktı, vızıldayan sineği izlemeye koyuldu. Bakış-

ları sert ve tedirgindi. Olga Mihaylovna beş dakika kadar kocasının güzel yüzünün yandan görünüşünü seyretti. Eğer Piyotr Dmitriç ona dönse de, "Olya, artık bu duruma katlanamıyorum!" dese, hemen ağlamaya ya da gülmeye başlayarak rahatlardı. Bacaklarının ruhundaki gerginlikten dolayı sızladığını, bedenindeki rahatsızlığın bundan ileri geldiğini sanıyordu.

"Piyotr, böyle derin derin ne düşünüyorsun?" diye sordu.

"Hiç... Hiçbir şey..."

"Son zamanlarda benden gizlediğin bir şeyler var. Böyle davranman iyi değil."

Piyotr Dmitriç biraz bekledi, sonra soğuk bir sesle, "Ben bunda bir kötülük görmüyorum," dedi. "Herkesin kendine göre bir yaşamı vardır, bundan dolayı başkasından gizlediği şeyler de olabilir."

"Kendine göre yaşamı... Başkasından gizlediği şeyler... Laf bunlar!"

Yatağında doğrularak oturdu.

"Bu sözlerle beni gücendirdiğini biliyor musun? Gerçekten bazı şeylerden ötürü canın sıkılıyorsa niçin benden saklıyorsun? Karınla değil de başka kadınlarla üzüntülerini paylaşmanı anlamıyorum. Duydum, kulaklarımla duydum, kovanlığın yanında Liyuboçka'ya içini dökü yordun."

"Kutlarım seni! Bizi gizli gizli dinlediğine çok iyi etmişsin!"

Bunun anlamı, "Beni rahat bırak, düşünmemi engelleme!" demekti. Olga Mihaylovna büyük bir öfkeye kapıldı. Gün boyunca biriken nefret, kin, can sıkıntısı daha bir artarak yüreğinde kaynaşmaya başladı; daha sonraya ertelemeden kocasına ağzına geleni söylemek, ondan öç almak, onu küçük düşürmek için büyük bir istek duydu. Bağırmaktan kendini zor alıkoyarak, "Şunu iyi bil ki, senin bu yaptığın çok çirkin, çok yakışıksız!" dedi. "Gün boyu davranışından ötürü senden nasıl nefret ettiğimi anlatamam!"

Piyotr Dmitriç de yatağında toparlanarak oturdu. Olga Mihaylovna titriyordu.

"Yaptığın çok çirkin!" diye sürdürdü konuşmasını. "Niçin beni kutluyorsun? Sen kendini kutla! Ayıp bir şey, yaptığın-

dan utanç duymalısın! O derece yalana daldın ki, karınla aynı odada kalmaktan bile utanıyorsun! Sen ikiyüzlü bir adamsın! Senin ruhunu okuyorum artık, attığın her adımın anlamını biliyorum!"

"Olya, keyifsiz olduğun zamanları önceden bildir, lütfen. Ona göre ben de çalışma odamda yatayım."

Böyle söyleyerek yastığını aldı, apar topar yatak odasından çıktı. Olga Mihaylovna böyle bir sonucu öngörmemişti doğrusu. Birkaç dakika titreyerek, sus pus olmuş bir halde, ağzı bir karış açık, kocasının arkasından bakakaldı; onun apar topar gidişinin ne anlama geldiğini bulmaya çalıştı. Haksız olduklarını bilen ikiyüzlü insanların tartıştıkları kişilere karşı kullandıkları bir yöntem miydi bu, yoksa karşısındakinin gururunu incitmek amacıyla girişti bir hareket mi? Kuzeni olan bir subayın anlattıkları geldi hatırına. Neşeli bir gençti kuzeni, "karısı dırdır etmeye başlayınca" yastığını kaptığı gibi ıslık çalarak çalışma odasına kaçarmış. Zavallı karısı gülünç bir duruma düşer, ne yapacağını şaşırırmış. Kuzeni bunu anlatırken kahkahayla gülerdi. Zengin, kaprisli, aptal bir kadın olan karısına fazla saygı duymazdı; ona katlanmaya çalıştığını söylerdi.

Olga Mihaylovna yatağından aşağıya atladı. Anladığı kadarıyla ona şimdi yapacak tek şey kalıyordu: Elden geldiğince çabuk giyinip evden ayrılmak! Evin onun kendi evi olması Piyotr Dmitriç için daha kötüydü. Nasıl davranması gerektiğini iyice düşünmeden, aldığı kararı bildirmek üzere hızla çalışma odasına girdi. ("Kadın mantığı işte!" diye geçti zihninden o sırada.) Kocasına en ağır, en incitici sözleri söyleyecekti.

Piyotr Dmitriç gazete okuyormuş süsü vererek kanepede yatıyordu. Yanındaki iskemleye bir mum dikmişti, gazetenin arkasında yüzü gözükmüyordu. Olga Mihaylovna, "Yaptığınızın anlamını bana açıklar mısınız?" dedi. "Size soruyorum!"

Kocası yüzünü göstermedi.

"Gene 'siz' diye mi konuşmaya başladın? Bıktırdın artık Olya! Doğru söylüyorum, çok yorgunum, seninle uğraşacak durumda değilim. İstersen yarın kavga ederiz, tamam mı?"

"Seni çok iyi anlıyorum! Nefret ediyorsun benden! Evet,

evet, senden daha varlıklı olduğum için nefret ediyorsun. Bu yüzden beni bağışlamıyor, yalan üstüne yalan kıvırıyorsun!" Gene zihninden, "Kadın mantığı işte!" diye geçti. "Karınla için için alay et bakalım! Benimle bazı haklar elde etmek, ata arabaya sahip olmak için evlendiğini söyle! Meğer ne bahtsız kadınmışım ben!"

Piyotr Dmitriç'in gazete elinden düştü, hızla doğruldu. Beklemediği bu aşağılama onu allak bullak etmişti. Savunmasız bir çocuk gibi gülümsedi, karısına şaşkın şaşkın baktı. Yumruklardan korunmak istercesine elini ona doğru uzatırken yalvaran bir sesle, "Olya!" dedi.

Bu sırada karısının daha kötü şeyler söylemesinden korkuyormuş gibi kanepenin arkasına sindi; o kocaman gövdesiyle büzüldü, büzüldü, küçücük bir çocuk kadar kaldı.

"Olya, bunları bana nasıl söylersin?" diye fısıldıyordu bir yandan da.

İşte Olga Mihaylovna'nın o zaman aklı başına geldi. Bu adamı çılgıncasına sevdiğini, onun kocası Piyotr Dmitriç olduğunu o zaman anlayabildi. Evet, onu delicesine seviyordu, o olmadan bir gün bile yaşayamazdı. Ellerini saçlarının arasına daldırarak yatak odasına koştu. Oraya varınca yatağına kapandı; hıçkırıklardan boğulurcasına, kolları bacakları tutulmuş bir halde, sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Öyle yüksek sesle ağlıyordu ki, kendi sesini tanıyamadı. Birkaç oda ilerisinde konuk ettikleri adamın uyuduğunu anımsayarak hıçkırıklarını bastırmak için başını yastığın altına gömdüyse de yastık yere düştü. Yastığı almak üzere eğildiğinde az kaldı kendisi de aşağıya yuvarlanıyordu. Yorganı başına çekmek istediyse de elleri tutmadı, neyi yakaladıysa uyuşan parmaklarının arasından kaydı gitti...

Büyük bir tedirginlik içindeydi; elinde ne varsa hepsini yitirdiğini, kocasını incitmek için söylediği yalanın yaşamını darmadağın ettiğini düşünüyordu. Kocası onu bağışlamazdı artık. Ona öyle küçültücü sözler söylemişti ki, hiçbir okşama, hiçbir yemin kocasının kırgınlığını gideremezdi. Söylediklerine kendisinin de inanmadığını nasıl edip de ona anlatmalıydı?

Yastığın yeniden yere kaydığını fark etmeksizin, "Bitti! Her şey bitti!" diye haykırdı. "Tanrı aşkına anla beni, Petya!"[4]

Karyola altında yıkılmış, yorgan ayaklarına dolanmış gibi geliyordu. O sırada elinde mumla Piyotr Dmitriç girdi içeriye.

"Olya, kes artık."

Olga İvanovna doğruldu, yatakta dizüstü doğrulup mum ışığından dolayı gözlerini kısarak, hıçkırıklar arasından, "Anla beni! Anla!" diye inledi.

Konukların onu canından bezdirdiğini, karı-koca olarak ilişkilerindeki yalanların onu mahvettiğini söylemek istiyor, ama ağzından, "Anla beni! Anla beni!"den başka söz çıkmıyordu.

Piyotr Dmitriç elindeki bardağı uzattı ona: "Al, iç şu suyu!"

Olga Mihaylovna bardağı aldı, dudaklarına götürdü, ancak su çalkalanarak ellerine, göğsüne, dizlerine döküldü. "Kimbilir, şimdi ne kadar çirkin gözüküyorumdur!" diye geçirdi içinden. Piyotr Dmitriç onu yatağa yatırdı, üstüne yorganı örttü, mumu alarak çıktı. Olga Mihaylovna, "Tanrı aşkına, Piyotr! Anla beni, anla beni!" diye bağırdı bir daha.

İşte o sırada karnı ile sırtının aşağısında öyle bir burulma oldu ki, ağlamasını kesmek zorunda kaldı, acıdan yastığı dişledi. Az sonra ağrı kesildi, yeniden ağlamaya başladı.

Hizmetçi kız girdi içeriye. Üstündeki yorganı düzeltirken, "Hanımefendiciğim, neniz var?" diye sordu.

Piyotr Dmitriç karyolaya yaklaşarak hizmetçiye, "Hemen çıkın buradan!" dedi sertçe.

Olga Mihaylovna, "Anla beni, ne olur!" diye hıçkırıyordu durmadan.

"Olya, rica ederim, kes artık! Seni gücendirmek istememiştim. Sana bu derece dokunacağını bilsem yatak odasından ayrılmazdım. Dayanamadığım için gittim. Doğru söylüyorum."

"Anla beni, ne olur! Sen de yalan söyledin, ben de."

Piyotr Dmitriç yatağa, onun yanına oturdu.

"Anlıyorum, tamam, anlıyorum," dedi yatıştırıcı bir sesle. "Öfkelendiğin için öyle söylediğini biliyorum. Yemin ederim ki, dünyada en çok seni seviyorum, seninle evlenirken zengin-

4 Piyotr – ç.n.

liğini aklımın köşesinden bile geçirmedim. Yalnız seni sevdim, hepsi o kadar! İnan bana! Ne paraya fazla gereksinme duydum ne de değer verdim; o bakımdan ikimizin serveti arasında bir fark görmedim, ikimiz de aynı derecede zenginmişiz gibi geldi bana. Evet, ufak tefek şeylerde yalana saptığım doğrudur. Yaşamımı bugüne dek tam bir ciddiyet ve dürüstlük üzerine kuramadığım için küçük yalanlara başvurmadan edemedim. Şimdi yanlışımı kendim de anlıyorum. En iyisi bırakalım bu konuları. Tanrı aşkına!"

Yeniden karnında şiddetli bir ağrı hisseden Olga Mihaylovna kocasının koluna yapışarak, "Ah, ağrıyor, çok ağrıyor! Dayanamıyorum!" diye inledi.

Piyotr Dmitriç ayağa kalktı.

"Kahretsin! Nereden de çağırdık bunca insanı! Sen de adaya gitmek zorunda değildin! Ne aptallık ettim ben! Seni niçin durdurmadım? Ah, Tanrım!"

Üzüntüyle başını kaşıdı, elini salladı, odadan çıktı.

Sonra birkaç kez daha yatak odasına girip çıktı, kimi zaman yumuşak bir sesle konuştu, kimi zaman bağırdı, fakat karısının artık onu dinlediği yoktu. Hıçkırıkları ağrıdan dolayı inlemelerle kesiliyor, her yeni ağrı nöbeti eskisinden daha şiddetli gelip daha uzun sürüyordu. Önceleri ağrı geldiğinde soluğunu tutarak yastığı ısırırken zamanla acıya dayanamayıp bas bas bağırmaya başladı. Bir keresinde kocasını yanında görünce onu gücendirdiğini anımsadı; yanındakinin gerçek kocası mı, yoksa bir hayal mi olduğunu anlamadan iki eliyle birden onun eline sarıldı, öptü, öptü...

"Sen de yalan söyledin, ben de!" diyordu. "Anla beni, ne olur! Canımdan bezdirdiler, sabrımı taşırdılar!"

Piyotr Dmitriç onu yatıştırmaya çalışıyordu:

"Olga, rica ederim! Evde yalnız değiliz..."

Olga Mihaylovna başını kaldırınca Varvara'yı gördü. Bahçıvanın karısı komodinin önüne çökmüş, alt gözü çekiyordu. Üst çekmeceler daha önce çekilmişti. İşini bitirince Varvara ayağa kalktı, hızlı hareketten dolayı yüzü pancar gibi kıpkırmızı, çekmeceden aldığı kutuyu açmak için uğraştı.

"Marya, açamadım!" dedi hizmetçi kıza. "Şunu bir de sen dener misin?"

Elindeki makasla şamdandaki mum dibini çıkarıp yenisini koymaya çalışan Marya bahçıvanın karısına yaklaştı, kutuyu açmasına yardım etti.

Varvara, "Hiçbir şey kapalı kalmamalı," diye fısıldıyordu. "Bak, anacığım, şu kutuyu da aç." Piyotr Dmitriç'e döndü. "Beyefendi! Kilisenin cemaat kapısını açması[5] için Peder Mihail'e adam gönderseniz... İyi olur."

Piyotr Dmitriç sık sık soluyordu.

"Ne isterseniz onu yapın. Ancak çabuk doktor ile bir ebe çağırın. Vasili mi gitti dedin? Öyleyse bir başkasını daha gönderin! En iyisi kocan gitsin, Varvara!"

Olga Mihaylovna, "Doğuruyorum galiba," dedi içinden.

Sonra, "Varvara!" diye inledi. "Bebek ölü doğacak..."

"Öyle şey olur mu, hanımefendiciğim? Turp gibi bir çocuğunuz olacak. Sağ doğuracaksınız..."

Olga Mihaylovna sancıdan sonra bir kere daha kendine geldiğinde artık kıvranmıyor, ağlamıyor, yalnızca inliyordu. Hatta sancı tümüyle dindiği zamanlar bile inlemesi kesilmiyordu. Mumlar sönmüştü, bununla birlikte pencerelerde aydınlık vardı. Sabahın beşi filan olmalıydı. Yatak odasında yuvarlak sehpanın başında beyaz önlüklü, ciddi yüzlü, tanımadığı bir kadın oturmaktaydı. Duruşuna, tavırlarına bakılırsa epeyden beri oturuyordu orada. Olga Mihaylovna onun ebe olduğunu anlamakta gecikmedi.

"Yakında biter mi?" diye sordu ebe kadına.

Sesinin öyle garip bir çınlama vardı ki, daha önce böyle bir şeyle karşılaşmamıştı. "Doğumdan dolayı ölüyor olmayayım?" diye geçirdi içinden.

Piyotr Dmitriç dikkat ederek odaya girdi, sırtı karısına dönük, pencerenin önünde dikildi. Üstünde gündüzki giysi vardı. Perdeyi hafifçe kaldırarak dışarıya baktı.

"Nasıl da yağıyor!" dedi.

---

5 Bütün bu çekmece, kutu, kapı açmalar doğumu kolaylaştıracağına inandıkları için – ç.n.

Sesindeki garipliği bir daha işitmek için Olga Mihaylovna "Saat kaç?" diye sordu.

"Altıya çeyrek var," dedi ebe kadın.

Kocasının başına, camdan süzülerek inen yağmur damlalarına bakan Olga Mihaylovna, "Yoksa gerçekten ölüyor muyum?" diye geçirdi içinden. "Petya bensiz nasıl yaşayacak? Kiminle çay içecek, yemek yiyecek, akşamları kiminle konuşacak, kiminle uyuyacak?"

Kocasını öksüz kalan küçük bir çocuk gibi getirdi gözünün önüne. Birdenbire içinde bir acıma duygusu kabardı; ona hoş, okşayıcı, avutucu bir şeyler söylemek istedi. Kocası baharda bir çift tazı almak istemişti, ama Olga Mihaylovna avı acımasız, tehlikeli bir eğlence olarak gördüğü için onu engellemiş, bu yüzden adamcağız tazıları alamamıştı. Bu olayı anımsayarak, "Petya, tazıları al!" diye inledi.

Piyotr Dmitriç perdeleri indirdi, yatağa, karısının yanına geldi; keskin bir sancı daha hisseden Olga Mihaylovna ise canhıraş bir çığlık koyverdi.

Üst üste gelen sancılardan, çığlıklardan, inlemelerden serseme dönmüştü. Her şeyi görüyor, işitiyor, hatta kendisi konuşuyordu; gelgelelim her konuşulanı anladığı söylenemezdi. Tek bildiği şey vardı, o da sancısının olduğu ya da az sonra yeniden geleceğiydi. Sanki yaş günü dün değil, bir yıl önce kutlanıp bitmiş; ağrıları ta çocukluğundan beri, ilkokul, enstitü, üniversite yıllarından, evliliğinden beri sürüyormuş, daha da sürecekmiş, sonsuza dek sürecekmiş gibi geliyordu. Ebe kadına sabah çayı ikram ettiklerini, onu öğle yemeğine, akşam yemeğine alıkoyduklarını; Piyotr Dmitriç'in odaya girip çıktığını, pencerenin dibinde uzun uzun dikildiğini; birtakım yabancı erkeklerin, hizmetçi kızın, Varvara'nın içeri dışarı gidip geldiklerini görüyordu. Varvara durmadan, "Çok geçmez doğar! Çok geçmez doğar!" diyor, komodinin çekmeceleriyle birisi oynarsa sinirleniyordu. Olga Mihaylovna pencerelerde ışığın art arda değişimini izliyordu. Akşamın alacakaranlığı, puslu sabah ışıması, güneşin bir gün öncesinin aydınlığına benzer şıkır şıkır parlaklığı, sonra yeniden akşam loşluğu... Pencerelerdeki her

ışık değişimi çocukluk, okul yılları, üniversitedeki dersleri gibi uzayıp gidiyordu...

Akşamleyin iki doktor birden –biri dazlak kafalı, kemikli, değirmi kızıl sakallı; öbürü Yahudilere benzer, kara yağız, ucuz gözlük çerçeveli– onu ameliyat ettiler. Tenine yabancı erkeklerin dokunması onu hiç irkiltmedi, buna aldırmadı bile. Her isteyen ona istediğini yapabilirmiş gibi bir duygu içindeydi. Eğer birisi ona bıçakla saldırsa, Piyotr Dmitriç'i aşağılayacak bir şey yapsa, doğacak bebeğin üzerindeki annelik haklarını elinden almaya kalksa gene sesini çıkarmazdı.

Ameliyat sırasında kloroform vermişlerdi. Ayıldığında dayanılması zor ağrılar içindeydi. Vakit gece yarısı olmuştu. Tıpkısı tıpkısına böyle bir geceyi; odada gece kandilinin yandığı, başucunda ebenin kıpırdamadan oturduğu, komodin çekmecelerinin açık bırakıldığı, pencerenin dibinde Piyotr Dmitriç'in dikildiği sessiz bir geceyi sanki çok çok önceleri yaşamış gibiydi.

V

Çevresinde olup bitenleri anlamaya başlamış, ağrısı tümüyle dinmişti. "Demek ki ölmemişim!" diye sevindi.

Yatak odasının ardına değin açık iki penceresinden güneşli bir yaz günü gözüküyor; bahçede serçeler, saksağanlar ardı arkası kesilmeksizin ötüyordu.

Komodinin çekmeceleri içeri sokulmuş, kocasının yatağı toplanmıştı, içeride ne ebe kadın vardı, ne Varvara ne de hizmetçi kız. Yalnızca Piyotr Dmitriç pencerenin önünde eskisi gibi kıpırtısız dikiliyor, bahçeye bakıyordu. Çocuk ağıdı işitilmediğine, kimse onu kutlamadığına, kimse sevinmediğine göre küçük bebek sağ doğmamıştı.

"Piyotr!" diye seslendi kocasına.

Piyotr Dmitriç dönüp baktı. Evdeki son konuk gideli beri, Olga Mihaylovna kocasını kırdığını düşündüğü andan beri çok uzun bir zaman geçmiş olmalıydı, çünkü kocası zayıflayıp çökmüştü. Piyotr Dmitriç yanına gelerek, "Bir şey mi istedin?" diye sordu.

Yüzünü yana çevirmişti, dudakları oynuyordu, savunmasız bir çocuk gülümsemesi vardı dudaklarında.

"Her şey bitti mi?" diye sordu.

Piyotr Dmitriç bu soruya yanıt vermek istedi, ama dudakları titredi, ağzı dişsiz dayısı Nikolay Nikolayiç'in ağzı gibi çarpıldı. Ellerini ovuştururken gözlerinden iri iri yaş damlaları döküldü.

"Olya!" dedi. "Olya! Senin bana tanıdığın hakları da istemem, artık mahkeme duruşmalarını da umursamıyorum!" Hıçkırmaya başladı. "Ne kendime özgü düşüncelerin, ne evimize gelecek konukların, ne senin drahomanın, hiçbir şeyin benim için önemi yok! Niçin bebeğimizi koruyamadık? Niçin?"

Elini sallayarak yatak odasından çıktı.

Olga Mihaylovna artık her şeye boş veriyordu. Kafasının içinde kloroformun verdiği sersemlik vardı, ruhu boşalmış gibiydi, iki doktor onu ameliyat ettikleri sırada yaşama karşı duyduğu ilgisizlik, umursamazlık sürüp gidiyordu.

Dilenciliğimiz

(Наше нищенство)

Toplumun kalkınmasıyla ilgilenen iktisatçılar da, sokak dilencileriyle mücadele eden güvenlik güçleri de "Hepimizin yararı için dilencilere tek kuruş vermeyin!" derler. Bu cümleyi "Toplumun yararı için dilencilik yapmayın!" diye değiştirsek daha yerinde olur diye düşünüyorum. Öyle sanıyorum ki, bu ikinci söylem biçimi sorunun çözümüne daha büyük katkı sağlayacaktır. Şu da bir gerçek: Yardım dilenenler vermekten çok almayla ilgilenirler. Vermeyi sevenler, verebilenler sayıca çok azdır. Örneğin, Rus insanı vermek isterken de, verirken de utangaçtır; buna karşılık yardım istemeyi, sadaka almayı kolayca becerir ve sever. Hatta bu durum onda bir alışkanlık, giderek, tutku durumuna gelmiştir; zamanla onun en köklü özelliklerinden birini oluşturur. Toplumun dar gelirli kesiminde başkalarından yardım isteme, dilenme, beleşten geçinme alışkanlığı yaygındır. Orta ve yüksek gelirli kesimlerde de ödünç alma, yardım ya da lütuf bekleme, borç isteme, bir şey satın alırken fiyat kırma çabası sıkça görülür... At arabası sürücüsü sizden ücretine ekleme yapmanızı ister, meyhane garsonu bahşiş vermeyenlerden nefret eder, hemşireler yeni doğan bebeklerin vaftiz töreninde elinde tepsiyle ayakta dikilmekten, herkesten ikişer kapik toplamaktan utanmaz, bazı piyes yazarları vicdanları sızlamadan baş-

ka yazarların piyesini kendilerine mal edip bunu kendi yapıtıymış gibi piyasaya sürerler. Trenlere binen yolcuların yüzde onu biletsiz olup yakalanmamaya çalışır; tiyatrolarda, kent dışındaki bahçelerde, sirklerde buralara beleşten girmek isteyenler çoğunlukta olup bunlar hepimizin bildiği birer düşkünlük simgesidir. Üstelik böyle yerlerin sorumluları bu kişilerle uğraşmayı istemezler. Bankalarda, demiryolu işletmelerinde onlarca aklı başında, edepli insan vardır, gelgelelim bunların önemli bir bölümü hak etmeden aylık alırlar. Buralarda çalışanlar, yoksullara verilen yardım paraşını ya da bol harcırahlı iş gezisini kaçırmak istemezler. Hekimlerin çoğu yardım parası almak ya da izin koparmak için verilen dilekçelere eklenecek sağlık raporlarını vicdanları sızlamadan, birine lütufta bulunurcasına imzalar. Toplum yaşamının vicdan konusuyla ilgili en çok titizlik göstermesi gereken kesimi sayabileceğimiz üniversitelerde bile böyle şeyler yapılmaktadır. Öğrencilere burs ve öğrenci yardımı verme, bedava konser bileti sağlama, abone yapma gibi işlemlerde görülen uygunsuzluklar çoktan beridir alışkanlık halini almış bulunuyor. Mali durumu bozuk öğrencilere maddi yardım sağlayan kurumlar kredi olarak verdikleri parayı daha sonra çoğunlukla geri alamamaktadırlar. Öyle sanıyorum ki, birçok öğrencinin ailesi varlıklı olduğu halde çocuklarına haksız olarak burs verilmiştir, böyle burslar bile görev yaparak ödenmekten kaçınılır nedense. Ufak tefek borçları, ön ödemeleri geriye vermeme, başkalarının kitaplarının, el yazması yapıtlarının üzerine oturma konusundan hiç söz etmeyelim daha iyi.

Çalmak ahlâksızlıktır, ama haksız yere almak değildir. Avukatlar boşanma davalarının sonucunda en azından dört bin rubleyi hak ettikleri için değil, bu para normal karşılandığı için alırlar. Bir ressam beş günde çırpıştırdığı tablosu için on bin rubleye, tiyatro artisti bir mevsimlik oyunculuğu karşılığında aldığı yirmi iki bin rubleye para demez, ama onları açgözlü olarak nitelemezler. Niçin almasınlar, öyle değil mi? Bu meslektekiler toplumun gözünde hep haklıdırlar...

"Hakkıdır" anlayışı alanı da, alma çabasında bulunanı da utanmaktan, güç durumda kalmaktan kurtarıyor. Saygıdeğer

bir albayın karısı, saçlarının ağarmasından utanır da, kimbilir nereden edindiyse, bulduğu bedava tren biletiyle yolculuk etmekten, tiyatroda tanıdığı birinden aldığı beleş biletle en ön sıradaki koltukta oturmaktan utanmaz. Yalan söylemek ayıptır da, bir doktordan sağlık raporu koparıp hazine yetkililerini aldatarak devletten 200-300-1000 rubleyi söğüşlemek, etkili bir kişiden yeteneksizliği herkesçe bilinen bir yakınına iş ayarlamak ayıp değildir. Aklı başında bir adam hak etmeden aylık alıyorsa, nasıl becerdiğine kendisinin de güldüğü harcırahlı bir iş gezisine çıkıyorsa onların böyle yapmaları normal karşılanır, hatta dürüst, namuslu biriymiş gibi saygı görürler. Yardım parası alma, herhangi bir abonelik koparma, bedava biletler, giriş davetiyeleri edinme, başkalarının kitapları üzerine oturma gibi konular üstüne herkes yüksek sesle, yüzleri kızarmadan konuşur, hepsinin de içleri rahattır; bu işleri kıvıranlar da dürüst insanlar olarak hissederler kendilerini.

Rus insanının yapısında öyle bir özellik var ki, bu gibi çirkinlikleri sevimli bulmayanlar bile bunları kendilerinin de hakkıymış gibi görürler. Çünkü Rus insanı parasını, malını başkalarına verirken üzülmez, başkalarından alırken içi rahattır, yani kendisi karşılıksız verirken, başkalarından da karşılığını düşünmeden alır. Akıl alır şey midir bu? İnsanlara karakter sağlamlığı, birtakım güzel alışkanlıklar yanında düşünme yeteneği de verilmiştir, öyle değil mi? Birini haklı çıkarmaya ya da suçlamaya çalışanlar insanların bu yeteneğini de hesaba katmalıdırlar. Bir kişi at arabası sürücüleri ya da garsonlar gibi eğitimi yetersiz, anlayışı kıt olmadığı halde bir şeyi karşılığını ödemeden alıyorsa; bütün bu borç vermelerin, lütufların, fiyat kırmaların, ucuza kapatmaların, kolaylık göstermelerin sanıldığı kadar masum davranışlar olmadığını; bütün bunların temelinde büyük bir haksızlık, keyfi hareket etme, başkalarının vicdanını zora sokma, birilerinin duygularını sömürme gibi kınanacak davranışların bulunduğunu düşünmek gerekir. Acaba birine bedava bilet veren istasyon şefi devletin parasını çarçur etmiş olmuyor mu? İvan adlı yurttaşa gösterilen kolaylık Piyotr'un zararına değil midir?

Rus insanının başkalarının malına önem vermemesi, dilenme alışkanlığı, ustaca iş kıvırması, bir şeyi hak etmeden elde etme utanmazlığı, başkalarının emeğine saygı göstermemesi... tümü de kaçınılması gereken hareketlerdir. Oyun salonunda briç partisine katılan zengin bir beyefendi soğuk havada, dışarıda onu titreyerek bekleyen arabasının sürücüsünü düşünmez. Köy papazlarının neredeyse karın tokluğuna görev yaptığını, ağır çalışmaları karşılığında öğretmenlerin eline önemsiz bir aylık geçtiğini, o yüzden yoksulluk içinde yüzdüklerini, kent hastanelerinde çalışan binlerce genç hekimin fazla bir ücret almadığını, omuzlarına büyük sorumluluklar yüklenen, adı kötüye çıkmış Yahudi doktor Dreypelher'in onu suçlayan insanlarımızdan aldığı muayene parasının ailesini geçindirmeye yetmediğini bilmezlikten gelirler. Geçinmekte zorlandıkları için subayların ya da posta memurlarının aylıklarına zam yapılmasını savunan kişiler fazla değildir de, onların ücretlerini indirme söz konusu olunca bu tutumu destekleyenler çoğunluktadır. Böyle durumlarda kullanılan, "Ne kadar az ücret ödenirse iyidir, hele bedava çalıştırılırsa en iyisidir," söylemi yaygındır.

Sokak dilencileri toplumumuzun bir bölümünü oluştururlar. Bununla mücadele etmek gerekir, ama dilenciliğin temelinde yatan aksaklıkları gidermek koşuluyla. Eğer toplumumuzun bütün katmanları en yukarıdan aşağıya kadar başkasının emeği karşılığında kazandığına saygı gösterirse her türlü dilencilik, sokakta dilenenler olsun, eve gelenler olsun, kendiliğinden yok olur gider.

Kunduracı ile İblis

(Сапожник и нечистая сила)

Noel'den önceki gece. Kunduracının karısı Marya sıcacık fırının üstüne yatmış, horul horul uyumakta. Lambanın gazı bitmek üzere, ama Fiodor Usta hâlâ harıl harıl çalışmakta. Ona kalsa işi çoktan bırakıp sokağa çıkardı, gelgelelim bir çift çizme ısmarlayan Kolokolnaya Sokağı'ndaki müşteri bir gün önce ona uğrayarak bir güzel haşlamış, Noel sabahı çizmeyi bitirip vermesini söylemişti.

Fiodor çalışmasına ara vermeksizin, "Şeytan azabı!" diye homurdandı. "Başkaları çoktan yatıp uyusunlar ya da eğlensinler, sen ise otur, durmadan çalış, Kain gibi bilmem kime çizme dik!"

Başına vuran uykusuzluktan korktuğu için bir yandan da masanın altına gizlediği şişeden azıcık azıcık votka içiyor, her yudum alışta başını sallayarak, "Lütfen söyler misiniz, ne hakla müşteriler gönüllerince eğleniyorlar da ben çizme dikmek zorunda kalıyorum? Yoksul olduğum için mi?" diyordu.

Bütün müşterilere ateş püskürüyordu, özellikle de Kolokol Sokağı'nda oturana. Mahkeme duvarı gibi asık suratlı, saçları salkımsaçak, sarı benizli, kısık sesli, iri mavi gözlüklü bir adamdı bu. Alman filandı herhalde; öyle çetrefil bir soyadı vardı ki, söylerken insanın dili dolaşıyordu. Ayrıca ne iş yaptığı da belli

değildi. İki hafta önce Fiodor ayaklarının ölçüsünü almak amacıyla adamın evine uğradığında döşemeye oturmuş, havanda bir şeyler dövüyordu. Fiodor daha selam vermeye fırsat kalmadan havandaki nesne güm diye patladı, kırmızı parlak bir ışık saçarak alev alev yandıktan sonra havaya kükürt, yanmış tüy kokusu yayıldı, ortalığı pembe bir duman kapladı. Zavallı Fiodor Usta üst üste beş kez hapşırdı, evine dönerken de, "Yüreğinde Tanrı korkusu olanlar bu gibi şeylerle uğraşmazlar!" diye söylendi.

Votka bitince Fiodor şişeyi bir yana koydu, ağır başını yumruğuna dayayarak koyu düşüncelere daldı. Züğürtlüğü, umutsuz yaşamı, kentin varlıklı insanları, zenginlerin büyük evleri, arabaları, cüzdanlarındaki deste deste banknotlar gözünün önüne geldi. Ulu Tanrı kahretsin hepsini! Konaklarının yerle bir olduğunu, atlarının geberdiğini, kürklerinin, samur şapkalarının lime lime döküldüğünü görmeyecek miydi? O pis para babaları bir lokma yiyeceğe takla atan birer dilenciye dönseler, kendisi de birdenbire zenginleşerek Noel sabahı meslektaşları zavallı kunduracı ustalarının karşısında böbürlense, çalım satsa ne güzel olurdu!

Bu düşünceler içinde birden aklına çizmeler geldi, gözlerini açtı. "Evet, ne güzel olurdu!" dedi. "Eh, çizmeler hazır, ben daha ne oturuyorum? Hemen gidip bunları sahibine vereyim!"

Bitirdiği işi kırmızı bir bohçaya sardı, sıkıca giyindi, sokağa çıktı. İnsanın yüzüne iğne gibi batan, incecikten sert bir kar yağıyordu. Hava soğuk, yerler vıcık vıcık, ortalık karanlıktı. Sokak fenerleri ölgün ölgün yanıyordu. Her yeri pis bir gaz kokusu sardığı için Fiodor'un boğazı gıcıklandı, öksürmeye başladı. Yaya kaldırımlarında adım başı zengin bir adam, her birinin elinde iri bir domuz budu ile altı litrelik votka şişesi, kostaklanarak yürüyorlardı. Arabalardan, kızaklardan Fiodor'a laf atan bir sürü zengin hanım, "Dilenci! Dilenci!" diye alay ediyor, dillerini çıkarıyorlardı.

Arkadan yürüyen iki üniversite öğrencisi ile subaylar, tüccarlar, generaller de öyle:

"Sarhoş! Dilenci! Kunduracı! Pabucu yarım! Yarım ökçe! Dilenci!" diyorlardı.

Bütün bu sözler ona çok dokunmakla birlikte acısını içine atıyor, sağa-sola tükürmekle yetiniyordu. Neden sonra karşısına Varşovalı kundura ustası Kuzma Lebed çıkıp da, "Biliyor musun, ben zengin bir hanımla evlendim. Buyruğumun altında şimdi birkaç kalfa çalışıyor. Sen yarı aç, yarı tok gez bakalım! Dilenci!" dediği zaman daha fazla dayanamayıp adamı kovalamaya başladı. Onu Kolokol Sokağı'na varana dek kovaladı. Kolokol Sokağı'nda oturan müşterisinin dairesi apartmanın en üst katındaydı. Uzun, karanlık bir avludan geçtikten sonra basamakları oynayan yüksek, kaygan bir merdivenden tırmanması gerekiyordu. Fiodor adamın evine girdiğinde müşterisi iki hafta önceki gibi gene yere oturmuş, havanda bir şeyler dövmekteydi.

Fiodor, suratı bir karış asık, "Beyefendi, çizmelerinizi getirdim!" dedi.

Adam ayağa kalktı, denemek için çizmelerini giymek istedi. Fiodor ona yardım etmek amacıyla adamın önünde diz çöktü, eski çizmelerini aşağı çekmeye başladı. Ancak aynı anda korkuyla havaya sıçradı, kapıya doğru geri geri sendeledi. Müşterisinin tıpkı atlarınki gibi toynakları vardı.

"Demek, bu iş böyle! Vay anasını!" diye söylendi.

O anda tek yapacağı iş istavroz çıkarmak, sonra tabana kuvvet merdiven aşağı koşmaktı. Ancak böyle bir fırsatı ilk kez, belki de son kez yakalamışken bundan yararlanmamanın aptallık olacağını düşündü. Kendine hâkim olmaya, orada kalıp kısmetine ne düşerse kaçırmamaya karar verdi, istavroz çıkarmamak için ellerini arkasına bağlayarak saygıyla öksürdü.

"Başkaları iblislerin en iğrenç, en berbat yaratıklar olduğunu söylerlerse de bana sorarsanız en kültürlü varlıklardır onlar. Beni bağışlayın ama, şeytanın toynakları, arkasında kuyruğu bulunmakla birlikte kafasında üniversite öğrencisininkinden daha çok akıl vardır," dedi iblise.

Müşterinin koltukları kabardı.

"İşte bu sözlerden çok hoşlandım! Teşekkür ederim, kunduracı. Dile benden ne dilersen!"

Fırsat kaçar mı? Kundura ustası hemen kara yazgısından yakınmaya başladı. En başta da çocukluğundan beri zenginleri

kıskandığını söyledi. Yoksul insanların büyük evlerde oturamamaları, şık arabalarda gezememeleri gücüne gidiyordu. Niçin kendisi hep meteliğe kurşun atıyordu? Kendi geniş evinde oturan, karısı kürk şapka giyen Varşovalı kunduracı Kuzma Lebed'den nesi eksikti? Bütün zenginler gibi onun da burnu, elleri, ayakları, başı, sırtı olduğu halde, başkaları gezip tozarken neden o hep çalışmak zorunda kalıyordu? Neden Marya'yla evliydi de mis gibi esans kokan bir hanımın kocası değildi? Niçin gösterişli evlerdeki güzel güzel bayanlar ona aldırış bile etmiyorlar; tam tersine, onu görünce gülüşerek, "Bak şu kunduracıya! Amma da kırmızı burnu var!" diye fısıldaşıyorlardı? Gerçi Marya gibi çalışkan, iyi yürekli kadın az bulunurdu, gelgelelim cahilin tekiydi, yanında siyasetten ya da derin bir konudan konuşulurken kendini bilmeden söze karışır, saçma sapan şeyler söylerdi. Hele öfkelendiğinde eli ağırdı, çok kötü pataklardı adamı.

Onu düşüncelerinden iblis uyandırdı.

"Evet, ne istiyorsun benden? Her dileğin yerine getirilecektir!"

"Bay Şeytan Ademoviç, beyefendiciğim, sizden tek isteğim, beni varlıklı bir adam yapmanız!"

"Ondan kolay ne var? Yapmasına yaparım da karşılığında bana ruhunu vermen gerekecek. Al şu kâğıdı! Bana ruhunu teslim edeceğini bildiriyor. Horozlar ötmeden önce imzala getir!"

Fiodor nazik bir sesle, "Ama beyefendiciğim," dedi. "Bana çizme ısmarladığınızda ben parasını peşin ödemenizi istedim mi? Siz de önce sözünüzü yerine getirin, sonra karşılığını isteyin."

Doğru söze ne denir?

Müşteri ister istemez, "Peki," dedi.

Havandan gene parlak bir alev fışkırdı, pembe koyu bir duman yükseldi, ortalığa yanmış tüy ve kükürt kokusu yayıldı. Duman dağıldığında Fiodor gördü ki, o artık eski kunduracı ustası Fiodor değildi; yelekli, önü zincirli, gıcır gıcır pantolonlu bir beyefendiydi. Büyük bir masada, yumuşacık koltukta oturuyor, iki uşak önünde yerlere değin eğilerek ona hizmet ediyorlardı.

"Beyefendi hazretleri, buyurunuz! Afiyet olsun!"

İşte zenginlik diye ben buna derim! Uşaklar iri bir parça koyun kızartması, bir kâse dolusu hıyar turşusu, ardından tavada cızırdayan bütün bir kaz, sonra acılı bir domuz haşlaması getirdiler. Aman, bu ne soyluluk, bu ne incelik! Bizim Fiodor hepsini gövdeye indiriyor, tıpkı kontlar ya da generaller gibi her tabaktan önce en nefisinden koca bir bardak votka yuvarlıyordu. Domuz haşlamasının ardından kaz yağıyla pişirilmiş lapa geldi, ardından domuz yağlı omlet ile ciğer kızartması. Fiodor Usta hepsini yiyip bitirdi, bundan büyük bir keyif aldı. E, daha var mı? Olmaz olur mu? Soğanlı börek ile üzerine kvas dökülmüş pancar buğulaması geldi arkasından. Bunları yerken bir yandan da, "Beyefendiler nasıl olup da bu kadar tıkınınca çatlamıyorlar?" diye düşünüyordu. Yemeklerin sonunda uşaklar bir çömlek dolusu bal getirdiler. Yemeğin bitiminde mavi gözlüklü şeytan çıktı ortaya, yerlere dek eğilerek sordu:

"Ee, Fiodor Panteleyiç, yediklerinizden memnun musunuz?"

Fiodor'un karnı davul gibi şiştiğinden konuşamıyordu. Karnı doymaktan da öte, tıka basa dolmuştu. Oyalanmak için sol bacağını saran çizmeye bakmaya başladı.

"Böyle bir çizme dikmek için ben en azından yedi buçuk ruble alırdım. Kim dikti bunu?" diye sordu uşaklarından birine.

"Kuzma Lebedkin dikti, efendim."

"Çağırın şu madrabazı!"

Az sonra Varşovalı Kuzma Lebedkin dikildi karşısına. Kapının girişinde saygıyla durarak, "Beyefendiciğim, beni istetmişsiniz," dedi. Fiodor ayaklarını öfkeyle yere vurdu.

"Kapa çeneni! Her şeyden önce nasıl bir adam olduğunu bil! Sen bir kunduracı parçasından başka bir şey değilsin, bunu hiç unutma! Vay, namussuz vay! Daha çizme dikmesini öğrenememişsin! Suratına bir patlatırsam görürsün! Ne diye geldin buraya?"

"Şey... Paramı alacaktım da..."

"Ne parası! Yıkıl karşımdan! Geleceksen cumartesi günü gel! Hey, oradaki, patlat şunun ensesine!"

İşte o anda müşterilerin kendisine karşı nasıl davrandıkla-

rı geldi aklına, birden yüreği burkuldu, olanları unutmak için kalın cüzdanını çıkardı, paralarını saymaya koyuldu. Parası çoktu, gelgelelim Fiodor daha çoğunu istiyordu. Gözlüğü mavi çerçeveli iblis daha şişkin bir cüzdan getirdi. Fiodor bunları saydı, daha çok, daha çok istedi, paralarını saydıkça keyfi kaçtı.

Akşamüstü iblis uzun boylu, iri memeli bir kadın getirdi; onun yeni karısı olduğunu söyledi. Gece yarısına dek Fiodor karısıyla öpüştü, şekerleme yedi. Bütün gece yumuşacık kuştüyü yatakta döndü durdu, bir türlü gözüne uyku girmedi. İçine büyük bir korku düştü.

"Paramızı hırsızlar çalacak! Karıcığım, mumu alsan da sandığı yoklasan!" dedi durdu.

Bütün gece uyumadı, kendisi de ikide bir kalktı, sandığın yerinde olup olmadığına baktı. Sabaha doğru kalkıp kilisedeki ayine katılması gerekiyordu. Kilisede bütün insanlar birdi, zengini de, yoksulu da aynıydı... Yoksulluğu sırasında, "Tanrım, ben günahkâr kulunu bağışla!" diye dua ederdi. Zengin olduktan sonra şimdi de aynı şeyi yaptı. Zenginle züğürt arasında hiçbir ayrım yoktu demek ki... Öldüğü zaman zengindir diye Fiodor'u altına, elmasa gömecek değillerdi, tıpkı yoksullara yaptıkları gibi, onu da kara toprağın altına koyacaklardı. Cehennemde yanacaksa gene kunduracıların yandığı yerde yanacaktı. Bütün bunlar Fiodor'un bayağı gücüne gitti. Üstelik yediği bunca yemekten sonra üstüne bir ağırlık çökmüştü. Ayrıca dua yerine aklına para dolu sandıkla, hırsızlarla, satılmış ruhuyla ilgili bin türlü düşünce geliyordu.

Cinleri tepesinde, kiliseden çıktı. Kafasındaki kötü düşünceleri kovmak için her zaman yaptığı gibi bir türkü tutturdu. Ancak türküye yeni başlamıştı ki, yerden biter gibi bir polis dikildi karşısına. Eliyle selam vererek, "Beyefendi, sizin gibi beylerin sokakta türkü söylemesi yasak!" dedi.

Fiodor sırtını bir evin duvarına verdi, nasıl oyalanacağını düşünmeye başladı. Tam o sırada apartmanın kapıcısı çıktı.

"Beyim, duvara yaslanmayın!" diye bağırdı. "Kürkünüzü kirleteceksiniz!"

Fiodor oradaki dükkâna girip kendine en iyi armonikayı satın aldı. Niyeti doya doya armonika çalmaktı. Bu sefer de gelip geçenler parmaklarını ona uzatarak kahkahayla gülmeye başladılar. Arabacılar, "Bir de beyefendi olacak! Tıpkı kunduracılar gibi!" diye laf attılar. Polis de, "Size hiç yakışıyor mu?" dedi. "Meyhaneye gidin siz en iyisi!"

Dilenciler çevresini kuşattılar.

"Beyim, bir sadaka! İsa adına bir sadaka!" diyorlardı.

Eskiden yalnızca sade bir kunduracıyken ona kimse aldırış etmezdi, oysa şimdi çevresinde dilenciden geçilmiyordu.

Evde onu yeni karısı karşıladı. Yeşil bir hırka, kırmızı bir etek giymiş gerçek bir hanımefendiydi bu. Fiodor onu şöyle biraz okşamak, sırtına esaslı bir yumruk indirmek üzere kulaçlanmıştı ki, kadın öfkeyle söylenmeye başladı:

"Köylü bozuntusu! Cahil herif, ne olacak! Daha bayanlara nasıl davranılacağını bilmiyor! Beni seviyorsan elimi öp. Dövmene kesinlikle izin vermem!"

"Bu yaşam da çekilir mi? Ben bu duruma dayanamam! Ne türkü söyletiyorlar, ne armonika çaldırıyorlar, ne karıları şöyle biraz okşatıyorlar! Tüh sana!" diye söylendi Fiodor.

Tam güzel karısıyla çay içmeye oturmuşlardı ki, mavi gözlüklü iblis dikildi karşısına.

"E, Fiodor Panteleyiç," dedi. "Ben üzerime düşenleri eksiksiz yaptım. Şimdi sıra sizde. Kâğıdı imzalayıp peşime düşün! Bol paralı yaşamanın ne demek olduğunu anlamışsınızdır, bunun karşılığını ödeyeceksiniz."

Böyle diyerek Fiodor'u cehennemin en kaynar yerine attı. Dört bir yandan cinler, şeytanlar üşüştü, "Budala! Aptal! Eşek!" diye hep bir ağızdan haykırmaya başladılar.

Cehennem öylesine gaz kokuyordu ki, boğulmak işten bile değildi.

Derken, her şey ansızın yok oldu. Fiodor gözlerini açtı, eski masasını, diktiği çizmeleri, is tutmuş teneke lambayı gördü. Lambanın camı kapkara olmuştu, fitilin minik alevinden pis kokulu dumanlar çıkıyordu. Masanın yanında mavi çerçeveli gözlüklü müşteri duruyor, öfkeyle bağırıyordu:

"Budala! Aptal! Eşek! Senin gibi madrabazlara gösteririm ben! İki hafta önce aldığın siparişi daha yerine getirmemişsin! Günde beş kez kapını aşındırmak için vaktim var mı sanıyorsun? Alçak herif! Hayvan!"

Fiodor omzunu silkelenmekle yetindi, hemen işe koyuldu. Öfkesi geçmeyen müşteri daha uzun süre sövdü saydı. Sonunda öfkesi yatışınca Fiodor utana sıkıla sordu:

"Beyefendiciğim, siz ne iş yaparsınız?"

"Ben maytap yaparım, havai fişek üretirim. Bu işlerin ustasıyım."

O sırada sabah ayini için çanlar çalmaya başladı. Fiodor işini bitirdi, çizmeleri teslim etti, parasını aldı, doğruca kiliseye yollandı.

Sokaklarda arabalar, sürücüsünün altında ayı kürkü serili kızaklar bir o yana, bir bu yana koşturuyordu. Yaya kaldırımlarından da birbirine karışmış bir halde basit halkla birlikte tüccarlar, hanımefendiler, subaylar geçiyordu. Ama artık Fiodor'un kara yazgısından dolayı sızlanması son bulmuştu. Şimdi hem zenginlik, hem yoksulluk aynı derecede kötü gözüküyordu gözüne. Kimisi arabalara kurulmuş gidiyor, kimisi avazı çıktığınca türkü söylüyor ya da armonika çalıyordu. Ölümden sonra herkesi bekleyen yer aynı gömütlüktü. Şeytana değil ruhunun tümünü, yarısını bile vermeye değecek bir mutluluk yoktu yeryüzünde...

Bahis

(Пари)

I

Karanlık bir güz gecesiydi. Yaşlı banker, evinin çalışma odasında bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, on beş yıl önce evinde konuklarına verdiği akşam şölenini düşünüyordu. O yemekte pek çok kültürlü insan çağrılıydı, ilginç konuşmalar yapılmıştı. Bu arada ölüm cezasını da tartışmışlardı. Aralarında bilimadamları, gazeteciler bulunan konuklardan birçoğu ölüm cezasına karşı çıkmıştı. Hepsi de ölüm cezasını köhnemiş, Hıristiyan toplulukları için gereksiz, hatta ahlâk dışı buluyorlardı. Kimi konuklara göre de ölüm cezasının yaşam boyu hapis cezasıyla değiştirilmesi daha uygun bir çözümdü.

Ev sahibi banker, "Beyler, düşüncenize katılmıyorum," demişti. "Başımdan ne bir ölüm cezası geçti ne de ömür boyu hapislik, ama şimdiden söyleyebilirim ki, bence ölüm cezası süresiz hapisliğe göre ahlâka daha uygun, daha insanidir. Çünkü idamla insanlar birdenbire öldürülür, yaşam boyu hapislikte ise yavaş yavaş ölmek söz konusudur. Sizce hangi cellat daha insanca davranmış olur: Sizi birkaç dakikada öldüren mi, yoksa canınızı uzun zaman acı çektirerek alan mı?"

"Her ikisi de aynı derecede ahlâka aykırıdır," dedi konuklardan biri. "Neden derseniz, ikisinde de yaşama hakkı insanın

elinden alınıyor. Devlet Tanrı değildir. Geriye veremediği bir şeyi zorla alamaz."

Konuklar arasında yirmi beş yaşlarında bir hukukçu da vardı. Ona düşüncesini sorduklarında şöyle dedi:

"Gerek idam cezası, gerekse ömür boyu hapislik, ikisi de aynı derecede ahlâka aykırıdır. Gene de ikisi arasında bir seçim yapmam istenseydi ben ikincisini seçerdim. Çünkü bir biçimde yaşamak hiç yaşamamaktan daha iyidir."

Bunun üzerine hararetli bir tartışma başladı. O zamanlar daha genç ve ateşli bir adam olan banker birden sinirlendi, yumruğunu masaya vurarak genç hukukçuya bağırdı:

"Yalan! İki milyon rublesine bahse girerim ki, zindana beş yıl bile dayanamazsınız!"

Bunun üzerine hukukçu da, "Sözünüzde ciddiyseniz ben değil beş, tam on beş yıl hapis yatmaya razıyım," dedi.

"On beş yıl mı? Kabul! Baylar, ortaya iki milyon koyuyorum!"

"Peki, siz iki milyonu koyun, ben de özgürlüğümü!"

Böylece akıl almaz, anlamsız bir bahse tutuştular. O zamanlar şımarık, uçarı bir adam olan banker, milyonlarının hesabını bilmiyordu, o bakımdan girdiği bahis onu bayağı keyiflendirdi. Yemek boyunca hukukçuyla şakalaştı, ona, "Daha vakit varken aklınızı başınıza toplayın, delikanlı!" dedi. "Benim için iki milyonun büyük bir önemi yok, oysa sizin üç-dört yılınız güme gidecek. Üç-dört yıl diyorum, çünkü bundan fazla kalamazsınız kodeste, ölürsünüz. Şunu da unutmayın ki, kendi isteğiyle hapis yatmak zorunlu olarak kalmaktan daha ağırdır. Her an özgürlüğe kavuşabileceğiniz düşüncesi benliğinizi kemirir, kendi kendinizi yer bitirirsiniz. Acıyorum size!"

İşte banker bütün bu olanları anımsayarak çalışma odasında dolaşıyor, kendi kendine şöyle soruyordu:

"Bahis kimsenin işine yaradı mı? Hukukçunun on beş yılını boş yere heder etmesi, benim iki milyonu savurmam ne gibi bir sonuç doğurdu? İdam cezasının ömür boyu hapislikten daha mı iyi, yoksa daha mı kötü olduğu anlaşıldı mı? Hayır, hayır! Bu yaptığımız düpedüz saçmalık! Benim yönümden cüzdanı şişkin bir adamın kaprisiydi, hukukçunun yönündense aç-

gözlülük, paraya düşkünlük! Bu özellikler kültürlü bir insana yakışır mı?"

Banker bahis tutuşmasından sonra olanları bugünkü gibi anımsıyordu. Varılan anlaşmaya göre hukukçu hapis cezasını bankerin konağının yan bölmelerinden birinde en sert bir biçimde çekecekti. Ceza koşullarından birkaçı şunlardı: Hukukçu yan bölmenin eşiğinden dışarı adımını atmayacak, kimseyle görüşmeyecek, insan sesi işitmeyecek, gazete, mektup almayacak. Buna karşılık çalgı çalmasına, kitap okumasına, yazı yazmasına, içki, sigara içmesine izin veriliyordu. Dış dünyayla ilişkisini, bu amaçla yapılmış özel pencereden, hiç konuşmaksızın sürdürecekti. Neye gereksinmesi varsa, kitapları, notaları, şarabı vb. bir not yazarak istediği miktarda bu pencereden alıp verecekti. Anlaşmada bütün ayrıntılar en ince noktasına değin belirlenmişti, hukukçu on beş yılı 14 Kasım 1870 saat on ikiden başlamak üzere 14 Kasım 1885 saat on ikiye değin kesintisiz aynı odada geçirecekti. Bu sürenin dolmasına iki dakika kala hukukçunun bu koşulu bozma girişiminde bulunması bile bankeri iki milyonu ödeme yükümlülüğünden kurtaracaktı.

Yazdığı kısa pusulalardan anlaşıldığına göre hapisliğinin ilk yılında hukukçu en çok yalnızlıktan, can sıkıntısından acı çekmişti. O bir yıl boyunca kaldığı bölmeden gece gündüz piyano sesleri eksilmedi. Ne içki istedi ne de sigara. Yazdıklarına bakılırsa içki insanın arzularını kamçılıyordu, heyecan ise mahpusun başlıca düşmanıydı. İşin bir başka yönü daha vardı: Dostla birlikte içilmedikten sonra en güzel şarabın zevki kalmazdı. Tütünse odanın havasını bozmaktan başka bir işe yaramazdı. Birinci yıl içerisinde hukukçuya çoğunlukla okunması kolay kitaplar; içerisinde çetrefil aşk oyunları bulunan, vurdulu kırdılı, hayal ürünü konuları işleyen romanlar, güldürüler gönderildi.

Hapisliğinin ikinci yılında hukukçu pusulalarıyla yalnız klasik romanlar istemeye başladı, odasından piyano sesleri kesildi. Beşinci yılda ise gene müzik sesleri duyuldu, bunun ardından içki içme isteği baş gösterdi. Pencereden içeriyi gözetleyenler mahpusun yıl boyunca yalnız yiyip içtiğini, yatağında

yattığını, sık sık esneyip kendi kendisiyle öfkeli öfkeli konuştuğunu söylediler. Kitap okumayı da bırakmıştı. Kimi geceler sabahlara değin oturup yazı yazdığı, sabah olunca da yazdıklarını yırtıp paramparça ettiği görüldü. Birçok kez de ağladığını işittiler...

Altıncı yılın ikinci yarısında dil öğrenmeye, felsefeye, tarihe merak sardı. Bu bilimlerle öylesine hevesle uğraşmaya başladı ki, banker kitap yetiştirmekte güçlük çekiyordu. Dört yıl içerisinde onun adına altı yüz cilt kadar kitap getirtildi. Hukukçunun bu merakı sırasında banker ondan şöyle bir mektup aldı: "Değerli zindancım! Size bu satırları altı dilde yazıyorum. Yalvarırım, mektubumu anlayan insanlara okutun ve sonucunu bana bildirin. Tek yanlış bile bulamazlarsa evinizin bahçesinde silah patlatılsın. Silah sesi emeklerimin boşa gitmediğini bildirecektir bana. Değişik çağlarda, değişik ülkelerde yaşayan dâhiler çeşitli dillerde konuşup yazmışlardır, ama hepsinin yüreğinde yanan ateş aynıdır. Onları anlayabildiğim için nasıl göksel bir mutluluk duyduğumu, nasıl sevindiğimi anlatamam size!"

Mahpusun dileğine uyularak bahçede iki el silah patlatıldı.

Onuncu yılın tamamlanmasının ardından hukukçunun masada kıpırdamadan oturduğu, yalnız İncil okuduğu görüldü. Dört yılda altı yüz kadar çetrefil kitabın üstesinden gelen bir adamın bir yıl süresince anlaşılması kolay, ince bir kitabın başından ayrılmaması bankere tuhaf gözüktü, İncil'i din bilgisi, dinler tarihi kitapları izledi...

Hapisliğinin son iki yılında hukukçu herhangi bir ayrım yapmadan, habire okudu. Kimi zaman fen bilimleriyle ilgileniyor, kimi zaman Byron, Shakespeare okuyordu. Bazen öyle pusulalar gönderiyordu ki, kimya ile tıp kitaplarının yanında aynı zamanda roman, felsefe kitabı, dinbilimi araştırmaları istediği oluyordu. Onun böyle karman çorman okuması batan bir geminin parçaları arasında yüzen bir adamın kimi zaman şu parçaya, kimi zaman öteki parçaya tutunmasına benzetilebilirdi.

II

Bütün bunları anımsayan banker düşünmeye başladı:

"Yarın saat on ikide bizim mahpus hukukçu özgürlüğünü kazanacak. Aramızdaki anlaşmanın koşullarına göre ben de kendisine iki milyon ruble ödeyeceğim. Bu parayı ödersem yandım demektir, iflas bayrağını çekerim!"

On beş yıl önce milyonlarının hesabını bilmeyen bir adamdı, oysa şimdi kendi parasının mı, yoksa borçlarının mı daha çok olduğunu kendi kendine sormaktan korkuyordu. Kumar benzeri borsa oyunları, tehlikeli karaborsa girişimleri, geçkin yaşına karşın kendini atak girişimlerden uzak tutmaması onu yıkım noktasına getirmişti. O korkusuz, kendine güvenen, gururlu para babası, pay senetlerinin her iniş çıkışında korkudan titreyen orta boy bir bankere dönüşmüştü.

Yılgınlık içinde elleriyle saçlarını kavrayarak, "Kahrolası! Nereden de bahse tutuştum?" diye homurdandı. "Şu herif geberse de kurtulsam! Ama adam kırk yaşında. Son kalan meteliğimi elimden alacak, evlenip yaşamın tadını çıkaracak, borsada benim yerime kendisi oynayacak. Ben de dilencilik yapıp onu kıskanarak yaşayacağım. Üstelik her gün bana, 'Bu mutluluğu size borçluyum, izin verin de size yardım edeyim!' diyecek. Hayır, bu kadarı da fazla! İflastan, utançtan kurtulmanın tek yolu bu adamın gebermesi!"

Saat gecenin üçüydü. Banker kulak kabarttı; evde herkes uyuyordu, bahçede esen soğuk rüzgârın uğultusundan başka tek ses işitilmiyordu. Gürültü çıkarmamaya çalışarak kasadan on beş yıldır açılmayan kapının anahtarını aldı, paltosunu giydi, bahçeye indi.

Bahçe karanlık, soğuktu. Yağmur yağıyordu. Bıçak gibi kesen sert rüzgâr ağaçları tartaklıyor, ortalığı toza dumana boğuyordu. Banker dikkat kesildi, ancak ne yeri görebiliyordu, ne göğü, ne bahçedeki beyaz yontuları, ne ağaçları ne de yan bölmeyi... Yan bölmenin bulunduğu yere yaklaşırken iki kez bekçiye seslendi. Ondan da yanıt gelmedi. Anlaşıldığı kadarıyla bekçi kötü havadan kaçıp kuytu bir yere sığınmıştı. Belki mut-

fakta, belki limonlukta uyuyordu.

"Niyetimi gerçekleştirmeye gücüm yeterse kuşkular en başta bekçinin üzerinde kalır," diye düşündü.

Karanlıkta el yordamıyla merdiven basamaklarını buldu, kapıyı açıp yan bölmenin holüne girdi. Oradan elleriyle yoklaya yoklaya küçük koridoru geçti, bir kibrit çaktı; içeride in cin top oynuyordu. Köşede yataksız bir karyola duruyor, demirdöküm soba kapkara gözüküyordu, çünkü yakılmamıştı, mahpusun odasının kapısındaki mühre el bile sürülmemişti.

Kibrit sönünce yaşlı banker heyecandan titreyerek küçük pencereden mahpusun odasına baktı, içeride ölgün ölgün bir mum yanıyordu. Mahpusun kendisi masada oturmaktaydı. Adamın yalnız sırtı, saçları, bir de elleri gözüküyordu. Bir sürü kitap masanın üzerine, dibine, iki koltuğa, halının üzerine, şuraya buraya açılıp bırakılmıştı.

Aradan beş dakika kadar zaman geçti, ama mahpus hiç kıpırdanmadı. On beş yıllık hapislik adamcağıza kıpırdamadan oturmayı öğretmişti. Banker parmağıyla pencerenin camına vurduğu halde hiç hareket belirtisi göstermedi. Bunun üzerine yaşlı adam kapının mührünü kopardı, anahtarı kilidin deliğine soktu. Anahtarı çevirince paslanmış kilit boğuk bir ses çıkardı, kapı gıcırdayarak açıldı. Birileri şaşkınlıkla bağırır, biri koşar gelir diye birkaç dakika beklediyse de aynı sessizlik sürüp gidince odaya girmeye karar verdi.

Masada oturan adam bilip gördüğümüz insanlardan çok farklıydı, iskeletinin üstünde ince bir deri, saçı sakalına karışmış, kadınlarınki gibi saçları kıvrım kıvrım bir yaratıktı bu. Yüzünün derisi sararıp toprak rengi almış, avurtları çökmüştü. Uzun sırtı daracıktı, saçaklı başını dayadığı kolları öylesine zayıf ve inceydi ki, insan bakmaya korkardı. Uzun saçlarının arasında kırlaşmalar başlamıştı, adamcağızın bitkin yüzüne bakanlar onun kırk yaşında olduğunu söyleyemezdi. Oturduğu yerde öylece uyuyup kalmıştı. Önünde, masanın üstünde ise kargacık burgacık yazılar yazılı bir tabak kâğıt vardı.

"Zavallı adam!" diye düşündü banker. "Uyurken düşünde milyonları görüyor olmalı. Şimdi şu yarı ölüyü alsam, yatağa

yatırdıktan sonra yastıkla boğazına hafifçe bastırsam en uyanık bilirkişiler bile onun boğularak öldürüldüğünü anlayamaz. Ama önce şu yazıyı okuyalım. Bakalım, neler yazmış..."

Banker masadan kâğıdı aldı, okumaya başladı:

> Yarın saat on ikide özgürlüğüme kavuşacağım, gene insanların arasına karışacağım. Ama şu odayı bırakıp güneşin yüzünü görmeden önce sizlere birkaç söz söylemek istiyorum. Tertemiz bir vicdanla ve beni gören Tanrı'nın önünde açıkça belirteyim ki, özgür ve sağlıklı yaşamaktan, sizin şu kitaplarınızda mutluluk diye adlandırdığınız her şeyden nefret ediyorum.
>
> Tam on beş yıldır yeryüzü yaşamını dikkatle incelemekteyim. Dünyayı, insanları yeterince görüp tanıdığımı söyleyemem, ancak okuduğum kitaplarda kokulu şarapların en iyilerini içtim, türküler söyledim, ormanlarda geyik, yaban domuzu avladım, en güzel kadınları sevdim. Dâhi ozanlarınızın yarattığı, bulut gibi uçucu, büyüleyici güzellikteki kadınlar geceleri ziyaretime geldiler, kulağıma nefis masallar fısıldadılar, zevkten başım fırıl fırıl döndü. Bu kitaplarda Elbrus'un, Mont Blanc'ın doruklarına tırmandım; oralardan bakarak güneşin sabahleyin doğuşunu, akşamları gökyüzünü, okyanusu, dağ tepelerini kızıl bir parıltıyla aydınlatışını seyrettim. Başımın üzerinde bulutları parçalayarak çakan şimşekleri, yeşil ormanları, tarlaları, ırmakları, gölleri, kentleri gördüm; sirenlerin türküsünü, çobanların kaval çalışını dinledim. Tanrı katında benimle söyleşmeye gelen güzel meleklerin kanatlarına dokundum. Sizin kitaplarınızda dipsiz uçurumlardan baş aşağı atladım, mucizeler yarattım, vurdum kırdım, kentleri ateşe verdim, yeni dinler icat ettim, koca koca krallıklar fethettim...
>
> Kitaplarınız bana bilgelik aşıladı, insanların yorulmaz beyninin çağlar boyunca yarattığı şeylerin hepsini beynimin içinde küçük bir yumağa sığdırdım. Hepinizden daha akıllı olduğumu biliyorum.
>
> Bütün kitaplarınızdan, bütün dünya nimetlerinden, bilgeliğinizden nefret ediyorum. Yeryüzünde her şey boştur, geçicidir, serap gibi aldatıcıdır, istediğiniz kadar gururlu, bilge, gü-

zel olun, gene de ölüm sizleri yeraltı sıçanlarıyla birlikte yeryüzünden silecek. Gelecek kuşaklarınız, tarihiniz, dâhilerinizin ölümsüzlüğü ya katılıp kalacak ya da yer yuvarlağıyla birlikte yanıp kül olacak.

Hepiniz çıldırmışsınız, gitmeniz gereken yoldan gitmiyorsunuz. Yalanı gerçek, çirkinliği güzellik sanıyorsunuz. Birtakım durumlar sonunda elma, portakal ağaçlarında meyve yerine kurbağalar, kertenkeleler yetişseydi ya da güller terlemiş at kokusu yaymaya başlasaydı hepiniz şaşkınlıktan donar kalırdınız, öyle değil mi! İşte ben de yeri göğe değişen sizlerin işine şaşıyorum. Artık anlamak istemiyorum sizleri.

Değer verdiğiniz şeylerden ne denli tiksindiğimi göstermek için bir zamanlar cennet nimetiymiş gibi hayal ettiğim, ama şimdi iğrendiğim şu iki milyondan vazgeçiyorum, iki milyon üzerindeki hakkımdan yoksun kalmak için belirlenen sürenin bitimine beş saat kala buradan çıkacağım, böylece anlaşmayı bozmuş olurum...

Bunları okuyan banker, kâğıdı masanın üstüne bıraktı, garip adamı başından öptü, gözlerinden yaşlar akarak yan bölmeden çıktı. Daha önce hiçbir zaman, borsada kaybettiği dakikalarda bile kendine karşı böyle büyük bir nefret duymamıştı. Evine gelince yatağa yattı, heyecanı, gözyaşları uzun süre uyumasına olanak vermedi...

Ertesi gün yüzleri sapsarı bekçiler koşa koşa bankere geldiler; yan bölmede kalan adamın küçük pencereden dışarı çıktığını, bahçeden geçip dış kapıya yöneldiğini, sonra gözden kaybolduğunu söylediler. Uşaklarla birlikte yan bölmeye giren banker, mahpusun kaçışını tanıkların imzasıyla belgeledi. Dedikodulara sebep olmasın diye de masanın üzerindeki kâğıdı aldı, evine dönünce kasasına kilitledi.

Prenses

(Княгиня)

Dört tane besili, güzel atın çektiği gösterişli bir kupa arabası N. erkekler manastırının ana kapısından içeri girdi. Manastırın konuklara ayrılan binasının soylular bölümünün önünde bekleyen başkeşişler, keşişler, keşiş çömezleri arabanın sürücüsü ile atları daha uzaktan görür görmez kupa arabasıyla gelenin Prenses Vera Gavrilovna olduğunu anladılar. Prensesi yakından tanırlardı.

Üniformalı yaşlı sürücü arabadan aşağı atladı, hanımefendinin inmesine yardım etti. Prenses yüzündeki koyu peçeyi kaldırdı, yavaş hareketlerle başkeşişlerin önünde durup kendisini kutsamalarını bekledi, keşişlere, çömezlere başını sallayarak gülümsedi, sonra ona ayrılan odanın yolunu tuttu.

Arkasından eşyalarını getiren keşişlerle konuşmaya başladı:

"E, ben yokken prensesinizi özlediniz mi? Bir aydır aranızda yoktum, işte geldim, artık prensesinizi doya doya görebilirsiniz. Hani, manastır başkanı peder nerede? Böyle bir başkanınız olduğu için gurur duymalısınız."

Manastırın başpapazı odasına girince prenses heyecanlı bir çığlık attı, ellerini göğsünde çapraz bağlayıp kutsaması için pederin önünde durdu. Sonra başpapazın eline sarılarak, "Elinizi öpmeme izin verin!" dedi ve üç kez öptü. "Kutsal peder, siz-

leri gördüğüm için öylesine kıvançlıyım ki! Ulu Tanrı bilir ya, prensesinizi tümüyle unuttunuz, ama ben her dakika kendimi aranızda, sevimli manastırınızda hissettim. Burası öyle güzel bir yer ki! Dünya karmaşasından uzak, Tanrı yolunda sürdürdüğünüz bu yaşam içerisinde pek çok güzellikler var. Ben bu güzellikleri ta derinden hissediyorum, ama sözlerle anlatmam güç."

Böyle derken yanakları al al oldu, gözleri doldu. Durmadan gevezelik ediyor, ateşli sözler söylüyordu; yetmiş yaşlarında, ciddi görünüşlü, çirkin, utangaç bir adam olan manastırın başpapazı ise hep susuyor, arada bir askerce, kesik kesik sözler söylüyordu:

"Buyurduğunuz gibi... hay hay, hanımefendiciğim... başüstüne... anlıyorum..."

Sonunda, "Burada uzun süre kalacak mısınız?" diye sordu. "Bizi mutlu edersiniz."

"Hayır, bu geceyi aranızda geçirdikten sonra Klavdiya Nikolayevna'yı görmeye gideceğim. Kendisiyle çoktandır görüşmüyoruz. Oradan dönüşte yeniden buraya gelip birkaç gün kalacağım. Manastırınızda ruhça dinginliğe kavuşmak istiyorum, kutsal peder..."

Prenses, N. manastırına gelip kalmayı severdi. Son iki yılda buraya iyice alışmıştı. Yazın her ay gelir; iki gün, üç gün, bazen bir hafta kalırdı. Ürkek keşiş çömezleri, manastır yaşamındaki sessizlik, tavanların alçaklığı, manastıra sinen selvi kokusu, sade yemekler, pencerelerdeki ucuz perdeler ona pek dokunur, duygulandırır, kendini dinlemesine, yüreğinin iyi duygularla dolmasına yardım ederdi. Ona ayrılan odada yarım saat bile kalması kendini ürkek, alçakgönüllü biri olarak hissetmesine, giysilerinden selvi kokusu geliyormuş gibi duygulara kapılmasına yeterdi. Debdebeli yaşamı çok çok uzaklarda kalarak tüm anlamını yitirir, yirmi dokuz yaşında bir kadın olmasına karşın tıpatıp yaşlı başpapaza benzediğini düşünmeye başlardı. Sanki zenginlik, gösteriş, sayılıp sevilmek için doğmamıştı; tam tersine dış dünyaya kapalı, sessiz, manastır köşeleri gibi yarı karanlık bir ortam için yaratılmış olarak düşünürdü kendisini.

Öyle zamanlar olur ki, duaya dalmış bir keşişin loş hücresine ansızın güneş ışığı girer, penceresine bir kuş konup neşeyle şakımaya başlardı. İşte o zaman asık suratlı keşiş elinde olmaksızın gülümser, günah işleme korkusunun verdiği üzüntüyle daralan göğsünden ağır bir taşın altından akarcasına sessiz, masum bir sevincin fışkırdığını hissederdi. Prenses buraya gelişiyle güneş ışığı, şakıyan kuşlar gibi manastıra dışarıdan neşe getirdiğini düşünürdü. Şen gülücükleri, uysal bakışları, sesi, şakaları, genelde çıtı pıtı yapısı, biçimli bedeni, siyah sade giyimi, hoş görünüşüyle bu asık suratlı, sade insanların gönlünde coşkuyla karışık sevinç uyandırdığına inanırdı. Bütün keşişler onu görünce, "Ulu Tanrı gene meleğimizi gönderdi," diye düşünsünler isterdi. Onların böyle düşündüğünü hissettiği için daha bir güleryüzlü olur, kendisini daha çok cıvıltılı kuşlar gibi hissederdi.

Çayını içip biraz dinlendikten sonra gezintiye çıktı. Güneş batmak üzereydi. Tarhlardan yeni sulanmış muhabbet çiçeklerinin mis gibi taze kokusu yayılıyordu. Erkek seslerinin oluşturduğu korodan ilahiler duyuluyor; uzaktan dinlenince ilahiler hoş bir hüzün veriyordu insanın içine. Manastır kilisesinde ayin vardı. Kandil ışıklarının ölgün ölgün ışıldadığı karanlık pencerelerde, gölgelik kuytularda, elinde bir maşrapayla kilise kapısında kutsal tasvirin dibinde oturan yaşlı keşişin duruşunda öyle dingin bir hava vardı ki, prensesin içinden ansızın ağlama isteği kabardı.

Manastır kapısının dışında, manastır duvarı ile kayın ağaçları arasındaki yolda hava iyice kararmıştı. Akşam karanlığı hızla bastırıyordu. Prenses manastırdan çıkıp ağaçlı yolda biraz yürüdü, oradaki sıralardan birine oturarak düşüncelere daldı.

Her şeyi, her şeyi bırakıp, yaz akşamları gibi kaygısız, dingin bir yaşamın sürüp gittiği bu manastıra yerleşmek ne güzel olurdu, diye düşündü. Yolunu sapıtmış kocası nankör prensi, hesabını bilmediği malını mülkünü, her gün kapısını aşındıran alacaklılarını, mutsuzluğunu, sabahları durup dururken ona surat asan hizmetçisi Daşa'yı unutmak ne kadar iyi olurdu! Ömür boyu akşamları şu sırada oturmak, enginlerde dolaşan sis kü-

melerini ağaç gövdeleri arasından seyretmek herhalde çok hoşuna giderdi! Bu arada karga sürüleri kara peçe gibi gökyüzünü örten bir bulut görünümünde uzaklarda ormanın üzerinden aşarak geceleyecekleri yerlere doğru uçarlardı muhakkak. Biri alaca bir ata binmiş, öbürü yaya yürüyerek atları gece otlamaya götüren iki papaz çömezi özgürlüğe kavuşunca çocuklar gibi sevinirler, şakalaşırlar, diri sesleri durgun havada çın çın öter, her söyledikleri net bir biçimde işitilirdi. O durgunlukta arada bir çıkan esinti kayınların tepe dallarını kıpırdatır, bir kurbağa geçen yıldan kalma kuru yaprakları hışırdatır, manastır saati gongunun çeyrek saatleri vurduğu duyulurdu. Bütün bu sesleri dinleyerek sırada oturmak, düşünmek çok hoşuna giderdi!

Sırtında bir torbayla yaşlı bir kadın önünden geçiyordu. Prensesin içinden yaşlı kadını durdurmak, ona içten, güzel şeyler söylemek isteği uyandı. Ancak kadın bir kerecik olsun ona dönüp bakmadı, köşeyi dönerek gözden silindi.

Az sonra ağaçlı yolda uzun boylu, kır sakallı, Panama şapka giymiş bir adam belirdi. Adam, prensesin hizasına gelince şapkasını çıkarıp eğilerek selam verdi. Prenses kafasındaki dazlaktan, kemerli sivri burnundan onun, beş yıl kadar önce kendi köyü Dubovki'de görev yapmış olan Doktor Mihail İvanoviç olduğunu anladı. Başkalarından işittiğine göre doktorun karısı bir yıl önce ölmüştü. Bu olayı anımsayan prenses doktorun acısını paylaşmak, ona avutucu sözler söylemek isteği duydu. Gülümseyerek, "Doktor, beni tanımadınız galiba," dedi.

Doktor şapkasını bir kez daha çıkardı.

"Tanıdım, prenses. Tanımaz olur muyum?"

"Teşekkür ederim. Ben de sandım ki, prensesinizi tümüyle unuttunuz, insanlar yalnız düşmanlarını anımsarlar, dostları ise akıllarından çıkar gider. Manastıra dua etmek için mi geldiniz?"

"Her cumartesi gecesini burada geçiririm. Görev dolayısıyla... Hekimlik yapıyorum."

Prenses içini çekti.

"Eh, nasılsınız bakalım? İşittiğime göre karınız rahmetli olmuş. Başınız sağ olsun!"

"Evet prenses, benim için büyük bir yıkım oldu."

"Ne gelir elden? Hepimiz başımıza gelen mutsuzluklara boyun eğip katlanmalıyız. Ulu Tanrı'nın buyruğu olmadan tek kılımız bile dökülmez, her şey onun isteğine bağlıdır."

"Evet, prenses."

Prensesin iç çekmelerine, gülümsemelerine, gönül alıcı sözlerine karşılık doktorun karşılığı hep "Evet, prenses"ten başka bir şey olmuyordu. Yüzünün duruşu da soğuk ve katıydı. "Ona daha başka ne söylesem?" diye düşündü prenses.

"Aradan çok zaman geçti," dedi. "Sizinle görüşmeyeli ne kadar oluyor? Beş yıl mı? Bu süre içerisinde köprülerin altından çok sular aktı, çevremizde büyük değişiklikler oldu. Düşünmek bile korkunç! Biliyorsunuz, ben evlendim, kontesken prenses oldum. Sonra da ayrıldım kocamdan."

"Evet, işittim."

"Ulu Tanrı bana çok acılar çektirdi. İflasın eşiğine geldiğimi de duymuşsunuzdur mutlaka. Bahtı kara kocamın bıraktığı borçlar yüzünden köylerimden Dubovki, Kiryakovo, Sofyino satıldı. Şöyle geçmiş günlere dönüp baktığım zaman korkudan tüylerim ürperiyor. Ne değişiklikler oldu, bir bilseniz! Türlü türlü mutsuzluklar, yanlışlıklar yaşandı!"

"Evet prenses, çok yanlışlıklar yapıldı."

Prenses biraz bozuldu. Kendi yanlışlarını biliyordu elbette, ancak bunları kimseye açmazdı; yaptığı yanlışları düşünmek, sözünü etmek hakkı yalnız kendine aitti. Elinde olmaksızın sordu:

"Hangi yanlışlardan söz ediyorsunuz?"

Doktor acı acı güldü.

"Sözünü ettiğinize göre biliyorsunuz demektir. Bir de benden duysanız ne olacak?"

"Hayır, hayır, söyleyin lütfen! Size minnettar kalırım. Bunda sıkılacak bir şey yok ki... Gerçekleri öğrenmek hoşuma gider."

"Sizi yargılayacak değilim, prenses."

"Yargılamak mı? Sesinizin tonuna bakılırsa bir şeyler bildiğiniz anlaşılıyor. Ne biliyorsanız söyleyin!"

"Madem istiyorsunuz, söyleyeyim. Ancak üzülerek belirte-

yim ki, konuşmasını pek beceremem, ayrıca beni anlamak her zaman kolay değildir."

Doktor biraz düşündükten sonra başladı:

"Bana kalırsa yanlışınız pek çok, özellikle de mülklerinizde yaşanmış olan... yaşanan hava hiç de hoş değil... İşte siz de işitiyorsunuz ya, söylemek istediklerimi doğru dürüst anlatamıyorum. Başka bir deyişle her davranışınızda sezilen sevgi eksikliği, insanlara karşı duyulan nefret herkesi üzüp aleyhinize döndürüyor. Sizin yaşam tarzınız tümüyle nefret üzerine kurulmuş, insanların sesine, yüzüne, ensesine, adım atışına, kısacası insanla ilgili ne varsa hepsine karşı nefret duyuyorsunuz. Her kapıya üniforma giymiş zebellah gibi adamlar dikmişsiniz. Hepsi de karnı tok, görgüsüz, işe yaramaz birer haydut bunların... Amaç, kılıksız adamları evinize sokmamak. Verdiğiniz davetlerde kapının girişinde oturarak efendilerini bekleyen uşaklar enselerini dayayıp duvar kâğıtlarını kirletmesinler diye sandalyelerin arkalıklarını gereğinden yüksek yaptırmışsınız. Odalarınızda kaba saba halılar serili, insanlar gelip geçerken ayak sesleri işitilmesin diye serilmiş. Sizi görmeye gelen herkes yüksek sesle konuşmamaları, gereksiz şeyler söylememeleri, keyfinizi kaçıracak konuları açmamaları için önceden uyarılıyor. Çalışma odanıza biri girdiğinde sıkması için elinizi vermezsiniz, oturacak yer göstermezsiniz. Tıpkı şimdi bana yaptığınız gibi..."

Prenses gülümseyerek elini uzattı.

"Aman doktorcuğum, buyurunuz. Elinizi sıkmadım diye kızmaya değer mi?"

"Hayır, size kızdığım filan yok!"

Doktor böyle söylemekle birlikte yüzü kıpkırmızı kesildi, şapkasını çıkarıp havada sallayarak öfkeli öfkeli konuşmaya başladı:

"Doğrusunu söylemek gerekirse çoktandır sizinle konuşmak için fırsat kolluyordum... Demek istediğim şu ki, siz insanlara Napoléon'un yaptığı gibi toplara karşı etten kale gözüyle bakıyorsunuz. Hiç olmazsa Napoléon'un bir ülküsü vardı, sizin ise insanlara karşı duyduğunuz tiksintiden başka bir amacınız yok."

Prenses şaşkınlıkla omuz silktikten sonra gülümsedi.

"İnsanlara karşı tiksinti mi duyuyormuşum! Ben mi?"

"Evet, siz! Kanıt mı istiyorsunuz? Söyleyeyim... Mihaltsev köyünde konağınızın mutfağında çalışırken fırın ateşinden gözleri kör olan üç eski aşçı şimdi dilenerek yaşıyorlar. On binlerce dönümlük topraklarınızda yaşayan ne kadar sağlıklı, işe yarar, eli yüzü düzgün insan varsa hepsi siz ya da çanak yalayıcılarınız tarafından uşak, arabacı, korumacı yapılmak üzere toplandı. Bütün bu iki ayaklı yaratıklar uşak olarak yetiştirildi, semirtildi, kısacası, yozlaştırılıp insan kılığından çıkarıldı... Gencecik hekimler, tarım uzmanları, öğretmenler, genelde beyniyle çalışanlar işlerinden koparıldı, onurlu görevlerinden zorla alındı. Neymiş efendim, gönlünüzü eğlendiren işlerde karın tokluğuna çalışacaklarmış. Aklı başında her insan bunları görünce utancından yerin dibine geçer. Genç bir adam sizin hizmetinizde üç yıl çalıştıktan sonra ya sahtekâr oluyor ya dalkavuk ya da iftiracı, iyi bir şey mi bu yaptıklarınız? Kâhyalığınızı yapan aşağılık Leh casus Kazimir'lerin, Kaetan'ların hepsi gece demez, gündüz demez on binlerce dönümlük topraklarınızın altını üstüne getirerek size yaranmak için bir mandadan üç post çıkarmaya çalışırlar. Belki size söylemek istediklerimi dağınık biçimde dile getiriyorum, ama ne önemi var? Çiftliğinizde sade halkı insan yerine koymuyorlar. Konağınıza gelen prensleri, kontları, başpapazları da süs köpeği gibi görüyorsunuz. Sizin gözünüzde onlar da canlı insan değil. En önemlisi... En önemlisi... Beni en çok kızdıran, milyonluk servetiniz olduğu halde insanların yararına bir kuruş harcamak istemeyişiniz..."

Prenses afallamış, korkmuş, gücenmiş olarak oturuyor; doktora karşı nasıl davranacağını, ne yapacağını bilemiyordu. Daha önce kimse onunla bu şekilde konuşmamıştı. Doktorun öfkeli, irkiltici ses tonu, arada bir kekeleyerek sürdürdüğü patavatsız konuşması kulaklarında, kafasında dan dan eden bir gürültü gibi çınlıyordu. Konuşma uzadıkça ellerini kollarını sallayan doktor sanki şapkasıyla onun kafasına vuruyormuş gibi geldi.

Neden sonra kendini toplayarak, yalvaran bir sesle, "Söylediklerinizdoğru değil!" dedi. "Kendiniz de biliyorsunuz ki, insanlar için güzel şeyler yaptım ve yapıyorum."

Doktor bağırdı:

"Bırakın bu lafları! Yoksa hayırseverlik adı altında yaptığınız şeyleri ciddi, yararlı işler olarak mı görüyorsunuz? Onlar olsa olsa sizin açınızdan gönül eğlendirmektir! Beni sözde başhekim diye atayıp kendinizin de koruyuculuğunu üstlendiğiniz, kimsesiz yaşlı kadınların kaldığı güçsüzler evini ele alalım... Sevsinler e mi, ne güzel yer orası! Çatısında rüzgârgülü bulunan, parke döşemeli bir ev yaptırdınız; köylerden on kadar kocakarıyı toplayıp tüylü battaniyeler altında, Hollanda çarşaflı yataklarda yatmaya, akide şekeri yemeye zorladınız."

Doktor gülmesini gizlemeye çalışarak yüzünü şapkasının içine gömdü.

"Düpedüz maskaralık! Aradan çok geçmeden güçsüzler evinin hizmetçileri, kirlenmesin diye çarşafları toplayıp kilit altına aldılar. Geberesi moruklar çıplak döşemede zıbarsınlar diye herhalde! Zavallı kadınlar ne karyolada oturabiliyor, ne hırka giyebiliyor ne de cilalı parkeler üzerinde yürüyebiliyordu. Hırsızdan mal kaçırırcasına her şey kadınların elinden alınıp tören günleri için saklandı. Kadıncağızlar ne yapsınlar, başkalarının eskilerini giyip zar zor karınlarını doyurabiliyorlardı. Güçsüzler yurdunda bakımını ellerine bıraktığınız karnı tok zorbalardan, onların öğütlerinden bir an önce canlarını kurtarmak için gece gündüz duaya başladılar. Peki, hizmetçiler böyleydi de üst düzey yöneticiler ne yapıyorlardı? Bu da ayrı bir âlem! Haftanın iki günü daha akşamdan kırk atlı koşar gelir, ertesi günü saygıdeğer prensesin, yani sizin düşkünler evini onurlandıracağınız haberini getirir. Bu demektir ki, düşkün kadınlar sabahtan giydirilip kuşatılacak, tören yerine götürülecek. Buyursunlar, gelsinler efendim! Kocakarılar tertemiz giydirilir, sıraya sokulup bekletilmeye başlanırlar. Suratında dalkavukça bir sırıtmayla eski bir asker, kadınların çevresinde görevli sıfatıyla dolanır durur. Kadıncağızlar fısıldaşmaya korkarlar, esneyerek birbirlerine bakarlar. Böylece uzun süre bekleriz. Neden

sonra küçük yöneticilerden biri gelir, ardından daha büyüğü, sonra daha büyüğü... Gelenlerin ardı arkası kesilmez. Herkesin gizemli bir yüzü, gösterişli bir duruşu vardır. Ağırlığımızı bir ayağımızdan ötekine aktararak bekler dururuz, hep saatlerimize bakarız, çıt çıkarmayız. Çünkü ayakta dikilirken birbirimizden nefret etmekteyizdir. Bir saat geçer, iki saat geçer, en sonunda siz hanımefendinin kupa arabası uzaktan gözükür."

Doktor ince sesiyle bir kahkaha attı.

"Debdebeyle arabanızdan çıkarsınız. Yaşlı cadılar asker emeklisinin komutu üzerine, 'Ulu Tanrı büyüktür, Yaradan'ın büyüklüğünü hepimiz sayarız...' ilahisini okumaya başlarlar. Nasıl? Güzel, değil mi?"

Doktor bu sefer kalın bir sesle kahkaha attı, gülmekten konuşamıyormuş gibi elini salladı. Kötü niyetli insanların tavrıyla dişlerini sıkarak kesik kesik gülümsemeye başladı. Sesine, yüzüne, küstahça parlayan gözlerine bakarak onun prensesten de, düşkünler yurdundan da, kocakarılardan da ne kadar nefret ettiği anlaşılabilirdi. Kaba saba sözlerle beceriksizce anlattığı şeylerde aslında eğlenceli, gülünecek bir taraf yoktu, gelgelelim o büyük bir zevk duyarak, hatta neşeyle gülüyordu.

Kahkahadan boğulurcasına, "Ya açtığınız okula ne demeli?" dedi. "Hani şu, öğretmenlik yapıp köy çocuklarını eğitmeye çalıştığınız okul! Çocukları öyle güzel eğitmiş olmalısınız ki, ilk fırsatta kaçıp köylerine sığındılar. Köyde adamlarınız hepsini sıra dayağına çektiler, ellerine birkaç kapik tutuşturup gene karşınıza getirdiler. Ya tarlalarınızda çalışan kadınların bebeklerini topladıktan sonra kendi elinizle beslemek istediğiniz günleri unuttunuz mu? Köy sokaklarında dolaşıp iki gözünüz iki çeşme ağlıyordunuz, 'Anneler bebeklerini benim bakımıma bırakmıyorlar!' diye. Bunun üzerine köy muhtarı sırayla kadınların çocuklarını kucaklarından alıp kendinizi eğlendirmeniz için size getirmeye başladı. Ne akıl almaz şeyler, değil mi? Siz iyilik yapmak istiyorsunuz, onlar sizden kaçıyorlar! Neden böyle yapıyorlardı acaba? Çok basit! Sizin söylediğiniz gibi, halkımızın cahilliğinden, değerbilmezliğinden değil, beni hoş görün ama, bütün bu girişimlerinizde sevgi, acıma duygu-

su bulunmadığından. Sizin tek istediğiniz, canlı kuklalarla gönül eğlendirmekti. İnsanları süs köpeklerinden ayırt etmesini beceremeyenler iyilik yapmaya kalkışmamalı. Emin olun, insanlar ile süs köpekleri arasında büyük ayrım vardır!"

Prensesin yüreği güm güm atıyor, doktor şapkasıyla kafasına vuruyormuş gibi kulakları uğulduyordu. Doktorun kekeleyerek, ellerini kollarını sallayarak, hızlı hızlı, ateşli, çirkin bir konuşması vardı. Prenses, karşısında kaba, eğitilmemiş, öfkeli, değerbilmez bir adamın konuştuğunu anlıyor; bunun ötesinde onun kendisinden ne istediğine, nelerden söz ettiğine pek akıl erdiremiyordu. Başını doktorun şapkasından korumak istercesine ellerini kaldırarak, "Gidin! Gidin!" dedi ağlamaklı bir sesle.

"Şimdi gelelim yanınızda çalışan adamlara nasıl davrandığınıza... Siz onları insan yerine koymuyorsunuz, tam tersine hepsine soyguncu gözüyle bakıyorsunuz. Madem bu konuyu açtık, şimdi sözü niçin beni işten attığınıza getirelim. Bayram demedim, seyran demedim, bir gün bile dinlenceye çıkmadan babanıza, size tam on yıl hizmet ettim; yüz fersah uzaklıkta çepeçevre herkesin saygısını, sevgisini kazandım; ama bir gün geldi ki, artık sizin yanınızda çalışamayacağım söylendi. Bunu neden yaptığınızı bugüne dek anlamış değilim. Soylu bir aileden gelme, Moskova Üniversitesi'ni bitirmiş, evli barklı bir tıp doktorunu herhangi bir açıklama yapmadan kulağından tuttuğunuz gibi görevinden ayırdınız. Öyle ya, beni neden adam yerine koyacaktınız ki? Sonradan öğrendim, karım benim haberim olmadan bağışlanmam için iki-üç kez kapınızı çalmış, ama siz onu yanınıza sokmamışsınız. Rahmetli, beni bağışlamanız için kapınızda ağlayıp sızladı diye onu hiçbir zaman bağışlamadım, bağışlamayacağım da..."

Doktor hıncını daha çok açığa vuran, aşağılayıcı sözler bulmak amacıyla dişini sıkıp bir süre bekledi. Sonra aklına gelen bir düşünceden dolayı asık suratı aydınlandı.

"Şu manastırla ilişkilerinize bakalım biraz da. Bugüne dek kimseye acımış, kimsenin gözünün yaşına bakmış değilsiniz, bunu biliyoruz. Ama manastır gibi kutsal bir yer sizin meleksi

yumuşaklığınızdan, acıma duygularınızdan bence en büyük payı almıştır. Sorarım size: Buraya niçin gelip gidiyorsunuz? Papazlarla, keşişlerle ne alışverişiniz olabilir? Bana sorarsanız gene gönül eğlendirme, oyun oynama, insanın kişiliğine saygısızlık... Başka bir şey değil! Sizin, manastırın inandığı Tanrı'yla bir ilginiz yok, gönlünüzde kendi Tanrı'nız yatıyor. Ruh çağırma seanslarında katına ulaştığınız kendi Tanrı'nız... Kilise ayinlerine küçümseyerek baktığınıza, öğleye kadar uyuyarak sabah ve öğle dualarına katılmadığınıza göre buraya niçin geliyorsunuz? Başkalarının manastırına kendi Tanrı'nızla gelirken büyük bir iş yaptığınızı mı sanıyorsunuz? Sanki gelişinizle buraya onur mu verdiniz? Kesinlikle hayır! Ziyaretlerinizin keşişlere kaça patladığını düşündünüz mü hiç? Manastırı bu akşam onurlandırdınız, ama hazırlıklar eksiksiz yapılsın diye üç gün önceden atlı haberciniz geldi. Dün bütün gün odanız hazırlandı, yolunuz dört gözle beklendi. Bugün öncü olarak görevlendirdiğiniz hoyrat hizmetçiniz avluda bir oraya bir buraya koşturdu durdu, hışır hışır giysileriyle herkese sorular sordu, buyruklar yağdırdı... Aman da ne küstahın biriymiş sizin bu adamınız! Keşişler hep diken üstünde durdular, çünkü törensiz karşılanırsanız başlarına gelecekler vardı. Çünkü hemen metropolite yakınırdınız. 'Saygıdeğer metropolit, nedense keşişler beni sevmiyorlar. Onları niçin kızdırdığımı bilmiyorum. Günahımın çok olduğu bir gerçek, ama ben mutsuz bir kadınım!' diye... Manastırlardan birinin başına böyle bir bela açtınız zaten. Manastırın başpapazı bilge bir kişidir, bir dakika boş vakti yoktur, hep çalışır, ama siz ikide birde onu odanıza çağırırsınız. Ne yaşlı insanlara saygınız var, ne unvana, ne makama... Manastıra büyük paralar bağışlamış olsanız gene içim yanmazdı. Oysa buraya adımınızı attığınız günden beri keşişler sizden yüz ruble bağış bile alamadılar."

Prenses gücendirildiği, rahatsız edildiği, kendisine söylenen sözleri anlamadığı, şaşırıp ne yapacağını bilemediği zamanlar hemen ağlamaya başlardı. Şimdi de öyle yaptı, yüzünü elleriyle kapatarak çocuklarınki gibi incecik sesiyle bir ağıt koyverdi. Bunun üzerine doktor konuşmasını şıp diye kesti, prensesin yüzüne baktı. Kadının yüzü kararmış, kaskatı kesilmişti.

"Bağışlayın, prensesim," dedi. "Kendimi unutup fazla ileri gittim. Gereksiz bir öfkeye kapılmış olmalıyım."

Suçlu suçlu öksürdü, şapkasını giymeyi bile unutarak prensesin yanından hızla uzaklaştı.

Yıldızlar ışıldamaya başlamıştı. Manastırın öbür yanından ay epeyce yükselmiş olacak ki, gökyüzü aydınlıktı. Yarasalar beyaz manastır duvarları boyunca bir oraya bir buraya sessizce gidip geliyorlardı.

Kilise saatinin gongu alçak sesle üç kere çeyrek saati vurdu, vakit dokuza çeyrek kala olmalıydı. Prenses oturduğu sıradan kalktı, ana kapıya yöneldi. Gücendirildiği, hep ağladığı için ağaçlar, yıldızlar, yarasalar ona acıyorlarmış gibi geliyordu. Saat gongunun tatlı bir ezgiyle vurması da onun acısına katılmak içindi sanki. Bir yandan ağlıyor, bir yandan da, "Dünyadan elimi eteğimi çekip manastıra kapansam ne güzel olurdu! İnsanlarca anlaşılmamış, gücendirilmiş, incitilmiş olarak bahçe yollarında tek başıma gezerdim. Ulu Tanrım acı çeken kulunu görürdü, bir de gökyüzü..." diye düşünüyordu. Akşam ayini bitmemişti henüz. Prenses kıpırdanmadan durarak söylenen ilahilere kulak kabarttı. Kımıltısız, karanlık havada kulağa ne hoş geliyordu bu sesler! İlahiler söylenirken ağlamak, acısını içine gömmek ne güzeldi!

Odasına dönünce aynaya baktı, ağlamaktan kızarmış yüzüne pudra sürdü, akşam yemeğine oturdu. Keşişler onun tuzlanmış çığabalığını, küçük küçük mantarları, üzüm şarabını, ağızda selvi yaprağı kokusu bırakan ballı kurabiyeleri sevdiğini bildikleri için her gelişinde yemekte bunları verirlerdi. Prenses mantarlardan yiyip şarabını yudumlarken çiftliklerinde çalışanların onu iflas ettireceklerini, sonra tümüyle kendi başına bırakacaklarını düşünüyordu. Çiftliklerindeki yöneticiler, kâhyalar, işletmelerinin bürolarındaki görevliler, konağında hizmet eden hizmetçiler ona ihanetin yanında yapmadıklarını bırakmayacaklardı. Karşısına çıkan bütün insanlar ona saldıracak, alay edip ağız dolusu söveceklerdi. Bunun üzerine kendisi de prenseslik unvanını bırakacak, debdebeli yaşamını ayağıyla tepip dünyadan elini eteğini çekecek, kimseye herhangi bir si-

temde bulunmadan manastıra kapanacaktı. Orada düşmanlarının mutluluğu için dua edecekti. İşte o zaman onun değerini anlayacaklar, ondan özür dilemeye kalkacaklardı, ama iş işten geçmiş olacaktı...

Yemekten sonra köşede kutsal tasvirlerin önünde diz çöküp İncil'den iki dua okudu. Bunun ardından kendi hizmetçisi yatağını serdi, o da uyumak üzere yattı. Kar beyazı yatak örtüsünün altında gerinerek derinden, tatlı tatlı içini çekti, gözlerini kapadı, uyumaya başladı.

Sabahleyin uyanıp saatine baktığında sekiz buçuktu. Karyolasının altındaki halının ucuna parlak bir gün ışığı demeti düşmüştü. Pencereden düşen bu ışık odasını hafifçe aydınlatıyordu. Kapkara perdelerle pencerenin camı arasında vızır vızır uçuşan sinekler vardı.

"Daha erken," diyerek gözlerini yumdu.

Yatağında gevşek gevşek gerinirken doktorla dünkü karşılaşmaları, uyumadan önceki düşünceleri geldi aklına. Mutsuz bir kadın olduğunu düşündü. Petersburg'da yaşayan eski kocası, çiftliğinin yöneticileri, komşuları, doktorlar, tanıdığı memurlar geldi hatırına... Yakından tanıştığı birçok erkek yüzü gelip geçti zihninden. Kendi kendine gülümsedi, bütün bu insanların, onu anlayıp ruhunun derinliklerine inseler önünde saygıyla yere kapanacaklarını düşündü.

On ikiye çeyrek kala çıngırağı çalıp hizmetçisini çağırdı. Uykulu uykulu, "Daşa, giyinmeme yardım edin," dedi. "Hayır, önce haber verin de arabayı koşsunlar. Klavdiya Nikolayevna'ya gideceğim."

Kupasına binmek üzere odasından çıktığı zaman parlak gün ışığından gözleri kamaştı. Hava öylesine güzeldi ki! Onu karşılamak için konuklar bölümünün merdiveninde toplanan keşişlere gözlerini kısarak baktı, başıyla selam verdi.

"Dostlarım, şimdilik hoşça kalın! Yarın değil öbür gün gene görüşeceğiz," dedi.

Aynı anda hoş bir sürprizle karşılaştı: Merdivende bekleşen keşişler arasında görevinden kovduğu doktor da vardı. Ancak yüzü asık, solgundu.

Doktor suçlu suçlu gülümseyip şapkasını çıkararak, "Prensesim, sizi çoktan beridir burada bekliyorum," dedi. "Beni bağışlamanızı dilerim. Kötü düşüncelerin etkisinden olacak, hınç çıkarırcasına dün size gereksiz bir sürü laf söyledim... saçmaladım... Özür diliyorum."

Prenses tatlı tatlı gülümsedi, elini doktorun dudaklarına uzattı. Doktor uzatılan eli öptü, kızardı.

Sanki minik bir kuşmuş gibi prenses dört bir yana başını sallayarak arabasına doğru hızla yürüdü. Tüy hafifliğindeydi; yüreği aydınlanmış, içi ısınmıştı. Gülümsemesinin ne kadar tatlı, ne kadar cana yakın olduğunu kendisi de hissediyordu. Arabası manastırın kapısından çıkıp tozlu yolda bahçelerin, köy evlerinin, art arda dizilmiş kirli tüccar arabalarının, manastıra sürü sürü gelen gezgin hacıların arasından ilerlerken hâlâ göz süzüyor, gülümsüyordu. İçindeki hoş düşünceler kıpır kıpırdı. Gittiğiniz her yere sıcaklık, ışık, sevinç götürmek, kabalıkları unutmak, düşmana bile gülümsemek kadar büyük bir zevk yoktu yeryüzünde. Karşıdan gelen köylüler şapkalarını çıkarıp selam veriyorlar, arabası hafif hafif gıcırdıyor, tekerlerin altından kalkan toz bulutları altın rengi çavdar tarlalarına doğru uzanıyordu. Prenses bir an arabadaki yastıklar üzerinde değil, bulutlar üzerinde salınarak uçtuğunu, kendisinin de bu saydam, ince bulutlara benzediğini düşündü. Gözlerini yumarak, "Ne kadar mutluyum!" dedi. "Ne kadar mutluyum!"

Öylesine Bir Öykü

(Yaşlı bir adamın güncesinden)

(Скучная история)

I

Nikolay Stepanoviç adında, en üst dereceden devlet memuru olan, Rusya ve yabancı ülkelerden birçok nişan almış, saygıdeğer bir profesörden, yani kendimden söz edeceğim size. Törenlerde madalyalarımın hepsini göğsüme taktığım zaman üniversitedeki öğrencilerim beni aziz tasvirleri taşıyıcısına benzetirler. Yakın çevremi hep kalburüstü kişilerden seçtim, en azından şu son yirmi beş-otuz yıl içerisinde Rusya'da tanınmış bütün bilimadamlarıyla sıkı ilişkilerim oluştu. Her ne kadar şimdilerde arkadaşlık edeceğim pek kimse kalmadıysa da, geçmişe dönüp bakacak olursak, ünlü dostlarımın listesinde Pirogov,[1] Kavelin,[2] ozan Nekrasov[3] gibi adlara rastlarız. Hepsi bana en içten, en sıcak duygularla bağlıdırlar. Bütün Rus üniversitelerinin, ayrıca üç Avrupa üniversitesinin bilim üyesiyim... vb. vb...

İşte bunları ve benzeri pek çok şeyi art arda sıralarsanız benim üstün niteliklerimi tamamlamış olursunuz.

---

1 Nikolay İvanoviç Pirogov (1810-1881). Ünlü bir cerrah – ç.n.

2 Konstantin Dmitriyeviç Kavelin (1818-1885). Eleştirmen, filozof – ç.n.

3 Nikolay Alekseyeviç Nekrasov (1821-1878). Yoksulların yaşamını dile getiren bir ozan – ç.n.

Adım geniş çevrelerce bilinir. Rusya'da okuma yazması olan herkes adımı tanır, dış ülkelerde ise kürsü sahipleri adımın başına "ünlü", "saygıdeğer" sıfatlarını eklemeden benden söz etmezler. Taşıdığım bu adın şöhreti pek az talihliye nasip olmuştur; bu bakımdan toplum içinde ya da basında beni haksız yere diline dolayanlara, çamur atmaya kalkanlara iyi gözle bakmazlar. Aslında böyle olması gerekir, çünkü adım anılınca herkesin zihninde ünlü, birçok yetenekleri olan, topluma yüzde yüz yararlı bir adam canlanır. Çalışkan bir adamım, deve gibi dayanıklıyım. Bunlar az şey mi? Yetenekli oluşum da çok önemli. Sırası gelmişken belirteyim: Efendi, alçakgönüllü, dürüst bir insanım. Burnumu edebiyata sokmadığım gibi, siyasete de bulaşmadım; cahil adamlarla dalaşarak ucuz şöhret peşinde koşmadım. Şölenlerde, arkadaşlarımın gömütü başında söylev çekmedim. Kısacası, bilimadamı olarak taşıdığım bu ad tertemizdir, adımın benden hiçbir yakınması olamaz. Ne mutlu böyle bir ad taşıyana!

Bu adı taşıyan bendeniz, altmış iki yaşında, takma dişli, tiki geçmek bilmeyen, dazlak kafalı bir adamım. Adımın parlak, gösterişli olmasına bakmayın siz, aslında çirkin mi çirkin biriyim, pek çok insanla karşılaştırılınca onların yanında hayli silik kalırım. Zayıflıktan başım, ellerim titrer; boynum Turgenyev'in kadın kahramanlarınınki gibi armut sapına benzer. Göğsüm içeri çöküktür, sırtım daracıktır. Konuşurken ya da bir şey okurken ağzım çarpılır; gülerken bütün yüzümü yaşlı insanlarınki gibi buruşuklar kaplar. Zavallı bedenim göz doldurucu olmak şöyle dursun, tikim başlayınca yüzümün görünüşü daha çirkinleşir. O anda beni görenlerin aklından, "Adam yakında öbür dünyaya yolcu olacağa benzer," gibi bir düşünce geçse gerek...

Ama kürsüde ders verişim eskisi gibi etkileyicidir, dinleyicilerimin dikkatini iki saat boyunca ayakta tutabiliyorum. Coşkum, nüktelerim, edebi anlatış tarzım sesimin kusurlarını örtmeye yetiyor; oysa sesim kurudur, softalarınki gibi makamlı, insanları irkilten bir konuşmam vardır. Öte yandan yazdığım yazılar etkili değildir. Beynimdeki yazı yazma yeteneğini yöneten bölüm epeyce hasar görmüş olmalı. Belleğim şimdi-

lerde hayli zayıfladı, düşüncelerimin akışında tutarlılık kalmadı, düşündüklerimi kâğıda dökerken aralarında bağlantı kuramıyorum.

Yazılarımın örgüsü gitgide tekdüzeleşti, tümcelerim yoksullaşıp dağınık bir durum aldı. Sık sık kalemimden asıl yazmak istediklerimden başka şeyler dökülüyor, yazının sonuna gelince başında neler dediğimi anımsamıyorum. Çoğu kez en basit sözcükleri bile unutuyorum, uzun deyişlerden, dolambaçlı anlatımlardan kaçınmak için büyük çaba harcamam gerekiyor. Bu da gösteriyor ki, beynim artık eski gücünü yitirmiş. İşin garibi, konu ne denli sade olursa benim onu yazıya dökmem o derece zorlaşıyor. Bilimsel bir makaleyi kaleme alırken kendimi bir kutlama mektubu ya da kısa bir rapor yazdığım zamankinden daha rahat hissediyorum. Bir şey daha var: Almanca ya da İngilizce yazmak Rusça yazmaktan daha kolay geliyor bana.

Bugünkü yaşama tarzıma gelince, en başta, bir türlü yakamı kurtaramadığım uykusuzluktan söz etmeliyim. Birisi yaşamımın belli başlı, en temel özelliği nedir, diye sorsa, çekinmeden, "Uykusuzluk!" derim. Eskiden beri edindiğim alışkanlığın etkisiyle tam gece yarısı soyunarak yatağıma girerim. Çabucak uyuyor, ama ikiye doğru, sanki hiç uyumamış gibi bir sinirlilikle gözlerimi açıyorum. Kalkıp lambayı yakmaktan başka çarem kalmıyor. Bir-iki saat odayı bir köşeden öbürüne arşınlayıp duvarlarda çoktandır ezberlediğim resimleri, tabloları seyrediyorum. Dolaşmaktan usanınca yazı masama geçiyorum. Kıpırdanmadan, hiçbir şey düşünmeden, hiçbir istek duymadan oturuyorum. Oradan elime bir kitap geçerse önüme çekiyorum, ilgi duymadan okuyorum. Geçenlerde *Kırlangıç Nice Öter* diye garip bir ad taşıyan, koskoca bir romanı okuyup bitirmişim de içinde neler geçtiğinin farkında değilim. Bazen zihnimi oyalamak için bine dek saymaya başlarım ya da arkadaşlarımdan birini düşünerek yüzünü gözümün önüne getirmeye çalışırım. Arkadaşımın hangi yıl, ne gibi koşullarda işe girdiği gelir hatırıma. Şuradan buradan gelen seslere kulak kabartmak bana zevk verir. Kâh iki oda ötede kızım Liza uyku arasında çabuk çabuk bir şeyler mırıldanır, kâh karım elinde mum, salon-

dan geçerken kibriti döşemeye düşürür. Arada bir dolabın kuru tahtaları çıtırdar, lambanın fitili ansızın cızırdamaya başlar. Bütün bu sesler nedense bende heyecan uyandırır.

Gece uyumamak demek her an normal olmadığımı hissetmek demektir. O yüzden uyumamayı normal saydığım gündüz aydınlığını iple çekerim. Horozların ötüşüne değin beni kahreden, bitmek tükenmek bilmez bir zaman geçer. Horoz sesi ilk müjdecimdir. Bir saat sonra aşağıda kapıcımızın uyanacağını, öfkeli bir öksürmeyle işine başlamak üzere üst katlara çıkacağını bilirim. Daha sonra yavaş yavaş ortalık ağarır, sokaktan sesler duyulmaya başlar...

Benim için günün başlangıcı karımın odama girdiği andır. İç etekliğiyle, saçı başı dağınık, ama yüzünü yıkamış, çevresine çiçek kolonyası kokusu saçarak, sanki öylesine uğramış gibi girer içeriye. Her zaman, "Kusura bakma, bir dakikacığına uğrayayım dedim," diye başlar. "Gene mi uyumadın?"

Sonra lambayı söndürüp masamın yanına ilişerek gevezeliğe başlar. Falcı değilim ama ne söyleyeceğini önceden kestiririm. Her sabah aynı nakarat. Sağlığımla ilgili sorulardan sonra birdenbire Varşova'daki oğlumuz gelir hatırına. Her ayın yirmisinden sonra ona elli ruble göndeririz. Konuşmamızın baş konusu neredeyse yalnız budur. Karım içini çekerek, "Doğallıkla bu kadar para göndermek bizim için kolay değil," der. "Fakat çocuk kendini kurtarana dek ona yardım etmek boynumuzun borcudur... Yavrucak yaban ellerde, aylığı kendine yetmiyor. Ama istersen öbür ay elli yerine kırk göndeririz. Ne dersin?"

Yaşadığımız olaylar masraflarımız üzerinde her gün çenemizi yormanın bunları azaltmadığını göstermeye yetmeliydi. Gelgelelim karım bunu kabul etmez; her sabah subay oğlumuzdan, çok şükür ekmeğin ucuzladığından, ama şekerin iki kapik birden yükseldiğinden konuşur durur. Bunları bilmediğim bir şeyi haber verircesine söyler.

Onu dinler, kurulmuş bir makine gibi söylediklerini onaylarım. Gece uyumadığımdan olacak, tuhaf, gereksiz düşünceler doldurur zihnimi. Karıma bakıp bakıp çocuk gibi şaşırırım. O şaşkınlık içinde kendi kendime derim ki: "Bu yaşlı, şişko, han-

tal kadın, durgun bakışlarından en entipüften şeyler için bile borç korkusu, yokluk üzüntüsü, kaygı okunan, hep masraflarımızdan konuşan, yüzü yalnız ucuzluk duyduğunda gülen, genç kızken canım gibi sevdiğim o çıtı pıtı, zarif Varya mı? Kafalı, iyi düşünen, temiz ruhlu, güzel bir kadın olması yanında bilimadamlığım üzerinde titremesi dolayısıyla Othello'nun Desdemona'yı sevdiği gibi gönül verdiğim kadın bu mu? Bir zamanlar bana erkek evlat doğuran aynı Varya mı bu?"

Pelteleşmiş, şişman kocakarının, yani karımın yüzünü olanca dikkatimle incelerken eski Varya'mı arıyorum. Geçmiş günlerimizden aklımda yalnız sağlığımla ilgili korkusu, bir de konuşurken aylığım yerine "aylığımız", şapkama "şapkamız" demesi kalmış. Morali bozulmasın diye istediği gibi konuşmasına göz yumuyorum. Hatta başkaları hakkındaki haksız yargılarına; muayenehane açmadığım, okul kitapları yazmadığım için beni azarlamalarına sesimi çıkarmıyorum. Konuşmalarımız hep aynı tarzda sona eriyor. Çay içmediğimi anımsayarak karım birdenbire telaşlanıyor.

"A, burada ne diye oturup duruyorsun? Hadi kalk, kalk! Semaver yakıldı, ne zamandır masada bekliyor. Ben de oturmuş, gevezelik ediyorum... Vallahi, kafa kalmadı bende artık."

Çıkarken kapıda duruyor.

"Yegor'a beş aylık borçluyuz, haberin var mı? Hizmetkârların aylıklarını ihmal etmemeli, kaç kere söyledim sana! Her ay on ruble vermek, biriktirip biriktirip beş ay sonra elli ruble birden ödemekten daha kolaydır."

Dışarı çıkınca bir daha duraklıyor.

"Şu bizim zavallı Liza'ya acıdığım kadar kimseye acımıyorum. Yavrucak konservatuvara gidiyor, iyi insanlarla temas ediyor. Halbuki üstü başı yürekler acısı... Sırtındaki manto, sokağa çıkınca insanı utancından yerin dibine geçirir. Başka bir genç kız olsa gene neyse, ama onun babasının ünlü bir profesör, en üst dereceden devlet memuru olduğunu bilmeyen yok..."

Ünümü, rütbemi başıma kaktıktan sonra çeker gider. Günümün başlangıcı böyledir işte, devamı da bundan daha iyi değildir.

Çayımı içerken kızım Liza içeri girer. Mantosunu, şapkasını giymiştir, elinde notalarla konservatuvara gitmek üzeredir. Yirmi iki yaşındadır Liza, ama daha küçük gösterir. Güzel kızdır, karımın gençliğini andırır. Beni elimden, yanağımdan öptükten sonra, "Günaydın, babacığım. Nasılsın?" diye hatırımı sorar.

Küçükken dondurmaya bayılırdı. Onu sık sık dondurmacıya götürürdüm. Sevdiği her şeyi dondurmaya benzetirdi. Beni bile, "Benim kaymaklı dondurma babacığım!" diye severdi. Parmaklarına şamfıstıklı, kaymaklı, ahududulu... diye ad takmıştı. Sabahları günaydına gelince kucağıma otururdu, parmaklarını bir bir öperken sayardım:

"Bu kaymaklı... Şu şamfıstıklı... Şu da limonlu..."

Geçmiş günlerin anısıyla hâlâ kızımın parmaklarını öpüyor; "Şamfıstıklı... kaymaklı... limonlu..." diye mırıldanıyorum. Ama öpücüklerin eski tadı kalmadı artık. Dondurma gibi bir soğukluğum var, kendimden utanıyorum. Kızım yanıma gelerek dudaklarını yanağıma değdirdiğinde arı sokmuş gibi ürperiyor, yüzümü öteye çevirip zoraki gülümsüyorum.

Uykusuzluk illetine tutulduğumdan beri beynime çivi gibi bir düşünce saplandı: Kızım ben ihtiyarın, tanınmış bir adam olan babasının, evdeki uşağa olan borcumuz yüzünden nasıl üzüntüden kıvrandığımın farkındaydı kesinlikle. Ufak tefek borçların üzüntüsüyle işimi gücümü bırakıp saatlerce odamda bir köşeden öbürüne gidip geldiğimi bilmekteydi. Acaba annesinden gizli olarak bana gelip, "Babacığım, işte saatimle bileziklerim, küpelerim, giysilerim... Paraya gereksinmen varsa bunları rehine koy..." diyemez miydi? Boş bir gurura kapılarak annesiyle benim durumumuzu herkesten sakladığımızı bildiği halde, neden müzikle ilgilenmek gibi pahalı bir zevkten vazgeçmek istemiyor? Aslında ne saatini, ne bileziklerini kabul ederdim ne de ondan başka bir özveri beklerim. Tanrı korusun, istemem böyle şeyler!

Bu arada Varşova'daki subay oğlum gelir aklıma. Zeki, dürüst bir gençtir; ağzına içki koymaz. Gelgelelim bu kadarı yetmez bana. Öyle sanıyorum ki, onun yaşındayken benim de yaşlı bir babam olsa, onun sıkıntı çektiğini, bu yüzden kimsenin

yüzüne bakamadığını bilsem subaylıktan vazgeçer,[4] başka bir işe girerdim. Çocuklarımla ilgili bu çeşit düşünceler sanki beni zehirliyor. Neden böyle düşünüyorum, dersiniz? Sıradan insanlara birer kahraman olmadıkları için kin beslemek ancak dar görüşlü, dünyaya küskün insanların harcı değil midir? Öyleyse bırakalım bu konuları...

Ona çeyrek kala sevgili öğrenci gençlerimizin dersine girmek üzere evden ayrılmak zorundayım. Giyinirim, otuz yıldır ezberlediğim, anılarımla ilgili değeri olan yollardan geçerek üniversiteye giderim, işte altında eczane bulunan şu büyük boz apartman. Eskiden onun yerinde birahane olarak kullanılan küçük bir ev vardı. Doktora tezimi, Varya'ya gönderdiğim aşk mektuplarını hep bu birahanede yazdım, ilk mektubumu "*Historia morbi*"[5] başlıklı bir kâğıda kurşunkalemle döktürmüştüm. Şu da bakkal dükkânı... O zamanlar burasını bana veresiye sigara satan bir çıfıt işletirdi. Sonra "hepsi ana kuzuları olduğu için" üniversitelileri seven şişman bir kadının eline geçti. Şimdi kızıl saçlı, dünyayı umursamayan bir adam aynı tezgâhın başında oturuyor; boş vakitlerini bakır çaydanlıkta çay demleyip içmekle geçiriyor.

İşte üniversitenin çoktandır boya yüzü görmemiş, insana keder veren giriş kapısı. Yalnızlıktan canı sıkılan, sırtı gocuklu avlu bekçisi, kar yığınları, süpürgeler... Bu bilim yuvasını hayalinde tapınak gibi canlandıran taşralı toy bir genç üzerinde böyle bir kapının nasıl bir etki bırakacağını Tanrı bilir. Genellikle üniversite binalarının köhneliği, koridorların iç karartıcılığı, isli duvarlar, ışığın yetersizliği, merdivenler ile vestiyerin, sıraların hüzün verici görüntüsü Rus karamsarlığının oluşmasında başlıca yeri tutar.

İşte bahçemiz. Benim öğrenciliğimden beri ne düzelmiş ne de daha kötüye gitmiştir. Hiç sevmem bu bahçeyi. Şu cılız ıhlamurlar, sarı akasyalar, seyrek, güdük leylaklar yerine upuzun çamlar, gürbüz meşeler yetiştirilseydi daha akıllıca bir iş yapılmış olurdu. Ruhsal durumu çalıştığı yerin dekoruyla mükem-

4 Subaylık geliri gösterişine yetmeyen bir meslek olarak düşünülüyor – ç.n.

5 (Lat.) Hastalığın tarihçesi.

melleşen üniversite öğrencileri, öğrenim gördüğü yerde adım başı yüksek, güçlü, zarif şeylerle karşılaşmalıdır. Tanrı onları sıska ağaçlardan, camları kırık pencerelerden, boz duvarlardan, muşamba kaplaması yırtık kapılardan esirgesin!

Bizim bölümün girişine yaklaşır yaklaşmaz kapı açılır, eski dostum, yaşıtım, adaşım Nikolay beni karşılar. Ben içeri girince öksürüp boğazını temizleyerek, "Hava çok soğuk, beyefendi!" der.

Paltom ıslaksa söylediği tümce, "Yağmur yağıyor, beyefendi!" olacaktır.

Daha sonra önüm sıra koşarak yolumun üstündeki bütün kapıları açar. Çalışma odama girince özenle paltomu alır, o kısa arada üniversite haberlerini yetiştirmeyi becerir. Üniversite kapıcılarıyla, bütün hademelerle sıkı fıkı olduğu için dört fakültede, kalemde, rektörün odasında, kütüphanede olan biteni herkesten iyi bilir. Her köşeden haber getirir. Örneğin rektörün ya da dekanın istifası günün konusu olduğu zamanlar Nikolay'ın genç hademelerle konuşması kulağıma çalınır. Bizimki bir yandan yeni adayları sıralar, bir yandan da bakanın filancayı onaylamayacağını, falancanın kendisine verilen görevi kabul etmeyeceğini ayrıntılarıyla anlatır. Sonra kaleme gelen birtakım gizemli belgeler, bakan ile üniversite mütevelli kurulu başkanı arasındaki gizli konuşmalar konusunda şaşırtıcı açıklamalar yapar. Ufak tefek ayrıntılar dışında söyledikleri çoğu zaman doğru çıkar. Rektör adaylarıyla ilgili tahminleri de... Üniversitede kimin hangi yolla doktorasını verdiğini, hangi koşullarda göreve başladığını, ne zaman emekliye ayrıldığını ya da öldüğünü öğrenmeniz gerekiyorsa bizim kıdemli odacının yaman belleğine başvurun! Size yalnız yılıyla, ayıyla tarihini söylemekle yetinmez, olayın tüm girdisini çıktısını anlatır. Yalnızca mesleğini seven biri olayları böyle bütün ayrıntılarıyla belleğinde saklı tutabilir.

Nikolay üniversite söylencelerinin kıskanç bir koruyucusudur. Kendisinden önceki odacılardan ona üniversite yaşamıyla ilgili bir sürü söylence ve öykü miras kalmıştır. Üniversitedeki uzun hizmet yıllarında bu serveti daha da zenginleştirdi-

ği bir gerçek. İstediğiniz zaman Nikolay size uzunlu, kısalı bir sürü öykü anlatabilir. Hem de ne öyküler! Her şeyi bilen olağanüstü zekâlardan, uyku yüzü görmeden haftalarca çalışan eşi bulunmaz, hamarat bilginlerden, bilim yolunda acı çekenlerden, sayısız bilim kurbanlarından, daha kimlerden, kimlerden söz etmez ki! Onun öykülerinde iyilik kötülüğü, zayıf güçlüyü, akıllı aptalı, alçakgönüllü kibirliyi, genç yaşlıyı alt eder. Bütün bu söylenceler ile masallara tümüyle inanmak gerekmez; ancak anlatılanları biraz elerseniz geriye işe yarar bilgiler kalır. Bunlar bizim güzel geleneklerimiz, herkesçe kabul gören gerçek bilim kahramanlarının adlarıdır.

Toplumumuzda genelde bilginler dünyasıyla ilgili olarak yaşlı profesörlerin olağanüstü dalgınlığı hakkında birkaç fıkra ile kâh Gruber'e, kâh bana, kâh Babuhin'e mal edilen bir-iki nükte anlatılır, hepsi o kadar. Aydın bir çevre için bunlar yetmez. İnsanlarımız bilimi, bilginleri, öğrencilerimizi Nikolay kadar sevmiş olsaydılar onun anlattığı türden söylence, öykü ve bilgilerden oluşan koca bir edebiyat hazinesi ortaya çıkardı.

Haberleri verdikten sonra Nikolay'ın yüzünde ciddi bir anlam belirir, hemen ders konusuna geçeriz. Derslerle ilgili konuşmalarımız sırasında birisi onun kullandığı bilimsel terimleri duysa Nikolay'ı odacı kılığına girmiş bir bilimadamı sanırdı. Sırası gelmişken belirteyim: Üniversite hademelerinin bilgileri hakkındaki öyküler hayli şişirmedir. Gerçi Nikolay yüzden fazla Latince terim bilir, iskelet kemiklerini bir araya getirmesini becerir, bazen preparat bile hazırlar, herhangi bir konuyla ilgili bilimsel bir konuşma yaparak uydurmalarıyla öğrencileri gülmekten kırar, gelgelelim yirmi yıl önce neyse şimdi de hâlâ kan dolaşımının özünü kavramış değildir.

Çalışma odama girdiğimde masa başında kamburunu çıkararak kitap okuyan ya da bir preparat hazırlayan asistanım Piyotr İgnatyeviç'i bulurum. Çalışkan, kendi halinde, yeteneği kıt bir kişidir. Henüz otuz beşinde olduğu halde saçı dökülmüş, kocaman bir göbek salmıştır. Sabahtan gece yarılarına değin çalışıp çabalar, durmadan okur, okuduklarının hepsini eksiksiz aklında tutar. Bu bakımdan paha biçilmez bir arkadaştır, ama baş-

ka bakımlardan yük beygirinden bir ayrımı yoktur. Kalın kafalı araştırmacının biridir bana sorarsanız. Böyle yük beygirlerini yetenekli bir kişiden ayıran belli başlı özellikler dar görüşlü olmaları, yalnız konularıyla sınırlı kalmalarıdır. Konunun dışına çıkınca bebek gibi saftırlar.

Hiç unutmam, bir gün çalışma odama girince, "Kara haberi duydunuz mu? Skobelev'in[6] öldüğünü söylüyorlar," dedim.

Odacım istavroz çıkardı, asistanım Piyotr İgnatyeviç ise bana dönerek, "Kimmiş bu Skobelev?" diye sordu.

Başka bir gün de Profesör Perov'un[7] öldüğünü haber verdim. Sevimli Piyotr İgnatyeviç, "Hangi dersi verirdi?" diye sormasın mı?

Kulağının dibinde Patti[8] şarkı söylese, Çin orduları Rusya'ya saldırsa, ülkemiz depremden yerle bir olsa bizim asistan kılı kıpırdamadan gözlerini kısarak mikroskobuna bakmayı sürdürürdü. Kısacası, "Bana ne el oğlunun girdisinden çıktısından?" diye düşünürdü. Bu ruhsuz adamın geceleyin karısının koynunda nasıl yattığını görmek için neler vermezdim!

Piyotr İgnatyeviç'in başka bir özelliği de bilimin kusursuzluğuna, Almanların yazdığı her şeye sarsılmaz inancıdır. Gerek kendisinden, gerekse hazırladığı preparatlardan son derece emindir. Deha, yetenek sahiplerinin saçlarını ağartan kuşkuculuğunu, hayal kırıklığını filan tanımaz. Ünlülere karşı kölece bir hayranlık duyar, kendi kendine bağımsız düşünme diye bir şeyden haberi yoktur. Onunla tartışmak, kafasına taktığını tersine çevirmek olanaksızdır. Tıbbın geleneklerinin yüceliğine, hekimliğin üstünde başka bir bilim bulunmadığına, doktorların insan üstü varlıklar olduğuna körü körüne inanmış bir adamla tartışılabilir mi? Oysa hekimliğin pek de parlak olmayan geçmişinden günümüze şu beyaz kravat takma geleneğinden başka ne kalmıştır? Aslında bir bilgin için ya da herhangi bir aydın için tıp, hukuk gibi bilimler ayrım yapılmadan genel üniversite gelenekleri içinde varlıklarını sürdürmelidir. Ama

6 Ünlü bir general – ç.n.

7 Ünlü bir güzel sanatlar fakültesi profesörü – ç.n.

8 Adelina Patti: Zamanın ünlü İtalyan opera sanatçısı – ç.n.

siz gelin de bunu Piyotr İgnatyeviç'e anlatın. Sizinle kıyamete kadar tartışmaya hazırdır herifçioğlu.

Onun geleceği apaçık gözümün önündedir: Yaşadığı sürece birkaç yüz eli yüzü düzgün preparat hazırlayacak, temizce ama derinliği olmayan raporlar yazıp beş-on çeviri yapacaktır, işte hepsi o kadar... Bundan ötesi için hayal gücü, yeni şeyler bulma yeteneği, leb demeden leblebiyi anlama yetisi gerekir. Oysa Piyotr İgnatyeviç'te bunların hiçbiri yoktur; kısacası o, bilimin yaratıcı efendisi değil, uşağıdır.

Ben, Piyotr İgnatyeviç ve odacım Nikolay pes perdeden konuşuyoruz, içimiz pek rahat değil. Kapının öbür yanından, yani öğrencilerin beklediği ders salonundan çalkantılı bir denizin uğultusuna benzer sesler geldikçe insan bir tuhaf oluyor. Otuz yıldır bu uğultuya bir türlü alışamadım, her sabah yüreğimde aynı tedirginlik vardır. Redingotumu sinirli sinirli ilikliyor, Nikolay'a gereksiz sorular sorup boşu boşuna kızıyorum. Görünüşte korkuyor gibiyim, ama aslında bu, korku değil, adını veremeyeceğim, betimlenmesi zor bir duygudur.

Hiç gereği yokken saate bakıp, "Eh, gitmeli artık," diyorum.

Art arda dizilerek yürüyoruz. Önde preparatları ya da atlasları taşıyan Nikolay, arkasından ben, en arkadan, başını uysalca önüne eğmiş yük beygirimiz gidiyor. Bazen gerekliyse önden sedye üzerinde bir kadavra götürürler. Kadavrayı Nikolay izler vb... Biz ders salonuna girince öğrenciler ayağa kalkıp ben "Oturun" deyince otururlar, deniz uğultusu birden kesilir. Ortalığı tam bir ölüm sessizliği kaplar.

Dersimizin konusunu, neler anlatacağımı bilirim, ama nasıl konuşacağımı, nereden başlayıp nerede bitireceğimi kestiremem. Kafamda tek bir hazır tümce yoktur. Gene de amfi biçimindeki salonda sıralara oturmuş öğrencilerime bakar bakmaz, "Geçen derste filan konuda kalmıştık..." diyerek basmakalıp bir giriş yaparım. Eh, ondan sonrası kolaydır. Tümceler ağzımdan ardı ardına kesilmeden öyle hızlı dökülmeye başlar ki, durdurana aşkolsun! Çok da coşkulu konuşurum. Bir kere başladıktan sonra, diyebilirim ki, sözlerimin akışını durduracak hiçbir güç yoktur. Kürsüden hoşa giden, başka bir deyiş-

le öğrenciyi sıkmayacak, yararlı bir konuşma yapmak için yeteneğin yanında deneyim, beceri gerekir. Hem kendi gücünüzü, hem karşınızdakilerin anlayış derecesini hem de dersin konusunu tam anlamıyla kavramış olmalısınız. Ayrıca son derece uyanık, tetikte davranıp gözlerinizi bir an bile öğrencilerden ayırmayacaksınız.

İyi bir orkestra şefi, bestecinin düşüncesini dinleyicilere aktarırken aynı anda yirmi çeşit iş yapar. Partisyonu okur, değneğini sallar, solistin sesini izler, yerine göre davula, üflemeli çalgılara dönerek işaretler verir. Kürsüdeyken ben de orkestra şefi gibi davranırım. Karşınızda birbirine benzemeyen yüz elli çehre, yüzüme dikilmiş üç yüz göz vardır. Amacım bu çok başlı canavarı ne yapıp edip alt etmektir. Ders verirken onun dikkatini, anlayış derecesini sürekli göz önünde bulundurursanız canavarı egemenliğiniz altına alırsınız. İkinci hasmım doğrudan doğruya kendi içimdedir. Bu, doğadaki olguların, yasaların, biçimlerin sonsuz derecede çeşitliliği, bundan dolayı kendimizin ve başkalarının ürettiği düşüncelerin bolluğudur. Her zaman bu karmaşık yığından en can alıcı, en gerekli malzemeyi yakalayıp ortaya koymaya çalışırım. Ayrıca konuşmanın akışını bozmayacak bir hızla, düşüncelerimi çok başlı canavarın anlayışına uygun, onun dikkatini çekecek bir kalıba sokmam gerekir. Öte yandan düşüncelerimi aklıma geliş sırasına göre, gelişigüzel bir biçimde değil, çizmekte olduğum tabloyu ortaya çıkaracak bir bütünlük içinde aktarmalıyım.

Konuşmamın edebi, betimlemelerimin kısa ve çarpıcı, tümcelerimin elden geldiğince sade, güzel olmasına çalışırım. Her an zamanımı ayarlayarak önümde yalnızca bir saat kırk dakikalık bir ders süresi olduğunu aklımda tutarım. Kısacası, hayli uğraştırıcı bir iştir benim yaptığım. Aynı zamanda hem bilgin, hem öğretmen hem de konuşmacı olduğumu aklımdan çıkarmam, bunlardan herhangi birinin ağır basmasına göz yummam.

Bir çeyrek-yarım saat konuştuktan sonra bir de bakarsınız, öğrencilerin gözleri tavana ya da Piyotr İgnatyeviç'e kaymaya başlamıştır. Biri mendilini çıkarır, öbürü oturduğu yerde yayıldıkça yayılır, bir başkası kafasından geçen düşüncelere gülüm-

ser durur. Bunlar beyin yorgunluğunun belirtileridir. Hemen bir çıkar yol bulunmalıdır, ilk fırsatta araya bir sözcük oyunu sıkıştırıveririm. Yüz elli çehre ağzı kulaklarına vararak gülümser, gözler neşeyle parlar, bunun ardından, çoktandır alıştığım kısa bir deniz uğultusu duyulur... Ben de kendimi tutamaz gülerim. Dikkatler tazelenmiştir, artık dersimi sürdürebilirim...

Hiçbir spor gösterisinde, eğlencede ya da oyunda kürsüden verdiğim derslerin tadını bulamadım. Yalnızca kürsüdeyken kendimi tam bir tutkuyla yaptığım işe verebiliyorum, böylece esin denen şeyin ozanların uydurması olmadığını anlamış bulunmaktayım. Bana öyle geliyor ki, Herkül bile en hayranlık verici kahramanlıklarının sonunda benim ders bitiminde duyduğum yorgunluğun tatlı gevşekliğini hissedememiştir.

Ancak bütün bunlar eskidendi. Şimdi ders boyunca neredeyse azap çekiyorum. Yarım saat geçmeden omuzlarımda, dizlerimde dayanılmaz bir halsizlik hissetmeye başlıyorum. Hemen arkamdaki koltuğa çöküyorum. Fakat oturarak konuşmaya alışmadığım için bir dakika sonra kalkıyor, ayakta sürdürüyorum dersi; çok geçmeden yeniden oturuyorum. Ağzım kuruyor, sesim pürüzleniyor, başım dönüyor... Öğrencilerden durumu saklamak için ikide bir su içiyor, öksürüyor, burnumu siliyorum. Sanki nezlem varmış da konuşmama engel oluyormuş gibi davranıyorum. Yerli yersiz birkaç sözcük oyunundan sonra süresi dolmadan dersi bitiriyorum. Bundan sonsuz bir utanç duyuyorum.

Vicdanım ile aklım bana bu durumda yapacağım en iyi işin çocuklara son bir veda dersi ile gerekli öğütleri verip mutlu yarınlar dileyerek yerimi benden daha genç, daha dinç bir meslektaşıma bırakmak olduğunu söylüyor. Ama itiraf edeyim ki, vicdanımın buyurduğu biçimde davranma yiğitliğini gösteremiyorum.

Ne yazık ki, ne filozofum ne de dinbilimciyim. Altı aydan fazla ömrüm kalmadığını çok iyi biliyorum. Bu durumda beni en çok, gömütün ötesindeki karanlık dünya ile gömüt uykusunun düşleri gibi konular ilgilendirmeliydi, öyle değil mi! Ama nedense beynim bunların önemini kavradığı halde içime sin-

dirmem olanaksız. Bir ayağım çukurdayken tıpkı yirmi-otuz yıl önceki gibi yalnızca bilimle ilgileniyorum. Ecel döşeğimde bile bilimin insan yaşamının en güzel, en gerekli, en sevilmeye değer öğesi, insanoğlunun kendi nefsini ve doğayı yenmesi için biricik araç olduğuna inanacağım. Belki bu safça, aslında doğru olmayan bir inançtır, gelgelelim yapacak başka bir şey yok, buna inandığım için suç benim değil. Öbür türlü düşünmek elimden gelmiyor.

Ancak asıl konu bu değil. Ne olur, zayıflığımı anlayışla karşılayıp beni hoş görün! Benim gibi evrenin ne amaçla kurulduğundan çok kemik iliğinin oluşumuyla ilgilenen bir adamı kürsüsünden, öğrencilerinden koparmanın onun ölmesini beklemeden diri diri tabuta çivilemeyle aynı anlama geldiğini anlatmak istiyorum.

Çektiğim uykusuzluk ve gittikçe artan halsizlikle çetin bir boğuşma içindeyken garip şeyler oluyor bana. Ders ortasında birdenbire soluğum tıkanıyor, gözlerim kaşınıyor, kollarımı ileri uzatarak bağıra bağıra sızlanmak geliyor içimden. Felek benim gibi tanınmış bir bilimadamını ölüme mahkûm ettiği için, belki altı ay sonra bu salonda benim yerime dersi başkası vereceği için acıyla haykırmaktan zor alıkoyuyorum kendimi. Bağırmak istiyorum, çünkü zehirlendiğimi, daha önceden bilmediğim yepyeni düşüncelerin ömrümün son günlerinde beni ağuladığını, beynime sivrisinekler gibi zehir akıttıklarını düşünüyorum. Böyle anlarda durumum bana o derece korkunç görünüyor ki, öğrencilerimin de dehşet duyarak yerlerinden fırlamalarını, acı çığlıklarla kendilerini dışarı atmalarını bekliyorum.

Böyle anları yaşamak kolay değil.

II

Dersten sonra eve gelip çalışıyorum. Tıp dergilerini, doktora tezlerini okuyorum, bir sonraki dersi hazırlıyorum. Bazen de bir şeyler karaladığım oluyor. Gelip gidenler yüzünden çalışmama ara veriyorum.

Kapının çıngırağı çalıyor. İş görüşmeye gelmiş bir arkadaştır bu. Odama şapkasıyla, bastonuyla girip her ikisini birden bana uzatarak, "Bir dakikalığına geldim," diyor. "Bir dakikacık... Hiç rahatsız olmayın, meslektaşım! İki laf konuşacağım, hepsi o kadar."

En başta ikimizin de yaptığı, birbirimize elden geldiğince nazik davranmak, görüşmekten dolayı kıvançlı olduğumuzu belirtmek. Ben onu, o beni koltuğa oturturken birbirimizin sırtını sıvazlıyor, bu sırada elimizin yanmasından korkuyormuş gibi çekine çekine birbirimizin ceketinin düğmesine dokunuyoruz. Ortada gülünecek bir şey olmadığı halde ikimizin de yüzüne bir gülümseme yayılmıştır. Oturduktan sonra başlarımızı yaklaştırarak alçak perdeden konuşmaya başlıyoruz. Sıkı fıkı arkadaşlığımız ne derece ileri de olsa, gene de konuşmalar arasında "haklı olarak buyurduğunuz gibi", "hani arz etmiştim ya" gibi doğu saygılılığını gösteren yaldızlı sözleri elden bırakmıyoruz. Birimizin ağzından pek de hoş olmayan bir nükte çıksa hemen kahkahayı basıyoruz. İş konusu bitince arkadaşım yerinden fırlıyor, şapkasını masanın üstündeki yazılarıma doğru sallayarak vedaya başlıyor. Yeniden birbirimize özenle dokunup gülüyoruz. Konuğumu kapıya dek geçiriyor, orada paltosunu giymesine yardım etmek istiyorum. Ama o, bu büyük onurdan kendini kurtarmak için büyük çaba harcıyor. Daha sonra uşağım Yegor kapıyı açınca arkadaşım soğuk alacağım diye telaşlanırken ben onu sokağa dek uğurlayacakmışım gibi bir tavır takınıyorum. Bütün bunlar sona erip yeniden çalışma odama döndüğümde elimde olmadan gülmeyi sürdürüyorum.

Az sonra bir çıngırak sesi daha. Birisi evin girişinde uzun uzun öksürmektedir. Yegor bir öğrencimin geldiğini haber veriyor.

"İçeri al!" diyorum.

Aradan bir dakika geçince sevimli bir genç çalışma odama giriyor. Onunla bir yıldır yıldızımız barışmamaktadır: O, sınavlarda sorduğum soruları yanlış olarak yanıtlıyor, bense ona "1" vermekten bıkmıyorum. Oysa sınavlarda döndürdüklerimin ya da öğrenci diliyle çaktırdıklarımın sayısı yılda altı-yedi kişiyi

geçmez. Bunlar arasında zekâ yetersizliği ya da hastalığı yüzünden başarı gösteremeyenler sabırla boyunlarını bükerek benimle not pazarlığına girişmezler. Pazarlık etmek için evime kadar gelen tipler ise her şeye boş vermiş tembellerdir, böyle değilse bile keyiflerine çok düşkün olanlardır... Sınavlarda takılmalarının uzaması iştahlarını kaçırır, operaya gitme zevklerini bozar. Birincilere anlayışlı davrandığım halde ikincileri yıl boyunca döndürür dururum.

Yeni konuğuma, "Buyurun, oturun!" derim. "Ne var, ne yok?"

Beriki yüzüme bakmadan kekelemeye başlar:

"Bağışlayın, ho... Hocam, sizi rahatsız ediyorum. Ne diyecektim hele? Şey... Aslında buraya kadar gelmeyecektim. Ama beşinci keredir... sınava hazırlıklı girdiğim halde... gene kalmışım. Ne olur bana... hımm... geçer bir not verseniz."

Bütün tembellerin sığındığı mazeret aynıdır: Öbür sınavların hepsini vermişlerdir, onları yalnız ben çaktırmışımdır. Bu işe kendileri de çok şaşırmışlardır, çünkü dersime öyle çok çalışmışlar, konuları öyle iyi biliyorlarmış ki, başarısızlıklarında anlaşılmaz bir terslik varmış...

Kendisine, "Kusura bakmayın, oğlum, size geçer not veremem," derim. "Derslere biraz daha çalışıp gelin, o zaman düşünürüz."

Bir sessizlik. Bira içmeyi, operaya gitmeyi ders çalışmaktan çok seven öğrencime bir süre daha eziyet etmek gelir içimden. Göğüs geçirerek, "Bence sizin yapacağınız en iyi iş tıp fakültesini temelli bırakmaktır," derim. "Bu işlerde sürekli başarısızlığa uğradığınıza göre ne doktor olma isteğiniz var ne de yeteneğiniz..."

Yanaklarından kan fışkıran gürbüz delikanlının suratı asılır. Sonra gülümser.

"Beni bağışlayın, ama bunu yapmak biraz tuhaf olmaz mı, hocam? Beş yıl göz nuru döktükten sonra fakülteyi bırakmak..."

"Orası öyle de ömür boyu sevilmeyen bir meslekte çalışmaktansa beş yılı gözden çıkarmak en iyisidir."

O anda gence acıyor, hemen arkasından diyorum ki:

"Gene de kendiniz bilirsiniz, isterseniz biraz daha çalışıp gene gelin."

Tembel öğrencim buğulu bir sesle, "Ne zaman geleyim?" diye soruyor.

"Ne zaman isterseniz. Yarın gelebilirsiniz."

Onun sevimli bakışından, "Gelmesine gelirim de beni gene çaktırırsın, hayvan herif!" diye aklından geçenleri okuyorum.

Ona, "Elbette kırk kez üst üste sınava girseniz bundan dolayı bilginiz artmaz, ama hiç olmazsa iradeniz gelişir. Bu da sizin için bir kazançtır," diyorum.

Bir sessizlik çöküyor ortalığa. Ayağa kalkıp konuğumun gitmesini bekliyorum. O da ayakta, yeni çıkmış sakalını çekiştirerek derin düşüncelere dalıyor. Sıkıntıdan patlamak üzereyim.

Kanlı canlı delikanlının gevrek, gür, hoş bir sesi, zeki, alaycı bakışları, sık sık bira içmekten, tembel tembel yatmaktan buruşmuş, babacan bir yüzü var. Herhalde bana operayla, yaşadığı gönül serüvenleriyle, arkadaşlarıyla ilgili epey ilginç şeyler anlatabilirdi. Ben kendi hesabıma onu zevkle dinlerdim, ama böyle şeylerden söz etmek âdet olmamış nedense.

"Hocam!" diyor. "Eğer bana geçerli not verirseniz yemin ederim ki..."

Söz yemin etmeye gelince ellerimi sallayarak masaya oturuyorum. Benim için yapacak başka bir şey kalmamıştır. O zaman öğrencim kara kara düşünüyor, keyfi kaçmış bir halde kem küm ediyor:

"Eh, öyleyse hoşça kalın... Özür dilerim..."

"Güle güle, delikanlı. Yolunuz açık olsun."

Kararsızca antreye gidip ağırdan alarak giyiniyor. Pek olasıdır ki, sokağa çıkınca gene uzun uzun düşünecektir. Sonra içinden bana, "Koca domuz!" diye bir küfür savurarak kötü bir meyhaneye uğrayacak, orada bira içip yemek yedikten sonra evinin yolunu tutacaktır. Uğurlar olsun, hamarat delikanlı!

Üçüncü çıngırak. Odama genç bir doktor giriyor. Sırtında gıcır gıcır bir takım elbise var, altın çerçeveli bir gözlük takmış, doğal olarak boynuna beyaz bir kravat bağlamış. Kendini tanıtması üzerine oturması için buyur ediyor, geliş nedenini soruyorum. Genç bilim hayranı oldukça heyecanlı bir sesle bu yıl doktor çıktığını, henüz tezini vermediğini anlatıyor. Benim gö-

zetimimde çalışmak istermiş, kendisine bir tez konusu verirsem son derece minnettar kalırmış.

"Size yararlı olmayı çok isterdim, sayın meslektaşım," diyorum. "Ancak önce tezin ne anlama geldiğini şöyle bir düşünelim. Tez, genellikle bir kişinin kaleminden çıkmış, bağımsız bilimsel çalışmaya verilen addır. Kendisine ait olmayan bir konu üzerinde başkasının yardımıyla yazılmış bir yapıt başka türlü adlandırılır."

Genç bilim adayı susuyor. Bunun üzerine ben parlayarak yerimden fırlıyor, sinirli sinirli bağırmaya başlıyorum:

"Ne diye hep bana geliyorsunuz? Dükkân mı açtık burada? Ben konu satıcısı değilim! Beni rahatsız etmemeniz için kaç kez yalvarıp dil dökeceğiz? Nezaketsizliğimi bağışlayın, ama bıktım artık!"

Karşımdaki çıt çıkarmıyor, yalnız elmacık kemiklerinin çevresi hafifçe pembeleşiyor. Yüzünden adımın büyüklüğüne, bilim alanındaki ünüme duyduğu derin saygı okunuyor. Fakat bakışlarından sesimi, bedenimin sıskalığını, sinirli sinirli el sallamalarımı küçümsediğini anlıyorum. Öfkeden titrememi gülünç bulduğu belli.

Ben bağırmayı sürdürüyorum:

"Dükkân değil burası, anlaşıldı mı? Hem tuhaf doğrusu, ne diye bağımsız çalışmak istemiyorsunuz? Niçin özgürlükten kaçıyorsunuz?"

Uzun uzun konuşuyorum, o hep susuyor. Sonunda yatışıyor, yavaş yavaş teslim oluyorum. Genç aday benden beş paralık bir tez konusu koparıyor, benim gözetimimde kimseyi ilgilendirmeyen bir tez yazıyor. Can sıkıcı bir bilimsel tartışma sonunda kimsenin işine yaramayan bilim doktorluğu unvanını kazanıyor.

Bundan on sekiz yıl önce bir göz doktoru arkadaşım ölmüştü. Arkasında yedi yaşlarında kızı Katya ile altmış bin ruble miras bıraktı. Vasiyetnamesine göre kızının koruyucusu ben olacaktım. Katya on yaşına dek bizimle kaldı, sonra onu yatılı bir kız enstitüsüne yerleştirdik. Bize ancak yaz tatillerini geçirmeye geliyordu. Çocuğun eğitimiyle ilgilenecek hiç vaktim yoktu,

kendisini pek az görüyordum. Bu yüzden çocukluğuyla ilgili fazla bir şey söyleyemeyeceğim.

Onunla ilgili olarak aklıma gelen ilk şey, anımsamayı en çok sevdiğim durum, Katya evimize girerken ya da hastalandığı zamanlar doktorlara duyduğu sonsuz güvendi. Yüzü her zaman bu güvenin ışığıyla parlardı. Diyelim, dişi ağrıyor, yanağı sarılı bir halde bir köşede oturmaktadır. O anda masada çalışmamı, kitapları karıştırmamı büyük bir dikkatle izlerdi. Ben yoksam karımın ev işleriyle uğraşmasını, aşçı kadının mutfakta patates soymasını, köpeğin oyun oynamasını ilgiyle seyredermiş. Yüzünde de değişmez bir anlatım: Bu dünyada yapılan her şey ne kadar güzel, ne kadar zekice! Öyle meraklı bir çocuktu ki, benimle konuşmaya bayılırdı. Masama yaklaşır, karşıma geçip soru sormaya başlardı. Neler okuyordum, üniversitede ne yapıyordum, kadavralardan korkmuyor muydum, aylığımı nerelere harcıyordum? Her şeyi öğrenmek isterdi.

"Söyler misiniz: Üniversitede öğrenciler dövüşürler mi?"

"Dövüşürler, güzelim."

"Cezalandırmak için onları köşede dizüstü oturtur musunuz?"

"Oturturum, ya..."

Üniversitelilerin dövüşmesini, benim ceza verip onları dizüstü oturtmamı pek gülünç bulduğu için gülmekten katılırdı. Yumuşak huylu, sabırlı, iyi bir çocuktu. Elinden bir şeyi zorla aldıkları, haksız yere cezalandırdıkları ya da sorduğu sorulara karşı merakını gidermedikleri zaman dikkat ederdim de, yüzündeki güven duygusunun yanına bir de hüzün eklenirdi. Onu korumayı beceremiyordum. Ancak yüzünün durgunlaştığını görünce içimden küçük kızı bağrıma basmak, yaşlı dadılar gibi, "Zavallı yetimim benim!" diye sızlanmak gelirdi.

Güzel giyinip lavanta sürmeyi sevdiğini de anımsıyorum. Bu bakımdan tıpkı bana benzerdi. Ben de güzel giysileri, güzel kokuları severim.

Katya on dört-on beş yaşlarına girdiği sırada birdenbire ona egemen olan tutkunun nasıl başlayıp zamanla nasıl geliştiğini izleyemediğim için üzgünüm. O sıralar bunu yapmak için

ne vaktim vardı ne de isteğim. Tiyatroya karşı duyduğu tutkulu aşkı söylemek istiyorum. Yaz dinlencelerinde yatılı okuldan bize geldiğinde piyeslerden, oyunculardan öyle zevkle, öyle coşkuyla söz edişi vardı ki, hepimize bıkkınlık geldi, onu dinlemekten yaka silkmeye başladık. Karım ile çocuklar onu hiç dinlemiyorlardı, ama ben kıyamadığım için onunla ilgileniyordum, içindeki tiyatro coşkusunu paylaşmak isteği duyunca odama girer, yalvaran bir sesle, "Nikolay Stepanıç, ne olur, biraz tiyatrodan söz edelim!" derdi.

Saati göstererek, "Yalnızca yarım saat, fazla değil," diye karşılık verirdim. "Hadi, başla!"

Daha sonra büyük hayranlık duyduğu kadın, erkek oyuncuların fotoğraflarını yanında getirmeye başladı. Bir aralık amatör topluluklarda temsile çıkmayı denedi. Enstitüyü bitirince de bana kesinlikle oyuncu olmak için yaratıldığını bildirdi.

Katya'nın tiyatroya duyduğu ilgiyi onunla tam anlamıyla paylaştığımı söyleyemem. Bana öyle geliyor ki, bir piyes güzelse onun insanlar üzerinde iyi bir etki bırakması için oyuncuları sahneye çıkararak yormanın hiç gereği yoktur. Piyesi okuyarak alacağınız zevk size yeter. Ama piyes kötüyse hiçbir oyuncunun onu güzelleştirmeye gücü yetmez.

Gençliğimde sık sık tiyatroya giderdim. Şimdi de ailem yılda bir-iki kere loca tutup "kafamı dinlendirmem için" beni tiyatroya götürüyor. Tiyatro konusunda kesin yargılara varmam için bu kadarlık ilgi yetersizdir kuşkusuz, ben de fazla bir şey söyleyecek değilim zaten. Bence bugünkü tiyatromuz otuz-kırk yıl öncekinden daha iyi bir durumda değildir. Eskisi gibi ne tiyatro koridorlarında ne de fuayede içecek bir bardak temiz su bulunur. Paltomla salona girdim diye görevliler eskisi gibi yirmi kapik ceza kesmekten bıkmadılar, kışın kalın giymek suç sanki. Eskisi gibi perde aralarında gereksiz yere müzik çalarak piyesin bizde bıraktığı etkiye kimsenin istemediği, yeni bir etki katmaya çalışıyorlar. Erkekler gene büfeye gidip alkollü içkiler içiyorlar. Ayrıntılarda ilerleme olmadıktan sonra ilerlemeyi esasta aramak boşunadır. Bir oyuncu tiyatroculuğun köhnemiş geleneklerine, kör inançlarına uyarak "Olmak ya da olmamak" gibi kolay bir mo-

noloğu mutlaka tıslayan bir sesle, ispazmoza tutulmuş gibi bütün bedeni sarsılarak okursa; bir sürü budalayla durmadan konuşan ve aptal bir kızı seven Çatski'nin çok zeki bir insan, *Akıldan Bela*'nın[9] ise sıkmayan bir yapıt olduğuna inandırılmak istenirsem tiyatro sahnesini kırk yıl önceki gibi eski hamam eski tas olarak görmekte haklı sayılırım. Kırk yıl önce de izleyicilere bol bol klasik ulumalar, göğüs yumruklamalar sunulurdu. Tiyatroya her girişimde girdiğimden daha tutucu olarak çıkmaktayım.

Duygulu, kolay kanan insanları bugünkü durumuyla tiyatronun bir okul olduğuna inandırabilirsiniz, ama okulun gerçek anlamını bilenler buna kesinlikle kanmazlar. Bundan elli-yüz yıl sonra ne olacağını bilemem, ama bugünkü koşullarda tiyatro yalnız eğlence aracıdır. Ama bize pek pahalıya patlayan bir eğlence aracı. Ülkemizin binlerce sağlıklı, yetenekli genci, kadını erkeğiyle kendini tiyatroya adamıştır. O insanlar bu yola girmeseler yetkin birer doktor, tarım uzmanı, öğretmen, subay olabilirlerdi. Beyniyle çalışanlar için en verimli, arkadaş söyleşileri için en yararlı sayılan akşam saatleri piyes seyretme uğruna boşa harcanmaktadır. Tiyatro için dökülen paradan, sahnede cinayetin, zina yapmanın, ya da iftiranın yalan yanlış yorumlanması dolayısıyla izleyicinin uğradığı manevi zarardan söz etmeyeceğim artık.

Oysa Katya başka türlü düşünüyordu. Tiyatronun bugünkü durumuyla bile konferanslardan, kitaplardan, yeryüzünde her şeyden daha yararlı ve üstün olduğuna beni inandırmaya çalışıyordu. Tiyatro bütün sanatların birleşmesiyle oluşan bir güç, oyuncular bir çeşit misyonermiş. Hiçbir sanat, hiçbir bilim yalnız başına insan ruhuna sahne kadar güçlü ve olumlu etkide bulunamazmış. Hoş, ülkemizde orta kıratta bir oyuncunun en büyük bilgin ya da ressamdan daha çok ün sağlaması bundan dolayıdır ya... Bu yüzden toplum yaşamında hiçbir etkinlik sahne çalışması kadar zevk verici, doyurucu değildir.

Derken, günün birinde Katya bir kumpanyaya girip sanırım Ufa'ya gitti. Yanında epeyce para, bir yığın parlak umut, mesleğiyle ilgili pek soylu düşünceler götürdü.

9 Griboyedov'un klasikleşmiş oyunu, Çatski oyunun başkahramanı – ç.n.

Yoldayken gönderdiği iki mektup olağanüstüydü, okurken hayranlık duydum. Mektup denen kâğıt parçalarına böyle bir ruh temizliği, gençlik coşkusu, kutsal saflık, aynı zamanda erkek zekâsına taş çıkartacak bir işbilirliğin nasıl sığdığına şaşıyorum. Volga'yı, doğayı, gezdikleri kentleri, arkadaşlarını, başarılarını, başarısızlıklarını öyle bir betimleyişi vardı ki, sanki mektup değil, destan yazıyordu. Mektuplarının her satırında yüzünde görmeye alıştığım güven duygusu dikkatimi çekiyordu. Yalnız yazısı bir yığın dilbilgisi yanlışıyla doluydu, noktalama işaretleri derseniz hak getire!

Altı ay geçmeden son derece şiirsel, coşku dolu bir mektup daha aldım. "Seviyorum," diye başlıyordu. Başında geniş kenarlı fötr şapkası, omzunda aşağı sarkmış ekose atkısıyla sinekkaydı tıraşlı, genç bir erkek fotoğrafı vardı mektubun içinde. Ondan sonra gelen mektuplar da birbirinden güzeldi; mektupların güzelliği yanında tek tük noktalama işaretleri kullandığını gördüm, dilbilgisi yanlışları azaldı, içlerinden erkek kokusu gelmeye başladı. Katya, Volga kıyısında bir kentte büyük bir tiyatro binası yaptırma tasarısından söz ediyordu. Tiyatro zengin tüccarlar ve gemi sahipleriyle ortaklaşa kurulacaktı. Sağdan soldan katılımlarla büyük paralar sağlanacak, oyuncular da kuruluştan pay alacaklardı. Sonuçta büyük gişe geliri elde edeceklerine inanıyorlardı. Tasarı akla yatkın gözüküyordu, gelgelelim böyle bir düşünce ancak erkek kafasından çıkabilirdi. Bu da Katya'nın erkek arkadaşının işiydi.

Her neyse, bir buçuk-iki yıl kadar her şey yolunda gitti. Katya seviyor, işine güveniyor, mutluluk içinde yüzüyordu. Ancak zaman geçtikçe mektuplarının coşkulu havası azalmaya başladı. Bu, ilkin Katya'nın, erkek arkadaşlarıyla ilgili yakınmalarında kendini gösterdi. Genç bir bilgin ya da edebiyatçı da meslek yaşamının ilk adımlarında başka bilgin ya da edebiyatçılardan dolayı yakınmaya başlarsa, onun şimdiden yorulup işe yaramaz bir duruma düştüğünü anlayabilirsiniz. Katya mektuplarında arkadaşlarının provalara gelmediklerini, rollerini ezberlemediklerini yazıyordu. Saçma sapan piyesler sahneye konuyor, oyuncular sahnedeki tutumlarıyla seyirciyi hiçe saydıkla-

rını gösteriyorlardı. Ağızlarından düşürmedikleri "büyük gelir" uğruna anlı şanlı dram aktrisleri sokak şarkıları söylüyor, ünlü trajedi oyuncuları boynuzlu kocaları konu alan, kocalarını aldatan kadınların gebeliğiyle alay eden güldürü oyunlarına çıkıyorlardı. Taşrada böyle bir tiyatronun nasıl batmadığı, pamuk ipliğine bağlı olarak nasıl ayakta kaldığı şaşılacak şeydi.

Katya'ya uzun, doğrusunu söylemek gerekirse, hayli can sıkıcı bir yanıt verdim. Mektubumda şöyle satırlar vardı: "Benden ilgilerini esirgemeyen, yüce ruhlu, deneyimli aktörlerle arkadaşlık ettiğim zamanlar olmuştur. Onlarla konuşmalarımdan öğrendiğime göre sahne sanatçılarını çalışmalarında onları zekâları ile özgür arzularından çok günün modası ile toplumun içinde bulunduğu ruhsal durum yönlendiriyormuş. En iyileri bile zaman zaman trajedilerin yanı sıra operetlerde, Paris farslarında, cin peri masallarında rol almışlar. Adamlar ne oynarlarsa oynasınlar doğru yolda yürüdüklerine, yararlı bir hizmette bulunduklarına inanırlarmış. Görüyorsun ya, kötülüğün kökünü oyunculardа değil, daha derinde, sanatın kendisinde, toplumun sanata yaklaşımında aramak gerekir."

Mektubum Katya'yı kızdırmaktan öteye geçmedi. Yanıtında, "Sizinle anlaşamıyor, ayrı türküler çağırıyoruz," diyordu. "Ben, size sanattan ilgilerini esirgemeyen, son derece soylu insanlardan değil, soyluluğun fersahlarca uzağında bulunan ilkel bir güruhtan söz ediyorum. Bunlar hiçbir meslekte dikiş tutturamadıkları için sahneye geçmiş, toplumla alay edercesine oyuncu adını almış kimselerdir. İçlerinde tek yetenekli insan yok; onların arasında bol bol beceriksiz, ayyaş, entrikacı, dedikoducu bulursunuz. Bunca sevdiğim sanatın böylesine tiksindirici yaratıkların eline geçmesine nasıl üzüldüğümü anlatamam! Ne yazık ki, en iyi insanlar bile kötülüğü uzaktan seyreder, biraz olsun yakınına sokulup kötülüğü ortadan kaldırmaya çalışmazlar. Bunun yerine sıkıcı bir üslupta basmakalıp sözler, gereksiz öğütler sıralamakla yetinirler..." Mektubu bu tarzda sürüp gidiyordu.

Az zaman sonra şöyle bir mektup daha aldım: "İnsafsızca aldatıldım. Artık yaşayamayacağım. Paramı gerekli gördüğünüz

biçimde kullanın. Sizi babam ve biricik dostum olarak seviyorum. Esen kalın!"

Anlaşılan o adam da "ilkel güruh" arasına giriyordu. Sonraları bazı dokundurmalarından Katya'nın intihara kalkıştığını anladım. Sanıyorum zehir içmiş. Tahminime göre bunu ağır bir hastalık izledi. Çünkü bir sonraki mektubu Yalta'dan[10] geldi. Oraya doktorların tavsiyesiyle gitmiş olmalıydı. Son mektubunda en çabuk yoldan kendisine bin ruble göndermemi istedi. Mektubunun sonunda, "Bu kadar karamsar olduğum için beni bağışlayın. Dün çocuğumu toprağa verdim," diyordu. Kırım'da aşağı yukarı bir ay kaldıktan sonra bizim bulunduğumuz kente döndü.

Dört yıla yakın bir süreyi dışarılarda geçirmişti. Bu dört yıl içerisinde ona karşı tutumum, itiraf edeyim ki, oldukça garipti. Gerek bana oyuncu olacağını haber verdiği zaman, gerekse daha sonraları bir adamı sevdiğini yazdığı, israf buhranlarına tutularak istediği biner, iki biner rubleyi gönderdiğim sıralar, gerekse ölmek istemesinin ardından çocuğunu toprağa verişini öğrendiğim zaman şaşkına döndüğümü belirtmeliyim. Ona karşı gösterdiğim bütün ilgi yalnızca onu çok çok düşünmek, uzun, sıkıcı, satırlarına hiç gerek olmayan mektuplar göndermekti. Oysa babasının yerini almıştım, onu öz kızım gibi seviyordum.

Katya şimdi bizim evden yarım fersah uzakta oturuyor. Beş odalı bir apartman dairesi tuttu; burayı kendi zevkine uygun, oldukça konforlu döşedi. Birisi evinin içinin resmini yapsa tablodaki egemen hava tembellik olurdu herhalde. Uyuşuk bir beden için yumuşak koltuklar, puflar, tembel ayaklar altına serilen halılar, amaçsız bakışları rahat ettirmeye yarayan uçuk, donuk renkler... Duvarlara asılmış ucuz yelpazeler ile konularından çok yapılış tarzlarıyla özgünlük taşıyan ufak tefek tablolar; üzerleri değersiz ıvır zıvırla tıklım tıklım dolu sehpa ve raf kalabalığı; pencerelerde perde yerine asılmış biçimsiz bez parçaları. Hepsi Katya'nın ruhunun tembelliğini yansıtıyordu. Canlı renklere, simetriye, ferahlığa karşı duyduğu açık bir korku onun ruh tembelliğinin yanı sıra tam bir zevk yoksunluğunu da ortaya koyuyordu.

10 Hastaların o zamanlar dinlenmek için gittikleri yazlık kent – ç.n.

Katya kanepede uzanarak günlerce kitap okur; okudukları ise çoğu zaman romanlar ile uzun öykülerdir. Evden günde bir kere, öğleden sonraları, onu da benimle görüşmek için çıkar.

Ben çalışıyorum; Katya ise yanı başımdaki kanepede, hiç konuşmadan, üşüyormuş gibi şalına sarınarak oturuyor. Onu sevdiğimden mi, yoksa küçüklüğünden beri alıştığım için mi, odamda bulunuşu çalışmama hiç engel olmaz. Ara sıra dalgınca ona bir şeyler sorarım. Katya kısacık yanıtlar verir. Bazen çalışmama ara verip yüzümü ona döner, düşünceli düşünceli bir tıp dergisine ya da gazeteye göz gezdirişine bakarım. O sırada yüzünde o eski kendine güvenin kalmadığını görürüm. Yüzü uzun süredir tren bekleyen yolcularınki gibi bezgin, soğuk, kayıtsızdır. Giyinişi ise eskisi gibi güzel, sade, ama özensiz. Günlerce kanepede ya da salıncakta yatmaktan dolayı giysilerinin buruş buruş olduğu, saçlarının örselendiği görülür. Artık hiçbir şeye merakı kalmamıştır. Yaşamda her şeyin tadını tatmış, yeni bir şey işitmekten umudunu kesmişçesine bana eskisi gibi soru sormaktan kaçınıyor.

Saat dördü vurduğunda salonda, oturma odasında bir kıpırdanma başladı. Liza arkadaşlarıyla birlikte konservatuvardan döndü. Piyano tıngırtıları, ses denemeleri, kahkahalar duyuluyor. Uşağım Yegor'un yemek odasında çatal, bıçak, tabak şıngırtıları arasında sofrayı kurduğu belli.

Katya, "Hoşça kalın," diyor. "Bugün içeriye, sizinkilere uğrayamayacağım. Kusura bakmasınlar. Vaktim kalmadı. Bir gün de siz bana gelin."

Antreye kadar onu geçiriyorum. Katya beni sert bakışıyla tepeden tırnağa süzdükten sonra, "Sürekli zayıflıyorsunuz," diyor. "Ne diye tedavi olmuyorsunuz sanki! Gidip Sergey Fiyodoroviç'i çağırayım da size bir baksın."

"İstemez, Katya."

"Ailenizin nasıl bu denli kayıtsız kalabildiğini anlamıyorum. Gamsızlıklarına diyecek yok, doğrusu!"

Mantosunun düğmelerini koparırcasına çekerek giyinirken gelişigüzel toplanmış saçlarından iki-üç firkete yere düşüyor. Saçlarını yeniden toplamaya vakti yok. Üstelik üşeniyor da.

Dökülen perçemlerini şapkasının altına tıkıştırarak yola koyuluyor.

Yemek odasına girdiğim zaman karım, "Katya senin yanındaydı, değil mi?" diye soruyor. "Niye bize uğramadı? Garip doğrusu!"

Liza sitemli bir sesle söze karışıyor:

"Aman anne! İstemiyorsa gelsin diye yalvaracak değiliz."

"Orası öyle de bizlerle görüşmeye tenezzül etmemek gibi bir şey bu. Çalışma odasında tam üç saat otur, ondan sonra da sanki biz evde yokmuşuz gibi kalk git! Canı nasıl isterse..."

Karım Varya ile kızım Liza, Katya'dan nefret ederler. Bu nefretin nedenini bir türlü anlayamadım, anlamam için herhalde kadın olmam gerekirdi.

Ders verdiğim sınıfta hemen hemen her gün gördüğüm yüz elli delikanlı ile her hafta karşılaştığım yüz kadar yaşlı başlı adam arasında Katya'nın geçmişine karşı, yani nikâh dışı gebeliği ile yasal olmayan çocuğuna karşı nefret, tiksinti duyacak birini gösterin, kellemi keseyim. Buna karşı tanıdığım kadınlar, genç kızlar arasında ister bilinçli olsun, isterse öylesine, içinden geldiği gibi, kızcağıza karşı yüreğinde kötü duygular beslemeyecek tek kişi çıkacağını sanmıyorum. Bu, kadının erkeğe göre daha erdemli, daha iffetli olduğundan değildir. Kötü duygulardan arınmamış erdem, iffet kültürce bence ahlâksızlıkla at başı gider. Bu durumu ancak kadınların geriliğiyle, yetişmemişliğiyle açıklayabiliriz. Zamanımız erkeğinin bir felaket karşısında acı duyması, hatasından dolayı vicdan azabı çekmesi, onun nefret, tiksinti duygularından uzak kalması kültürünün gelişkinliğini, ahlâkının yüceliğini gösterir. Zamanımız kadını sulu gözlülükte, katı yüreklilikte Ortaçağ kadınına taş çıkartır. O bakımdan kadınlarımızın erkekler gibi yetiştirilmesinden yana olanlara hak veriyorum.

Karımın Katya'yı sevmemesi, bir zamanlar onun tiyatroda oynaması, iyilikbilmezliği, burnu büyüklüğü, gariplikleri, kadınların birbirlerine yakıştırdığı sayısız kusurlar yüzündendi.

Soframızda ben ve ailemden başka kızımın birkaç kız arkadaşı ile Aleksandr Adolfoviç Gnekker bulunur. Gnekker, Li-

za'ya kur yapan, onunla evlenmek isteyen, otuz yaşlarında, sarışın, orta boylu, geniş omuzlu, şişmanca bir genç. Çenesine kadar uzanan kızıl-sarı favorileri, kozmetikli bıyıkları, ışıl ışıl tombul yüzüyle tıpkı oyuncak bir bebeğe benzer. Gayet kısa bir ceket ile cicili bicili bir yelek giyer; iri damalı, yukarısı bol, aşağısı inadına dar bir pantolonu ile topuksuz sarı kunduraları vardır. Gözleri yengeç gözleri gibi pörtlektir, boyunbağı ise yengeç kuyruğunu andırır. Hatta bana kendisi de yengeç çorbası kokuyormuş gibi geldi. Gece gündüz bizden çıkmaz, bununla birlikte hiçbirimiz bu adamın kimin nesi olduğunu, hangi okulu bitirdiğini, neyle geçindiğini bilmeyiz. Şarkı söylemez, hiçbir çalgı çalmaz, gelgelelim hem müzikle, hem şanla ilgilidir. Orada burada birilerinin piyanolarını satar, sık sık konservatuvara uğrar, bütün ünlü müzisyenleri tanır, konser düzenleme kurullarında boy gösterir, müzik alanında yetkili bir kişiymiş gibi konuşur. Başkalarının onun düşüncelerine karşı çıktıklarını pek görmedim.

Zengin adamların olduğu gibi bilim ve sanat erbabının da dalkavukları bulunur. Yeryüzünde herhangi bir bilim ya da sanat tanımıyorum ki, Bay Gnekker gibi sahne hayranlığından, gösteriş düşkünlüğünden arınmış olsun. Kendim müzisyen değilim, o bakımdan pek az tanıdığım Gnekker hakkında yanılmış olabilirim. Ancak onun müzik alanındaki uzmanlığından, birisi piyano çalarken ya da şarkı söylerken piyanonun yanında ciddi, kendinden geçmiş duruşundan dolayı bayağı kuşku duymaktayım.

İstediğiniz kadar görgülü bir adam olun, isterseniz devlet memurluğunda en üst dereceye yükselin, eğer kız babasıysanız basit birtakım kur yapmaların, nişanlanma, evlenme oyunlarının evinize, iç dünyanıza kadar girmesini önleyemezsiniz. Örneğin Gnekker'in bize her gelişinde sanki bir törendeymişiz gibi, karımın takındığı tavırları, azametli duruşunu içime sindiremiyorum. Zengin, şatafatlı bir yaşam sürdüğümüzü herifin gözüne sokmak istercesine soframıza konulan Lafitte, Porto, Xeres şarapları midemi bulandırıyor... Liza'nın konservatuvara başlayalı beri kesik kesik gülmeleri, evimize gelen erkeklere

göz süzerek bakması yüreğimi sızlatıyor. Fakat en çok, alışkanlıklarıma, bilimadamlığıma, yaşayış tarzıma tümüyle yabancı, sevdiğim insanlara hiç benzemeyen bu yaratığın her gün evime gelmesi, soframda boy göstermesi sinirime dokunuyor. Karım, hizmetçilerimiz gizemli tavırlarla fısıldaşarak ondan "güvey" diye söz ediyorlar; gene de ben onun evimde bulunmasına bir türlü alışamıyor, soframıza bir Zulu oturtmuşlar gibi bu adamı yadırgıyorum. Hep çocuk gibi görmeye alıştığım kızımın onun boyunbağını, gözlerini, tombul yanaklarını beğenmesini tuhaf karşılıyorum.

Eskiden evde yemek yemeyi ya severdim ya da istemez görünürdüm. Oysa şimdi yalnız can sıkıntısı duyuyor, öfkelenip hırçınlaşıyorum. Generallik payesine erdikten, fakültede dekanlık yaptıktan sonra ailem ne hikmetse yediğimiz yemekleri, sofra düzenimizi kökünden değiştirmeyi gerekli gördü. Üniversitede öğrenciyken, doktorluğumun ilk yıllarında alıştığım sade yemekler yerine beni, içinde beyaz beyaz parçacıkların yüzdüğü püre çorbaları, şaraba yatırılmış böbreklerle doyuruyorlar. Generallik rütbem ve eriştiğim ünün ardından lahana çorbasından, nefis böreklerden, elmalı kaz dolması ile lapalı çapakbalığı kızartmasından tümüyle yoksun kaldım. Konuşkan, güleç yüzlü yaşlı hizmetçimiz Agaşa'yı da onlar sofradan uzaklaştırdılar. Sofra hizmetimizi Agaşa'nın yerine şimdi sağ eli beyaz eldivenli, bön duruşlu, burnu büyük Yegor görüyor. Sofraya konan yemeklerin araları çok uzun sürmediği halde boşluğu doldurmayı beceremediğimiz için sofra başında oturmalarımız bitmek bilmiyor. Eski neşeli, tatlı tatlı konuşmalar, şakalaşıp gülüşmeler, yemek odasında buluştuğumuz zaman çocukları, karımı, beni saran neşeli hava hepten yok oldu gitti. Benim gibi sürekli çalışan bir adam için yemek yemek hem dinlenme hem de ailemle görüşme fırsatıydı. Karım ile çocuklarım bilimsel çalışmalara, öğrencilere değil de yalnız onlara ait olduğum o yarım saati kısa da olsa tatlı, eğlenceli bir bayram kutlaması sayarlardı. Artık bir kadehle sarhoş olamıyorum. Agaşa yok, lapalı çapakbalığı kızartması yok, yemekteyken masanın altında kediyle köpeğin hırlaşması ya da Kat-

ya'nın yanağındaki sargının çorba kâsesine düşmesi gibi gülünecek olaylar yok...

Şimdiki yemekleri anlatmak da yemesi kadar insana tatsız geliyor. Karımın yüzünden resmî, yapmacık bir azamet, sürekli kaygı eksik olmuyor. Tabaklarımızdaki yemeği merakla inceleyip, "Kızartmayı beğenmediniz galiba... Doğru söyleyin, beğenmediniz mi?" diye sormadan duramıyor, ister istemez yanıtlamak zorundayım. "Boşuna üzülüyorsun, cancağızım. Kızartma pek nefis olmuş," diyorsam da o hemen sesini yükseltiyor: "Sen de beni övmeden duramazsın, Nikolay Stepanıç, hiç doğrusunu söylemiyorsun. Kızartma gerçekten nefis olmuşsa Aleksandr Adolfoviç niye bu kadar az yedi?" Yemek boyunca sürer gider bu tür konuşmalar.

Liza kesik kesik gülerek göz süzer. Karımla ikisine baktıkça sofrada ikisinin iç dünyalarının bana ne kadar yabancılaştığının ancak yeni farkına varıyorum, ikisinde de belirgin değişiklikler var, ama bu değişme sürecini izleyemedim. Onları anlayamamamın nedeni bu olmalı, içimde gerçek ailem geçmişte kalmış gibi bir duygu var. Karşımdaki kadın gerçek karım değil sanki, Liza da benim öz kızım değil. Bu değişikliğin neden ileri geldiğini bilmiyorum. Belki bütün felaket Tanrı'nın bana verdiği gücü karımla kızımdan esirgemesinden ileri geliyordur. Ben küçüklüğümden beri her türlü dış etkiye karşı kendimi savunmaya alıştım, zorluklara direnerek büyüdüm. Ünlenmek, generallik rütbesine yükselmek, kendi yağımızla kavrulurken birdenbire olanaklarımızın üstünde bir yaşam tarzına kavuşmak, kalburüstü insanlar arasına karışmak... bütün bunlar özümü etkilemeden uzağımdan geçip gitti. Aslımı yitirmeden kaldım, hiç bozulmadım. Ama ruhça zayıf, zorluklara karşı koyma güçleri gelişmemiş olan karım ile kızım üzerlerine çığ düşmüş gibi içine girdikleri yeni yaşamın yükü altında ezildiler.

Liza'nın yeni kız arkadaşları ile Gnekker füglerden, kontrpuanlardan, solistlerden, piyanistlerden, Bach'tan, Brahms'tan... sürekli onlardan söz ediyorlar. Karım müzik konusunda cahil görünmemek kaygısıyla gülümseyerek bütün konuşulanları onaylıyor: "Ya, ne güzel söylediniz! Gerçekten doğru! Öyle, öy-

le..." Gnekker ağırbaşlı bir tavırla yemeğini yiyor, nükteler savuruyor, kızların söylediklerini dinliyor görünüyor. Arada bir bozuk Fransızcasıyla konuşmaya yelteniyor, o zaman nedense bana, "Beyefendi hazretleri," diye hitap etmek gereği duyuyor.

Keyfim yerinde değil, gençleri sıktığımı biliyorum, onlar da beni sıkıyor. Eskiden insanlar arasında ayrılık gayrılık bilmez, sınıf ayrımı gözetmezdim, oysa şimdi buna benzer bir duygu içimi kemiriyor. Gnekker'in yalnız kötü yönlerini bulmaya çalışıyor, kolayca da buluyorum. Karşımda kızımla evlenecek bir genç olarak, alıştığım çevrenin dışından birisi oturuyor diye düşündüğüm için kendi kendimi yiyorum. Aramızda bulunuşu başka bir bakımdan da bende kötü etki bırakıyor. Genellikle yalnız başıma kaldığım ya da sevdiğim kimseler arasında bulunduğum zaman kendi değerimi hiç düşünmem. Düşünsem bile topluma sağladığım yararlar bana önemsizmiş gibi gözükür, bilim payesini daha dün almışım gibi gözümde büyütmem. Oysa Gnekker gibilerin yanında başarılarımı abartır, kendimi doruğu bulutlara ulaşan yüksek bir dağ gibi görürüm. Bu dağın eteklerinde Gnekker gibi ufacık insanlar kaynaşıp durur.

Yemekten sonra çalışma odama geçip pipomu tüttürüyorum. Eskiden sabahtan akşama değin duman savururdum. Şimdi bu kötü alışkanlığımdan yalnız yemekten sonra bir kerecik pipo içmek kaldı. Ben pipomu tüttürürken içeri karım girer, konuşmak için karşıma oturur. Sabahki gibi şimdi de hangi konuyu açacağını adım gibi bilirim.

"Ciddi konuşmamız gerek, Nikolay Stepanıç," diye başlar. "Liza'dan söz ediyorum... Ama senin umurunda mı?"

"Ne dedin?"

"Hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi davranıyorsun, fakat olmaz. Böylesine umursamazlık bir babaya yakışır mı? Gnekker, Liza'yla ilgileniyor... Peki, sen ne diyorsun?"

"Onun kötü bir adam olduğunu söyleyemem, çünkü tanımıyorum kendisini. Ama hoşuma gitmediğini daha önce de birçok kez söyledim."

"İyi ama olmaz bu. Olmaz!"

Yerinden kalkarak odada heyecanla dolaşmaya başlıyor.

"Ciddi bir iştir evlilik, şakaya gelmez. Ortada kızımızın mutluluğu varken kişisel duygularını bir yana bırakman gerekir. Adamdan hoşlanmadığını biliyorum. Peki, delikanlıyı böyle sürekli eleştirip bu işi bozarsan Liza'nın ömrünün sonuna dek bizi bağışlamayacağı aklına geliyor mu? Evlenmek isteyen erkeği ara da bul bu zamanda. Onu ailemizden uzaklaştırdıktan sonra kızımızı beğenen başka biri çıkmazsa ne yapacaksın? Öyle sanıyorum ki Gnekker, Liza'yı seviyor, kızımız da onu beğeniyor. Gerçi ahım şahım bir mevkisi yok çocuğun ama... Zamanla bir yere girmesi için kayırılır. İyi aile çocuğudur, üstelik malları mülkleri yeterli..."

"Nereden biliyorsun?"

"Kendisi söyledi. Babasının Harkov'da iyi bir evi, Harkov yöresinde de çiftlikleri varmış. Sözün kısası, Harkov'a gitmen gerekiyor, Nikolay Stepanıç."

"Neden gidecekmişim!"

"Gidip ailenin durumunu soruşturmak için. Orada tanıdığın profesörler var. Sana yardım ederler. Ben giderdim, ama kadınım, beceremem."

"Gitmem ben Harkov'a."

Karım birden irkiliyor. Yüzünü dayanılmaz derecede üzüldüğünü gösteren bir anlatım kaplıyor. Hıçkırıklar arasında yalvarmaya başlıyor.

"Tanrı aşkına. Nikolay Stepanıç! Tanrı aşkına! Ne olur, beni bu yükten kurtar! Görüyorsun, son derece üzgünüm."

Durumuna baktıkça acımamak elde değil. Yumuşayarak, "Peki, Varya," diyorum. "Bu kadar istiyorsan olur, Harkov'a gider, dediklerini yaparım."

Mendilini gözlerine bastırarak ağlamak için odasına gidiyor. Yalnız kalıyorum.

Az sonra kalpaklı lambayı getirirler. Koltuklardan, lambanın kalpağından duvarlara, döşemeye gölgeler uzanır. Bildiğim, çoktandır bıkkınlık veren gölgeler... Bütün bunlar gecenin, başımın belası uykusuzluğun başladığını anımsatır bana. Yatağıma uzanır, sonra kalkıp odada dolaşır, ardından gene yatarım... Genellikle öğle yemeğinden sonra, akşama doğru sinirlerim

iyice ayağa kalkar. Durup dururken ağlamaya başlar, başımı yastığın altına sokarım. O anda birisi odama giriverecek, dayanamayıp öleceğim diye öyle korkarım ki! Gözyaşlarımdan utanırım, dayanılmaz duygular doldurur yüreğimi. Artık ne lambayı, ne kitaplarımı, ne yerdeki gölgeleri görecek durumdayımdır. Oturma odasından gelen sesleri de işitmez olurum. Görünmez, anlaşılmaz bir güç beni evden dışarı itmektedir. Kalkıp çabuk çabuk giyindikten sonra evdekilere duyurmamaya çalışarak yavaşça sokağa çıkarım. Şimdi nereye gitmeli?

Bunun yanıtı kafamın bir köşesinde çoktan hazırdır: Katya'ya gideceğim.

III

Katya'yı her zamanki gibi divana ya da kanepeye uzanmış, bir şeyler okurken bulurum. Beni görünce tembel tembel başını kaldırır, oturarak elini uzatır.

Kendimi toparlamam için geçen kısa bir sessizlikten sonra, "Hep yatıyorsun," derim. "Sağlıklı bir şey değil bu. Kendine bir uğraş bulmalısın."

"Efendim?"

"Bir şeylerle uğraşmalısın," diyorum.

"Neyle? Kadından ya basit bir işçi olur ya da artist."

"İşçi olamayacağına göre artistlik yap bari."

Susuyor. Yarı ciddi, yarı şaka, "Evlensene!" diyorum.

"Evlenecek adam nerede! Üstelik bunun hemen gereği var mı?"

"Böyle de yaşanmaz ki..."

"'Kocasız mı?' demek istiyorsunuz? Tek tasam oydu sanki! İstedikten sonra erkekten bol ne var?"

"Çok çirkin!"

"Neymiş çirkin olan?"

"Şimdi söylediğin."

Üzüldüğümü görünce sözünün üzerimde bıraktığı tatsız etkiyi gidermek için, "Gelin, size bir şey göstereyim," diyor. "Şurada, işte..."

Beni ufak, çok sevimli bir odaya sokarak yazı masasını gösteriyor.

"Bakın... Sizin için hazırladım. Burada çalışırsınız. Her gün çalışmanızı alarak buraya gelin. Evinizde rahat vermiyorlar. Çalışır mısınız burada? İster misiniz?"

"Hayır," diyerek onu üzmemek için dediğini yapacağımı, odayı çok beğendiğimi söylüyorum. Sonra bu sevimli odada oturup konuşmaya başlıyoruz.

Benim için hazırladığı sıcak, sevimli oda ile candan bir insanın varlığı içimde eskisi gibi haz, kıvanç duyguları değil, sızlanma, kendime acındırma isteği uyandırıyor. Sızlanır, içimi dökersem ferahlarım gibi geliyor.

İç çekerek, "İşler kötü, kızım," diye başlıyorum. "Çok kötü..."

"Neymiş kötü olan?"

"Bak, sana anlatayım... Kralların en iyi, en kutsal haklarından biri bağışlama hakkıdır. Bir zamanlar ben de insanları bol bol bağışladığım için kendimi kral gibi hissederdim. Kimseyi suçlamazdım, herkesi hoş görürdüm, sağa-sola içimden gelerek af dağıtırdım. Başkalarının bir şeylere isyan ettiği, iyice çileden çıktığı zaman ben alttan alır, karşımdakini yatıştırmaya çalışır, öğüt verirdim. Ömrüm boyunca aralarında bulunduğum insanlara yararlı olmaya çalıştım; ailemin bireylerinin, öğrencilerimin, arkadaşlarımın, evdeki hizmetçilerin suyuna gittim. Çok iyi biliyorum ki, insanlara bu tür yaklaşımım yakınımda bulunanları iyi yönde eğitmiştir. Ama artık kral değilim ben. Kölelere yaraşır bir şey oluşuyor ruhumda. Kafamın içinde gece gündüz kötü düşünceler dolaşıyor, içimde şimdiye dek bilmediğim duygular yer etmiş durumda, insanlardan nefret ediyor, onları küçük görüyor, öfkeleniyor, isyan ediyor, korkuyorum. Başkalarına karşı aşırı derece katı, kuşkucu davranıyorum; sinirli, hırçın, geçimsiz bir adam oldum. Eskiden güldüren bir söz oyunu, zararsız bir takılma şimdi içimde yalnız ağır, ezici bir duygu uyandırıyor. Mantığımın işleyişi de değişti. Vaktiyle yalnız parayı küçümserdim, şimdi, sanki bir suçları varmış gibi, parayı değil, zenginleri küçümsüyorum. Eskiden zorbadan, kaba güçten nefret ederdim, oysa artık böylelerin-

den iğreniyorum. Sanki bunda insanları eğitmesini becerememeyen biz eğiticiler değil, yalnız böyleleri suçluymuş gibi... Niye böyle oldum? Kafamda oluşan düşünceler, içimdeki duygular değerlendirmelerimin değişmesinden ileri geliyorsa değerlendirmelerimin değişmesinin sebebi ne? Bütün dünya bozuldu da yalnız ben mi iyi kaldım, yoksa önceleri kör, aşırı bir umursamazlık içinde miydim? Yok, eğer bu değişim bedensel ve zihinsel gücümdeki genel azalmadan ileri geliyorsa –çünkü hastayım, günden güne kilo kaybediyorum– acınacak bir durumdayım demektir; yeni edindiğim düşüncelerim normal değil, bunları marazlı saymam, onlardan utanmam gerek..."

Katya sözümü kesiyor:

"Hastalığınızın bununla ilgisi yok. Gözünüz daha çok açıldı da ondan. Başka bir neden arama. Eskiden görmek istemediğiniz şeylerin nedense yeni farkına vardınız. Bence her şeyden önce ailenizle bütün bağlarınızı koparıp onlardan uzaklaşmalısınız."

"Saçmalama!"

"Zaten onları sevmiyorsunuz, kendinizi kandırmaya kalkışmayın! Aileymiş, aman ne aile! Bugün sizinkilerin köklerine kıran girse yarın yokluklarının farkına varacak kimse çıkmaz!"

Karım ile kızım Katya'dan ne kadar nefret ederlerse Katya da onları o derece küçümserdi. Bilmem, zamanımızda insanların birbirlerini küçümseme hakkından söz edilebilir mi? Katya'nın bakış açısından böyle bir hakkın varlığını kabul edersek onlar Katya'dan nefret ettikleri kadar Katya'nın da karımla Liza'yı küçümseyebileceğini kabul etmeliyiz.

"Aman ne aile!" diye üsteliyor. "Yemek yediniz mi bugün? Yediniz demek ki... Nasıl oldu da sizi sofraya çağırmayı akıl ettiler? Şimdiye dek varlığınızı unutmamalarına şaşmak gerek."

Sertçe sözünü kesiyorum:

"Rica ederim, bunları bırak Katya!"

"Durmadan onlardan konuşmaya bayıldığımı mı sanıyorsunuz? Keşke onları hiç tanımamış olsaydım! Kuzum, ne olur, sözümü dinleyin: Her şeyi yüzüstü bırakıp gidin buradan! Avrupa'ya gidin. Hem de bir an önce gidin!"

"Saçma! Üniversite ne olacak?"

"Onu da bırakın. Üniversite neymiş sanki! Kimsenin bir kaybı olmaz. Otuz yıldır ders veriyorsunuz, hani nerede o okuttuğunuz öğrenciler? Aralarında ülke çapında ün salmış sizin yetiştirdiğiniz birkaç bilim adamı var mı? Hadi, iyice düşünün bakalım! Cahilliklerinden yararlanıp insanların sırtından yüz binler kazanan doktorların sayısını artırmak için ne fazla yeteneğe ne de iyi insan olmaya gerek var. Üniversitede böyleleri için mi çalışacaksınız?"

Ürpererek, "Aman Tanrım! Ne kadar da acımasızsın!" diyorum. "Böyle konuşmayı sürdürürsen hemen kalkar giderim. Bu tarz konuşmalara gelemem ben!"

Hizmetçi girip çayın hazır olduğunu söylüyor. Semaver başındaki konuşmamız değişiktir, çok şükür, içimi döktükten sonra sıra başka bir yaşlılık zaafıma, anılarımı anlatmaya geliyor. Katya'ya geçmiş günlerinden söz ediyorum. Çoktandır belleğimden silindiğini sandığım şeyleri öyle ayrıntılı anlatıyorum ki, kendim de şaşıyorum. Soluğunu tutarak beni dinleyen Katya duygulanıyor, başarılarını dile getirdikçe sanki koltukları kabarıyor. En çok ruhban okulunda okuduğum yıllarla ilgili anılarımı anlatmaktan, üniversiteye girmek için kurduğum hayalleri aktarmaktan hoşlanıyorum.

"Bazen okulun bahçesinde dolaşırdım. Birdenbire rüzgâr uzak bir meyhaneden kötü bir akordeon ya da şarkı sesi getirir veya bir kızak çıngıraklarını şıngırdata şıngırdata bahçe duvarının yanından uçarcasına geçerdi. Bu sesler bile genç bir insanın yalnız göğsünü değil, karnını, bacaklarını, kollarını mutlulukla doldurmaya yeter! Akordeonu ya da çıngırakları dinlerken hayalimde kendimi doktor olarak görürdüm, gözümün önünde birbirinden güzel tablolar canlanırdı. Görüyorsun ya, düşlerimin hepsi gerçekleşti. Hatta hayalimde yaşatmaya cesaret edemediğim şeyleri bile elde ettim. Otuz yıldır herkesin sevdiği bir profesörüm, olağanüstü değerli arkadaşlarım, koltuklarımı kabartan bir ünüm var. Çılgınca severek evlendim, iki çocuğum dünyaya geldi. Sözün kısası, geriye dönüp bakacak olursam yaşamımı baştan başa güzel, eşsiz bir ustalıkla düzen-

lenmiş bir kompozisyon olarak görüyorum. Şimdi bana kalan, bu kompozisyonu bozup dağıtmadan yaşamımı sona erdirmek. Bunun için insanoğluna yaraşır biçimde ölmem gerek. Ölüm istediği kadar korkunç olsun, onu bir öğretmene, bilgine, Hıristiyan'a yakışacak şekilde, yiğitçe, dingin bir ruhla karşılamalıyım. Ama ben sonumu çirkinleştiriyorum. Dibe batarken dayanamayıp sana koşuyor, yardım etmeni bekliyorum. Sen de, 'Boğulursanız boğulun, böyle gerekliydi zaten!' diyorsun."

Antrede çıngırak çalıyor. Bu sesi tanıyoruz. İkimiz birden, "Galiba Mihail Fiyodoroviç geldi," diyoruz.

Gerçekten de biraz sonra odaya arkadaşım filolog Mihail Fiyodoroviç giriyor. Elli yaşlarında, boylu boslu, düzgün yapılı biri olan arkadaşımın kırlaşmış gür saçları vardır, yüzü sürekli sinekkaydı tıraşlıdır. Onun gibi iyi kalpli bir insan yeryüzünde az bulunur. Tanrı'nın, "Yürü ya kulum!" dediği, zengin, yetenekli, eğitim ve edebiyat tarihimize epey hizmetleri dokunmuş köklü bir sülaleden gelir. Öte yandan zeki, yetenekli olduğu, gayet iyi öğrenim gördüğü halde kendine göre tuhaflıkları vardır. Hoş, bunlar az çok hepimizde vardır ya... Bir dereceye kadar hepimiz de acayip tipler sayılırız. Fakat onunkiler benzerine pek rastlanmayan, arkadaşları için çok da tehlikeli olan tuhaflıklardır... Ahbaplarından kimileri bu tuhaflıklar yüzünden Mihail Fiyodoroviç'in hiç de az olmayan erdemlerini görmezlikten gelirler.

Mihail Fiyodoroviç odaya girince ağır ağır eldivenlerini çıkardıktan sonra kadife yumuşaklığındaki kalın sesiyle, "Merhaba," diyor. "Çay içiyorsunuz, ha? Çok güzel. Dışarıda dondurucu bir ayaz var."

Masaya oturarak kendine bir bardak çay dolduruyor, hemen konuşmaya başlıyor. Mihail Fiyodoroviç'in konuşmasındaki başlıca özellik sözlerinde sürekli güldürü havası bulunması, Shakespeare mezarcılarının konuşmaları gibi felsefeyi laf cambazlığıyla karıştırmasıdır. Hep ciddi şeylerden söz ettiği halde konuşma tarzı hiç de ciddi değildir, ileri sürdüğü düşünceler katı, hatta irkilticidir, ama bunları öyle yumuşak, dingin, şakacı bir sesle dile getirir ki, bunu yadırgamaz, hoş görürsünüz.

Her ziyaretinde üniversite yaşamıyla ilgili beş-altı öykü getirir, masaya oturur oturmaz bunları anlatmaya koyulur.

Kara kaşlarını alaycı bir anlatımla oynatarak, "Aman Tanrım, dünyada ne gülünç insanlar var!" diye içini çekti.

Katya ilgilendi:

"Ne oldu, Mihail Fiyodoroviç?"

"Bugün dersten çıkınca bizim bunak N.N.'yle karşılaşmayayım mı? Herif her zamanki gibi beygirlere yaraşır iri çenesini ileri uzatarak yürüyor. Aklı fikri birini bulup çektiği yarım başağrısından, karısından, derslerine girmek istemeyen öğrencilerden dert yanmak. Beni görüp lafa tutacak diye ödüm patladı..." dedi.

Bazen de şöyle söze başlar:

"Dün bizim Z.Z.'nin halka açık konferansına gitmiştim. Şu *alma materimiz,*[11] Z.Z. gibi dangalakları bilimadamı diye halkın karşısına çekinmeden nasıl çıkarıyor, anlamıyorum! Adam düpedüz aptal, yüzünden ahmaklık akıyor. Böylesini bütün Avrupa'da mumla arasanız bulamazsınız. Sü-sü-sü diyerek öyle bir konuşması var ki, ağzında akide şekeri emiyor sanırsınız. Kalabalık karşısında korkusundan elindeki notları bile doğru dürüst okuyamıyor, düşüncelerinin akışında yalnız bisiklete binmiş bir papanın yol alışındaki düzgünlük var. En kötüsü, ne demek istediği anlaşılmıyor. Can sıkıntısından patladık. Onun konuşması yıl sonu toplantılarında dinlemekten bıktığımız çalışma raporunun okunmasından daha berbat değilse kellemi keserim!"

Buradan başka bir konuya geçer:

"Çalışma raporu dedim de aklıma geldi. Nikolay Stepanoviç de çok iyi anımsar, üç yıl önce böyle bir raporu ben okumuştum. Salonda boğucu bir sıcak var, redingotum da koltuk altlarından sıkıyor... Başladım okumaya. Yarım saat, bir, bir buçuk, iki saat okudum. Bir aralık, 'Hele şükür, galiba on sayfa kaldı,' diye düşünüyordum. Son dört sayfa oldukça önemsizdi, okumasam da olurdu. Fakat bakın, ne oldu! Ön sırada yan yana oturan, göğsü madalyalı bir general ile bir başpapaz gözü-

11 (Lat.) "Besleyen ana." Üniversitemiz – ç.n.

me ilişti. Zavallılar can sıkıntısından sanki donmuş gibi kıpırtısızdılar. Uyumamak için gözlerini iri iri açmışlardı. Sözümona dikkatle dinlediklerini, okuduklarımı anladıklarını göstermeye çalışıyorlardı. İçimden, 'Pekiyi, madem hoşunuza gidiyor, sonuna değin dinleyin keratalar!' dedim, inadına o dört sayfayı da okudum."

Konuşurken bütün alaycı adamlarda olduğu gibi yalnız gözleri ile kaşları gülerdi. O anda bu gözlerde kin, nefret ya da öfke değil, yalnızca bol bol nükte yapma zevki, dikkatinden hiçbir şey kaçmayan insanlarda rastlanan, tilkilere özgü sinsilik göze çarpardı. Gözleriyle ilgili başka bir özelliği daha dikkatimi çekmişti. Mihail Fiyodoroviç, Katya'nın elinden çay alırken, onun söylediklerini dinlerken ya da Katya bir şey almak için dışarı çıktığı sırada gözleriyle onu izlerken bakışlarından uysallık, hayranlık, yalvarış okunuyordu.

Hizmetçi kız semaveri kaldırıp masaya büyük bir parça peynir, meyve, bir şişe Kırım şarabı koyuyor. Bu berbat şaraba Katya, Kırım'dayken alışmış. Mihail Fiyodoroviç etajerden bir deste iskambil kâğıdı alıp fal açıyor, ileri sürdüğüne göre kimi fallar son derece dikkat istermiş. Buna karşın kendisi, fal açarken çenesini tutamayıp durmadan konuşur. Katya onun büyük bir özenle dizdiği kâğıtları izler, konuşmaktan çok mimikleriyle fal açmasına yardım eder. Böyle bir akşamda Katya'nın içtiği içki iki kadehi geçmez, benimkisi ise çeyrek kadehtir ancak. Şişenin kalanı Mihail Fiyodoroviç'in payına düştüğü halde adam bir türlü sarhoş olmaz. Onun içki içişine hayran kalırım.

Fal açma sırasında çeşitli konulardan söz ederiz. Çoğunlukla yüksek konular üzerinde dururuz, doğal olarak en çok çekiştirdiğimiz alan hepimizin sevdiği bilimdir.

Mihail Fiyodoroviç tane tane konuşarak, "Çok şükür, bilim çağı çoktan kapandı," diyor. "Bilim son sözünü söyledi. Öyledir, efendim... İnsanoğlu onun yerini başka bir şeyle doldurma gereksinimi duyuyor artık. Bilim kör inançlar ortamında doğmuş, kör inançlarla beslenip gelişmiştir; şimdi de kör inançların ağababaları olan simyanın, metafiziğin, felsefenin özünü oluşturmaktadır. Oysa bunların çağı geçeli çok oluyor. Gerçek-

ten bilim ne verdi insanoğluna? Okumuş Avrupalılar ile bilim nedir bilmeyen Çinliler arasındaki fark önemsiz olup yalnız görünüştedir. Çinliler bilimselliğe ulaşamadılar, peki, bundan dolayı herhangi bir eksikleri var mı?"

"Sineklerin de bilimden haberi yok," yanıtını veriyorum.

"Bana boş yere kızıyorsunuz, Nikolay Stepanoviç. Bunu burada, kendi aramızda söylüyorum. Sandığınızdan çok daha temkinliyimdir. Bu düşüncelerimi ulu orta açıklayacak değilim. Tanrı koruya! İnsanların şöyle köhne bir inanışı vardır: Bilim ve sanat hem tarımdan, hem ticaretten hem de zanaattan üstündür. Bizim meslektekiler de bu inanca hizmet ederek doyurur karnını. Böyle bir inancı yıkmak ne size düşer ne de bana... Tanrı göstermesin!"

Fal açma sırasında gençlerimize de çatmayı unutmazdık. Mihail Fiyodoroviç iç çekerek, "Bugünkü gençlik beş para etmez!" diyor. İdealistliği filan bırak, şimdi hepsi bir yana! Hiç olmazsa tam anlamıyla çalışmasını, düşünmesini bilseler! Hani, nasıl demiş ozan: 'Hüzünle bakıyorum şu yeni nesle...'"

Katya da katılıyor ona:

"Evet, değersiz bir gençlik yetişiyor. Söyler misiniz, son beş-on yıl içerisinde öğrencileriniz arasından parlak bir yetenek çıktı mı?"

"Vallahi, başka profesörleri bilmem, ama benim öğrencilerde böyle birini anımsamıyorum."

Katya sürdürüyor konuşmasını:

"Yaşadığım sürece epey üniversiteli, birçok genç bilgin, sanatçı gördüm. Ne diyeyim, bir kerecik olsun bir dâhiye, üstün bir yeteneğe, hatta ilginç bir insana rastlamadım. Hepsi donuk, Tanrı vergisinden yoksun, cakasından yanına varılmayan tipler..."

Genç kuşağın değersizleşmesi üzerine yapılan bu konuşmalar bende her seferinde kendi kızımla ilgili kötü sözler dinliyormuşum gibi bir izlenim bırakır. En çok da toptan suçlamalara içerlerim. Gençliğin değersizleşmesi, ülkü yokluğu gibi basmakalıp karalamalar ya da geçmiş günlerin güzelliklerine özlem duymalar... Herhangi bir suçlama kadınların bulunduğu

bir ortamda bile yapılsa, mümkün olduğunca sağlam temellere dayandırılmalı; değilse suçlama olmaktan çıkar, aklı başında insanlara yakışmayan, zararlı bir gevezelik durumuna düşer.

Görmüş geçirmiş bir adamım, üniversitede otuz yıldır ders veriyorum; bir değersizleşme ya da ülkü yokluğu fark etmiş değilim. Her şeyin eskisinden daha kötüye gittiğini de söyleyemem. Bu konuda gözlemlerine değer verdiğim odacım Nikolay'a göre bugünkü üniversiteliler dünkünden ne daha iyi ne de daha kötüdür.

Bana da şimdiki öğrencilerimin en çok hangi yönlerinin hoşuma gitmediğini sorsalar bu soruyu hemen yanıtlayamazdım kuşkusuz, ama vereceğim yanıtlar kesin olurdu. Onların kusurlarını biliyorum, o bakımdan kafa karıştıran belirsiz laflar edecek değilim. Öğrencilerimin sigara içmeleri, alkollü içki kullanmaları, geç evlenmeleri hoşuma gitmiyor. Çevrelerinde olup bitenlere karşı öylesine vurdumduymazlar ki, açlık belasıyla hiç ilgilenmiyorlar, yoksul öğrenci yardım sandıklarına destekte bulunmuyorlar. Çağımızın önemli dillerini öğrenemedikleri gibi Rusçayı da doğru dürüst konuştukları yok. Daha dün hijyenci meslektaşım öğrencilerinin fizik dersinde çok zayıf, meteorolojiden büsbütün habersiz oluşlarından dert yandı. Adamcağız derslerde iki kat fazla uğraşmak zorunda kalıyormuş. Öğrencilerimin günümüzün yazarlarına öyle bir düşkünlükleri var ki, onlardan çok etkileniyorlar. Öte yandan Shakespeare, Markus Aurelius, Epictetos, Pascal gibi klasiklere karşı tümüyle ilgisizler. Bu konuda önemliyi önemsizden ayırt etme beceriksizlikleri onların yaşam yolunda yaya kaldıklarını göstermektedir. Şöyle ya da böyle toplumsal bir özellik taşıyan (örneğin göç olayları gibi) konularda üniversiteliye daha çok yakışan, onlara açık olan bilimsel araştırma, deney yapma yöntemine boş verip başkalarından yardım alarak sorunları çözmeye çalışıyorlar. Hastanelerde ikinci derecede yöneticilik, hekim yardımcılığı, laborantlık gibi başkasına bağımlı görevleri kırk yaşına değin yürütmeye razıdırlar da bağımsız olarak bilimsel bir çalışma yapmaya yanaşmazlar. Oysa bağımsızlık, kişisel özgürlük, girişimcilik sanatta ve ticarette olduğu kadar bilim ala-

nında da gereklidir. Bol bol öğrencim, dersimi dikkatle dinleyenlerim vardır ama, ne yazık ki, yerimi bırakacağım yardımcılarım yok. Bu yüzden hepsini sevdiğim, hepsine karşı iyi duygular beslediğim halde hiçbiriyle gurur duymuyorum...

Adım başı rastlasak da bu gibi kusurlar tabansız, ödlek insanlarda karamsarlık, hırçınlık yaratıyor. Hepsi de yaşam koşullarının sonucu ortaya çıkan bu pürüzlerden aradan on yıl geçince eser kalmayacaktır. Ancak kusursuz toplum olmayacağına göre gidenlerin yerini yenileri alacak, bu sefer bunlar ödlekler için yeni bir kapı açacaktır. Öğrencilerimin kusurları, eksikleri beni de öfkelendiriyor. Bununla birlikte kızgınlığım otuz yıl boyunca onlara ders vermenin, onlarla tatlı tatlı söyleşmenin, aralarındaki ilişkileri gözlemleyip onları öğrenci çevresi dışındaki kişilerle karşılaştırmanın verdiği zevk yanında önemsiz kalır.

Mihail Fiyodoroviç zehir saça saça konuşmasını sürdürüyor. Katya onu dikkatle dinliyor. İkisi de çevrelerindeki insanları kınamak gibi masum bir eğlencenin onları nasıl derin bir uçurumun kıyısına sürüklediğinin farkında değiller. Basit bir konuşmanın yavaş yavaş çirkin bir alaya dönüştüğünden, ikisinin de yerine göre yalana, kara çalmaya başvurduklarından haberleri yok. Mihail Fiyodoroviç bir ara, "Öyle gülünç tiplere rastladığımız oluyor ki!" diyor. "Dün bizim Yegor Petroviç'e uğramıştım. Yanında bir öğrenci vardı, tıbbiyeli, sizinkilerden. Üçüncü sınıfta mıymış neymiş... Yüzü tıpkı Dobroliyubov'un[12] yüzü gibi, gözlerinden zekâ fışkırıyor. Havadan sudan konuşmaya başladık. Dedim ki: 'İşte böyle, delikanlı. Geçen gün okumuştum, adını unuttum, bir Alman, insan beyninden *idiolin* denilen yeni bir alkoloid elde etmiş.' Çocuğun yüzü allak bullak oldu, inandı sözlerime. Yüzünde, 'Bilim nasıl da ilerliyor!' gibisinden, icadı yapana karşı bir hayranlık belirdi. Gene geçenlerde tiyatroya gitmiştim. Yerime oturuyorum. Bir de baktım, önümdeki sırada üniversite öğrencileri koltuklara kurulmuşlar. Biri hukukçu, öteki saçı başı dağınık bir tıbbiyeli... Tıbbiyeli zilzurna sarhoş, sahneye baktığı bile yok, yerinde

12 Tanınmış bir Rus düşünürü, eleştirmeni – ç.n.

uyuklayıp duruyordu. Oyunculardan biri konuşmaya başlayınca ya da sesini yükseltince tıbbiyeli birden silkinip, 'İşittin mi? Ne diyor? Ne soylu sözler, değil mi?' diyerek arkadaşını dürtmeye başladı! Beriki onu onayladığı sırada birdenbire, 'Bravo! Bravo! Soylu sözlere bravo!' diye haykırmaya başlamasın mı! Sarhoş budala, tiyatroya sanat için değil, soylu sözler dinlemeye gelmiş meğer. Soyluluk ona pek gerekliydi sanki!"

Katya, meslektaşımın anlattıklarını dinledikçe gülüyor. Gülüşü bir tuhaf, soluk alıp verişlerinde tıpkı akordeonun körüğünü açıp kapatır gibi hızlı hızlı yükselip alçalmalar var. Ayrıca yalnız burun delikleriyle gülüyor sanki, iyice moralim bozuluyor, öfkeyle yerimden kalkarak bağırmaya başlıyorum:

"Susun artık! Oturduğunuz yerde zehirli iki kurbağa gibi soluğunuzla temiz havaya mikrop saçıyorsunuz. Yeter!"

Fesat dolu konuşmalarına son vermelerini beklemeden eve gitmeye hazırlanıyorum. Vakit çok geç zaten, on bire geliyor.

Mihail Fiyodoroviç, "Ben biraz daha oturacağım," diyor. "İzin verir misiniz, Yekaterina Vladimirovna?"

"Oturabilirsiniz."

"*Bene!*[13] Öyleyse bir şişecik daha lütfedin!"

Katya'nın tuttuğu mum ışığında beni antreye değin geçiriyorlar. Paltomu giyerken Mihail Fiyodoroviç, "Son zamanlarda iyice zayıflayıp çöktünüz, Nikolay Stepanoviç," diyor. "Neniz var? Hasta mısınız yoksa?"

"Evet, biraz hastayım."

Katya üzgün bir sesle, "Tedavi olmak istemiyor," diye sözüme bir eklenti yapıyor.

Bilimadamımız hemen konuşmaya başlıyor:

"Nedenmiş? Niçin tedavi olmuyorsunuz? Öyle şey olur mu, canım? Kendini koruyanı Tanrı da korur. Sizinkilere çok selam söyleyin, epeydir uğrayamadığım için özür dilerim. Avrupa'ya gitmeden önce bugünlerde veda ziyaretine gelirim. Muhakkak! Öbür hafta yola çıkıyorum."

Hastalığımla ilgili konuşmalardan sonra korkmuş, canım sıkkın, sinirlenmiş olarak ayrılıyorum Katya'dan. Kendi ken-

13 (Lat.) İyi.

dime soruyorum: Gerçekten doktor arkadaşlarımdan birine başvursam mı acaba? O anda gözümün önünde beni muayene eden bir meslektaşımın görüntüsü canlanıyor. Beni dinledikten sonra sessizce duracak, görmemem için yüzünü pencereye döndükten sonra kayıtsız bir tavırla, "Şimdilik tehlikeli bir durum görmüyorum, meslektaşım. Gene de hocalığı tümüyle bırakmanızı salık veririm..." diyecek. Son umutlarım da yok olup gidecek böylece.

Oysa insan umutsuz yaşayamaz. Son zamanlarda kendi kendime hastalığıma tanı koyup tedavimi yaparken bilgisizliğimin beni yanılttığını düşündüğüm oluyor. Kan incelemelerinde çıkan kolestrolde, şekerde, yürek ağrılarımda, iki kez farkına vardığım, mide şişkinliklerinde yanıldığım umuduna kapılıyorum. Hastalık hastası olduğumu düşünüp iç hastalıkları kitaplarını hatmederek, boyuna ilaç değiştirirken belki bir kurtuluş yolu bulurum avuntusuyla seviniyorum. Düpedüz miskinlik benimkisi! Gerek hava kapalıyken, gerekse gökyüzü ay ve yıldızlardan dolayı şıkır şıkır aydınlıkken eve her dönüşümde gözlerim yukarılara kayıyor, ölümün beni kısa sürede alıp gökyüzüne götüreceği geliyor aklıma. Oysa bu sırada düşüncelerimin de gökyüzü gibi derin, aydınlık, olağanüstü güzel olması gerekmez miydi? Ama hiç de öyle değil! Kendimi, karımı, Liza'yı, Gnekker'i, öğrencilerimi, genelde bütün insanları aklımdan çıkarıp atamıyorum. Düşüncelerim kötülük, basitlik, kendime karşı ikiyüzlülükle dolu. O sırada dünyaya bakış açım ünlü Arakçayev'in[14] özel mektuplarından birinde belirttiklerine nasıl da uyuyor! "Yeryüzündeki iyi şeyler kötülüklerden tümüyle yakayı sıyırmamıştır. Üstelik kötü şeyler iyilerden çok daha fazladır," diye yazıyor Arakçayev. Kısacası her şey tiksinti verici, yaşamaya değer bir şey yok, geride bıraktığım altmış iki yıl boşa harcanmış gibi geliyor... Kendimi bu düşünceler içinde yakalar yakalamaz bunların öylesine aklıma gelen, geçici, içimde kökleşmemiş düşünceler olduklarına inanmak istiyorum. Fakat hemen, "Madem öyle, neden

14 Çar I. Aleksandr döneminde orduyu sıkı bir disiplin altına alan savaş bakanı – ç.n.

her akşam o iki kurbağaya gitmeden edemiyorsun?" diye geçiriyorum içimden.

Katya'ya bir daha uğramamaya yemin ediyorum. Halbuki hemen ertesi gün onun evine yeniden koşacağımı adım gibi bilmekteyim.

Evime gelip kapının çıngırağını hızlı hızlı çektikten sonra merdivenden çıkarken artık ailem diye bir şey kalmadığını, onları yeni baştan kazanmayı yürekten istemediğimi hissediyorum. Anlaşılan, Arakçayev tarzı düşünceler bende ne rastlantısal ne de geçicidir; benliğime derinden sinmiş durumda. Hasta ruhum ve keyifsiz, uyuşuk bedenim sanki dört batmanlık bir ağırlık altındaymışçasına, güçlükle kımıldanarak yatağıma girip hemen uyuyorum.

Az sonra uykusuzluk saatleri başlıyor...

IV

Yaz gelince yaşam değişiyor.

Bir sabah Liza odama girip şakacı bir sesle, "Buyurun, beyefendi hazretleri! Her şey hazır, gidiyoruz," diyor.

"Beyefendi hazretleri"ni sokağa çıkarıyorlar, arabaya bindirdikten sonra alıp götürüyorlar. Arabada giderken can sıkıntısından gözüme ilişen dükkân tabelalarını tersinden okumaya başlıyorum. "Traktir"[15] "ritkart" oluyor. Tam baroneslere uygun bir soyadı: Barones Ritkart! Kırlara çıkınca yolumuz bir gömütlüğün önünden geçiyor. Burası ben de hiç iyi bir etki bırakmıyor, oysa yakında ben de oraya gideceğim. Ormanı geçtikten sonra yeniden kırlara açılıyoruz. İlgi çekici bir şey göremiyorum çevremde. İki saatlik yolculuktan sonra beyefendi hazretlerini yazlık bir evin alt katında, duvarları mavi kâğıtla kaplı, ufak, şipşirin bir odaya yerleştiriyorlar.

Geceleri gene her zamanki uykusuzluk. Yalnız sabahları horoz gibi erkenden kalkmadan yatağımda kalıyorum, böylece karımın dırdırlarından kurtulmuş oluyorum. Gece uyumadığım için son derece uyuşuk ve dalgınım: Sanki düşteymişim gi-

15 Meyhane – ç.n.

bi hissediyorum kendimi. Öğleyin kalkıp alışkanlığın etkisiyle yazı masasının başına geçiyorum. Ama çalışamıyorum, Katya'nın yolladığı sarı kaplı Fransızca kitapları okuyarak oyalanıyorum. Kuşkusuz Rus yazarlarının yapıtlarını okumak daha yurtseverce bir davranış olurdu, ama ne yalan söyleyeyim, gönlüm çekmiyor onları. Birkaç eski kuşak yazarı saymazsak günümüz edebiyatı bana sanattan çok el zanaatlarını anımsatıyor. Hani şu, sürekli desteklenen ama rağbet görmeyen el zanaatları var ya, onlar gibi işte. El zanaatı ürünlerinin en iyilerini bile mükemmel olarak nitelemek olanaksız, övmeye kalktığınız zaman bir "ama" eklemeniz gerekiyor. Son on beş-yirmi yıl içerisinde okuduğum edebi yapıtların hepsi böyle. Hepsinde zekâ, soyluluk, yetenek gibi erdemlerden birinden biri kesinlikle eksik. Bunlardan ikisini bulursanız üçüncüsü için "ama yok" demek zorundasınız.

Fransızca yapıtlarda da yüksek bir zekâ, soyluluk, yetenek bulduğumu söyleyemem. Onlar da beni doyurmuyor. Fakat hiç olmazsa bizimkiler kadar sıkıcı değil. Rus yazarlarında bulamadığımız, yaratıcılığın baş öğesi olan kişisel özgürlük duygusuna onlarda sıkça rastlayabilirsiniz. Kendisini yapıtının daha ilk sayfalarında türlü türlü vicdan sorumluluklarıyla sımsıkı bağlayan tek genç yazarımız yoktur. Kendilerini bir ülküye adadıklarını sanırsınız. Biri çıplak bedenden söz etmeye çekinir, öteki ruhsal irdelemeler yapmayı başlıca görevi sayar, bir başkası "insanlarla kucak kucağa sıcak ilişkiler"i zorunlu görür, dördüncüsü de bir şeye eğilimli olduğu kuşkusundan kurtulmak için sayfalar dolusu doğa betimlemeleri sıralar. Kimisi, yapıtlarında sade halktan biri gözükmek kaygısındadır, kimisi de tam tersine soyluluğa özenir. Sinsilik, tedbirlilik, içten pazarlıklılık alabildiğine yaygın... İçinden geldiği gibi yazmayı hiçbiri göze alamaz. Bu yüzden yaptıklarında gerçek yaratıcılık yoktur.

Bunlar edebiyat üzerine düşüncelerim.

Toplumbilimle, sanatla vb. ilgili ciddi yazılara gelince, bunları okumaktan korkuyorum. Çocukluğumda, hatta ilk gençliğimde kapıcılardan, tiyatrolarda görev yapan yer göstericilerden korkardım. Hoş, şimdi bile korkuyorum ya... Derler ki, biz

yalnız anlamadığımız şeylerden korkup ürkermişiz. Gerçekten de kapıcıların, tiyatrodaki salon görevlilerinin neden bu kadar gururlu, kibirli, küstahlık derecesinde kaba olduklarını anlamak zordur. İşte derin içerikli makaleler okurken de aynı belirsiz korkunun etkisinde kalırım. Olağandışı bir böbürlenme, generallere özgü tepeden bakma, yabancı yazarları okurken senli-benli tavır, boştan alıp doluya koyarken ustaca şişinmeler; bütün bunlar benim için anlaşılmaz, ürkütücü şeylerdir. Hekimlerin, doğa bilimci yazarlarımızın ağırbaşlı, durmuş oturmuş biçemine alıştıktan sonra bunlar bana son derece yadırgatıcı geliyor. Bizdeki ciddi araştırmacıların yalnız kendi yazdıklarını değil, yabancı dillerden çevirdikleri yapıtları okurken de irkilmekten kurtulamıyorum. Önsözlerin ağdalı dili, okuru küçük gören tavırlar, çevirmenin koyduğu dipnotların bolluğu dikkatimi dağıtıyor. Çevirenin makale ya da kitap boyunca cömertçe sıraladığı çıkmalar, açıklamalar bence hem yazarın kişiliğine hem de okuyucunun özgüvenine saygısızlıktan başka bir şey değildir.

Bir keresinde bölge mahkemesine bilirkişi olarak çağrılmıştım. Benim gibi bilirkişilik yapan bir arkadaşım duruşma sırasında savcının sanık iskemlesindeki kültürlü iki kadına ne kadar kaba davrandığına dikkatimi çekti. Ona, bu savcının bu davranışının ciddi makale yazarlarının birbirlerine karşı takındığı tavırlardan daha kaba olmadığını söylerken abarttığımı sanmıyorum. Gerçekten karşılıklı ilişkilerde sergilenen kabalığın derecesine üzülmemek elde değil. Birbirlerine ya da eleştirdikleri yazarlara karşı ya yaltaklanma derecesinde aşırı saygı gösterirler ya da tam tersine, gelecekteki güveyim Gnekker hakkında önceki sayfalarda kullandığım ya da kullanmayı aklımdan geçirdiğim aşağılayıcı dilden daha beterini kullanırlar. Sorumluluktan kaçma, kötü niyetli olma hatta daha ağır suçlarla ithamlar ciddi makalelerin gelenekleşmiş öğeleridir. Genç doktorlarımızın çiziktirdikleri makalelerde çoğu kez başvurdukları yöntem budur. Bu tür davranışların yeni nesil yazarlarımızın kalemine yansıması elbette kaçınılmazdı. Son on-on beş yılın edebi yapıtlarında erkek kahramanların votkaya düş-

künlüğü, kızların ise oldukça iffetsiz gözükmeleri hep bu yüzdendir.

Fransızca kitapları okurken arada bir başımı çevirir, açık pencereden dışarıyı seyrederim. Bahçemizi çevreleyen çitin üstündeki sivri çıkıntılar, iki-üç cılız ağaç, çitin arkasındaki yol oturduğum yerden gözükür. Daha ötelerde tarlalar, geniş bir şerit gibi uzayıp giden orman... Bazen mısır püskülü saçlı, üstü başı yırtık bir kız ile bir erkek çocuğun çite tırmandıklarını görürüm. Yumurcaklar dazlak kafamla dalga geçerler. Işıl ışıl parlayan gözlerinde, "Dazlak kafalı moruğa bak!" diyen alayı okurum. Şöhretimin, generalliğimin vız geldiği tek iki insan belki de onlardır.

Artık her gün kapımı çalan konuklarım yok. Ama Nikolay ile Piyotr İgnatyeviç'in ziyaretlerinden söz etmeden geçemeyeceğim. Nikolay yalnızca tatil günlerinde bir işi bahane ederek, aslında salt beni görmek için gelir. Çoğu zaman çakırkeyiftir, oysa kış günleri böyle içkiciliği yoktur.

Onu karşılamak için antreye çıktığımda, "Ne var, ne yok?" diye sorarım.

Nikolay gönülden sevenlerin hayranlığıyla yüzüme bakar, elini göğsüne bastırır.

"Beyefendiciğim, Tanrı cezamı versin ki, beyefendiciğim... Şuradan sağ kalkmayayım ki, *gaudeamus igitur juvenetus!*"[16]

Beni sımsıkı kucaklayıp omuzlarımdan, kollarımdan, ceketimin düğmelerinden öper.

"E, fakülteden ne haber? Her şey iyi gidiyor mu?" diye sorarım.

"Vallahi, beyefendi hazretleri! Tanrı cezamı versin ki!"

Onun gerekli gereksiz durmadan yemin etmesi beni kısa sürede bıktırır, karnını doyurması için hemen onu mutfağa yollarım.

Piyotr İgnatyeviç de tatil günleri, salt beni yoklayıp kafasından geçenleri benimle paylaşmak için gelir. Tertemiz giyinmiş olarak masamın yanına sokulur, uysal, ağırbaşlı bir tavırla otu-

16 Aslı Latince "Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus!" "Eğlenelim, mademki genciz!" olan eski üniversite marşının ilk dizesi – ç.n.

rur. Bacak bacak üstüne atmaya ya da rahatça ileri abanmaya hiçbir zaman cesaret edemez. Odamda kaldığı sürece usul usul, sesini yükseltip alçaltmadan, kitap okur gibi hep aynı tonda konuşur. Kitaplardan, dergilerden devşirdiği, aklınca gayet ilgi çekici, heyecan verici haberleri anlatır. Bütün bu haberler tıpatıp birbirinin aynısı olup belli bir konuda toplanır: Fransızlardan birinin bilimsel bir buluşu varmış, bir Alman bunun daha 1870'te bir Amerikalı tarafından ortaya atıldığını Fransız'ın yüzüne çarpmış, ikinci bir Alman ikisinden de baskın çıkmış, mikroskopta gördükleri hava küreciklerini pigment sanmalarıyla alay etmiş...

Piyotr İgnatyeviç beni güldürmek istediği zaman bile ayrıntılara dalarak, uzun uzun konuşur. Sanki tez savunuyormuş gibi, yararlandığı kaynakları tek tek sıralamaya çalışarak bilimsel dergilerin tarih ve numaralarını doğru vermeye dikkat eder. Pelit'ten[17] söz ederken mutlaka Jean Jacques Pelit der. Bazen yemeğe kalınca ona göre son derece ilginç, aslında herkesin neşesini kaçıran öyküler anlatır. Gnekker ile Liza füglerden, kontrpuanlardan, Brahms'tan, Bach'tan laf açınca Piyotr İgnatyeviç'in yüzü kızarır, gözlerini ağırbaşlı bir tavırla önüne indirir. Benimle onun gibi ciddi insanların böyle zırtapozca şeylerden konuşmasının yakışık almayacağını düşünmektedir.

İçine düştüğüm tatsız ruhsal durum dolayısıyla adamı beş dakika dinlemek, onu yıllardır görüp dinliyormuşum gibi beni canımdan bezdirmeye yeter de artar. Büyük bir nefret kabarır içimden. Ağır aksak, tekdüze sesinden, kitap okur gibi konuşmasından bunalırım; anlattıkları beni serseme çevirir. Adamcağız bana en iyi duygularla bağlıdır, beni hoşnut etmekten başka düşüncesi yoktur. Gelin görün ki, ben onu hipnotize etmek istercesine gözlerimi yüzüne dikmiş, içimden "Git! Git! Git!" diye söylenir dururum. Ama bizimki bu telkinin etkisinde kalmaksızın oturdukça oturur...

Bizde oturduğu sürece, "Ben ölünce belki yerime onu getirirler," düşüncesinden kurtaramam kendimi. O zaman ders verdiğim zavallı sınıfımı suyu çekilmiş bir vaha gibi görür, aklımdan geçenlerden dolayı Piyotr İgnatyeviç suçluymuş gibi ona

17 Bir Fransız bilimadamı – ç.n.

surat asar, konuşmaz, kaba saba davranırım. Adamcağız her zamanki gibi Almanları övmeye kalkınca eski zararsız takılmalarımın yerine, "Bırakın şu eşek Almanları!" diye çıkışırım. "Bir zamanlar Nikita Krılov adında bir profesör vardı, toprağı bol olası, Reval'de[18] Progov'la birlikle denize girip suyu soğuk bulunca, 'Hay namussuz Almanlar!' diye sövmüş. Benim de ondan pek farkım yok galiba."

Piyotr İgnatyeviç böylece epey zılgıt yedikten sonra evden ayrılırken penceremden gözüken ve gittikçe uzaklaşan şapkasına bakarak, "Bağışlayın beni, iki gözüm!" diye bağırmak gelir içimden.

Yemek faslı kışın olduğundan çok daha sıkıcıdır. Şimdi daha çok küçümsediğim, nefret ettiğim Gnekker efendi her gün soframdan eksik olmuyor. Eskiden ona ses çıkarmadan katlanırdım, ama şimdi onu, karımla Liza'yı renkten renge sokan bir biçimde iğnelemekten kendimi alamıyorum. Bu zehirli duyguya kendimi kaptırarak bazen farkına varmadan anlamsız şeyler söylüyor, bu davranışımın nedenini kendim de anlayamıyorum. Örneğin bir keresinde Gnekker'i küçümser bir bakışla uzun uzun süzdükten sonra damdan düşercesine,

Kartalların bazen tavuklara kadar alçaldığı olur.
Ama tavukların göğe yükseldiği görülmemiştir...[19]

diye bir şiir okuyuverdim.

İşin garibi şu ki, tavuk Gnekker kartal profesörden daha üstün durumda. Karımla kızımın kendinden yana olduklarını bildiği için beni pek umursadığı yok. "Moruk, ne olacak! İyice bunadı!" diye düşünüyor olmalı ki, iğnelemelerimi hoşgörülü bir suskunlukla geçiştiriyor. Bazen de babacan bir tavırla bana takılıyor. Bir insanın bu derece basitleşmesi şaşılacak şey doğrusu! Yemek boyunca Gnekker'in en sonunda madrabazın biri çıktığını, Liza ile karımın, yaptıkları yanlışı anladıklarını, o yüzden de onlarla alay ettiğimi aklımdan geçiriyorum. Bir ayağım çukurdayken uğraştığım saçmalıklara bakın!

18 Almanya'da kaplıca kenti – ç.n.

19 Krılov'un "Kartal ile Tavuklar" adlı masalından – ç.n.

Bugüne değin yalnızca başkalarının karşılaştıklarını sandığım yanlış anlamalarla yüz yüze geldiğim oluyor. Size aktarmaktan utanç duyacağım böyle bir durum geçenlerde yemekten sonra benim de başıma geldi.

Odamda oturmuş, pipomu tüttürüyordum. Bir ara her zamanki gibi karım yanıma geldi. Havaların sıcaklığından, henüz boş vaktim varken Harkov'a gidip Gnekker'imizin nasıl bir kişi olduğunu araştırmamın yerinde olacağından dem vurmaya başladı.

"Hay, hay! Ne yapalım, gideriz," dedim.

Karım memnun oldu, kalktı. Çıkarken kapıdan döndü.

"Şey... Senden bir ricam daha var. Kızacağını biliyorum ama seni uyarmak bana düşer. Kusura bakma. Nikolay Stepanıç, fakat eş dost, komşular Katya'ya pek sık gittiğinden söz etmeye başladılar. Biliyorum, okumuş bir kızdır... Onunla hoş vakit geçirilebilir. Gene de senin yaşında, senin mevkiinde bir adamın onunla içli dışlı olması biraz tuhaf kaçmıyor mu? Çevrede onun hakkındaki yaygın söylentilere bakılırsa..."

Birden kan beynime sıçradı, gözlerimden ateş saçarak yerimden fırladım. Başımı ellerimin arasına aldım, avazım çıktığı kadar haykırmaya başladım:

"Bırakın beni, bırakın! Yalnız kalmak istiyorum!"

Yüzüm korkunç, sesim çok tuhaf olmalıydı, çünkü karım birdenbire sarardı. O da başka bir tonda, acı bir sesle haykırdı. Bağrışmalarımızı duyan Liza ile Gnekker, sonra Yegor koşa koşa geldiler.

"Bırakın beni! Defolun! Çekilin karşımdan!" diye bağırmayı sürdürdüm.

Birden bacaklarım uyuştu, birisinin kollarının arasına düştüğümü hissettim. Bir an için bir ağlama sesi duyar gibi oldum, sonra tümüyle kendimi yitirmişim. Baygınlığım iki-üç saat sürmüş...

Şimdi de gelelim Katya'ya. Artık her akşamüstü beni yoklamak üzere bizim eve uğruyor. Doğallıkla bu durumu komşularımızın, ahbaplarımızın görmezlikten gelmesi olanaksız. Katya bize gelince oturmuyor, hemen beni alıp gezmeye götürüyor.

Bu yaz bir at ile iki tekerlekli, yepyeni, küçük bir binek arabası aldı. Genelde bol paralı yaşıyor. Büyük bir bahçe içinde, bağımsız, pahalı bir kır evi tuttu. Kentteki bütün eşyasını buraya taşıdı. İki hizmetçisi ile bir arabacısı var.

Sık sık ona, "Babandan kalan para bittiğinde neyle yaşayacaksın, Katya?" diye sorduğumda, "O zaman düşünürüz," karşılığını veriyor.

"Paranı çarçur etmek doğru değil, yavrum. Değerli bir insanın alınteriyle kazanılmış bir paradır bu."

"Biliyorum. Bunu kaçıncı kez söylüyorsunuz!"

İlkin kırlardan, sonra penceremden gördüğüm çam ormanından geçiyoruz. Doğayı eskisi gibi güzel buluyorum. Oysa şeytanın kulağıma fısıldadığına göre bu çamlar, kuşlar, beyaz bulutlar, ben iki-üç ay sonra öldüğümde yokluğumun farkına bile varmayacaklar.

Katya araba sürmekten zevk alıyor, havanın güzel olması, yanında benim oturmam neşesini artırıyor. Keyfi yerinde olunca da hırçınlaşmıyor.

"Siz çok iyi bir insansınız, Nikolay Stepanıç," diyor. "Eşine az rastlanan bir yapınız var. Sahnede sizi canlandıracak bir oyuncu bulunacağını sanmıyorum. Beni ya da Mihail Fiyodoroviç'i kötü bir aktör de oynayabilir, ama sizi hiç kimse canlandıramaz. Sizi kıskanıyorum, korkunç derecede kıskanıyorum. Şimdi dönüp bir de bana bakın? Sizin yanınızda benim ne değerim var?"

Bir an düşünüp, "Ben karamsar bir insanım, değil mi?" diye soruyor.

"Öyle..."

"Hımm... Bu durumda ne yapmalıyım?"

Tutsam kendisine, "Çalış!", "Varını yoğunu yoksullara dağıt!" ya da "Kendini tanı!" desem işin kolayına kaçmış olurum. Ama bunların hepsi ancak sözde kolay olduğu için, Katya söylediklerime itiraz ederse ona ne karşılık vereceğimi bilemiyorum. "Tedavi yöntemleri" dersini veren meslektaşlarım, "her olgunun kendi başına değerlendirilmesini" tavsiye ederler. Bu tavsiyeye uymak gerekir. Neden derseniz, kitapların bir

tür hastalığa en uygun gelir diye tavsiye ettiği iyileştirme yönteminin kimi durumlarda bir işe yaramadığı ortaya çıkmıştır. Bu, ruhsal sorunlar için de geçerlidir.

Gene de ona bir karşılık vermem gerektiği için, "Sen işsiz güçsüz oturuyorsun Katya," diyorum. "Bir işle uğraşmalısın. Sahnede yeteneğin olduğuna göre ne diye bir tiyatroya girmiyorsun?"

"Yapamam."

"Haksızlığa uğramış, hakkın yenmiş gibi bir tutumun var. Bunu hiç beğenmiyor, bu davranışından dolayı seni suçlu buluyorum. Şunu hiç unutma, kızım: Sen önce insanlara, yaşamın kurallarına küsmekle başladın. Ama bunların düzelmesi için hiçbir şey yapmadın. Kötülüklerle boğuşmak yerine kendi derdine düştün, bana kalırsa sen kendi güçsüzlüğünün kurbanısın. Neyse, o zaman gençtin, deneyimsizdin, ama şimdi durumun değişti. Gerçekten dön tiyatroya! Çalışırsın, kutsal sanata hizmet edersin..."

Katya sözümü kesiyor.

"Beni kandırmaya çalışmayın, Nikolay Stepanıç. Gelin, sizinle bir anlaşmaya varalım: Oyunculardan, piyes yazarlarından söz edelim, ama sanat konusuna dokunmayalım. Siz mükemmel, eşsiz bir insansınız, orası öyle ama sanatı derinliğini duyacak, kutsallığını kavrayacak kadar tanımazsınız. Bu duyarlılık ve anlayış gelişmedi sizde. Kendi işlerinizle boğuşurken bu duyarlılığı elde etme olanağına kavuşamazdınız zaten. Sanat üzerine konuşmayı bırakalım, bu konuşmalardan zevk almıyorum."

Bunları sakin bir sesle söyleyen Katya sinirleniyor birden.

"Sevmiyorum üstelik. Çünkü yeter derecede bayağılaştırdılar sanat konusunu."

"Kim bayağılaştırdı?"

"Kimi tipler sarhoşluğuyla, gazeteler laubali yaklaşımıyla, akıllı insanlar felsefeleriyle."

"Felsefenin bununla bir ilgisi yok ki."

"Var. İşin felsefesine sapmak konuyu anlamamaktan ileri geliyor."

İşi kavgaya vardırmadan konuyu değiştiriyor, sesimi keserek oturuyorum. Ancak ormandan çıkıp onun evine doğru ilerlerken az önceki konuya dönüyorum:

"Sen bana tiyatroya niçin dönmek istemediğini söylemedin."

Katya birden kızarak, "Ne kadar insafsızsınız, Nikolay Stepanıç!" diye bağırıyor. "İlle gerçeği bütün çıplaklığıyla söylememi istiyorsunuz, değil mi? Pekiyi, mademki bunu istiyorsunuz... Mademki hoşunuza gidecek, hay hay, söyleyeyim: Tiyatroya yeteneğim yok, anladınız mı şimdi? Yeteneğim yok, ama gururum dağlar kadar büyük! İşte gerçek bu!"

Bu itiraftan sonra yüzünü benden başka bir yöne dönüyor, ellerinin titremesini saklamak için dizginleri hızla çekiyor.

Evine yaklaşırken, ta uzaktan kapının önünde gezinerek bizi sabırsızlıkla bekleyen Mihail Fiyodoroviç'i görüyoruz.

Katya öfkeyle, "Aman, gene Mihail Fiyodoroviç!" diye söyleniyor. "Ne olur, defedin şu adamı başımdan! Bıktırdı artık, canımdan bezdirdi... Öff!"

Mihail Fiyodoroviç'in Avrupa yolculuğunun zamanı çoktan gelmiş de geçiyor bile. Ama o, her seferinde hareketini bir hafta sonraya erteliyor. Son zamanlarda epey değişti: Bedence çöktü, gür kara kaşları kırlaşmaya başladı, eskisinin tam tersine, şarap içince bile sarhoş oluyor... Arabamız kapıda durunca adamcağız sevincini, sabırsızlığını saklayamıyor. Telaş içinde, Katya ile bana arabadan inmemiz için yardım ediyor, çabuk çabuk bir şeyler soruyor, gülerek ellerini ovuşturuyor. Eskiden yalnız bakışlarında gördüğüm uysal, çocuksu yalvarış şimdi bütün yüzüne yayılmış. Hem seviniyor hem de sevincinden utanıyor. Katya'ya her akşam uğrama tutkusu, belli ki, rahatsız ediyor onu. O yüzden her gelişini, "Şu yakınlarda bir işim vardı... Gelmişken bir dakikacık size uğrayayım, dedim..." gibisinden göze batacak kadar anlamsız bir bahaneyle açıklama yoluna sapıyor.

Üçümüz içeri giriyoruz. Sonra çay içiyoruz. Ardından her gelişimizde önümüze konan iki deste iskambil kâğıdı, kocaman bir peynir parçası, meyveler ile Kırım şarabı sofraya geliyor. Konuştuğumuz konularda bir yenilik yok, kışın konuştuklarımızın hemen hemen aynısı. Üniversite, öğrenciler, edebi-

yat, tiyatro sırayla konuşmalarımızda kendi payını alıyor. Odanın havası zehir saçan konulardan dolayı iyice ağırlaşıp boğucu bir hal alıyor; kışın olduğu gibi havayı iki kurbağa değil, artık üç kurbağa zehirliyor. Soframızda bize hizmet eden kız kadife sesli bir baritonun gülüşünden, armonika sesine benzeyen kahkahalardan başka vodvillerdeki generallerin kikirdemesine benzeyen, tatsız, çatlak "kih kih kih"ler duyuyor...

V

Hani halkımızın "serçeler gecesi" dediği, gökgürültülü, şimşekli, fırtınalı, korkunç geceler vardır. Buna benzer bir serçeler gecesini ben de yaşadım.

Gece yarısından sonra uyanıp birdenbire yatağımdan fırlıyorum. Nedense hemen oracıkta ölecekmişim gibi geliyor. Neden böyle bir duyguya kapılıyorum? Oysa bedenimde böyle ansızın öleceğimi gösteren bir belirti yok. Korkunç bir yangının alevlerini görmüşüm gibi ruhum dehşet içinde...

Çabucak ışığı yakıp, bardağa koymadan sürahiden su içiyor, kendimi açık pencerenin önüne atıyorum. Bahçeden biçilmiş ot kokusu ile başka güzel kokular geliyor. Bahçe çitinin sivri çıkıntılarını, pencerenin ilerisindeki uykulu, cılız ağaçları, daha ilerde yolu, koyu orman şeridini seçebiliyorum. Gökte sakin, parlak bir ay var, tek bulutçuk gözükmüyor. Çepeçevre her yer sessizlik içinde, tek yaprak kıpırdamıyor. Sanki her şey gözlerini bana dikmiş, nasıl öleceğimi izliyormuş gibi...

İçim ürperiyor. Pencereyi kapattığım gibi yatağa atıyorum kendimi. Nabzımı yokluyorum; bileğimde bulamayınca şakaklarımda, çenemin altında, sonra yeniden bileğimde arıyorum. Nereye dokunsam her yerim buz gibi soğuk, terden vıcık vıcık... Soluğum sıklaşıyor, bedenimi bir titremedir alıyor. İçim kıpır kıpır; yüzüme, dazlak kafama örümcek ağı yapışmış gibi bir duygu içindeyim.

Ne yapsam? Bizimkileri çağırsam mı? Hayır, gerekmez! Karımla Liza'nın odama girince ne yapacaklarını gözümün önüne getiremiyorum. Başımı yastığın altına sokuyor, gözlerimi yu-

mup bekliyor, bekliyorum... Sırtım üşüyor, derimin sanki içeri çekildiğini hissediyorum. Ölümün arkamdan sinsice yaklaşıp üzerime çullanacağı gibi bir duygu içindeyim.

Gecenin sessizliğinde birdenbire "Kivi kivi!" diye incecik bir cırıltı yükseliyor. Bunun sokaktan mı, yoksa göğsümün içinden mi geldiğini kestiremiyorum.

"Kivi kivi!"

Nasıl korkuyorum, bilseniz! Biraz daha su içmek isteği duyuyorum, ancak gözlerimi açıp başımı kaldırmaktan korkuyorum. Bilinçsiz, hayvanlara özgü bir ürküntü kaplıyor yüreğimi. Neden korktuğumu da bir türlü anlamıyorum. Daha yaşamak istediğimden mi, yoksa yeni, henüz tatmadığım bir acıdan çekindiğim için mi?

Tepemden, üst kattan birisinin inliyormuş, gülüyormuş gibi seslendiğini işitiyorum. Az sonra merdivenden ayak sesleri geliyor. Birisi hızla aşağı inip sonra yukarı çıkıyor. Bir an sonra ayak sesleri gene aşağıdan duyuluyor, kapının önünde durup dinleyen biri var sanki.

"Kim o?" diye bağırıyorum.

Kapı açılıyor. Bir an cesaretimi toplayıp gözlerimi açınca karşımda karımı görüyorum. Yüzü sapsarı, gözleri ağlamaktan ıslak ıslak.

"Uyuyor musun, Nikolay Stepanıç?"

"Bir şey mi var?"

"Tanrı aşkına git de Liza'ya bak. Bir şeyler oluyor kızcağıza."

"Peki, hay hay!" diye mırıldanıyorum. "Hemen geliyorum."

Artık yalnız olmadığım için seviniyorum.

Karımın arkasından yukarı çıkarken söylediklerinden hiçbirini anlamıyorum. İşte böylesine heyecanlıyım! Mum ışığından merdiven basamaklarına düşen aydınlık lekeler zıplıyor, upuzun gölgelerimiz titreşiyor. Bacaklarım sabahlığımın eteklerine dolaşıyor, soluğum daralıyor, arkamdan kovalayan biri sırtıma yapışacakmış gibi ürperiyorum. "İşte şimdi, şuracıkta, merdiven başında ölüvereceğim" diye düşünüyorum.

Sonunda merdiven bitiyor. İtalyan tarzı bir pencerenin bulunduğu karanlık koridoru geçip Liza'nın odasına giriyoruz.

Kızım sırtında geceliği, çıplak ayaklarını aşağı sarkıtmış, yatağında oturarak inleyip duruyor. Karımın elindeki mumun ışığından dolayı gözlerini kısarak, "Aman Tanrım! Ah, aman! Dayanamayacağım artık!" diyor.

"Liza, yavrum! Sana ne oldu bakayım?" diyorum.

Karşısında beni görünce bir çığlık atıp boynuma sarılıyor. Hıçkırıklar arasında, "Babacığım, benim şeker babacığım!" diyor. "Benim iyi, tatlı babacığım! Bir şeyler oluyor bana. Bilmiyorum, çok kötü durumdayım."

Sarılıp öpüyor, küçükken beni severken söylediği, çocuklara özgü tatlı sözleri yineliyor.

"Sakin ol kızım," diyorum. "Tanrı yardımcın olsun! Ağlama, ben de pek iyi değilim."

Yatırıp üstünü örtmeye çalışıyorum. Karım da bir bardak su veriyor. İkimiz kızın yatağının önünde kıvranıp duruyoruz. Ortalıkta şaşkın şaşkın dolaşırken omuzlarımız tokuşuyor, küçükken birlikte çocukları banyo yaptırdığımız geliyor aklıma.

Karım yalvarıyor durmadan:

"Ne olur, bir şeyler yap kızımız için! Yardım et!"

Ben ne yapabilirdim? Elimden gelen bir şey yok ki... Besbelli, kızcağızın içinde bir sıkıntı, bir ağırlık var, ama ben bunu anlamıyor, ne olduğunu bilmiyorum. Elimden yalnızca, "Bir şey değil... Şimdi hepsi geçer... Sen uyumana bak kızım," diye mırıldanmak geliyor.

Terslik bu ya, tam o sırada bizim avludan bir köpek uluması duyuluyor. Önceleri alçaktan, ürkek, sonra gitgide yükselen, iki ayrı perdeden... Köpek uluması, baykuş ötmesi gibi şeylere eskiden kötü bir anlam vermezdim. Fakat bir anda yüreğim acıyla burkuluyor, kendi kendime bu ulumaya bir anlam vermeye çalışıyorum.

"Saçma!" diye düşünüyorum az sonra. "Canlı bir varlığın başkaları üzerindeki etkisi. Sinirlerimin şiddetli gerginliği benden karıma, ondan da Liza'ya, köpeğe geçti. Ancak böyle açıklanabilir. Önceden sezmeler, hissetmeler sinirsel gerginliklerin canlıdan canlıya aktarılmasıyla gerçekleşiyor."

Az sonra reçete yazmak için odama dönünce artık yakında

öleceğimi düşünmüyorum. Ama içimde öyle bir eziklik, öyle bir bunaltı var ki, birdenbire ölüvermediğim için üzülüyorum. Odanın ortasında uzun süre kıpırtısız dikiliyor, Liza'ya yazacağım ilaçları düşünüyorum. O sırada yukarıdaki iniltiler kesiliyor, bunun üzerine reçete yazmaktan vazgeçiyorum. Ancak durduğum yerden kıpırdanamıyorum.

Ortalıkta bir ölü sessizliği, bir yazarın belirttiği gibi, insanın kulaklarını sağır eden bir sessizlik var. Vakit geçmek bilmiyor. Pencerenin pervazına düşen ayın ışıltısı oracıkta donup kalmış gibi hiç değişmiyor. Tan vaktine daha epeyce zaman olmalı...

Birdenbire bahçe kapısının gıcırtısı işitiliyor, birisi ses çıkarmamaya çalışarak bahçeye giriyor. Sonra sıska ağaçlardan bir dal koparak, usulcacık pencereme vuruyor. Bir sesin, "Nikolay Stepanıç! Nikolay Stepanıç!" diye fısıldadığı duyuluyor.

Pencereyi açınca bir düş gördüğümü sanıyorum. Pencerenin dibinde duvara iyice sinmiş, koyu giysileri ay ışığında parlayan bir kadın iri gözlerini bana dikmiş, bakıyor. Soluk, ciddi yüzü ay ışığında sanki gerçek değil, mermerden yontulmuş gibi. Çenesi titriyor.

"Benim," diyor. "Ben... Katya!"

Ay ışığında bütün kadınların gözleri iri, koyu gözükür. Ay aydınlığında genellikle daha uzun, solgun benizlidirler. Besbelli, bu yüzden Katya'yı ilk anda tanıyamadım.

"Ne istiyorsun?"

"Bağışlayın," diyor. "Evde üzerimde birdenbire bir ağırlık hissettim, dayanamayıp buraya geldim. Pencerenizde ışık görünce... cama vurayım dedim. Kusura bakmayın, nasıl kötü bir durumda olduğumu bir bilseniz. Ne yapıyorsunuz?"

"Şey... Her zamanki uykusuzluk..."

"İçimde bir önsezi var. Gerçi saçmalık ama..."

Kaşlarını kaldırıyor, gözleri yaştan ışıl ışıl, bütün yüzünü eskiden beri bildiğim ama çoktandır görmediğim saf bir güven duygusu kaplamış. Yalvarırcasına ellerini bana uzatarak, "Nikolay Stepanıç!" diyor. "Kuzum, ne olur, çok rica ederim, yalvarırım... Size olan dostluğumu, saygımı hor görmezseniz bu ricamı kabul edin."

"Nedir o?"

"Şu parayı alın!"

"Daha neler? Ne yapacağım senin paranı?"

"Tedaviniz için bir yere gidersiniz. Tedavi olmanız gerekiyor. Alacaksınız, değil mi? Alın hadi, iki gözüm!"

Bakışları yüzüme çakılmış sanki.

"Alacaksınız, değil mi?" diye soruyor bir daha.

"Hayır kızım, alamam. Teşekkür ederim."

Bana sırtını dönerek başını önüne eğiyor. Pek olasıdır ki, önerisini geri çevirirken sesimin aldığı ton para konusunu bir daha açmaması için yetmiş ona.

"Hadi, evine dön, Katya. Yarın görüşürüz."

Hüzünle, "Anlaşıldı, dostluğumu kabul etmiyorsunuz," diyor.

"Hayır, bunu demek istemedim. Paranın bana bir yararı dokunmaz."

Sesini bir perde daha alçaltıyor.

"Özür dilerim... Haklısınız. Benim gibi eski bir aktristten yardım kabul etmek olacak şey mi? Neyse... Hoşça kalın!"

Öyle hızlı uzaklaşıyor ki, ona güle güle demeye vakit bulamıyorum.

VI

Harkov'dayım.

Bugünkü ruhsal durumumda karımın dileğine karşı direnmek bir yarar sağlamayacağı gibi buna gücüm de yetmez. O bakımdan son günlerdeki yaşamımın dışa dönük yönüyle kusursuz geçmesini istiyorum. Karımla kızıma karşı anlayışsız tavırlarım olmuşsa –böyle olduğunun bilincindeyim– bundan sonra pürüzleri ortadan kaldırmaya çalışacağım. Harkov'a mı gitmem gerekiyor, peki, onların istediği gibi olsun! Zaten son zamanlarda her şeye öyle kayıtsızım ki, gideceğim yer Paris de olsa, Harkov da, Berdiçev de, bir şey fark etmez.

Harkov'a öğle vakti geldim, katedralin karşısındaki bir otele yerleştim. Yolculuk boyunca beni tren tutmuş, cereyanda kalmıştım. Başım ellerimin arasında yatakta oturuyor, yüzümdeki

tikin başlamasını bekliyorum. Hemen kalkıp tanıdığım profesörlere gitsem iyi olur, ama isteğim de yok, halim de...

Odaya giren yaşlı bir uşak kendime yatak takımı getirip getirmediğimi soruyor. Adamı birkaç dakika yanımda alıkoyuyor, buraya gelişimin asıl sebebi olan Gnekker hakkında birkaç soru soruyorum. Uşak Harkov'un yerlisiymiş, kenti avucunun içi gibi bilirmiş. Bununla birlikte Gnekker soyadını taşıyan bir aile tanımadığını söyledi.

Koridordaki saat çatlak sesiyle biri, sonra ikiyi, üçü vurdu... Ölümümü beklediğim ömrümün son ayları bana yaşadığım bütün yıllardan daha uzun geliyor. Saatlerin yavaş geçmesine önceki yıllarda bu derece uysallıkla katlandığımı kesinlikle anımsamıyorum. Eskiden istasyonda tren beklerken ya da sınava girdiğimde çeyrek saat bile geçmek bilmezdi. Halbuki şimdi bütün gece yatağın üstünde kıpırdanmadan, tam bir umursamazlık içinde otururken önümde yarın da, öbür gün de bunun gibi uzun, renksiz geceler olacağını rahatça düşünebiliyorum.

Koridorda saat beşi, altıyı, yediyi çaldı... Hava kararıyor.

Yanağımda künt bir ağrı var; bu, tikim başlayacak demektir. Bir şeyler düşünerek oyalanmak amacıyla, her şeye böylesine umursamaz olmadığım zamanki düşüncemle, kendi kendime soruyorum: Benim gibi tanınmış bir kişinin, general rütbesindeki bir profesörün şu küçük otel odasında, boz renkli battaniyeyle örtülü, bu odaya yerleşen birçok insana ait bir yatakta ne işi var? Ne diye oturup şu ucuz teneke el yıkama leğenine bakıyor, koridordaki külüstür saatin tiktaklarını dinliyorum? Bütün bunlar yaygın ünüme, toplumdaki yüksek mevkime yakışır mı?

Bu sorular aklıma geldikçe ister istemez gülüyorum. Tıpkı gençlik günlerimdeki saflığıma güldüğüm gibi. O zamanlar ün sahiplerine gereğinden fazla değer verir, olağanüstü durumlarından bol bol yararlandıklarına inanırdım. Evet, ünlüyüm, adım saygıyla anılıyor. Fotoğraflarım *Niva*'da, *Resimli Dünya*'da çıktı. Yaşamöykümü bir Alman dergisinde bile görüp okudum. Ama sonuç ne? İşte, yabancı bir kentte yapayalnız, yadırgadığım bir yatakta oturmuş, ağrıyan yanağımı ovuşturuyorum...

Aile dırdırları, alacaklıların insafsızlığı, trendeki görevlilerin kabalığı, adım başı nüfus kâğıdı denetimi, istasyon büfelerindeki yemeğin pahalı, üstelik sağlığa zararlı oluşu, her yerde insanların birbirine karşı davranışındaki hımbıllık, saygısızlık ve daha saymakla bitmeyecek bir sürü düzensizlik yalnız kendi sokağında tanınan sıradan bir adam kadar bana da dokunuyor. Öyleyse durumumun olağanüstülüğü nerede? Benim bin kat daha ünlü, yurttaşlarımın göğsünü kabartacak bir kahraman olduğumu varsayalım. Bütün gazeteler hastalığım üstüne haberler yayımlasın, arkadaşlarımdan, öğrencilerimden, halktan sürekli "geçmiş olsun" mektupları alayım... Bütün bunlar beni yabancı bir yatakta, üzüntü içinde, yalnız başıma ölmekten kurtarır mı? Kuşkusuz bunda kimsenin suçu yok, ama ne yalan söyleyeyim, ünlü olmayı hiç sevmiyorum. Ey, günahkâr adam, ün konusunda biraz yanılmadın mı, ne dersin?

Saat onu bulunca uyku bastırıyor, tikime karşın derin bir uykuya dalıyorum. Eğer uyandırmamış olsalar uzun süre uyuyabilirdim. Ancak gece yarısından sonra kapımı çalıyorlar.

"Kim o?"

"Telgrafınız var."

Telgrafı alırken koridor görevlisine, "Yarın veremez miydin? Şimdi bir daha gözümü uyku tutmaz," diye çıkışıyorum.

"Bağışlayın, odanızda ışık yandığını görünce uyanıksınız sandım da..."

Telgrafı açınca önce kimden geldiğine bakıyorum. Karımdan. Ne istiyor acaba?

"Gnekker ile Liza dün gizlice evlendiler. Gel."

Kısa süren bir korkuya kapılıyorum. Korkmam Liza ile Gnekker'in davranışlarından değil, evlenmek haberine karşı duyduğum ilgisizlikten dolayı. Filozoflar ile gerçek bilginlerin dünyada her şeye ilgisiz olduğunu söylerler. Yalan! İlgisizlik bir ruh felci, zamanından önce ölmektir.

Yeniden yatağa girip zihnimi oyalayacak düşünceler aramaya koyuluyorum. Şimdi ne düşünmeli? Öyle sanıyorum ki, her şeyi enikonu düşündüm, beynimi harekete geçirecek hiçbir şey kalmadı.

Gün ağarırken yatağa oturmuş, dizimi kollarımla sararak kendimi tanımaya çalışıyorum. Başka yapacak bir şey yok çünkü. "Kendini tanı!" Çok yararlı, güzel bir öğüt! Yazık ki eskiler bu öğütten nasıl yararlanacağımızın yolunu göstermemişler.

Önceleri, başkasını ya da kendimi tanımak istediğim zaman, anlamı kişiden kişiye değişen, görece davranışları değil, istekleri göz önüne alırdım. Bana ne istediğini söyle, sana kim olduğunu bildireyim.

Şimdi kendi kendimi sınava çekiyorum: Benim asıl istediğim nedir? Asıl istediğim, karılarımızın, çocuklarımızın, dostlarımızın, öğrencilerimizin bizim kişiliğimizde üne kavuşmuş bir adı, etiketi, yaftayı değil, etiketsiz, sayfasız, düz insanı sevmesi... Başka ne istiyorum? Benden sonra yerime yetenekli yardımcılarımın, mesleksel ardıllarımın kalması... Daha başka? Şöyle yüzyıl sonra uyanıp bilimin hangi gelişme aşamasında olduğunu görebilmek... On yıl kadar daha yaşamak hiç de kötü olmazdı... Peki, daha sonra?

Sonrası hiç... Düşünüyorum, uzun uzun düşündüğüm halde aklıma başka bir şey gelmiyor. Ne kadar düşünürsem düşüneyim, düşüncelerim nerelere uzanırsa uzansın, isteklerimde gene de önemli bir eksiklik bulunduğu benim için gün gibi açık. Bilime düşkünlüğümde, yaşama tutkumda, şu yadırgadığım yatakta oturuşumda, kendimi tanımak için çırpınışımda, düşüncelerimde, duygularımda, çevremdekileri algılamada her şeyi bir araya toplayan, bütünleştiren bir şey eksik. Her düşünce, her duygu içimde birbirinde ayrı yaşamakta. Bilim, tiyatro, edebiyat alanındaki düşüncelerimde, öğrencilerimle ilgili tasarılarımda, düş gücümün çizdiği tablolarda en usta irdeleyici yaşamdaki asıl amacımı, insanoğlunun tapındığı yüce ülküyü bulamaz.

Bunlar olmayınca başka bir şey aramaya hiç gerek yok...

Böyle bir düşünce sığlığında bugüne değin dünya görüşüm saydığım, yaşamın anlamı, sevinci olarak gördüğüm her şeyin bir anda tepetaklak gitmesi, parçalanıp dağılması için ciddi bir rahatsızlık, ölüm korkusu, çevremdeki kötü olaylar ile insanların baskısı yeter de artar bile. O bakımdan yaşamımın son ay-

larını bir köleye, bir barbara uygun düşecek düşünce ve duygularla karartmamda, tam bir umursamazlık içinde şafağın aydınlığını göremez olmamda şaşılacak bir şey yok. Bir insanın ruhunda dış etkilere baskın çıkacak, daha yüksek, daha güçlü duygular yoksa onun pes etmesi için nezleye yakalanması bile yeterlidir. Böyleleri hemen dengesini yitirir; her kuşun ötüşünde baykuş ötüşü, her seste köpek uluması işitmeye başlar. Bir insanın iyimserliği ya da kötümserliği ile bunlara bağlı irili ufaklı düşünceler, hepsi bir hastalığın belirtisi olup, asıl hastalık daha derindedir.

Ben de pes ettim. Durum böyle olduğuna göre düşünmeyi sürdürmemin, konuşmanın bir anlamı kalmadı artık. Oturup sessizce neler olacağını bekleyeceğim.

Koridor görevlisi sabahleyin bir fincan çay ile kentte yayımlanan bir gazete getiriyor. Dalgın bir halde ilk sayfanın başlıklarını, başyazıyı, çeşitli gazete ve dergilerden seçmeleri, günün olaylarını okuyorum... Günün olayları arasında şöyle bir haber gözüme çarpıyor: "Tanınmış bilgin, değerli profesör Nikolay Stepanıç, dün ekspresle Harkov'a gelerek falanca otele inmiştir..."

Anlaşılan, büyük adlar sahiplerinden ayrı yaşamak üzere yaratılmıştır. Şu anda adım Harkov'da korkusuzca dolaşıyor, iki-üç ay sonra da bir gömüt taşında yaldızlı harflerle ışıldayacak. Halbuki ben o sırada otlarla, yosunla örtülmüş olacağım...

Hafif bir kapı tıkırtısı. Birisi beni arıyor.

"Kim o? Giriniz!"

Kapı açılıyor, şaşkınlık içinde bir adım gerileyerek, aceleyle sabahlığımın eteklerini kavuşturuyorum. Karşımda Katya duruyor. Merdivenden çıktığı için ağır ağır soluyarak, "Merhaba!" diyor. "Beklemiyordunuz, değil mi? İşte ben de... Ben de buradayım..."

Oturuyor; yüzüme bakmaksızın, kekeleyerek sürdürüyor konuşmasını:

"Niye bana hoş ge-geldin demiyorsunuz? İşte karşınızdayım. Bu-bugün geldim. Bu otelde kaldığınızı öğrendim, gidip de göreyim," dedim.

Omuzlarımı silkerek, "Çok memnun oldum," diyorum. "Fakat şaşırdım doğrusu. Gökten düşer gibi, birdenbire... Ne işin var burada?"

"Benim mi? Hiç... Öylesine geliverdim işte..."

Ortalığa bir sessizlik çöküyor. Katya yerinden sıçrayarak bana yaklaşıyor. Sapsarı bir yüzle, ellerini göğsüne bastırarak, "Nikolay Stepanıç!" diyor. "Böyle yaşayamam artık! Dayanamayacağım! Tanrı aşkına, ne yapmam gerekiyorsa söyleyin, Nikolay Stepanıç! Söyleyin, ben ne yapayım?"

"Ne söyleyebilirim sana? Elimden bir şey gelmez ki."

Tıkanarak, bütün bedeni titreyerek konuşmasını sürdürüyor:

"Bir şey söyleyin, yalvarırım size! Yemin ediyorum, böyle yaşayamam artık! Dayanacak gücüm kalmadı!"

Sandalyeye çöküp hıçkırıklarla ağlamaya başlıyor. Başını geriye atmış, ellerini birbirine kenetleyerek sıkıyor, ayakları yeri dövüyor. Başından kayan şapkası lastiğine asılı olarak sallanıyor, saçları darmadağınık.

"Yardım edin bana! Dayanamıyorum! Yardım edin!"

Çantasından mendilini çıkarırken birkaç mektup dışarı fırlıyor. Mektuplar dizlerinden kayarak yere düşüyor. Toplarken Mihail Fiyodoroviç'in elyazısını tanıyorum, ister istemez "tutkuyla" sözcüğünü okuyorum.

"Ben hiçbir şey söyleyemem Katya," diyorum.

Hıçkırarak yakaladığı elimi öpüyor.

"Yardım edin, ne olur! Babamsınız, biricik dostumsunuz. İyi bir öğrenim gördünüz, uzun bir ömür yaşadınız. Herkese hocalık yaptınız. Söyleyin, ne yapmam gerekiyor, söyleyin!"

"Doğrusunu söylemek gerekirse bir şey bilmiyorum."

Gerçekten afallamış, ne diyeceğimi şaşırmış durumdayım. Ağlaması içime dokunuyor, güçlükle ayakta durabiliyorum... Zoraki bir gülümsemeyle, "Hadi, kahvaltı edelim, Katya," diyorum. "Ağladığın yeter artık!"

Arkasından kırık bir sesle, "Yakında aranızda olmayacağım," diye ekliyorum.

O, ellerini bana uzatarak, "Bir şey söyleyin, tek bir söz! Şimdi ben ne yapmalıyım?" diyerek ağlamasını sürdürüyor.

"Tuhafsın, vallahi! Seni anlamıyorum. Bu kadar akıllı bir kız olduğun halde durmadan ağlıyorsun."

Yeniden susuyoruz. Katya saçlarını toplayıp şapkasını giyiyor. Sonra dağılan mektupları avucunda buruşturarak çantasının içine tıkıyor. Bütün bunlar sessizce, acele etmeden yapılmıştır. Yüzü, göğsü, eldivenleri gözyaşlarından sırılsıklam olmuş; yüz anlatımı gene de sert, soğuk. Kızcağıza bakarak ondan daha mutlu olduğumu düşünüyor, bundan dolayı utanıyorum. Bende filozof arkadaşlarımın "ana fikir" diye adlandırdıkları şeyin yokluğunu yaşamımın son günlerinde, ölmeden az önce fark edebildim. Şu zavallı kızın ruhu ise ömrü boyunca huzur bulamamış, bulmayacak da...

"Hadi, kahvaltı edelim, Katya," diye yineliyorum.

Soğuk bir tavırla, "Teşekkür ederim, istemem," diyor.

Sessizlik içinde bir dakika daha geçiyor.

"Beğenmedim şu Harkov'u," diyorum. "Her şey boz renkte. Sanki boz bir kent."

"Evet, öyle... Çirkin bir kent. Çok kalmayacağım burada zaten... Şöyle bir uğradım. Bugün ayrılıyorum."

"Nereye gidiyorsun?"

"Kırım'a... Şey... Kafkasya'ya."

"İyi, orada çok kalacak mısın?"

"Bilmem..."

Ayağa kalkıp yüzüme bakmadan soğuk bir gülümsemeyle elini uzatıyor.

Ona, "Demek, cenazemde bulunmayacaksın?" demek istiyorum. Ama bana bakmıyor, eli soğuk, bana yabancı... Kızcağızı sessizce kapıya değin geçiriyorum, işte odamdan çıktı, arkasına bakmadan uzun koridoru geçiyor... Arkasından baktığımı bildiği için köşeyi dönerken başını çevirip bakacak sanıyordum.

Hayır, bakmadı. Siyah giysisi son kez görünerek gözden silindi, ayak sesleri duyulmaz oldu... Elveda, bir tanem!

Edebiyat Öğretmeni

(Учитель словесности)

I

Ahşap döşemeli çıkış yolunun üzerinde takır takır nal sesleri yükseldi. Önce kuzgun donlu at Kont Nulin çıktı ahırdan, arkasından kır donlu Velikan ile kardeşi Mayka. Üçü de çok değerli atlardı. Baba Şelestov, Velikan'ı eyerlettikten sonra kızı Maşa'ya, "Hadi bakalım, Mariya Godfruva, atla bir atın sırtına!" dedi.

Maşa Şelestova iki kızın küçüğüydü. Çoktan on sekizine bastığı halde herkes onu çocuk yerine koyar; Manya, Manyuşa gibi küçüklük adlarıyla çağırırdı. O sıralar kente sirk yeni gelmişti, Maşa sirke öylesine merak sardı ki, oraya gide gele adı Mariya Godfruva'ya çıktı.

Maşa, Velikan'ın sırtına atlarken "Hoppala!" diye haykırdı. Onun arkasından ablası, Mayka'ya bindi, edebiyat öğretmeni Sergey Nikitin, Kont Nulin'in eyerinin üzerine yerleşti, subaylar da kendi atlarının sırtına... Beyaz ceketli subaylar ile karalar içindeki amazonların birbirine karıştığı bu alaca bulaca, güzel kafile uygun adımlarla avludan dışarı yürüdü.

Nikitin, gerek atlara binerlerken, gerekse hep birlikte avludan çıkarlarken Manyuşa'nın yalnız kendisini dikkatle süzdüğünü

görmüştü. Genç kız bir daha kaygıyla baktıktan sonra, "Sergey Vasilyiç, atınızın dizginini biraz sıkı tutun," dedi. "Onun böyle uslu uslu yürüdüğüne bakmayın, ürkerse başınıza iş açar."

İkisinin bindikleri atlar birbirlerine alışkın olduklarından mıdır, yoksa bir rastlantı sonucu mu, Manyuşa son birkaç gündür hep Nikitin'le yan yana at sürüyordu. Sergey Vasilyiç de kızın cakalı cakalı yürüyen kır donlu Velikan'ın üstündeki minyon, biçimli bedenine, ince yüzüne, ona hiç yakışmayan ve yaşlı gösteren silindir şapkasına yandan bakıyor; onu sevinçle, aşktan içi eriyerek, hayranlık duyguları içinde seyrediyordu.

Kızın söyledikleri pek kafasına girmediği için daha çok kendi düşüncelerine dalarak, "Namusum üzerine yemin ederim ki, bu sefer utanmayacağım, sevdiğimi ona söyleyeceğim!" dedi.

Saat akşamın yedisine geliyordu. Bu öyle bir saatti ki, beyaz akasyalar ile mor leylakların kokusu her yeri sarardı. Bütün ağaçlarla birlikte kenti dolduran hava aynı kokuya bulanmış gibiydi. Bando durmadan çalıyordu. Caddenin taşlarında nal şakırtıları duyulunca dört bir yandan konuşmalar, neşeli kahkahalar yükseldi; bahçe kapıları açılıp açılıp kapanmaya başladı. Askerler subaylara selam çakıyor, liseliler Nikitin'i görünce saygıyla eğiliyorlardı. Belli ki, bandoyu dinlemeye gelenler, biniciler kafilesini seyretmekten büyük zevk almaktaydı. Hava da öylesine ılık, gökyüzünün şurasına burasına serpiştirilmiş bulutların görüntüsü öylesine yumuşaktı ki! Cadde kenarında yükselen kavaklar ile akasyaların göz okşayıcı gölgeleri caddenin öbür yanını aştıktan sonra karşıdaki evlerin balkonlarına, ikinci katlarına vuruyordu.

Kafile kent dışına çıktıktan sonra geniş yolda tırısa kalktı. Burada akasyalarla leylakların kokusu hissedilmiyordu artık, bando sesi de işitilmiyordu, ama havayı kırların kendi kokusu sarmıştı. Buğday, çavdar ekili tarlalar önlerinde yeşil bir çarşaf gibi açılıyor, kargalar gaklıyor, geleniler ince ince ıslık çalıyordu. Başınızı nereye çevirseniz her yer yemyeşildi. Göz alabildiğine uzanan bu yeşilliğin ortasında bahçelerin yer yer koyu lekeleri ile uzaklarda, solda, gömütlüğün yanında çiçeklerinin çoğunu dökmüş elma ağaçları beyaz beyaz gözüküyordu.

Önce mezbahanın, ardından bira fabrikasının yanından geçtiler; kent dışındaki parkta çalmak üzere hızlı hızlı yürüyen mızıka takımının arkasından yetiştiler.

Manyuşa, Nikitin'e, ablası Varya'nın yanında giden subayı gözleriyle göstererek, "Polyanski'nin atını görüyor musunuz?" dedi. "Güzelliğine diyecek yok, ama iki bakımdan kusurlu bence. Biri, sol bacağında gereksiz beyaz bir seki olması, ikincisi de başını ikide bir silkelemesi. Artık bu huyunu bırakmaz, ölünceye dek kafasını sallar durur."

Manyuşa da babası gibi at meraklısıydı. Başka birinin altında güzel bir at gördü mü kıskançlıktan çatlar, hayvanda bir kusur bulmazsa içi rahat etmezdi. Gelgelelim Nikitin'in attan filan anladığı yoktu; onun için atı dizginle ya da kantarma takarak sürmek, tırısla ya da dörtnala gitmek aynı kapıya çıkardı. Daha doğrusu, bu gibi şeyler umurunda değildi. Onu asıl ilgilendiren, atın üzerinde nasıl oturduğuydu. Atın üstünde rahatsız, gergin mi oturuyordu, yalnız buna dikkat ederdi... Çünkü Manyuşa'nın ata iyi binen öbür subayları daha çok beğeneceğini düşünür, genç kızı iyi binicilerden kıskanırdı.

Kent dışındaki parkın yanından geçerlerken içlerinden biri, "Şurada inelim de birer soda içelim," dedi.

Parka girdiler. Ağaçların tümü meşeydi burada, hepsi de yeni filizlenmişti; öyle ki körpe yaprakçıklar arasından sahnesiyle, küçük masalarıyla, salıncaklarıyla bütün bahçe gözüküyordu. Dalların arasında kocaman şapkalar gibi duran karga yuvaları vardı. Binicilerin hepsi bir masanın çevresinde toplandı, soda ısmarladılar. Parkta dolaşan tanıdıklar onları görünce yanlarına geldiler. Gelenlerin arasında uzun konçlu çizme giymiş bir askerî doktor ile mızıka takımının gelmesini bekleyen bando şefi de vardı. Doktor, Nikitin'i genç bir üniversite öğrencisine benzetmiş olacak ki, "Kentimize tatil için mi geldiniz?" diye sordu.

"Hayır, sürekli burada otururum. Lise öğretmenlerindenim."

Doktor şaşırdı.

"Yok canım! Hem bu kadar genç hem de öğretmen!"

"Ben mi genç? Tanrı'ya şükür, yirmi altıyı doldurdum."

"Gerçi sakal bıyık bırakmışsınız ama yirmi ikiden, yirmi üçten fazla göstermiyorsunuz."

Nikitin, "Rezilliğin daniskası! Herkes beni süt kuzusu sanıyor!" diye geçirdi içinden.

Biri gençliğinden dem vurdu mu canı sıkılırdı. Özellikle de kadınların, kendi öğrencilerinin yanında. Bu kente atanıp göreve başladığından beri genç görünüşünden ötürü kendine lanet okuyordu. O yüzden öğrencileri ondan korkup çekinmezler, olgun yaştakiler onu dünkü çocuk sayarlar, kadınlar uzun, zevkli konuşmalarını dinlemek yerine onunla dans etmeyi yeğlerlerdi. Mümkün olsa on yaş daha büyük gözükmek için neler vermezdi!

Parktan ayrılarak Şelestovların epeyce uzaktaki çiftliğine kadar at koşturdular. Orada, çiftlik kapısının önünde mola verdiler ve kâhyanın karısı Proskovya'yı çağırıp taze sağılmış süt getirmesini söylediler. Ancak süt geldiği halde kimse içmedi. Herkes birbirine bakıyor, gülüşüyordu. Oradan geriye dönüp atlarını kente doğru sürdüler. Yeniden parkın yanından geçtikleri sırada mızıkanın marş çalmaya başladığını duydular. Güneş gömütlüğün arkasında batmış, ufkun kızıllığından göğün yarısı erguvan rengine bürünmüştü.

Manyuşa gene Nikitin'le yan yana gidiyordu. Nikitin onu çılgıncasına sevdiğini söylemek istiyor, ama subaylar ile Varya'nın işitmelerinden çekindiği için sesini çıkarmıyordu. Manyuşa da susuyordu hep. Nikitin onun neden sustuğunu, niçin sürekli yanında gittiğini anlıyor, bundan çok mutlu oluyordu. Öylesine mutluydu ki, yer, gök, uzakta gözüken kentin ışıkları, bira fabrikasının karaltısı yolda ilerledikleri sürece birbirine karışarak göz okşayıcı, hoş bir görüntüye büründü. Altındaki Kont Nulin ise sanki ayakları yere değmeden uçuyor, erguvan rengi gökyüzüne tırmanıp çok yükseklere çıkmak istiyordu.

Sonunda eve geldiler. Bahçedeki masada fokur fokur semaver kaynıyordu. Baba Şelestov ilçe mahkemesinden arkadaşlarıyla birlikte masanın bir köşesine oturmuş, her zamanki gibi birilerini çekiştirmekteydi.

"Onların yaptığı görgüsüzlük, evet efendim, düpedüz görgüsüzlük," diye bağırdı.

Manyuşa'ya tutulduğundan beri Şelestovlarda yaşanan her şey Nikitin'in hoşuna gidiyordu. Evleri de, önündeki bahçe de, hasır örgü sandalyeler de, yaşlı dadı da, bahçede toplanıp oturmaları da, hatta baba Şelestov'un sık sık kullanmayı sevdiği "görgüsüzlük" sözü de... Beğenmediği iki şey vardı, bunlar, evdeki kedi köpek bolluğu ile taraçadaki büyük kafeste Mısır güvercinlerinin hüzünlü hüzünlü kuğurdamasıydı. Avluda ayakaltında dolaşan, odalarda yaşayan köpeklerin sayısı öylesine çoktu ki, Nikitin yalnızca ikisini tanıyıp adlarını öğrenebilmişti: Muska ile Som. Muska tüyleri yer yer dökülmüş, suratından saçak saçak kıllar sarkan, kötü huylu, şımarık, yumruk iriliğinde bir köpekti. Belli ki, o da Nikitin'den pek hoşnut değildi. Öğretmeni her görüşünde başını yana eğip sırıtarak "Hırrr! Hav hav hav!" diye köpek dilinde isyan eder, sonra gidip iskemlelerden birinin altına yatardı. Kendi iskemlesinin altına yatmışsa Nikitin onu kovmaya kalktığında bu sefer acı acı havlamaya başlardı. Ev sahipleri, "Korkmayın, ısırmaz, uslu hayvandır," derlerdi.

Som'a gelince, uzun bacaklı, sopa gibi dik kuyruklu, kapkara, iri bir çomardı. Çay içerlerken, yemeklerde çoğu kez masanın altında süklüm püklüm dolaşır, uzun kuyruğuyla masanın bacaklarını, konukların çizmelerini döverdi; iyi huylu, aptal bir hayvandı, gelgelelim Nikitin ondan da hoşlanmazdı, çünkü yemek yedikleri sırada başını dizine koyarak salyasıyla pantolonunu kirletirdi. Bunun üzerine Nikitin önündeki bıçağı kaptığı gibi sapıyla köpeğin geniş alnına patlatır, daha olmadı, burnuna birkaç fiske vururdu. Ama köpek bana mısın demezdi. Nikitin sövüp sayar, sızlanır, ama hiçbiri pantolonunun lekelenmesini önleyemezdi.

At gezintisinden sonra çayın, reçelin, bisküvinin, tereyağının tadına doyum olmazdı. O gün de ilk bardak çayı iştahla, sessizlik içinde içtiler. Tartışma ikinci bardaktan sonra başladı.

Yemeklerde olsun, çay içerlerken olsun, tartışmaları hep Varya başlatırdı. Varya yirmi üçüne basmıştı, güzeldi, üstelik

Maşa'dan daha alımlıydı. Ailenin en akıllı, okumuş üyesi sayılırdı. Rahmetli annesinin yerine geçtiği günden beri kendisine yaraşan, evin büyük kızı ağırbaşlılığından, kararlı tutumundan hiç uzaklaşmamıştı. Evin hanımı tavırlarıyla konukların yanında bluz ve etek giyer, subaylarla soyadlarını kullanarak resmî bir dille konuşur, Manyuşa'ya karşı öğretmeniymiş gibi davranır, kendisine de yaşlı kız derdi. Belli ki, bir gün evleneceği konusunda zerrece umudu yoktu.

Havadan sudan konuşmalar bile onun çabasıyla bir süre sonra tartışmaya dönüşürdü. Başkalarının sözlerine çengel atmak, tutarsız bir tümceyi diline dolamak, ağzınızdan kaçan bir yanlışı durmadan yüzünüze vurmak gibi kötü bir huyu vardı. Diyelim, onunla konuşuyorsunuz, yüzünüze dik dik bakarak birdenbire sözünüzü keser, "İzin verir misiniz, Bay Petrov, geçen gün bunun tersini söylememiş miydiniz?" ya da alaylı alaylı gülümseyerek, "Sizin söylediğiniz de pek basmakalıp, bakıyorum, üçüncü şubedekilerin düşüncelerini tümüyle benimsemişsiniz, kutlarım sizi!" derdi. Bir nükte yapacak, söz oyununa kalkışacak olsanız hemen, "Bayatlamış bir nükte!" diyerek lafınızı ağzınıza tıkardı. Subaylardan biri bir nükte savurmaya kalksa bu sefer de yüzünü küçümsercesine buruşturarak, "Ordu malı bir nükte!" yaftasını yapıştırırdı.

R'leri söylerken öyle abartılı yuvarlardı ki, masanın altında rahatı kaçan Muska kulağını diker, "Hırrr! Hav hav hav!" diye karşılık verirdi.

O günkü tartışma da Nikitin'in lise sınavları konusundaki sözleri üzerine başladı. Nikitin'in konuşmasını kesen Varya, "Bir dakika, Sergey Vasilyiç," dedi. "Öğrencilerin derslerde güçlük çektiklerinden dem vuruyorsunuz. Sorabilir miyim, suç kimin? Sizi ele alalım, öğrencilerinize 'Ruhbilimci olarak Puşkin' diye bir komposizyon ödevi vermişsiniz. Birincisi, öğrencilere böyle zor ödevler verilmez; ikincisi, ruhbilimle Puşkin'in ne ilgisi var? Şçedrin'in ya da Dostoyevski'nin yapıtlarından böyle bir ödev verseniz yüreğim yanmaz, ama Puşkin büyük bir ozan olup ruhbilimde adı sanı geçmez."

Nikitin surat astı.

"Canım, Şçedrin'in yeri başka, Puşkin'in yeri başka!"

"Biliyorum, sizin lisede Şçedrin'i yazar kabul etmezler, ama söyler misiniz, nasıl olup da Puşkin'i ruhbilimciler arasında sayıyorsunuz?'"

"Basbayağı ruhbilimci işte. İsterseniz şiirlerinden birkaç örnek vereyim."

Nikitin böyle diyerek *Yevgeni Onegin*'den, "Boris Godunov"dan parçalar okudu. Varya derin derin göğüs geçirdi.

"Okuduklarınızdan hiç de ruhbilimi ilgilendiren bir anlam çıkaramıyorum. Ruhbilimci diye insan ruhunun derinliklerini anlatan kişiye denir. Bunlarsa yalnızca güzel iki uzun şiirden dizeler."

Nikitin gücendi.

"Ben sizin nasıl bir ruhbilimcilik aradığınızı biliyorum. İstiyorsunuz ki, birisi kör testereyle parmağımı doğrasın, ben de canım yandığı için avaz avaz bağırayım. Size göre ruhbilim bu!"

"Aman ne soğuk şaka! Gene de verdiğiniz örneklerle Puşkin'in ruhbilimciliğini kanıtlayamadınız."

Nikitin, kendi inancına göre bayatlamış, sığ, ya da buna benzer bir konuyu tartışmak zorunda kalırsa çoğu zaman ayağa fırlar, başını elleriyle iki yandan kavrar, inleyerek odada bir köşeden öbürüne dolanmaya başlardı. Şimdi de aynı şeyi yaptı. Yerinden hışımla ayağa kalktı, başını elleriyle sımsıkı tuttu, inleye inleye masanın çevresini dolaştıktan sonra gidip uzakça bir köşeye oturdu.

Bunun üzerine savunmada onun yerini subaylar aldılar. Önyüzbaşı Polyanski, Varya'yı Puşkin'in gerçekten bir ruhbilimci olduğuna inandırmaya çalışıyordu, düşüncesini kanıtlamak için Lermontov'un Puşkin'le ilgili iki dizesini okudu. Teğmen Gernet de, "Puşkin insan ruhunun derinliğine inen bir ozan olmasaydı Moskova'da anıtı dikilmezdi," dedi.

Şelestov başka bir havada masanın öbür ucundan gürledi:

"Düpedüz görgüsüzlük! Vali hazretlerine de aynı şeyi söyledim. Görgüsüzlük bunların yaptıkları!"

Nikitin Varya'nın onu sertçe eleştirmesinden dolayı gücenmişti.

"Tamam! Tamam!" dedi. "Benden bu kadar! Artık tartışmaya girmiyorum! Çünkü sonunun geleceği yok!"

Sonra çomarın başını ve ön ayaklarını dizine koyması üzerine köpeğe çıkıştı:

"Defol buradan, mendebur hayvan!"

Sandalyesinin altından "Hırrr! Hav hav!" sesleri geliyordu. Pes edeceğe benzemeyen Varya, "Kabul edin, haksızlığınızı kabul edin!" diye diretti.

Ancak tam o sırada konuk olarak gelen birkaç genç hanım içeriye girince tartışma kendiliğinden kesildi. Varya piyanonun başına geçti, dans havaları çalmaya başladı. Önce vals, sonra polka, ardından *grand rond*'lu kadril oynadılar. Önyüzbaşı Polyanski'nin önderliğinde dans ede ede bütün odalar dolaşıldı, sonra yeniden valse döndüler.

Dans sırasında yaşlı kuşak salonda ayrı bir köşede oturuyor, sigaralarını tüttürürken gençleri seyrediyorlardı. Aralarında edebiyat, tiyatro meraklıyla tanınan, emniyet sandığı yöneticisi Bay Şebaldin de vardı; kentin "müzik-tiyatro derneğini" de Şebaldin kurmuştu. Kendisi oynanan her temsile katılır, nedense yalnız gülünç uşak rollerine çıkar, "günahkâr kadın" şiirini şarkı söyler gibi okumaktan büyük zevk alırdı. Ona "canlı mumya" lakabını takmışlardı, çünkü uzun boyu, sıska bedeni, üstü damarlarla kaplı elleriyle tıpkı mumyaya benzerdi. Yüzünün görkemli duruşu, kıpırtısız, donuk bakışlarıyla tam bir mumya! Sahne sanatına öylesine tutkundu ki, rol gereği bir temsilde sakalını, bıyığını kestirince mumyaya daha çok benzedi.

İşte bu mumya, *grand rond*'un bitiminde kararsız adımlarla yan yan Nikitin'e sokuldu, bir-iki kez öksürdükten sonra dedi ki:

"Demin çay içerken masadaki tartışmalara ben de kulak misafiri oldum. Düşüncelerinize katılıyorum, diyebilirim ki, sizinle aynı görüşteyim. Onun için sizinle bir ara buluşursak çok memnun olacağım. Lessing'in *Hamburg Dramaturgie*'sini okudunuz mu?"

"Hayır, okumadım."

Bu yanıt karşısında adamcağız dehşete kapıldı, parmakları-

nın ucu yanmışçasına ellerini silkeledi, Nikitin'in yanından geri geri çark etti. Şebaldin'in bir deri bir kemik görünüşü, sorduğu soru, onun yanıtı karşısında adamcağızın apışıp kalması Nikitin'e çok gülünç gözüktüyse de şöyle düşünmekten kendini alamadı:

"Gerçekten ayıp! Bir edebiyat öğretmeni olarak hâlâ Lessing'i okumamış olmam utanç verici!"

Yemeğe oturmadan önce genci-yaşlısı bütün konuklar bir araya gelip "kısmet" oyunu oynamak için masaya oturdular. İki iskambil destesi açıldı, birisi herkese eşit olarak dağıtıldıktan sonra ikincisi sırtı yukarı gelmek üzere ortaya konuldu.

İkinci destenin en üstündeki kartı alan Şelestov bunu gösterişli bir tavırla havaya kaldırarak, "Elinde şu kâğıttan bulunan kişi şimdi çocuk odasına gidip dadıyla öpüşecek!" dedi.

Dadıyı öpme görevi önce Şebaldin'e düşmüştü. Topluca adamcağızın çevresini sardılar, çocuk odasına götürüp gülüşmeler, alkışlar arasında dadıyı öpmeye zorladılar. Bir gürültü, bir şamata, bir kahkaha tufanı ki, sormayın gitsin!

Şelestov gözlerinden yaşlar gelirken, "O kadar da ateşli öpüşmedik ki!" diyerek gülüyordu.

Nikitin'in kısmetine ise herkesin günahını çıkarma görevi çıktı. Edebiyat öğretmeni salonun tam ortasında iskemleye oturtuldu, başına şal örtülerek bu işe hazırlandı. Günah çıkarmak üzere en başta Varya yaklaştı.

Örtünün altından genç kızın asılmış yüzüne bakan Nikitin, "Ne günahlar işlediğinizi biliyorum, hanımefendi," dedi. "Şimdi söyleyin bakayım, ne diye Tanrı'nın her günü Polyanski'yle dolaşmaya çıkıyorsunuz? Bir genç kız, sürekli bir süvari subayıyla gezmeye gidiyorsa bunu bir anlamı vardır."

Varya, "Şakalarınız artık kabak tadı verdi!" diyerek uzaklaştı.

Nikitin şalın alacakaranlığı arasından, karşısına oturduktan sonra ona kıpırdamadan bakan, evin ikinci kızının iri gözleriyle sevimli yüzünü açıkça seçebiliyordu. Burnuna çoktandır bildiği, Manyuşa'nın odasını anımsatan o tatlı, hoş koku çarptı.

"Mariya Godfruva!" dedi heyecanla.

Sesi öyle yumuşak, öyle sevecendi ki, kendisi bile tanıyamadı.

Manyuşa gözlerini kıstı, dilinin ucunu çıkarıp bir kahkaha attıktan sonra salondan kaçtı. Bir dakika geçmemişti ki, salonun ortasında duruyordu. Ellerini birbirine vurarak, "Yemeğe! Herkes yemeğe!" diye bağırdı.

Kalabalık, yemek odasına aktı. Yemekte Varya yeniden bir tartışma başlattı, ama bu sefer babasıyla.

Yemeğini ağırbaşlı bir tavırla yiyip kırmızı şarap içen Polyanski bir yandan da Nikitin'e savaşta nasıl bütün bir geceyi diz boyu bataklık içinde geçirdiğini anlatıyordu. Düşman çok yakında olduğu için ne konuşabiliyor ne de sigara içebiliyormuş. Kapkaranlık, soğuk bir gece, iliklere işleyen soğuk bir rüzgâr... Nikitin, kulağı önyüzbaşının anlattıklarında, yan gözle Manyuşa'yı süzüyordu. Genç kız da gözlerini ona dikmişti, düşünceler içinde olduğu ya da daldığı için bakışlarını ondan bir an bile ayırmıyordu. Kızın sürekli kendisine bakmasından hoşlanan Nikitin bir yandan da yüreği burkularak, "Neden böyle dik dik bakıyor? Doğru değil! Bu gidişle farkına varacaklar. Ah, bu kız ne kadar genç, ne kadar toy!" diye düşündü.

Konuklar dağılmaya başladıklarında vakit gece yarısını bulmuştu. Nikitin avlu kapısından dışarı çıktığında konağın ikinci katında bir pencere açıldı, oradan Manyuşa göründü.

"Sergey Vasilyiç!"

"Buyurun, bir şey mi söyleyeceksiniz?"

Besbelli, genç kız ne söyleyeceğini tasarlamaya çalışıyordu.

"Şey, diyecektim ki... Polyanski bugünlerde fotoğrafımızı çekmeye söz verdi de. Unutmayın, bizde toplanacağız..."

"Peki."

Manyuşa gözden kayboldu, pencere gürültüyle kapandı, ardından piyano tıngırtıları işitilmeye başladı.

Nikitin karşı kaldırıma geçerken, "Amma da ev! İçinde sürekli Mısır güvercinlerinin kuğurdaması duyulur. Bu da kuşcağızların sevinçlerini bir türlü anlatamamalarından ileri gelse gerek," diye düşünüyordu.

Yaşamın neşeli geçtiği yer yalnız Şelestovların konağı değildi. Nikitin iki yüz adım kadar ilerlemişti ki, başka bir evden piyano sesleri yükseldi. Biraz daha yürüdü, bir kapının önünde

balalayka çalan bir adamla karşılaştı. İlerdeki bir parkta orkestra değişik değişik Rus halk şarkıları çalıyordu.

Nikitin, Şelestovlardan yarım fersah uzakta, sekiz odalı bir evde oturmaktaydı. Yılda üç yüz ruble kira ödedikleri bu kocaman evi tarih-coğrafya öğretmeni İppolit İppolitiç'la paylaşıyordu. İppolit İppolitiç'ın ona göre yaşı hayli ileriydi. Kızıl sakalı, ucu kalkık burnu, bir aydından çok zanaatkâra benzeyen yüzüyle kaba saba görünürdü ama arkadaş olarak iyi bir insandı. Nikitin eve döndüğünde arkadaşını çalışma masasına oturmuş, öğrencilerinin haritalarını düzeltirken buldu, İppolit İppolitiç'a göre coğrafyada en gerekli, en önemli şey harita çizmekti; tarihte ise kronolojinin bilinmesiydi. Geceleri sabahlara değin masa başında oturur, mavi kalemiyle öğrencilerin haritalarını düzeltir ya da kronoloji çizelgeleri hazırlardı.

Nikitin arkadaşının odasına girerek, "Bugün hava ne kadar güzel, biliyor musunuz?" dedi. "Doğrusu, şaşıyorum, nasıl oluyor da böyle bir havada eve kapanıyorsunuz?"

İppolit İppolitiç konuşkan biri değildi. Ya susardı ya da herkesin bildiği, basmakalıp şeyler söylerdi. Bu sefer de Nikitin'e şu karşılığı verdi:

"Evet, güzel bir hava. İşte mayıs geldi, yakında yaz da başlar. Yaz ise kışa benzemez. Kışın evlerde soba yakılır, yazın böyle bir şeye gerek yoktur. Yaz geceleri pencereyi açarsın, çünkü hava sıcaktır. Kışın pencerelerdeki çift çerçevenin ikisini birden kapatsan gene soğuktan donarsın..."

Nikitin arkadaşının odasında bir dakikadan fazla oturamadı. Bunalmıştı. Kalktı, esneye esneye, "Size iyi geceler dilerim," dedi. "Beni ilgilendiren duygusal şeyler anlatacaktım, ama kendinizi coğrafyaya öyle kaptırmışsınız ki, buna gerek kalmadı! Ben size aşktan söz ediyorum, siz bana bilmem ne savaşı hangi tarihte olmuştu, gibi bir soru soruyorsunuz. Tanrı cezasını versin savaşınızın da, nerede bulunduğunu sorduğunuz Çukot Yarımadası'nın da!"

"Ne kızıyorsunuz, canım!"

"Sıkıntıdan patlıyorum! Ne yapayım..."

Manyuşa'ya açılamamasından, aşkını kimseye söyleyeme-

mekten epey canı sıkılarak kendi çalışma odasına çekildi; oradaki kanepenin üzerine boylu boyunca uzandı. İçerisi hem karanlıktı hem de sessizdi. Gözlerini karanlığa dikti, Manyuşa'yla evlendikten iki-üç yıl sonra bir iş için Petersburg'a tek başına gideceği bir sahneyi düşlemeye başladı. Genç karısı onu istasyona kadar gelip uğurlayacak, ayrılırlarken durmadan ağlayacaktı. Petersburg'a vardıktan sonra ondan uzun bir mektup alacaktı. Mektubunda Manyuşa bir an önce dönmesi için yalvaracaktı. O da, "Sevgili, küçük sıçanım..." diye başlayacaktı mektubuna. Evet, kesinlikle böyle yazacaktı.

"Sevgili, küçük sıçanım, diyeceğim."

Böyle düşünürken gülümsedi. Yattığı yerde rahat edemiyordu. Ellerini başının altına soktu, sol bacağını kaldırıp kanepenin arkalığına dayadı. Eh, şimdi rahattı. Bu sırada ortalık ağarmaya başlamıştı. Avludan horozların uykulu ötüşleri işitildi. Nikitin bu sefer de genç karısından ayrıldıktan sonra Petersburg'dan nasıl döneceğini, Manyuşa'nın onu istasyonda nasıl karşılayacağını, koşarak nasıl boynuna atılacağını hayal ediyordu. Hayır, en iyisi karısına bir oyun oynayacak; yolculuktan geceleyin, kimsenin haberi olmadan dönecekti. Ona kapıyı aşçı kadın açacak, Nikitin de ayaklarının ucuna basa basa yatak odasına girecek, usulca soyunacak, küt diye yatağa atlayacaktı. O sırada Manyuşa uyanacak, öyle sevinecek, öyle sevinecekti ki!

Hava iyice ağarmıştı. Ama Nikitin ne çalışma odasını görüyordu ne de aydınlık vuran pencereleri. Gözünün önünde şimdi akşam üzeri önünden geçtikleri bira fabrikası vardı. Manyuşa fabrikanın kapısında oturmakta, ona bir şeyler anlatmaktaydı. Sonra Nikitin'in koluna girdi, birlikte parka doğru yürüdüler. Burada meşe ağaçları ile dallardaki kocaman şapkalara benzeyen karga yuvalarını gördüler. Derken, yuvalardan biri birdenbire sallanmaya başladı, içerisinden Şebaldin başını uzattı, yüksek sesle Nikitin'e, "Lessing'i niçin okumadınız? Öyle şey olur mu?" diye bağırdı.

Nikitin ürpererek gözlerini açtı. Kanepenin önünde İppolit İppolitiç dikiliyor, başını arkaya doğru yatırarak boyunbağını bağlıyordu.

"Kalkın, okul saati yaklaşıyor," dedi. "Üstünüzü çıkarmadan yatmışsınız. Böyle yatılir mı? Giysiler bu yüzden yıpranıyor işte. İnsan soyunur da yatağa girer."

İppolit İppolitiç her zaman yaptığı gibi gene, arada bir durarak, uzun uzun, herkesin bildiği şeylerden söz etti.

Nikitin'in ilk dersi orta ikilere verdiği Rusça dersiydi. Saat tam dokuzda sınıfa girdiğinde karatahtaya tebeşirle iki büyük harf yazılmıştı: M. Ş. Bu, herhalde Maşa Şelestova demekti.

Nikitin, "Alçaklar! Nereden öğrenmişler? Nasıl da her şeyi biliyorlar!" diye geçirdi içinden.

İkinci dersini lise ikinci sınıfla yapacaktı. Bu sınıfın tahtasına da M. Ş. yazılmıştı. Dersi bitirip sınıftan ayrıldığı zaman öğrenciler sanki tiyatro salonunun balkonundan bağırır gibi arkasından, "Yaşa! Var ol, Şelestova!" diye bağırdılar.

Giysileriyle yattığı için olacak, başı ağrıyor, her yanı sızlıyordu. Yakında başlayacak sınavlardan önce derslerin kesilmesini bekleyen öğrenciler de bir şey yapmıyorlar; can sıkıntısından, kendilerini derse verememekten dolayı yaramazlık için fırsat kolluyorlardı. Nikitin'in de canı sıkılıyor, öğrencilerin yaramazlıklarına fazla aldırmıyor, ikide bir pencereye yaklaşarak dışarıyı seyrediyordu. Güneşin pırıl pırıl aydınlattığı evlerin üzerinde dupduru bir gökyüzü ile kuşlar vardı; daha arkada, yeşil bahçelerin ötesinde sonsuz bir enginlik uzayıp gidiyordu. Bahçeler uzaklarda gitgide mavileşiyor, bir tren dumanını savurarak hızla yol alıyordu.

İşte, sokakta akasyaların gölgeleri altından kırbaçlarıyla oynayarak geçen, beyaz ceketli iki subay. İşte bir arabaya doluşmuş, hepsi de kır sakallı, hotozlu bir yığın Yahudi. Okul yöneticisinin torununu gezdirmeye çıkaran kadın eğitmen geliyor ilerden. Şelestovların köpeği Som iki zağarla birlikte tin tin koşarak geçiyor. Hemen ardından, elinde *Avrupa Habercisi* dergisi, külrengi sade bir giysi ile kırmızı çoraplar giymiş Varya çıkıyor köşeden. Dergi almak için kent kütüphanesine uğramış olmalı.

Derslerin bitmesine daha epey vardı. Taa saat üçte çalacaktı zil. Nikitin dersinin bitiminde eve ya da Şelestovlara değil,

özel dersi için Volf'un evine gidecekti. Volf, Protestanlığı kabul etmiş zengin bir Yahudi'ydi. Çocuklarını okula yollamıyor, okulun öğretmenlerini eve çağırarak ders başına beş ruble ödüyordu.

"Can sıkıntısı, can sıkıntısı, can sıkıntısı!"

Sonunda saat üçü bulunca Nikitin doğruca Volf'un evine yollandı. Orada bitmeyecekmiş gibi gözüken uzun bir zaman geçirdi. Saat beşte serbest kalmıştı, ama yedide gene liseye dönmesi gerekiyordu. Çünkü öğretmenler toplantısında lise bir ve üçüncü sınıfların sözlü sınav günlerini saptayacaklardı.

Akşam geç vakit Şelestovlara gitmek üzere okuldan çıktı. Heyecandan yüreği küt küt atıyor, yüzü cayır cayır yanıyordu. Bir hafta, hatta bir aydır, Maşa'ya aşkını ilan ederken söyleyeceği sözlerin başlangıcını, bitimini tastamam aklında tutuyordu. Ama şimdi belleğinde önceden hazırladığı tek sözcük yoktu, kafasının içi karmakarışıktı. Yalnız bildiği bir şey vardı, o da kıza kesinlikle açılacağıydı. Daha fazla beklemeye dayanamazdı.

"Onu gezmek için bahçeye çağırırım, biraz dolaştıktan sonra kendisini delicesine sevdiğimi söylerim..." diye geçirdi içinden.

Sofada kimse yoktu. Salona girdi, oradan oturma odasına geçti. Oralarda da kimsecikler yoktu. Yalnız üst kattan Varya'nın biriyle tartıştığı işitiliyor, kızların alt kattaki eski çocuk odasından ise gündelikçi terzi kadının makas şakırtıları geliyordu.

Aşağı katta "küçük oda", "geçiş odası", "karanlık oda" gibi üç ad birden taşıyan bir oda daha vardı. Burada ilaçların, barut kutularının, av malzemelerinin bulunduğu kocaman bir dolap dururdu. Üst katın merdivenleri bu odadan başlar, yukarıya çıkarken basamaklarda uyuklayan kedilere rastlardınız. Küçük odadaki iki kapıdan biri konuk odasına, öteki ise kızların eski çocuk odasına açılırdı. Üst kata çıkmak üzere Nikitin buraya girdiği sırada çocuk odasının kapısı açılıp ardından öyle hızlı kapandı ki, dolap ile merdiven zangır zangır titredi. Çocuk odasından koşa koşa çıkan Manyuşa, Nikitin'i fark etmediği için hızla merdivene atıldı. Sırtında koyu bir entari, elinde mavi bir kumaş parçası vardı.

"Durun!" diye bağırdı Nikitin kızın arkasından. "Günaydın, Godfruva! Beni biraz bekler misiniz?"

Heyecandan soluğu kesilen Nikitin birdenbire ne söyleyeceğini unuttu... Bir eliyle kızın elini, ötekiyle kumaş parçasını tutuyordu. Genç kız ise biraz ürkmüş, biraz şaşırmış gözüküyor; irileşmiş gözlerle ona bakıyordu.

Nikitin kızın kaçmasından korkarak, "Lütfen," dedi. "Size bir şey söylemem gerek... Ama burada olmaz. Olmuyor, yapamıyorum. Anlıyor musunuz, Godfruva? Elimde değil... Ah, ne kadar kötü!"

Mavi kumaş yere düştü, Nikitin, Manyuşa'nın öbür elini de tuttu. Genç kızın beti benzi uçtu, dudakları titredi, Nikitin'den uzaklaşmak için geri geri birkaç adım atınca kendini dolap ile duvar arasındaki köşede sıkışmış buldu.

"Şerefim üzerine söz veriyorum, inanın bana," diye fısıldadı Nikitin. "Manyuşa, şeref sözü..."

Kız başını geriye attı, Nikitin ise eğilip kızı dudaklarından öptü. Öpmenin uzun sürmesi için kızın yanaklarını parmaklarıyla kavramıştı. Sonra nasıl olduysa bu sefer kendisi dolapla duvar arasına sıkıştı. Kız boynuna sarılmış, başını delikanlının çenesine dayamıştı.

Sonra ikisi birden bahçeye koştular.

Şelestovların bahçesi büyüktü, dört hektar kadar... İçinde yirmi-yirmi beş yaşlı akçaağaçla ıhlamur, bir de köknar vardı... Kalanlar da çeşitli meyve ağaçları: kiraz, elma, armut, yaban kestanesi, iğde... Ayrıca pek çok çiçek...

İki genç konuşmadan, gülüşe oynaşa bahçe yollarında bir süre koştular. Arada bir birbirlerine sorular yöneltiyorlar, ama bu sorular yanıtsız kalıyordu. Bahçenin üzerinde yarımay ışıldıyor, ayın belli belirsiz aydınlattığı tarhlarda karanlığa gömülmüş otlar, uykulu laleler, süsenler göze çarpıyordu. Sanki aşk sözlerini kendileri de bekliyormuş gibi suskundu hepsi de.

Nikitin'le Manyuşa eve döndüklerinde subaylar ile genç hanımlar çoktan mazurkaya başlamışlardı. Polyanski'nin önderliğinde gene *grand rond* yapıldı, dans bitince talih oyununa baş-

landı. Yemekten önce salondan yemek odasına geçerlerken Nikitin ile Manyuşa baş başa kaldılar. Kız ona sokularak, "Babamla, Varya'yla sen konuş, ben utanırım," dedi.

Nikitin yemeğin bitiminde kızın babasına konuyu açtı... Şelestov onu dinledikten sonra biraz düşündü.

"Bana da, kızıma da onur verdiğiniz için size minnettarım," dedi. "Ama izninizle dostça konuşacağım sizinle. Baba oğul gibi değil, iki centilmen gibi konuşalım. Söyleyin bana, lütfen, niçin bu kadar erken evlenmek istiyorsunuz? Yalnız köylüler böyle erken evlenirler. Sizinki neden? Bu genç yaşta kendinizi zincire vurmak nereden aklınıza esti?"

Nikitin gücenerek, "Ben hiç de sandığınız gibi genç değilim, yirmi yedi yaşındayım," karşılığını verdi.

Öteki odadan Varya'nın ansızın, "Baba, baytar geldi!" diye bağırması üzerine konuşma yarıda kesildi.

Nikitin eve dönerken Varya, Manyuşa, Polyanski de onunla birlikte çıktılar. Bahçe kapısına vardıkları sırada Varya dedi ki, "Şu sizin gizemli metropolitiniz niye hiç gözükmüyor? Bir gün sizinle birlikte gelip de yüzünü gösterse ya!"

Nikitin, Varya'nın "gizemli metropolit" diye adlandırdığı İppolit İppolitiç'ın odasına girdiği zaman beriki yatağına oturmuş, bacaklarından pantolonunu sıyırıyordu. Nikitin soluk soluğa, yalvarırcasına, "Durun, yatmayın, kuzum! Hemen yatmayın!" dedi.

Arkadaşı çabuk çabuk pantolonunu giydi, tasayla, "Ne var? Bir şey mi oldu?" diye sordu.

"Ben evleniyorum!"

Böyle diyerek arkadaşının yanına oturdu. Büyük bir şaşkınlık içindeydi, ama kendine mi şaşıyordu, yoksa arkadaşına mı?

"Düşünebiliyor musunuz! Evleniyorum... Hem de Maşa Şelestova'yla... Bugün kızı babasından istedim."

"Ne güzel! Hoş bir kız üstelik. Yalnız çok genç."

Nikitin içini çekti.

"Evet, genç."

Sonra omuzlarını kaygıyla kaldırdı.

"Pek genç!"

"Lisede öğrencimdi. Tanırım onu. Coğrafyadan şöyle böyleyse de tarihten durumu kötüydü. Sınıfta çok dikkatsizdi."

Nikitin birdenbire arkadaşına acıdı. Ona sevecen, avutucu birkaç söz söylemek isteğiyle, "Kuzum, siz niçin evlenmiyorsunuz?" dedi. "Diyelim, niçin Varya'yı almıyorsunuz? Mükemmel bir kız. Gerçi sürekli tartışmayı seviyor ama altın gibi yüreği var. Evlerinden ayrılırken sizi sordu. Onunla evlenseniz ya! Ne dersiniz, kuzum?"

Nikitin iyi biliyordu ki, Varya bu burnunun ucu kalkık adamla evlenmeye yanaşmazdı. Gene de arkadaşını Varya'yla evlenmesi için razı etmeye çalışıyordu. Boşuna bir çaba değil miydi?

İppolit İppolitiç bir süre düşündükten sonra şu karşılığı verdi:

"Evlilik ciddi bir adımdır. Böyle ansızın olmaz, her şeyi enine boyuna düşünmeli, iyi ölçüp biçmeli. Sağduyu her zaman gereklidir insana, özellikle de bekârlığa son verip yeni bir yaşama adım atarken..."

Ondan sonra da herkesin çoktandır bildiği şeyleri sıraladı. Onu dinlemekten bıkan Nikitin arkadaşının yanından ayrılarak odasına döndü. Çarçubuk soyunup yatağına attı kendini. Bir an önce mutluluğunu, Manyuşa'yı, geleceğini hayal etmeye dalmalıydı. Bu düşünceyle gülümserken birden hatırına Lessing geldi.

"Okumak gerekir, okumak... Aman canım, Lessing'i okuyup da ne yapacaksın? Canı cehenneme!" diye geçirdi içinden.

Mutluluğunu düşünmekten yorulduğu sırada uykuya daldı, sabaha değin yüzünden gülümseme eksilmedi.

Düşünde ahşap döşeli ahır çıkışında atların hızlı nal seslerini duydu. İlkin yağız Kont Nulin, sonra kır donlu Velikan, ardından kardeşi Mayka'nın çıktığını gördü...

II

"Kilise tıklım tıklım doluydu, çok gürültü patırtı vardı, hatta bir ara birinin bağırdığı işitildi. Manyuşa'yla nikâhımızı kıyan başpapaz gözlüğünün üzerinden sert sert bakarak, 'Kilisede ko-

nuşmayın, gürültü etmeyin, sessizce dinleyin!' dedi. 'Tanrı'dan korkmaz mısınız? Dua edin!'

"Benim sağdıçlarımın ikisi de arkadaşımdı. Manyuşa'nınkiler ise Önyüzbaşı Polyanski ile Teğmen Gernet. Doğrusunu söylemek gerekirse, kilise korosu ilahileri çok güzel okudu. Mumların çıtırtısı, kilisenin şıkır şıkır aydınlığı, gelenlerin şık giyimleri, subaylar, herkesin yüzündeki sevinçli, kıvanç dolu gülümseme, Manyuşa'nın uçmaya hazır, coşkulu görünüşü, kısacası, bütün çevremizdekiler ve nikâh dualarının sözleri bana gözlerimden yaş getirtecek denli dokunuyor, yüreğimi yüce duygularla dolduruyordu. Şöyle düşünmekten kendimi alamıyordum: Son günlerde şansım nasıl da çiçek gibi açılıverdi! Yaşamım güzel, şiirli bir yola girdi. Daha iki yıl önce üniversitede öğrenciydim. Neglinnaya Sokağı'ndaki basit bir pansiyon odasında kalıyor; kendime beş parasız, dayanaksız, geleceği olmayan bir insan gözüyle bakıyordum. Şimdi ise iyi bir taşra kentinde lise öğretmeniyim. Geleceğim sağlam, seviliyorum, herkes bana güler yüz gösteriyor. Şuradaki bütün bu kalabalık benim için toplanmış durumda. Bu ışıklar benim için yanıyor, zangoç gür sesiyle benim için dua okuyor, koro ilahileri güzel söylemek için çırpınıyor. Biraz sonra benim karım olacak, yanımdaki genç, güzel varlık öylesine mutlu, öylesine sevinçli, yüzü öylesine ışıl ışıl!

"Manyuşa'yla ilk buluşmalarımızı, kent dışı gezintilerimizi, onu sevdiğimi açıkladığım anı, yaz mevsiminin bizim için güzel geçtiğine inandığım sıcacık günleri hiç unutmuyorum. Bir zamanlar Neglinnaya Sokağı'nda ancak öykülerde, romanlarda okuyabileceğim mutluluğu şimdi gerçekten yaşıyor, sanki somut bir biçimde elimde tutuyorum.

"Nikâhtan sonra herkes karman çorman çevremizi sararak evlenmemizden dolayı duydukları kıvancı dile getirdiler, bizi kutlayıp mutluluk dilediler. Yetmişine merdiven dayamış yaşlı bir tuğgeneral, yalnız Manyuşa'yı kutladıktan sonra gıcırtı gibi çıkan kart sesiyle, 'Dilerim, kızım, evlendikten sonra da gonca gül gibi kalasınız,' dedi.

"Bu sözleri öyle yüksek sesle söylemişti ki, bütün kilise işitti.

Subaylar, lisenin yöneticisi anlayışla gülümsediler. Ben de yüzümde tatlı, ama zorlama bir gülümsemenin belirdiğini hissettim. Her zaman basmakalıp şeyleri söylemekten zevk alan İppolit İppolitiç elimi kuvvetle sıkarak dedi ki:

"'Şimdiye dek evli değildiniz, yalnız yaşıyordunuz. Şimdi ise evlisiniz, ikiniz birlikte yaşayacaksınız.'

"Kiliseden çıkınca doğruca, bana çeyiz olarak verilen, iki katlı, sıvasız evimize gittik. Bu ev dışında Manyuşa'nın ailesinden gelen yirmi bin rublelik drahoma ile Melitonovsk köyünde bir bekçinin korumasına bırakılan, bakımsız kaldığı için gitgide yabanlaşmış bir sürü tavukla ördeğin doldurduğu bir çiftliğimiz vardı. Kiliseden döner dönmez yorgun argın gerinerek yeni çalışma odamdaki kanepeye uzandım, hemen bir sigara yaktım. Yaşamım süresince tatmadığım bir gevşeme, bir rahatlama duyuyordum. Bizim peşimizden eve doluşan konuklar 'Yaşa! Var ol!' çığlıklarıyla bağrışıyor, evin girişinde kötü bir çalgı grubu anlamsız, çılgın bir müzik çalıyordu. O sırada Manya'nın ablası Varya elinde bir kadehle, koşarak içeri daldı. Yüzünün garip, gergin bir görünüşü vardı; ağzı suyla doluymuşçasına suskun duruyordu. Sanki daha uzaklara koşmak istiyormuş da onu durdurmuşlar gibi birdenbire gülmeye, sonra da hıçkırarak ağlamaya başladı; elindeki kadeh küt diye yere düştü. Hemen koluna girip onu dışarı çıkardık. Sütninenin en dipteki odasına götürüp yatağa yatırdığımızda biraz kendine gelerek, 'Hiç kimse anlamıyor, hiç kimse! Tanrım, beni hiç kimse anlamıyor!' diye mırıldanıyordu.

"Oysa herkes çok iyi anlıyordu ki, kardeşi Manya'dan dört yaş büyüktü ve hâlâ baba evinde koca beklemekteydi. Evet, ağlaması kıskançlıktan filan değildi; gençliğinin solmakta olduğunu, hatta solduğunu acı acı düşünmesinden ileri geliyordu. Kadril oynanırken bir de baktık, ağlamaktan kızaran yüzünü bol bol pudralamış olarak salona döndü. Önyüzbaşı Polyanski ona bir tabak dondurma uzatıyor, o da kaşık kaşık yiyordu.

"Sabahın altısı. Şu yüreğimden dolup taşan çok yönlü mutluluğumu anlatmak için günce defterimi elime almış, beş-altı sayfasını doldurduktan sonra yarın Manya'ya okumayı umu-

yordum. Ama, tuhaf değil mi, kafamın içi karmakarışık. Kendimi düşteymiş gibi hissediyorum. Varya'nın dün akşamki durumu gözümün önünden gitmiyor, içimden, 'Zavallı Varya!' diye yazmaktan başka bir şey gelmiyor. İşte ağaçlarda bir hışırdama başladı, sanırım yakında yağmur yağacak. Kargalar durmadan bağrışıyor. Yanımda mışıl mışıl uyuyan Manyuşa'nın yüzü öyle hüzünlü, öyle üzgün görünüyor ki!"

Nikitin güncesine uzun süre elini sürmedi... Ağustosun ilk günlerinde önce bütünleme, ardından öğrenci seçme sınavları başladı, Uspenyev Yortusu'ndan sonra ise okullar açıldı.

Hemen hemen her gün saat dokuzda okula gidiyor, saat on oldu mu, Manya'yı, yeni evini özleyerek saatini çıkarıp çıkarıp bakmaya başlıyordu. Küçük sınıflarda öğrencilerden birinin eline bir okuma parçası tutuşturup ötekilerin yazmasını istiyor, bu sırada kendisi pencerenin önüne oturup gözlerini kapayarak düşlere dalıyordu. Bu sırada geçmişini mi anımsıyordu, yoksa gelecek günleri mi düşünüyordu, orası belli değildi. Aslında hepsi aynı kapıya çıkardı, çünkü öylesine mutluydu ki, yaşadıkları tıpkı bir masala benziyordu. Üst sınıflarda öğrencilerden birine yüksek sesle Gogol'den, Puşkin'in düzyazılarından parçalar okutuyor, bütün sınıf bunları dinlerken onun gözlerine uyku çöküyordu. Bu sırada tanıdığı insanlar, ağaçlar, tarlalar, binek atları canlanıyordu gözlerinin önünde. Sanki okunan parçalara bayılıyormuşçasına göğüs geçirerek, "Çok güzel! Çok güzel!" diye mırıldanıyordu.

Büyük paydosta Manya'nın kar gibi beyaz peçetelere sarıp gönderdiği kahvaltısını, tadını çıkarmak için ağırdan alarak, dura dura yiyor; kahvaltısını çoklukla bir çörekle geçiştiren İppolit İppolitiç ise ona imrenerek, saygılı bir sesle, "İnsanlar yemek yemeden yaşayamazlar," gibisinden herkesçe bilinen laflar söylüyordu.

Okuldan çıkışta gene özel dersleri vardı. Saat altıya doğru sanki evden yıllardır uzak kalmışçasına içini kaygıyla karışık bir sevinç kaplardı. Eve dönüşte soluk soluğa merdiveni çıkar, Manyuşa'ya sarılıp öperken onu sevdiğini, çok özlediğini yemin üstüne yemin ederek söyler; korku içinde sağlık durumu-

nu, yüzünün niçin soluk göründüğünü sorardı. Sonra birlikte yemeklerini yerlerdi. Yemeğin bitiminde Nikitin çalışma odasındaki kanepeye uzanır, bir sigara tüttürürdü; bu sırada yanına oturan Manya alçak sesle bir şeyler anlatırdı.

Onun için en mutlu günler, sabahtan akşama değin evde kaldığı pazarlar ile bayramlar olmuştu. Böyle günlerde kendini, şiirlerde betimlenen köy yaşamının sade güzelliğine kaptırırdı. Eli her işe yatkın Manya aklını kullanarak ev işlerini çabucak düzene sokarken onu zevkle seyreder, kendisinin de işe yarayan bir adam olduğunu göstermek amacıyla ıvır zıvır şeylerle uğraşır, örneğin arabalıktan çıkardığı faytonu gözden geçirirdi. Manyuşa evdeki üç ineğin sütünden yararlanmak için küçük bir aile işletmesi kurmuştu. Mahzendeki kapkacak tereyağı yapmakta kullanacağı sütle, kaymakla doluydu. Kimi zaman karısına takılmak için ondan bir bardak süt isterdi. Bu, alışılmamış bir şey olduğu için Manyuşa şaşırır, ama Nikitin gülerek karısını kucaklardı.

"Şaka ettim tatlım, şaka ettim," derdi.

Bazen de Manya dolapta nasılsa unutulmuş, taş gibi sert bir sucuk ya da peynir parçası bulduğu zaman ciddi ciddi, "Mutfaktakiler yesin," dediğinde Nikitin onun eli sıkılığıyla alay eder, sert peynir parçasının ancak fare kapanında işe yarayacağını söylerdi. Bunun üzerine Manya erkeklerin böyle şeylerden anlamadığını, mutfaktakilere günde üç kez kırkar okka yiyecek göndersen gene gözlerinin doymayacağını anlatmaya çalışırdı. Nikitin karısının düşüncesine katılır, onu hayranlıkla kucaklardı. Manya'nın söylediklerinden doğru olanlar onda büyük bir şaşkınlık uyandırır, kendi görüşüne uymayan sözlerini ise safça, ama duygulandırıcı bulurdu.

Bazen Nikitin'in filozofluğu tutar, soyut bir konu üzerinde heyecanla konuşmaya başlardı. Böyle zamanlarda Manyuşa gözlerini kocasının yüzünden ayırmaksızın onu merakla dinlerdi. Nikitin karısının parmaklarıyla oynarken ya da saç örgülerini çözüp yeniden örerken, "Senin yanında öyle mutluyum ki, anlatamam, ışığım!" derdi. "Ama bu mutluluk kendiliğinden gökten düşmüş, rastlantısal bir mutluluk değildir, in-

sanoğlunun kendi mutluluğunun yaratıcısı olduğuna inanıyorum; bu konuda ne elde ettiyse kendi çabalarının doğal, kaçınılmaz bir sonucudur. Övünmeden söyleyebilirim ki, mutluluğumu ben de kendi ellerimle kurdum. Bizim mutluluğumuz anamın ak sütü gibi hakkımdır. Geçmişimi biliyorsun. Bir öksüzün yoksulluk, sıkıntı içinde geçen çocukluğu, mutsuz bir gençlik... Büyük bir savaş verdim, zorlu aşamalardan geçip mutluluğa giden yolu kendi çabalarımla açtım."

Ekim ayında okul büyük bir kayba uğradı. İppolit İppolitiç yılancığa yakalanarak öldü. Ölümünden birkaç gün önce kendini yitirerek sayıklamaya başlamıştı. Sayıkladığı sırada bile herkesin bildiği, basmakalıp sözler sıralıyordu:

"Volga, Hazar Denizi'ne akar. Atlar saman yer, yulafla beslenir..."

Onu gömdükleri gün okul tatil edildi. Tabutu ile kapağını öğrencileri ile meslektaşları taşıdılar. Okul korosu gömütüne değin yol boyunca ilahiler söyledi. Cenaze alayına üç papaz, iki zangoç, bütün erkek liseşi, tören kaftanı giymiş katedral koruculari katıldılar. Sokaktan gelip geçenler bu görkemli töreni görünce istavroz çıkararak, "Böyle ölüm herkesin başına," diyorlardı.

Gömütlükten eve üzgün dönen Nikitin, çekmecenin gözünden güncesini çıkararak şunları yazdı:

"Az önce İppolit İppolitiç Rıjitski'yi toprağa verdik. Tanrı rahmet eylesin, alçakgönüllü emekçi! Manya, Varya, törene katılan bütün kadınlar içten gözyaşları döktüler. Bu, kimsenin ilgisini çekmeyen, içine kapanık adamı hiçbir kadının sevmediğini bildiklerinden böyle hüngür hüngür ağladıklarını sanıyorum. Arkadaşımın gömütünün başında son birkaç söz söylemek istedim. Ama rahmetliyi sevmeyen okul yöneticisinin bundan hoşlanmayabileceğini haber verdiler. Evlendiğim günden beri içimin sızladığı ilk gündür bu..."

Bu olaydan sonra ders yılı boyunca okulda dikkate değer bir şey olmadı.

Gevşek bir kış gelip geçmiş sayılırdı, havalar pek soğuk değildi. Kar bile sulusepken yağıyordu. Örneğin İsa'nın vaftizi

yortusunda bütün gece rüzgâr güz mevsimindeki gibi pencerelerde inledi, damlarda biriken karlar sabaha dek eriyerek şıp şıp damladı durdu. Suya haç atılacağı ertesi gün ise polis kimseyi ırmağa yaklaştırmadı. Çünkü buzlar gevşeyip incelmişti, buzda delik açıp suya girmek isteyenler akıntıya kapılabilirdi. Havaların böyle kötü[1] gitmesine karşın Nikitin yaz mevsiminde olduğu kadar mutluydu. Hatta mutluluğuna yeni bir şey eklenmiş, vint oynamayı öğrenmişti. Yalnız bir şey onu sinirlendiriyor, kızdırıyor, yüzde yüz mutlu olmasını engelliyordu. O da kayınbabasından çeyiz olarak gelen kediler ile köpeklerdi. Odalar özellikle sabahları hayvanat bahçesi gibi kokardı, bu kokuyu gidermek olanaksızdı. Kedilerle köpeklerin sık sık kavga etmesi ise işin cabası. Huysuz Muska'ya günde on kez yemek verildiği halde Nikitin'i gene adam yerine koymuyor, onu her görüşünde "Hırr! Hav hav!" diyerek dişlerini gösteriyordu.

Büyük perhiz yortusunda Nikitin bir gece iskambil oynadığı kulüpten geç vakit eve dönüyordu. Havada yağmur vardı; her yer karanlık ve çamurluydu. Nikitin içinde bir hoşnutsuzluk duyuyor, bunun neden ileri geldiğini kestiremiyordu. Vint oyununda on iki ruble ütüldüğü için miydi acaba? Yoksa oyun arkadaşlarından biri hesaplar görülürken, "Denizde kum, onda para!" diye aldığı çeyizi kastederek ona laf dokundurduğu için miydi? Aslında on iki rubleye acımış değildi, arkadaşının sözünde de küçük düşürücü bir şey göremedi. Gene de içinde bir sıkıntı vardı, canı eve bile dönmek istemiyordu. Fener direğinin yanında durarak, "Öf, ne can sıkıcı bir durum!" diye mırıldandı.

Birdenbire on iki rubleye acımadığını, zaten bu paranın havadan geldiğini düşündü. Bir kol emekçisi, kazandığı her kuruşun değerini bilir, oyunda ütüldüğü ya da kâra geçtiği zaman buna ilgisiz kalamazdı. Öyle anlaşılıyordu ki, sağlıklı bir adam için ilaç nasıl lüksse, mutluluk da onun için böyle bir lükstü. Mutluluk ona bedavadan, karşılığını ödemeden verilmişti. Kendisi de insanların ezici çoğunluğu gibi ekmek pa-

1 Ruslar için iyi bir kış, bol karın yağdığı, havaların dondurucu soğuk geçtiği kış mevsimidir – ç.n.

rası derdi taşısa, yaşamını kazanmak için eşek gibi çalışıp didinmek zorunda kalsa, çalışmaktan göğsü, sırtı ağrısa işte o zaman akşam yemeği, sıcak, rahat bir yuva ile aile mutluluğu onun için bir gereksinme olur; bunları çabasının karşılığı, yaşamının hak edilmiş bir ödülü olarak görürdü. Oysa şimdi bunların hiçbirinin değeri yoktu, ne işe yaradıklarını bilmiyordu. Kafasından geçen bu düşüncelerin başlı başına kötüye işaret olduğunu anlayarak bir kez daha, "Öf, can sıkıcı bir durum!" diye pufladı.

Eve döndüğünde Manyuşka çoktan yatmıştı. Düzgün soluk alışlarla mışıl mışıl uyuyor, belli ki, düşünde gülümsüyordu. Yorganın üstünde ise beyaz bir kedi dertop olmuş, keyfinden mırlayıp duruyordu. Nikitin mumu yaktı. Bir sigara tüttürdüğü sırada Manya gözlerini açtı. Kana kana su içtikten sonra gülerek, "Fazla reçel yedim de onun için," diye açıklamada bulundu.

Biraz durduktan sonra da, "Bizimkilere uğradın mı?" diye sordu.

"Hayır, uğramadım. Bir şey mi var?"

Nikitin, Varya'nın kendisiyle evleneceğini umduğu Önyüzbaşı Polyanski'nin batı illerinden birine atandığını, hatta tanıdığı insanlara veda ziyaretlerine bile başladığını biliyordu. Bu yüzden kaynatasının evinde hava pek keyifsizdi.

Manya yatakta doğrularak, "Akşamleyin Varya geldi," dedi. "Bir şey söylemedi ama ne kadar üzüldüğü yüzünden okunuyordu. Şu Polyanski'den tiksiniyorum. Şişman, etleri sarkık, yürürken, dans ederken yanakları tiril tiril titreyen bir adam. Ondan kesinlikle hoşlanmıyorum, gene de onu namuslu, aklı başında bir insan sanırdım."

"Ben onu öyle görüyorum."

"Öyleyse Varya'ya karşı neden bu denli kötü davrandı?"

Nikitin sırtını dikleştirerek gerinen kediye sinirlendi.

"Neden kötü davransın?" diye sesini yükseltti. "Bildiğime göre ablana evlenme önerisinde bulunmuş ya da böyle bir söz vermiş değil."

"Eve bu denli sık gelmesinin başka bir anlamı olamaz. Ma-

dem evlenmeye niyetin yoktu, öyleyse her akşam, her akşam gelmenin ne gereği vardı?"

Nikitin mumu söndürüp yattı. Aslında canı yatmak istemediği gibi uykusu da yoktu. Kafasının içi kazan gibiydi; boş ambar genişliğindeki bu kafada birtakım yeni, garip düşünceler ucu bucağı görünmez gölgeler gibi cirit atıyordu. Öyle sanıyordu ki, gerek kendisinin, gerekse şu sevimsiz kedinin tatlı tatlı yaşayıp gittiği küçük dünyalarından, yumuşak mum ışığının gülümseyerek aydınlattığı sessiz aile mutluluğundan başka bir dünya daha vardı. Bu değişik dünyaya ulaşmak için müthiş bir istek duydu. Oraya gidip bir fabrikada ya da büyük bir işlikte çalışmak, kürsüye çıkıp konuşmak, yazı yazmak, kitap çıkarmak, topluma sesini duyurmak, yorulmak, acı çekmek istiyordu. Öyle bir şey yapsındı ki, tüm benliğini sarıp ona kendini unuttursun, her gün, her gün yinelenerek kabak tadı vermeye başlayan mutluluğuna aldırmayan, özel yaşamını fazla önemsemeyen biri olsun. O sırada sinekkaydı tıraşlı Şebaldin ansızın gözlerinin önünde canlandı, ona dehşetle bakarak, "Daha Lessing'i bile okumadınız demek! Ne kadar geri kalmışsınız! İnsan bu kadar kendini bırakır mı?" diyordu.

Manya bir daha kalkmış, mumu yaktıktan sonra yeniden su içiyordu. Nikitin karısının beyaz gerdanına, dolgun omuzlarına, diri memelerine baktı; kilisedeki yaşlı tuğgeneralin sözleri hatırına geldi.

"Dilerim, hep gonca gül gibi kalasın," diye mırıldanarak güldü.

Huysuz Muska yatağın altından uykulu uykulu havlayarak ona karşılık verdi: "Hırrr! Hav hav hav!"

Bunun üzerine Nikitin yüreğine saplanan derin bir kinle karısına yaralayıcı bir söz söylemek, hatta elini kaldırıp ona vurmak için büyük bir istek duyduysa da kendini tutarak dedi ki: "Yani ben de sık sık size geldiğim için seninle evlenmek zorundaydım, öyle mi?"

Yüreği küt küt atıyordu.

"Öyle. Ne sandıydın ya?"

"Aman ne güzel!"

Bir dakika sonra bir daha, "Aman ne güzel!" diye söylendi.

Ağzından gereksiz bir söz kaçırmamak, yürek çarpıntısını bastırmak için kalkıp çalışma odasına gitti; önce divana yastıksız uzandı, ardından halının üzerine, yere yattı.

Duygularını yatıştırmak için, "Sen de amma saçmaladın! Bir eğitimcisin, soylu bir görev yapıyorsun. Bu durumda başka bir dünyaya ne gereksinimin var? Saçma sapan hayallerle uğraşıyorsun, azizim!" dedi kendi kendine.

Bunun hemen ardından kesinlikle eğitimci filan olmadığını düşündü. Yunanca dersi veren kişiliksiz Çek öğretmenden farksız, sıradan bir memurdu, o kadar. Ne öğretmenliğe yeteneği vardı, ne eğitimden anlıyordu, ne mesleğine ilgi duyuyordu ne de öğrencileriyle yakın ilişki kurmayı becerebiliyordu. Öğrettiği şeylerin derindeki anlamını bilmediği gibi, belki de asıl öğretilmesi gerekenleri bırakıp başka konulara saplanıyordu. Rahmetli İppolit İppolitiç düpedüz kalın kafalının biriydi. Bütün meslektaşları gibi öğrencileri de adamcağızın nasıl bir kişiliği olduğunu, ondan ne beklenebileceğini pekiyi bilirlerdi. Kendisi ise Çek asıllı öğretmen gibi budalalığını gizlemekte çok becerikliydi, Tanrı'ya şükür, işler tıkır tıkır yolunda yürüyormuş gibi tavırlar takınıyordu.

Bu düşünceler Nikitin'i ürküttü. Kafasından geçenleri yadsıyıp aptalca şeyler düşündüğüne kendini inandırmaya çalışıyor, bunların sinirlerinin bozuk olmasından ileri geldiğini kendi kendine söylüyordu. Ertesi sabah uyandığında aklına takılan bu saçma sapan düşüncelere gülüp geçecekti.

Gerçekten de ertesi sabah sinirlerinin yıpranmışlığıyla alay edip, "Kadın gibi zayıf bir adamsın, vallahi!" dedi. Ancak şurası kesindi ki, huzuru bir daha düzelmemek üzere kaçmıştı. O günden sonra bu iki katlı, sıvasız evde mutluluk denen şey kalmamıştı artık. Hayallerin, serapların uçup gittiği, sinir törpüleyici, bilinçli bir yaşamın başladığı açıkça ortadaydı. Ne dinginliğe yer vardı bu yeni yaşamda ne de kişisel mutluluğa!

Ertesi gün pazardı. Nikitin okul kilisesine gitti, orada okul yöneticisiyle, meslektaşlarıyla karşılaştı. Onlarla birlikte kaldığı sürece ona öyle geldi ki, hepsinin de istedikleri tek şey, bilgi-

sizliklerini, yaşama karşı duydukları hoşnutsuzluğu gizlemekti. Kendisi de kaygılarını belli etmemek için tatlı tatlı gülümsüyor, havadan sudan konuşuyordu. Sonra istasyona gitti. Posta treninin gara girip yeniden yola çıkışını seyretti. Tek başına kaldığı, kimseyle konuşmak durumunda olmadığı zamanlar büyük bir rahatlık duyuyordu.

Evde, onlara yemeğe gelen kaynatası ve Varya'yla karşılaştı. Varya'nın gözleri ağlamaktan kızarmıştı, durmadan başağrısından yakınıyordu. Şelestov ise ara vermeksizin atıştırıyor, günümüz gençlerinin güvenilmez, kibarlıktan uzak insanlar olduklarından dem vuruyordu. Polyanski'yi kastederek, "Onun yaptığı düpedüz görgüsüzlük!" diyordu. "Böylece söyleyeceğim kendisine. 'Sizin bu davranışınız bayağılıktır, azizim!' diyeceğim."

Nikitin tatlı tatlı gülümsüyor, Manya'ya babası ile ablasını ağırlamakta yardım ediyordu. Ama yemekten sonra çıkıp odasına kapandı.

Mart güneşi pırıl pırıl ışıldıyor, pencereden masaya tatlı bir sıcaklık vuruyordu. Henüz martın yirmisi olduğu halde karlar eridiği için kızaklar yerlerini arabalara bırakmıştı. Bahçede sığırcıklar ötüşüyordu. Nikitin'e öyle geldi ki, az sonra Manyuşa içeri girecek, bir kolunu boynuna doladıktan sonra, "İstersen binek atlarını, istersen arabayı hazırlatayım," diyecek, evdeki konukları uğurladıkları sırada yolda üşümemek için ona ne giyeceğini soracaktı.

Dışarıda tam bir bahar havası vardı. Hem de geçen yılki gibi olağanüstü, aynı sevinçleri tattıracak bir bahar! Oysa Nikitin izin alıp Moskova'ya gitmek, öğrencilik günlerinin Neglinnaya Sokağı'ndaki yoksul pansiyonunda bir süre kalmak istiyordu. Bitişik odadakiler kahve içip Yüzbaşı Polyanski'den söz ediyorlardı.

Nikitin yan odada neler konuşulduğuna aldırış etmedi, güncesini açarak yazmaya koyuldu:

"Ben neredeyim, yüce Tanrım! Çevremi yalnız bayağı insanlar, alçaklar sarmış. Hepsi de can sıkıcı adamlar, değersiz yaratıklar. Çömlek dolusu kaymaklar, süt bakraçları, hamambö-

cekleri, sersem sersem kadınlar da cabası! Basitlikten daha korkunç bir şey yoktur insanı inciten, hüzün veren. Kaçmalı buradan, bugünden tezi yok, kaçmalı! Yoksa dayanamayıp kısa zamanda çıldıracağım!"

Bunalım

(Припадок)

I

Bir akşam tıp öğrencisi Mayer ile Moskova Güzel Sanatlar Akademisi öğrencilerinden Rıbnikov, arkadaşları hukuk öğrencisi Vasilyev'e uğradılar; ona hep birlikte S. mahallesine gitmeyi önerdiler. Vasilyev ilkin epey direndi, ama sonunda giyinip çıktı.

Vasilyev düşmüş kadınları yalnız kitaplardan, işittiği olaylardan bilirdi; onların oturduğu evlere bir kez bile adımını atmamıştı. Bu kadınların ortam, kötü eğitim, yoksulluk gibi birtakım olumsuz koşullar nedeniyle namuslarını sattıklarını bilirdi. Böyleleri saf sevgi nedir tatmamışlardı, kendi çocukları, yurttaşlık hakları yoktu; anneleri, kızkardeşleri onlara ölmüş gibi gözyaşı döker, bilim böylelerine "kötü kadın" gözüyle bakar, erkekler onlarla "sen" diyerek konuşurlardı. Gene de onlar Tanrı'nın sevgili kulları sayarlardı kendilerini; hepsi günahlarını bilir, bir gün kurtuluşa ermeyi umarlardı, insanları kurtuluşa ulaştıran yollardan onlar da büyük ölçüde yararlanırlardı. Gerçi toplum bu insanların geçmişini bağışlamaz, ama ulu Tanrı'nın katında Mısırlı Azize Meryem öteki azizelerden daha aşağı sayılmaz. Vasilyev düşmüş bir kadını sokak giysilerin-

den, tavırlarından tanıyınca ya da mizah gazetelerinde resmini görünce her seferinde eskiden bir yerde okuduğu bir öyküyü anımsardı: Temiz, özverili bir genç, düşkün bir kadına gönül vermiş, ona evlenme önerisinde bulunmuş, kadın ise kendini böyle bir mutluluğa layık görmediği için zehir içerek canına kıymış.

Vasilyev, Tver Caddesi'ne çıkan ara sokaklardan birinde bir pansiyonda kalıyordu. Arkadaşlarıyla evden çıktığı zaman saat gecenin biriydi. Mevsimin ilk karı yağmıştı, doğada her şey bu ilk karın etkisi altındaydı. Havada kar kokusu vardı; ayaklar altında yumuşacık kar kıtır kıtır ediyordu; tarlalar, damlar, ağaçlar caddedeki sıralar, her şey bembeyaz, pamuk gibi taze karla örtülüydü. Evler her zamankinden daha değişik gözüküyor, sokak fenerleri daha parlak yanıyor, arabaların takırtısı daha boğuk çıkıyor; insanın ruhu bu diri, insanı üşüten hafif ayazla birlikte taze, beyaz, lapa lapa yağan kara benzer bir duyguyu özlüyordu.

Tıbbiyeli hoş, tenor sesiyle,

Bu hüzünlü kıyılara beni,
Bilinmez bir güç sürüklüyor...
diye bir şarkı tutturdu. Ressam da,
İşte değirmen, ama yıkılmış...

diyerek ona katıldı.

Tıbbiyeli kaşlarını kaldırıp başını üzüntüyle sallayarak nakaratı yineledi:

İşte değirmen, ama yıkılmış...

Şarkı sözlerini anımsamaya çalışarak alnını ovuşturdu; gelip geçenleri kendisine baktıran güzel, gür bir sesle,

Burada beni, bu özgür adamı,
Özgür bir sevgi karşılardı...

diye haykırdı.

Üçü birlikte bir lokantaya girdiler, paltolarını çıkarmadan büfede ikişer kadeh votka yuvarladılar. Vasilyev ikinci kade-

hi içerken votkanın içinde yüzen bir mantar parçacığı gördü. Kadehi gözlerine yaklaştırdı, uzun uzun baktı, miyop bir adam tavrıyla kaşlarını çattı. Tıbbiyeli bunun nedenini anlayamadı.

"Hey, gözünü dikmiş ne bakıyorsun? Burada felsefe yok! Votka, içmek içindir; mersinbalığı, yemek için; kadın, evine gitmek için; kar, üstünde yürümek için... Bir akşam bari insan gibi yaşa, be arkadaş!"

Vasilyev güldü.

"Bir şey dediğim yok. İçmeyeceğim mi dedim sana?"

Votkadan içi ısınmıştı. Dostlarına hayranlıkla, tatlı tatlı bakıyor; onlara özeniyordu. Bu güvenilir, sağlam, neşeli arkadaşlarla her yapılan hareket birbirine denk düşüyor; kafalarda, ruhlarda her şey yerli yerine oturuyor; her şey güzel bir düzene giriyordu. Yanındaki gençler şarkı söylüyor, bu tiyatroyu çıldırasıya seviyor, resim yapıyor, bol bol konuşuyor, içki içiyorlardı; bütün bunlardan sonra ertesi gün gene de başları ağrımıyordu. Hem hovardaydılar, hem ozan ruhlu, hem kibar hem delidolu... Çalışmayı da biliyorlardı, kızmayı da, hiç neden yokken kahkahayla gülmeyi de, saçma sapan konuşmayı da... Ateşli, dürüst, özverili çocuklardı, insan olarak da ondan, Vasilyev'den hiç aşağı kalmazlardı. Oysa Vasilyev işkilliydi, titizdi; her adımını, her sözünü hesaplardı, pireyi deve yapmaktan çekinmezdi, işte o da bir akşam olsun arkadaşları gibi yaşamak, açılmak, ipten kazıktan boşalmak istiyordu. Votka içmesi mi gerekiyor? İçecekti. Onu kadınlara mı götürmek istiyorlar? Gidecekti. Kahkahayla gülecek, şaklabanlık edecek, gelip geçenlerin takılmalarına neşeyle karşılık verecekti...

İçkili lokantadan kahkahayla gülerek çıktı. O gün her şeyden keyif alıyordu. Arkadaşlarını çok beğeniyordu. Birinin başında geniş kenarlı, buruşuk, sanatçı derbederliği görünüşlü bir şapka, öbürünün başında ise ayıbalığı derisinden bir kasket vardı. İkisi de epey varlıklı sayılırlardı, gelgelelim bohem tarzı yaşama özentisiyle mala mülke değer vermez görünürlerdi. Kar, fenerlerin parlak ışığı, yayaların ilk kar üzerinde bıraktıkları belirgin ayak izleri hoşuna gidiyordu. Havaya bayılıyordu. Özellikle havanın yılda iki ayrı durumuna... Biri, her yerin karla örtülü ol-

duğu zaman; öbürü ise baharda güneşli günlerde ya da ay ışıklı gecelerde ırmakların buzları çözülürken dupduru, yumuşak, saf, hiç el değmemiş gibi gözüktüğü zaman...

Vasilyev arkadaşlarının söylediği şarkıyı mırıldanmaya başladı:

Bu hüzünlü kıyılara beni,
Bilinmez bir güç sürüklüyor...

Yol boyunca bu nakarat onunla arkadaşlarının dilinden düşmedi, üçü de kurulmuş makine gibi, her biri ayrı telden aynı nakaratı yineliyorlardı.

Vasilyev'in zihninde şöyle bir tablo şekillenmişti: On dakika sonra arkadaşlarıyla birlikte bir evin kapısını çalacaklar, karanlık koridorlardan, odalardan geçerek kadınların bulunduğu yere varacaklar, aralarından biri karanlıkta içeriyi görmek için bir kibrit çaktığında utanan, acı çeken bir kadının suçlu gülümsemesiyle karşılaşacaklardı. Tanımadığı sarışın ya da esmer kadının saçları çözük olacaktı, üzerinde de beyaz bir gecelik... Kadın ışıktan ürkerek diyecekti ki: "Ne yapıyorsunuz, Tanrı aşkına? Kibriti üfleyin!" Bütün bunlar korkunç ama ilginç şeylerdi...

II

Üç dost Trubnaya Alanı'ndan sağa sapıp Graçevka'ya yöneldiler. Çok geçmeden de Vasilyev'in başkalarından işittiği S. Sokağı'na girdiler. Pencereleri şıkır şıkır aydınlanmış, kapıları ardına dek açık iki sıra ev görüp, sanki karanlıkta damların üzerinde görünmeyen bir orkestra akort ediliyormuş gibi, her evden taşan karmakarışık piyano, keman sesleri duyduğu zaman Vasilyev şaşırdı kaldı.

"Oo, amma da çok ev varmış!"

Tıbbiyeli, "Bu da bir şey mi? Londra'dakiler bunun on katıdır. Orada bu çeşit kadınlardan en azından yüz bin tane bulursunuz," dedi.

Öbür sokaklarda olduğu gibi burada da sürücüler kızaklarının önlerine rahat, tasasız kurulmuşlardı; yaya kaldırımların-

dan bir sürü insan gelip geçiyordu. Ne acele eden biri vardı, ne yüzünü yakalarının arasına gizleyen, ne başkasını ayıplayan... Bu umursamazlık içinde, piyanoların, kemanların karman çorman sesleri arasında, ışıklı pencerelerde, ardına değin açık kapılarda içten gelen, küstah, kabadayıca, savruk hareketler dikkat çekiyordu. Herhalde eskiden köle pazarları böyle neşeli ve gürültülüydü; insanların yüzleri, yürüyüşleri aynı umursamazlığı taşırdı. Ressam, "Gelin, en baştakinden başlayalım!" dedi.

Üç arkadaş aynalı bir lambanın aydınlattığı dar bir koridora girdiler. Koridorda bir kapıyı açtıklarında gözlerinden uyku akan, tıraş edilmemiş, uşak suratlı bir adam oturduğu sarı kanepeden tembel tembel ayağa kalktı. Odanın havasına kirli çamaşır, sirke kokusu sinmişti. Sofadan bol ışıklı bir odaya geçiliyordu. Tıbbiyeli ile ressam içeri girmeden eşikte durdular, kafalarını içeriye uzatarak baktılar. Ressam eğilip selam verdi, artistler gibi, "*Bona sera sinyora!*[1] *Rigoletto hugena traviyata!*" dedi.

Tıbbiyeli şapkasını göğsüne bastırıp yerlere kadar eğilerek buna benzer sözler sıraladı:

"*Havana tarakana pistoleto!*"

Vasilyev iki arkadaşının arkasında dikiliyordu. O da ötekiler gibi eğilip saçma sapan bir şeyler söylemek istediyse de utangaç utangaç gülümsedi, sonunda ne olacak bakalım, diye beklemeye başladı. O sırada kapıda on yedi-on sekiz yaşlarında, saçları kısacık kesilmiş, kısa mavi entarili, göğsüne beyaz kurdele iliştirilmiş, ufak tefek bir sarışın belirdi.

"Kapıda niçin dikiliyorsunuz? İçeri girip paltolarınızı çıkarsanıza!" dedi.

Tıbbiyeli ile ressam sözde İtalyanca bir şeyler daha söyleyerek salona daldılar. Vasilyev de kararsızlık içinde arkalarından yürüdü.

Uşak sert bir sesle, "Niçin paltolarınızı çıkarmıyorsunuz? Böyle içeri girilmez!" dedi.

Sarışın kızdan başka salonda şişman mı şişman, iri yapılı, çıplak kollu, yüzü Rus tipine benzemeyen bir kadın daha vardı. Kadın piyanonun yanında oturuyor, dizinin üstünde iskam-

1 Bozuk İtalyancayla "İyi akşamlar hanımefendi" – ç.n.

bil falı açıyordu. Salona giren konuklara aldırış bile etmemesi üzerine tıbbiyeli sordu:

"Hani, öteki kızlar nerede?"

Sarışın, "Çay içiyorlar," dedi. "Stepan, git de kızları çağır. Üniversiteliler geldi."

Çok geçmeden salona üçüncü bir kız daha girdi. Mavi çizgili, çatlak kırmızı bir entari giymişti. Yüzü bol boyalıydı, acemice sürüp sürüştürmüştü, alnı gür saçlarının altında gözükmüyor, gözlerini kırpmadan ürkek ürkek bakıyordu, içeri girer girmez güçlü, derinden gelen kontralto sesiyle bir şarkı mırıldandı. Arkasından dördüncü, beşinci kız sökün ettiler...

Bütün bunlarda Vasilyev ne yeni ne de ilgi çekici bir şey buluyordu. Öyle bir duygu içindeydi ki, sanki bu salonu, piyanoyu, çerçevesi yaldızlı ucuz aynayı, göğse takılı kurdeleyi, mavi çizgili entariyi, umursamaz donuk yüzleri daha önce bir yerlerde görmüştü. Hem de birçok kez... Burada bulacağını sandığı kuşku verici karanlıktan, sessizlikten, gizemlilikten, suçlu suçlu gülümsemelerden eser yoktu. Tam tersine, her şey bayağıydı, sıradandı, sıkıcıydı... Yalnızca bir şey, kornişlerde, basit tablolarda, giysilerde, kurdelelerde gördüğü o ürkütücü, mahsus seçilmiş izlenimi veren zevksizlik hafifçe merakını gıcıklıyordu. Evet, bu zevk eksikliğinde göze batan, özel bir şey vardı.

Vasilyev, "Bütün bunlar ne budalaca, ne bayağı şeyler!" diye düşündü. "Burada gördüğüm bütün bu saçmalıklarda aklı başında bir insanı baştan çıkaracak, canlı bir insanı bir rubleye satın almaya itecek, bile bile günah işletecek ne var? Şatafata, güzelliğe, inceliğe, tutkuya, zevk için işlenen günaha aklım erer, ama hani burada böyle şeyler? İnsanlar burada ne diye günaha girerler? Neyse, en iyisi düşünmemeli bunları..."

Sarışın kız ona dönerek, "Hey, sakallı," dedi. "Şarap ısmarlasana bana!"

Vasilyev apışıp kaldı, nezaketle selam verdikten sonra, "Hay, hay!" dedi. "Yalnız, bağışlayın beni, hanımefendi, ben kendim... Ben içemeyeceğim, çünkü içki içmiyorum."

Beş dakika sonra dostlar başka bir evin kapısına dayandılar. Tıbbiyeli öfkeyle, "Niye ona Porto şarabı ısmarladın sanki?"

dedi. "Belli, mirasyedinin birisin. Altı rubleyi sokağa attın. Senin yaptığın düpedüz savurganlık!"

Vasilyev kendini haklı çıkarmaya çalışıyordu:

"Kadın mademki istedi, onu niçin bu zevkten yoksun kılayım?"

"Sen o zevki ona değil, mamaya tattırdın. Kadınlara içki ısmarlamamızı asıl mama istiyor, çünkü bundan kazanç sağlayan odur."

Ressam,

İşte değirmen, ama yıkılmış...

şarkısını söylemeye başladı.

Sonraki eve dalan üç arkadaş sofada bir-iki dakika ayakta dikildiler, ama salona girmediler. Birinci evde olduğu gibi uzun ceketli, gözlerinden uyku akan, uşak yüzlü bir adam kanepede otururken hemen toparlanıp ayağa fırladı. Vasilyev uşağın yüzüne, yıpranmış ceketine bakınca düşüncelere daldı: "Bu sıradan, basit Rus, felek onu buraya uşak olarak düşürünceye dek kimbilir neler görmüş, neler geçirmiştir? Buraya gelmeden önce nerelerdeydi, neler yapıyordu? Onu gelecekte neler bekliyor? Evli midir? Annesi var mıdır, onun burada uşaklık yaptığını biliyor mu?" Vasilyev her eve girişte ister istemez önce sofada bekleyen uşağa dikkat ediyordu. Gene böyle evlerden birinde, dördüncüsünde miydi neydi, kısa boylu, kupkuru, yeleğinin cebinden zincir sarkan bir uşakla karşılaştı. Köşede gazetesini okuyor, girenlere aldırış etmiyordu. Vasilyev onun yüzüne bakınca, nedense, böyle bir yüzü olan bir adamın rahatça birini öldürebileceğini, hırsızlık yapıp yalan yere yemin edebileceğini düşündü. Uşağın yüzü gerçekten ilgi çekiciydi: Geniş bir alnı, mavi gözleri, yassı, küçük bir burnu, sımsıkı kapanmış ince dudakları vardı. Kovaladığı tavşanı yakalamak üzere olan genç bir tazınınki gibi küstah, bön bir anlam okunuyordu yüzünden. Vasilyev, "Bu uşağın saçlarına ellerimle şöyle bir dokunsam nasıl olur; acaba sert mi, yumuşak mı?" diye geçirdi içinden. Herhalde bir köpeğin kılları gibi sert olmalıydı.

III

İki bardak şarap içen ressamın birdenbire başı dönmeye başladı. Hiç de doğal olmayan bir canlılıkla elini sallayarak, "Gelin, başka bir eve götüreceğim sizi! Hem de en iyisine!" dedi.

Dostlarını kendince en iyi sandığı eve götürdükten sonra bu sefer de "Kadril dansı yapacağız!" diye tutturdu. Tıbbiyeli önce çalgıcılara ödeyecekleri bir rubleden dolayı homurdandı, ancak sonunda arkadaşıyla birlikte iki kadını dansa kaldırdılar.

Evlerin en iyisinin durumu da en kötüsünün aynısıydı.. Aynı tablolar, aynı aynalar, aynı saç biçimleri, aynı giysiler... Vasilyev artık iyice anlıyordu ki, eşyalarda, giysilerde görülen şey zevksizlik değil, tam tersine genelev mahallesinin kendi zevki, kendi biçemiydi. Böyle bir bayağılık, başka bir yerde görülemezdi. Çirkinlikler rastgele olmayıp zamanla gelişerek kendi içinde bir bütünlük oluşturmuştu. Sekiz evi gezdikten sonra artık ne kadın giysilerinin rengi, ne yerde sürünen uzun etekler, ne parlak kurdeleler, ne denizci özentisi giyimler, ne yanaklara bol bol sürülen mor boyalar onu şaşırtıyordu. Anlamıştı ki, burada her şeyin böyle olması gerekiyordu. Kadınlardan birinin insan gibi giyinmesi ya da duvara doğru dürüst bir kabartmanın asılması sokağın genel havasını bozmak için yeterliydi.

"Bu kadınlar kendilerini satmayı bile beceremiyorlar," diye düşündü. "İşlenen böyle bir günahın ancak güzel olduğu, gizli kaldığı, erdem kisvesine büründüğü zaman insanı çekeceğini anlamıyorlar mı? Sade siyah bir giysi, solgun bir yüz, hüzünlü gülümsemeler, kapalılık yaldızlı saçmalıklardan daha çok dokunur insana. Budalalar! Hadi kendileri anlamıyorlar, gelip gidenler de mi öğretmiyor onlara?"

Kenarları beyaz kürklü Polonya urbası giymiş bulunan bir bayan yaklaşıp Vasilyev'in yanına oturdu.

"Esmer yakışıklım, niye dans etmiyorsunuz? Niçin canınız sıkkın?"

"Her şey can sıkıcı da ondan."

"Bana şarap ısmarlarsanız sıkıntınız geçer."

Vasilyev karşılık vermedi, susmakla yetindi. Sonra ansızın, "Saat kaçta yatarsınız?" diye sordu.

"Sabah altıda."

"Peki, kaçta kalkarsınız?"

"Kimi zaman ikide, kimi zaman da üçte."

"Kalkınca ne yaparsınız?"

"Kahve içeriz, yedide de yemek yeriz."

"Neler yersiniz yemekte?"

"Genel olarak... lahana ya da başka bir çorba, biftek, tatlılardan biri. Bizim mama kızlarına iyi bakar. Niçin soruyorsunuz bütün bunları?"

"Hiç... Konuşma olsun diye."

Aslında Vasilyev kızla daha çok şey konuşmak istiyordu. Nerede doğmuştu, anası babası sağ mıydı, burada çalıştığını biliyorlar mıydı, bu eve nasıl düşmüştü, yaşamından hoşnut, mutlu muydu, yoksa üzülüyor, kötü şeyler mi düşünüyordu, ilerde bir gün içinde bulunduğu durumdan kurtulacağını umuyor muydu? Ama söze nasıl başlaması, fazla meraklı gözükmemek için sorularına nasıl bir biçim vermesi gerektiğini bir türlü kestiremedi. Uzun uzun düşündükten sonra, "Kaç yaşındasınız?" diye sordu.

Genç kız ressamın elleriyle, ayaklarıyla yaptığı şaklabanlıklara bakıp bakıp gülerek, "Seksen," dedi.

Ardından başka bir şeye kahkahayla güldü, herkesin işiteceği kadar yüksek sesle utandırıcı, uzun bir sözcük söyledi. Vasilyev afalladı, nasıl bir yüz takınacağını bilemediği için şaşkın şaşkın gülümsedi. Ancak gülümseyen yalnız o olmuştu. Arkadaşları, çalgıcılar ya da öbür kızlar bu çirkin sözü söyleyen kadına dönüp bakmadılar bile. Sanki söyleneni işitmemişlerdi.

Kız, "Hadi... bana şarap ısmarlasana," diye tutturdu.

Vasilyev onun giysisinin kürklü fırfırlarından, sesinden tiksinti duyarak hemen yanından uzaklaştı. Sanki hava birden boğuculaşmış, sıcak gelmeye başlamıştı; çekiçle vuruyorlarmış gibi yüreği güm güm atıyordu.

Ressam arkadaşını kolundan çekerek, "Buradan gidelim!" dedi.

"Dur, hele şu dansı bitirelim de."

Ressam ile tıbbiyeli kadril dansını bitirene dek Vasilyev kadınları görmemek için çalgıcılara bakmaya başladı. Piyanoya yüzü Mareşal Bazen'e[2] benzeyen sevimli bir ihtiyar oturmuştu. Kemanı ise kızılımsı sakallı, en son modaya uygun giyinmiş genç bir adam çalıyordu. Gencin yüzü içki düşkünlerinin yüzü gibi budalaca değildi; tam tersine diri, taze, zeki bir yüzdü. Özene bezene, zevkle giyinmişti.

Kemanı içli içli çalıyordu, işte kafaya takılan birkaç soru daha: Bu genç ile sevimli, kibar ihtiyar buraya nasıl düşmüşlerdi? Niçin burada çalgı çalmaktan utanmıyorlardı? Kadınlara bakarken ne düşünüyorlardı?

Piyano ile kemanı üstleri başları yırtık, açlığı yüzlerinden okunan, asık suratlı, sarhoş ya da bön bakışlı insanlar çalsalardı, bu çeşit insanların burada bulunmalarına aklı ererdi.

Oysa iki çalgıcının burada bulunmasını Vasilyev'in havsalası almıyordu. Eskiden okumuş olduğu o düşkün kadın öyküsünü anımsıyor, suçlu suçlu gülümseyen o kadın hayalinin şimdi burada karşılaştığı görüntüyle hiçbir ilgisi olmadığını anlıyordu. Ona öyle geliyordu ki, genelevde gördüğü bayanlar yalnız düşmüş kadınlar değildi; ona tümüyle yabancı, anlaşılmaz görünen ayrı bir dünyanın insanlarıydı. Bu dünyayı daha önce sahnede görse ya da kitaplarda okusa asla inanmazdı!

Urbasının kenarları kürklü kadın yeniden kahkahayla güldü, yüksek sesle çirkin bir tümce söyledi. Vasilyev'in yüreğini bir tiksinti kapladı, yüzü kıpkırmızı kesildi, kendini dışarı attı. Ressam arkasından, "Dur, biz de geliyoruz!" diye bağırdı.

IV

Üçü de sokağa çıkınca tıbbiyeli, "Biraz önce dans ettiğim kadınla aramızda bir konuşma geçti," dedi. "Bana ilk aşkını anlattı. Gönlünü fetheden adam beş çocuğu olan Smolenskli bir saymanmış. Kendisi o zaman on yedi yaşındaymış; sabun, mum

2 Fransua Aşil Bazen (1813-1888). 1870-1871 Fransız-Prusya Savaşı'na katılan Fransız mareşali – ç.n.

satarak geçinen ailesiyle birlikte yaşarmış."

"Adam kızı nasıl elde etmiş?" diye sordu Vasilyev.

"Elli rublelik üst baş armağan ederek... Aklı eren beri gelsin!"

Vasilyev tıbbiyeli için, "Bak işte, kadının ağzından yaşam öyküsünü almış. Ben bunu beceremezdim," diye düşündü.

Birdenbire, "Baylar, ben eve gidiyorum!" dedi. "Çünkü size ayak uyduramadım, bu gibi yerlerde nasıl davranacağımı bilmiyorum. Ayrıca içim sıkılıyor, tiksiniyorum da. Burada insanı eğlendirecek ne var sanki? Bari karşımızdakiler insan olsalar! Hepsi de hayvan, insan bozuntusu! Ne derseniz deyin, ben sizden ayrılıyorum."

Ressam Vasilyev'e sarıldı, ağlamaklı bir sesle, "Canım Grişa, Grigori, kardeşim!" dedi. "Gel, bir eve daha girelim! Ondan sonra hepsinin canı cehenneme! Yalvarırım, Grişacığım!"

Böylece Vasilyev'i kandırdılar, merdivenden yukarı çıkardılar. Halılara, cicili bicili tırabzana, kapıyı açan üniformalı kapıcı ile sahanlığı süsleyen panoya hep o sokağın havası sinmişti. Ancak görüntüler daha düzgün, daha etkileyiciydi.

Vasilyev paltosunu çıkarırken, "Ben eve gitsem daha iyi olacak," dedi.

Ressam sarılıp onu boynundan öptü.

"Ah, benim canım kardeşim! Hadi, nazlanma. Birlikte geldik, birlikle gideceğiz. Bana bakar mısın, bu yaptığın sana hiç yakışıyor mu?"

"İsterseniz sizi dışarıda, sokakta bekleyeyim. Buradan ne kadar tiksindiğimi bilemezsiniz."

"Sen de sıktın be, Grişa! Tiksinirsen tiksin! Ama gittiğin yerleri incele! Anlıyor musun? İncele!"

Tıbbiyeli de ciddi bir yüzle, "Olaylara nesnel bakmalı," dedi.

Vasilyev salona girdi, oturdu. Orada kendilerinden başka birçok erkek müşteri daha vardı. İki piyade subayı, altın gözlüklü, dazlak kafalı, kıranta bir bay, bıyıksız iki öğrenci, aktör görünüşlü, zilzurna sarhoş bir adam... Kızlar bütün bu baylarla yakından ilgileniyorlar, Vasilyev'e aldırış bile etmiyorlardı. Tam o sırada Aida giyimli bir kız ona yan yan baktı, gülümsedi, esneyerek, "Esmer yakışıklım gelmiş," dedi.

Vasilyev'in yüreği çarpıyor, yüzü alev alev yanıyordu. Bu insanlar arasında bulunmak onun için üzücü, utanç vericiydi. Tiksiniyordu böyle şeylerden. Öte yandan aklı başında, insansever biri olarak (kendini hep öyle kabul ederdi) bu kadınlardan nefret etmesi, onlara karşı tiksintiden başka bir şey duymaması ona azap veriyordu. Evet, ne kadınlara acıdığı vardı, ne çalgıcılara ne de uşaklara...

"Onları anlamaya çalışmıyorum da ondan," diye geçirdi içinden, "İnsandan çok hayvana benzetiyorum, oysa hepsi birer insan ruhu taşıyorlar. Önce onları anlamalı, sonra yargılamalıyım..."

Ressam, "Grişa, gitme sakın! Bizi bekle!" diye bağırdıktan sonra ortalıktan kayboldu.

Az sonra tıbbiyeli de yoklara karıştı.

O oturduğu yerde, "Evet, anlamaya çalışmalı, başka türlü olmaz," diye düşünüyordu.

Bunun üzerine her kadının yüzünü dikkatle incelemeye, görmek istediği suçlu gülümsemeyi bu yüzlerde aramaya koyuldu. Ancak ya o, yüzleri okumayı bilmiyor ya da incelediği kadınlar kendilerini suçlu saymıyorlardı. Bu yüzlerde her günkü can sıkıntısından, rahatlığın budalaca izlerinden başka bir şeye rastlayamadı. Bön bön bakan gözler, aptalca gülümsemeler, anlamsız cırlak sesler, bayağı davranışlar, hepsinde aynıydı... Besbelli, her birinin geçmişinde bir sayman ile elli rublelik giyimle başlayan bir gönül serüveni yatıyordu. Şimdi de kahve içmekten, üç çeşit yemek yemekten, şaraptan, kadril dansından, öğleyin ikiye değin uyumaktan başka bir şey düşünmüyorlardı.

Vasilyev yüzlerde suçlu suçlu gülümsemeler göremeyince zeki bir yüz yok mu, diye incelemeye koyuldu. Gözleri biraz uykulu, yorgun bir yüz üzerinde durakladı. Yaşı geçkince, giysisi pullarla süslü, esmer bir kadındı bu. Koltukta oturuyor, döşemeye bakıyor, koyu koyu düşünüyordu. Salonun bir ucundan öbür ucuna yürüyen Vasilyev rastgele oturur gibi gidip onun yanına oturdu. "Havadan sudan başlamalı, sonra ciddi konulara geçmeli," diye düşündü.

Kadının başörtüsünün sırma püsküllerine dokunarak, "Ne güzel giysileriniz var!" dedi.

Kadın isteksiz isteksiz, "Eh, ne varsa onu giyiyoruz," diye karşılık verdi.

"Nerelisiniz!"

"Ben mi? Uzaktan... Çernigov ilindenim."

"Güzel bir il. İyi bir yerdir Çernigov."

"İnsanın bulunmadığı her yer iyidir."

"Ne yazık ki, doğa betimlemesini pek beceremem. Çernigov'un doğasını betimleyebilsem kızın en duyarlı yerine dokunurdum. Mademki orada doğmuş, mutlaka doğduğu yeri sever," diye düşündü.

"Canınız sıkılıyor mu burada?"

"Sıkılmaz olur mu?"

"Öyleyse ne diye çekip gitmiyorsunuz?"

"Burayı bırakıp da nereye gideyim! Dileneyim mi yoksa?"

"Böyle bir yerde çalışmaktansa dilenmek daha iyidir."

"Nereden biliyorsunuz? Dilendiniz mi hiç?"

"Öğrenim gördüğüm sırada param yetişmeyince dilendiğim olmuştur. Aslında dilenmedim de, sözün gelişi öyle. Ne kadar kötü olursa olsun dilenci gene de özgürdür, sizinki ise kölelik..."

Esmer kadın gerindi, bir tepsi üzerinde soda ile birkaç bardak götüren uşağı uyku akan gözlerle süzerek, "Bana şarap ısmarlasanıza!" dedikten sonra bir daha gerindi.

Vasilyev, "Şuna bak! Şarap ısmarlayacakmışım," dedi kendi kendine. "Ya şimdi buraya ağabeyin ya da annen geliverse ne derdin? Onlar sana ne derlerdi? Şarap ısmarlamayı o zaman görürdün!"

Ansızın hıçkırık sesleri işitildi. Biraz önce uşağın soda götürdüğü bitişik odadan yüzü kıpkırmızı, gözleri öfke dolu sarışın bir adam çıktı. Onun arkasından uzun boylu, şişman ev sahibi mama yürüyor, çığlık çığlığa bağırıyordu:

"Siz ne hakla kızları tokatlıyorsunuz? Buraya gelen müşterilerin hepsi sizden iyi, dayak atan bir tane bile çıkmadı. Düzenbaz herif!"

Bir kızılca kıyamettir koptu. Vasilyev öyle korktu ki, beti benzi attı. Komşu odadan aşağılanan bir kadının hıçkırıkları yükseliyordu. Vasilyev bu evlerde de gerçek insanların yaşadığını böylece öğrenmiş oldu. Burada da her yerde olduğu gibi hakaret gören, acı çeken, ağlayan, yardım isteyen insanlar vardı. O ana değin içine işleyen şiddetli öfke, tiksinme duygusu yerine yüreğinde acıma, hakaret edene karşı kin duyguları kabardı. Hıçkırıkların geldiği odaya koştu. Masanın mermeri üzerindeki dizi dizi şişeler arasından gözyaşlarına boğulmuş, acı çeken bir yüz gördü. Bu yüze doğru elini uzattı, masaya yaklaştı, aynı anda da irkilerek geriye sıçradı: Ağlayan kadın fitil gibi sarhoştu.

Vasilyev odadan çıkıp sarışın adamın çevresini saran gürültülü kalabalık arasından kendine yol açarken çocuk gibi korktu, kendine olan tüm güvenini yitirdi. Ona öyle geldi ki, bu yabancı çevrede onu kovalamak, dövmek, kötü sözlerle onu aşağılamak için hepsi can atıyorlardı. Askılıktan paltosunu kaptığı gibi kendisini apar topar sokağa attı.

V

Evin yanında çite yaslanarak duruyor, arkadaşlarının dışarı çıkmasını bekliyordu. Piyano ile kemanın şen şakrak, cüretli, hırçın, hüzünlü sesleri havada birbirine karışıyor, bu curcuna gecenin karanlığında biraz önce damlar üzerindeki görünmez orkestranın akordunu andırıyordu. O sırada yukarıya doğru karanlığa bir göz atsa gecenin siyah zemini üzerinde beyaz beyaz beneklerin uçuştuğunu görürdü. Lapa lapa yağan kardı bu. Kar tanecikleri ışığın altına girince uçucu tüyler gibi, tembel tembel dönüyor, yere yaklaştıkça daha bir yavaşlıyordu. Vasilyev'in sakalına, kaşlarına yapışan, kirpiklerine takılan karlar onun dört bir yanında dönüp duruyorlardı. Arabacılar, atlar, yolcular bembeyaz kesilmişti. Vasilyev, "Bu sokağa nasıl tertemiz kar yağar? Lanet olsun bu evlere!" diye düşündü.

Merdivenden aşağı koşa koşa indiği için dizleri tir tir titriyordu. Sanki dağa tırmanmış gibi soluk soluğaydı, yüreğinin güm-

bür gümbür attığı açıkça duyuluyordu. Bir yandan şu pis sokaktan bir an önce kaçıp evine sığınmak, bir yandan da arkadaşlarını bekleyip öfkesini onlardan çıkarmak istiyordu. Hatta ikinci isteği daha ağır basıyordu.

Evlerde olup bitenlerden pek bir şey anlamış değildi. Ruhsal yönden çökmüş kadınlar onun için gene bir giz yumağıydı. Ancak şu da bir gerçek ki, durum sandığından da kötüydü. Bu yolda kendini zehirleyen kadın düşmüş sayılıyorsa, müzik denen curcunaya kendini kaptırarak hoplayıp zıplayan, ağzından çamur gibi çirkin laflar akan yaratıklara ne demeliydi! Düşmenin de ötesinde bir şeydi bu.

"Hepsinin günah işledikleri bal gibi ortada. Gelgelelim ne suçluluk duydukları var ne de kurtuluş umutları kalmış. Mal gibi alınıp satıldıkları, boğazlarına dek pisliğe gömüldükleri halde koyun gibi kayıtsızlar, her şey onlara vız geliyor. Aman Tanrım! Aman Tanrım!" diyordu kendi kendine.

Kardan bembeyaz olmuş bir öğrenci kalabalığı o sırada konuşarak, neşeli kahkahalar atarak önünden geçiyordu; içlerinden biri, ince uzun boylu bir genç duraklayıp uzun uzun Vasilyev'in yüzüne baktı, sarhoş sarhoş, "İşte bizlerden biri daha!" "Nasıl, içkiyi fazla mı kaçırdın, arkadaş? Vay enayi vay! Aldırma sen, eğlenmene bak, olur böyle şeyler!" dedi.

Sonra Vasilyev'i omuzlarından tuttu, kendine çekip ıslak, soğuk bıyıklarını onun yanaklarına sürdü. Tam o sırada ayakları kaydı, sendeledi. İki elini birden sallayarak şöyle bağırdı:

"Sakın düşme, arkadaş! İyi tutun!"

Ardından bir kahkaha attı, arkadaşlarına yetişmek için koşmaya başladı.

Gürültü patırtı arasında yukarıdan bir ses duyuldu. Ressam durmadan bağırıyordu:

"Kadınları dövmeye hakkınız yok! Tanrı hepinizin cezasını versin! Böyle şeylere izin vereceğimi mi sanıyorsunuz? Sizi aşağılık herifler sizi!"

Evin kapısında öbür arkadaşı gözüktü az sonra. Tıbbiyeli sokağa çıkar çıkmaz çevresine şöyle bir bakındı, çitin yanında Vasilyev'i görünce heyecanlı heyecanlı, "Sen burada mıydın?" di-

ye sordu. "Yahu, şu Yegor'la da bir yere gidilmiyor. Ne biçim adam bu, anlamıyorum! Biliyor musun, gene rezalet çıkardı."

Sonra kapıya doğru bağırdı:

"İşitiyor musun, Yegor?"

Üst kattan ressamın bağırmaları geliyordu:

"Kimsenin kadınları dövmesine izin vermem!"

Derken, ağır, hantal bir şeyin yukarıdan aşağı yuvarlandığı işitildi. Bu, kapı dışarı edilen arkadaşlarıydı. Ressam kendini sokakta bulunca ayağa kalktı, şapkasını silkeledi, yumruğunu yukarıya doğru sallayarak öfkeyle bağırdı:

"Rezil herifler, alçaklar, yamyamlar! Dayak atmanıza izin veremem! Sarhoş, zayıf bir kadını dövmek erkekliğe yakışır mı? Sizi dürzüler sizi!"

Tıbbiyeli yalvarır gibi, "Yegor, beni dinler misin?" dedi. "Bir daha seninle böyle yerlere gelirsem namussuzum! Bu son olsun!"

Ressam biraz kendine gelince hep birlikte evlerinin yolunu tuttular.

Tıbbiyeli,

Bu hüzünlü kıyılara beni,
Bilinmez bir güç sürüklüyor...

diye başladı. Arkasından ressam ona katıldı:

İşte değirmen, ama yıkılmış...

"Ne kar yağıyor ya, anasını sattığımın! Grişka, söyler misin, niçin kaçtın yanımdan? Senin korkak bir kadından farkın yok, anladın mı?"

Vasilyev arkadaşlarının arkasından yürüyor, onların sırtlarına bakarak şöyle düşünüyordu:

"Gerçek şu, ikisinden biri olmalıydım: Ya fuhuş denen olay bana kötü görünüyor, bunu gözümde büyütüyorum ya da gerçekten kötüdür ve benim şu sevgili arkadaşlarımın, *Niva* dergisinde resimleri çizilen Suriye, Mısır köle tüccarlarından bir farkları yok, onlar gibi zorba, ahlâk düşmanıdırlar. Bakmayın, şimdi şarkı söylemelerine, gülmelerine, adam gibi konuşma-

larına, ama az önce bilgisizliklerinden, açlıklarından, aptallıklarından yararlanıp zavallı kadınları sömüren onlar değil miydi? Evet, onlardı; gözlerimle gördüm. Hani bunların insanlığı, doktorluğu, ressamlığı nerede kaldı? Böyle şeylerle ilgileri var mı? Onlar bilgileri, sanatları, yüksek duygularıyla bana bir öyküyü anımsatıyorlar: İki haydut bir gün ormanda bir dilenciyi öldürüp giysilerine el koymuşlar. O sırada dilencinin çantasından bir topak domuz yağı çıkmış. Biri demiş ki: 'Hadi arkadaş, şunu bölüşüp yiyelim!' Öbürü dehşetle irkilmiş: 'Nasıl olur? Bugün kutsal çarşamba değil mi?' Böylece oruç tuttuklarını anımsayıp yağı yememişler, sözümona perhizleri bozulmamış. Bizimkiler de adam kesen bu iki haydut gibi, kadınların bedenlerini satın aldıktan sonra kendilerini hâlâ doktor, ressam sanıyorlar."

Bu düşüncelerle arkadaşlarına döndü. Sertçe, "Bana bakın!" dedi. "Siz niçin bu evlere gidiyorsunuz? Bunun ne korkunç bir şey olduğunu düşünmediniz mi hiç? Tıp biliminiz bu tür kadınların genç yaşta veremden ya da başka bir hastalıktan öldüğünü yazmıyor mu? Sanatınız onların ruhça ölmeden önce çöktüğünü söylemiyor mu? Diyelim bir kadın yaşadığı sürece ortalama beş yüz erkekle düşüp kalksın. Bu demektir ki, beş yüz adam bir kadının kanına giriyor. Bu beş yüz kişi arasında siz de varsınız. Her biriniz ömrünüzde iki yüz elli kere böyle evlere gitmiş olsanız ikiniz bir kadını öldürüyorsunuz demektir. Bunu da mı anlamıyorsunuz? Yaptığınız, korkunç bir şey değil mi? İki kişi, üç kişi, beş kişi bir araya gelip zavallı bir kadının canına kıyıyorsunuz! Bundan daha korkunç ne olabilir? Aman Tanrım!"

Ressam yüzünü buruşturdu.

"Sonunda böyle olacağını biliyordum," dedi. "Bu boşboğazı ne diye yanımıza aldık sanki! Kafasında büyük düşünceler var sanıyor enayi. Bak arkadaş, senin kafanda işe yarar en ufak düşünce kırıntısı değil, şeytan bilir, neler var! Kendi kafana göre bana hınçla, tiksinerek bakıyorsun. Böyle bakacağına, gezdiklerimize benzeyen yirmi ev daha açsaydın en iyisini yapmış olmaz mıydın? Anlamıyor musun, senin bu bakışında tüm so-

kaktakinden daha fazla kötülük var! Hadi Volodya, biz gidelim, bu aptalın canı cehenneme! Budalanın teki, ne olacak!"

Tıbbiyeli, "Biz insanların birbirimizi öldürdüğümüz doğrudur," dedi. "Ancak felsefeyle bu ahlâksızlığı önleyemezsin. Hoşça kal!"

Trubnaya Alanı'nda ahbaplar vedalaşıp ayrıldılar. Tek başına kalan Vasilyev bulvarda hızlı hızlı yürümeye başladı. Karanlıktan ürküyordu, tüm yeryüzünü kaplamak istercesine lapa lapa yağan kardan korkuyordu. Hatta kar burgaçları arasından belli belirsiz gözüken soluk fener ışıklarından ürküntü duyuyordu. Tüm benliğini anlatılması güç bir korku sarmıştı. Arada bir yayalara rastlıyordu, ama onlardan da çekinerek hemen uzaklaşıyordu. Öyle bir duygu içindeydi ki, o kadınlar, hep o kadınlar onu dört bir yandan kuşatmışlardı, gözlerini ona dikerek bakıyorlardı.

"Başlıyor, nöbetim başlıyor..." diye söylendi kendi kendine.

VI

Evde yatağa uzanmış yatarken zangır zangır titriyor, "Sağ, hepsi de capcanlı, sağ!" diye mırıldanıyordu.

Hayal gücü türlü türlü biçimlerde çalışıyor; kendisini düşmüş kadınların kimi zaman ağabeyi, kimi zaman babası olarak görüyor; kimi zaman da kendisini yanakları boyalı o kadınlardan biriymiş gibi gözlerinin önüne getiriyordu. Bu hayallerin hepsi de birbirinden daha irkiltici şeylerdi.

Sanki kadınların yürekler acısı durumu onun kendi sorunuydu, ne pahasına olursa olsun bunu bir an önce düzeltmeliydi. Tüm gücünü toplayarak içindeki umutsuzluktan kurtulmaya çalıştı. Yatağa oturdu, başını ellerinin arasına aldı, çözüm yolları aramaya koyuldu. Bugün gördüğü o kadınları nasıl kurtaracaktı? Hukuk okumuş bir insan olarak bu gibi sorunların çözüm yollarını biliyordu. Ne kadar atıp tutsa da kendisi bu düzenin bir parçasıydı, bozuk düzene sıkı sıkıya bağlıydı. Öyleyse bir çıkış yolu bulacaktı. Üzerine eğildiği konunun tarihçesini, bu konu hakkında yazılanları hatırına getirmeye çalıştı.

Sabahın dördü olduğu halde odasında bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, düşmüş kadınların kurtarılması üzerinde yapılan denemeleri bir bir anımsamaya çalışıyordu. Falsfeyn, Neçayev, Yeçkin gibi, pansiyonlarda oturan seçkin arkadaşları, yakın dostları vardı. Bunların çoğu namuslu, özverili insanlardı; düşmüş kadınların kurtarılması alanında hayli emek vermişlerdi.

"Anımsadığıma göre sayısı fazla olmayan bu denemeler üç bölüme ayrılıyor," dedi. "Birincisinde batağa saplanmış kadın oradan kurtarıldıktan sonra kendisine bir oda tutuluyor, dikiş makinesi satın alınıyor, terzilik öğretiliyordu. Ancak bu olanağı ona sağlayan genç, üniversiteyi bitirdikten sonra kadını isteyerek ya da istemeyerek metres tutuyor, onu bir süre kullanarak bir eşya gibi başkasına devrediyordu. Sonuçta kadın gene düşmüş olarak kalıyordu; ikinci denemede bataklıktan kurtarılan kadına gene ayrı bir oda ile kaçınılmaz dikiş makinesi veriliyor, ardından okuma yazma öğretmeler, öğüt vermeler, kitap okumalar geliyordu. Kadın bu iş kendisine yeni, ilgi çekici geldiği sürece namuslu yaşıyor, dikiş dikiyor, ama eski yaşamını özleyince akıl hocasından gizlice, odasına erkek alma yoluna gidiyor ya da öğlenin üçüne dek uyumak, kahve içmek, bol bol yemek yemek için geldiği o batağa dönüyordu. Üçüncü denemede bu işe en çok canla başla sarılanlar, en özverili davrananlar daha gözü pek, daha kararlı adım atarak onlarla evleniyordu. O şımarık, arsız ya da kuş beyinli, zavallı kadın evinin hanımı, sonra anne olunca yaşam tarzı, dünya görüşü tümüyle değişikliğe uğruyordu. Artık o hanımda, annede eski düşmüş kadını bulmak olanaksızdı. Evet, evlenmek en iyi, belki tek kurtuluş yoludur..."

Vasilyev haykırarak kendini yatağa attı.

"Ama bu nasıl olur? Sözün gelişi ben böyle bir kadınla evlenemem. İnsan ermiş olmalı ki, bu işi yapabilsin! Bunu yapacak kişi kin, tiksinme nedir, bilmemeli. Diyelim ki tıbbiyeli, ressam arkadaşım, duygularımızı bastırarak böyleleriyle evlendik; bütün öteki kadınlar da kocaya vardılar. Peki, sonuçta sorun çözülecek mi? Hayır! Onlar burada, Moskova'da evlenirken, Smolensk'teki sayman efendi yeni yeni kadınları baştan çıka-

racaktır. Saratov'dan, Nijninovgorod'dan, Varşova'dan düşkün kadınlar Moskova'ya üşüşerek gidenlerin boşluğunu dolduracaklar. Ya Londra'daki iki yüz bin kadını ne yapmalı? Hamburg'takileri nereye yerleştirmeli?"

Gazı tükenen lamba is çıkarmaya başlamıştı, ancak Vasilyev bunun farkında değildi. Düşünmesine ara vermeden yeniden odayı arşınlamaya başladı. Şimdi sorunu başka bir bakış açısından çözmeye çalışıyordu. Düşmüş kadınlara gereksinme duyulmaması için ne yapmalıydı? Bunun için onların bedenlerini satın alıp kanlarına giren erkeklerin köle tüccarı gibi ahlâksızlık yaptıklarını anlamaları, bundan dehşet duymaları gerekiyordu. Bu duruma göre onların kendileri de kurtarılmalıydı.

Vasilyev, "Bilimle, sanatla bir şey elde edilemeyeceğine göre tek çıkar yol bir havari gibi vaaz etmektir," dedi kendi kendine.

Ertesi akşam S. Sokağı'nın başında durmayı, oraya gelenlere, "Nereye, niçin gidiyorsunuz? Hiç Tanrı'dan korkunuz yok mu?" demeyi hayal etmeye başladı.

Vurdumduymaz arabacılara dönüp şöyle söyleyecekti:

"Burada niçin arabanızla o eve götürmek için müşteri bekliyorsunuz? Neden yüreğinizde öfke kabarmıyor? Yapılanlara kızmıyor musunuz? Tanrı'nın varlığına inanıyor, bu işin günah olduğunu, bu yüzden cehenneme gidileceğini biliyorsunuz da niçin susuyorsunuz? Kadınlar sizin yakınınız değil, ancak onların da sizler gibi babaları, kardeşleri var..."

Vasilyev'in bir arkadaşı onun için yetenekli bir genç, demişti. Yazarlığa, tiyatroya, ressamlığa yatkın yetenekler vardır; Vasilyev'in yeteneği ise bambaşka bir alandaydı, onun yeteneği *insanlık*la ilgiliydi. Yüreğinde başkalarının çektiği acıya karşı ince, olağanüstü bir duyarlık vardı. İyi bir oyuncu oyunuyla nasıl başka bir insanın hareketlerini, sesini yansıtırsa o da ruhunda başkalarının acısını yaşıyor, gözyaşı görünce ağlıyor, hastanın yanında kendisi de hasta olup inliyordu. Eğer bir zorbalığa tanık olursa o zorbalık kendisine yapılmışçasına etkileniyor, bir çocuk gibi korkuya kapılıyor, zorbalığa uğrayanın yardımına koşuyordu. İşte başkasının acısı onu böylesine çileden çıkarıp heyecanlandırıyor, hatta kendinden geçiriyordu.

Arkadaşları ona "enayi" demekte haklı mıydı, orasını bilmiyorum, ama Vasilyev soruna bir çözüm yolu bulduğuna inandığı anda büyük bir coşkuya kapıldı. Ağlıyor, gülüyor, ertesi gün sokağın başında söyleyeceği sözleri şimdiden yüksek sesle tekrarlıyordu. Onun sözlerini dinleyip ona katılacak insanlara derin bir sevgi besliyor, sözlerini kâğıda dökmek için masaya oturuyor, kendi kendine and içiyordu.

Ancak bu düşüncelerinin verdiği coşku fazla sürmedi, çok geçmeden yorgunluk duymaya başladı. Dağların ağırlığı toprağı nasıl ezerse Londra'daki, Hamburg'taki, Varşova'daki yoldan çıkmış kadınların ağırlığı da onu eziyordu. Onların çokluğu karşısında ürküntüye kapıldı, ne yapacağını şaşırdı. Kendinde konuşup başkalarını inandırma yetisi bulunmadığını, uyuşuk, korkak bir adam olduğunu düşündü. Umursamaz birçok insanın hukuk üçüncü sınıf öğrencisi, çekingen, gösterişsiz bir genci adam yerine koymayıp onu dinlemek istemeyecekleri saplantısına kapıldı. Havarilik yalnız vaaz vermekle kalmamalıydı, bunu eylemle de göstermek gerekirdi.

Ortalık aydınlanıp sokaktan araba gürültüleri gelmeye başladığı zaman Vasilyev kanepeye uzanmış, gözlerini bir noktaya dikmiş, kıpırdamadan yatıyordu. Artık aklında ne kadınlar, ne erkekler ne de havarice ermişlik vardı. Bütün dikkati zavallı genci yiyip bitiren o iç sızısına yönelmişti. Bu öyle nedensiz, küt, tanımlanması zor bir sızıydı ki, hem üzüntüye, hem büyük bir korkuya hem de yılgınlığa benziyordu. Sızının nereden geldiğini gösterebilirdi: Göğsünde, tam yüreğinin altındaydı. Ancak onu başka bir ağrıyla karşılaştırma olanağı yoktu. Önceleri çok diş ağrısı, kas ağrıları çekmiş, zatülcenp geçirmişti, ama bütün bu ağrılar şimdiki yürek sızısının yanında hiç kalırdı. Bu sızı düpedüz yaşamını ona zehir ediyordu. Çoktan hazırlayıp bitirdiği üniversite tezi, sevdiği insanlar, düşmüş kadınları kurtarma tasarıları cinsinden düne değin gönül verdiği düşünceler ile kayıtsız kaldığı başka şeyler aklına geldikçe tıpkı arabaların gürültüsü, kaldığı pansiyondaki uşakların koşturması, parlak gün ışığı gibi çileden çıkarıyordu onu. Birisi özverili bir davranışta bulunsa ya da gözlerinin önünde birisine sataşsa iki-

sine karşı tepkisi de aynı olurdu. Kafasının içinde tembel tembel dolaşan düşüncelerden yalnızca ikisi onu sinirlendirmiyordu: Birisi, istediği anda kendi canına kıyabileceği, ötekisi ise iç sızısının üç günden fazla sürmeyeceğiydi, ikincisini kendi deneyimlerinden biliyordu.

Bir süre yattıktan sonra kalktı, heyecandan ellerini ovuşturarak odada gidip gelmeye başladı. Ancak her zamanki gibi köşeden köşeye değil, dört duvar boyunca dolaşıyordu. Aynanın önünden geçerken kendine bir göz attı. Sararıp solmuştu, yüzü süzülerek avurtları çökmüş, gözleri irileşmişti. Bir yabancının gözlerine benzeyen karanlık bakışlı, durgun gözleri derinden gelen, dayanılmaz iç sızısını yansıtıyordu.

Öğleye doğru ressam arkadaşı kapısını çaldı.

"Grigori, evde misin?"

Karşılık alamayınca bir dakika kadar bekledi. Sonra Ukraynaca, "Yok mendebur herif! Üniversiteye gitmiş olmalı," diye söylene söylene uzaklaştı.

Bunun üzerine Vasilyev gene kanepeye uzandı, başını yastığın altına gömerek ağlamaya başladı. Gözyaşları ne denli bol akarsa iç sızısı o denli çok artıyordu. Hava kararınca kendini bekleyen o korkunç geceyi düşündü, müthiş bir umutsuzluğa kapıldı. O umutsuzlukla apar topar giyinip odadan dışarı fırladı. Kapısını ardına değin açık bırakmıştı, sokağa çıkmak için hiçbir neden yoktu, işte böyle nereye gideceğini düşünmeden hızlı hızlı Sadovaya Sokağı boyunca yürüdü.

Dünkü gibi lapa lapa kar yağıyordu, ancak hava ılıktı. Ellerini yenlerine sokan Vasilyev titreyerek, sokağın kargaşasından, atlı tramvayların çıngıraklarından, araba gürültülerinden, gelip geçen insanlardan ürkerek Suharev Kulesi'ne doğru yöneldi; oraya vardıktan sonra Krasnaya Kapısı'ndan geçip Basman Sokağı'na saptı. Bir meyhaneye uğrayıp büyük bir bardak votka yuvarladığı halde ferahlık duymadı. Sonra Razgulya'ya varınca sağa saptı, yaşamında hiç ayak basmadığı sokaklardan geçti. Böylece altından Yavuza Irmağı'nın aktığı, üstünden Krasnaya Kışlası'nın aydınlık pencerelerinin bir ışık dizisi gibi gözüktüğü eski köprüye vardı. İç sızısını yeni bir duyguyla ya da başka

acılarla bastırmak amacıyla, ne yaptığını kendisi de bilmeden, ağlaya sızlaya, titreye titreye paltosunun, setresinin düğmelerini çözdü; çıplak göğsünü soğuk, kesici rüzgâra verdi. Ancak bu da acısını dindirmedi. O zaman köprünün korkuluğu üzerinden eğildi; aşağıya, o kapkara, burgaçlanarak akan Yavuza'ya baktı. Kendisini tepetaklak aşağı atmak istiyordu. Bunu yaşamaktan bıktığı için, canına kıymak amacıyla değil, yalnızca bir yerini inciterek, yeni bir acının etkisiyle öbür acıyı azaltmak için yapacaktı. Ama kopkoyu sular, karla kaplı ıssız kıyılar gözüne çok korkunç görünüyordu. Birden ürpererek doğruldu, yürümesini sürdürdü. Krasnaya kışlasının yanından geçti, oradan gerisin geriye çark etti. Dik yamaçtan fundalığa indi, yürüye yürüye tekrar köprüye çıktı.

"Yok, yok! Eve gitmeli!" diye düşünüyordu. "Evde herhalde kendimi daha iyi hissederim."

Böylece evinin yolunu tuttu. Oraya varınca ıslak paltosu ile şapkasını fırlatıp attı, gene dört duvar boyunca yürümeye başladı, böylece sabaha dek yürüdü, yürüdü...

VII

Ertesi sabah ressam ile tıbbiyeli ona geldikleri zaman Vasilyev, gömleği yırtılmış, kolları ısırık içinde, kendini oradan oraya atıyor, acıdan inliyordu. Arkadaşlarını görünce hıçkırarak ağlamaya başladı.

"Tanrı aşkına, nereye isterseniz götürün beni, ne isterseniz yapın! Ama ne olur, çabuk kurtarın! Kendimi öldüreceğim!"

Afallayan ressam sapsarı kesildi. Tıbbiyeli de neredeyse ağlayacaktı, ama hekimlerin her zaman soğukkanlı, ağırbaşlı olmaları gerektiğini düşünerek, soğuk bir sesle, "Fazla bir şeyin yok, bunalım geçiriyorsun," dedi. "Hadi, doktora gidiyoruz."

"Nereye götürürseniz götürün! Ama elinizi çabuk tutun!"

"Öyle heyecanlanma! İnsan kendini tutmasını bilmeli."

Ressam ile tıbbiyeli Vasilyev'i telaşlı telaşlı giydirdiler, birlikte sokağa çıktılar. Tıbbiyeli yolda anlatıyordu:

"Şimdi yanına gittiğimiz Doktor Mihail Sergeyiç seninle

epeyden beri tanışmak istiyor. Çok hoş bir adamdır, işini de iyi yapar. Fakülteyi 1882'de bitirdi, ama daha şimdiden pek çok hastası var. Öğrencilere arkadaşı gibi davranır."

Vasilyev, "Çabuk olun, çabuk!" diye onları sıkıştırıyordu.

Şişmanca, sarışın bir adam olan Doktor Mihail Sergeyiç üç arkadaşı nazik, ama ağırbaşlı, soğuk bir tavırla karşıladı. Yüzünün yalnız bir yanıyla gülümseyerek, "Ressam ile Mayer hastalığınızı bana anlatmışlardı," dedi. "Sizin için yararlı olabilirsem ne mutlu bana. E, nasılsınız bakalım? Oturun, çok rica ederim."

Vasilyev'i masanın yanındaki büyük koltuğa oturttu, sigara kutusunu önüne sürdü. Dizini sıvazladıktan sonra, "E, artık başlayalım mı?" dedi. "Önce yaşınızı sorayım."

O soruyor, Vasilyev'in yerine tıbbiyeli yanıt veriyordu. Vasilyev'in babasının özel bir hastalık geçirip geçirmediğini, fazla içki içip içmediğini, başkalarına karşı katı davranışlarda ya da garip hareketlerde bulunup bulunmadığını sordu; iki dedesi, annesi, kardeşleri için de aynı şeyleri sordu. Annesinin güzel bir sesi olduğunu, arada bir tiyatroda oynadığını öğrenince birden canlanarak, "Sorduğum için beni hoş karşılayın," dedi. "Anneniz tiyatroya gerçekten düşkün müydü?"

Aradan yirmi dakika kadar geçti. Doktorun sürekli dizlerini ovuşturması, hep aynı tür sorular sorması Vasilyev'in canını sıktığı için daha fazla dayanamayıp, "Sorularınızı anlıyorum, doktor bey," dedi. "Hastalığımın soydan gelip gelmediğini öğrenmek istiyorsunuz. Şunu belirteyim ki, soydan gelme değildir."

Bundan sonra doktor, Vasilyev'in, çocukluğunda başkalarından gizlediği bazı ayıpları olup olmadığını, kafasını bir yere çarpıp çarpmadığını, bazı şeylere karşı tutkuyla bağlanıp bağlanmadığını, garip hareketlerde bulunup bulunmadığını sordu. İnsan gayretkeş doktorların sorularının yarısına yanıt vermese bundan dolayı sağlığına bir zarar gelmez. Ama Mihail Sergeyiç, tıbbiyeli, ressam öyle bir yüz takınmışlardı ki, Vasilyev tek soruya karşılık vermese sanki her şey yok olup gidecekti. Doktor yanıtları aldıkça hepsini bir kâğıda yazıyordu. Vasilyev'in do-

ğa bilimleri fakültesini bitirdiğini, şimdi de hukukta okuduğunu öğrenince düşüncelere daldı. Tıbbiyeli, "Geçen yıl güzel bir tez yazdı," dedi.

Doktor, "Affedersiniz, lütfen sözümü kesmeyin. Düşüncelerimi bir noktada toplamama engel oluyorsunuz," diyerek gene yüzünün yarısıyla gülümsedi. "Doğaldır ki, zihinsel çalışmalar hastalığın ilerlemesinde rol oynar. Aşırı derecede zihinsel etkinlik sonunda ister istemez yorgunluk gelir. Evet, öyle..."

Vasilyev'e döndü.

"Peki, votka içer misiniz?"

"Ayda yılda bir..."

Aradan yirmi dakika daha geçti. Tıbbiyeli alçak sesle bunalımın yakın nedenleri üzerinde kendi düşüncelerini açıklamaya koyuldu. İki gün önce ressamla, Vasilyev'le birlikte S. Sokağı'na gidişlerini anlattı.

Arkadaşları ile doktorun o sokağın bahtsız kadınları hakkında önem vermeden, kayıtsız, soğuk bir sesle konuşmaları Vasilyev'e pek garip geldi. Kaba davranmamak için kendini tutarak, "Doktor," dedi. "Söyler misiniz? Fuhuş size göre kötü bir şey mi, yoksa değil mi?"

Doktor sanki bu tür soruları çoktan bir çözüme bağlamışçasına, rahatça, "Dostum, böyle şeyleri tartışan yok ki!" dedi. "Tartışan var mı?"

Bunun üzerine Vasilyev kabaca sordu:

"Siz sinir doktoru musunuz?"

"Evet, sinir doktoruyum."

Vasilyev ayağa kalktı, odada bir köşeden ötekine dolaşmaya başladı.

"Belki de sizler haklısınız. Gene de aklımın almadığı bir şey var. İki fakültede okumuş olmamdan dolayı bana kahraman gözüyle bakıyorlar. Üç yıl sonra bir köşeye atılıp unutulacak bir tez yazdığım için de öve öve göklere çıkarıyorlar. Ama düşmüş kadınlardan şu sandalyelerden söz eder gibi soğukkanlılıkla konuşamadığım için beni deli yerine koyuyor, tedaviye çalışıyor, bana acımaya kalkıyorlar. Burada da aynı şey..."

Vasilyev kendisine, arkadaşlarına, önceki gün gördüğü bü-

tün insanlara, karşısındaki doktora karşı yüreğinde derin bir acıma hissi duydu; koltuğa yığılarak ağlamaya başladı.

Arkadaşları doktora sorarcasına baktılar. Doktor da sanki gözyaşlarını, umutsuzluğu pek iyi anlıyormuş, bu işte kendini uzman sayıyormuş gibi Vasilyev'e yaklaştı. Bir şey söylemeden ona damlalar içirdi, hastası biraz yatışınca üstündekileri çıkardı, derisinin duyarlığını, diz reflekslerini, daha bilmem nelerini ölçüp biçerek incelemeye koyuldu.

Bu arada Vasilyev biraz rahatlamıştı. Doktordan çıktığı zaman içine düştüğü acıklı durumdan dolayı kendinden utanıyordu. Artık arabaların gürültüsü onu çileden çıkarmıyor, yüreğinin altındaki sızı gitgide eriyormuş gibi her dakika hafifliyordu. Elinde iki reçete vardı, ilaç olarak birinde morfin, öbüründe bromüral yazılıydı... İşin garibine bakın ki, bu ilaçları daha önce de kullanmıştı.

Sokakta biraz durdu, düşüncelere daldı. Dostlarıyla vedalaştıktan sonra üniversitenin yolunu tuttu.

SONSÖZ

ÇEHOV ÖYKÜLERİ VE OYUNLARI

DONALD RAYFIELD

Çehov'un oyunlarından hoşlanmayanlar bile, sıra dışı oyun yazımında bir öykücünün tekniklerinden faydalandığını, hayal gücünü sahnenin sınırlarına sığdırmayı reddettiğini, komedi ve trajedi gibi türleri tanımak şöyle dursun, entrika, sonuç, doruk noktası gibi gereksinimleri bile karşılamaktan uzak durduğunu kabul edecektir. Kontrolcü bir yazar-anlatıcı olarak sahneden ayrılmayı reddetmiştir Çehov. "Orman Cini" oyununun İmparatorluk Tiyatro Komitesi tarafından reddedilmesinden sonra yönetici oyuncu Lenski, kendisine artık oyun yazmamasını söylemişti: "Bir tek şey söyleyeceğim size: uzun öyküler yazın. Sahneye ve tiyatroya olan tavrınız fazlasıyla düşmanca; saygınız oturup bir oyun yazamayacak kadar az. Tiyatro hikâyecilikten çok daha zordur fakat, bağışlayın ama, edindiğiniz başarı tiyatroyu düzgün ele alamayacak ya da bu türü benimseyemeyecek kadar şımartmış sizi."[1]

Gelgelelim Rus tiyatro tarihi meleklerin uğramadığı yerlere uçmaya kalkan, eskiden lirik şiirlerde ve romanlarda bulunan unsurları sahnede bulmaları için oyuncuları ve seyircileri zorlayan delilerle doludur. Çehov'un tiyatroya düşmanlığını gizlemediği zamanlar olurdu (tiyatroyu bir bira bahçesi olarak nitelendirir ve sahnedekilere de "etekli Machiavelli'ler" derdi). Ancak [Vladimir] Nemiroviç-Dançenko ve

1 A.P. Çehov, *Polnoye sobraniye soçineniy i pisem*, Moskova, 1974-87, *Tüm Eserleri*, cilt XII, s. 385.

[Konstantin] Stanislavski'lerin Moskova Sanat Tiyatrosu'nu kurmasından sonra, onların da oyuncuların egoizmini ve klişelerini bastırdıklarını, mevcut sahne sanatının tiyatroyu sınırlamasını reddettiklerini gören Çehov öykülerinde devrim yaratan teknikleri oyunlarında da kullanmaya başlayabilmiştir. Abartısızlık, müphemlik ve önemsizlik Çehov öyküsünü oluşturur: İçinde bir iskeletin gizli olduğu dolaba işaret eder ama kapısını asla açmaz; uzaklaşır, gider.

Çehov öykülerinin tipik sahneleri oyunlarda da önemli bir yer taşır: örneğin bir çiftin bir bahçede ya da odada yalnız kalıp birbiriyle anlaşamadığı sahneler bunlardan biridir – "Vanya Dayı"nın ikinci perdesinde ve "Vişne Bahçesi"nin dördüncü perdesinde, 1887 tarihli "Veroçka" ve 1899 tarihli "İonıç"tan hatırladığımız bir şekilde karşımıza çıkar. Ümit dolu ilkbahardan ümitlerin yıkıldığı sonbahara uzanan öykü şemasını oyunlarına da uygular. "Vanya Dayı"da sıkça gördüğümüz sahne dışı sesler –bekçinin demire vurması– "Taşralı" gibi öykülerinde bulunur. "Vişne Bahçesi"nde üçüncü perdenin sonunda sahneden yayılan balık kokusu, "Küçük Köpekli Kadın"da kahramanın konuşması sırasında da görülebilir. "İonıç"ta ve "Piskopos"ta olduğu gibi "Vişne Bahçesi"nde de ay ışığı ortamı tamamen değiştirir.

Oyunlar ve öyküler arasında düzenli olarak karşımıza çıkan bazı farklar da bilinçli bir bağlantı olduğunu işaret eder. Örneğin "İonıç"a adını veren kahraman dışında doktor karakteri Çehov'un öyküsünde her zaman bir kurbandır. Oyunlarındaysa ("Orman Cini" hariç) doktor giderek daha vurdumduymaz bir soytarıya dönüşür. Hem öykülerinde hem oyunlarda doktor Tanrı'yla eşdeğerdir, ancak "Öylesine Bir Öykü"deki tıp profesörünün kutsallığı, Doktor Çebutıkin'den oldukça farklıdır. Kimseye yardım edememeleri onları birleştiren şeydir.

Çehov'un öyküden tiyatroya geçişinde sahne için bazı tavizler verdiği de görülür. "Vişne Bahçesi" dışında tüm oyunlarda (onda da bir tüfek ve bir tabanca olmasına rağmen) bir silah sesi önemli bir rol oynar. Çehov'un öykülerinde silahlar pek ateşlenmez, ölüm ise daha beklenmedik bir şekilde gelir; oyunlarda bu ölüm aracı (hedefini şaşırsa da) son derece çarpıcı bir şekilde kullanılır. Benzer bir şekilde komedinin başlıca yürütücülerinden biri olan "görevini istismar eden uşak" rolü Çehov'un öykülerinde pek görülmez ama "Üç Kız Kardeş" gibi ciddi oyunlarda bile komik olayların yaşanmasına sebep olan unsurdur.

Ancak bu oyunları anlamanın en iyi yolu, karakterlerinden, durumlarından, tekniklerinden ve hatta bazen repliklerinden faydalandıkları Çehov öykülerine bakmaktır. Bu bağlantıyı ilk olarak Çehov'un kendi eserinin bir parçası olarak değil de, bir sahne yöneticisinin meydan okumasına yanıt olarak yazdığı "İvanov"da kurmak mümkündür.

"İvanov"u Çehov'un 1880'ler ortasında yazdığı "Yahudi" öyküleriyle birlikte okuyarak anlayabiliriz: bunlardan biri, Yahudi bir tefecinin Rus alacaklılarını kandırıp baştan çıkardığı "Bataklık", diğeri de Hıristiyanlığı kabul eden Yahudi kahramanın topal bir berduş olduğu "O Daldan Bu Dala"dır. Yahudi kıyımlarının Rusya'yı sallamaya başladığı, Moskova'da Yahudilerin dışarıya kapalı mahallelere alınması gibi önlemlere geçilen 1880'lerin sonlarında "İvanov", diğer bazı Çehov öyküleri gibi antisemitizme karşı yazılmış bir eserdi. Oyun, "O Daldan Bu Dala" gibi vaftiz edilmiş bir Yahudiyi anlatır. Sarra-Anna vaftiz edilmiş bir Yahudi olarak tıpkı öyküdeki Aleksandr gibi "hoş görülen kavattan, hastalanan attan"[2] farksızdır; ailesinden kopmuştur ve veremlidir. Oyunda Yahudi kurbana gösterilen merhamet, Çehov'un o dönem Suvorin'in oğlu Aleksey Alekseyeviç'ten aldığı antisemitist mektuplara bir cevaptı; mektuplara göre Rusya'daki Yahudiler "Kremlin'in altına yığılmış beş milyon dinamit fıçısı"ndan[3] farksızdı ve ulusun ailevi ve mali yapısını tehdit ediyorlardı. "Bataklık" gibi öyküler Yahudilere bu gözle bakılmasına katkıda bulunduysa, "İvanov" pişmanlıkla yazılmış bir eserdi; çünkü bu oyunda Yahudi zulmü uygulayan değil, zulme uğrayandır. Rus seyircilerin bu duruma duyarlılığını taşrada sahnelendiğinde verdikleri tepkilerden anlamak mümkündür; seyircilerden biri kalkarak "Yahudi kız, hak ettiğini buluyorsun işte!" diye bağırmıştır.[4]

"İvanov"un aksine, "Orman Cini" bir tiyatronun Çehov'a siparişi değildi; içeriği ve yazılma süreci de Çehov'un oyunla tiyatro arasında gidip geldiğini bize gösterir. Çehov'un dostu ve yayıncısı Aleksey Suvorin'le birlikte yazmaya başladığı oyun hayatından kimselerle do-

---

2 *İvanov*, I. Perde, IV. Sahne.

3 Bkz. *Rossiyiskaya gosudarstvennaya biblioteka: fond* 331 *opis* 59 *item* 71a-b (A.A. Suvorin'in A.P. Çehov'a mektupları), Sonbahar 1888, s. 21.

4 Bkz. *Prepiska A.P. Çehova i O. L. Knipper*, cilt I, Moskova, 1934, s. 211. Çehov'un 14 Ekim 1900 tarihli mektubunda bulunan gazete kupüründen.

ludur (Suvorin ailesinden, Çehov'ların 1888 yazını beraber geçirdiği Lintvariov ailesine kadar). Ortak kaynaklar bu dönem yazılan öyküleri (özellikle "Öylesine Bir Öykü"yü) bu oyuna bağlar; "Martı"nın "Ariadna" öyküsüne benzemesi gibi.

Orman Cini, Çehov'un 1887'de Harkov'dan Taganrog'a yaptığı yolculuktan doğan öykülerle organik bir bağ taşır. "Orman Cini"ne benzeyen öyküler iki gruba ayrılabilir. Bunların ilki, Çehov'un çocukluk bozkırlarına ve ormanlarına ilk döndüğünde yazdığı öykülerdir ("Kaval", "Gömü" ve "Bozkır") ve insan dar görüşlülüğüyle açgözlülüğünün sonsuza dek yok ettiği doğaya veda niteliğinde bir övgü olarak yazılmışlardır. Ormanları kurtarmak ve hem insanın hem doğanın dengesini onarmak için ümitsizce çabalayan bir adam olan "orman cini", çocukluğundaki cennetin ortadan kaybolmasını hüzünle izleyen yazarın hislerini yansıtır. Orman cininin konuşmaları, 1887 ve 1888 öykülerindeki yazar sesini andırır. "Orman Cini"ne benzeyen diğer öyküler yabancılaşma hikâyeleridir; özellikle "Öylesine Bir Öykü". Çehov, "Öylesine Bir Öykü"yü "Orman Cini"yle aynı dönemde yazmıştır. Apayrı türlere ait olmalarına ve apayrı ruh hallerine hitap etmelerine karşın, birinci ağızdan yazılmış trajik öyküyle cenneti resmeden melodram dolu komedi aynı ana karakteri –kendine ve ailesine eziyet eden yaşlı bir profesör– ve pek çok sahneyle imgeyi paylaşırlar.

"Orman Cini"ndeki doğa kültü tiyatroda daha önce görülmemiş bir şeydi: dünyanın ilk "yeşil" oyunu olduğunu söyleyebiliriz. Çehov bir doğa dostu olarak önce öykülerinde basit köylülerin ağzından dökülen ağıtları aktaran anlatıcılara yer vermiş, daha sonra oyunlarında aynı sözleri eğitimli insanlara söyletmiştir. "Kaval"ın kahramanı şöyle şikâyet eder: "Bir yandan kesiyorlar, bir yandan yakıyorlar, bir yandan kendiliğinden kuruyor, ama yenisi yetişmiyor. Şurada bir fidan yükselmeye görsün, hemen dayıyorlar baltayı gövdesine! Bugün büyüyen ne varsa ertesi gün yok ediyorlar.."[5] Orman Cini'nin Serebriyakov'a yalvarmasının aynısıdır bu: "Gözünü seveyim, yapma... Eline iki, üç bin ruble geçecek diye bin ağacı devirmek... Barbarlığımız için küfredecekler ardımızdan!"[6] Oyun Rusya'nın tarım ve bahçecilik dergi-

5 A.P. Çehov, *Mutlu Son: Öyküler*, cilt 4, çev. Mehmet Özgül, İletişim, İstanbul 2019.

6 *Orman Cini* III. Perde, XII. Sahne.

lerinden konuları –ormanların kesilmesi ve insan hayatına olan olumsuz etkileri– sahneye taşımıştır. "Orman Cini"nin beceremese de vermek istediği mesaj, çevrenin yok edilmesiyle bencilliğin insan hayatlarını yok etmesinin birbirinden ayrılmaz süreçler olduğudur.

1896 sonbaharında Çehov mucizevi bir cerrahi dokunuşla "Orman Cini"nin enkazından "Vanya Dayı"yı çıkardığında, oyunun kendisinden önce gelen öykülerle bağlantısını da sağlamlaştırmıştı. 1890'lardaki öykülerde boğucu taşra hayatı için kullanılan gri motifini oyunda da buluruz. Oyunun üçüncü perdesinde Yelena insanların değil gri lekelerin etrafta dolaştığını, ancak bir şeyler yediklerinde, içtiklerinde ya da uyuduklarında ağızlarından banal sözcükler döküldüğünü söyler. Gri renk, Çehov'un kadın kahramanının kapalı dünyasının simgesidir. Yelena'nın sitemi "Küçük Köpekli Kadın"daki kadının ümitsizliğinin habercisidir ve (öyküde olduğu gibi) alaycı baştan çıkarıcıya karşı neden savunmasız olduğunu da açıklar.

Astrov'un doğa yanlısı konuşmasında Çehov, "Orman Cini"nden (o sırada adı Doktor Kruşçiyov'dur) motifleri güçlendirmiş ve 1887 sonunda yazdığı öykülere dönmüştür. Belirli sözlerin "Kaval"da bulunduğu görülebilir. Bu öyküde anlatı Orman Cini'nin huş ağacı motifiyle başlar; sonra çiftlik beyi Meliton çevredeki kuşların kırk yıldır öldüğünü, bir zamanlar orada göz alabildiğince kuş olduğunu söyler (*vidimo-nevidimo*) – Astrov da kuş sürülerini anlatırken aynı *vidimo-nevidimo* kelimelerini kullanır. Meliton da son olarak yok oluşun ardından üzüntüsünü dile getirir; onun "Ne yetişse kesiyorlar, sonunda geriye hiçbir şey kalmayacak," sözünü Astrov'un "Donmuş, aç kalmış, hasta insan yarını düşünmeden önüne geleni yok eder. Neredeyse her şey yok oldu artık," sözüyle karşılaştırabiliriz.

Öykülerinde faydalandığı malzemeyi yeniden kullanırken de Çehov bazı diyalogları anlatıdan tiyatroya alır, köylü dilini entelektüel konuşmasına yükseltir: "dejenerasyon" ve "varoluş mücadelesi" gibi Darwinci kelimelere başvurur; Çehov'un "Düello"daki (1891) Darwinci karakteri von Koren de benzer kelimeler kullanıyordu. Eylemci Astrov ile sakinleşme yanlısı Vanya Dayı arasındaki çatışmanın pek çok evresi, "Düello"daki von Koren ve Layevski karakterlerinin bilim ve sanat konusunda yaşadıkları anlaşmazlıktan gelir. "Vanya Dayı"da yeni bir özellik de elimizde yeni bir coğrafi konum olmasıdır: Serebriya-

kov'ların kaçmaya karar verdikleri Harkov, "Öylesine Bir Öykü"de hayallerini yitirmiş profesörün ölümü beklediği sefil bir kasabadır.

"Martı" ise "Vanya Dayı"nın sahnelenmesinden önce yazılmış olmasına karşın Çehov'un tam anlamıyla kendine ait bir üsluba sahip olduğu ilk oyundur; ne başkalarının –[Fyodor] Korş ya da Suvorin'in– etkisine ne de nasıl sahneleneceğine dair kaygılara rastlanmaz. [Aleksandr Fyodor-]Davidov'un "İvanov"un biçimlenmesi, ya da [Pavel] Svobodin'in "Orman Cini"nin doğum sancıları sırasında sahip oldukları sınırlı söz hakkına, "Martı"nın yazılması sırasında Çehov'un hiçbir aktör ya da tiyatro sahibi dostu sahip olmamıştır. "Martı"nın yazım süreci başka bir türün gereksinimlerini umursamayan, oyuncunun ve seyircinin anlayamamasını önemsemeyen bir öykü yazarını bize gösterir.

"Martı", 1890'ların ilk yarısında yazdığı pek çok öyküden bile daha samimi bir dille yazılmıştır. Dostlarına ve iş arkadaşlarına ait lafları, durumları kullandığı ve bu insanları karakterlere dönüştürdüğü gibi, Çehov'un eserinde sıkça rastlanmayan bir şekilde kendini hicvettiğini de görürüz. "Gelgeç Gönüllü" ve "Ariadna" gibi öykülerinde bile olmayan bir biçimde, "Martı"da Çehov kendi hayatından insanları ve durumları yakınındakilerin anlayabileceği bir şekilde kullanmıştır. "Gelgeç Gönüllü"yü yazdıktan sonra, geçmiş ilişkilerini sanata dönüştürmenin yarattığı acıdan hoşlanmadığını söyleyen Lika Mizinova'nın uyarısına rağmen Çehov "Martı"da bir adım daha ileri gitmiştir. 1893-1894 kışındaki hararetli gönül ilişkileri; sürgün hayatında hamileliğini tamamlamaya çalışan Lika Mizinova'nın acıları; yazar arkadaşı (ve Mizinova'nın sevgilisi) Potapenko'yla olan ilişkisi; diğer kadınların, özellikle de Lidya Avilova'nın kendisine gösterdiği ilgi; hatta Suvorin ailesinin geçmişi bile (Treplev'e benzer bir şekilde ailenin oğlu intihar etmişti) bu oyunda sergilenmişti. Sadece yazım süreciyle değil, sahnelenme süreciyle de "Martı" tıpkı bir yıl önce "Ariadna"nın yaptığı gibi çevresindekileri uzaklaştırmak için kullanılıyor gibiydi. Dostlarına yazdığı bir mektup olarak "Martı" diğer samimi öykülerden ayrılır; hikâyeye malzeme olan olaylara tanık olan kişiler bu olaylarla bireysel olarak evlerinde değil, sahnede herkesin içinde yüzleşmek durumunda kalmışlardı. Tiyatro ve öykü arasında hem biçimsel hem de alımlama bakımından fark vardır.

"Martı" metninin Çehov'un kendi yazdıklarıyla arasındaki paraleller herkesçe bilinmektedir. Kıskançlık dolu bir monoloğunda Treplev, Trigorin'in yazmayı kolaymış gibi gösteren bir dizi numaraya başvurduğunu söyler: "Onda değirmen bendinde kırık şişenin boynu ışıldadı, değirmen çarkının gölgeleri koyulaştı mı, ay ışıklı gece betimlemesi tamamdır"; Çehov'un 1886 tarihli "Kurt" öyküsünde bir pasajın aynısıdır. Ocak 1896'da Lidya Avilova, Çehov'a üzerine son kitabından sayfa ve satır numaralarının işlenmiş olduğu bir madalyon armağan etmişti: Çehov kitabı açıp bakmış ve 1891 tarihli "Komşular"dan şu cümleyi bulmuştu: "Günün birinde hayatım sana gerekirse gel de al." Trigorin de *Günler ve Geceler* kitabında aynı cümleyi, Nina karakterinin kendisine verdiği madalyona işlenmiş sayfa ve satır numaralarıyla bulur. Oyun Petersburg'da sahnelendiğinde, Avilova'nın kendisine hediye ettiği madalyonu Çehov kullanması için aktris Komisarjevskaya'ya ödünç vermişti. Çehov'un mektuplarıyla benzerlikler de görülebilir: Trigorin'in hayatın kompülsif bir süreç olduğuna dair Nina'ya şikâyeti, "Yazmak, yazmak, hep yazmak isterim," Çehov'un 1894'te Mizinova'ya yazdığı bir mektupta yazdıklarının kelimesi kelimesine aynısıdır.

"Martı"yı Çehov'un öykülerine bağlayan tek şey kendi hayatına yaptığı göndermeler değildir. Girdiği felsefi konular bize anlatıcı Çehov'u anımsatır. İnsan hayatının gelecek dönemlerde iyilik ve kötülük arasında ıssız bir savaşa dönüşmesi; Treplev'in oyun içinde oyununun başta bir dizi yaratığı anlatırken sonrasında ölüme dair kozmik bir kâbus haline gelmesi 1887 tarihli "Kaval"ı ya da Ragin'in "Altıncı Koğuş"taki hayallerini bize anımsatır. Zaman içinde, "Öylesine Bir Olay"daki şeytani seslere ve ışıklara dönüşecektir. Konstantin'in oyununda kullanılan efektler, boynuz, sülfür ve kıpkırmızı parlayan gözler, Çehov'un öykülerinden kalma etkilerdir. 1887'deki kavalı anımsatır, "Öylesine Bir Olay"da karşımıza çıkacak şeytanın gözlerinin haberciliğini yaparlar.

Edebi göndermeler bakımından da "Martı" çarpıcı derecede metinlerarasıdır. En çok öne çıkanları da [Guy de] Maupassant'dır. Çehov'un gelişimi boyunca Maupassant'ın öykülerine rastlanabilir. "Yağ Tulumu"nun istismar edilen fahişesi, "Şarkıcı Kız" ve "Tanıdık Bir Erkek" gibi erken dönem eserlerinde görülebilir; balıkçılık meraklısı Ma-

upassant'da Çehov öykülerinde karşımıza çıkar (örn. "Yayınbalığı"); Maupassant'ın yıkıcı bir doğaüstü gücü anlattığı melodramatik öyküsü "Horla"nın etkisi, "Kara Keşiş"te hissedilir. "Öylesine Bir Öykü"de Rus çağdaşlarını okumaktansa "Fransız yazarları" tercih eden tıp profesörü, arasında Maupassant ismi geçmese de tek övgü alan yazardır. "Kadınların Dünyası"nda Maupassant insanı ezip geçen bir lokomotif olarak anlatılır ve neredeyse hicve varan bir övgüye boğulur. "Martı"nın başlangıç replikleri de bu göndermelere devam eder: "Sizi hep karalar giymiş görüyorum. Niçin?" – "Mutsuz bir kadınım ben. Yas tutuyorum," replikleri Maupassant'ın *Bel-Ami*'sinden devşirilmiştir. Birinci perdede Treplev bayağılık karşısında duyduğu dehşeti, Maupassant'ın Eyfel Kulesi'ni gördüğünde geçirdiği panik atakla kıyaslar. İkinci perdede Maupassant'ın gezi kitabı *Sur l'eau*'dan (Su Üstünde) alıntı yapar; kendisinden yaşça büyük bir adamın baştan çıkardığı ve sonra yaşlı bir kadın için terk ettiği genç kız motifi de Maupassant'ı aratmaz. "Martı" Çehov'un öykücülüğünü yansıtmaktan çok onunla ortak bir kaynağı paylaşır.

Benzer bir şekilde Shakespeare'in *Hamlet*'i "Martı" kadar Çehov'un öykücülüğünü de etkilemiştir. Çehov 1895'e kadar yazdığı çoğu eserde *Hamlet*'i alıntılamış ya da üzerine konuşmuştur. Rolüne kendini kaptıran bir oyuncuyla karşı karşıya kaldığı zaman Çehov da Hamlet'in şaşkınlık dolu ifadesine başvurur: "Hekabe onun nesi, Hekabe ona ne ki?" Çehov'un gönlüne yakın olan yalnızca nefret ettiği devletle sorumlu olduğu halk arasında kalan Rus entelektüelinin sırtındaki Hamlet rolü değil, aynı zamanda sanat merakı, ıstıraplı cinselliği ve deniz sevgisi ile Hamlet'tir de. "O Daldan Bu Dala"nın kahramanı ve "Düello"daki Layevski birer Hamlet'tir. "Martı"da *Hamlet* hâlâ metinden atılabilmiş değildir; Lapahin de "Vişne Bahçesi"nde oyunu parodi eder; ancak "Martı"dan sonra bu oyun Çehov'un geç dönem öykülerinde karşımıza çıkmaz.

Yazarın çıkmazı, "Martı" dışında Çehov'un yayımlanan hiçbir eserinde irdelenmese de, öykülerinde taşralı tiyatrocunun sefaletine birkaç kez değinir. "Ayyaşlığın İlacı" ve "Cüzdan" (Bumajnik) gibi erken dönem eserlerinde bu çıkmaz grotesk ya da kaba komedi gibi ele alınır. "Öylesine Bir Öykü"deyse üslup ciddidir. Profesörün vasilik ettiği Katya, aynı "Martı"daki Nina gibi geriye, kendisini en çok seven ada-

mın tanıyamayacağı bir halde döner. Tüm hayatı kararmış, şan ve şöhret hayalleri yıkılmıştır. Katya, "Martı"daki Nina'dan daha bahtsızdır. Oyunculuk hayalleriyle başı dönen hayat dolu Nina, bir ücra taşra kasabasından diğerine seyahat etse de, "Öylesine Bir Öykü"nün Katya'sı kadar tiyatro sanatının kurbanı olur. Ayrıca, Çehov'un geç dönem öykülerinde taşra tiyatrosu –ister "Küçük Köpekli Kadın"nın fuayesi, ister dili tutulmuş ve hamile Kleopatra'nın ilk kez sahneye çıktığı "Taşralı" olsun– bir cehennem olarak anlatılır.

"Martı" oyununda Çehov, defalarca başvurduğu bir konuya nokta koymuştur: genç entelektüelin intiharı ya da intiharla başkaldırması. Çehov "Bozkır"daki oğlanın hikâyesinin bir devamını yazmayı düşünmüştü; bunu ilk olarak "Volodya"da, annesinin aşk hayatına isyan eden delikanlının başına dayadığı silahı ateşleyerek intihar etmesinde denemiştir. Suvorin bu öyküye içerlemişti; oğlu Volodya da, yazdığı komediyi babası dikkate almadığı için (annesini örnek alarak) intihar etmişti. Konstantin Treplev'in intiharı, oyunun ilk defa sahnelenmesini izleyen Suvorin'i alt üst edecek kadar gerçek ve kurgusal Volodya'nın intiharına benziyordu. "Martı"da intihar, oyunu, en azından üçüncü perdeyi sonlandırmak için kullanılan bir araçtır; "Platonov"da, "İvanov"da ve "Orman Cini"nde olduğu gibi. "Martı"dan sonra Çehov'un hiçbir oyununda intiharı kullanmamasının ve yalnız geç döneminde yazdığı bir öyküde, "Resmî Görevde"de (Po delam slujbıy) kullandığında ikinci bir anlama sahip olur.

"Martı" 17 Ekim 1896'da gişede gümledi: Çehov sonraki beş yıl boyunca başka bir oyun kaleme almadı. Ancak Moskova Sanat Tiyatrosu'nda 1898 ve 1899 yıllarında edindiği başarıdan sonra Çehov'un özgüveni geri dönmüş ve Moskova Sanat Tiyatrosu'ndan yeni bir oyun yazması için baskılar gelmeye başlamıştı. "Üç Kız Kardeş" farklı bir atmosferde kaleme alınmıştı: Çehov artık tiyatro geleneğiyle güreşme gibi bir ihtiyaç duymuyordu. Kendi hayatından malzemeleri de doğrudan kullanmıyordu; hatta "Üç Kız Kardeş"in Çehov'un evliliğini ve aile sorunlarını yansıtmaktan çok haber verdiğini söyleyebiliriz. Daha önemli bir konu da artık yaratıcı enerjisini yeni eserler yazmaya değil, geçmişte dergilere yazdığı eski işlerini seçmeye ve düzeltmeye vakfetmesiydi; Petersburg'daki Adolf Marks'la yaptığı katı sözleşmenin kuralları bu şekildeydi. Bunun olumlu bir yansıması Çehov'un geçmiş ko-

nularının üzerinden geçmesi ve onları tekrar kullanmasıydı; "Üç Kız Kardeş" de geçmişten çıkardığı konuların etkisini gösterdiği gibi, Çehov'un yazmaya oturacağı öykülerin konularının da habercisidir.

"Üç Kız Kardeş"i bir araya getiren unsurların menşei İngilizdir. Çehov'un 1895 yılında okuduğu Brontë kardeşler biyografisi bunlardan biridir; Sidney Jones'un yazdığı *The Geisha* (Geyşa) isimli operet bir diğeridir. Bir diğer İngiliz (ya da Amerikan) etkisi de 1891'de Amerika'dan Avrupa'nın her yerine yayılmış müzikhol şarkısı "Tarara-boom-deay"di. İngilizce (ve Fransızca) güftesinde şarkıyı söyleyen çapkın okullu kıza ("Ne arlıyım ne arsız / Tam gönüllere girecek bir kız") coşkulu bir erkek korosu "Tarara-bumbiya" diye eşlik eder. Çehov eserinde bu nakaratı üstü kapalı bir şekilde cinsel ilişkiden bahsetmek için kullanmıştır: Şarkının Rusça sözleri çok daha hüzünlüydü. Sözlerde kötü yola düşen bir adamın hikâyesi anlatılırken, koro acı dolu bir ağıt oluyordu. Çehov, "Tarara-bum-bum"u "Büyük Volodya ile Küçük Volodya" adlı 1893 tarihli öyküsünde motif olarak kullanmıştı; öyküde küçük Volodya (bir albayla evli olan) esas kızı bu sözlerle baştan çıkarır. Daha sonra bu şarkı bir topçu tugayı marşı olmuştur. Daha en baştan Çehov bu şarkıyı zihninde ordu hayatıyla (1887 tarihli "Öpücük"te ilk kez bu konuya başvurmuştur) ve baştan çıkmakla özdeşleştirmişti. "Üç Kız Kardeş"te, gerçekte var olmayan taburdaki subaylar, Prozorov kardeşleri baştan çıkarıp yolda bıraktıktan sonra bu kuzey kasabasını terk ederlerken çalan marş "Tarara-bumbiya"dır; Doktor Çebutıkin de (tüm Çehov erkekleri gibi) kadın kahramanı iyice sıkıntıya sokmak için onun cinsel ilişkisine atıfta bulunan bu şarkıyı söyler.

Bir kasabada geçen tek Çehov oyunu olan "Üç Kız Kardeş", Çehov'un önceki kasaba malzemesinden faydalanır. Latince öğretmeni Kulıgin, dalkavukluğuyla, "ne olur ne olmaz"cılığıyla "Kılıflı Adam"daki Belikov'u anımsatır. Nataşa ve üç kız kardeş arasındaki tezat, Çehov'un geç dönem eserlerinde avcıyla av arasında sıkça görünen tezattır ve 1899 tarihli "Çukurda"da görümceler arasındaki ölümcül rekabetin bir devamıdır. Nataşa'nın yeşil kemeri bile ölümü simgeleyen yeşile bir göndermedir; "Çukurda"da katil Aksinya'nın yeşil elbisesi ve gözleri, onu kuzu sürüsüne girmiş bir kurt gibi ayırır. Nataşa görümcelerini oda oda evden uzaklaştırır; Aksinya da anne olamamasına rağmen görümcesinin bebeğinin ölümüne sebep ola-

rak aynı şeyi yapar. Nataşa da, Aksinya da gelin olarak girdikleri evi tüm ailenin başına yıkar ve aile reisi olan erkeği beş para etmez, soysuz biçarelere dönüştürür. Tsıbukin ve Çebutıkin yalnızca soyadlarının son hecesini paylaşmaz; ikisi de hikâyenin sonunda yardıma muhtaç ve bunamış haldedirler. Benzer bir şekilde "Çukurda"da evin delikanlısı polis Anisim, "Üç Kız Kardeş"teki profesör adayı Andrey gibi ailenin gözünden düşer ve kenara itilir. "İonıç"taki Startsev gibi Andrey de her sahnede giderek bozulur, burjuvanın içine gömüldükçe şişmanlar ve neşesini kaybeder; Çehov'un geç dönemindeki kadın kahramanlar gibi üç kız kardeş de becerilerini yitirirler: Maşa piyano çalmaz olur, İrina İtalyancayı unutur: öğretmenlik ya da evlilik kahramanı itibarsızlaştırır.

Çehov'un tüm geç dönem eserlerinde olduğu gibi, "Üç Kız Kardeş"te de doğa ölüme mahkûmdur. "Üç Kız Kardeş"in dördüncü perdesinde yok edilen kayın ve akçaağaçlar, birinci perdedeki huş ağaçları gibi yerini Nataşa'nın çiçeklerine bırakır. Asil ağaçlarla asaletsiz çiçekler arasındaki tezatı "Çekme Katlı Ev" ve yarım kalmış "Hassas Denge" (Rasstroystvo kompensatsiy) öykülerinde bulmak mümkündür.

"Üç Kız Kardeş"in ideolojik yapısı, "Düello" ve "Taşralı"dan esin alır. Verşinin ve Tuzenbah'ın felsefe sohbetleri, "Çekme Katlı Ev"de N. ile Lidiya'nın, "Taşralı"da Misail ile Blagovo'nun tartışmalarının devamıdır. "Eylemci"lik ve "sakinleşme"cilik hakkındaki tartışma; yeni bin yılı eylemlerin getirip getirmeyeceği ya da gelecekteki büyük bir olasılığın bizi o noktaya taşıyıp taşımayacağı mevzusu Verşinin ile Tuzenbah'ın kız kardeşlerin önünde yaptığı konuşmayı faydasız bir çiftleşme ritüeline dönüştürür. Ressam ile Lidiya Volçaninova da yalnız körpe ve savunmasız "Misüs"ün ruhunu elde edebilmek için siyaset tartışırlar. "Taşralı"daki ikilem, "Üç Kız Kardeş"te tekrar canlandırılır. Tuzenbah'ın el işçiliğine olan hevesi, baronluğunu ve ordu hayatını bırakması ve ahmakça iyiliği, Misail'in manevi huzuru arama sürecinin trajik ve absürd bir tekrarı gibidir; Verşinin'in Maşa ile olan ilişkisi ve sonra onu terk etmesi, şimdiki zamanı önemsemeyişi ve gelecek hakkındaki varsayımları da Blagovo'yu hatırlatır.

"Üç Kız Kardeş"in büyük bir kısmı öykülerde tekrar kullanılmıştır. Çehov'un son öyküsü "Nişanlı Kız" aynı kuzey kasabasında geçer. Bu

öyküde de üç kadın vardır ama bu kez dikey olarak büyükanne, anne ve kız olarak sıralanırlar (kız kardeş olarak yatay halde değil); biri yine boğucu ilişkisinden kente kaçarak kurtulma yolunu arar. Bu öyküde de Andrey adlı güvenilmez bir adam hobi olarak keman çalmaktadır. Burada da kızın akıl hocası "*bez ogliadki*" (arkasına dönüp bakmadan) kaçmasını söyler ve Çebutıkin'in "Üç Kız Kardeş"te kapana kısılmış Andrey'e söylediği kelimeleri aynı tonlamayla kullanır.

"Nişanlı Kız", Çehov'un son iki oyunu arasında bir köprü oluşturur. "Üç Kız Kardeş"ten aldığı kadarını "Vişne Bahçesi"ne taşır. Yumuşak başlı Nadya, "Üç Kız Kardeş"teki Maşa'nın mizacına, "Vişne Bahçesi"ndeki Anya'nın savunmasızlığına sahiptir. Cebi delik yardımsever akıl hocası Saşa, "Vişne Bahçesi"ndeki Trofimov'la aynı tavsiyelerde bulunur, aynı anarşist lafları eder ve tıpkı onun gibi yardıma muhtaç haldedir. "Vişne Bahçesi"nin malzemesinin çoğu "Nişanlı Kız"dan gelmiştir: aile mirasından, nörotik bir anneden ve yıkılmış bir bahçeden kaçılması; kokudan, tahtakurularından, karafatmalardan hazzetmeyen veremli bir entelektüeli dinleyen kadın kahramanıyla. "Nişanlı Kız" ucu açık bir şekilde biter ve kimse rüzgâra savrulmaz ama kadın kahramanı baştan çıkaran gelecek hayali Trofimov'un ütopyacılığıyla aynıdır.

Son oyunu Çehov'un tüm yazdıklarının bir özetidir. Vişne bahçeleri Çehov'un güney Rusya'da 1880'lerde ormanların kesilmesinden önceki çocukluk anılarına kadar gider. "Bozkır" öyküsündeki (1888) çocuğun kasabadan ayrıldıktan sonra gördüğü ilk manzaralar "Vişne Bahçesi"ndeki iki unsurun, mezarlığın ve vişne ağaçlarının, habercisidir:

> (...) bunların ardından parça taşlardan örülmüş bir duvarın çevrelediği, suskun, yeşil mezarlığı geçip gittiler. Duvarın arkasından, vişne ağaçlarının yeşillikleri arasına gizlenmiş beyaz mezar taşları, sıra sıra haçlar gözüküyor, uzaktan bakılınca bunlar beyaz benekler gibi duruyordu. Yegoruşka, vişneler çiçek açınca mezar taşları ile haçların vişne çiçeklerinden oluşan beyaz bir denize gömüldüğünü, vişneler olgunlaşınca da beyaz taşların kan kırmızısı beneklerle kaplandığını anımsadı. Orada, vişnelerin altında babası ile ninesi Zinaida Danilovna gece gündüz bitmez bir uykuya dalmışlardı.

Oyundaki en meşhur ses olan kopan telin bir geçmişi vardır. Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ının geçen bu tasvir, yaşanacak ayaklanmanın bir habercisidir. Çehov buna ilk oyununda, sonra da bozkırda geçen öykülerinde atıfta bulunur. "Vişne Bahçesi"nin ikinci perdesinde Gayev'in etrafındaki gençler tarafından susturulduğu sahnede bir telin o meşhur kopma sesini duyarız. "Derken, ansızın uzaklardan, kopan bir saz teline benzer tiz bir ses duyulur. Hüzün veren tınlama gitgide azalarak yavaş yavaş kaybolur" ("Vişne Bahçesi", II. Perde). Bu ses Çehov'un altına maden kuyuları oyulmuş ve kablolar gerilmiş bozkırları anlattığı öykülerden gelir. Gayev ve Trofimov bu sesi üstlerinden geçen bir balıkçıla ya da baykuşa yorarak güvenilirliklerini yitirirler; Lapahin ise sesin ne olduğunu anlayarak yazarın tarafında saf tutar: "Uzaktaki bir maden ocağında çıkrığa bağlı büyük bir kova kopmuş olabilir ipinden."

"Gömü" öyküsünde de aynı Firs gibi uğursuz sesleri anımsayan yaşlı bir çoban ve "Vişne Bahçesi"ndekine benzeyen kopan bir tel vardır:

> Bir ses durgun havada yankılanarak bütün bozkıra yayıldı. Uzaklarda bir şey şiddetle çatırdadı sanki, kayaya çarpmışçasına "tak tak tak" sesleri patladı ardı ardına... Çatırtı kesildiğinde yaşlı adam kayıtsız bir biçimde, kıpırdamadan dikilen kâhya Panteley'e sorarcasına baktı.
>
> "Kömür ocaklarında çalışan makinenin kovası kopmuş olacak," diye açıkladı kâhya.

"O Daldan Bu Dala" ise kopan kablonun anlamını açıklar.

> (...) işçilerin ocağın dibine nasıl inip çıktıklarını görmüşsünüzdür sanırım. Koşulu atı sürüp dolabı döndürmeye başladıklarında zincire bağlı kepçelerden biri aşağı inerken öteki yukarı çıkar. Birini aşağıdan yukarıya çıkarırken öbür kepçe kendiliğinden aşağıya iner. Bir gün ocağın dibine inecektim. Tam kepçeye bindim, aşağı inerken "trrr" diye bir ses duymayayım mı? Zincir kopmuştu, kepçe ve kopan zincirin bir parçasıyla birlikte paldır küldür aşağı yuvarlanıyordum.

1887-1888 yıllarındaki öyküleri bazen erken dönem oyunlarından çok "Vişne Bahçesi"ne yakındır. Varya'nın hasretini çektiği manastır, ilk öykülerindeki Sviatye Gory manastırını anımsatır. Lapahin'in Varya'ya

bu konuda sataşması da, Hamlet'in Ophelia'ya sataşmasına benzer ki bu da Çehov'un ilk dönem oyunlarında kullandığı bir motiftir.

Çehov'un "Vişne Bahçesi"nde faydalandığı başlıca öykü, Çehov'un Nice'te yazdığı "Dost Ziyareti"dir (Vse druzya vmeste). Belki Fransa'da yazdığı ve okuduğu provalarda ciddi sorunlar yaşadığından Çehov bu öyküden soğumuştur; toplu eserlerinin dışında tuttuğu tek geç dönem öyküsü budur. Belki öyküsündeki karakterler ile Babkino çevresinden, o dönemlerde artık iyice parasız kalmış Kiseliov ailesi arasındaki paralellerden de utanıyordu; her halükârda beş yıl sonra "Vişne Bahçesi"nde konuyu, konuşmaları ve mekânları büyük ölçüde tekrar kullanma yoluna gitmiştir.

Okurların "Dost Ziyareti"ni daha zayıf bir eser olarak görmesi için bir neden yoktur. Öykü, 1887 tarihli "Veroçka"nın konusundan yola çıkar. Şefkatli, güzel bir kız kahramanın gönlünü çalar; ancak kızın ve bulundukları sahnenin onda uyandırması gereken duyguları hissedemeyen kahraman çareyi kaçmakta bulur. Bu motifi yıl sonunda "İonıç"ta detaylandırmıştır; öyküdeki bazı sahneler, özellikle de geceleyin mezarlıktaki bekleme sahnesi, doğrudan "Dost Ziyareti"nden devam eder; hikâyenin kahramanı Podgorin, Losev'lerin davetini istemeyerek kabul eder. Tatyana Loseva'nın kız kardeşi Nadejda'yla evlenerek aileyi parasal güçlüklerden kurtaracağını umduklarının farkındadır.

Losev'lerin iflası ve o yaz evlerinin açık arttırmaya çıkarılması nedeniyle öykünün arka planının "Veroçka" kadar basit olmadığı söylenebilir; Gayev ve Ranevskaya'nın vişne bahçesine çöken sorumsuzluk ve mahvoluşu daha çok andırır. Para ve tavsiye vermesi beklenen Podgorin'in eli kolu bağlıdır; oyundaki olayların da gösterdiği gibi Lapahin de, Varya'yla evlenerek bahçenin sahiplerini karşı karşıya oldukları mahvoluştan kurtarmak durumunda olduğunu fark eder. Öyküde aşk dolu havayı bozan şey yalnızca pek de saklanamayan, her an beklenen felaket değildir; eskiden Podgorin'le yakın olan Varya isimli bir başka misafir de rastgele ezbere bildiği şiirleri okur. Çehov'un eserlerinde alıntılama sık sık karşımıza çıkar; burada da kullanılan şiirler rahatsız edicidir. Varya, Nekrasov'un demiryolu konusundaki mısralarını okur; demiryolu, hem Nekrasov hem de Çehov için bağlanmayı ve kopmayı, ilerlemeyi ve baskıyı simgeleyen iki anlamlı bir semboldü:

Dümdüz ilerliyor yol: ensiz setler,
Direkler ve raylar ve köprüler,
Yol kenarındaysa yalnız Rus kemikleri!
Rus halkının beli büküldü taşımaktan,
Bu demirden yolu da onlar taşıdılar –
Tamamını taşıyacaklar – ve kendilerine
Geniş ve açık bir yol inşa edecekler.[7]

Nekrasov, "Vişne Bahçesi"nin ikinci perdesinde de bir o kadar huzursuz edicidir; ondan acıklı bir şiiri okuyan dilenciye Ranevskaya cüzdanında ne var ne yoksa boşaltır. "Resmî Görevde"nin eylemci işçileri, "Çukurda"nın ezilmiş halkı da yine Nekrasov mısralarıyla toprak sahiplerinin kâbuslarına girer. "Dost Ziyareti"nde Podgorin, Nadejda'nın baştan çıkarmasına yanıt veremez; Lapahin de Varya'yla çocuk odasına kapatıldığında donakalır. Nadejda'nın geceleyin bahçede beklediği sahne, Çehov'un ("Vişne Bahçesi"nin mehtapla biten ikinci perdesi gibi) ay ışığını en güzel kullandığı yerlerden biridir. Heykelin siyah gölgesinin Nadejda'nın beyaz figürüyle oluşturduğu tezat, huzur ve melankoli dolu yanıltıcı bir duygu yaratır. Kuşlar –bıldırcın kılavuzları, bıldırcınlar ve guguk kuşları– "Köylüler" ve "Çukurda"daki gibi ötüştükçe insanı hayata çağırır. Ancak Podgorin yalnız "almaktan âciz" olduğunu hisseder; Çehov kahramanının zaafıdır bu. Nekrasov şiirindeki ülküye uyan bir kadının hayalini kurar Podgorin; bu kadının elinde yalnız sevgi değil, "hayatın yeni, yüce ve akılcı biçimleri" de olacaktır; "hepimizin belki de artık eşiğinde olduğu ve bazen sezinlediği" hayal dünyasını vaat edecektir. "Vişne Bahçesi"ndeki Trofimov gibi Podgorin'in de gözünü kamaştıran gelecek hayalleri yüzünden kahraman önünü göremez ve âcizleşir. Onu "yeni biçimleri" sezinlemesi kurtarmaz; dahası, "almaktan âciz" oluşu yüzünden lanetlidir. Podgorin dolayısıyla Lapahin'in temkinliliğini, Trofimov'un bağnaz idealistliğiyle birleştirir.

Ranevskaya, büyükbabasının söylediklerini oğluna aktararak ölülerin hatırasını yâd ettiğinde "Dost Ziyareti"nin kadın kahramanının kelimelerini tekrar etmiş olur ve trajik bir azamet kazanır. Trofimov'a şöyle söyler: "Ben bu evde doğdum; annem, babam, dedem burada

7 Nekrasov'un "Jeleznaya doroga" (Demiryolu) isimli şiirinden.

yaşadılar; bu evi seviyorum, vişne bahçemiz olmadan yaşamanın anlamını kavrayamıyorum." Benzer bir şekilde Tanya Loseva da Podgorin'e şöyle söyler: "Kutsal olan her şeyin, çocuklarımın mutluluğu üzerine sana yemin ederim ki, Kuzminki olmadan yaşayamam! Ben burada doğdum, burası benim yuvam; benden alacak olurlarsa yanarım, ölürüm mutsuzluğumdan." Bu acıklı sözlere iki erkek de bayat "yeni bir hayat" vaatleriyle karşılık verir. "Vişne Bahçesi", Çehov'un kayıp ve hayal kırıklığına dair yazdığı tüm hikâyeleri, diğer oyunlarında olduğundan daha da fazla sentezleyerek, son bir kara komediye dönüştürür; ümitsiz bir vakanın bu oyunda tek çözümü, ortasına baltayı indirmektir.

Çeviren EMRAH SERDAN

ÖYKÜLERE DAİR KÜNYE BİLGİLERİ

"Adsız Öykü", 1 Ocak 1888, *Novoye Vremya*; **"Uyumak İstiyorum"**, 25 Ocak 1888, *Peterburgskaya Gazeta*, No. 24; **"Bozkır"**, 10 Mart 1888, *Severny Vestnik*; **"Işıklar"**, 16 Ağustos 1888, *Novoye Vremya*; **"Tatsız Bir Olay"**, 7 Haziran 1888, *Novoye Vremya*; **"Güzeller"**, 21 Eylül 1888, *Novoye Vremya*; **"H. M. Prjevalski"**, 10 Ocak 1888, *Novoye Vremya*; **"Bir Yaş Günü"**, 20 Mart 1888, *Severny Vestnik*; **"Dilenciliğimiz"**, 5 Nisan 1888, *Severny Vestnik*; **"Kunduracı ile İblis"**, 25 Aralık 1888, *Peterburgskaya Gazeta*, No. 355; **"Bahis"**, 1 Ocak 1889, *Novoye Vremya*; **"Prenses"**, 16 Mart 1889, *Novoye Vremya*; **"Öylesine Bir Öykü"**, 15 Kasım 1889, *Severny Vestik*; **"Edebiyat Öğretmeni"**, 28 Kasım 1889, *Novoye Vremya*; **"Bunalım"**, 12 Aralık 1889, *Pamjati V. M. Garshina*.

Çehov, 1889.

***Kunduracı ile İblis,* Çehov'un Rus öykücülüğünde yeni bir kulvar açan başyapıtlarından oluşan bir seçki.**

Severny Vestnik, Petersburgkaya Gazeta, Novoye Vremya gibi dönemin ünlü edebiyat dergilerinde 1888-1889 yıllarında yayımlanan öykülerinde Anton Çehov henüz otuzuna varmadan anlatı sanatında bir virtüoz olduğunu ispat eder. Erken gençlik dönemi öykülerindeki keskin gözlem ve dikkat yetisini *Kunduracı ile İblis*'te külyutmaz bir mizah duygusuyla birleştiren Çehov, sıradan görünen durumlardaki bit yeniklerine işaret ederek dünya edebiyatında durum-kesit öykücülüğüne öncülük eder. Modern öykücülüğün tohumlarını atan Anton Çehov'dan yalın, abartısız, ihtişamsız bir başyapıt.

"Realizm çağında Rus medeniyetini, Rus halkı arasındaki anlaşmazlıkları, iletişim ve duygu kopukluğunu anlayabilmek için ilk okunacak yazarlardan biri Çehov'dur."

D.S. MIRSKY

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-2722-7
9 789750 527227
KDV'DEN MUAFTIR